DNEVNICI

1933-1934

Tomas Man

DNEVNICI 1933-1934

S njemačkog preveo: Tomislav Bekić

Matica srpska, Novi Sad, 1980.

Naslov originala:

Thomas Mann TAGEBÜCHER 1933—1934.

Hrsg. von Peter de Mendelssohn.

DNEVNICI TOMASA MANA

Na dan dvadesetogodišnjice smrti Tomasa Mana, 12. avgusta 1975. godine, otvorena su u Arhivu Tomasa Mana u Cirihu četiri velika zapečaćena paketa na koja je Tomas Man svojeručno bio napisao: *„Dayli notes from 1933—1951. Without any literary value, but not to be opened. by anybody before 20 years after my death”* (Dnevnici od 1933—1951. Bez ikakve literarne vrednosti, niko ih ne sme otvoriti pre isteka 20 godina od moje smrti), i dugoočekivani trenutak obelodanio je ne malo iznenađenje: u paketima su se, između ostalog, nalazile trideset i dve sveske dnevničkih zapisa sa ukupno 5118 ispisanih stranica! Pri tome su te sveske obuhvatale samo dnevnike iz perioda od 1933. do 1955. godine, kao i perioda od septembra 1918. do decembra 1921. godine. Time se zapravo potvrdilo ono što se samo pretpostavljalo i naslućivalo: da je Tomas Man

još od svojih najranijih dana vodio dnevnik. Sada se, dakle, pouzdano zna da je Tomas Man počeo da vodi svoj dnevnik još 1896. godine i da je sve do svoje smrti svakodnevno u svoj dnevnik unosio svoja najintimnija preživljavanja, kao što se sada isto tako pouzdano zna da je u dva maha, iz nepoznatih razloga, spalio svoje dnevnike; prvi put već 1896. godine, kada je spalio svoje prve dnevničke zapise koji su izvesno bili puni ispovesti iz perioda „pubertetske krize”, i drugi put maja 1945. u Kaliforniji, kada je uništio sve svoje dnevnike do 1933. godine, sa izuzetkom pomenutih svezaka od septembra 1918. do decembra 1921. godine. Činjenica da je Tomas Man u dva maha spalio svoje dnevnike ukazuje na pretpostavku da ih nije pisao sa pomišlju da budu objavljeni, nego više radi zadovoljenja nekih krajnje ličnih potreba. Takvu pretpostavku potvrđuje i jedno mesto iz Dnevnika od 11. februara 1934, gde Tomas

Man ne govori samo o tome šta ti dnevnički zapisi za njega znače, nego istovremeno ukazuje i na osobenu strukturu svojih dnevničkih zapisa: „... Ove dnevničke zabeleške, ponovo započete u Arosi, u dane kada sam se, usled duševnog uzbuđenja i gubitka životne osnove na koju sam bio navikao, osećao bolestan, bile su mi otada uteha i pomoć, i sigurno ću produžiti s tim. Volim da dan koji prolazi fiksiram po njegovim čulnim i, barem u obrisima, duhovnim elementima života i sadržaja, manje radi sećanja i ponovnog iščitavanja a više u smislu polaganja računa, rekapitulacije, zadržavanja u svesti i obavezujućeg nadzora...” Međutim, i činjenica da Tomas Man ove svoje dnevnike nije spalio, da je štaviše odredio dan kada smeju da budu dostupni javnosti, ukazuje na mogućnost da je Tomas Man time prećutno dao svoju saglasnost da se ti njegovi dnevnici jednog dana i objave. Otuda je izdavačka kuća

S. Fišer očigledno ispravno i dobro postupila što se odlučila da sačuvane dnevnike Tomasa Mana izda u pet knjiga, od kojih prva knjiga — koja se ovim prevodom na srpskohrvatski jezik sada čini dostupnom i našoj čitalačkoj publici — obuhvata dnevničke zapise od marta 1933. do kraja decembra 1934. godine. Ukratko ćemo, radi lakšeg razumevanja, podsetiti na okolnosti pod kojima Tomas Man počinje i nadalje ispisuje svoj dnevnik, budući da će te okolnosti i zbivanja u znatnoj meri odrediti sadržaj i ton dnevnika.

Pošto je 10. februara 1933. na Minhenskom univerzitetu, povodom pedesetogodišnjice smrti Riharda Vagnera, održao predavanje na temu *Patnja i veličina Riharda Vagnera*, Tomas Man se narednog dana, 11. februara, zajedno sa svojom suprugom Katjom, uputio na kraću predavačku turneju za Amsterdam, Brisel i Pariz, gde je svuda sa istim oduševljenjem saslušano njegovo izlaganje o Vagneru. Na

kraju te male turneje nameravao je da, radi kraćeg oporavka, ostane četrnaestak dana u njemu dragom švajcarskom izletištu Arosi, ne sluteći da se sa tog puta više neće vratiti u svoj dom u Minhenu, u velelepno zdanje u Pošingerštrase 1. Jer, u Arosu su stizale prve zloslutne vesti o posledicama dolaska nacionalsocijalista na vlast, a posebno o zbivanjima u Minhenu, gde su nacisti već počeli da pokazuju svoje pravo lice. Tomas Man, pak, koji se već ranijih godina jasno i glasno, na svojim javnim nastupima, posebno svojim *Nemačkim govorom* 17. oktobra 1930. u Berlinu, odlučno suprotstavljao povampirenom nemačkom nacionalizmu i njegovoj najekstremnijoj formi nacionalsocijalizmu, imao je puno razloga da posluša savet svojih prijatelja da se za izvesno vreme, dok se situacija ne razbistri, ne vraća u Nemačku. Paljevina zdanja Rajhstaga 27. februara 1933. i događaji koji su potom usledili naveli su

Tomasa Mana da za „izvesno vreme” ostane u Švajcarskoj, uveren, i pored svega, da će sve to proći kao ružan san. U takvoj situaciji, zbunjen i zaprepašćen zbivanjima u svojoj domovini, Tomas Man počinje 15. marta da piše svoj dnevnik. Dnevnički zapisi jednog tako značajnog pisca kao što je Tomas Man mogu da budu, razume se, višestruko zanimljiv tekst, ali se, sudeći po ovom prvom tomu njegovih dnevnika, stiče utisak da je Tomas Man u ovim svojim pedantno, svakodnevno vođenim zabeleškama, izuzev u dane kada na putovanjima nije stizao da zapiše svoja zapažanja, pre svega zaokupljen svojom sopstvenom ličnošću, svojim fizičkim i psihičkim stanjem, nadalje svojim odnosom prema Nemačkoj i svim onim što je u vezi sa Nemačkom, i, prirodno, svojim stvaralaštvom, odnosno radom na romanu o Josifu. Svojim celokupnim delom, kao mnogobrojnim svojim javnim nastupima Tomas Man je uslovio da se

u njemu vidi otelovljenje i oličenje samosvesnog građanina kojeg ništa nije u stanju da izbaci iz ravnoteže. Tomasu Manu je pogodovala uloga reprezentanta i on još 1904. godine u jednom pismu bratu Hajnrihu za sebe kaže da „...poseduje izvestan kneževski talenat za reprezentovanje...,"dajući time veoma rano oduška osećanju da se njegova uloga ne iscrpljuje samo u domenu literarnog stvaralaštva, nego da je ona daleko šira i obuhvatnija. Tomas Man je tu ulogu reprezentanta ne samo jedne literature nego cele jedne kulture celog svog života sjajno igrao. Istaknuti pisac viljemovske Nemačke, postao je u vreme Vajmarske Republike nekrunisani kralj nemačke literature i javnog života, autentični reprezentant nemačke kulture, a u emigraciji je postao zalogom one druge, humanističke Nemačke koja je mogla da bude očuvana samo van granica Trećeg Rajha. Stvorena je predstava o Tomasu Manu

kao odmerenom, krajnje disciplinovanom stvaraocu i umetniku čiji radni dan po svom ustrojstvu više podseća na radni dan nekog činovnika nego umetnika. Da je takva predstava bila samo jedna lepo skrojena i negovana legenda, kojoj je sam Tomas Man išao na ruku, to se moglo naslutiti već iz jednog dela prepiske objavljene posle njegove smrti. Tako se Tomas Man u svom pismu bratu Hajnrihu od 8. novembra 1913. žali na opšte stanje koje mu otežava rad: „...Često sam prilično melanholičan i izmučen. Premnogo je tih briga: od onih u vezi sa građansko-ljudskim stvarima do onih duhovnih u vezi sa mojim radom. Katja kašlje i opet bi trebalo negde da ode... Imam i dugova... Kada bi me samo poslužili radna snaga i radni elan. Ali moje duševno stanje je teško: stalno sam na rubu iscrpljenosti, muče me skrupule, sumnje, toliko sam ranjiv i slab da me svaki napad potresa do temelja; k tome još dolazi moja nesposobnost

da se duhovno i politički orijentišem..." Ako je Tomas Man povremeno, u pismima, skidao masku i samo malobrojnim prijateljima otkrivao svoje pravo lice, onda se sada na osnovu dnevnika na upečatljiv način predočava ona prava, tako pomno skrivana slika Tomasa Mana — slika jednog nestabilnog, nervno labilnog čoveka, koji, nalazeći se često na ivici nervnog sloma, stalno mora da uzima razne lekove. „Noćas sam uz pomoć bezazlenog kalcijumovog sredstva iznenađujuće dobro i izdašno spavao... Jutros... nisam bio obuzet onim mučnim osećanjem prestravljenosti koje me već nekih desetak dana spopada po nekoliko sati, uz prenadraženost i prenapetost živaca...", zapisuje Tomas Man na početku svog dnevnika 15. marta 1933. I uvek nanovo, skoro iz dana u dan će se nailaziti na mesta na kojima se jada: da nije mogao da spava,da je bio obuzet strahom, da je bio nervozan, da je morao da uzme fanodorm itd. Tako 18. marta

1933. zapisuje:„...Pošto sam se probudio, stanje uznemirenosti i obeshrabrenosti sve je više uzimalo maha, krizna situacija, od 8 č. pod okriljem K.(atje). Strahovita razdraženost, bespomoćnost, drhtanje mišića, kao da me spopala groznica i strah da ću izgubiti sposobnost razumnog rasuđivanja. Pod uticajem K. i uz pomoć luminaleta i obloga postepeno smirivanje...” Takva mesta su veoma česta tokom cele 1933. i delom tokom 1934. godine i ona se nešto proređuju pošto se Tomas Man bude odlučio za Cirih kao mesto „stalnog” boravka. Jer, to teško psihičko stanje znatnim delom je uslovljeno njegovom celokupnom situacijom i brigom u vezi sa daljim načinom života. Tomas Man je naime, pored svih kolebanja, od prvog trenutka bio svestan toga da se boravkom van zemlje za njega završava jedan period života i da ulazi u nešto nepoznato:„...Karakter tog uznemirenja, koje je neku noć, kada sam kod K. potražio

utočište, poprimilo oblik prave krize, potvrđuje da se pri tome radi o saznanju da je okončano jedno razdoblje mog života i da sada valja svoj život da postavim na novu osnovu...”, zapisao već 15. marta 1933. I pored tog saznanja, Tomas Man će se uvek nanovo vraćati pitanju da li je dobro postupio što je ostao vani, da nije prenaglio itd., da bi na kraju ipak konstatovao da novi vlastodršci, pogotovo oni u Minhenu, kojima se još ranijih godina veoma zamerio, ne bi imali obzira prema njemu i njegovoj ličnosti i da bi mu verovatno „život došao u pitanje”. Da zaista ne bi bilo uputno da se vrati, u to se mogao uveriti kada je jedna grupa uglednih naučnih, umetničkih i kulturnih poslenika u aprilu mesecu 1933. godine, dakle samo nepuna tri meseca pošto su mu zdušno aplaudirali na predavanju o Vagneru, u ime grada Minhena objavila „Protest” kojim uskraćuju Tomasu Manu pravo da na „takav način tumači nemačkog umetnika Riharda

Vagnera". Otada će Tomas Man biti meta raznih napada, imovina će mu biti konfiskovana i započeće dugotrajna, dramatična i na kraju krajeva bezuspešna borba da se spase imovina, budući da je u tom beskonačnom natezanju sa vlastima uspeo da iznese samo jedan mali, zanemarljiv deo svog imetka iz porodične kuće u Minhenu. Ali zato će njegova ćerka Erika na pustolovan način uspeti da spase i iznese rukopise i materijale romana o Josifu, koji će mu za narednih desetak godina biti glavna okosnica i života i rada. Ako se Tomas Man sve do 1936. godine uzdržavao od svakog javnog izjašnjavanja o zbivanjima o Nemačkoj, objašnjavajući i obrazlažući taj svoj pasivan stav željom da održi kontakt sa svojom čitalačkom publikom u Nemačkoj, onda se po njegovim dnevničkim zapisima može videti koliko je Tomas Man zbog svega onoga što se zbivalo u Nemačkoj patio i koliko je napora morao da uloži da se

uzdrži i ne istupi u javnosti. Kada se sada, zahvaljujući dnevničkim zapisima, zna pod kakvim je teškim ličnim i opštim prilikama Tomas Man radio naročito u prve dve godine emigracije, onda se može naslutiti uz kakve ogromne napore je u to vreme nastajao njegov roman o Josifu, koji mu je u tim danima bio i „muka i uteha".

Nimalo lakog zadatka da rukopis *Dnevnika* priredi za štampu i da ih proprati neophodnim objašnjenjima i komentarima prihvatio se esejista i kritičar Peter de Mendelson, koji je za taj posao bio višestruko kvalifikovan. Peter de Mendelson naime, s jedne strane, spada među poslednje žive prijatelje porodice Manovih, budući da je dugo prijateljevao sa Erikom i Klausom Manom pre svega, tako da u mnogim stvarima može da istupi kao autentični svedok u pogledu zbivanja koja se odnose na porodicu Man i njihov veoma rašireni krug poznanika i prijatelja. S druge

strane pak, Peter de Mendelson se i kao esejista predstavio kao odličan znalac dela Tomasa Mana. Međutim, on je svoje bavljenje životom i radom Tomasa Mana u poslednje dve decenije usmerio pre svega na izdavanje obimne prepiske Tomasa Mana, od koje je do sada izdao prepisku Tomasa Mana sa njegovim prijateljem iz mladih dana Otom Grautofom, sa spisateljicom Idom Ed Boj i izdavačem Gotfridom Berman—Fišerom, i na pisanje velike biografije Tomasa Mana, od koje je do sada objavljena prva knjiga pod naslovom *Der Zauberer. Das Leben des deutschen Schriftstellers Thomas Mann. 1875—1918.* (Čarobnjak. Život nemačkog pisca Tomasa Mana 1875—1918) na nepunih 1200 stranica! Svoja zavidna znanja o Tomasu Manu i njegovom vremenu u širokom smislu reči Peter de Mendelson je znalački ugradio u svoja objašnjenja koja na svoj način predstavljaju izuzetno zanimljivo čitalačko štivo.

Čitalac koji ovim *Dnevnicima* bude pristupio sa onim očekivanjima kojima pristupa nekom od umetničkih tvorevina Tomasa Mana biće na određen način razočaran; tu neće naći onaj osobeni šarm Manove proze, onu besprekornu odnegovanost jezika, elegantnu i spokojnu opširnost, a ni onu specifičnu ironiju koja Manovom epskom tkanju daje onaj osobeni pečat. Ovo nije delo briljantnog virtuoza jezika, niti je ovde na delu čarobnjak jezika koji inače uvek želi da se dopadne; sve je tu očigledno podređeno jednom drugom i drugačijem cilju — da se utvrdi i iskaže gola, nešminkana istina o sebi i svom vremenu. Naravno, ta je istina subjektivna, pa shodno tome na određen način i jednostrana. Ali, čini se da time Tomas Man, lišen autostilizacije i maske, lišen patosa klasiciteta i monumentalnosti, postaje ljudski neposredniji i životniji jer nam se predočava i razotkriva kao čovek sa svojim realnim ljudskim osobinama,

vrlinama i nastranostima.

Tomislav Bekić

1933

Sreda, 15. marta 33.

Noćas sam, uz pomoć bezazlenog kalcijumovog sredstva koje su nam Nikiševi[1] preporučili, iznenađujuće dobro i izdašno spavao. Doručkovao sam, kao i svih ovih dana, u krevetu i zatim sam na brzinu napisao nekoliko redaka Surkampu[2], da u eseju o Vagneru[3] izostavi jednu frazu o nacionalizmu, pošto bi mogla cenzuri zapasti za oko. Zašto dražiti te životinje u ovom trenutku?

Jutros, kao uostalom većinom u jutarnjim satima, nisam bio obuzet onim mučnim osećanjem prestravljenosti koje me već nekih desetak dana spopada po nekoliko sati, uz prenadraženost i prenapetost živaca. To je neka vrsta sete potencirane osećanjem straha, što mi

je inače u blažem stepenu dobro poznato iz mnogobrojnih doživljaja rastanka. Karakter te uznemirenosti, koja je neku noć, kada sam kod K.[4] potražio utočište, poprimila oblik prave krize, potvrđuje da se pri tome radi o saznanju da je okončano jedno razdoblje mog života i da sada valja svoj život da postavim na novu osnovu: jedna potreba koju, uprkos činjenici da imam 58 godina, u sebi pozdravljam i prihvatam. Otuda i ona pre živahna nego depresivna namera da u ovom trenutku iz svog života uklonim sve forme institucionalnosti i reprezentativnosti koje sam tokom godina bio prihvatio iz socijalne dobrodušnosti, „obaveze”, „sujete” ili kako se to već želi nazvati, i da se jednim trzajem oslobodim „okova sveta” i ubuduće potpuno posvetim svome delu i živim samo za sebe — ta odluka da se započne jedan nov život počela je da se ostvaruje juče popodne, kada sam K. izdiktirao Izjavu o mom povlačenju sa položaja predsednika Udruženja

pisaca[5].

Od preksinoć je Erika[6] kod nas, i biće da nije posredi samo igra slučaja već jedna od „blagoslovenosti" mog života da se baš u ove dane kraj mene nalaze obe moje najdraže ćerke: najstarija i najmlađa.

Erika je svojim mnogobrojnim pričama o minhenskim suludijama i divljanjima, hapšenjima, zlostavljanjima itd. povećala uzbuđenje i osećanje mučnine, a poruke odande da nijedan od eksponiranih članova porodice ne bi trebalo da se vrati za Minhen poprimile su, od prijema Šarnagelovog[7] i Levenštajnovog[8] pisma, još odlučniji naglasak. Erika danas odlazi autom po gospođu Gize[9], koja je izbegla u Tirol. Ostaće s njom u Švajcarskoj. Što se K. i mene tiče, ostajemo — očekujući Rajzigerov[10] odgovor — pri planu da sutra ili prekosutra odem do njega za

Zefeld, dok će se K. sa Medi[11] zasada vratiti u Pošingerštrase[12], kako bi tamo preduzela određene mere i sprovela uobičajene promene. Dok ovo pišem, K. mi saopštava ovu ideju da prihvatimo poziv Verfelovih[13] i da se za izvesno vreme zajedno s njima nastanimo u njihovoj kući u Veneciji. Ideja je po sebi primamljiva, iako prijateljstvo između italijanskih i nemačkih vlasti i *Mario*[14] ne govore njoj u prilog.

Izgleda da će moja briga zbog pasoša čija važnost ističe 1. aprila[15] biti rešena zahvaljujući okolnosti da je ovde dr Fajst[16] i da om ima lične veze sa „partijom” (neka domarska veza).

Sinoć smo se oprostili od bračnog para Nikiš, pa smo tom prilikom, pre poslednje partije „kasina”, na uobičajenom večernjem mestu, u „Salonu za dame”, ispili flašu belog vina. Ovi dobri ljudi, istinski i odani prijatelji,

veoma su se, kako mi se čini, radovali zbog ovog susreta, tako da smo se rastali sa iskrenom setom, pri čemu su oni raspolagali sa više duševne snage nego mi ugroženiji.

Ovde gore još uvek traje serija sunčanih dana. I danas je nebo opet bilo jasno, iako je ujutru bilo oblačno i pirkao je južni vetar.

Pošto sam se obukao, pošao sam po K. na skijalište, pa smo zatim pri najlepšem nebeskom plavetnilu pošli u Šetnju. — Stiglo neobično otrcano i mekušno pismo V. Hasa[17] iz *Literarische Welt*, kao odgovor na moje pismo. Samo bi još trebalo da počne da govori o „velikom vremenu".

Ručali udvoje, K. i ja, pošto je Medi pošla na izlet. Posle ručka čitao dobre stvari u *Rundschau*, od Hermana Helera[18] i Keslera[19]. Blagotvoran uzlet prema nečem uzvišenijem posle onih novinarsko-sirovih stvari.

Erika mi je donela mnogo lektire i časopis

Corona[20] sa mojim predavanjem o Geteu, uz to mi je donela i rukopis 3. knjige o Josifu[21] zajedno s materijalima. Zbirčica Bertramovih pesama[22] — plemenito deprimirajuće, pristojno-odvratno.

Popodne u gradu sa K. zbog slika za pasoš. Razmatrao s njom pitanje mog sledećeg mesta boravka: Zefeld? Insbruk? Cirih? Razgovarali smo o tome onako neobavezno, pošto još uvek nema odgovora od Rajzigera. — Pili smo čaj, kao i obično u „Old India”, bez Medi, i čitali _N. Züricher Zeitung_: o hapšenju Falkenberga[23], smrti Gerliha[24] i drugim strahotama. Svratili smo u Erikin hotel i posetili je na 3. spratu. Ona se sa Gizeovom vratila kolima i ispričala nam nove stravične stvari o ubistvima i zlodelima u Minhenu, koja su se u dane izbijanja nacionalne slobode zbila kao prateća pojava neprekidnog, regularnog nasilja političke vrste. Divlja zlostavljanja Jevreja.

Očajanje tog idiota H. zbog anarhije i nedelotvornosti njegovih zabrana. Priznanje Arkoa[25] da je hteo da ubije H.[26] Zavera nadbiskupa Beča i Minhena u smislu stvaranja jedne podunavske federacije.

Gizeova opovrgava glasine da u Minhenu više nema pojava nasilja. Probitačnost povratka K. ponovo pod znakom pitanja, iako bi njeno prisustvo u Pošingerštrase iz mnogih razloga bilo neophodno. Razgovor sa njom o tome, kao i o preuređenju domaćinstva, što međutim ne treba činiti navrat-nanos, ni kod prodaje kola ni kod davanja otkaza. Opet napad nervoze, nesigurnosti, nespokoja.

Četvrtak, 16. III

Od juče su se aspekti opet bitno izmenili. Jednom usvojeni planovi moraju se menjati. Rajziger je sinoć telefonirao iz Zefelda. On ne može da ostane tamo, jer, Austrija nije sasvim

sigurno utočište i bolje ju je mimoići, kako je to pokazao i razgovor sa Gizeovom. Bila je to samo potvrda onog što sam i sam naslućivao. Čini mi se da odgovarajuće rešenje predstavlja Švajcarska i iz naših razgovora se nudi izbor između Lencerhajdea, kuće Hane Kil[26], i Ciriha, u kontaktu sa Frankovima[27]. Nevolja je u tome što se zasad plašim i jednog i drugog rešenja.

Iako sam prilično dobro spavao, nervi su mi danas, od samog trenutka buđenja, bili u lošem, zabrinjavajućem stanju. Očajničko osećanje nemoći posle uništenja već ionako male mogućnosti prilagođavanju životnoj situaciji.

Nervozna kriza u razgovoru sa K., koja je uspela malo da me smiri. Odlučili smo da se za sada ne rastajemo nego da sutra otputujemo za Lencerhajde i da odgodimo putovanje K. za M.[28], budući da njena sigurnost tamo ne bi

bila pouzdano zajemčena. Namera da Fajstu poverimo obavljanje naših neophodnih poslova u M.

Lepo pismo od Bermana[29], u kome piše o mom položaju, kao i o Gilgendalu i Piosu[30] kao konkurentima za dobijanje prava na dansko izdanje *Josifa*. — Pismo danskog prevodioca *Čarobnog brega* Ostergada[31] o istoj stvari.

Petak, 17. III

Ovo jutro je bolje i smirenije nego jučerašnje, iako mi se san nekoliko puta prekidao a uz to sam se još i rano probudio. Okupao sam se i onda sam doručkovao u krevetu. Tokom jučerašnjeg dana planovi su prošireni i privremeno utvrđeni. Golo[32] treba da se vrati za Minhen, Medi će se takođe vratiti za Minhen i tamo ići u školu, iako Frankovi iz Lugana uporno poručuju da to ne

činimo, ali po našem uverenju i uverenju samog deteta, ti razlozi u ovom slučaju mogu biti zanemareni. Kao sledeće boravište posle Lencerhajdea imamo u vidu Lugano, hotel Park. Sa K. sam razmatrao pitanje preuređenja našeg domaćinstva, što međutim ne treba činiti navrat-nanos. Obavestiti njene roditelje[33] preko Medi. Eventualno ovlastiti Kurcovu[34] da dâ otkaze. Fajstu, na kojeg je Erika izvršila pritisak, naloženo da se pobrine oko mog pasoša čija važnost ističe, zatim oko transporta moje bunde i za pregovore u vezi sa prebacivanjem novca u Švajcarsku.

Pili smo po poslednji put čaj u „Old India” zajedno sa Eri i Medi. Obavili kupovinu papira i toaletnih stvari. Kod kuće opet pakovao kofer. Posle večere još jednom kod dr Rihtera[35], u prisustvu Erike, Fajsta i mladog čoveka iz Moravske Ostrave koji bi želeo da igra u pozorištu.

Razgovori o kasnijem trajnom boravištu u Lokarnu ili Cirihu. Razgovor o drsko-sadističkim propagandnim planovima nemačke vlade, o bezobzirnom gaženju i totalnom uniformisanju javnog mnenja, uništenju svake kritike, o izjavi o besmislenosti svake opozicije. Odvratno modernistički zamah, ono psihološki savremeno u njemu, s obzirom na kulturnu, duhovnu i moralnu reakcionarnost. Drsko moderno, moderni tempo, futurističko u službi bezidejnosti neprijateljski raspoložene prema budućnosti, mamutska reklama za Ništa. Jezivo i bedno. — Veče provedeno u društvu bilo je u fizičkom pogledu prilično blagotvorno.

Vest o zabrani časopisa *Tagebuch*[36] i *Weltbühne*[37]. Zabrinutost zbog *Rundschau*. Nesumnjiva je tendencija da se naciji po mogućnosti uskrate sva obrazovna sredstva. Kako samo Papen[38] nastupa protiv osnovne

škole. Samo se po sebi razume da obrazovanje i mišljenje nisu poželjni, već se ide za zatupljenjem mase u cilju mehanistički jednoobrazovnog ovladavanja uz pomoć moderne tehnike sugestije. Boljševizam najgore vrste, viđeno sa *nemačkog* stanovišta, s tim što se ovaj od ruskog razlikuje pomanjkanjem svake ideje.

Falkenberg, koji je bio uhapšen kao „boljševički posrednik”, navodno je na slobodi. Poziv Gizeovoj od strane Kamernog teatra, koji zahteva da se ona vrati.

Subota, 18. III. Lencerhajde, Chalet Canols.

Juče prepodne polazak iz Arose u 11,30. Dupke pun voz, otužno-deprimirajuća lektira novina. Eri je sa Gizeovom autom otputovala za Kur, usput nas je još pozdravila. Jak južni vetar koji ide na nerve. U Kuru, *Steinbock*, ručak sa Erikom i Gizeovom. Skicirao sam

odgovor predsedniku Akademije, Šilingsu[39], u kome na pred put primljeni revers[40] nisam odgovorio ni sa da ni sa ne, ali izjavljujem da istupam iz Akademije. Oprostili se od Medi koja je otputovala za Minhen. Sa suzama u očima. Oprostili se od Eri i Gizeove, koje su autom produžile za Cirih i Bern. Auto iz Lencerhajdea. Utovar prtljaga i vožnja delom veličanstvenom deonicom ovamo gore, 1450 m. Utučen. Primila nas gospođica Kil. Stešnjenost, ne bez svojih draži u duševno povoljnijim uslovima; lep predeo, upola okopnelo jezero. Raspakivanje u sobicama. Posle čaja odšetali dole u mesto L., gde sam predao na pošti pismo Šilingsu i telegram Vasermanu[41], koji se iz Beča raspitivao za moj stav po pitanju Akademije. Seoski put, upola zaleđen.

Večera sa Hanom Kil, jednostavna ali prijatno kultivisana. Posle toga pušio i ćaskao u prisustvu dve devojke sportistkinje, od kojih je

jedna komična, mladalački živahna i skoro privlačna, uprkos debele i napuderisane gornje usne. Umoran. Čaj od nane.

U krevetu čitao u *Coroni* jednu Ljeskovljevu[42] priču. Spavao do pola 6. Pošto sam se probudio, stanje uznemirenosti i obeshrabrenosti sve više uzimalo maha, krizna situacija, od 8 sati pod okriljem K. Strahovita razdraženost, bespomoćnost, drhtanje mišića, kao da me spopala groznica i strah da ću izgubiti sposobnost razumnog rasuđivanja. Pod uticajem K., uz pomoć luminaleta i obloga, postepeno smirenje, tako da sam bio u stanju da popijem čaj i pojedem jedno jaje. Cigareta.

Mađarsko-švajcarski lekar, koji preporučuje da nekoliko dana ostanem u krevetu, prepisao mi je neko sredstvo za smirenje. Prepodne je brzo proletelo, ležao na krevetu dremajući. Blag vazduh, padao je sneg, sunce se malo probilo i nešto je vedrije nego juče. Lak ručak; ručao u kućnom kaputu, dole

sa K. Domaćica odsutna, otišla za Cirih. Potom opet u krevetu. Medi je telegrafisala da je dobro stigla.

K. je otišla dole u mesto L. da Deblinu[43] zakaže telefonski razgovor iz Ciriha i da se sa hotelom Park u Luganu dogovori u vezi sa našim boravkom. Dogovorili smo se da 23. pođemo onamo, pošto nas tamo mame lepota, ugodnost i društvo: Frankovi, Hauptmanovi[44], verovatno i Fišerovi.

Čaj sa K. kod mog kreveta. Razgovor o budućnosti s obzirom na sigurnost.

Veoma ozlojeđen zbog odluke diktatora da se izbori za Rajhstag jednostavno uzmu kao merilo narodnog predstavništva u pokrajinama. Šta će na to reći neizmerno nadmudreni Bavarci? Žurba i bestidno nasilje kojima propagandni pobednici iskorišćuju svoju pobedu i na svaki način gledaju da je zauvek obezbede — i oni su galamili na kratkovidu surovost versajskih pobednika.

Unutrašnji Versaj je stravičniji od spoljašnjeg. Neće li se morati raditi i na njegovoj reviziji? Prema 49% poraženog nemačkog naroda ništa se manje nemilosrdno ne postupa, ništa manje ga se ne ponižava, niti je taj narod manje očajan i duševno uništen nego za one četiri godine rata. To je uostalom glavni smisao svega. Ne anuliraju se samo unutrašnje političke, tj. slobodarske i socijalne posledice poraza i ne stvara se samo duhovno stanje kao da je rat dobijen, već se oni koji su zapravo potučeni obeštećuju za svoj poraz na sopstvenoj naciji, i to u sadistički nadmenom stilu diktata jednog Klemansoa.

Deblin zove telefonom iz Ciriha, Katja odlazi u susednu kuću da ga informiše. — Slaže se sa mojom Izjavom, preporučuje da se još 4 nedelje držim podalje od Minhena. Propagira koloniju u Strasburgu. Očekuje u Nemačkoj iznenađenja i borbe.

I Eri je zvala. Cirih navodno vrvi od

emigranata.

Diktirao K. pisma Bermanu, Rajzigeru, danskom prevodiocu. Gilendal je spreman da za Josifa da predujam od 1000 maraka.

Pismo od Surkampa, Štajnera[45], Kete Rozenberg[46]; pročitali smo ih za vreme večere. Bolje raspoloženje.

Lencerhajde, nedelja, 19. III 33.

Sinoć sam uz čaj od nane uzeo jedan adalin a pre nego što sam pošao na spavanje, uzeo sam još jednu tabletu fanodorma. Odlično sam spavao i dan mi je prošao u mnogo pribranijem raspoloženju. Toaletu u kupatilu obavio bez tegoba. K. i ja smo dole ugodno doručkovali, s tim što smo najpre popili sok od narandže. Berlinska devojka Marta je nešto spora i nemarna, ali je ljubazno dopadljiva.

Juče je bilo dosta vejavice. Danas je vedrije i hladnije, i predeo je pročišćen novom

padavinom snega.

Za doručkom smo govorili o zabranama koncerata Bruna Valtera u Lajpcigu i Berlinu. Svet će naprosto biti zgranut ovim detinjastim varvarstvom i „pedanterijom”.

K. je juče kod suseda čula na radiju jedan žestok govor protiv Centra[47] koji „hoće da bude hrišćanska partija a već 14 godina ide naruku komunizmu”. Nikada u svetu i istoriji čovečanstva nije bilo idiotskije demagogije. Ima nečeg infernalnog u tome da se svaka reč tako sračunato upotrebljava na proturanje poslednje gluposti i da se pri tome svako drugačije mišljenje, svaka prikladna istina, baca pod noge.

Zapažam izvesno zadovoljstvo u tome da se zlu pušta tako na volju, u tome „Samo tako, samo tako! Molim, dakle, pokaži se! Jednog dana će i o tebi biti donesen sud, iako sada ugušuješ svaku reč.”

Otpor prema reči „istorija”, onako kako je,

na primer, upotrebljava Šilings u svom upitniku Akademije za ovo zlo: divlje dovršenje kontrarevolucije u kojoj živimo već 14 godina.

Skiciram svoj odgovor Šilingsu: „Na dostavljeni mi upitnik ne mogu da odgovorim u željenoj formi. Nemam ni najmanje namere da delam protiv vlasti, a uveren sam da sam uvek služio nemačkoj kulturi; trudiću se da to i ubuduće činim. Međutim, ja sam odlučio da iz svog života odstranim sve ono službeno što se tokom godina za njega bilo zakačilo i da ubuduće živim sasvim povučeno i samo za svoje delo. Zato Vas molim, v. p. gospodine predsedniče, da prihvatite moje istupanje iz Sekcije za pesništvo Pruske Akademije".

Nosim se mišlju da slična pisma uputim „Nemačkoj Akademiji"[48], Pen-klubu[49], Rotary-Clubu[50] i Komitetu Društva naroda[51].

Izgleda da pobednicima, sudeći po njihovim govorima, nije stalo do sporazuma sa

katolicima radi legalnog ostvarenja zakona o ovlašćenjima. Oni će, dakle, to „ovlašćenje” sami sebi ilegalno dodeliti? Posle isključenja legalno izabranih komunističkih poslanika, bez zabrane partije, ništa više neće moći da izazove čuđenje.

K. je sinoć telefonirala sa Medi. Profesori i drugarice su je u školi veoma srdačno prihvatili. U kući nikakvih peripetija, nikakvih zapitkivanja. Golo će danas tamo stići iz Getingena. Sada sam veoma uznemiren zbog mojih starih dnevnika i papira koji su mi od samog početka na osoben način bili glavna briga[52].

— Pre obeda sam se obrijao u kupatilu, potom sam sa K. pošao u šetnju seoskim drumom za Valbelu i do susednog naselja. Vedro vreme. Svež beo sneg pri blagom proletnjem vazduhu i jakom suncu. Dolina je lepa i mora da je leti, sa svojim jezerom i predelima za šetnju, veoma privlačno mesto za

odmor, budući da u mestu ima i neophodne prodavnice i veliki, elegantni hotel.

Oko 1 časa smo sasvim jednostavno obedovali, što nam je činilo dobro, i zatim smo se odmarali na balkonu. Opet sam bio prilično umoran, ali su me ležanje i polusan opet okrepili. Malo sam čitao *Rat i mir*. Posle 3 sata smo krenuli u šetnju za Lencerhajde, gde sam u hotelu kupio cigarete. Po povratku, u 5 sati, pili čaj u trpezariji. Onda sam, ležeći na krevetu, K. izdiktirao ceo niz pisama.

Lencerhajde, ponedeljak, 20. III

Sinoć sam, posle večere, u uglu na klupi, čitao jedan rukopis, jednu priču za decu od mladog Klive[53], Monikinog prijatelja; nije loša.

Veoma umoran, Katja takođe. Uzimamo adalin uz čaj od nane. Nešto nespokojniji san ovde gore na ovoj planinskoj uzvisini;

bezazleno. Ujutru sve prekriveno snegom. Niski oblaci u dolini.

Kada smo posle obavljene toalete došli na doručak, devojka koja nas poslužuje dočekala nas je sa novom uznemiravajućom i uzbudljivom vešću; ona je sinoć čula na radiju da je u Minhenu socijalistički poslanik Auer (ili Bauer) ubio jednog policijskog oficira sa pratiocem: očigledno delo počinjeno u pojmljivoj očajničkoj razjarenosti, što će zacelo imati za posledicu da će i u Bavarskoj biti zabranjena Socijaldemokratska partija koja je inače u Badenu već stavljena van zakona. Uz to još i vesti u vezi sa pripremama svetkovine opštenarodnog zanosa u čast sutrašnjeg otvaranja Rajhstaga: zvonjava zvona, barjaci, slobodarsko veselje. Sve je to itekako glupo, prosto i odvratno. Opet nas je obuzelo osećanje jeze i ogorčenja. K. se brine za decu, ali sam, i sam verujući u to, uspeo da je ubedim da ovi događaji ne ugrožavaju njihovu bezbednost.

Telefonirala je Eriki, koja bi na jedan dan da skokne do Minhena, ali još odlaže putovanje. Ona uostalom nije znala ništa novoga. Hana Kil se danas popodne vraća natrag.

Pošta iz Minhena, *Europa* sa esejom o Vagneru u Bertoovom[54] skraćenom prevodu. Pismo od Bonea[55] u vezi sa madridskim skupom[56]. Dva pisma od Macuketijeve[57] iz Milana i Insbruka; zahvaljuje se na mojim javljanjima iz Arose. U prvom pismu još izražava želju za moj skori povratak u Minhen a u drugom me, posle razgovora sa Nemcima u Insbruku, sa zabrinutošću i svesrdno odvraća od toga.

U *Voss. Zeitung*-u se jedan pored drugog nalaze govori Papena i Geringa[58]: prvi se, u svoj svojoj državničkoj zabrinutosti za red, zalaže za odmerenost i pomirenje, za „nemačku" a ne za „boljševičku" revoluciju, dok drugi, sav zapenušan brani zlodela i

nasilje. „Marksizam" ne treba samo da bude uništen već i sama reč treba da bude zaboravljena, tako da više niko neće ni znati šta je to. On i njegovi već danas to ne znaju.

Pre ručka smo išli u jednočasovnu šetnju po vrućem južnom suncu. Posle sam se odmarao na krevetu. Oko 4 časa sam sa K. išao, pri nešto hladnijem vetru, dole u Lencerhajde. Bio sam na šišanju i kod frizera sam se sreo sa mojim bugarskim lekarem. Frizer je potražio jedan stari broj švajcarskog časopisa *Er und sie* sa slikama Erike i Klausa. Kupio sam cigarete i cigare. Pili smo čaj u jednoj poslastičarnici.

Na povratku laka sumrazica.

Odjavili smo se u hotelu Park, Lugano, i 24. krećemo za Montanjolu. K. je telefonski razgovarala sa gospođom Hese[59], kao i sa Golom, koji je na umirujući način govorio o Minhenu, gde se sa mladim Kesterom[60] nalazi u našoj kući. Medi je pričala da u školi

uvežbava „Horst-Vessel-Lied" za predstojeće svetkovine povodom dana slobode i uskrsnuća. Telefonski poziv Fajsta iz Minhena. Moj pasoš je stvarno u redu, sutra će nam ga doneti ovamo gore.

Dišemo nešto lakše, iako svaka pomisao na skoro sasvim pridavljenu pravednost, na rasprostranjeno nasilje i raširenu laž, uvek nanovo dovodi do toga da zadrhtimo. Komunistička partija još nije zabranjena, ali njene vođe i čestite pristalice muče po zatvorima, kao što su pisac Ren[61] i Telman[62], predsednik jedne legitimne, političke i socijalne partije, partije koja je raširena po celom svetu a u Rusiji se nalazi na vlasti. To je neverovatno, a pri tome to čine ljudi koji su mnogo „boljševičkiji" od čestitih članova partije nemačkog komunizma.

Lencerhajde, utorak, 21. III

Sinoć stiglo, bez potpisa, pismo od K. Godvinove[63], koje je u prvi mah jedva moglo da se razume a zatim je ostavilo komičan utisak, izazivajući osećanje prezira, pošto je u njemu bilo reči o poslednjoj sednici predsedništva U. N. P. Fridrih[64], koji još nije bio primio moje pismo sa izjavom o mom povlačenju, hteo je da me „obori”. Groteskno i jadno. U svakom slučaju su se prisutni, pri prevashodnoj pasivnosti većine, različito ponašali. Iskreno nezadovoljstvo Godvinove.

Večera sa gazdaricom, posle toga uspavljujući razgovor, pri čemu sam ja pušio. Adalin uz čaj od nane. Čitao malo *Rat i mir*, zatim spavao do 5 ili pola 6. Tokom noći snežna oluja sa severa. Sve je debelo zavejano, sunce, neprestano oštar vazduh. Velika opasnost od prehlade, naročito ujutru, pri hladnom kupatilu, malo vode i hladnom stepeništu.

Prvo sam bio dole na doručku, a zatim sam bio sa K. i gospođicom Kil. Posle toga pisao

Franku za Lugano i poslao mu dokument Godvinove. Obilna pošta, beznačajne pošiljke knjiga, pisma od Rajzigera (iz Zefelda), Marila[65], Piosa i Jespersena (ugovor o *Josifu*). *Neue Züricher Zeitung*: Jevreji se odstranjuju iz pravnih i zdravstvenih institucija. Koncentracioni logor u Minhenu za komuniste i socijaliste. Postupak prema onima koji su stavljeni u „zaštitni pritvor” navodno je prikladan. Gerlihu i Aretinu[66] navodno nije uskraćena mogućnost da razgovaraju sa svojim dušebrižnikom(?).

Zbog opakog vetra išli smo samo do Valbela, na poštu, pa smo telegrafisali Fišeru da sa Piosom treba sklopiti ugovor. Hiljadu maraka predujma dobro je došlo. —

Srdžba zbog toga što je Štraus[67] preuzeo koncert koji je uskraćen Brunu Valteru. Furtvengler[68] na današnji dan radosti diriguje, po nalogu „vlade", „Majstore

pevače”. Lakeji.

Neobična obznana umišljene „Istorije”, besmisleno pobedničko slavlje sa zvonjavom zvona, sa Te Deum-om, barjacima, školskim proslavama na osnovu odluke naroda, vlade ili partije. Ko je pobeđen? Unutrašnji neprijatelj, — koji je u svakom slučaju omogućio da dođe do tog uskrsnuća. Suludija. Ali kada bi bilo samo to i kada sve to ne bi bilo povezano sa toliko prostačke, ubistvene opakosti.

Hindenburgov stupidan ukaz povodom otvaranja Rajhstaga, koji najzad opet zastupa jedan na borbu spreman narod. Kako to odjednom spreman na borbu? — Odgođeno obrazovanje vlade u Bavarskoj, u očekivanju ishoda rasprava u Rajhstagu o „zakonu o ovlašćenjima”, koji pre svega po modelu Rajhstaga treba jednostavno da reguliše i sastav pokrajinskih skupština. Ako ne dođe do sporazuma sa Centrom, do kojeg nacionalsocijalistima očigledno nije ni stalo,

onda će, kako izgleda, nadalje vladati po komesarsko-diktatorskom principu. Time bi se odložio moj povratak za Minhen. Do povratka mi je stalo samo utoliko što bih u miru mogao da sredim svoje stvari i da pripremim naše preseljenje u Švajcarsku.

— Posle ručka kafa. Promrznut, neispavan. Legao sam u krevet i spavao. Od 4 do 5 časova sa K. odšetao pri neugodnom severnom vetru do Parpana. Poteran od vetra, sneg u kovitlavcima ispunjava vazduh. Sneg i nadalje sipa iz sivog neba.

Čaj sa gospođicom Kil i gospođom fon Morgen koja se vratila sa skijanja, tamnoputa, sa mladalačkim glasom i debelom gornjom usnom.

U osobenost ovog mesta spada i porodica pasa Loj sa kučićima Pu-Ber i Lili, jedna posebna lavlje-medveđa pasmina sa debelim mnom i šiljatom njuškom, divlje-pitome prirode: majka lavlježute boje a deca crne boje

sa lilacrnim jezicima kao da su žderala kupine.

— Prispeo je Fajst, koji u svojoj budalastosti nije sačekao moj pasoš, već je, u nadi da će ovde zateći Eriku, pohitao bez njega ovamo gore. Kune se da će pismom, telegrafski najavljeno, sutra ovde prispeti. Njegov optimistički prikaz i tumačenje situacije kao bezopasne po mene, i glupo i bez razumevanja. Sasvim suprotne izjave u listu K. majke[69], koju su prijatelji zamolili da me hitno odvrati od skorog povratka. Dr Bernštajn[70] ju je zbog toga posebno posetio. On je bio svedok neobičnih zbivanja u Udruženju. Radoznao sam da li će sa te strane uslediti još neka pristojna zaključna izjava.

— „Politički referent" pasoškog odeljenja policije treba još samo da potpiše moj pasoš, što se međutim odužilo zbog današnjeg nacionalnog praznika. Podozriva skepsa. —

Ideju na koju sam i ja bio došao, naime da jednog dana bavarskom komesaru Rajha

napišem jedno ozbiljno pismo u kojem ću mu predočiti svoju povezanost sa Nemačkom i zatražiti garantije za moju bezbednost — tu ideju su u Minhenu spontano nabacili i Fajstu. —

— Moja potreba za literarnom aktivnošću iscrpljivala se u poslednje vreme u vidu pisama, kao onom Macuketijevoj i danas Franku, i osim toga i u vidu ovih zapisa. To je samo jedna ispomoć, ali to nije dobro.

Lencerhajde, sreda, 22. III

Sunčano, hladno vreme sa sumrazicom. Sinoć je ovde posle večere bio Fajst i pili smo viski-grog. To mi nije činilo dobro, imao sam težak san, ubrzo sam se probudio i uzeo jedan fanodorm.

Danas posle ručka je K. išla sa gđicom Kil na skijanje. Ja sam se do pola [?] bavio rukopisom üI knjige *Josifa* i to u vezi sa

neophodnim skraćivanjem „Ulaska u Egipat". Prekid rada na ovom delu bio je dug i značajan: esej o Vagneru, Amsterdam, Brisel, Pariz, Arosa, sva ona uzbuđenja odonda. — Na neobičan način me moja proza podsetila na Štiftera: i to psihički; neću više ništa da kažem.

U podne kratka šetnja sa K. Za ručkom samo s njom za trpezom. Posle toga na balkonu čitao Tolstoja i odmarao se. Zatim u šetnji utroje sa Fajstom i sa dvoje tibetanskih pasa do [?], gde smo u kafeu pili čaj. Veoma umoran.

Kod kuće kratko pisao Hercovoj[71].

Moguće je da ćemo zbog lepog vremena ovaj boravak ovde produžiti još za nekoliko dana.

L. četvrtak, 23. III

Stvar sa dostavljanjem mog pasoša se oteže. K. veoma sumnja da će do toga uopšte doći.

Zapelo je, kako izgleda, u „političkom odeljenju”; nije stiglo ni rešenje o zahtevu za produženjem. To ukazuje na zlo. Šta bi hteli da postignu sa uskraćivanjem produženja? U kakvu to situaciju smeraju moćnici da me dovedu time što me ostavljaju bez nemačkih isprava? Žele li da me prisile na ekspatrijaciju, i hoće li onda da konfiskuju moju kuću i moj imetak? Imam osećanje da se tu sprema neka velika nevolja i zlo.

Sinoć žensko društvo. Kasnije je došao Fajst. Slušali smo ploče Baha i Hendla na nešto piskavom malom gramofonu. Telefonski poziv Bruna *Valtera* iz „Baur au Lac"-a u Cirihu. Hitro sam u kućnim cipelama i mantilu otišao do susedne kuće na telefon. Prijateljska razmena mišljenja o strahotama i našim ličnim planovima.

Noću jak mraz, kažu da je bilo -16°. Sunčano. Prilično sam dobro spavao, okupao sam se. Gđica Kil i mala gospođa f. Morgen na

skijanju. Za doručkom sa K. opet neizbežan razgovor o Nemačkoj i stravičnim crtama njenog karaktera. Potom je sa Fajstom otišla malo na skijanje.

— Prepodne su pored novina, od kojih me hvata jeza, stigli i prelomljeni tabaci *Vagnera*[72] koji su me odvojili od *Josifa*. To je jedno bogato delo, u kome se javljaju svi motivi moga života.

Gospođa Verfel-Maler nam je pisala u vezi sa kućom u Veneciji, koju nam za proleće stavlja na raspolaganje.

Šetnja sa K. S njom za ručkom. Odlučili smo da sutra, i bez pasoša, koji ovde nije baš neophodan, putujemo za Montanjolu[73]. U toku dana smo razmatrali mogućnost da se nešto postigne uz pomoć Društva naroda.

Posle ručka na balkonu. Potom sa K. za Lencerhajde, gde smo kupili koverte potrebne za otpremanje *Vagnera*.

Priprema kofera, opet pakovanje. Uzbuđenje zbog predstojećeg puta.

U vozu Cirih—Lugano. Petak, 24. III

Sinoć, posle malo muzike sa ploča, slušali smo Baha, oprostili se od gospođe f. Morgen. Probudio sam se u prilično smirenom raspoloženju. Doručak sa Hanom Kil i K. Potom dovršio pripremanje prtljaga, po koji su došli već u pola 10. „Doviđenja” i polazak autom. Uznemirenost male kuje Lili. Blistav i blag dan. Fajst je putovao s nama do Valbela. Pismonoša je doneo preporučenu pošiljku sa starim pasošem.

Vožnja dole do Kura. Odande, pošto je sve obavljeno oko prtljaga, u dvočasovnoj vožnji dalje za Cirih, gde nas je Eri prihvatila. Pot au feu. Obedovali s njom u staničnom restoranu. Razmena uobičajenih odvratnih novosti. O strašnoj nevolji i patnji bezbroja ljudi u Nemačkoj. Erika namerava u Cirihu da nastupi sa svojim kabareom „Pfeffermühle",

ali izgleda da je brat Gizeove, nameštenik u jednoj robnoj kući, uhapšen.

Rastanak od Eri i dalje putovanje u prilično punom, pregrejanom vozu. Živci i raspoloženje dosta dobro.

Lugano, hotel Villa Castagnola. Ponedeljak, 27. üI 33.

Nastavlja se ovaj provizorni i putnički život pri neprijateljski i podmuklo-opasnom i nepristupačnom zavičaju.

Ovde smo prispeli u petak popodne u 6 časova; dočekao nas je padrone malog hotela Bellevue u Montanjoli sa svojim autom, kojim nas je odvezao gore, pošto se prethodno razmrsila nezgoda sa prtljagom — K. je kući poslala lugansku prtljažnu potvrdu umesto minhenske.

Hotel je sasvim simpatičan, sa lepim pogledom, vođen u naivno italijanskom stilu,

ali na mene zbog svoje udaljenosti, primitivnosti i zapuštenosti ne deluje naročito povoljno. Moji nervi odmah reaguju, što se manifestuje osećanjem zastrašenosti, tako da je bilo dobro što smo odmah prvo veče proveli kod Heseovih, u lepoj, elegantnoj kući koju im je poklonio Ciržanin Bodmer[74]. Kod njih se nalazi jedan socijaldemokratski emigrant — Vigand[75] iz Lajpciga. Vino i razgovor. Kod kuće, loš krevet, topla voda je hladna. Kofere koji su stigli sledećeg prepodneva nisam ni pipnuo.

Frank, koji stanuje u hotelu Palace, došao je u subotu svojim kolima ovamo gore i odvezao nas za Lugano. Posetili smo njegovu ženu u hotelu; ona se upravo spremala da preko Milana, Verone otputuje za Minhen, s namerom da tamo preduzme potrebne mere u vezi sa rasformiranjem domaćinstva, što i K. u najskorije vreme namerava da učini. Posle toga smo sa Frankom otišli do nemačkog

konzula, jednog ljubaznog starog čoveka naših shvatanja, ali on nije u stanju da učini nešto po pitanju naših pasoša. Ne ostaje nam ništa drugo nego da naprosto pustimo da našim ispravama istekne važnost i da se oslonimo na simpatije inostranstva. — Poseta vili Kastanjola, razgledanje soba. Kolima padronea odvezli smo se na ručak kod Heseovih. Dobar ručak sa francuskim belim vinom, kafom. Odmarao sam se u biblioteci i oko četiri časa napravili smo upetoro dužu šetnju kroz planinske šume i sela, radosno uzbuđeni idealnim, romantično-živopisnim, ujedno veličanstvenim i prefinjeno ljupkim predelom koji čini most između severa i juga, snežni bregovi, jezero, naselja, vedro i grandiozno, „trop meublée”, za mene novo i veoma izražajno.

Naivno hvalisanje u hotelu Bellevue i od 8 časova smo veče opet proveli kod Heseovih.

Juče, u *nedelju*, posle doručka, saopštili

smo padroneu da „privremeno" odlazimo. Došli po prtljag i preneli ga ovamo u ovaj vedri, elegantni ali izdvojen hotel koji ima lepu baštu, evropsku kuhinju itd., i koji me smiruje svojim nivoom na koji sam navikao. — Kod gospođe Hese u njenoj elegantnoj radnoj sobi, radi gumenog creva, pošto ovde nemamo kupatilo. Posle toga smo se kolima ljubaznog, uviđavnog padronea odvezli dole i zaposeli sobe u koje se ulazi iz jedne u drugu, i koje su okrenute prema bašti. Raspremanje kofera i sređivanje stvari do ručka. U trpezariji susret sa Fuldinima[76]. Potom se odmarao na krevetu i u 4 časa izišao sa K. u šetnju pri nedeljno-prazničnoj atmosferi mesta. Bučan sportski meč sa autoparkom, mnoštvo gledalaca, dreka. Prošli kroz gradski park ili botaničku baštu sa egzotičnim ili poluegzotičnim drvećem, hrastovima itd. Popili čaj u jednom punom, popularnom lokalu. Dalja šetnja u gornji deo grada, stepenicama ka visoko uzdignutoj crkvi,

fina fasada, unutrašnji prostor u šareno vizantijsko-romantičnom stilu sa mirnim borgetom i dvorištem, u kome se nalazi jedna osobeno-dostojanstvena stambena zgrada sa natpisom: „Monsignore X, Archiprete”. Povratak kroz ne baš naročito lep industrijski predeo zajedno sa publikom koja se vraćala sa sportske priredbe.

Zatražio sam jače osvetljenje. Diktirao pismo K. Pisali smo Monternahu u Ženevi radi jedne legitimacije od strane Društva naroda. Zatim Fajardu[77] po pitanju knjige o Vagneru i honorarnog aranžmana sa Bertoom.

Obrijao se i preobukao, ručak u trpezariji, gosti su mirni i neagresivni, dame i stari ljudi. Pastrmke, fazan, bordir sa šatoom. Posle sa Fuldinima u tihom salonu za igranje, pušio. Višečasovni razgovor o nečuvenoj i stravičnoj situaciji, na kraju posebno o zbivanjima u Akademiji. Fuldina skrhanost, njegova brižna povređenost kao nemačkog Jevrejina. On ima

71 godinu i ne gaji više nikakve nade. Razgovor mu je dobro činio. Dao sam mu tabake *Vagnera*. Neiscrpan razgovor bez kraja o zločinačkom i odvratnom ludilu, sadistički bolesnim tipovima moćnika koji su svoj cilj — apsolutno neprikosnovenu vlast — postigli sredstvima sulude bestidnosti... Postoje samo dve mogućnosti da se ona sruši: finansijska katastrofa ili pak neka spoljnopolitička konflagracija. Duboka čežnja da do toga dođe, spreman na svaku žrtvu, svako sapatništvo. Nikakvom cenom pad tog društvenog šljama ne bi bio suviše visoko plaćen! Nemcima je bilo dato da prirede revoluciju neviđene vrste: bez ideje, protiv svega višeg, boljeg, uljudnog, protiv slobode, istine, prava. U sferi ljudskog se tako nešto slično još nije dogodilo. Pri tome masa besomučno kliče i veruje da je upravo to želela, dok je ona zapravo prepredeno prevarena, samo što sebi to još ne može da prizna, — i k tome čvrsto uverenje viših

slojeva, konzervativaca, nacionalnih (Kardorf)[78], da se sve to kreće u pravcu jedne strašne nesreće.

Groteskna i podla prevara sa paljevinom Rajhstaga[79]. Navodni počinilac zlodela, van der Lube, treba, kako izgleda, bez procesa da „bude javno pogubljen”. Jedan bestidan zločin prevare, svakome znan, prikriva se i ugušuje primenom neograničene moći. Uz to zvonjava zvona i zanos narodnog uskrsnuća. Veruje se da smo opet jedan veliki narod. Rata, poraza, nije bilo, posledice njegove izbrisane su zamenom rata koja se zove revolucija i koja se, uz podražavanje propagande Antante, okreće protiv sopstvenog naroda. Osveta onog tipa koji je izgubio rat. On je duševno opet stao na noge, dok je ona plemenitija Nemačka osuđena na patnju duševne bezavičajnosti. Na sve strane koncentracioni logori sa „ratnim zarobljenicima”.

Uzeo sam adalin uz čaj od kamilice, pre

fanodorma. Brzo sam zaspao i probudio se, mučen mislima, u pola 6 časova u *ponedeljak*! Ustao u 8 časova i doručkovao u Katjinoj sobi, dok je devojka spremala moju sobu. Zatim sam uz cigaretu napisao ove redove.

— Sa K. u gradu u kupovini. Sreli smo Frankove i Fuldine. Tramvajem kući. Posle ručka kovertirao primerke *Vagnera*. Onda sam se odmarao. U pola 4 časa izvezao se sa Frankom. Ušli u zatvorenu ulicu, mukotrpno vraćanje natrag. Razgledali lepu vilu na uzvisini koja je na prodaju za 95.000 fr. Natrag u grad, na čaj u kafeu Huguenin; susret sa gospođom Masari. Bavarski ministar-predsednik Held[80]. Frank referisao o predlozima koje su minhenski moćnici podneli Bavarskoj narodnoj partiji. Uverenje da će se u dogledno vreme iskazati bavarski narodni karakter, njegova katolička priroda, i da će život u Minhenu učiniti mogućim.

Kod kuće diktirao pisma K.: Boneu[81],

Bertou, Ali-Birou[82].

Raspoloženje nešto bolje, više nisam tako zastrašen, sklon da stvari lakše uzmem, pod uticajem druženja sa nešto banalno-bonvivanskim Frankom. Teško da ima mesta velikom zadovoljstvu, iako je to sa zdravstvenog stanovišta dobro i poželjno.

Vesti o delotvornim protestnim akcijama u Americi i Engleskoj protiv nemačkog antisemitizma, što je bagru na vlasti izazvalo da se oglasi svojim sitnim lažima. Simptom kulturnog zaokreta. Odbojnost prema svakom znaku „mudrosti" i odmerenost kod vlastodržaca.

Utorak, 28. III. Lugano, V. C.

Juče posle ručka opet sa Fuldinima u salonu za zabavu. Njega krasi ona dirljiva i pomalo obezoružavajuća brbljivost Polonijeva. Žena mu je dobrodušna kao i on; upola je već

pročitao esej o Vagneru i o njemu govori samo pohvalno. — K. je telefonirala za Minhen; u kući sve u redu, na putu su pisma od Goloa i K. majke, koja treba da nas odvrate od nauma da K. ode za Minhen. Još su nejasne informacije na kojima se zasnivaju ove opomene. Fulda je uveren da se neće usuditi da na mene dignu ruku. Kaže da su pod pritiskom inostranstva već morali da ustuknu nekoliko koraka. U Donjem domu postavljeno pitanje da li je tačno da Nemačka proteruje svoje mislioce i pesnike.

Nevolja izbeglih žurnalista u Pragu, Cirihu itd. Švarcšild[83] namerava da za dijasporu intelektualaca i inostranstvo koje čita na nemačkom jeziku u Pragu nastavi sa izdavanjem *Tagebuch*-a. To će biti veoma dobro, iako se časopis neće moći dobiti u Nemačkoj.

Uzeo sam od Fuldinih čašicu jednog vinskog bromskog preparata a zatim sam uzeo još i jedan fanodorm. Od umora više nisam bio

u stanju da čitam Tolstoja i dobro sam spavao. Još sam jutros osećao u celom telu dejstvo tog sredstva.

Vreme se prolepšalo. Nebo je plavo i vazduh je svež. Radujem se mojoj sobi sa pogledom na palme i kedrove u vrtu, vedra je i lepo uređena sa jednim dobrim i mekanim krevetom. Raspakovali smo veliki paket sa lakšom odećom koji je Kurcova poslala, samo što tu odeću, izuzev mantila, još ne mogu upotrebiti.

Posle požudno pojedenog doručka, pušio malu cigaru pri pisanju.

Oko 11 časova sa K. do Postplaca, gde smo seli u motorni omnibus za Montanjolu. Veoma jasan, južnjački obojen dan. Vožnja gore k Heseovima. Ručak kod njih u društvu gospodina Viganda, zatim razgledanje Heseovih privatnih prostorija, boravak na terasi, mir. Posle čaj i šetnja. Idealno-prelep, romantičan predeo. Južnjački utisak zidina na

plavo-beloj svetlosti. Heseov raniji stan sa baštom koja ostavlja tropski utisak.

U pola 7 čas. polazak od pošte, pošto je K. u „Bellevue"u podigla prispelu poštu, između ostalog i korekture *Vagnera*. S nama je pošao i Vigand koji putuje za Italiju.

Pešice od pošte do hotela, gde sam dovršio jutros započeto pismo Fidleru[84]. Posle obeda u salonu sa Fuldinima. Navodno bi njihov prijatelj dr Ilgenštajn mogao da sredi stvari u vezi sa mojim pasošem. Malo verovatno posle bezuspešne posete inače ljubaznom konzulu, ali utoliko poželjnije, budući da jedan dobro obavešten Minhenac, preko Goloa i njene majke, K. opet odvraća od putovanja za Minhen, pošto su i suprugama oduzimani pasoši, kako bi na taj način prisilili supružnike da se vrate.

Sa Fuldinima razgovor u vezi sa nemačkim novinama koje ostavljaju stravičan utisak. *Berliner Illustrierte*, puna fotografskih

veličanja režima! Lažna propaganda i njena malo opravdana odbrana. Anti-antisemitske demonstracije u inostranstvu i nemački Jevreji kao taoci. Poziv vlastodržaca na bojkot i pogrom. Pretnje Danskoj. Oprezno nepoverenje susednih naroda. Neuspeh takozvanog saveza četiri sile. Teško finansijsko stanje i neprijateljstvo jevrejskih visokih finansijskih krugova. Koliko dugo?

Numerus clausus za Jevreje pri izboru akademskih i slobodnih poziva, shodno procentualnom udelu njihovog življa. Govori se o njihovoj nezahvalnosti za „gostoprimstvo koje im je ukazao nemački narod”. Vlada će se držati kao i drugi i pustiti na volju „protivpokretu”. Pretnja štampi koja se drži samo „pasivno”.

U *Vossische Zeitung* izvod iz *Vagnera* sa veoma zgodnom napomenom. Izabran je baš odlomak o nacionalizmu, kako bi se „duhovno" obeštetili — i čitaoci. Ali, koliko dugo će se

uopšte još trpeti ljubazno i afirmativno javno ophođenje prema mojoj ličnosti i mom radu?

Sreda, 29. III (Lugano)

I nadalje sunčano vreme. Devojka sređuje moju sobu za vreme doručka. Telefonski razgovor sa dr Ilgenštajnom u vezi sa mojim pasošem. Dogovorena njegova poseta.

Večeras očekujemo Eriku koja putuje na Rivijeru. Ljut sam na Klausa koji je na svoju ruku napisao grubo pismo dr Fridrihu.

Pisma Bertramu, dr Levenštajnu. U sobi hladno, ali mi je posle u šetnji sa K. stepeništem do banjskog zdanja Monte Brea postalo veoma toplo. Posle ručka spavao na krevetu. U četvrt do 4 časa poseta dr Ugenštajna; malo preopširan i pravi se važan. Sa njim u hotelskoj bašti pio čaj; letnje odelo, divno popodne. O nemoguće-ekscesivnom karakteru nemačkih prilika. Sa Ilgenštajnom

do advokata, gospodina van Akena, čiji je kompanjon član bernskog Nacionalnog saveta; razgovarali u vezi sa pasošem. Prijatna kuća, simpatična rajnska majka. Poslužen je čaj a mene je advokat uveravao da ću ili preko njega ili preko Monternaha, čiji odgovor još treba sačekati, dobiti internacionalni pasoš. —

Oprostili se od Ilgenštajna i onda svratili u lep hotel „Seehof" da rezervišemo sobe za Eriku i T. Gize, koje su u međuvremenu, dok smo mi bili u šetnji, stigle kod nas. Erika je ušla kod mene dok sam ja pisao. Veoma sam se obradovao. Njen švajcarski poduhvat sa kabareom još nije sasvim propala stvar. Došla je samo da nas vidi i sutra se vraća za Cirih, gde ima jedan krug prijatelja.

Ručak učetvoro za drugim stolom. Onda su došli Frank i Špajer[85]**, pa smo veče proveli sa Fuldinima u salonu. Piće i razgovor. Podli sistem talaca u Nemačkoj. Izgleda da ostvarenje sistematskog privrednog bojkota**

Jevreja zavisi od „dobrog ponašanja" strane štampe, ali kao pretnja predstavlja novi izazov svetu.

Prispela je pošta: jedan članak iz bazelskih novina „National-Zeitung" o nemačkim prilikama sa uverenjem da bih danas, ako bih se kojom prilikom našao u Nemačkoj, sedeo u koncentracionom logoru u Dahauu. — Dugo očajničko pismo Kifera[86] iz Bazela. Njegovo bekstvo posle zlostavljanja njegova sina. Njegove vesti iz Ženeve. Izolacija Nemačke, smatra se da su njeni privredni izgledi veoma loši. Ipak se računa sa višegodišnjim postojanjem režima, ukoliko spoljnopolitičke konflagracije ne ubrzaju tok događaja, što, na primer, g. van Aken sa sigurnošću pretpostavlja. Popuštanje napetosti u Nemačkoj u dogledno vreme čini se neverovatnim. Naprotiv, poteći će krv; jedan znak za to, jedan atentat, insceniraće se sa istom beskrupuloznošću kao i sve ostalo.

Preporuka da sa mojima napustim zemlju.

Ulštajn je obustavio rasturanje Fojhtvangerovog *Jevrejskog rata*[87], zbog učešća autora u širenju „lažnih vesti o Nemačkoj”. Kada će cenzura početi da deluje protiv literature u obliku knjiga. Sumnja da li će Fišer, izdavač Trockog[88], moći da održi svoje preduzeće u Berlinu.

Lugano, četvrtak, 30. III

Pošto sam malo čitao *Rat i mir*, sasvim sam dobro spavao bez ikakvih sredstava. Divno jutro, samo što su naši zapadni prozori prepodne malo zamrznuti. čitaću korekturu knjige *Vagner*, o kojoj su Frank i Fulda sinoć govorili sa oduševljenjem.

Erika i Gizeova kažu da bolje izgledam, i Heseovi su to zapazili. Stvarno sam ovde postao spokojniji, više nisam tako jako sklon napadima straha, u izvesnoj meri sam se

prilagodio situaciji i jasno mi je da, pri svoj ovoj nevolji, mogu da kažem da sam imao neobičnu sreću, utoliko pre što sam se u momentu katastrofe sa K. zadesio vani. Bekstvo, précipité, preko granice bilo bi strašnije. Problem minhenskog domaćinstva moraće se na ovoj ili onaj način srediti, u dogledno vreme će se morati stvoriti jedna nova životna osnova, neka kućica kod Ciriha. Moram se saživeti i pomiriti sa mišlju da je barem za otprilike godinu dana presečena mogućnost povratka za Minhen i da on uopšte nije poželjan.

Razmatramo mogućnost da nas ovde posete roditelji K.. K. bi želela da deca, Golo i mali, dođu ovamo za uskršnji raspust. Samo bi taj boravak bio dosta skup, a meni se opet tako brzo ne putuje. Moramo najpre da se ovde osvrnemo za nekim smeštajem.

Bestidne podlosti protiv Brauna[89] i Severinga[90], širenje podlih glasina, idiotske

optužbe zbog „pronevere”, konfiskacija imovine, bedno, hladnokrvno materijalno uništenje. Bezočno-odvratni, osvetnički karakter svega toga. U berlinskom „Herrenklub”-u[91] u bespomoćno očajanje pod predsedništvom budalastog zločinca Papena. —

Korektura knjige o Vagneru. Zatim lepa šetnja uzbrdo sa K. i Eri. Razgovarali o budućnosti, Cirihu, kućici koju bi tamo trebalo urediti, o tome u kojem obimu bi tamo trebalo upotrebiti minhensko pokućstvo — to bi moglo biti samo u ograničenom obimu. Kao i o tome u kom vidu da ostvarimo zajedničke uskršnje ferije sa decom. Bibijevo[92] putovanje u Italiju. I Golo bi došao samo u kratku posetu; tako bi jedino Medi ovde zapravo boravila. O kasnijem prelasku u školu u Cirihu. Premeštanje našeg privremenog boravišta onamo obaviti bez mnogo buke. — Plan da u maju sa bjuikom putujemo za Madrid, bilo da

je Eri u to vreme slobodna i da će nas ona voziti, bilo da Hans[93] do tog vremena bude angažovan kod nas. Prebacivanje kola u ciriški život. Vedre ideje za vreme šetnje po lepom danu iznad jezera. Osećanje duševnog okrepljenja i novog poverenja.

Ručak učetvoro. Potom sam dao moje rublje i mirovao jedan sat. Dovršio pismo Boneu kod Coopération u vezi sa nesigurnošću mog položaja i pitanjem o otvaranju diskusije jednim pripremljenim predavanjem.

U 4 časa nas je Eri odvezla za Montanjolu, kod Heseovih, gde smo popili čaj i zatim napravili onu istu lepu i dugu šetnju kao i nedavno. Odocneli povratak na večeru, Gizeova nas je čekala. Posle sa Fuldinima u salonu. Senilno brbljanje staroga. Dobio sam pisma: od Berta Brehta[94] o delovanju moje „poruke”, kojom je nemačka literatura sačuvala svoj obraz; nadalje su od „Foyer”-a stigli tekstovi govora održani na „Vagnerovoj

večeri”; zatim od Anete Kolb[95] i Hercove. Čitao *Voss. Zeitung* sa stravičnim utiskom.

Petak, 31. III (Lugano)

Hese mi je pozajmio svoj primerak *Rata i mira* u izdanju izdavačke kuće „Insel”, tako da ću moći da čitam ovo izdanje umesto mog Reclam-ovog izdanja čiji je prevod loš. Pre spavanja sam malo duže čitao 1. knjigu. Nemirno spavao usled zaokupljenosti domaćim stvarima, sa pitanjem bojkota i talaca, ludog ratnog stanja, suludosti i podlosti. Nova depresija. Oko 5 časova sam uzeo evipan, pa sam onda još malo spavao. K. je bila kod mene i ostavila otvorena vrata prema svojoj sobi.

Opet blistavo-vedro, sveže-maglovito jutro. Međutim, nervi su mi opet nešto napetiji i nemirniji nego poslednjih dana. Dovršio sam korekturu knjige i poslao je Fišeru. Stiglo pismo od Paula Erenberga[96], koji, neupućen u

moj sopstveni položaj, piše o svojoj finansijskoj nevolji. Uzbudio sam se kada sam opet video ovaj rukopis...

Erika nas je odvezla u šetnju oko jezera za Paradizo i [?]. Veoma lepo mesto, na visini, još ispod male crkve, uz zagrejani zid. Posle ručka sam, uvaljen u šezlonu, sa uživanjem čitao *Rat i mir*. Malo sam se odmarao a zatim sam sa K. pio čaj na terasi hotela „Müller”. Laka, olujna kiša, lepo, mastiljavoplavo nebo.

Kod kuće diktirao pisma: odgovorio Paulu E., Kiferu, zatim Louovoj[97] u vezi sa „Past Masters”[98] itd.

U Vroclavu su svim Jevrejima oduzeti pasoši. U Minhenu je, a očigledno i u drugim mestima, započeo sistematski bojkot jevrejskih radnji, uprkos popuštanju inostrane propagande. Pri tome je pitanje izdržavanja nameštenika stvar samih vlasnika. Idiotska nedoslednost u podlosti, pošto je „pokret" stao pred jevrejskim bankama. Ozbiljno

opominjući članak u *N. Z. Z.*, u kojem se ukazuje na to da Nemačka svim tim samo sebi nanosi privredne štete. Jarosne pretnje Gebelsa u njegovom listu, upućene onima koji se suprotstavljaju „izgradnji”. *Völk. Beobachter* besni protiv *D. A. Z.*[99], koje, i same odgovorne za mnogo toga, sada izigravaju razumnost. Budale koje su podigle to čudovište!

K. preporučuje svojim roditeljima da dođu u Švajcarsku i da obezbede svoju Zbirku[100].

Lugano, subota, 1. april

Juče stigle nove vesti iz Minhena. Za svako putovanje u inostranstvo potrebno je uverenje o političkoj besprekornosti. K. zahteva da deca dođu ovamo, t. j. da Golo treba Medi da dovede ovamo. Telefonski razgovor s njim sinoć i jutros. — Idiotska zloba pri ostvarivanju bojkota Jevreja: radnje moraju ostati otvorene i vlasnici moraju isplaćivati

svoje nameštenike, pri tome se publici onemogućava pristup radnjama, a ko to ipak učini, onda toga snime i zatim ga javno prikazuju. Žuta mrlja na jevrejskim radnjama. Sve je to neverovatno glupo i suludo.

Posle večere, uz koju smo pili asti, sedeli smo kao i obično sa Fuldinima u salonu. Žene su telefonirale za Minhen i Berlin; i Gizeova je telefonirala, njen brat se nalazi u zatvoru, dok joj majka leži na umoru. Stiglo mi je pismo od Knopfa[101] u vezi sa knjigom eseja. Fuldine jadikovke i jevrejsko očajanje — tragikomični. On se uostalom uvek nanovo s divljenjem vraća *Vagneru*.

Pre spavanja sam još duže vremena čitao Tolstoja, svetlost sam ugasio tek u pola 1, ali sam se već u pola 6 probudio i više nisam mogao da zaspim. Erika je došla u 8 časova da se oprosti. Vraća se za Cirih; ovlastili smo je da se uz put osvrne negde za nekom zgodnom kućicom za nas. Moramo što pre u Švajcarsku,

bez mnogo buke, sebi da stvorimo jednu barem privremenu privatnu životnu bazu i da se oslobodimo skupog hotelskog života. Ostaje nam da se nadamo da nam neće biti uskraćena mogućnost neprekidnog priticanja novca iz Nemačke.

Počeo sam da se navikavam na misao da se u dogledno vreme više uopšte neću vratiti načinu života na koji sam bio navikao — to i ne bi bio više onaj stari život već jedan veoma odvratan i opasan, novi život. Stalno mi je na umu da treba da dođem do svojih papira, starih dnevnika itd.

Berman je telefonirao da će danas popodne proći kroz Lugano. On je, čini se, navrat-nanos sa decom otputovao iz Berlina, što nam je juče preko telefona veoma uzbuđeno javila gospođa Fišer iz Rapala. „Znate li možda da li Jevreji još dobijaju pasoš?” Groteskni konverzacioni stil vremena. Stari Fišer uzima mnogo sredstava za spavanje.

Noćas je bilo nevreme. Danas je sve obavijeno kišnom koprenom, ali je vreme blago. Ispratili smo Eriku, pozdravljajući je sa balkona i prozora; namerava da opet navrati kroz nekih desetak dana.

Zaokupljen rukopisom *Josifa*. Pošto se vratila sa stanice, K. referiše o kratkom razgovoru sa zbunjenim Bermanom, koji je iza sebe ostavio jedan zbrkani, bespomoćni Berlin. Jednu ludnicu. Niko ne zna na čemu je, šta se na njega odnosi a šta ne. Akcija bojkota je navodno krenula iz Minhena i navodno je čak i Geringu cela stvar neprijatna.

Sa K. u Crédit Suisse, gde smo podigli novac koji je poslat iz Minhena. Zatim smo otišli do Franka u Palace. Njegove žene nema, samo on ne naslućuje zbog čega. Odvezao nas je kući.

Posle ručka čitao Tolstoja. U četvrt do 4 sa K. u šetnji, pri vedrom nebu; odšetali smo gore do banjskog doma Monte Brea, gde smo pili

čaj. Susret sa starim engleskim svetskim putnikom. Pošto smo se vratili kući, napisao sam pismo Hercovoj.

Poseta inženjera Franka Endera, vlasnika nedavno razgledane vile, socijaldemokrate; hteo je da posreduje jedan intervju, što sam odbio. Zgodan mlad čovek južnjačkog tipa, koji sa mladom ženom, odnedavna i bebom, ostavlja utisak nečeg ljudski veoma dražesnog. Zacelo je pre svega došao da uspostavi lični kontakt. Kaže da je moj boravak ovde poznat, da je o mom boravku ovde pisala tesinska štampa.

Posle ručka sam Fuldinima pročitao „Šarenu haljinu”[102].

Dovršio pismo Hercovoj.

K. je telegrafirala u Pošingerštrase. Golo još uvek nije dobio uverenje o političkoj besprekornosti zato što u uredu niko ne zna ko treba da dobije takvo uverenje i ko treba da ga izda. Izlazak iz zemlje planiran preko

badenske granice.

Vozovi iz Nemačke su dugački i puni.

Nedelja, 2. IV 33. Lugano

Prošlo je nedelju dana da smo se ovde uselili i ne mogu a da ne osećam zahvalnost zbog ovog prijateljski bezbednog boravka.

Plavo, sveže jutro, severni vetar. Prilično kratak, ali većim delom miran san. Pošto sam se rano probudio, razmišljao sam o duhovnom stanju ljudi u Nemačkoj: o duhovnom stanju onoga tajnog savetnika Oskara Vasermana[103] iz Nemačke banke, koji uverava inostranstvo da Jevrejima u Nemačkoj ide dobro i govori o revoluciji koja se, s obzirom na svoju neuporedivu veličinu, odvija u najvećoj mogućoj meri disciplinovano i odmereno; onog socijalnog demokrate Velsa[104], koji je zbog jedne žestoke inostrane manipulacije izjavio da istupa iz 2. internacionale; onog demokrate,

prof. Helpaha[105], kome ne ponestaje ni daha ni reči već sastavlja podaničke napise o „novom heroizmu" i t.sl. Šta je sve to? Strah? Podjarmljivanje od nevolje? Ili ponesenost kojoj čovek kada se nalazi u zemlji ne može da se otme i pored sve ljudske i razumne snage? Kraj bi u svakom slučaju mogao da bude katastrofalan, kao posle onog narodnog orgijanja 1914. godine. Ali čovek se ne oseća besprekorno dobro ni u društvu onih koji su napolju, u društvu tog Kera[106], Tuholskog[107] i dr. I Hauptman je napolju, ali za mene je veća uteha što se i u fizičkom i u idejnom smislu napolju nalazi Herman Hese[108]. Čudno je to da se kod ljudi prema tim svinjskim sredstvima kojima je taj „narodni pokret" pobedio ne javlja onaj bes i ono osećanje odvratnosti koje ja osećam! Da li se moja uloga svodi samo na ulogu jednog Erazma u odnosu prema jednom novom luteranstvu? Velike

revolucije obično zbog svoje krvave i mučeničke plemenitosti izazivaju simpatije sveta, izazivaju saosećanje i divljenje. To u slučaju ruske revolucije nije bilo ništa drugačije nego što je to bilo sa francuskom revolucijom, kojom su bili obuzeti svi živi duhovi sveta. Kako pak stoje stvari sa tom „nemačkom” revolucijom koja zemlju izoluje i uokolo izaziva samo prezir i odbojnu odvratnost; koja ne prisiljava samo ljude kao što su Ker i Tuholski da napuste zemlju već je oterala i duhove kao što sam ja?

K. je posle doručka telefonirala Frankovima. Frankova žena se vratila avionom, bez uverenja o političkoj besprekornosti. Navodno, zbrka je neopisiva. Niko ne zna šta važi a šta ne. U osnovi vlada depresija i bespomoćnost i pored sveg nacionalno-antijevrejskog slavlja i lepršanja zastava. Veoma rašireno osećanje da suludim vođama, kao što je Gebels, čije kevtanje preko

radija odbija ljude, sve više izmiču dizgine iz ruku, te da predstoji krvoproliće i da se priprema jedna vojna diktatura koja će napraviti reda. Hitler, koji je naravno već odavno, kao i Hindenburg, jedna lutka, bez moći, kompromitovan, demantovan, u stanju je očajanja — kao što su to njegovi konzervativni saveznici već odavno. Uostalom, što se moje ličnosti tiče, o meni se navodno oprezno i u izvesnoj meri stidljivo ćuti. Ne obasipaju me pogrdama, niti se slavi moje istupanje iz Akademije. Moj boravak napolju izgleda da predstavlja izvesno oklevanje, jednu laku nezgodu. Izgleda da bi me radije videli u zemlji — barem u izvesnim krugovima, čija osećanja naravno ne bi mogla da osujete moje hapšenje, kada bih se sutra vratio.

Otuda je s Bertramove strane veoma glupo i lakomisleno kada mi na svojoj danas primljenoj razglednici iz Fridrihshafena piše da ništa ne može i ne „sme” da stoji na putu

mom povratku kući. I Vikoovo[109] jučerašnje pismo iz Bocena bilo je nezadovoljavajuće, budući da se odlikuje duhovnom manjkavošću u shvatanju situacije.

Gospođa Frank je donela loše vesti o našem šoferu Hansu, koji se otkriva kao nepošten i pomalo opasan element. Bezuslovno ga treba udaljiti iz kuće.

Napeto iščekivanje da li će nam deca danas javiti da su prešli granicu.

U podne u kratkoj šetnji sa K. Posle ručka na terasi pio čaj, što mi sada naročito škodi. Čitao Tolstoja u sobi i malo se odmarao. Zatim sa K. u grad, gde smo kod Hugenina pili čaj. Posetili smo Frankove u hotelu „Palace”, gde smo sreli Masarijevu i njenu sestru. Duži razgovor o uobičajenim stvarima. Na više strana se u Nemačkoj računa sa intervencijom vojske (Reichswehra) i vojnom diktaturom, pogotovo ako dođe do privrednog debakla — što je skoro neizbežno. U Minhenu inače

tendencija da se postigne sporazum sa Narodnom partijom i da se s njom, eventualno pod Epom, obrazuje vlada. Pod takvim režimom, kažu u Minhenu, odmah će biti izražena želja da se ljudi slični meni vrate. Da bih danas već drugog dana sedeo u zatvoru, to je više nego sigurno.

Lepo popodne; živopisna osvetljenost brda. Ali i dosta jak severni vetar i uskovitlana prašina. Mnogi ljudi u šetnji u gradskom vrtu i na keju. Dobro je da opet dolazi jedna sedmica bez nedelje. —

U mislima mi je skraćivanje do sada napisanog egipatskog Josifa.

Ponedeljak, 3. IV Lugano

Opet blistavo, sveže, sunčano jutro. Veoma je prijatno posle doručka, sa cigaretom, kraj otvorenih balkonskih vrata, sesti za lak posao pisanja dnevnika ili pisama; ali bilo bi vreme

da okrenem leđa prevratom i uznemirenjima uslovljenom neradu i da se vratim radu na Josifu. Uostalom, ovaj težak doživljaj odmora i nije baš sasvim neplodan, često ga dovodim u vezu sa novelom o Faustu[110], koja će uslediti posle Josifa i sa kojom bih „stvorio nešto vrlo originalno”.—

Juče sam pre ručka izdiktirao nekoliko poslovnih pisama. Kasnije smo, pošto se iskupilo puno ljudi, napustili salon za zabavu, pa smo sa Fuldinima prešli i zaposeli jedan ugao u velikom salonu. *Dr Levenštajn* iz Minhena, stanuje u Paradisu. Uzbuđeni razgovori o „revoluciji" uz pivo. Berman se javio telefonom iz Rapala da bi nam preneo svoje osećanje sigurnosti. Očigledno je dobio umirujuće vesti o položaju izdavačke kuće. I sa gospođom Hese napravljeni novi dogovori. Onda je na veliku radost i umirenje K. došao poziv dece iz Ciriha. Tik pred zatvaranje kapije, pošto se od danas u celom Rajhu zavode

oštrije mere kontrole putovanja u inostranstvo. Medi je napustila školu uz obrazloženje da sam ja oboleo. Ona koja je bezuslovno htela da se vrati sada se silno raduje što više nije u M.; kaže da je bilo odvratno. Golo i ona prespavali su u Erikinom hotelu; sada su na putu ovamo.

Sinoć sam još revnosno čitao Tolstoja i bio sam uzbuđen. Fanodorm mi je posle 1 časa pomogao da dođem do mirnog sna, tako da sam spavao do 7 i 8 časova.

Stvar sa pasošem je zapela, još nikakvog odgovora iz Ženeve, tako da smo se nanovo dogovorili sa van Akenom.

Napisao poduže pismo Vikou. U podne u grad sa K., gde smo kupili lepe cipele. Vratili se tramvajem.

Posle ručka na terasi sa dr van Akenom, razmatrali mogućnost dobijanja „Nanzenovog pasoša”[111]. Predočio nam je i svoje predloge u vezi sa obezbeđenjem naše nemačke imovine. Ajnštajnova[112] imovina je konfiskovana i

verovatno preti opasnost da će biti konfiskovana imovina svih onih koji se ne budu vratili.

Kasnije sa K. do stanice. Razgovor sa ministrom-predsednikom Heldom, koji, pošto se vratio iz Minhena, daje lošu karakteristiku tamošnjih prilika, ali veruje u predstojeću koaliciju sa Narodnom partijom. Nemački antisemitizam, obuzdan pretnjom da će se ukinuti sporazum o finansijskom mirovanju.

Ulazak voza, pozdravljam se sa Golom i ponovo prihvatam Medi u zagrljaj. Sa decom hotelskim omnibusom kući, gde su im pokazane njihove sobe. Malo sam mirovao, a onda smo sa dr Levenštajnom, koji je u pola 4 došao po nas, pošli u šetnju gore do banjskog zdanja Monte Bre, gde smo pili čaj. Razgovarali o tekućim zbivanjima i o finansijskim merama koje bi trebalo preduzeti. Ideja da se „minhenska imovina” da u zalog nekom Švajcarcu, recimo Helblingu[113].

Sedimo tamo gore sa decom pri zalasku sunca pod jednim suncobranom i vraćamo se okolnim putem kući. Opet sam išao ruku pod ruku sa Medi. Pričala je o svojoj Kurc-Mariji koja je shvatila situaciju i na rastanku plakala. „Ti se sigurno više nećeš vratiti”. To me još uvek uzbuđuje.

Nema više vremena za prepisku. Presvukao sam se, prvi put smo jeli zajedno sa decom a veče smo proveli kod Fuldinih. Medi je donela raznovrsnu poštu: između ostalog i jedno pismo prof. Hojzera[114] o mogućnostima za Goloa[115], koje su prilično male, i o mom putovanju. Članak iz *Nouvelles littéraires* o predavanju o Vagneru.

Utorak, 4. IV 33.

Bez pomoći određenih sredstava san nikako duže da mi potraje, budim se suviše rano, iako sam naveče uvek veoma umoran. Jutro je opet

jasno, lepo i prohladno. Posle doručka razgovor sa K. o budućnosti dece, posebno Klausa, i o našim nesigurnim izgledima i da bi zapravo među prijateljima u svetu morali da se nađu predusretljivi dobrotvori koji bi nam stavili na raspolaganje jednu kuću. Privredne prilike nam, kao na jednu od mogućnosti, ukazuju na južnu Francusku, Italiju. Međutim, moja želja da ne budem odsečen od uobičajenih kulturnih uslova ukazuje na Cirih ili Vintertur.

Zabrinutost zbog slabe volje da nastavim sa radom na Josifu. Samo neophodno, tiho oduševljenje, pa makar ono bilo i pomućeno sumnjama i nezadovoljstvom, savladava posao — a on se odupire.

Lepa pisma od K. Fidlera i Bertoa.

Radio na rukopisu.

Sa K. i decom u grad. Kupovine.

Rajnhard[116] isključen iz Nemačkog teatra. U školama obavezna nastava istorije o razdoblju od 1918. do 1933. *Krivotvorenje*

***mozgova*. Vest o povlačenju fon Nojrata[117] i imenovanju Rozenberga[118] na njegovo mesto (još demantovano). Neraspoloženje vojske prema režimu, što uostalom predstavlja jednu od paralela prema nekadašnjim italijanskim prilikama i ništa ne dokazuje.**

Masarijeva je u 4 časa poslala svoja kola i onda smo se odvezli do njenog na lepom mestu smeštenog i prijatno uređenog letnjikovca, gde smo zatekli i Frankove. Dobar čaj, zadržali se na sibaritskom malom lidu na jezeru. U blizini su Frankovi za dva meseca zakupili jednu vilu. I nama je, budući da konačne odluke još ne možemo doneti, za dogledno vreme potrebno jedno privremeno rešenje ovakve vrste.

Blesav i razočaravajući odgovor Društva naroda, koje mi dostavlja samo jednu potvrdu o mom članstvu.

Sreda, 5. IV Lugano

Pisma Rajzigeru i dr Knoheu[119]. Radio sam na rukopisu. U podne, pri već prejakom suncu, sa S. i Golom u šetnju prema Gandriji. Popodne Barbijevim autom za Montanjolu. Veoma topao dan, ali je naveče brzo zahladilo. Čaj kod Heseovih, u trpezariji. Onda razgledanje radova u vrtu. Kasnije partija boće na negovanom terenu između Hesea, mene, naših žena, Goloa, Medi i jednog slikara koji je došao u posetu. Vraćamo se pešice za Lugano preko Gentilina.

Posle ručka dr Levenštajn, sa kojim u uglu salona razgovaramo, u prisustvu Goloa, o merama koje treba preduzeti u vezi sa našim minhenskim vrednosnim papirima. Potom razgovor sa Fuldinima, čiji je sin kao referendar privremeno na dopustu. Razgovor o diktaturi kao obliku države 20. stoleća i opterećenju ideje grubim, po svet uvredljivim zbivanjima u Nemačkoj. Ona se nalazi u nemogućim rukama, i ukoliko parlamentarna

demokratija više ne bi mogla da se vrati, ovi ljudi ipak neće uspeti. Kakvo će samo razočarenje morati da doživi taj nesrećni, sada poneseni i tobože srećni narod! Berza pada. Privredni ili spoljnopolitički problemi slomiće ovoj vladi vrat. Šta će se pak učiniti sa tim obožavanim čudovištem od Hitlera, koji za milione predstavlja jednu religiju, ako bi kojim slučajem konzervativci intervenisali sa vojskom? Moraće ga, pošto se ukloni njegov režim, gurnuti na mesto predsednika jer bi njegovo smenjivanje i hapšenje bilo premnogo za nemačko srce.

Njegovi ljudi ne mogu da ispune svoja obećanja. Njihova pozitivna dostignuća neminovno moraju da ostanu minimalna. Utoliko više moraju mase neprestano da drže u napetom stanju. Svetkovine i barjaci. Komunizam je odradio svoje. Gužva oko Jevreja nestaje pod žestokim pretnjama iz inostranstva. Šta onda? Onda će se pribeći

atentatima, režija će biti tako nezgrapno rafinirana kao i do sada: ništa ne mari što to viši krugovi primećuju, mase su važne, inteligencija više uopšte ne igra nikakvu ulogu — onaj ko govori, biće linčovan ili „obešen”. Problem: kakvoj će se životnoj formi inteligencija prikloniti i, budući da više nema mogućnosti da utiče na stvari, kako će umeti da očuva barem svoju kritiku za istoriju? —

— Stigli su primerci *Rundshau*-a sa *Vagnerom*.

Pozivi da održim predavanja u Lokarnu koje odbijam.

Četvrtak, 6. IV

K. ustaje ranije, pošto Medi ide sa gospođom Hese na izlet u brda a Golo putuje. Sa njim sam se oprostio u pola 9. Uvek je sasvim neizvesno ono Gde i Kada našeg ponovnog viđenja.

Opet jedan sunčan dan sa prohladnim jutrom. Doručkovao sam sâm. Oko podne bio sam tu u blizini na šišanju. Pre ručka čitao u vrtu *Rundschau*. Popodne sa K. pio čaj u Belvederu nad jezerom. Izmaglica, svežije. Kod kuće diktirao velik broj pisama, pre svega Moti[120], Bonijeu, Knopfu i dr. Korodi[121] traži od mene za uskršnji broj prilog iz Josifa. Obećao sam mu poglavlje „Piramide”, koje K. prepisuje.

Pre ručka sa Medi u vrtu razgovarali o budućnosti. O boravku u južnoj Francuskoj.

Posle ručka sam se smestio u jednom uglu salona i čitao. Ne osećam se dobro, stomak pretovaren. U *Rundschau* ne baš mnogo zanimljiva priča od Broha[122]. Zanimljiv prilog (za „Fausta") Hakslija o Lorensu[123] i njegovim pismima. — Ostali su se kasnije priključili, sa dr Levenštajnom koji se vraća sa Minhen. Br. Frank je kratko obavešten da je

(kao zacelo i drugi Jevreji) izbrisan sa liste članova Rotary-Club-a(!). Nov znak o duhovnom stanju u Nemačkoj. Veoma neprijatno. Moje istupanje je gotova stvar. Postavlja se samo pitanje da li i da ukažem na nerazumno ponašanje Kluba.

Korodi obaveštava K. da je Erika u Minhenu u velikoj opasnosti, pošto su poznati njeni buntovni govori. Denuncijacija?

Erikini ciriški planovi privremeno onemogućeni, s obzirom na to da Minhen osujećuje učešće Gizeove, čiji se brat nalazi u njihovim rukama. Mora da se vrati. Očekujemo Eriku, koja putuje za Francusku da bi se sastala sa Klausom i zajedno napisali svoju knjigu za decu.

Pozorišne anegdote. Fanodorm.

Petak, 7. IV Lugano

Lepo i sveže. Creva i stomak malo

poremećeni. Eumidrin, oprez. — Pismo od gospođe Fišer u vezi sa njihovim dolaskom i o Vasermanovoj bračnoj aferi[124], koja donosi dodatno uzrujanje.

Telefonski razgovor sa čovekom iz Lokarna, kome otkazujem. Sinoć sa prof. Joelom[125] iz Bazela. Povod je bio Kifer, ali me on podsetio na svoj raniji predlog da se preselim za Bazel, koji je danas dobio nov smisao. Tu ideju treba razmotriti. Dogovor sa Joelom za ponovni susret.

Razmišljam o skraćivanju poglavlja „Putovanje kroz Egipat”. Sa K. u šetnju prema Gandriji. Posle ručka čitao u *Rundschau* o Jingerovoj knjizi[126] („Faust”), a zatim nastavio da čitam Tolstoja. U četvrt [?] sa K. i Medi tramvajem do hotela „Bellevue au lac”. Čaj sa Joelovima. Razgovor o situaciji uz čaj i tokom lagane šetnje prema kući. Problem: Bazel. Skup život. Ali kao duhovni milje i

evropski centar veoma simpatičan.

Erika opet stigla sa Gizeovom. Sa Erikom uz koktel pred kućom. Večernja toaleta. U K. sobi pozdravio Gizeovu, koja je odlučila da se ne vraća za Minhen, iako njenog brata drže kao taoca. Ručak upetoro. Posle u velikom salonu sa Fuldinima, Frankovima i Špejerom. Grupna i zajednička konverzacija. Prilično srećan podsticaj Fuldin koji otvara nove perspektive — da posetimo Južni Tirol i da se u Bocenu za duže vreme nastanimo. Putovanje odavde preko Milana je ugodno. Blizina Venecije. U leto mogućnosti boravka na visinama. Blizina Minhena, s obzirom na K. roditelje. Medino pravo i želja da pohađa školu donosi nove poteškoće.

Nova uzrujanja, novi izgledi.

Vest da se sada u Nemačkoj pripremaju da izvide kako stoje stvari kod intelektualaca, i to ne samo kod Jevreja već i kod takvih za koje se smatra da su politički nepouzdani, odnosno

nisu skloni režimu. Treba računati sa pretresom kuće. Novo uzrujanje zbog mojih starih dnevnika. Potreba da se sklone na bezbedno mesto.

Pred spavanje lektira Tolstoja, svakodnevno. Uvek me silno privlači. Samo me najveća pospanost može prekinuti u čitanju; znaci pospanosti se doduše brzo javljaju, ali to nije nikakvo jemstvo za dubok san.

Subota, 8. IV 33. Lugano

Posle doručka napisao opširno i precizno pismo Golou u vezi sa papirima i predmetima iz engl. fijoka i pisaćeg stola koje treba da mi pošalje. Šaljem mu ključeve.

Kažu da se ovde retko tako dugo zadržava lepo vreme. Dan je opet jasan sa svežim jutrom. K. je otišla dole do Erike u „Seegarten”-u.

Zatekao sam ih tamo u vrtu za doručkom.

Pošli smo skupa u šetnju prema Gandriji. Veoma jako sunce.

Posle ručka prihvatio se Tolstoja. Predivna priča o bici kod Austerlica.

Od Rotary-Cluba iz Minhena primio isto pismo kao i Frank sa kratkim saopštenjem da su izbrisali moje ime iz spiska članova. Ovo pismo me je iznenadilo. Tome se nisam nadao. Potresen; razmišljam i čudim se nad duševnim stanjem tih ljudi koji mene, do nedavno još „dika" njihovog udruženja, jednostavno izbacuju bez ijedne reči žaljenja, zahvalnosti, kao da je sve to nekako samo po sebi razumljivo. Šta li se zbiva u tim ljudima? Kako je došlo do odluke o mom isključenju?

Odmarao sam se na krevetu, malo sam odspavao. Potom nas je Erika po u prvi mah nešto pogoršanom vremenu koje se u međuvremenu prolepšalo odvezla za Čijaso, gde, međutim, nismo uspeli da pređemo granicu kod Komoa, želeći da tamo načas

skoknemo, jer je nedostajao Medin pasoš. Zgodan mlad službenik, ponosan na disciplinu i preciznost, čime se Italija razlikuje od Švajcarske. Povratak preko Capo Lago, gde smo pri hladnom vetru pili čaj. Luckasta domaćica iz Donje Bavarske.

Alarmantno pismo od Levisona[127] iz Pariza o brutalnom ophođenju prema Jevrejima u Nemačkoj. Traži izjašnjenje za američku naciju, koja je u odnosu na sve što se tiče nemačkih stvari potpuno sluđena i spremna je da poveruje u istine ratne propagande. Budalasta ideja koja potiče iz neznanja o stravičnom značenju, surovosti i žestini onoga što se zbiva u Nemačkoj, kao i o posledicama koje bi za sobom povukla i najmanja manifestacija.

Mučan razgovor sa K. o zbivanjima, kao o totalnom obespravljenju pokrajina u korist Rajha, ovog Rajha. Svuda se nalaze namesnici Rajha, kancelar je namesnik Rajha u Pruskoj.

Moje pesimističko uverenje o ireparabilnosti svega toga, pa i u pogledu obespravljenosti Jevreja. Svet će morati da se navikne na jedno stanje u Nemačkoj, koje, kao nemačko, strahovito osobena i originalna pojava svetskopsiholoških procesa, odgovara stanju u Rusiji i Italiji. Intimno uveren da će to tako ići dalje, iako sa povremenim krizama da se ništa ne može izmeniti i da ću ja ostati napolju — a da to možda ne bih smeo. —

— Knohe šalje očekivano pismo sa obaveštenjem o zubaru. — Najavila se Macuketijeva. — Ured „Ali" o „Životnoj skici". Pismo od Žilbera Muraja[128] iz Milana puno saosećanja. — Dirljivo pismo Vikoa iz Bocena. — Hercova izveštava o svom poslu i o neprijateljskim svetkovinama u čast pobede koje predstavljaju veliko opterećenje za nerve. — Prof. Petersen[129] odgovara iz Baltimora u vezi sa Hamburgerovom[130] i ima „jezivih

vesti" iz Nemačke za koje smatra da su preterane. —

Posle ručka muzika u sali, na veliko zadovoljstvo Medi; kod koje Fulda zapaža „ljupku ozbiljnost”. Boravak u salonu za razonodu. Uobičajeni razgovor u prisustvu Erike i Gizeove. Različitih smo mišljenja u pogledu trajnosti nemačkih prilika. Ne mogu da se složim sa mišljenjem da će sve ovo brzo proći. Nema ničega što bi moglo doći na mesto ovog sadašnjeg stanja a jedno državno i društveno preuređenje kao što je ovo sa svom svojom divljinom, bespravnošću, opakošću, bolešću ne može se tek tako anulirati. Razočaranje, otrežnjenje, očajanje ne predstavljaju protivrazloge. A takođe ni paralela sa ratom, koja se naravno nameće. Razvoj u pravcu nacional-boljševizma, za što pored sve sumanute mržnje prema komunizmu postoje mnogi zameci, moguć je, štaviše verovatan. Moguće su najrazličitije stvari. Ali

se ne nadam pobuni prevarenog i opijenog naroda, „građanskom ratu” koji bi sa svim tim raščistio. Ona se već odavno odvija u oblicima koji bi bili novi kao i forma „revolucije”; i šta bi ta pobuna trebalo da donese namesto ovoga što danas imamo?

U ratu nije uspelo ostvarenje nemačkih „ideja” iz 1914. i Nemačka je putem poraza „demokratizovana”. „Nemačka revolucija” je otvoren revanšistički rat prema unutra, a ako ona sobom i donosi spoljnopolitičke opasnosti, moralnu izolaciju, kulturnu dezavuaciju, to joj karakter „unutrašnje stvari”, u koju niko ne sme da se meša, ipak obezbeđuje daleko povoljnije šanse. Niko ne može da prisili Nemačku da opet prihvati demokratiju. Postavlja se samo pitanje da li će se njeni čovečanski neotuđivi delovi u jednoj zemlji sa takvim tradicijama kakvu Nemačka ima ipak postepeno suprotstaviti ovejanom radikalizmu „novog duha”. Hitler je s obzirom na štampu

„uobličio” parolu: „Pravo na kritiku je obaveza na istinu”. „Istina" se ovde ne poima baš u humanističkom, duhovnom smislu. Istina i pravo su stvari apsolutnog duha, slobodne savesti a po piscu Jingeru apsolutni duh, dakle istina je „izdaja zemlje”. To se čini kao nešto duboko, novo i prevratničko, ali uistinu nije ništa drugo nego parola koja je izbačena na početku rata: „Onaj ko sada ne laže, taj je protuva”. —

— Brom. Umoran, utučen. Pre spavanja dovršio prvu knjigu *Rata i mira*.

Nedelja, 9. IV Lugano

Solidno spavao. Sveže, vreme postalo nestabilno. Erika i Gizeova otputovale ujutru „fordom” preko Milana na Rivijeru, gde nameravaju da se sretnu sa Klausom. Opraštam se s njima sa balkona. Potresen ponovnim rastankom i neizvesnošću novog

viđenja. Možda ćemo se videti u Bocenu. — Medi ide na koncert u gradu.

Ne mogu da se prisilim da se energičnije pozabavim romanom. „Radim” na ovim zapisima.

Stiglo više pisama, između ostalog i jedno lepo pismo dirigenta Gustava Brehera[131] iz Lajpciga o članku o Vagneru. To me je obradovalo. Neobično izvinjenje nekog anonimusa, koji uzalud računa s tim da bude prepoznat, — „ličnost” koja žali što ju je duhovna nevolja vremena nagnala „da pogazi prijateljstvo". Pojma nemam ko je to. Ali je to značajan i karakterističan simptom vremena. Englesko pismo izvesnog A. P. Saundersa[132] sa Hamiltonovog koledža, Klinton, o *Geteu i Tolstoju*. —

Izgleda da je došao kraj uživanju u miru iz onih prvih dana boravka ovde. Nervi su mi napetiji, uznemireniji. U svakom slučaju ćemo ovde ostati do iza Uskrsa i sačekati posetu

Fišer-Bermana. Neprestano me muči stvar sa nesređenim pasošem. Očekujem barem privremeni odgovor od Mote. —

Gospođa Frank, deprimirana i željna razgovora, došla da poseti K. Zatičem obe na terasi. Šetnja praznično-nedeljnim kejom do hotela Palace, gde se susrećemo sa Frankom i Špejerom. Prvi je zapanjen i zbog sebe oduševljen mojim izbacivanjem iz Rotary-kluba. Susret sa Medi, koja sa svojom prijateljicom S. dolazi sa koncerta.

Posle obeda čitao Breherove članke. Posle kraćeg odmora dolazi Macuketijeva, sa kojom izvesno vreme sedimo pred kućom a onda odlazimo do „Belvedera” na čaj. Milanci i nemački gosti. Raspoloženje u odnosu na „Nemačku” je u Italiji skoro isto tako loše kao i u drugim zemljama. Musolini: „Cet Hitler est un singe”. On uostalom za poslednju Kročeovu knjigu[133] kaže: „Ne mari što ju je napisao, ali me ljuti to što ju je posvetio T. M.” Nije

najbolje obavešten. „T. M.”, uzvikuje on na jednom ručku, suprotstavljajući se nekome, „uopšte nije reprezentant Nemačke. Ništa on nije učinio da bi je reprezentovao. Štefan Cvajg — da!” — To čak ni kod nas ne bi rado čuli.

Razgovor o Mondadoriju[134] kao izdavaču *Josifa*. Želeo bih da se tamo pojavi i *Vagner*, kojeg uručujem Macuketijevoj prilikom našeg rastanka u hotelu. —

Potom šetnja sa K., veoma prašnjavo, nikako da padne kiša. Po povratku kući pisao Breheru; želeo bih da se njegove reči odštampaju na uzdužnoj omotnici knjige. Pošto je već smenjen, to mu ovo više ne može naškoditi.

Posle ručka razgovor i razonoda sa Fuldinima u salonu. Kasino i pasijans.

Opaska ministra-predsednika Helda u kafeu: „Prave jednu glupost za drugom”. Zakonska odredba po kojoj studenti koji pripadaju nacionalnim udruženjima više ne

moraju da urade pismene ispitne zadatke. „Radnici neprijateljski raspoloženi prema državi” naprosto mogu da budu otpušteni, kako bi na taj način napravili mesta članovima partije, te tako ostaju bez posla i bilo kakve potpore. Čovek bi poverovao da će ubrzo iz besa i očajanja doći do pobune protiv režima. Voleo bih kada bih mogao u to da verujem.

Ponedeljak, 10. IV Lugano

Tmurno jutro, ali se razvedrava.

Sinoć sam bio raspoložen za novo uobličenje Putovanja kroz Egipat. Radim malo na novoj verziji.

Još jedno pismo od Erenberga[135], kome pozajmljujem 800 maraka.

U podne u gradu.

Popodne lepa šetnja za Gandriju, gde na terasi parobrodskog pristaništa pijemo čaj. Pri tom čitam jedno duže pismo od Rajzigera.

Posle ručka u salonu sa Fuldinima i Adrijanom Tomas[136]. U *Völk. Beobachter*-u predlog jednog lekara da se Jevreji steriliziraju. Zabavan vladin list.

***Frankf. Zeitung* se doduše smelo suprotstavlja dogmatskoj rasističkoj borbi (jedna smelost koja se uvek, kao i na drugim stranama, koncentriše samo na tu jednu tačku), ali zato, s druge strane, centralizaciju Rajha slavi kao veliko istorijsko delo, što svedoči o pomanjkanju respekta prema istorijskoj tradiciji i „plemenskoj osobenosti”. Navodno je jednim udarcem učinjen kraj hiljadugodišnjoj nemačkoj razbijenosti i rasparčanosti. Ne uvodi li se time svakojaka rasparčanost druge vrste? Do sada su depolitizacija i obezvlašćenje pokrajina smatrani nenemačkim i marksističko-bezduševnim pojavama. Jedan govor ministra unutrašnjih poslova Rajha, Geringa, radnicima udara po istom marksističkom rabošu. Kakva**

smejurija! Ali, zbivaju li se u Nemačkoj možda ipak značajne i veliko-revolucionarne stvari? Jevreji... To što je onemogućeno Kerovo neobuzdano i otrovno izrugivanje Ničea, to na kraju krajeva nije nikakva nesreća; a ni čišćenje pravosuđa od Jevreja, najzad. — Intimne, uzbuđene, napete misli. Ono odvratno-neprijateljsko, primitivno, nenemačko u višem smislu u svakom slučaju ostaje. Ali počinjem da podozrevam da bi ovaj proces u svakom slučaju mogao biti od ranga onih koji imaju svoje dve strane...

Utorak, 11. IV 33. Lugano

Jasan, vedar dan. Pisma Rajzigeru, Hercovoj i Paulu E. U podne poseta dame iz Bazela koja nas je otpratila do grada i organizovala predavanje u B. Ponovo smo došli na ideju da se tamo nastanimo. Novo uzbuđenje u vezi sa ovom izvanredno simpatičnom

idejom. Uzeli smo adresu jedne tamošnje firme za posredovanje nekretninama. Plan da prodamo letnjikovac u Nidenu[137] i da novac povučemo u Švajcarsku. Evropska atmosfera, blizina Francuske i njenih morskih kupališta, nemačka škola — to bi bile velike prednosti. Zatim staronemačko kulturno tlo, tradicija Niče—Bahofen, kao i poštovanje koje mi se ovde ukazuje.

Podigli novac i kupili slatkiše. Pre ručka poseta Ludviga *Bauera*[138]. Posle toga pisao dalje dnevnik i mirovao. U 3 i četvrt poseta Emila *Ludviga*[139], koji nas nije zatekao kod kuće. Na čaju kod Heseovih. Partija boće.

Četvrtak, 13. IV 33. Lugano

Pre podne radio na preradi „Putovanja".

Mota i bernski ured su izneverili po pitanju pasoša. Pismo poslaniku Mileru u Bern.

Juče diktirao više dužih pisama, pošto smo pre toga u gradu pili čaj i sa Joelovima razgovarali o Bazelu. Odgovorio sam Levisonu i pisao Muraju zbog Goloa. Tekst je prekjuče otišao redakciji *N. Z. Z.* i Korodi se zahvalio na „veličanstvenom poglavlju", što mi je godilo.

Jutros Viterih pogledao bolni palac na nozi.

U pola 12 čas. Ludvigovim[140] kolima do njegovog lepog doma kod Askone. Društvo: Remark[141] i žena, stari grof Volf-Meternih[142], Toler[143], kasnije državni sekretar Abeg[144]. Doručak, razgledanje vrta i kuće, živ razgovor skoro samo o političkim stvarima. Abegov optimizam: on smatra da je opstanak režima nezamisliv, tipuje na organizaciju „stahlhelm" i vojsku, dok Ludvig smatra da su Nemci psihološki zadovoljeni; ja međutim samo rat smatram delotvornim sredstvom za rušenje vlastodržaca. Ali rat će brižljivo biti izbegnut.

Abeg, za razliku od Ludviga, odvraća od

Bocena.

Po povratku kući, zatekli raznovrsnu poštu, između ostalog i pismo od Anete Kolb i dopisnica od Bertrama, koji se nalazi u Lokarnu, kroz koji smo upravo prošli; on se nada „da će nas opet zateći u Minhenu". Posle ručka sam mu napisao kartu, ne insistirajući na njegovoj poseti. Takođe i Šikeleu[145] za Sanari.

Abeg je pričao o razbojništvima i zlostavljanjima Jevreja od strane SA-bandi. O „nestanku" gradonačelnika, kod kojeg se palikuća Rajhstaga prijavio kao nacionalsocijalista. Radoznao šta će ti psi uraditi s njim. Kakva je to samo zbrka od varanja, zločina i podle prevare.

Juče u *Frank. Zeitung* Furtvenglerovo[146] veoma odmereno ali opominjuće kulturno pismo Gebelsu i odgovor ove budale. Kako ti moćnici samo probitačno i sujetno upotrebljavaju izraze kao onaj o „ponovo

stečenom nacionalnom ponosu”! Savršena subjektivnost te vrste dostojanstva.

Naveče sa Fuldinima, gospođom Klepfer i autorom „*Gneisenaua*”, Gecom[145]. Nevreme i kiša.

Petak, 14. IV 33. (Veliki petak)

Noću jaka kiša; sprala neugodnu prašinu. Prepodne malo radio. Poseta jednog mladog švajcarskog pisca. Sa K. i Medi u gradu radi kupovine cigara i fanodorma. Natrag sa Frankom koji nam je bio gost na ručku. Kafu pili u predvorju, razgovori o našoj budućnosti.

U 4 časa advokat Beher. Čaj s njim na terasi i sa njim razmatrao naše finansijske mogućnosti. Dok je on K. diktirao punomoć za hipotekarno zalaganje naše kuće u Minhenu, ja sam, promrznut i nervozan, malo prošetao po vrtu. Razmatrali i posavetovali se po pitanju otkazivanja našeg nemačkog boravišta, uz spremnost da žrtvujemo trećinu našeg nemačkog imetka. — Sa Beherom i njegovom ženom izvezli se u šetnju njihovom velikom limuzinom, koju hoće da prodaju u Holandiji. Vreme se razvedrava. Zadivljujuće vlažni

kolorit prijatno-gusto naseljenog romantičnog predela.

Rezultat sveg razgovora je saznanje da nismo u stanju da bilo šta predskazujemo ili odlučimo. Po mom mišljenju, uprkos svemu mora se računati sa opstankom sadašnjeg nemačkog režima. Privredne poteškoće ga neće ozbiljnije ugroziti a spoljnopolitički će tog divljeg čoveka striktno negirati. Obznaniće mir i potrudiće se da osvoji poverenje; za razliku od Republike, ovaj režim može sebi da dozvoli svaku vrstu koncilijantnosti. Samo bi jedan rat mogao da ga obori. Gering u Rimu kao državnik koji raspravlja o evropskom miru. Gering kod pape. Primaju ga, prihvataju ga kao da — odvratno je to.

Povratak u Nemačku, život tamo, uvek nanovo mi je to nezamislivo.

Naveče je stigao Golo sa svojim prijateljem Kajem. Za nevolju su se smestili u „Vili” i odlaze već u nedelju. Golo nam donosi vesti od minhenskih bankara. Mehaničko osiguranje vrednosnih papira pokazuje se kao sasvim nepreporučljivo rešenje.

Posle ručka posedeo sa Fuldinima, Golom, Kajem Kesterom i prof. Miler-Hofmanom[146] iz Beča, koji nam se naknadno priključio. Uobičajeni razgovori. Povlačim se u svoju sobu u pola 11 sati, veoma umoran. Kasnije je kod mene došla K. i mi smo još porazgovarali o Golovim izveštajima o nesnošljivoj minhenskoj atmosferi, u kojoj bi teško mogli da dišemo. Odluka da, uz žrtvovanje jedne četvrtine ili trećine nemačke imovine, kuću damo u zakup, da rasformiramo minhensko domaćinstvo i da se nastanimo u Bazelu.

Subota, 15. IV Lugano

Oblačno, kišovito, ali se tokom dana razvedrava. Prepodne radio. Onda sa K. i mladim ljudima u grad, gde smo uzalud tražili jednog beležnika, kod kojeg bismo potvrdili i overili potpis na dokumentu o zakupnini. K. je kupila uskršnje zečeve a ja svilene držače, vrlo jeftino. Na keju susret sa eks-rotarijcem Drejom, koji nam je pričao o tamošnjim zbivanjima. Vršen je brutalan pritisak; neprikladnost ponašanja čini se manje strašnom. Ali ostaje činjenica da pojedini članovi ćute.

Ručak sa Golom i Kajem. Posle čitao Tolstoja. Posle spavao.

Razgovor K. sa Beherom u vezi sa transakcijom imovine, pri čemu to pitanje na kraju opet ostaje nerešeno, nerazjašnjeno.

Problem mesta susreta sa K. roditeljima. — Ovde? Bocen? Južna Francuska? Najradije bih ostao ovde. Na-mera da naložimo da se ovamo dopremi naš „bjuik”.

Na čaj sa mladim ljudima gore u „Belvederu”, razmatrali mogućnost rešenja: kao da tobože sve poklanjamo Golou i Moniki. Šetnja prema Gandriji. Na povratku susret sa E. Ludvigovima u društvu Fulde, koji i nadalje priča priče o Jevrejima i „ne može iz svog srca da iščupa ljubav prema Nemačkoj”.

Ministar Held je za večeras s nama bio pozvan kod Adrijane Tomas. Otkazao je, verovatno iz bojazni da bi sa mnom mogao da se kompromituje. Tako se i Bertram drži po strani. Novo i neobično iskustvo, pomalo ponižavajuće i mučno; kod kuće bih s time zacelo još više bio suočen.

Hercova je poslala uskršnja jaja. Rajziger svoju poemu o *Vagneru* i članak o Nidenu. Golo je doneo jedan povoljan napis iz *Prager Presse* o jednoj češkoj recenziji praškog izdanja Sabranih dela.

Uskršnja nedelja, 16. IV 33. Lugano

Juče posle ručka, koji se ovih dana kao i doručak duplo servira, sa Fuldinima preko kod Adrijane Tomas, gde smo, bez Helda dakle, uz pivo i liker, anegdote i priče, proveli prilično ugodno veče. Posle toga sam još dosta dugo čitao i veoma sam nemirno spavao, ubrzo sam se sav uznemiren probudio, uzeo sam jedan fanodorm i onda sam se nekako smirio.

Blistav vedar dan, sveže. U noći sam ponovo odlučio da ostanem van Nemačke.

Golo i Kester su ujutro rano otputovali.

Mesto, kao i sam hotel, prepuno uskršnjih namernika. Nema nijedne slobodne sobe a navala očigledno premašuje sva očekivanja. Juče u sredini pune trpezarije za ručkom: jedna starija dama sa mladim čovekom, mladićem, majka i sin, Jevreji, prilično fine vrste, mladić u smokingu, nežan i privlačan. Ali je zatim tako nezgrapno izlazio, klateći se i veslajući rukama, da je iluzija bila razbijena.

Napisao jedno dugo pismo Hajnrihu[147] za Nicu.

Bibi prispeo iz Rima. Šetnje sa decom. Prepodnevni čaj u banjskoj kući Bre.

K. saznanje od gospođe Klepfer da je preko *Minhenskog radija* obznanjena proklamacija minhenskih „Prijatelja umetnosti" u znak protesta protiv mog članka o Vagneru i

„blaćenja našeg nemačkog majstora u inostranstvu" i da se među njima nalaze Knapertsbuš[148] i nacionalsocijalistički gradonačelnik[149]. To redukovano, podivljalo i opšte opasno duhovno stanje u Nemačkoj ostavlja na mene stravičan, deprimirajući i uznemiravajući utisak.

Uskršnji ponedeljak, 17. IV 33. Lugano

Nemirna noć. Opet veoma uznemiren i zastrašen. Bezizgledna situacija u pogledu pasoša. Posle doručka izdiktirao K. pisma Moni, poslaniku Mileru i gradonačelniku Sajcu[150], Beč.

Upisujem posvete za Fuldine u primerke *Vagnera* i *Tonija Kregera*.

Blistav dan. Dvoje malih idu bezbrižno i

svečano obučeni na koncert u grad.

Pismo od Hajnriha iz Nice, puno mržnje prema zločincima i protuvama koji u Nemačkoj drže vlast u svojim rukama. Njegov berlinski konto je blokiran, njegov minhenski stan je „sekvestriran".

Pismo od Bonijea[151] koji želi *Vagnera* da objavi kao knjigu.

Sa K. u „Palace" kod Frankovih, sa kojima sedimo na klupi na suncu i razgovaramo o podlosti one radio-emisije, koja u današnjoj Nemačkoj znači akt ubistvene denuncijacije. U neugodnosti zbog pasoša i pitanju evakuacije minhenskog domaćinstva, što bi bilo veoma poželjno ali bi istovremeno bilo veoma vidljivo i od presudnog značaja.

Posle obeda rastali se od Fuldinih.

Glavobolja, malo spavao. Popodne sa decom kod Heseovih.

Sreda, 19. IV 33. Lugano

Juče, pošto sam malo radio, zaoštravanje minhenskog slučaja putem „Protesta Vagnerovog grada Minhena"[152] sa mnogo potpisa u uskršnjem broju M. N. N. Frank mi je doneo ovaj bedni dokument. Jak šok u vidu mučnine i prestravljenosti, što je dalo pečat celom ovom danu. Čvrsta odluka da se ne vraćam za Minhen i da energično preduzmem korake u vezi sa našim nastanjenjem u Bazelu.

Popodne uz čaj novi dogovor sa advokatom Beherom

O tom da se kuća da u zakup i da se napravi darovni ugovor za decu. On nas je

odvezao do grada, gde smo kod beležnika Antoninija overili potpis na dokumentu-zahtevu o davanju kuće u zakup.

Posle kod Franka u Palace radi razmatranja minhenske akcije protiv mene i neophodnog odgovora.

Naveče kombinacija adalina i fanodorma, posle čega sam do pola 6 mirno spavao, ali posle toga više nisam bio u stanju da zaspim.

Danas posle doručka napisao Odgovor[153], koji je dobro uspeo. Frank je došao i uticao na mene da još malo ublažim mirno i dostojanstveno sastavljeno pismo.

S njim, njegovom ženom i Špejerom kod Mazarijeve u Bizonu, gde smo doručkovali.

Kod kuće je K. na mašini prekucala

Odgovor za *Frankfurter Zeitung, Neue Freie Presse, D. A. Z. i Vossische Zeitung*. Predali na poštu.

Čaj u velikom salonu. Očekivali smo Bermanove iz Rapala, ali oni nisu stigli.

Sastavljanje ovog pisma delovalo umirujuće na mene i izazvalo osećanje zadovoljstva.

Zbivanja na spoljnopolitičkom planu ove nedelje, naročito usled govora u engleskom Donjem domu, tako su porazna da zacelo ni minhenska kulturna akcija neće podstaći vlastodršce da krenu u neku izrazitiju odvratnu akciju protiv mene.

Četvrtak, 20. IV 33. Lugano

Nervozna uznemirenost, osećanje mučnine. Nemirno-težak i loš san.

Bermanovi juče više nisu došli. Upravo su najavili svoj dolazak za sutra naveče. B. se nalazi u Cirihu, gde se, nadajmo se, u poslovnom pogledu priprema nešto korisno. Pisao je da firma poseduje slobodu raspolaganja devizama za svoje autore, što bi nam veoma dobro došlo. Neće li joj ta sloboda biti uskraćena?

Hladno i kišovito. Malo sam radio a zatim sam sa decom bio u gradu, gde smo za njih kupili neke stvari. Korodi je poslao primerke „Piramida”. Opširno pismo Šikelea, između ostalog i o našem planiranom dolasku u Sanari, što nam svesrdno preporučuje. Ovaj plan pod uticajem njegovog nagovaranja i njegovih ponuda ponovo za nas postaje aktuelan i skoro da poprima obrise odluke. Prethodno bi se za jesen morao pripremiti teren u Bazelu, a sa tim putovanjem bi se onda morao povezati susret

sa K. roditeljima, bilo u Cirihu bilo u B. Nova razmatranja u vezi sa sudbinom dece, K. se pribojava da ih pusti za Nemačku. Cuoc? Cirih? Ferije do jeseni? Kada mi poslanik, ovako ili onako, bude vratio moj pasoš, onda valja posetiti konzule ovde.

Lepo pismo Š. Cvajga[154] o „slučaju Vagner”. Juče i danas mnogo pošte, i od Kajzerlinga[155], Vasermana, Hamburgerove, Vitkopa[156], gđice Muraj koja u ime svog muža koji je u Grčkoj piše u vezi sa Golom. —

Posle obeda malo odremao, što mi je dobro činilo. Nešto me boli stomak, kataraličan, kao i uvek kada su mi nervi uznemireni. Čijanti suviše zatvara, barem crni. Za doručak sam danas pio čaj.

Promena vremena i zahlađenje naprosto

začuđuju. Popodne sa decom malo u šetnju, čaj u „Belvederu”; razgledamo gornji stan koji sa svojim pogledom na jezero iz svih soba deluje veoma privlačno. Ali nas lugansko leto suviše malo privlači.

Erika i Klaus se telegrafski za sutra najavili. Iznenađenje.

Diktirao ceo niz pisama, između ostalog Korodiju u vezi sa Hamburgerovom i minhenskom akcijom. Levenštajn, koji se nalazi u Milanu, objašnjava je „zastrašivanjem i psihozom". Nesumnjivo je naročito ono prvo odigralo veliku ulogu. Uostalom, u svemu tome nedostaje ceo Univerzitet, i Pretorijus[157] i mnogi drugi...

— Zbivanja u Nemačkoj ne prestaju da me zanimaju. Kasnije, kada budem likvidirao svoju imovinu u Nemačkoj, sigurno ću jednom

o tome pisati. O toj revarvarizaciji, koja je u antička vremena dolazila izvana putem primitivnih naroda, svesno sprovedenoj kao „revolucija", uz pomoć jedne veoma zatupljene omladine. O isterivanju srednjestaleško-humanog duha, zagrnutom uglavnom u ruho antisemitizma i redukciji na narodsko-nacionalno, temeljnijoj i nasilnijoj nego ikada ranije. Ja bih donekle mogao da razumem revolt prema jevrejskom elementu, kada odbacivanje kontrole nemačkog bića od strane jevrejskog duha ne bi za njega bilo tako pogubno i kada Nemstvo ne bi bilo tako glupo i ljude poput mene trpalo u isti lonac i zajedno s njima isteralo i mene. To je u suštini, kao što minhenski slučaj pokazuje, mržnja zatupljenih prema nijansi, koju osećaju kao antinacionalnu i nešto što im udara na žuč, štaviše izaziva želju za ubijanjem. Ova revolucija se hvališe time da nije bila krvava, ali je pri tome ispunjena tolikom mržnjom i tolikim nagonom za

ubijanjem da se s njom ne može uporediti nijedna revolucija do sada. Njeno biće, bilo šta da pri tome sebi uobražavamo, ne čine „uzdizanje”, radost, velikodušnost, ljubav, koji bi uvek mogli da se usklade sa mnogim za veru i budućnost podnesenim krvavim žrtvama, već mržnja, resentiman, osveta, primitivizam. Ona bi mogla da bude mnogo krvavija, a svet bi joj se ipak divio, samo ako bi pri tome bila lepša, vedrija i plemenitija. Svet se prema njoj odnosi s prezirom, u to nema sumnje, i zemlja je izolovana. Pri tom još i pomanjkanje smisla za moralne vrednosti. Mudrošću se smatra *samo* ako se veruje u politiku moći a akcija u Donjem domu smatra se samo jednim manevrom. To je, međutim, najveća glupost.

Veoma dirljivo pismo Maksa Mora[158], upućeno redakciji

M. N. N. u znak negodovanja zbog

minhenske svinjarije. Iako je objavljivanje ovog teksta naravno nemoguće, K. i mene iskreno je obradovao i okrepio ovaj izliv naivne iskrenosti.

Petak, 21. IV 33. Lugano

Pismo Morovo deluje blagotvorno. Mirnije spavao. Još dok smo sedeli za doručkom, Frank preko telefona, radosno uzbuđen, javlja da je u N. Z. Z., iz pera njenog muzičkog urednika Suha, izišao članak od 6 stubaca protiv minhenske akcije. K. otišla po novine i mi sa zadovoljstvom čitamo odlično napisan članak koji je porazan po one minhenske budale. — I u *Voss. Zeitung*-u stidljivo razmatranje i kritika slučaja.

Sa zahvalnošću pišem M. Moru za Zefeld. Posle toga u šetnju sa K. po sunčanom vremenu prema Gandriji, s tim što smo se malo zadržali

u „Špilji” nad jezerom i popili čašicu vermuta.

Emil Nahek šalje svoj članak o češkom izdanju mojih novela i moli me da pristupim Savetodavnom komitetu za jednu evropsku seriju knjiga.

Klaus i Erika stižu oko 4 sata. Čaj sa njima u velikom salonu; čitanje dokumenata u vezi sa „slučajem Vagner” i razmatranje situacije. Deca se zalažu za potpunu likvidaciju minhenskog domaćinstva, kao i da oboje starih napuste Minhen, što će se, međutim, teško moći postići.

Pismo od K. majke sa priloženim prepisom pisma starog tajnog savetnika koje je uputio jednom od potpisnika, jednom profesoru fizike. Dirljiv postupak starog čoveka iz dubokog ogorčenja zbog toliko laži, gluposti, lakomislenosti i primitivizma. Sve više postaje

jasno da niko od potpisnika uopšte nije ni imao u rukama tu svesku *Rundschau*-a.

Vreme je opet tmurno i veoma hladno.

Za čajem o sramnim delima „revolucije”, o zlostavljanjima zatvorenika u logorima i naročito pre toga u SA-kasarnama. Govori se o „ubijenima u bekstvu” i o komunistima koji su se sami obesili u ćelijama, pri čemu je bolje da čovek uopšte ne pokuša da sebi zamisli šta se pre tog sve zbilo.

Prezir i osećanje odvratnosti u Francuskoj. Deca pričaju o pogrdama koje su kao Nemci doživeli od strane Amerikanaca i Francuza.

Napisao pisma taj. savetniku Pringshajmu i V. Šuhu159 iz *N. Z. Z.*

***Deutsche Allgem. Zeitung* uputila telegram**

da će se moje pismo sutra pojaviti. A *Frankfurter Zeitung*?

Prozebao. Posle ručka stižu Bermanovi. Sa njima razgovor o tekućim pitanjima u hladnom velikom salonu.

Subota, 22. IV 33. Lugano

Premalo se spava. Ujutru nervozan i zastrašen. Posle doručka radio, ali pretežno prepisujući.

Prijateljsko pismo od Hesea o mojim i njegovim doživljajima sa Nemačkom. — Srdačan telegram od Fišerovih povodom „slučaja Vagner".

U poseti kod prof. Danijela[160] na Monte Breu, gde smo zatekli veliku decu i ponuđeni posluženjem. On se nudi da me poduči u

glasovnoj tehnici. Razmatranje mogućnosti da se novac koji se nalazi u Nemačkoj upotrebi u inostranstvu.

Sa decom Erikinim kolima kući, ručak ušestoro, mali za malim stolom.

Po pričanju Bermana i Danijela, trgovina, javni život i život uopšte u Nemačkoj paralizovan, pozorišta itd. prazna, raspoloženje tmurno. Budalasti školski ukazi „ministra za kulturu". Dozvoljavaju sebi sve. Spektakl „Hitlerov rođendan”. O minornom, srednjestaleškom karakteru njegovog obožavanja na osoben način govore i vrste poklona kojima je zasut: jastučad za sofu, razne drangulije, izvezene izreke za zid. Groteskni svečarski napis Rozenberga u *V. B.*, u kojem se H. upoređuje sa Hajnrihom Ptičarem, Otom Velikim i Fridrihom Velikim, a uz to se još naziva prorokom čovečanstva koji

itd. To je namerna i svesna suludost iz uživanja u laži, u moći, koja jedino i bespogovorno ima nešto da kaže. —

Stiže brošura[161] *Geteov put kao pisca*.

Moj Odgovor u vezi sa slučajem Vagner pojavio se u *Frankf. Zeitungu* na veoma uočljivom mestu.

Ljubazno pismo od nekadašnjeg školskog druga Ratgena, iz Lokarna.

Čaj sa decom u „Belvederu". Kasnije sa K. kod advokata grofa Rive, radi razmatranja finansijskih pitanja i pitanja boravišta.

Naveče sa Bermanovima, koji su bili u Montanjoli kod Heseovih. Erika svim okupljenima, u jednoj od zadnjih trpezarija, uključujući i Rajzigera koji je upravo stigao,

čita iz svoje najnovije knjige za decu. K. se ljuti zbog Rajzigerova egoizma i pomanjkanja osećanja.

Nedelja, 23. IV 33. Lugano

Bolje spavao. Vreme vedro, jasno i hladno. Velika deca se „fordom” vraćaju za Lavandu; Erika u poslednjem trenutku dolazi na ideju da povede i male. Slažem se sa tom idejom, budući da ona za nas znači jednu uštedu i malo više slobode kretanja s obzirom na naše sledeće korake. Rastanak i polazak posle brzog pakovanja. Izgledi da se ponovo vidimo posle 14 dana.

Prispela razna pisma i knjige. Predusretljiv odgovor iz Berna u vezi sa ponovnim ulaskom i boravkom. Pisma od Hajnriha, Ziskinda[162], Brila[163], Goloa i drugih.

Golo piše o poseti Bertrama koji je opet u Minhenu; mene nije posetio a za članak o Vagneru kaže da je „malo psihologističan”. „Ta mi živimo u slobodnoj zemlji!" Tužna pojava.

Pisao Ratgenu, zahvalio mu se.

Berman izveštava da se od nove Fišerove serije najviše kupuje *Tonio Kreger*.

Rajziger kaže da je loše spavao.

Pre podne sam još izdiktirao pisma Šikeleu i Cvajgu, a zatim sam bio u šetnji sa Bermanom, pri čemu smo razmatrali finansijska pitanja.

Lakše, vedrije i svežije raspoloženje.

Pre obeda pozdravio se sa prof. Overbekom*164* iz Fribura.

Golo izveštava da se ni na jednom minhenskom kiosku više nije mogao dobiti nijedan primerak *N. Z. Z.* To ukazuje na veliku potražnju ili na otkup. —

Čaj sa Bermanovima i Rajzigerom na jezeru, na ja-kom suncu, na pola puta za Gandriju.

Kod kuće pisao Heseu i dr.

Posle ručka u sali Prestidigitaterova produkcija „Flaminga”. Zainteresovanost zgodnog malog Jevreja. Bermanovi u brizi zbog staračke tvrdoglavosti njenih roditelja.

Ponedeljak, 24. IV 33. Lugano

Bestidan telefonski poziv nekog žbira ili novinara u pola 8 časova iz Kopenhagena.

Neispavan.

Nemiran zbog toga što tako dugo ne stiže priručni kofer sa mojim papirima. Neophodno ponovo dobaviti pasoš iz Berna.

Plavo nebo i hladno. Malo radim.

Novi telefonski poziv od *Extrabladet*-a, Kopenhagen. Ispostavlja se da se preko francuske štampe širi vest o mojim poteškoćama u vezi sa pasošem, kao i da mi nemačka vlada uskraćuje pasoš, kako bi na taj način osujetila moje putovanje za Madrid. K. daje ispravku. Javno obelodanjivanje cele stvari veoma neprijatno, pošto bi time mogao biti zastrašen i milanski konzul.

Telefonom razgovarao sa poslanikom dr Milerom u Bernu da mi se vrati moj pasoš.

Pismo od Feliksa Brauna[165]. Palermo, u vezi sa Minhenskim protestom. Karta od Alberta Ajnštajna, koji namerava da mi piše. — Pismo od advokata Hajnea[166], Minhen, u vezi sa davanjem kuće u zakup, pri čemu takođe iskrsavaju teškoće, tako da cela stvar skoro postaje nemoguća. Sve me to onespokojava i oneraspoložuje.

Stvar u vezi sa mojim pasošem u francuskim novinama (*Journal*) i u bečkim novinama (*N. W. Journal*). Ponovni pozivi iz Kopenhagena i demanti.

Popodne bez mira. Dug Boneov telegram kojim insistira da se izjasnim. Na čaju kod Ludviga Bauera sa Palenbergom[167] i gospođom Frank.

Kod kuće diktirao pisma Boneu i

bazelskom posredniku za nekretnine.

Pisma od Rutre[168] i jučerašnjeg Čarobnjaka. Posle ručka odmah otišao gore da pišem i da pripremim pošiljke sa člankom o Geteu za Foslera[169], Kročea i Hercovu.

Brinem se zbog K. koja je preopterećena.

Palenbergova veoma komična kopija Hitlera.

Macuketijeva i Levenštajn telefoniraju iz Milana. Mondadori hoće da nam pošalje svoja kola.

Naveče sa Bermanovima, Špajerom i gđom Frank u salonu. Adalin.

Utorak, 25. IV 33. Lugano

Posle doručka pisao pisma: Golou (zbog knjiga za Josifa), Nakehu, Ajnštajnu, Mišel-Flamingu.

Stigao pasoš iz Berna.

U bernskom *Bund*-u[170] članak na temu „Rihard Vagner i T. M." koji me veoma obradovao.

Bili su nam Bermanovi da se oproste, oni do četvrtka putuju za Rapalo.

Dao sam svoje rublje, bio na šišanju i malo u šetnji. Vedrije, toplije vreme.

Posle doručka sa Rajzigerom i K. u vrtu. Razgovor o izjavi prof. Overbeka da bi trebalo da se priključim nacionalsocijalističkom pokretu, „kako bih ga oplemenio”.— O „bajnoj duši" nemačkog naroda i isterivanju

crnog elementa iz njegovog svetlosnog tela. Iskvaren, izvitoperen mit. Upropašćena romantika i bedno-otrovna zloba malograđanina. Umetnički heroj je R. Vagner. Dirnuo sam u najosetljivije mesto.

Lepo pismo od Šikelea o mom Odgovoru koji je pročitao u *Frank. Zeitung*. „Nikada za jedan tragičan motiv nije nađen tako tih, štaviše, blag ton."

Popodne sa advokatom Beherom i njegovom ženom njihovim kolima za *Kademariju*, gde smo u očigledno znamenitom Prirodnom sanatorijumu pili čaj i razgledali park. Tokom vožnje Tesin nam se predočio u svoj svojoj lepoti. Sanatorijum imamo u vidu za jedan boravak, kada budemo bili građani Bazela.

Sa Beherom razgovarao o tekućim

finansijskim pitanjima, davanju kuće u zakup, isplati nemačkih prihoda, pitanju odjavljivanja boravka u Nemačkoj ili zadržavanju dva mesta boravka.

Susret sa advokatom Hajnsom u nekom pograničnom mestu neophodan. Program: poseta francuskom konzulu, putovanje za Milano. Zatim za Bregenc, gde po našoj želji treba da prispeju naša kola, Cirih, Bazel i odande za Francusku. Opet nam predstoji jedno vreme u kome ćemo živeti u pokretu i opušteno.

Ručak i zatim je došao Rajziger. Go-bang igra.

Sreda, 26. IV 33. Lugano

Sivo nebo, toplije, laka kišica. Sa današnjom poštom prispela pisma sa izrazima

simpatija povodom afere oko Vagnera i umetnički listovi jednog budimpeštanskog slikara.

Bio kod francuskog konzula. Poteškoće, neophodna konsultacija sa Parizom.

Razgovor sa vroclavskim profesorom Markom[171] po pitanju jednog emigrantskog univerziteta.

Nervozan, umoran, neraspoložen. I za prelazak preko granice u pravcu Milana nikako nije — kao što su nam napričali — dovoljna samo jedna granična potvrda nego granicu moram preći sa pasošem kome je istekla važnost.

Uputio telegram Žiroduu[172]. Pismo bernskog ureda po zahtevu poslao konzulu. Rajziger nam se pridružio za vreme doručka.

On se popodne opet vraća za Tirol.

Poslednji put kod *Heseovih*; njemu sam poklonio brošuru o Geteu. U društvu Hesea, njegove žene i jedne prijateljice lepo se prošetali kroz šumu sa špiljama i onda se opet spustili dole.

Za vreme ručka stigla telegrafska vest od Goloa da nam nije uskraćen samo triptik za kola koja smo hteli da iznesemo nego da je *Politička policija došla po sve troje kola i da ih je zaplenila*. Užasan šok i teška depresija i veliki umor. Zadržali smo se u našim sobama, ja sam napisao karte i pisma, pa sam zatim ležao na šezlonu, dok je K. sedela pored mene. Razgovarali smo o tome kako iz Minhena apsolutno treba očekivati svakojake poteze protiv nas.

Četvrtak, 27. IV 33. Lugano

Uz pomoć fanodorma dobro spavao. Hoće li posle lošeg jučerašnjeg dana opet biti malo bolje? Vreme je vedro.

Andrea iz Bazela šalje listu kuća za iznajmljivanje. — a Paul Štefan[173] iz Beča šalje članak o minhenskom slučaju. — Louova piše sa simpatijama i postavlja pitanja u vezi sa predgovorom za *Past-Masters*. — Bert Breht i Kleber[174] nalaze se u Karoni, tu u blizini; žele da razgovaraju sa mnom, ali ja izbegavam susret.

K. preporučuje Golou preko telefona da hitno napusti Minhen, pošto računa i sa njegovim hapšenjem. I to što nikako ne stiže priručni kofer sa dnevnicima veoma je neugodno. Pošiljku knjiga (materijal za Josifa) telefonski opozivam zasada preko Kurcove. Hercovoj sam napisao da pripremi pošiljku i

da je uputi na jednu bazelsku adresu.

Prepodne pisao pisma.

Poseta dr Nodera[175] iz Minhena, sada živi u Askoni; s njim sam duže vremena razgovarao u salonu.

Frankovi došli kolima po nas; s njima smo odlično ručali u jednoj italijanskoj tratoriji. Posle dužeg vremena opet sam jeo vruće cabajone.

Potom kod Frankovih u njihovoj novozakupljenoj, veoma lepoj kući u Paradisu.

Stiglo više pisama sa izrazima simpatija. Novo, veoma dobro pismo od Maksa Mora, koji nemačke događaje označava kao „malograđansku formu boljševizma”.

Čišćenje nemačkih univerziteta teče dalje i to ne samo prisilnim oslobađanjem od nastavnih obaveza već i dobrovoljnim povlačenjem znamenitih profesora. *Frankf. Zeitung* izveštava o jednodušnom ogorčenju u Engleskoj koja je spremna da prihvati nemačke profesore. U Nemačkoj to smatraju „neprijateljskim stavom prema Nemačkoj.”

Od podne pada laka kiša.

Novi telefonski razgovor sa advokatom Hajnsom, koji nagovara Goloa da se skloni na bezbedno mesto i u nedelju dolazi za Roršah.

Čaj pio u sobi. Upravo dok sam diktirao pisma, vratili su se Bermanovi sa svojom decom iz Rapala. Za ručkom smo sedeli za istim stolom i veče smo proveli s njima u salonu. Nestrpljivo, uvek nanovo izneveravano iščekivanje vesti od Goloa, koga su možda

zadržali ili uhapsili. U svemu tome je problematična uloga koju pri tome igra SA-ovac i šofer Hans. Mučno nespokojstvo K., koje mi je veoma žao. Moramo bez telegrama da idemo na spavanje.

Petak, 28. IV 33. Lugano

Nema vesti od Goloa.

Sveže i prilično tmurno. Novi izrazi simpatija u obliku pisma. Valter Sajdl[176] piše R. Štrausu u *Prager Tageblatt*-u.

Dibo[177] šalje jednu knjigu o Morijaku.

Od francuskog konzula ništa nije stiglo. Zvaćemo Vijenoa[178] u Parizu. Sunce se polako probija. Ovo je poslednji dan ovog neobičnog boravka. Sutra u ovo doba, u 9,30 časova,

bićemo na putu za Cirih i Roršah, gde ćemo se sresti sa našim advokatom.

Počinjem da pakujem, odabiram knjige.

Šofer Hans je postepeno razotkriven kao Juda. Dugo nisam u to mogao da verujem, ali osim izjava koje govore protiv njega, njega razotkriva i njegova sopstvena hvalisavost. On uopšte nije ni podnosio zahtev za dobijanje triptika, već je odmah protiv nas podneo prijavu u „Mrkoj kući” i obznanjuje da će preduzeti korake da nam se blokira konto u banci.

Osećanje mučnine i depresija. Sa K. u grad. Dok je ona obavljala poslove u banci (nije bilo uputnice, ali je popodne stigla), ja sam pred kafeom popio jedan vermut.

Umirujući telefonski razgovor sa Hajnsom

zbog Goloa, koji je zaobilaznim putem prešao granicu.

Doručak sa Bermanovima i Hardekopfom[179]. Posle toga u poseti psihoanalitičar Kališer, koga su proterali iz Berlina; dali smo mu preporuke za Pariz.

Odmarao se, a potom me je Viterij još jednom uzeo u postupak.

Kasnije još jednom pio čaj u „Belvederu”. Lepa, sivo-staklasta kišna svetlost.

Po povratku, konačno stigao telegram od Goloa[180] koji je preko badenske granice prešao za Bazel i dolazi za Roršah. Pošto je K. bila još preko u drogeriji, odmah sam pohitao natrag.

Berman mi je poklonio garnituru lula.

Golovim bekstvom se i Hajns potvrdio kao čovek od poverenja.

Novo pismo sa izrazima simpatija, ovog puta iz Drezdena. Pismo od Anete Kolb iz Bazela.

Pronosi se glas da *Manchester Guardian* počinje sa objavljivanjem napisa o paljevini Rajhstaga.

Kada bi se u Evropi samo moglo doći do složne odluke da se ti psi bojkotuju i da ih se sasvim onemogući.

K. mi govori da u sebi, intimno, treba da se odreknem minhenske kuće i imetka. Po svoj prilici će biti onemogućeno i iznošenje pojedinih komada. Niko ne može te ljude sprečiti da blokiraju moje nemačke honorare.

U tom slučaju Berman namerava da mi ih dostavi putem jednog ugovora sa Šikeleom. Ali oni mogu biti konfiskovani i u korist „države".

I nadalje zaokupljen pakovanjem, što je zbog nagomilanih stvari dosta otežano. Nastojniku naložio da jedan paket knjiga pošalje za Bazel.

Ručak sa Bermanovima; posle s njima i sa Frankovima. Rastanak, oprostili se i od prof. Overbeka. Fanodorm. Lektira Tolstoja. K. je još dugo pakovala, vidno smirena posle Golovog uspelog bekstva.

Subota, 29. IV 33. Lugano

Kiša. Ustajemo u 7 časova, doručak i zatim dovršavanje pakovanja.

Opraštam se od ovog mesta, prema kojem

gajim osećanje zahvalnosti kao prema nekom utočištu koje nam je uprkos svemu pružilo vedre i blagotvorne utiske. Sada opet dolazi jedno nemirno vreme, ali mi se čini da mi je raspoloženje bolje nego posle onih prvih udaraca, iako još uvek mogu da uslede veoma opaki udarci.

Sinoć smo razgovarali o stezanju naroda usled spoljašnjeg otpora protiv vlade. Opet je došlo do toga da se, kao i u ratu, „Nemačka” identifikuje sa vladom. Kada ogorčeni Englezi izražavaju svoju spremnost da prihvate proterane nemačke profesore, onda to nemačka štampa naziva „neprijateljskim stavom protiv Nemačke”. —

Berman i Overbek su bili u predvorju da se oproste. Pisma od Mondadorija, gospođe Fišer. Jedno pismo sa izrazima simpatija. Polazak na put po pravom pljusku — omnibusom. Nešto

posle 9 časova voz za Cirih. Sami smo u odeljku. Čitam *Neue Rundschau*, koja mudro zauzima uzdržan stav.

S one strane Gotharda vreme nešto bolje. Hladna zakuska, škrto odmerena, kao i sve što potiče od tog neobično hladnog i škrtog hotela. Pio malo oporog čijantija.

Nedelja, 30. IV 33. Luka Roršah, hotel „Sidro".

Juče smo po pravom pljusku bili kod malog Jevrejina Tenenbauma[181], kojeg su nam Frankovi preporučili; uz posluženje razmatrali finansijska pitanja. Imamo u vidu nove mogućnosti prebacivanja novca. Jaka nervozna iscrpljenost. Mali nas je u 4 časa otpratio do voza kroz prometnu Banhofštrase, gde se povodom stogodišnjice jubileja Univerziteta očekuje svečana povorka.

Dovde putovali 2 časa, pošto smo uz put još imali neugodan prelaz u stanici R. Ponovno viđenje sa Golom. Pošli u hotel. Večera utroje. Golova kazivanja o odnošenju automobila i pretresu kuće — u potrazi „za oružjem”. Neprijatno osećanje zbog blizine granice i cele atmosfere. Kasnije prispeli advokat Hajns i njegova prijateljica, gospođa Valter, koji su svojim kolima doneli kofer koji je spremila gđica Kurc. Sedeli zajedno u uglu trpezarije i razmatrali našu situaciju i šta valja dalje činiti: da se vratimo, da ostanemo napolju? Rastajemo se u 11 časova; spavao sam u osrednjem krevetu do 5 časova, kada sam se probudio obuzet stravičnom pomisli na priručni kofer sa dnevnicima, ali sam onda uz pomoć pola tablete još malo odspavao.

Ujutru veoma nervozan — prestravljeno i jezivo raspoloženje. Za doručkom utroje, a

posle toga ozbiljni i mučni razgovori. Onda dug razgovor sa Hajnsom u uglu sale gde smo juče sedeli. Nastavak dijaloškog mozganja. Alternativa: ili se vratiti ili prihvatiti rat i izneti pokretnu imovinu; ja se, međutim, uz K. saglasnost opredeljujem za srednje rešenje — da imetak poklonimo deci i da povremeno nešto iznesemo, pošto ne mogu da prihvatim psihičko opterećenje i druge posledice otvorenog razlaza i iznošenja kapitala. Razmatramo i mogućnost ubrzanog sticanja prava naseljenja u Švajcarskoj. O problemu kuće, transportu izvesnog dela nameštaja. Moji rukopisi, dve slike, Medina bista biće preneseni kod Hajnsa. Gramofon će preko Koha[182] biti ekspedovan za Bazel.

Pošto smo došli do kakvog-takvog privremenog rešenja, pošli smo sa Hajnsom, posle 11 časova, po suncu i mekoj bodenzeškoj sparini, u šetnju kroz prirodu. U 1 čas ručak u

trpezariji upetoro. Za pola časa ćemo poći na put za Bazel, dok se Golo sa Hajnsom i gđom Valter kolima vraća za Minhen. Tamo će se nadalje podgrejavati uverenje o našem skorom povratku. Hajns i njegov kompanjon će dalje tragati za mojim priručnim koferom koji je očigledno sklonila neka neprijateljska ruka.

U utorak ću u Bazelu dobiti telefonsko obaveštenje. Moja strahovanja su sada u prvoj liniji i skoro isključivo posvećena ovom udaru na tajne mog života. One su teške i duboke. Mogu se desiti strašne, štaviše ubistvene stvari.

Pozitivan rezultat jučerašnjeg dana bilo je telefonsko obaveštenje francuskog konzula iz Lugana da je Kej de Orsej pokazao svu predusretljivost i da su nam obezbeđeni ulazna viza i odobrenje za boravak u Francuskoj. —

***Bazel*, naveče, 9 časova. Roršah će mi ostati**

u lošoj, teškoj uspomeni. — Kiša pljušti i nevreme. Sparina. Teško, zamorno i brigama ispunjeno putovanje sa napadima straha, koji su ustupili mesto velikom umoru. K. i ja smo mnogo sedeli držeći se za ruke. Ona napola razume moj strah zbog sadržaja kofera. U Cirihu moramo da presednemo. Tamo susret sa dr Helblingom i njegovom porodicom. Oko 8 časova, pri neprestanoj kiši, stigli ovamo i odvezli se do hotela Tri kralja, gde smo zakupili jedan malo preskup dvosobni apartman sa kupatilom. Prispela pošta: telegram od Fajsta, ugovor za Vagnera od Bonijea. Večerali smo u sobi; šunke, jaja i čaj. Hotel je veoma dobar, svojom urednošću odmah doprinosi poboljšanju raspoloženja.

Poslovni telefonski razgovor sa Tenenbaumom iz Ciriha. Sutra je praznik, tako da nećemo moći mnogo da preduzmemo. K. piše Pjeru Bertou[183], koji treba da pođe za

Minhen, i Hajnsu u vezi sa koferom, zbog kojeg bi se eventualno trebalo obratiti nekom državnom organu.

Ponedeljak, 1. V 33. Bazel

Tmurno, kišovito. Ispod naših prozora protiče Rajna. Mekan vazduh. Praznični dan, marš-muzika i pesme.

Podnošljivo spavao i ustao posle 8 časova. Okupao se i posle doručka napola raspakovao stvari i rasporedio ih.

Pošta: paket s knjigama iz Lugana, jedan praški emigrantski časopis, jedno prilično lepo pismo sa izrazima simpatija od bečkog Udruženja socijalističkih pisaca sa propratnim pismom izvesnog dr Štajnica[184]. Planiraju da ga objave, što baš ne bih sa zadovoljstvom mogao da prihvatim. Jer i pasivan otpor prema

režimu tumači se i oseća kao aktivan, a pri tome se postavlja pitanje da li ja, pri mom jedinstvenom položaju koji se ne može zameniti sa sudbinama drugih, imam prava da pozovem svet protiv nemačkog režima, koji mora da ostane i može da se razvija zato što nema ničega što bi došlo na njegovo mesto.

K. je telefonski razgovarala sa Fajstom u Parizu.

Pešice do Anete Kolb u Malcgase, gde je u gostima kod jednog arhitekte. Tramvajem natrag u hotel i odmarao se, štaviše — nisam se odmarao, već sam ležao u duševnim mukama.

Oko 4 časa taksijem do direktora J. Hehta[185], elegantna kuća u tihom predelu vila. Susret sa prof. Konom iz Vroclava. Posle čaja zadržali se u vrtu i na terasi.

Tramvajem kući, gde smo zatekli Bermanove sa A. Kolb.

Nervozna iscrpljenost koja je, dok sam se brijao, malo popustila. U podne smo jučerašnju sobu zamenili jednom većom sa tri prozora, čija je cena skinuta na 26 fr. Žubor kanala koji utiče u Rajnu narušava mir.

Direktor Heht kontroliše jednu transportnu firmu u Nemačkoj i veruje da bi nam mogao biti od pomoći pri prebacivanju našeg nameštaja ovamo.

Berman smatra da jedna — malo verovatna — zabrana knjige o Vagneru ne bi omela rasturanje, budući da je prodaja obezbeđena preko jedne švajcarske filijale.

Bazel, utorak, 2. V 33.

Juče veoma dobar ručak u hotelu, sa Bermanovima i Anetom, koja je zapazila da loše izgledam. Posle ručka smo se zadržali u jednom salonu po strani, Aneta je na lošem pijanu svirala jednu lepu, dragu melodiju Šopena, a mi smo pili lipov čaj sa kriškom limuna. Za ručkom sam bio veoma umoran, ali sam se kasnije bolje osećao, kada sam sa Bermanom došao na nemačke stvari, posmatrajući ih u velikom stilu i tumačeći sadašnja zbivanja kao novu formu stare nemačke kulturne bljezgarije, koja međutim, nema neke znatnije šanse da uspe. To je izgubljena stvar, iako se opet, kao i kod rata, koji ono sasvim jasno samo produžava, radi o nizu godina. Jedan veliki manevar skretanja, jedna džinovska nevaspitanost u odnosu na volju svetskog duha, detinjasto bežanje iz škole. A ono suštinsko pitanje se putem ponovo razbuktalog zanosa potiskuje iz svesti: problem kapitala i rada, raspodele dobara, što se ne

može razrešiti u nacionalnim okvirima. Nova razočaranja, nove gorke pouke su neminovne. Hoće li oni konačno ovaj narod učiniti mudrijim, ovaj narod koji je trn u telu Evrope, Zapada?

Nisam mogao da zaspim od 3 sata, mučen starim pitanjima i posebno zbog afere sa koferom, iza koje se krije ubistvena podlost. K. je bila kraj mene i hrabrila me. Evipan je loše sredstvo, ne valja ništa, uopšte nije delovao. Tek mi je već oprobani gorki fanodorm, koji sam uzeo oko 3 sata, doneo san na oči, tako da sam spavao do posle 8 sati.

Dan je vetrovit, ali vedriji, sunčaniji i svežiji. Prihvatili smo se rešavanja bazelskih poslova[186].

Kod francuskog konzula: velika predusretljivost, propusnice za granicu i

posebno pismo sa preporukom; „Cher Maître”. A, da! —

Kod šefa policijskog departmana, dr Ludviga, u vezi sa našim stalnim boravkom. Veoma velika predusretljivost, oslobođen dobavljanja raznih papira. Već nam se prilikom pozdravljanja zahvalio na poseti. A, da! —

Sa Bermanovima smo se našli u hotelu, pa smo otišli preko kod Špica, gde smo ručali na rajnskoj terasi. Zatim poseta dr Ludvigu. Odmor po povratku kući. Oko 3 sata telefonski poziv dr Hajnsa iz Minhena: kaže da je utvrđeno i da nema nikakve sumnje da se priručni kofer više ne nalazi na nemačkom nego na švajcarskom tlu. Treba da stigne telegram sa obaveštenjem gde je pošiljka zapela. Verovatno leži negde u Luganu. Znatno i duboko olakšanje. Osećanje da sam izmakao

velikoj, štaviše neizrecivoj opasnosti, koja možda ni za trenutak nije postojala. —

Čaj sa Bermanovima i Anetom Kolb u predvorju. Posle toga smo, pri pravoj letnjoj žezi, Bermanove otpratili do nemačke železničke stanice, pred kojom smo zastali i odmah krenuli natrag.

Izveštaji novina o jučerašnjoj proslavi 1. maja u Nemačkoj. „Bez mržnje.” A upravo ona caruje. Hitlerov govor, od kojeg se mnogo očekivalo, naročito u socijalnom pogledu — potpuno beznačajan. Izgradnja puteva — to je sve. Jadno je to a jadno će se i završiti.

Pismo od V. f. Kornidesa[187] iz Minhena o spisima posvećenim Geteu i Vagneru. Šalje mi veoma pozitivan izveštaj iz *Bayer. Staatszeitung* o predavanju na univerzitetu. Ovaj list tvrdi sada da u protestu inkriminisana mesta uopšte

nisu izrečena, što je pogrešno. Čini mi se da se sada razotkrila cela ta suludija, i da je to i samim sudionicima postalo jasno.

Bazel, sreda, 3. V 33.

I za večeru smo sinoć prešli preko kod Špica pa smo sedeli napolju na Rajni. Posle smo se zadržali u salonu hotela; ja sam čitao razne priloge u *Neue Rundschau* i pio sam lipov čaj.

Bolje sam spavao, K. takođe. Jutro je bilo veoma tmurno i kišovito. Ali, izgleda da se razvedrava.

Juče je stiglo pismo od B. Kročea zajedno sa jednom sveskom *Critice*[188].

Za večerom smo K. i ja opet razgovarali o pitanju ekspatrijacije ili o povratku. Budući da

je naš život u Švajcarskoj, gledano iz aspekta novčane mase, u neskladu sa zakonskim propisom, to će se pitanje povratka vrlo brzo postaviti, najkasnije na jesen. Mi ćemo, međutim, već ranije biti suočeni sa konačnom odlukom, pošto nam, u slučaju da ostanemo napolju, preti opasnost konfiskacije imovine. Teško da do toga neće doći i potrebno je razmisliti kako se prema tome postaviti. Da se izvuče postojeći novac, za to je izgleda već kasno, budući da Golo javlja da Fojhtvanger[189] ima „poteškoća". Ja sam bio taj koji je u ovom slučaju odugovlačio sa odlučnim delovanjem, pri čemu mi je manje bilo stalo do povratka onome na što sam navikao a više do ideje da čak i jedna nesrećno-zbrkana Nemačka još uvek ostaje jedna velika stvar, dok Švajcarska... — Ona ima velike prednosti. —

U odsustvu K. telefonski razgovarao sa

gđicom Joel[190]. Prof. Šmalenbah[191] bi popodne svojim kolima došao po nas da nas povede u razgledanje kuća. —

U 10,30 časova izlazak sa mladim Andreom. Pogledali jedan prijatan, moderan stan.

Ručak kod gospođe *Burkard-Šacman*[191], sa gospodinom *Cur-Milenom*[192] i ženom, rođenom B., nadalje A. Kolb; lepa stara patricijska kuća.

Malo se odmarao a onda je došao prof. Šmalenbah, u čijoj smo kući u Rihenu pili čaj. Onda smo razgledali jednu nama namenjenu ali meni odvratnu kuću koja treba da staje 300 fr. mesečno.

Loše sam se osećao i utisak sa razgledanja,

koje je dalo odvratnu i potištenu predstavu o deklasiranoj egzistenciji, samo je pogoršalo stanje mojih nerava, koji su kod kuće potpuno otkazali, tako da je bilo i suza.

Kratko pisao Hercovoj koja prebiva u Pošingerštrase; ona je spakovala biblioteku za Josifa i poslala je ovamo na adresu dr Bernulija[193]. K. je telefonirala njegovoj ženi.

Telefonski razgovor sa Pjerom Bertoom, Sevr, koji treba da putuje kod Goloa za Minhen i možda će transportovati nešto novca.

Ostajemo kod kuće, poručili smo da nam se u sobu donese čaja i jaja.

Posle onih blagotvornih nedelja u Luganu, ovo zbrkano prelazno stanje opet deluje na mene zastrašujuće. Postoje trenuci kada se plašim da bi moji živci mogli popustiti.

Vest o hapšenju svih nemačkih sindikalnih rukovodilaca. Nov akt nasilja, pripremljen za dan posle „Svetkovine rada”.

U Berlinu i Kelnu još 29 profesora oslobođeno dužnosti, među njima ovog puta i K. brat.[194]

Bazel, četvrtak, 4. V

Tmurno vreme. Sa fanodormom sasvim dobro spavao, ali sam veoma uznemiren. Prispela pisma od Vasermana, Fidlera, Menijusa, Ozborna[195] i dr., većinom u vezi sa stvari o Vagneru. Juče pismo od E. Lasker-Šiler[196], za koju treba da intervenišem kod „Alliance Israelite”. Nadalje je pisao Albert Ajnštajn, tragično upečatljivo.

Prepodne sam obavljao prepisku, a zatim smo pošli u kupovinu; pre svega smo za mene kupili odličnu hartiju za pisanje.

Ručak kod Špica. Pojeo sam nešto veoma lagano, pošto mi nije bilo dobro.

K. je već prepodne telefonirala Golou i dr Hajnsu, kojeg smo na njegov zahtev ponovo zvali u 3 časa. Afera sa koferom je ponovo krenula i veoma me je uznemirila. Stvar je konačno ispitana, zahvaljujući upornim četvorodnevnim nastojanjima da se utvrdi kako stoje stvari. Kofer je zaista bio zaplenjen od strane Političke policije, ali je navodno sada izručen i na putu je za Lugano, odakle će ga, nadamo se, Br. Frank dalje ekspedovati. Tek ću u Sanariju eventualno moći da utvrdim da li je sadržaj netaknut. Rekao bih da je jednostavno ostao da leži u Lindauu.

Vraćajući se sa ručka sreli smo Curmilenove i A. Kolb, koji su, dok sam se ja povukao u svoju sobu, sa K. pili kafu a zatim su s njom u Rihenu razgledali jednu staru kuću, koju mi je K. opisala kao primitivno, ali dostojanstveno i neobično zdanje. Nedostaje mu moderan komfor, ali bi predstavljalo prebivalište sa stilom.

Odmarao sam se do 4,30 časova, dok je K. sa gospođom J. Heht razgledala ostale kuće. Poručio sam čaj i pisao onom arhitekti od juče da dođe po planove svoje omražene kućice.

U Sanariju su se Šikele i deca do sada uzalud trudili da za nas nađu odgovarajući smeštaj. Ipak smo danas išli po naše vozne karte za Tulon-Marsej, tako da ćemo sutra naveče putovati i za prvo vreme ćemo stanovati u hotelu Bandola, Sanari. Tamo treba da dođu i K. roditelji. K. se baš ne raduje mnogo ovom

dugom putu, kome će možda uslediti samo jedan kratak boravak, što mom nervnom stanju nimalo ne pogoduje. Ali, kuda inače da se pođe? Najvažnije je da negde dođem do mira, da mogu da raspakujem stvari, da se sredim i dođem do ravnomernih radnih dana, do neophodnog životnog reda.

Blagu utehu u ovoj zbrci neprestano mi pruža *Rat i mir*, koji nastavljam da čitam. Sinoć sam pre spavanja dovršio 2. knjigu.

Pozvani smo na večeru kod Joelovih.

Bazel, petak, 5. V 33.

Tamo smo sreli Folmelera[197], čija je kuća na Rajni ušla u okvir naših planova. Bilo je to prilično umirujuće i blagotvorno veče sa starim parom od brata i sestre. Bilo je dosta reči i o starom gospodarskom posedu

„Wenkenhof"[198] u stilu najotmenije bazelske tradicije koji nam se svesrdno nudi. Bogati posednik bi oko njega još ponešto morao da uradi. — Kući smo išli pešice, bio sam veoma umoran, ali ipak nisam mogao da zaspim bez fanodorma.

Danas vedro i toplo vreme. Posle doručka počeo sa pakovanjem. Hercova šalje listu knjiga za Josifa. Izrazi simpatija. Zanimljivo pismo od Mejer-Grefea[199] o jednoj kući u St. Siru. —

Letnja temperatura. Poseta dr Hirša iz Minhena, sa pozdravima od Foslera. I kod njega su pretresli stan.

Bili smo napolju i obavili neke kupovine. Posle toga poseta *V. Kifera*, koji stanuje u Hiningveu, na francuskom tlu.

Obišli smo Folmelerovu kuću na Rajni i čini nam se da je prijatna i puna štimunga. Bilo bi dobro da tamo provedemo izvesno vreme. Uostalom, u Bazelu se bave pitanjem našeg boravka ovde i sigurno će(?) uticati na posednika „Wenkenhof”-a da sa svoje strane uradi ono što je potrebno.

Ručak sa Anetom Kolb na terasi hotela Špic. U hotelu smo se posle oprostili od neobične osobe koja preko Pariza putuje za Irsku.

Kod kuće pušio i odmarao se. K. je počela sa zametnim poslom oko prepakovanja stvari i kamforisanja onih stvari koje preko leta treba da ostanu ovde.

Posle čaja ponovo razgovor o više puta razmatranom problemu prebacivanja novca iz Nemačke — za što će uskoro biti kasno. Moje

moralno pravo na polovinu Nobelove nagrade[200] koja se nalazi u Nemačkoj je neosporno — i to u odnosu na jednu državu koja ne zna za pravo i pravednost. Taj novac nije ostvaren u Nemačkoj, on je poklon inostranstva. Ako taj novac izgubimo, onda je za to kriva moja neodlučnost da konačno raščistim stvar i da se zauvek odvojim od Nemačke. Nevolja je pri tome što ćemo skoro sasvim sigurno, pokraj sve naše opreznosti, lojalnosti i uzdržanosti, izgubiti i ceo minhenski imetak, kuću, nameštaj, uključujući i biblioteku. —

Pripremio sam moj veliki kofer. Imamo puno vremena. Tek je 5,30 časova a naš voz za Milhauz polazi tek u 10 časova; tamo ćemo dobiti spavaća kola, koja ne moramo da napustimo sve do Tulona, gde ćemo biti sutra u podne oko 2 časa.

Nedelja, 6. V 33. U vozu za Marsej—Tulon.

Na stanici, juče prilikom polaska, kao i na pasoškoj i carinskoj kontroli, naše propusnice i pismo sa preporukom besprekorno su funkcionisali. Nijedan kofer nije otvaran. Morali smo da čekamo na voz za Milhauzen, ali smo za veoma kratko vreme bili tamo, pa smo onda jedan čas čekanja proveli u staničnom restoranu, gde smo pili čaj. K. je bila veoma umorna od pakovanja i obavljanja silne prepiske tokom dana. Za naš prtljag se pobrinuo jedan mladi simpatični nosač koji je govorio nemački.

Spavaći odeljak; fanodorm, koji se uvek nanovo potvrđuje kao izvanredno sredstvo. Bilo je već pola 2, kada sam zaspao. Nisam više nastavio sa čitanjem *Rata i mira*, kojim sam bio zaokupljen do poslednjeg trenutka u hotelu; duboko sam spavao nekoliko časova.

Jutro, tmurno, donelo je, pošto smo ustali oko 9 časova, gorko razočaranje. U vozu nema vagon-restorana, tako da se sve do Marseja, gde treba da stignemo negde oko 12 časova, ne može dobiti nikakav topao napitak, koji je za mene tako važan. Jedno znatno umanjenje komfora, naprosto neshvatljivo na ovakvoj jednoj deonici. Pojeli smo malo čokolade, posle čega barem mogu da popušim jednu cigaretu.

Padala je laka kiša, sunce sada pokušava da se probije. Predeo koji je uz Ronu lep sada kao da se više ne trudi da se nadmeće sa južnim podnebljem.

La Rošfleri kod Le Lavandua

Ručamo u Marseju: čaj i omlet sa šunkom; oko 1 čas smo nastavili putovanje u našim spavaćim kolima i u 2 časa nas je Erika

dočekala u Tulonu. Njenim kolima ovamo. Lep kraj, i pored vetrovitog, oblačnog vremena. More, pred našim balkonskim vratima, bučno udara o stenje. Sibe su lepe i ugodne. Ponovno viđenje sa Klausom[201], Medi i Bibijem. I sa Gizeovom i A. M. Švarcenbah[202]. Posedeli i porazgovarali uz čaj u K. sobi. Ja sam zatim legao da se malo odmorim, dok je K. pošla sa decom da razgleda jednu kuću tu u blizini, o kojoj je K. po povratku govorila samo najpohvalnije. Nepovoljna strana je samo to što stoji sasvim usamljeno. Sutra valja izvideti stvari i u St. Siru i Bandolu.

Ja sam ovo tegobno putovanje bolje preturio preko glave nego što sam mislio. Glava mi je malo teška i malo me boli.

Nedelja, 7. V 33. La Rošfleri

Večera sinoć sa četvoro dece, Gizeovom i A.

M. Švarcenbah, koja ima sličnosti sa Medi, na verandi sa pogledom na more. Preko zaliva se propela jedna savršena duga koja je samo u sredini nešto slabija. Za Medi sam pevao kraj „Rajnskog zlata”, dok sam već pre toga, budući da me hotel podseća na neki zamak na moru, citirao stihove: „Jesam li u Kornvalu? — Ma ne, u Kareolu!”

Posle večere razgledanje soba za decu a onda svi skupa u K. sobi, uz čašicu konjaka od Erike. Veoma umoran. Rano smo pošli na spavanje, osećao sam afrodizirajuće dejstvo mora, malo su me mučili i komarci koji su stalno uletali, ali sam, pošto sam još čitao Tolstoja, uz pomoć fanodorma dosta dobro spavao.

Pred jutro je još padala kiša, ali je nebo vedro, vazduh je blag a more je mirnije. K. me je probudila, otvorila je kapke i pokazala mi

Medi, koja je već sedela dole na terasi na klupi. Doručak je, kao što je bilo naloženo, stigao u pola 9. Ja sam se brzo još okupao, posle čega sada uvek, pošto su mi nokti veoma suvi, prste namazujem uljem.

Tako blizu mora nisam još nikada stanovao. Nad njim se prostire neka beličasta, koprenasta sunčeva svetlost. Dovoljno je da ovo novo boravište uporedim sa poslednjim stanicama ovog „istorijskog" putovanja, sa Roršahom i Bazelom, pa da me prožme osećanje radosti, nade i ugodnosti.

Lektira Tolstoja mi zato tako odgovara što se u tom delu ono čulno-radosno i pozitivno na tako prirodan i ljudski način povezuje sa moralnom kritikom savesti.

Juče sam za vreme putovanja pročitao da najviše i najbolje ljudske osobine, koje nisu i ne

mogu biti svojstvene takozvanim velikim ljudima, predstavljaju — „ljubav, poetsko osećanje, nežnost, filozofska sumnja koja nagoni na istraživanje”. —

Pred ogledalom u kupatilu, sa naočarima za čitanje, konstatovao sam da mi je kosa u poslednje vreme malo više posedela. —

Mi se nalazimo na obali između Tulona i Kana, u St. Rafaelu. Sanari se nalazi s druge strane, iza Tulona. Čim budem sredio toaletu, poći ćemo sa Erikom tamo da posetimo Šikelea i pogledamo još poneku kuću. Ali navodno je ova ovde najlepša i to što je na usamljenom mestu, to i nije tako veliki nedostatak sve dok su deca još tu. Kasnije treba računati sa posetom Hajnriha, Rajzigera i drugih.

Ponedeljak, 8. V 33. La Rošfleri

Jučerašnji dan prošao je u vožnji automobilom sa Erikom i Gizeovom preko Hijerea i Tukona za Sanari i Tulon. Posetili smo Šikelea, svratili smo u hotel u Bandolu, razgledali kuće, ručali smo svi skupa kod Mejer-Grefeovih. Ja sam se posle odmarao u domaćičinom budoaru, a K. je razgledala kuće u St. Siru. Dalja razgledanja sa nepouzdanim posrednikom. Na raspolaganju nam stoje 3 objekta, od kojih nas ovaj ovdašnji srazmerno najviše zadovoljava a i najjeftiniji je. Nezgodna strana mu je samo što je malo po strani i što bi bili suviše daleko od prijateljski nam naklonjenih kolega. Pozorište, Šikele. Zatim povratak, najpre za Tulon, gde više nismo uspeli da uspostavimo željenu telefonsku vezu sa Bertoom iz Pariza. Večera u trpezariji hotela „Grand” (nemam apetita, umoran i uznemiren) i zatim smo se zadržali u predvorju. Erika je kašljala, pa je poručila neko sredstvo iz apoteke. Onda dalja vožnja

kući i posle izvesnog snebivanja veoma umoran legao u krevet.

Danas plavo nebo i jak kopneni vetar. Napeti živci. Očigledno bi bilo potrebno da se donese odluka po pitanju kuće, smeštaja, opšteg sređivanja života. Svi se slažu da bi trebalo napisati pismo „namesniku” generalu Epu[203] u Minhenu, kako bi se po mogućstvu postigla saglasnost u vezi sa iznošenjem našeg imetka i nameštaja. —

Juiče sam čuo Bibija kako svira violinu, uvežbano i obdareno; ostavio je utisak na mene. —

Nove vesti o odvratnim zbivanjima i zlodelima u Nemačkoj i čak i izvan nje. „Nesrećno stradao" mladi Mendelson[204], za kojeg su verovatno smatrali da je Remark.

Šikele i Mejer-Grefe svesrdno nas odvraćaju od Bazela zbog blizine granice i nacionalsocijalističke propagande i uticaja. U sebi odustajem od tog plana. Bern stupa u prednji plan. —

K. bezuspešno dugo pokušava da uspostavi telefonsku vezu sa Pjerom Bertoom koji sutra namerava da putuje za Berlin kod Goloa. Zadržao sam se sa decom na vetrovitom suncu, zatim sam svratio do Erike, koja je promukla, tako da je sa Klausom, Gizeovom i A. M. Švarcenbah doručkovala u svojoj sobi. Čekati i ne znati šta da se radi. —

Sa K. u dvadesetominutnoj šetnji do kuće na obali kojoj dajemo prednost. Tražili nastojnicu i razgledali kuću. Veoma smo zadovoljni i odlučujemo da iznajmimo ovu negovanu i sasvim simpatičnu kuću. Na putu do kuće pak opet nedoumica da li se isplati da

se za 3 meseca smestimo u jednu kuću i uz to držimo nemačku devojku. Kod kuće o tome razgovarali sa decom. Biće bolje da ostanemo pri ovom mobilnom i samo provizorno-definitivnom stanju i da se preselimo u hotel „Bandol", gde bez problema možemo da primimo i K. roditelje, a pri tome su nam i prijatelji odmah tu u blizini. Tu može da se ostane 4, 6, 8 nedelja i pri tome nam stoji na volji da tokom leta još eventualno promenimo boravište, da odemo do Bijarica ili Arose. Odluka da se nastanimo za duže vreme, recimo na godinu dana, i da ovde unajmimo kuću bila bi u svakom pogledu rizična.

Poslali telegrame Šikeleu i Mejer-Grefeu, a zatim i vlasniku ovdašnje kuće. —

Posle obeda sam dobro spavao. Kasnije čaj na verandi susednog bara.

Mladom Šikeleu[205] preko telefona naložili da nam sredi stvari u Bandolu.

Kod kuće sa K. sastavio pismo generalu f. Epu, što u svakom slučaju predstavlja zanimljiv korak, ali od svega toga ne očekujem neki poseban uspeh. K. ga je Eriki izdiktirala u mašinu.

U vrtu sam čitao Tolstoja; osvežilo je, ali je nebo sasvim vedro, vetar se smirio.

Utorak, 9. V 33. La Rošfleri

Juče se pre i posle ručka kucalo pismo „namesniku” i onda je pročitano. Ja sam ga jutros još jednom pročitao i zadovoljan sam njime kao objašnjenjem mog ličnog položaja i stava, iako nikako ne mogu da verujem da će mi se izići u susret. Štaviše, odgovor može da bude momentalna konfiskacija moje celokupne

imovine, a možda i neprijateljsko ćutanje ili hladno odbacivanje mojih shvatanja.

Spavao sam nemirno, često sam se budio i napola budan ležao. Sunčano jutro. Dan obećava da će biti veoma topao.

Mladi Šikele nam je juče preko telefona preneo vest iz Frank. *Zeitung* o „prestrojavanju” Akademije. Svi iole evropski nastrojeni članovi su istupili, čak i Panvic[206] i Mombert[207]. Rikarda Huh[208], naravno, i — Hauptman[209] su ostali, i on, privrženik Republike, prijatelj Eberta i Ratenaua, kojeg su Jevreji uzdigli i napravili velikim. Na „Dan rada” istakao je na svojoj kući kukasti krst. Možda mu se čini da se u svojoj lojalnosti prema prostom ponaša geteovski. Dopada mu se da konverzira sa pametnima, sa tiranima. (Bio je i kod Musolinija.) Mrzim tu atrapu, u

čijem sam uzdizanju i sam učestvovao, i koja veličanstveno odbacuje mučeništvo, za koje, kako osećam, ni ja nisam rođen, ali mi ga moje duhovno dostojanstvo neumitno nameće. —

Konstatujemo da bi odluka u vezi sa kućicom za ovo klimatski možda ne baš naročito probitačno leto bili rizična i suviše odgovorna stvar. Seoba za Bandol predviđena za sutra. Nadam se da ću tamo dobiti vesti od Franka o priručnom koferu i da ću tamo doći do izvesnog osećanja spokoja i sigurnosti kako bih mogao da nastavim rad. Za leto nam ostaje da se samo opredelimo hoćemo li ići na more ili za Lencerhajde. U stvari mi u vezi sa pismom Epu opet pada na um pomisao da se na jesen vratim za Minhen, iako mi se to, pri ozbiljnijem razmatranju, čini nemogućim. —

Veći deo prepodneva proveo na malom doksatu prema vrtu, u ležaljci, čitajući

Tolstoja. Onda sam išao dole na plažu i vratio se sa K. i decom za ručak. Potom razgovor o jednoj kući kod Ciriha — jer taj grad u ovim našim sadašnjim razmišljanjima stoji u prvom planu.

Malo se odmarao. Kasnije smo sa malima išli u šetnju u okolinu i prema bregovima, Čije su terase na mnogim mestima prekrivene krizantemama. Ne znamo kakva je korist od njih.

Hodanje me je veoma zamorilo. Na povratku beznačajna pošta koju nam je Šikele dostavio, čiji nam je sin ponudio da nas sutra odveze za Bandol.

Golo je pisao iz Berlina, kuda je naglo otputovao, pošto mu je u M. pretila opasnost da bude uhapšen; ogorčen je što su mu zaplenili kola.

Odluka: da Berhejmer[210] ode po moj omiljeni nameštaj — pisaći sto i fotelju sa taburetom, da Koh uzme moj gramofon, i da se onda to kasnije pošalje.

Sreda, 10. V 33. La Rošfleri

Posle ručka koji mi se, pošto sam očigledno bio premoren, nije dopao, došao je u posetu E. A. Rajnhard[211] koji stanuje u Lavanduu; razgovor u K. sobi. Ja sam veoma malaksao.

Noć je bila nemirna. Protiv snažne i bučne oluje i silnog svrabeža od uboda komaraca nije pomogao ni dobri fanodorm. Zaokupljen idejom da, bez obzira na pismo Epu, preko Bertoa iznesem 90 000 maraka koji nam stoje na raspolaganju, naravno ne pre nego što su Golo i Moni[212] van zemlje. U vezi sa

nameštajem i gramofonom još danas treba dati nalog.

Vetar je popustio, umereno oblačno. Opet se spremamo na put. Treba srediti veliki kofer, koji još nije ni taknut, i treba opet spakovati priručnu torbu. U 10,30 časova putujemo za Tulon, gde imamo vezu za Bandol. —

Sada je jasno da je šofer Hans podneo prijavu u vezi sa koferom; inače se, sudeći po izjavi špeditera, drugačije ne bi moglo objasniti kako su u „Mrkoj kući" i u Političkoj policiji saznali za pošiljku. Bednik.

Golova kola su, onako ispražnjena, njemu na očigled ostavili u Pošingerštrase, sa očiglednom namerom da ga provociraju. Kakva vlast! Ima li lojalnost prema njoj ikakvog smisla?

Bandol, „Gr. hotel Bandol"

Prisustvovao sam jutros doručku mladih ljudi u Larošu. U pola 11 došao je omnibus, utovaren je naš obiman prtljag i krenulo se za Tulon. Stara kola su se jako tresla. U Tulonu smo morali da pretovarimo stvari, u čemu su nam ljudi sa ulice dobrodušno bili od pomoći.

Ja sam moj veliki kofer nosio zajedno sa jednom običnom ženom. Omnibus Tulon—Bandol prepun. Dolazak ovamo. Puno pošte, između ostalog i jedna carinska doznaka koja se očigledno odnosi na priručni kofer.

Pismo sa pozdravima od P. Valerija[213] sa sastanka Komiteta u Madridu, pisano za vreme govora Pindera[214] — koji me citira; pismo od Knopfa i više pisama sa izrazima privrženosti.

Jeli smo u velikoj, neukusnoj trpezariji. Naše sobe imaju lođe i ja pišem u mojoj lođi. Meni se, međutim, u ovom kulturnom području sve čini nekako otrcanim, rasklimatanim, nekomfornim i ispod mog životnog nivoa.

Veoma zamorno raspakivanje i raspremanje stvari, pošto su uz ove naše stvari prispeli i letnje stvari i zalihe rublja koje je Kurcova poslala. Ja sam posle toga malo odmarao moje prenapregnute nerve, a onda sam pio čaj i sređivao pisma, dok je K. odnela na poštu kopiju pisma Epu sa propratnim pismom.

Hotel je od puta doduše odvojen vrtom, ali se ipak čuje prilična buka od automobila koji tuda prolaze.

Četvrtak, 11. V 33. Bandol, Var.

Još juče sam dobio jedan veći radni sto, kofer sam stavio u lođu i stvorio sam sebi snošljive uslove za rad i koliko-toliku udobnost.

Posle ukusnog ručka zadržali smo se u radnoj sobi i igrali „go-bang”. Kasnije je došla mladež iz hotela „La Tour” u Sanariju, gde su sebi iznajmili sobe. Posle su došli gore u naše sobe koje su im se dopale, što nas je obradovalo.

Prilično dobro spavao, iako nisam uzeo nikakva sredstva. Čaj lošeg ukusa, pošto sam se opet poslužio gumenom kadom.

Dan je jasan, more zeleno. U Lavanduu je bilo živopisnije i okolina je više podsećala na Grčku. Pišem u lođi, gde ću privremeno i da radim.

K. roditelji su od juče na putu ovamo i

Erika će danas popodne ići u Tulon pred njih. Oni će svoju ćerku ponovo videti posle tri meseca i ostaće nekih 14 dana.

Juče smo izračunali da je ovo boravište deseta stanica na našem „putovanju". Nabrojaću ih: Amsterdam, Brisel, Pariz, Arosa, Lencerhajde, Lugano, Roršah, Bazel, La Roš i ovo mesto.

U listu knjiga za Josifa obeležiću Hercovoj one koje Bernulijevi iz Bazela treba da mi pošalju ovamo. Napisaću još pismo Hajnrihu, a sa K. ću uputiti dopis švajcarsko-francuskom pograničnom mestu, gde leži moj kofer, nadalje treba još pisati Bernhajmeru i Kohu u Minhenu.

Petak, 12. V 33.

Juče prepodne smo se dali u potragu za

nekom plažom, ali nismo ništa zgodno našli. Deprimiran i sklon nervoznoj uznemirenosti, vreme sam proveo u čitanju pred hotelom, na obali i u vrtu. I posle ručka sam nastavio sa čitanjem a zatim sam sa decom očekivao dolazak starih ljudi, čiji četrnaestodnevni boravak ovde za mene neće baš biti lak. Ali ga zbog K. od srca prihvatam.

Slike o atmosferi u Minhenu su zastrašujuće, utisak koji stvaraju donesene nemačke novine takođe.

Oko jedan čas sam se odmarao, a onda smo išli na čaj u susedni „Resérve", gde smo sreli L. Fojhtvangera[215], pa smo onda s njime i njegovom ženom egipatskog izgleda razgovarali o njegovim doživljajima i o situaciji. Kasnije smo otišli dole u mesto i obavili neke kupovine.

Ručak ušestoro. Posle u radnoj sobi. Mladi su došli iz Sanarija.

Dani su za ovo doba godine neuobičajeno hladni, uz to duva i prilično jak maestral koji je, čini se, danas popustio.

Rano sam se probudio i poslednja dva časa, negde do 8 časova, nikako više nisam uspevao da zaspim.

Za doručkom smo razgovarali o tome kako je seminar iz fizike kod Petera Pringshajma prepun, što na neki način ukazuje na nezavisnost i slobodoumlje studenata. Samo se po sebi razume da i za mene i moju duhovnu prirodu postoji još jedna Nemačka koja bi me spremno prihvatila. Ali čovek mora da bude načisto s tim da se nemačka zbivanja, posmatrana sa državno-istorijskog stanovišta, moraju pozitivno vrednovati, iako ona sa

nemačkom duhovnošću i kulturom imaju isto tako malo veze kao što je to bilo sa Bizmarkovim delom. Republika je — u biti — htela da pomiri državu i kulturu u Nemačkoj, elemente i sfere koji su kod nas odvajkada jedni drugima bili strani. Taj pokušaj doživeo je kod nas potpun neuspeh. Duh i moć, kultura i država danas su više nego ikada ranije odvojeni jedno od drugog; ali se mora uvideti da su snage sirovosti, neprijateljski raspoložene prema duhu, na sebe preuzele istorijske zadatke i da ih realizuju sa energijom kakvom Republika nikada nije raspolagala. Samo su u zabludi, kako mi se barem zasada čini, ako te snage sebe smatraju sveobuhvatnim i ako umišljaju da su produktivne i u oblasti kulture. U tom pogledu se, čini mi se, nalaze na bespuću, i distanciranje, štaviše iseljenje nemačkog duha, biće posledica njihove pobede. —

Jako mi nedostaje jedna dobra cigara, poručio sam cigare iz Ciriha.

Odmah jutros prispela je razna pošta, između ostalog i jedno kratko pismo od Frica Buša[216] sa pozitivnim odgovorom u vezi sa Vagnerom. Nadalje vest iz Njujorka (Hojzer) da Karnedžijeva fondacija zbog opšte nepovoljne privredne situacije zasada ne može da finansira moje američko putovanje. —

U psihičkom pogledu spokojniji i razgaljeniji. Pisao Luki[217] i Fricu Bušu. Kasnije sam se obrijao a zatim sam u vrtu čitao jednu disertaciju o Židovoj seksualnosti i erotici.

Popodne Erikinim kolima do Šikeleovih. Uputili se u šetnju u lepu okolinu koja me neobično podseća na Palestinu. Zatim čaj, uz koji je pročitano pismo Epu i razmatrano

pitanje našeg daljeg ponašanja. Apsolutno nismo u stanju da donesemo neke zdrave i zadovoljavajuće odluke. Šifrirani telegrami radi sklanjanja dece iz Berlina i obezbeđenja novca. Veoma uznemiren ovim mučnim razmatranjima.

Posle ručka u salonu za razonodu sa Erikom i A. M. Švarcenbah, koja sutra putuje za Španiju. Veoma smo se smejali nad ludim pismom onog Makana, i ja sam im pročitao i neka pisma u vezi sa slučajem Vagner. Erika veoma zabrinuta zbog pasoša koji su poslati za Nemačku i nikako se ne vraćaju.

Pismo od Bermana o poteškoćama oko honorara, o slaganju Josifa i o odgovoru Rundschau[218] — a na proteste i Hausegerov članak.

Subota, 13. V 33. Bandol

Spavao uz pomoć fanodorma. Pošta, izrazi simpatija. Pisao pisma.

K. sa svojim ocem za Marsej.

Hajnrih najavljuje svoj dolazak. Rezervisali smo mu sobu sa kupatilom i punim pansionom za 50 fr., pri ćemu su i nama obećali takvo poboljšanje.

Čaj u „Resérve"-u i zatim u šetnju uz obalu, do hotela „Golf".

Stigla je jedna veoma čudno sastavljena američka antologija koja sadrži i *S(mrt) u V(eneciji)*.

Nadovezujući na otvoreno pismo Hausegera i odgovore Gulbransona i Frankenštajna[221], koje nam je Berman poslao u prepisu, mnogo

razgovarali o „slučaju Vagner". Tužni dokumenti.

Nedelja, 14. V 33. Bandol

Bez ikakvog sredstva prilično dobro spavao, iako sam se suviše rano probudio. Poziv na gostovanje u Pariz za oktobar mesec od strane jedne nove „Coopération", na ćijem čelu se nalaze Valeri i Borel[222]. Dirljivo pismo sa izrazima simpatija izvesne Marte Šulc iz Berlina.

Radio na rukopisu. Dovršio sažetiju verziju „*Putovanja kroz Egipat*".

Popodne, preko Šikelea, prispela pisma od Bermana i Goloa. Saveti i predlozi, zbunjujuće vrste, u vezi sa mojim povratkom za Nemačku i o tome kako moje stvari navodno dobro stoje. Nezamislivo. U svakom slučaju treba najpre

sačekati efekat pisma koje sam uputio Bermanu.

Čaj sa Erikom i Klausom u „Resérve"; priključili se Fojhtvangerovi. Bio sam veoma zbunjen i utučen Bermanovim izjavama, koji se sa drugima plaši da će u Nemačkoj početi da me kleveću i koji bi hteo da me poštedi uloge izbeglice sa svim njenim posledicama. Ipak je moj raskid sa Nemačkom, čije se posledice po celu moju egzistenciju ne mogu sagledati, gotovo neizbežan i moja situacija je bezizlazna. Fojhtvanger, što mu se možda i ne može uzeti za zlo, isključivo zaokupljen sobom.

Sa K. napisao nekoliko pisama. Naši pasoši poslati za Pariz radi produženja.

Posle ručka Medi i Bibi zajedno muzicirali pred dedom, bakom i nama. Bilo je prijatno slušati Rafovu „Cavatinu". Bibijev napredak

značajan.

Ponedeljak, 15. V 33. Bandol

Stalno duva maestral a nebo je plavo. Pre podne išao dole u mesto na šišanje i uz put sam kupio cigarete marke Gitane.

U međuvremenu su za vreme mog odsustva zamenjene sobe. Ja sam sada dobio ugaonu sobu sa kupatilom a K. je prešla u moju dosadašnju sobu. Moje radno mesto pred lođom veoma je zgodno i sve bi bilo u najboljem redu, kada bi iza svega toga stajao pouzdan i bezbedan dom.

Stigla je još jedna američka antologija, u kojoj se nalazi i *Disorder*. Neka glupa osoba poslala je, adresovano na Hamburg, neke nemoguće pesme i jedno pismo koje se odlikuje stupidnom naivnošću. Pocepao sam tu pošiljku.

Tokom celog dana veoma jak vetar. Čaj smo pili popodne u vrtu hotela, a zatim smo prošetali kroz mesto sve do jednog na lepom mestu smeštenog, prijatnog i lepog hotela koji se zove „Le Goëland". Na povratku smo sreli Fojhtvangerove. Stari ljudi idu veoma sporo; Medi i ja ih obično ostavljamo daleko za nama. Ilze Dernburg[223] najavila svoj dolazak i kako izgleda namerava da ostane više nedelja. „Mi" polako postajemo prilično brojni.

U *Temps*-u vest o svečanom sazivanju Rajhstaga radi obznane o naoružavanju, što je u suprotnosti sa zaključcima iz Ženeve, gde je „Nemačka" na svojoj strani imala samo Mađarsku. Hoće li biti preduzete kakve sankcije? —

Utorak, 16. V Bandol

Za ručak stigao Hajnrih. Pre ručka s njim pred jednim kafeom u luci. Razgovarali o situaciji.

Sreda, 17. V

Juče i danas radio na romanu. Pisao malo dalje. Dolazak Ilze Dernburg. Sa njom i troje Šikeleovih, sa Hajnrihom i K. roditeljima pili čaj u vrtu hotela. Uobičajeni razgovori.

Najavljen priručni kofer iz Tulona.

Ilze D. nam donosi poruke iz Berlina da u vezi sa novcem ne preduzimamo nikakve ilegalne korake, već da se pomirimo sa propisanim dažbinama i zaplenama i da ostanem u inostranstvu. S tim sam saglasan.

Spoljnopolitička situacija je veoma napeta. Treba se nadati porazu nemačkog ološa po

pitanju naoružanja.

Kratka vožnja sa Šikeleovima radi razgledanja „Goëland”-a. Stešnjeno, premalo, iako negovano, i ne baš ugodan miris jela.

Dr Hajns se ne slaže s pismom Epu, pošto se još uvek drži fikcije o našem povratku. On namerava da preduzme određene korake kod generala. Berman hoće sa svoje strane da preduzme slične korake radi naših pasoša.

Članak iz *Völkische*, koji je Erika donela, o novoj Akademiji, izuzetno stupidan. Na drugoj strani je u Berlinu, čini se, raspoloženje prema meni uzdržano: Rust je navodno izjavio da žali zbog mog istupanja iz Akademije, a *B. T.*[224], levo nastrojen vladin list, izrazio mi je navodno svoje poštovanje.

Četvrtak, 18. V Bandol

Tegobni i tromi pokušaji da dalje pišem.

U *Frankf. Zeitung* Diboldov[225] članak u moju čast, u vezi sa Akademijom i člankom o Vagneru.

Ciriški prodavac ne može da mi pošalje cigare. Moram da se ispomognem ovdašnjim.

Čaj u „Resérve" sa Fojhtvangerovima. Posle sa K. obavio poštu.

Posle ručka stigli mladi ljudi sa Gizeovom. Hitlerov govor u Rajhstagu predstavlja potpuno pacifističko povlačenje. Blesavo.

Petak, 19. V Bandol

Posao mi je lakše išao od ruke. Klima na ovoj obali zaslužuje sve pohvale, laka je, vedra,

čista. Ponekad pomislim da bi se u St. Siru ili možda ovde, u nekoj iznajmljenoj kućici, moglo provesti leto.

Malo sam prehlađen, laki bolovi krajnika s leve strane, ispirao kamilicom. Uz to opet svrabeš očiju, tako da mi je K. nabavila borovu vodu koja je na ugodan način pomešana sa ružinom vodicom.

U podne posetio kupače na njihovoj plaži u zalivu.

Pisma od Fidlera i prof. Frenkela[226], koji me usrdno poziva da održim predavanje u Čehoslovačkoj.

Čaj u „Resérve”, bez K. oca, koji se od danas ne oseća dobro. Fojhtvanger i njihov prijatelj, jedan pomalo ženstven češki novinar[227]. U Nemačkoj navodno rastu cene,

govorka se o nezadovoljstvu čak i među SA-ovcima, kojima njihove zarade više nisu dovoljne. Ne nadam se da će iz svega toga nešto proizići. Pomirljivi govor Hitlera naročito je „umirujuće" delovao u Engleskoj.

Išli smo u šetnju i obavili male kupovine. Po povratku kući zatekao sam u mojoj sobi konfiskovani *priručni kofer*, koji je veoma težak. Izgleda da je prispeo onako kako je u Minhenu spakovan, da nije otvaran. Očigledno je nedeljama, zadržavan ali neotvaran, ležao u Lindauu.

Subota, 20. V 33. Bandol

Sinoć smo prilično rano pošli gore, ali sam ja još napisao pismo Hercovoj koje sam joj bio dužan, zatim sam obavio još i ostalu poštu, između ostalog sam „Piramide" poslao listu *Litt. Magazin*[228] a Melantrihu sam poslao

ugovor za *Josifa*; zatim sam još duže vremena razgledao sadržaj priručnog kofera, što me je zamorilo i uzbudilo. I pored fanodorma nisam dovoljno spavao.

Jutros sam posle doručka produžio sa raspakivanjem, pregledanjem i ponovnim zapakivanjem sadržaja kofera. Izgleda da papirni omotač nije diran, ali kofer nije bio zaključan; njegov sadržaj, koji se doduše uz put mogao tumbanjem ispreturati, u svakom slučaju ostavlja utisak kao da je neko kopao po njemu. Izvadio sam mašinom otkucani rukopis *Josifa*, rečnike i papir i ugovore sa izdavačem. Od rada danas više neće biti ništa. Pisaću pisma.

Veoma jaka oluja, tegobno.

Danas se ispraznila velika kutija šibica koju sam 10. februara poneo na put! —

— Moguće je da se varam, ali dok posmatram Hajnriha, imam utisak da je barem njegovo psihičko zdravlje robusnije od moga. A i naveče pije svoje pola litre crnog vina koje jako voli, posle toga još dva vinjaka, a ujutru i popodne pije kafu, što bih i ja veoma rado činio. U Nici se, doduše, obratio za pomoć jednom nervnom lekaru i uz jelo uzima fosfor. Ali sama činjenica da može da živi sam na određen način svedoči o tome da je u duševnom pogledu daleko manje pogođen nego ja. —

— Popodne sa Hajnrihom i dvoje malih omnibusom za Tulon, gde smo pili kafu, prošetali se lukom i onda smo se ukrcali u brod za Sejn. Odande opet omnibusom natrag.

Naveče je Eri čitala iz svoje knjige za decu.

Nedelja, 21. V 33. Bandol

Prilično tegobno pišem dalje. Melanholično raspoloženje. Hteo sam da se okupam u moru, ali sam onda odustao od toga.

Popodne sa Hajnrihom kod Fojhtvangerovih u „Resérve”-u na čaj.

U *Frank. Zeitung* replika iz „akademskih krugova” na Diboldove izjave. Veoma glasno obznanjeno žaljenje ministarstva „zbog teškog gubitka” koji predstavlja moje istupanje. Skoro bi se moglo reći da bi hteli da podignu most.

To se poklapa sa vestima o nastojanjima Bermana i advokata Hajnsa da postignu primirje ili barem da legalizuju moj ostanak napolju. Nesumnjivo, najbolje bi bilo kada bih se na jesen privremeno vratio i zatim se sasvim legalno preselio u Švajcarsku.

Ponedeljak, 22. V Bandol

Popodne sa K., Hajnrihom i decom omnibusom preko Leleka (gde ima veoma zgodno smeštenih vila za iznajmljivanje) do Sjota(?), slikovite luke sa prekookeanskim brodovima. Popili smo kafu i za večeru smo opet bili natrag. Uživali smo u lepom, širolikom predelu kroz koji smo prolazili.

Erika nam je naveče u salonu koji podseća na poštanski ured, mada je u novije vreme opremljen i sa dve crvene fotelje, pročitala kraj svoje priče za decu. Svi smo joj uputili reči pohvale. Priča ima kulture i humora, priredila mi je zadovoljstvo.

Bandol, utorak, 23. V 33.

Lep, već letnjeprolećni dan sa lakim povetarcem.

Kao i svakog dana, pokušao sam da sa poslom krenem malo dalje. Ali iscrpljenost mojih nerava manifestuje se u vidu velike tromosti i smlavljenosti, koji su, pošto sam napisao nekoliko redaka, nadvladali dobru volju sa kojom sam posle ručka seo za radni sto. Pored toga sam stalno sklon depresivnoj uznemirenosti.

Od Fajarda su stigli korekturni tabaci francuskog izdanja Vagnera sa jednim lepim uvodom od Levinsona. U prevodu Bertoa greške i omaške koje bi još trebalo ukloniti.

To što je svet ili što su barem Anglosaksonci zadovoljni Hitlerovim govorom prava je budalaština. Uspeh „Nemačke” u Ženevi: „pomoćna policija” ne ubraja se u brojno stanje nemačkih trupa. Veoma pedagoški. Neka ovaj narod vidi da stvari idu i sa ovim

režimom, možda još i bolje.

K. sa svojim roditeljima u Tulonu. Pio sam čaj u društvu Hajnriha i Fojhtvangerovih u „Resérve"-u.

Sreda, 24. V 33. Bandol

I nadalje imamo divno vreme, u kome od sveg srca uživam, iako se višestruko osećam jadnim. Morski vetar, toplota i svežina. Pisao sam malo lakše i nešto malo više.

Pisma: od advokata Hajnsa, čiji poduhvati još nisu urodili određenim rezultatima, i Goloa, koji je optimista u vezi sa preduzetim berlinskim koracima (Nojrat) i, kako izgleda, veruje da bismo svi skupa K. pedeseti rođendan[229] mogli proslaviti u Nidenu.

Išao na kupanje u zaliv, ali sam zbog

vrućine ubrzo otišao. Razmišljam o znatnim smetnjama i otporima koje » moram da savladam pri naglašeno telesnim poduhvatima, kao na primer kod kupanja u moru, pogotovo kada ti poduhvati za mene predstavljaju novinu — i kada teško sa njima izlazim na kraj. „Ponižavajuće pipavosti”.

Rastanak od velike dece, ona sa Gizeovom putuju za Pariz, a zatim za Cirih. Melanholičan.

Napisao Bertou pismo u vezi sa korekturama.

K. sa svojim roditeljima u „Goëland”-u. Sa Hajnrihom pio kafu u luci. Izrazio je želju da ovamo pozove svoju berlinsku prijateljicu[230] i domaćicu koja je tamo izložena osvetoljubivim proganjanjima. S njim u maloj trgovini papira i knjižari, u kojoj su izložena francuska izdanja

***Marija* i *(T)onija K(regera)*[231].**

Četvrtak, 25. V 33. Bandol

Praznik Hristova uznesenja, u hotelu, i u podne i naveče, mnogo stranih gostiju. Jak maestral, neprijatno.

Napisao sam jednu stranicu i kupao sam se, s tim sam u vodu ušao kod brvna. U 4 časa smo se upetoro, bez dece, taksijem odvezli za St. Sir, u posetu Mejer-Grefeovima. Tamo čaj i boravak u salonu. Razgovor sa domaćinom o Egiptu. Mali Šikele, koji je bio prisutan i koji me kao i uvek načinom govora podseća na P. Erenberga iz mladih dana, odvezao nas je za Lelek, gde smo razgledali tamošnju banjsku kuću (hotel „Grand”), smeštenu u jednom velikom vrtu, tako da je mirnije nego ovde, ali zato nema lođe. On nas je zatim odvezao kući. Ručak je bio loš. Želeo bih ipak da imam svoj

dom i svoju kuhinju, uz to i jedna mala kola i sređenu svakodnevicu.

Petak, 26. V 33. Bandol

Probudio sam se noću od nazeba, bronhijalni katar. Nemir, osećanje straha koje je potrajalo ceo jedan čas. Uzeo sam luminalete i onda sam opet zaspao.

Sa poslom jedva da sam krenuo dalje. Jak vetar, maestral, prašina, ide na nerve. U podne sam u mestu kupio cigare i cigarete.

Popodne spavao. Čaj smo svi skupa popili kod „Suzy". Posle sam diktirao pisma, posebno odgovor na jedno pismo iz Štrasburga, kojim mi se taj grad na zanimljiv i prihvatljiv način preporučuje kao mesto boravka.

Stigla je *Neue Rundschau*, veoma prožeta

novim duhom, sa govorom Bindinga[232] u Akademiji. Zenger[233] piše o „slučaju Vagner”.

Pismo Rajzigera sa pesmama. Izveštaji o ljudima konzervativnih shvatanja koji mi ostaju privrženi i osuđuju moje izbacivanje.

Mučno osećanje u stomaku.

Kod Hajnriha se pod starost, na dirljiv i komično-iznenađujući način, ponovo javlja libečki akcenat.

Subota, 27. V 33. Bandol

Napisao sam nekoliko redaka. U podne sam otišao do zaliva sa plažom i čitao *Neue Rundschau*; sa čitanjem nastavio posle ručka. Bindingov govor začuđuje svojim (možda obligatornim) klanjanjem pred „Firerom”; inače je pun pobožno-nacionalističkog divljenja

za nemački jezik, iako njime barata na pomalo razliven način. Šta li se zbiva u tim ljudima? Kada bi se čovek i vratio, bio bi tamo stranac koji ne bi znao kako treba da se ponaša. Neobično osećanje da čoveku, baš kada je napolju, život nekuda otiče, tako da više ne može da ga se domogne. Radio-igra u stihovima na početku — danteovski, srednjoškolski, užasno prusko-državnopatriotski, pri tome puna simptomatičnog uživanja u kažnjavanju, surovosti, antihumaniteta. Ponešto sam obeležio kao karakteristično, u želji da u svakom slučaju znam, da mi barem bude poznato ono što se predstavlja kao „pokret" i „istorijski preokret”, o čemu se govori skoro u svakom prilogu.

Čaj u hotelskom vrtu sa I. Dernburg. Posle sam sa Medi bio u jednoipočasovnoj šetnji. Sišli smo sa puta za Bose i išli preko polja,

razgovarajući o jednoj kući kod Sanarija koju je K. prepodne videla. Iznajmljivanje jedne kuće pre nego što sezona hotele učini nepodesnim prebivalištima nameće se kao razumna potreba. Kuda bi inače mogli da idemo? Najbolje je da ostanemo tu gde smo, u očekivanju vesti i daljeg razvoja stvari. Sudeći po pismima, nije samo Bazel nepraktičan, već je to izgleda i Cirih. Antisemitizam, „glajhšaltovanje" sa Nemačkom sve su više u porastu. Nipodaštavajuća predavanja jednog docenta na ciriškom univerzitetu o meni.

Na ručku Mejer-Grefeovi. Bolja hrana, zatim kafa, likeri i pivo u baru. Ugodna pripovedanja gosta.

Nedelja, 28. V 33. Bandol

Duva jak maestral. Javljaju o snažnim olujama na Sredozemnom moru.

Malo pisao. U 11 časova sa K. omnibusom za Sanari, gde smo razgledali ponuđenu nam kuću. Veoma povoljan utisak: slobodan i zgodan položaj, ukusno uređenje sa ličnom notom, laka veza sa mestom, u izgledu i domaća devojka koja je već služila u kući, jeftina cena. Sa gospođom M.[234], koja nam je pokazivala kuću, skoro da smo postigli konačan sporazum. Radi se samo još o dostavi rublja i srebrnine.

Uzbuđen novim izgledima. Dobro je što ćemo okončati hotelski način života, iako će nova seoba doneti dosta buke.

Popodne nisam imao mira. Čaj u vrtu sa starim Pringshajmovima (koji sutra odlaze, uf), I. Dernburg, Fojhtvangerovima i Hajnrihovim poznanikom dr Levijem[235], izdavačem Ničea u Engleskoj. Uglavnom sam s

njim razgovarao: o Ničeu, „nemačkoj revoluciji”, nemačkoj formi boljševizma, proterivanju mediteranskog humanizma, pobuni malograđanskog neobrazovanja i antiobrazovanja, koje se ideologizira kao „narodni pokret” — što u određenom svetskoistorijsko-nemačkom smislu i jeste. Ali izraz „istorijski preokret” koji se javlja u svakom govoru, svakom članku, ipak predstavlja preterivanje. Radi se u osnovi o prilično suvišnom i istorijski malo značajnom podgrejavanju hajke na kulturu, za što je već Niče optužio Nemce. Socijalna suvišnost. (Ono što rade, to je „marksizam”). Moralna suvišnost (na osnovu jednog kompleksa manje vrednosti koji je bio čista hipohondrija). Razlika u odnosu na Italiju, gde je možda bila potrebna jedna nacionalistička injekcija kako bi mogle da se razmahnu snage. A i vraćanje Rimskom carstvu nešto je, naravno, sasvim drugo nego ono vraćanje na Teutoburšku šumu.

Ono polovično i kukavičko kod ove „revolucije" koja nastupa tako radikalno. Reči „varvarski" ukazuje se velika retorska čast, ali se pri tome ne želi biti varvarski, ipak se pred svetom strahuje od ovog obeležja i pridaje važnost obrazovanju, kiti se jednom Akademijom za literaturu, u kojoj jedan pisac, klanjajući se pred eksponentima njene duhovne bede, slavi nemački jezik, dok istovremeno njegove kolege po zatvorima bivaju tako prebijani da njihove žene šest nedelja ne mogu da dobiju dozvolu da ih vide. (Osijecki[236], Mizam[237], sa kojima nisam imao neke naročite veze, što međutim ne smeta da me spopadne muka kada čujem kakva ih je sudbina snašla). Odeljenja u bolnicama sa strogo nacionalnosocijalističkim osobljem, kako bi se osujetio svaki kontakt sa pacijentima i kako se o njihovom stanju i uzrocima tog stanja ništa ne bi saznalo. U Akademiji te države pisci drže svečane govore

a mladi pesnici u svojim stihovima, koji bez daljnjeg mogu biti loši, slave ili opravdavaju paklene kazne kojima su kažnjeni grešnici koji su se ogrešili o državu Brandenburg. Treba li verovati da je sve to više „istorijsko” a manje suluda epizoda?

Ponedeljak, 29. V 33. Bandol

Nemirno sam spavao, uznemiravali su me komarci, ali nije samo to bio razlog.

Nisam mogao da se uzdržim i da Bindingu ne napišem jedno ironično pismo. — U podne odlazak K. roditelja. S njima na ručak u 12,15 časova oprostio se od njih i zatim sam ručao sa Hajnrihom i dr Levijem, dok je K. stare odbacila na stanicu. Pitanje Maître-a: „Vous allez en Allemagne? Alors vous n’êtes pas proscrits comme M. Mann?”

U *D. A. Z.*-u pročitao odgovor Bena[238] na pismo Klausovo iz Lavandua. Osećanje mučnine pri čitanju ovog dokumenta, koji mi uostalom nije rekao ništa novog.

Nikako da se smirim, malo spavam i probava mi je veoma slaba.

Na kafu sa K., Hajnrihom, dr Levijem, koji je kasnije otputovao i decom u „Suzy” u luci. Posle toga u lepoj šetnji sa K. i Medi putem kraj mora iza „Goëlanda”, gde ima lepih vila.

Utorak, 30. V Bandol

Malo pisao. U podne na plaži, gde sam čitao neobičan *Rundschau*. Hajnrih je bio sa Fojhtvangerovima i nije došao na ručak. Za čaj, koji je trebalo da pijemo kod Šikeleovih, pojavila se gospođa Markezani sa pozitivnim odgovorom kućevlasnice. Samo još francuska

devojka treba da da svoj pristanak.

Mladi Š. odvezao nas je u Sanari, gde su posle došli i Mejer-Grefeovi. Po drugi put čaj, previše cigareta i razgovora. Premoren i bez apetita. Posle ručka došao Hercog[239], pa smo ponovo pretresali politička pitanja. To se sada tako čini na sto hiljada mesta i svuda se debata završava osećanjem bespomoćnosti. Benov prilično odvratan odgovor Klausu bio je izdašan predmet razgovora. Zatvorena granica između Nemačke i Austrije, koja se, uz podršku Francuske i Italije, odupire „glajhšaltovanju". Istovremeno Musolini sa Geringom radi protiv Francuske. Vesti (u jednom pismu od Franka) da je Francuska, ranije ili kasnije, spremna da umaršira. Problematičnost ishoda. S druge strane je veoma nerazumno da građanske snage, poradi trenutnog mira, dopuštaju da ova dvojica rade protiv njih. Zašto se berlinske varalice i

razbojnici ne proglase nepodobnim za razgovore i na taj način onemoguće?

U Francuskoj je, po Bertou, fašizam latentan, deluje podzemno, u osnovi je to na sve strane tako. Bojim se da je paralisanost i neotpornost sveta iste sudbinske vrste kao što je to bilo kod levice u Nemačkoj. Šta će biti? Boljševizam u Nemačkoj, lagodno zloćudnoj formi? Opšti tok stvari ne da se odgonetnuti; skoro da je najbolje da čovek vodi brigu samo o sopstvenoj individualnoj sudbini, čiji će se osnovni karakter zacelo nekako održati — iako u mojim razmišljanjima od nekog vremena stalno iskrsavaju Geteove reči: „Čovek opet mora biti uništen”.

Sreda, 31. V Bandol

Mirno, maglovito jutro. Prilično nemirno spavao. Uznemirava me predstojeća seoba, a

pored toga na moje raspoloženje utiče i zapažanje da se K. ne nalazi na uobičajenom nivou svojih snaga. Za ovih nekoliko meseci izgubila je 5,5 kg.

Pismo od Bermana u vezi sa američkim izdanjem *Josifa* na kome bi Knopf hteo da počne da radi. Bermanovi preduzeti koraci u Berlinu još nisu urodili nikakvim plodom. Ni od Hajnsa iz Minhena nikakvih vesti.

— Moni najavljuje dolazak, iznenada, izazivajući određene slutnje. K. za Tulon. Stigla sa Monikom u 3 časa, upravo kada sam bio prilegao. Hajns se iznenada pojavio u Berlinu: konfiskovali su moju gotovinu (40 000 maraka) u bankama u Minhenu. U Berlinu je posle toga opšti zaključak bio da se preko francuske ambasade izvuku 60.000 maraka, čime će se nesumnjivo izgubiti vrednosni papiri u visini od 100 000 maraka, kuća i ostalo, i istovremeno će

zauvek biti srušen most. Nadamo se da je Golo još na vreme prešao granicu. Treba sačekati njegovo pismo. Pretpostavljam da se u minhenskim vladajućim krugovima raširila vest o mome pismu Epu i da je to bio povod za ovu razbojničku akciju.

I Golo je dakle na putu ovamo. — Ja, naravno, nikako nisam mogao da se smirim i opet sam onako potresen kao što je to bilo na početku krize. Sta će biti sa ovo šestoro dece?

Idiotska i suluda podlost i neprijateljstvo upravo Minhena prema meni. Verovatno je berlinsko Ministarstvo spoljnih poslova pokušalo da izvrši pritisak, pa bi konfiskacija imovine mogla da bude odgovor na to.

Ja bih se rado na miran način rastao od zemlje, imao bih pri tome drugačije osećanje — više bi mi to odgovaralo.

Za čaj su po nas došla kola gosp. Sibruka[240], afričkog putnika i pisca, koji tu stanuje u blizini. Sedeli smo s njim, jednim nečistim čovekom, njegovom prijateljicom i ćerkom gospođe Markezani u prostranom vrtu sa platanima. On je živeo sa ljudožderima i jednom je jeo ljudsko meso. — Nervozan i promrznut. U svojoj rasejanosti bio sam zadržao kućne papuče, tako da nismo mogli da se vratimo pešice, nego su opet morali da nas odvezu.

Kod kuće diktirao pisma za Žirodua, Bermana, nemačko-francuskog izdavača *N. R. Fr.*[241], R. Kajzeru[242].

Posle ručka su Medi i Bibi muzicirali u prisustvu Hajnriha, Ilze D. i zahvalnih Engleza: Betovena, Handla, Cavatinu od Rafa. Ganut.

Uzeću „kombinaciju” iz Lencerhajdea, adalin i fanodorm, potrebno mi je to.

Četvrtak, 1. VI 33. Bandol

Ušli smo u jun, mesec mog rođenja i moje simpatije. Priča se da je ove godine jun na sve strane započeo hladno i neprijatno. I ovde je ujutru nebo bilo prekriveno oblacima i čak je malo padala i kiša, ali se sada opet razvedrilo, iako ova hladnoća nikako nije u skladu sa godišnjim dobom i podnebljem.

Odlično spavao uz pomoć „kombinacije”. Posle doručka sam najpre pisao Klausu za Pariz a zatim sam malo radio. Golo je telegrafirao iz Liona: „Chose beaucoup moins grave”. Ipak su on i Moni pobegli.

K. je pisala sobarici Mariji i pozvala je da

dođe da nam radi u „La Tranquille”.

Priredilo mi je zadovoljstvo kako se Hajnrih sinoć divio Bibijevoj svirci i kako se sa najboljim željama izrazio o obdarenosti dece.

Juče sam pre nego što sam zaspao dovršio čitanje *Rata i mira*, u čemu sam za svih ovih nedelja nalazio i utehu i oslonac. I to sam, ne manje nego u njegovom majstorstvu i njegovoj veličini, utehu nalazio i u slabostima, nedopustivostima, zamoru ovog i pored svih slabosti grandioznog dela. Naumio sam da čitam Štifterov *Vitiko*, s nadom da će mi njegova „nemogućnost” pružiti određeno ohrabrenje.

U 3 časa popodne stigao Golo. Vest o konfiskaciji po nalogu minhenskog ministra finansija Himlera[243] je tačna. Novac je međutim ostao u bankama. Odlučili da sa naše

strane preko francuske ambasade barem privremeno iznesemo naših obezbeđenih 65 000 maraka i da ih deponujemo kod Crédit Lyonais. U danom slučaju bi mogli opet biti vraćeni.

Bio sam veoma pospan, izgleda da jučerašnje droge još nisu bile apsorbovane.

Na kafu kod „Suzy” sa Hajnrihom i I. Dernburg. Posle toga u veoma lepoj šetnji putem kraj mora, s tim što smo krenuli od „Goëland”-a. Na stenama divno uspenušana voda, divno i prozračno-šaroliko popodnevno svetlo nad zalivom i njegovom slikovitom pozadinom.

U jednom malom almanahu *Rot und Schwarz* predivne pesme od Klaudijusa i isto tako neobičan izveštaj o njegovim poslednjim časovima života. —

Dok smo pili kafu, Hajnrih mi je saopštio da je njegova berlinska prijateljica, usled doživljenih uzbuđenja, kojima je prethodio potres mozga, doživela duševni slom. Pretpostavljam da je to sada u Nemačkoj veoma čest slučaj.

Petak, 2. VI 33. Bandol

Moram da konstatujem da sam za sve ovo vreme imao nevolja sa snom. Noćas sam opet veoma teško zaspao, nikako mi san nije dolazio na oči, delom i zbog kašlja koji se sada javlja u vezi sa, uostalom, blagom prehladom.

Uzeo sam luminalete. Počeo sam da čitam *Crnkinju* od Soa. Berman je nedavno poslao tabake.

Jutros sam se uspavao i morao sam na

brzinu da doručkujem, pošto je K. sa svojom rođakom otputovala za Marsej u vezi sa konzularnim i drugim stvarima.

Sinoć razgovarao sa Hajnrihom o mogućem pravom socijalnom jezgru nemačkog „pokreta”: kraj parlamentarnih partija, ujedinjenje proletarizovanih malograđanskih masa radi ostvarenja socijalizma. A sve je to uvijeno u delom ukradeno, delom izritano ruho od prekjuče. Neverovatne protivrečnosti. Vigand piše iz Levicija o spaljivanju Frojdovih dela u Drezdenu u znak demonstracije „protiv psihoanalitičkog precenjivanja nagonskog života a za idealizam”. Kakvo neznanje i kakva laž u kombinaciji reči „psihoanalitičko precenjivanje”! Ta, nagonski život za „dinamički”, prema razumu neprijateljski raspoloženi pokret predstavlja svetinju! On se može uzeti u zaštitu od raščlanjavanja, to bi imalo smisla, ali je prava idioterija

istovremeno siktati protiv njegova precenjivanja. Uvek se tu jedno buđavo-lagodno malograđanstvo nalazi u stanju protivrečnosti sa varvarsko-dinamičko-iracionalnom ambicijom. —

Nisam radio, samo sam napisao pisma Heseu i Rajzigeru; pre ručka sam bio u ne naročito dugoj šetnji i uz put sam pronašao jedan lep šumski put. Radovao sam se zbog dobrog apetita, budući da mi se doručak sastojao od predjela, testa sa mlekom, goveđeg pečenja, sira i jagoda.

Bili su se navukli kišni oblaci i čak je počelo da prokapljava. Ali se vreme opet prolepšalo. —

Pio kafu u „Resérve” sa K., Hajnrihom, decom i Fojhtvangerom. Mladi Šikele je došao da nas pozove u vožnju sa njegovim ocem. Put

je vodio preko Sanarija i La Sejna prema ratnoj luci Tulon, čija smo utvrđenja i naoružanja videli. Bogatstvo predela u slikovitim motivima modernog ukusa, utisak možda izazvan uglavnom osobenom svetlošću.

Iznenađujući uspeh K. poduhvata kod nemačkog konzula u Marseju da decu unese u svoj pasoš. Nije bilo teškoća, iako je identitet oca izričito bio prepoznat i pozdravljen. Skoro se imao utisak da bi moj pasoš tamo bio produžen.

Dibold iz Frankfurta poslao jednu priču „sa dubokim poštovanjem”. Posveta ima nečeg bolnog.

Velika deca[244] su telefonirala iz Pariza i možda će, pre nego što pođu za Cirih, opet navratiti ovamo.

U *Dépeche de Toulouse* Hajnrihov članak[245] o vladavini „de Ratés” u Nemačkoj.

Razgovarali smo o u pojedinostima zaista svinjskoj prirodi sistema, o otvorenom opredeljenju za laž, kao kada se na primer korigovanje odvratnih mera označava kao „namenjeno za inostranstvo” a strahote se i nadalje zbivaju. Iako se stavljaju prigovori u odnosu na nemogućnost nekih korupcionih procesa protiv marksista, odgovor glasi: „Ti procesi su nam još potrebni”. — Glavešine se međusobno preziru. Prevara sa firerom. Hitlera njegovi zovu „čep”, zato što plivajući na površini ide sa svakom strujom. Gering je jedan krvoločan pas koji je svoj službeni stan uredio za 98 000 maraka („na dobrobit nemačkog zanatstva”) i izvršava sve smrtne presude koje su, budući da je Republika nameravala da ukine smrtnu kaznu, godinama bile odlagane. Ovaj zločinac je sasvim uništio

reformu kaznenog prava. Tajni savetnik Plank[246] kod Hitlera, koji mu kaže: „Ja nisam antisemita. Za duboko je žaljenje ta nezgodna identifikacija Jevreja sa marksizmom...” Laže, a pretvara se, govoreći prema određenoj prilici — onako kako mu baš odgovara.

Privredne poteškoće i nevolje treba da opravdaju svaki pesimizam. Očekuje se inflacija i karte za hleb. Emigrantske želje, dobro. Ali da bi doista bilo dobro, kada bi propale unesrećitelje zemlje stigla zaslužena kazna, to je zaista sasvim ljudski prirodna želja.

Subota, 3. VI Bandol

Loše sam spavao. Razmišljam o knjigama iz moje biblioteke koje bih hteo da se dopreme ovamo, dela, izdanja celokupnih dela, uključujući i moja sopstvena.

Lep san u vezi sa jednom određenom osobom ispunio me je osećanjem sreće, ali je u meni ostala i izvesna nervoza.

Ujutru neraspoložen. Prepiska Surkamp-Hauseger u *M. N. Nachrichten* u vezi sa slučajem Vagner nije mi popravila raspoloženje. Ah, ti naduveni glupaci, „uzbuđeni” u najbanalnijem smislu reči. Uobražavaju sebi bogzna šta zato što su „razbili lance jedne ubitačne racionalne analize” (ili tome slično) i pri tome im uopšte ne pada na um da je taj, prema kojem se tako prse svojom mudrošću, napisao *S(mrt) u V(eneciji)*, u kojoj je već pre 20 godina izrekao njihove misli i da on ne može tek tako da se s odgovarajućim oduševljenjem pridruži tim mislima, budući da svaki prosečni kapelmajster ima takve misli.

Malo pisao. Sam u jednočasovnoj šetnji po suncu.

Popodne me iscrpeo grčeviti kašalj. Kasnije smo u „Goëland”-u pili dobar čaj, pa smo onda prošetali vanredno lepim putem iznad mora, koje se čudesno kristalnozeleno talasa oko stena; put se zove Chemin du Douaniers — šetnja mi je veoma prijala.

Na povratku obavili kupovinu; meni smo kupili bele cipele. Sreli smo Šikeleove koji su nas odvezli kući.

Prispela razna pošta. Iz Pariza traže da pišem o Nemačkoj. Mađarski prevod *Josifa* urađen već do 3. knjige.

Nedelja (Duhovi), 4. VI 33. Bandol

Prilično sam dobro spavao, više ne kašljem.

Ali sa pripovedanjem jedva da napredujem. Otpori su veliki, dosađujem se, rasejan sam.

U podne sam na plaži sa osrednjim interesovanjem dovršio čitanje Šoove *Crnkinje*.

Velika navala ljudi, po život opasno mnoštvo automobila na putu, dupke puna trpezarija za ručak.

Čaj smo pili u „Resérve"-u. Danas je duvao topao istočni vetar i bilo je veoma toplo. Kombinacija vrućine i vetra, što pospešuje suviše brzo isparavanje, nije prijatna i čovek može lako da se prehladi.

Posle čaja smo upetoro, sa Hajnrihom i Ilzom D., pošli u šetnju onim lepim šumskim putem koji sam pronašao; pre nego što sam se preobukao, izdiktirao sam još pisma: Bermanu za Lugano, u vezi sa engleskim izdanjem

Josifa, i Knopfu za London. Nadalje sam se zahvalio Diboldu.

K. je bila u Sanariju radi kućnih stvari i sutra će sa Markenzanijevom napraviti inventar.

Devojka Marija je potvrdila svoj dolazak.

Za vreme doručka telefonirao je P. Berto iz Pariza da je, usled veridbe tamošnjeg posrednika koji je trebalo da donese novac u berlinsku ambasadu, moralo doći do odugovlačenja. Trebalo bi ga, ako je ikako moguće, izbeći, pošto pored ostalih opasnosti preti još i devalvacija marke. Golo moli Pjera da sam otputuje.

U jednom pismu od Hacfelda[247], koje je Šikele poslao, vest da su Šefer i Štraus odbili poziv za Akademiju. U svakom slučaju je za to

bilo potrebno onoliko hrabrosti koliko Karosa izgleda nije imao.

Četiri smrtne presude u procesu komunistima u Altoni. Sramno lakejstvo glajhšaltovanih sudija. Ubice iz Potemke[248] slobodno hodaju uokolo. Jedna duševno pokvarena zemlja. Kako bih mogao i kako bih smeo da se vratim!

Ponedeljak (Duhovi), 5. VI 33. Bandol

Sinoć, dok je K. sa Hajnrihom i Golom još bila na pivu u „Resérve"-u, počeo sam da čitam *Vitika*[249] i naumio sam da produžim sa čitanjem iz simpatije prema „dosadnosti" dela.

Nemiran san, kao i većinom. Oblačno nebo, veliki talasi. Razna pošta, rođendanska pisma. Uglavnom: dugačko pismo madam Lišer o planu Galimar-Hačeta da se osnuje jedno

nemačko-francusko izdavačko preduzeće sa nemačkim Tauchnitz-izdanjima. Odmah posle doručka sastavio sam sa K. jedno duže pismo Bermanu po ovoj stvari a i privremeni odgovor Lišerovoj. Od presudnog značaja je to što Galimar realizaciju projekta uslovljava mojim učešćcm, o čemu ja, međutim, bez Fišera ne mogu da donesem odluku. Pitanje je: koliko on još veruje u sebe? On sam učestvuje u celoj stvari!

Nadalje pismo od Švarcšildove[250] o predstojećoj pojavi *Neues Tage-Buch*-a u Holandiji, sa pozivom da dam prilog za prvi broj. Zanima me.

Osećanje uzdrmanog zdravlja. Nervi slabi, organizam nije u redu. Imao sam osećanje kao da ću se za svoj rođendan razboleti.

Macuketijeva piše da je Karosa, po

pouzdanim obaveštenjima, takođe odbio da uđe u Akademiju. To bi mi pričinilo veliko zadovoljstvo. Isto tako tvrdi da Toskanini neće ići u Bajrojt. —

Osećam se loše. Za ručak sam jeo samo tanku supu i malo šunke. Posle toga sam nekoliko sati ležao na krevetu. K. me je uznemirila svojim predlogom da bi ipak trebalo da odstupimo od ugovora o iznajmljivanju kuće, pošto brine da bi južno leto moglo nepovoljno da se odrazi na moje zdravlje. Ali za preorijentaciju na Bretanju ili Normandiju čini mi se da je prekasno, a uz to sam se tako bio radovao sopstvenom domaćinstvu, možda nekim malim kolima, radovao sam se onoliko koliko sada uopšte mogu da se radujem. Uostalom, danas je sveže i oblačno, a popodne je kratko vreme padala kiša.

Sa Hajnrihom i Medi kod „Suzy”, gde na sramotu restorana nije bilo čaja. Zatim u kasinu, gde je bilo veoma lošeg čaja, a pored toga je tu bila i popularna igranka sa lutrijom, u kojoj su dobijane sve same iste lutke. Izvesno vreme smo posmatrali igru za ruletom. Bio sam veoma umoran i neraspoložen.

Utorak, 6. VI 33. Bandol

Moj 58. rođendan.

Sinoć je tokom večeri malo preovladala melanholična depresija. Napustio sam sto i poručio sam da mi se u sobu donese nešto za jelo. Kasnije sam se pak sa K. i Hajnrihom zadržao dole u muzičkom kabinetu.

Noću ponovni napad kašlja, nervozan, pošto me opet uznemirava pitanje naše bliže budućnosti. Ali sam na kraju ipak ponovo

zaspao.

Nebo prekriveno oblacima i sklono kiši. K. i deca čestitali. Ova su rano ustala i nabavila karanfile za sto, pecivo i tortu. K. je za mene postavila jednu flašu likera i „mirisne vode”, uz to još i jednu kožnu tašnu koju je Hercova poslala. Deca su doručkovala s nama i za to vre-me smo opet, bez rezultata, razmatrali pitanje našeg ostanka ili odlaska.

Pisma sa čestitkama od Fidlera i Alf. Nojmana[251]. Telegrami od Frankovih, velike dece i njihovih prijatelja, Fišer-Bermanovih, Knopfa. Ilze Dernburg je donela karanfile.

Započeo sam pismo Švarcšildu u vezi sa njegovim časopisom. — Poseta gđe Markezani koja je s nama ručala.

Popodne smo se autobusom odvezli za La

Sijotatu, gde smo u kasini pili kafu i gde su lepe kuće u vrtovima na obali mora probudile u nama želju da se ovde nastanimo. Kasno smo se vratili kući. Poručen je šampanjac i deca su izvela Vivaldijev koncert. Jela se rođendanska torta, pio se sekt i ostali smo na okupu malo duže nego obično, pri čemu je Golo u razgovoru pokazao da se dobro razume u političke stvari.

Sreda, 7. VI 33. Bandol

Nešto tegobniji san pod uticajem popijenog alkohola. A. M. Frej[252] je poslao jedno dobro Otvoreno pismo Grosmana, koje je ovaj uputio G. Hauptmanu. Duže pismo nekadašnjeg urednika *Simplicissimus*-a Šenbernera[253], u vezi sa jednim nemačko-evropskim mesečnikom koji bi trebalo da se izdaje u Švajcarskoj. Dobro i simpatično sastavljen ekspoze.

Živo nas odvraćaju od kuće u La Sijotatu, zato što je to u stvari marsejsko predgrađe za razonodu. Verovatno ćemo ostati pri La Trankvilu.

Nastavio sam pismo Švarcšildu. Koliko mi je ponestalo snage, najbolje vidim po tome kako sporo nastaje ovaj tekst.

K. je opet bila u La Trankvilu, radi rublja i srebrnine. Mislimo u petak da obavimo seobu. Mali Šikele se nudi da nam bude od pomoći svojim kolima.

Monin rođendan proslavljen je u vrtu „Goëland”-a uz čokoladu, posle koje sam se dobro osećao. Šetnja na Chemin des Douaniers olakšala mi je tegobe usled ‚neredovnosti', ali sam za ručak jeo samo probrano jelo.

— Beda ljudi je ponekad naprosto

neverovatna! Saradnici *Simplicissmus*-a, koji su se „glajhšaltovali”, izjavili su da nikad nisu delili stavove lista i da ih je Hajne[254] bio zaveo. — Ovaj se nalazi u Pragu, pošto su ga uperenim pištoljem prisilili da se odrekne svojih prava.

Berlinski vajar koji, verovatno da bi sačuvao svoje profesorsko mesto i obezbedio svoje napredovanje, izjavljuje: Žena mu je doduše Jevrejka, ali on već 5 godina sa njom nije imao polnih odnosa. —

Danas je bio veoma lep dan sa lakim severnim vetrom. U sumraku koji brzo nastaje čudesno prigušeno svetle mekane boje. Nad morem se razlio predivan pun mesec.

Četvrtak, 8. VI 33. Banđol

Pisma od: *Louove*, koja šalje predgovor uz *Past Masters*, *Bruna Valtera* iz Ciriha, R. G. *Bindinga* (uvređen i glup), *C. G. Hajzea*[255] (o slučaju Vagner, dugo pismo) i *Bermana*, koji svesrdno odvraća od Knopfovih želja, pošto njegovi berlinski poduhvati sada idu preko Ministarstva kulture i ničim ne bi smelo da se cela stvar pokvari. Analiza situacije, pri čemu se grupacija Hitler-Gering-Gebels obeležava kao „umerena". Intimno sam uveren da ja i svi mi skupa nemamo šta da očekujemo od te bande.

Gering svakog dana ručava sa celim svojim „štabom" kod Pelcera[256]. *Uživanje* tih protuva koje su se uzdigle pomoću laži i zločina.

Dovršio sam pismo Švarcšildu, ali sam zaključio da ne bi bilo celishodno da ga

pošaljem. Ono me, s jedne strane, ne zadovoljava kao prva javna izjava, a, s druge strane bi nekako preseklo planove Bermana i Hajnsa.

Popodne sa Hajnrihom i K. kod Fojhtvangerovih u njihovom novom, veoma prijatnom domu iznad mora na putu između Sanarija i ovog mesta koje svojom praktičnom prostranošću izaziva zavist. Gospodin Pinkus[257] iz Berlina.

Kasnije je Šikele došao po nas i provezli smo se automobilom preko La Boseta veličanstvenim putem kroz gudure i uz put videli saracenska utvrđenja.

Naveče pročitao pismo i dugo razgovarali o našoj situaciji. Klaus je nezadovoljan zato što je osujećen njegov nastup u pariskom emigrantskom kabareu, kako time ne bi

ugrozio iznošenje mojih knjiga. On precenjuje blagotvorno dejstvo te akcije, u kojoj ga ja nikada ne bih omeo.

Petak, 9. VI 33. Bandol

Sinoć nervozno uznemiren. Mučili me komarci i grčeviti kašalj. Kasno uzeo fanodorm, ali se ipak nekako nisam mogao čestito naspavati.

Pismo od *Bajdlera*[258], Vagnerovog unuka, u kome piše o sudbini mog članka i svojoj sopstvenoj sudbini. Pošiljka od *Bilera*[259] iz Kelna. Pismo od *Levandovskog*[260] iz Utrehta, koji bi hteo da mi aranžira jedno predavačko putovanje po Holandiji. Izrazi simpatija iz Brazilije.

Katja otišla na dalje inventarisanje u

Sanari.

Pasoši ‚malih’, koji su, kako je izgledalo, bili u opasnosti, stigli preko Bermana natrag. Takođe je prispeo i Medin pasoš iz Marseja. K. ozbiljno namerava da kod istog konzula pokuša da produži moj pasoš.

Subota, 10. VI 33. Bandol

Juče je bio izuzetno lep, svež letnji dan sa blagim povetarcem. Ljudi kažu da mnogo toplije više neće ni biti.

Pisao sam samo pisma, a njih treba napisati još celu jednu masu. Čaj smo pili u „Resérve”-u, a zatim smo išli u kupovinu. Hajnrih je imao poteškoća sa svojim stanom, koji mora da zameni za stan ispod sebe. Sreli smo berlinskog bankara Simona[261] u kolima sa malim Šikeleom.

Posle večere došla je Ilze Dernburg i ja sam, kao što je bilo dogovoreno, u radnoj sobi čitao kraj II knjige *Josifa*, čemu su, i to samo prvom delu, prisustvovala i deca koja su slušala sa dirljivom pažnjom. To je jedna mešavina novine i oslanjanja, smelosti i pedanterije. — Ali čitanje me je vratilo u normalna vremena i duševno mi je dobro činilo, budući da mi je pružilo mogućnost da ponovo pred sobom vidim jednu normalnu egzistenciju, povezanu sa predstavom o kući i kolima. Jasno je da bih i u Pragu, Beču, Strazburu veoma časno živeo. Razgovarao sam sa Hajnrihom o oficijelnim počastima koje čovek na putovanjima prima od zemalja kao što su Čehoslovačka ili Turska. To su zemlje kojima je još stalo do svog kulturnog dostojanstva i uljudnosti, kojima je potrebno da uživaju takav glas. Nemačka je, moglo bi se u smislu objašnjenja reći, prezasićena

kulturom. Ona nad sobom, možda iz životnih razloga, sprovodi jednu redukciju, jedno nasilno pojednostavljenje. „Gde su varvari 20. stoleća?”, pitao je Niče. Nisu više potrebni varvari koji dolaze izvana, oni su tu, unutra, među nama. Ali forme! I ta pritvornost!

Danas ujutru K. putuje za Marsej da, više iz šale, napravi pokušaj kod konzula, kao i da se istovremeno osvrne za nekim kolima za nas.

Nedelja, 11. VI 33. Bandol

Uzbudljivi dani, novo odmotavanje problema, izazvano zahtevom Knopfa da uskoro objavi *Josifa*. Prepiska i telefonski razgovor (sinoć) sa Bermanom (Lugano). Odluka da se za jesen pripremi objavljivanje obe knjige prvog toma, pri čemu se mora računati sa mogućnošću da bi haotične prilike mogle osujetiti objavljivanje nemačkog

izdanja.

Bermanova nastojanja u Berlinu preko Ministarstva kulture, koja bi mogla da mi donesu obavezu da se vratim... Zabrinut da bi B. hteo da me uvuče u „glajhšaltovanje” izdavačke kuće...

Juče i danas pisao samo pisma.

Hajnrih se preselio u jedan mali privatni stan, u kome sam ga danas u podne posetio.

Njega i Ilze D. sreli smo u „Resérve”-u, koji smo zavoleli kao mesto koje je i nedeljom mimo.

Uređenje vile „La Tranquille”, u koju ćemo se sutra useliti. Ali nema nikakvih vesti od devojke Marije, kojoj, kako zapravo izgleda, ne daju da izađe i dođe kod nas.

Ponedeljak, 12. VI 33.

Naveče oko 8 časova. Nalazimo se u našoj zgodnoj, kultivisanoj i ugodnoj kući, i već pišem ove redove, pošto sam se smestio u mojoj simpatičnoj radnoj sobi, gde privremeno kao radni sto koristim jedan zelenom čojom presvučeni sto za igranje karata. —

Juče je Hajnrih ručao s nama u hotelu. Posle smo na pošti sa zaprepašćenjem čitali *Frankfurter Zeitung*, u kojem je od neugodnih, pogubnih i zlokobnih tekstova vest o „samoubistvu” minhenskog socijaldemokratskog poslanika Pfilfa[262] — bila još i najljudskija. Kakav otrov za živce, te nemačke novine! Kazneni zakon protiv „privredne izdaje” sa obećanjem amnestije u slučaju prijave prestupa do kraja avgusta — tiče se i nas. Novo, teško saznanje o pogubnosti

naše situacije i svake odluke koju treba doneti. To saznanje naročito potkrepljuje odluka da se na jesen pojavi *Josif*. Zato bi bilo potrebno da se vratimo.

Danas sam posle doručka najpre napisao dva pisma i onda sam počeo da pakujem. Taj se posao odužio sve do podneva. Dobili smo povlašćenu zakusku sa lososom i zatim smo nastavili sa selidbom. U međuvremenu smo pogledali jedna stara kola i bili u kratkoj probnoj vožnji. Nismo ih uzeli — u pola 3 došao je Hans Šikele[263] sa svojim kolima i onda je počeo transport našeg veoma naraslog imetka ovamo. Obavljen je u tri ture; u poslednjoj turi, kada smo i mi krenuli ovamo, popio sam sa K. u hotelskom vrtu kafu. Mali Šikele nam je sa svojom simpatičnom predusretljivošću i dopadljivošću bio na usluzi i on se pobrinuo za naš odocneli čaj u trpezariji. Prethodno smo manje-više obavili posao oko raspakivanja i

razmeštaja stvari. Medi je bila veoma vredna, Moni i Bibi su se kupali; K. je sa Hansom S. bila u Tulonu i pogledala jedna kola koja su navodno veoma lepa. Ja sam za to da se kupe po ceni od 14.000 fr.

Večeraćemo kod kuće sardine, jaja i šunke sa čajem, pošto ovde još nema vina.

Verujem da ćemo u ovoj kući biti srećni. Pre svega beskrajno mi godi ova privatna forma egzistencije, posle onog četvoromesečnog hotelskog života.

Utorak, 13. VI 33.

Za jučerašnji dan naknadno unosim: prispelo jedno dugačko i u moralnom pogledu stupidno pismo od Bindinga. Još ne znam da li ću odgovoriti.

S mukom sam zaspao, nisam dobro spavao. Voda za čaj i snabdevanje toplom vodom još ne funkcionišu, ali smo imali lepe jagode za doručak, a pre doručka sam se sa uzvisine divljih stena divio prizoru otvorenog plavog mora.

Sa topovskom kanonadom iz Tulona ubrzo se pomešala grmljavina oblaka koji su plavo visili na nebu i u popodnevnim časovima sve se više približili. Iskoristio sam prepodne da napišem duže pismo Šenberneru u vezi sa časopisom.

Na ručak smo otišli u pansion „Menandiére". Posle sam raspakovao knjige i onda sam dovršio uređivanje moje radne sobe.

Za čaj očekujemo Hajnriha, koji će verovatno ostati na večeri.

Sreda, 14. VI 33.

Ujutru sam bio tako nervozan, očajan i razdražen (usled pomanjkanja tople vode) da sam morao K. da se izvinim.

Napisao opširno pismo Brilu o mojoj situaciji; zadržao sam prepis.

Popodne je stigla devojka Marija, Moni i Bibi su je dočekali u Marseju.

Samo sam sc kratko odmarao i oko 4 časa smo sa Šikeleovima pošli u lepu vožnju autom za *Kasis* (dep. Buš di Rone), gde smo posetili slikara Bekera i njegovu ženu na njihovom plodnom poljskom posedu. Posle čaja posetili njegov atelje i razgledali njegove slike. Na povratku bilo veoma sveže.

Posle domaće večere zajedno sa K. čitao

pisma koja su se odnosila na povratak u Nemačku: od advokata Hajnsa, koji o svojim (bezuspešnim i u osnovi suvišnim) koracima podnosi opširan izveštaj i od dr Fajsta, koji je jedan deo mojih knjiga smestio na bezbednom mestu kod sebe i pripremio ih za transport za Bazel; on nam uz to svesrdno savetuje da se vratimo.

Četvrtak, 15. VI 33.

Čini se da sada ipak postaje toplije.

Prepodne sam se bavio deobom na poglavlja delova „Putovanja u pakao” i „Kod bunara". Ovo drugo poglavlje će izgleda morati da ostane neraspodeljeno. — Pre ručka sam za trenutak bio u zalivu sa plažom, išao sam pred K. Susret sa jevrejskim umetničkim referentom koji čita članak o Vagneru i sa njegovim prijateljima, zatim sa praškim

novinarom Jordanom u kupaćim gaćama, dobro građen.

Prvi ručak u novom domu. Posle napisao karte Hajnrihu i A. E. Rajnhardu za Le Lavandu.

Popodne kod Šikeleovih, kod kojih smo, zajedno sa bankarem Simonom i njegovom ženom, pili čaj. U međuvremenu nam je stigao „pežo”, koji nam je ponudila auto-berza u Tulonu; to je jedan lep kabriolet i dok sam ja sa Šikeleom u mojoj sobi razmatrao neke probleme, K. i Hans Š. napravili su probnu vožnju koja je protekla na zadovoljavajući način. Kupujemo kola za 13 000 fr. i sutra ćemo ih preuzeti.

Posle večere igrao sa K. i Medi nekoliko partija „go-banga”

Petak, 16. VI 33.

Dan ne treba hvaliti pre večeri, ali ovaj dan je, u poređenju sa mnogima, mnogim prethodnim, zaista bio veoma dobar i ja sam za to zahvalan.

Išao sam ujutru (bilo je tople vode), kao i obično, da prođem nekoliko koraka gore do stene iznad otvorenog mora i onda sam se posle doručka predano bavio — ne baš lakom ali važnom — podelom i naslovljavanjem I knjige *Josifa*.

Domaći ručak — supa od paradajza, biftek i krofne sa trešnjama — izvrsno mi je prijao. Stiglo je mnogo pošte, pretežno iz Nemačke, između ostalog i jedna veoma draga karta od *Karose*[264] i isto tako drago pismo od *Hesea*. Bilo je mnogo toga još povodom mog rođendana. Još jednom se opširno javila i

Lišerova u vezi sa njenom izdavačkom stvari. Sve u svemu, bilo je nekih 17 poštanskih pošiljki. Ujutru je uz to došlo i teško i klasično sumanuto pismo od jedne lekarke iz Bona.

K. je popodne otišla za Tulon zbog kola i isplate. Ja sam pio čaj sa Medi. Raduje me Bibijeva upornost u vežbanju, što me, pošto to smatram ozbiljnim poslom, i ne iritira.

Danas je vreme oblačno, bez sunca, verovatno, čak je malo padala i kiša.

Celo popodne je padala blaga kiša i bilo je veoma sveže. K. je dovezla kola. Sve do večeri diktirao pisma. U međuvremenu je stigao Golo, koji dolazi iz Pariza i Ciriha. Doneo je svakojake vesti i emigrantsku štampu. Berman izjavljuje da namerava da prekine sa svojim nastojanjima u Berlinu. Ali kako on sebi zamišlja objavljivanje *Josifa* na jesen? — Novo

dugačko pismo od Lišerove po tom pitanju i po pitanju internacionalnog izdavačkog preduzeća koje „sa mnom stoji i pada”.

Posle večere nastavio sa diktiranjem: Louovoj u vezi sa knjigom eseja i *Josifom*.

„Weltbühne”, Akcija[265] itd. malo me raduju i ne koriste mi. —

Subota, 17. VI 33.

Noćas sam sanjao da je umro Rolan[266] i da nad njegovim odrom veoma ozbiljno i ljutito govorim o nemačkim zločinima. —

Opet duva maestral; vedro vreme. Jutros sam nastavio sa podelom na poglavlja i sa naslovljavanjem. U podne kratko na plaži.

Posle ručka imao glavobolju i popodne

malo povećanu temperaturu.

Za čaj su došli Hajnrih i Ilze Dernburg.

Razgovor sa K. i Golom o prodaji naših nemačkih zlatnih vrednosnih papira u švajcarskoj sa 60% gubitaka, kako to preporučuje bankar i ciriški finansijer Tenenbaum, pošto preti dalja devalvacija. Odluka mora biti donesena iz razloga sigurnosti. Konstatujemo da nam ostaje imetak od dve stotine hiljada švajcarskih franaka, i pričinjavalo mi je (zadovoljstvo?) da taj novac sebi predstavim kao jedan milion francuskih franaka. Prodaja je naravno „ilegalna”, ali ja neminovno sve više postajem ilegalan, što se duže nalazim van Nemačke — a koliko su to još više oni koji su počeli da pljačkaju moju imovinu. Uostalom, prepuštam im polovinu svog imetka i kuću.

Berman je rekao Golu u Bazelu da je spreman da ne ustukne ni pred „ilegalnošću" kako bih mogao da dođem do prihoda od *Josifa*. Pod tim uslovima teško da ću moći da se odazovem inostranim ponudama.

Nacionalsocijalističke novine *B. T.* opet su, kako čujem, izrazile žaljenje što me je Akademija izgubila. Golo je doneo jedan čudan članak iz istih novina o slučaju Vagnera. Sudeći po onome šta se u njemu kaže, objavljivanje male knjižice sada više ne bi predstavljalo provokaciju. Bermanu u tom smislu treba i pisati.

Hajnrih je ostao na večeri, pošto se kod mene u međuvremenu temperatura sredila. Oko 9 časova došli su Šikeleovi i Mejer-Grefeovi, njih petoro, sa Hajnrihom ih je bilo šestoro, tako da je to bilo jedno ugodno društveno veče kao u Pošingerštrase, sa

sendvičima, pecivom, čajem i vinom i sve življom konverzacijom o nemačkim stvarima. Ja sam pročitao „*Šarenu haljinu*", koja se, izgleda, svima dopala, iako nisam čuo da je neko izrekao neku reč pohvale. — Društvo je ostalo do 12 časova i pošto su se gosti razišli, još smo zajedno sve pospremili.

Nedelja, 18. VI 33.

Dosta sam dobro spavao. Jak maestral. Kasnije ustao. Lepo pismo od A. M. Freja iz Salcburga; sa puno ljubavi govori o *Mariju*.

Nastavio sam rad na podeli na poglavlja teksta 1. knjige.

U podne u zalivu. Jak vetar iz plavih daljina.

Dobar apetit. Poboljšalo mi se varenje.

Duševno raspoloženje mi se veoma popravilo i povratak u privatnu sferu, koji deluje poput neke vrste povratka kući, doneo mi je smirenje. Čak čitam ponešto iz romana sa zadovoljstvom.

U kasno popodne sa K. i Medi u šetnju lepim putem iznad mora do Fojhtvangerovih, koje nismo zatekli kod kuće, pa smo se onda poljskim putem uputili za Sanari, gde opet nismo zatekli Markezanijevu kod kuće. Posle: jedan minhenski auto, susret i dug razgovor sa Kurtom Volfom[267] i Hazenkleverom[268], koji je mnogo govorio o *Budenbrokovima*. — Jako umoran.

Ponedeljak, 19. VI 33.

Od čeških novinara smo juče čuli da je Hindenburg na umoru. Berlin demantuje glasinu koja kola uokolo, ali sve to ipak navodi

na situaciju koja bi nastala kada stari nemački general, uz zvuke Vagnera, naravno, bude bio položen u svoju junačku grobnicu. Hitler kao predsednik (fuj) i kancelar, kao regent?

Vest o raspuštanju i preformiranju frankfurtskog SA-odreda zbog jednog buntovnog socijalističkog telegrama Hitleru. Opasno.

Iz spoljne politike: Hugenbergov[269] budalast memorandum u Londonu, njegovo povlačenje i dezavuisanje Hitlera. Lepo.

Vest da se Šlajher[270] nalazi kod Švarcenbahovih[271] u Cirihu ili Vinterturu i da čeka svoj trenutak za koji on verovatno smatra da je veoma blizu.

Čim sam ustao, obrijao sam se i tuširao, što je potrajalo sat vremena i što me pred doručak

prilično zamara, naročito kada ima malo tople vode. Vetar je oslabio.

Pismo od Bajdlera zajedno sa materijalom o njegovoj delatnosti.

U 10 časova došli Šikeleovi po nas: vanredno lepa vožnja njihovim kolima, preko Tulona i Hijerea, uz posetu lepom imanju gospođe Mejriš[272], duž divne obale za Lavandu, gde smo svratili kod E. A. Rajnharda, Villa Les Palmiers, pa smo onda tamo, u južnjačkom vrtu, na vetru, pod prostranom palmom jeli riblju čorbu, u društvu s njim i njegovim ženskim štabom Engleskinja i Baltkinja. Ja sam se kasnije odmarao u njegovoj sobi i popodne smo pošli dalje za San Trope, gde smo se u luci sreli sa K. Volfom i Hazenkleverom. Čaj kod Volfa i njegovih dama u vrtu njegove jednostavne kuće, posedu jednog seljaka.

Uz put: plutnici, eukaliptusi, visoke agave, štitaste pinije, druge pinije sa napuklom korom i posudama za smolu koja kaplje.

Razgovarali smo, što je za nas bilo novo, o ideji da zimu provedemo u Nici, gde se navodno mogu jeftino iznajmiti kuće, i gde bi se mogla sačekati odluka u Austriji, budući da bi Beč imao prednost nad svim ostalim eventualnim budućim boravištima.

Hazenklever je puno govorio, sa ogorčenjem i zadovoljstvom, o mojoj situaciji i mom stavu, i u razgovoru je zastupao mišljenje da ne bi trebalo da uzmem švajcarsko državljanstvo, nego da bi trebalo dati prednost, u mom slučaju, nekom slobodnom, počasnom evropskom državljanstvu. —

Kući smo se vozili kraćim putem kroz

predeo koji veoma podseća na tirinško podneblje. K. pustolovina u Hijereu u mračnom toaletu.

Domaća večera. Pismo Bermana o objavljivanju *Josifa*: početi samo sa 1. knjigom. Lerkeovi[273] predlozi za skraćivanje. — Oduševljeno rođendansko pismo od H. O. Rota.

Utorak, 20. VI 33.

Nov pribor za jutarnju toaletu: bokal sa vrućom vodom.

K. otišla kolima za Sanari u kupovinu.

Fišer je poslao primerak novog prepisa prve knjige (samo jedan deo).

Ljubazno pismo od Ministarstva spoljnih

poslova u Parizu: naše isprave nalaze se kod „Var-Departement"-a. — Pismo od Faezija[274], koji nam preporučuje Cirih.

Radio na podeli 1. knjige.

Šokiran vešću (dobijenu preko Jordana) da je August Majer[275] u zatvoru sebi presekao vene na vratu i rukama i da je verovatno izdahnuo. Po engleskim novinama i *Temps*-u na to su ga nagnali totalna izolacija i neprekidna saslušanja koja traju već tri meseca. To je još eufemistički rečeno. Strašno. Psi.

Potresen i umoran još od jučerašnjeg dana. Nemiran.

Pismo Bruna Valtera iz Merana o članku o Vagneru.

Saopštenje o jednom novom antifašističkom

časopisu u Amsterdamu — *Freie Presse*[276] i poziv na saradnju.

Weltbühne se preko Klausa interesuje zašto zapravo Hajnrih i ja, i pored višestrukog poziva, ćutimo.

Sreda, 21. VI 33.

Oblačno i kišovito. Jutros dovršio podelu i naslovljavanje 1. knjige, pri čemu su me zabavljali izvesna mistika i redosled brojeva koji je nekako sam od sebe nastajao i to sa brojkama 10, 5 i 7. Knjiga se deli na Predigru i 7 poglavlja. Prvo poglavlje i Predigra imaju po 7 podpoglavlja, drugo poglavlje pak 5, treće opet 10, četvrto opet 10, peto 7, šesto i sedmo po 5 podpoglavlja. Tako knjiga pruža celu masu lepo razdeljene građe.

Međutim, velikom brigom me ispunilo

bavljenje II knjigom, čiji mi se ceo prvi deo čini zastrašujuće problematičnim i epski necelishodnim, tako da mi naprosto ide na nerve i uznemirava savest. Veoma je loše. —

K. sa Golom zbog formalnosti oko registracije kola u Tulonu.

Pre ručka sam se malo zadržao na steni desno od kuće i sedeo malo na „mojoj klupi”.

Pre čaja sa K. kolima za Sanari na šišanje. Susret sa V. Hercogom, koji nam je ponovo skrenuo pažnju na finansijsku opasnost, ako bi se roman pojavio kod Fišera. Neophodna isplata unapred, pre svega je neophodan ličan razgovor, zbog čega bi Berman morao doći ovamo.

Za jučerašnji dan dopisati da su Fojhtvangerovi, Ilze Dernburg i Hercog bili

kod nas na čaju i da se pri tome ceo razgovor skoro isključivo sastojao od Hercogovih žestokih grdnji upućenih na račun nemačke socijaldemokratije. Golo i ja smo mu se suprotstavljali. — Kasnije u šetnji sa K. i Jordanom. —

Danas Hajnrih kod nas na čaju. Kiša.

Gomila pošte, ali ničeg značajnijeg. Stigli nemački časopisi, među njima i *Europäische Revue*[277] (!), koja deluje deprimirajuće, štaviše porazno. Zastrašujući članak izvesnog Ditriha[278] o „kulturnoj politici”. Časopis *Psychoanalytische Bewegung*[279] deluje kao da dolazi iz nekog potonulog sveta. Taj se časopis još drži kao što se još i Austrija drži. Neće li „vreme” biti jače? U Francuskoj počinju fašističke pobune, finansirane od strane industrije.

Četvrtak, 22. VI 33.

Prepodne sam se bavio podelom II knjige na poglavlja. Velika briga i muka, naročito zbog prve polovine.

Veoma je lepo i uzbudljivo spustiti se kraj stare kule i niz stene iznad mora, niz iskošeni plato do vrha stene koja u svojoj sivoj stenovitosti podseća na nekog prepotopskog dinosaurusa.

Posle čaja diktirao ceo niz pisama, između ostalog veoma opširno Bermanu, Macuketijevoj, Fajardu. Pisao sam i Kohu za Minhen u vezi sa aparatom i pločama. Kasnije sam bio u šetnji sa K. i Medi.

Oduševljeno pismo od V. Hercoga o članku o Vagneru; Bermanu sam predložio da taj

članak u leto objavi u obliku knjige.

Posle večere potražio sam u koferu sa rukopisima članak o Josifu[280] pisan za *N. Fr. Pr.*, ali ga nisam našao, iako je i K. sa mnom tragala za njim. Potreban mi je za Mondadorijev almanah.

Sa čitanjem čudesno dosadnog *Vitika* nastavio sam svih ovih dana i svakako hoću da ga dovršim do kraja.

Petak, 23. VI 33.

Hajns je poslao svoje dugo pismo Epu, koje posredstvom i podrškom Paula Štengela[281] treba da dospe na odredišno mesto. Kuda treba to da vodi?

Bermanov telefonski poziv iz Pariza. Razgovor o 1. knjizi, tiražu od 10 000

primeraka, honoraru i njegovom obezbeđenju. Rekao sam mu da dođe ovamo.

Pismo od K. majke sa jednom američkom ponudom[282] za iznajmljivanje kuće u Pošingerštrase, i to za 400 maraka, čime bismo pokrili naše troškove. Visina zakupnine bi se eventualno mogla podići.

Spremio sam prepis 1. knjige sa uvodom i naslovima, tako da mogu da je pošaljem Fajardu. Ipak je to na kraju krajeva barem jedna osobeno-originalna knjiga.

Radio na naslovljavanju II knjige[283].

U podne na stenama.

Posle ručka diktirao mnoga pisma. Onda u šetnju sa K.

Troje najmlađe dece vratilo se za večeru iz Marseja, gde su bili zajedno sa Šikeleovima.

***Temps* piše o „nemačkom neredu”, raspuštanju „Stahlhelm”-a[284] i svih ostalih organizacija i partija. Anarhija o kojoj se tu govori sastoji se pre svega u vladavini laži, prevare, protivurečnosti, glupog i pritvornog brbljanja. Poriče se da je zavedena diktatura, a umesto te reči upotrebljava se izraz „germanska demokratija”; režim hoće da ima „svoj koren u narodu”, on je samo izvršilac narodne volje itd. Diktatura je vladavina protiv volje naroda. Otkuda ta definicija. Pri tome se proklamuje vladavina jedne „plemenite manjine”, zabranjuje se, ugušuje se i raspušta sve što nije u sklopu SA-organizacije, državu i narod identifikuju sa partijom, i to u tolikoj meri da se sve što se u inostranstvu okreće protiv nacizma proglašava „neprijateljskim stavom protiv Nemstva”. — U Bavarskoj**

povedena akcija protiv Narodne partije, za koju se sumnja da ima umešane prste u austrijsku odbrambenu akciju protiv nacionalsocijalizma. Austrijska vlada zabranila je rad partije posle poslednjih terorističkih akata. Hoće li se Dolfus[285] održati? Inostranstvo ga podržava, ali da li to uopšte predstavlja neku potporu unutar zemlje? Ako bi se osujetio hitlerizam u Austriji, onda bi to bio znatan poraz za Hitlera. Ali ja u to sumnjam. —

U tišini večeri razmišljao sam o svom životu, o njegovim mukama i tegobama od mladih dana, kao i o njegovim blagodetima zahvaljujući izvesnim srećnim crtama moga karaktera. Ipak verujem da ću na kraju od toga mog života biti prilično umoran — i ne samo od njega već i, uprkos metafizičkim nadama i čežnjama moje mladosti, od života uopšte. Dosta, dosta! Kada se to na kraju kaže,

onda se ne misli samo na sopstvenu „individuaciju” već se misli na celinu — verovatno na osnovu onog tačnog saznanja: Mnogo drugačije nikada i nije. Smisao reči „umoran od života” nije lične već sveobuhvatne vrste. — Neobično je hladno vreme, pogotovo za ovo podneblje. Nikako da mi prođe ovaj katar.

Subota, 24. VI 33.

Uradio podelu II knjige u šest glavnih poglavlja sa naslovima. Ovo pregledanje građe i teksta blagotvorno deluje na mene i čini da mi se i one partije koje me muče predočavaju u boljem svetlu.

Topao, sunčan dan. Obavio obimnu prepisku putem razglednica.

Na čaju Ilze D., sa kojom smo K. i ja

predveče prošetali.

Telegram od Bermana, koji najavljuje svoj sutrašnji dolazak.

Telegram o iznajmljivanju minhenske kuće jednoj američkoj porodici za 600 maraka mesečno. Time ćemo pokriti naše troškove, a pored toga iznajmljivanje kuće strancima predstavlja izvesnu garanciju.

Nove vesti o sudbini kuće u Arcisštrase: predstoji njeno otuđenje sa ili bez obeštećenja. Stari ljudi moraju da izađu napolje, kako bi kuća, u kojoj su stanovali 40 godina, ustupila mesto jednoj raskošnoj partijskoj palati, budući da će se cela ova četvrt uskoro sastojati samo od takvih zdanja. Ono malo budućnosti što je starima preostalo nejasna je i nesigurna, a isto tako stoje stvari i sa Zbirkom i umetničkim delima. Izgleda da se nose mišlju

da se presele u inostranstvo i to onamo gde se mi budemo nastanili. Mi bi, međutim, hteli da odgodimo konačnu odluku i nosimo se mišlju da zimu provedemo u Nici u stanju iščekivanja. Kurt Volf nam je javio da tamo za nas ima u izgledu jednu prikladnu kuću.

Posle večere odvezli se sa K., Golom i Moni za St. Sir. Usput se sreli sa Šikeleom i Hajnrihom, pa sam ja onda, zbog nevolja sa kuplungom, prešao u njihova kola. Zatim kod Mejer-Grefeovih koji su goste poslužili bolom. Pred društvom pročitao dva prilično ljupka ćaskanja. Kasno se vratili kući i ja sam pred spavanje još čitao *Vitika*.

Nedelja, 25. VI 33.

Miran, oblačan dan. Očekuje se vrućina, koja međutim ne hita sa svojim dolaskom.

Ne osećam se dobro. Glavobolja pri kašljanju.

Dugo pismo od Brila kao odgovor na moja razmatranja. Odlučno odbijanje ideje o povratku. U izgledu je njegova poseta, čim se njegova žena porodi.

Pismo od „Comité Francais de Cooperation Européenne" u vezi sa pariskom reunijom koja je predviđena za sredinu oktobra.

Pismo od „Athenäum"-a[286] iz Budimpešte zbog *Josifa*.

Četvrtak, 29. VI La Trankvil, Sanari

Prepodne proveo u krevetu. Bolovanje od 3 dana; bolest se doduše već ranije bila najavila, ali me je savladala u nedelju, kada smo sa Bermanovima i Mejer-Grefeovima bili kod

Šikeleovih. Mladi Š. me odvezao kući i ja sam odmah legao u krevet sa glavoboljom, temperaturom, kašljem i osećanjem mučnine. U ponedeljak i sredu su me pregledali debeli vojni lekar sa brega i pariski „up to date” — lekar iz Tulona. Kapljice, masaža eukaliptusom. Uporna glavobolja. Uobičajen gubitak želje za pušenjem. —

Ugodan susret sa Bermanom. Njegove veze sa izdavačem Kveridom[287] su povoljne. Izgleda da su zasada obezbeđene isplate za prvu knjigu.

Danas su stigli paketi sa primercima francuskog Vagnera od Fajarda sa toplim predgovorom Levinsona[288]. Ozbiljan utisak.

Pošta: *Weltbühne*, Coopération, Mondadori.

Pisao u ležećem položaju Klausu Pr.[289] u Tokio za 50. rođendan. — Veoma napet. Ophrvan teškom setom.

Petak, 30. VI 33.

Jučerašnji dan proveo još napola bolestan, delom u stanju velike nervne slabosti i depresije, koju obilato pothranjuju misli koje me more, kao i sadašnje okolnosti. Glavobolja je danas popustila, iako još uvek nije sasvim nestala. I nadalje uzimam propisane kapljice i masiram prsa. Posle čaja, koji sam popio u krevetu, diktirao sam K. ceo niz pisama koja su se odnosila na *Josifa* i parisku konferenciju sredinom oktobra, za čiji sam program dao i nekoliko opštih predloga. Pri tome me neprestano zaokuplja pitanje mog stava i načina kako da govorim. To je jedno komplikovano pitanje takta i spretnosti. Pošto se radi o budućnosti evropskog duha, to će

morati da se razmatra sam humani problem i to u njegovom „totalitetu”, tj. i njegova politička strana. Suštinski problem je problem „totaliteta”, jedinstva države i kulture, onako kako ono sada treba silom da se ostvari putem „glajhšaltovanja”. Zalagalo se za republiku u smislu jednog totaliteta, u kome bi dominirala kultura, kao počem građanstvo nad vojskom. Kod fašizma ili njegove nemačko-boljševičke forme stvari stoje obrnuto.

U *Temps*-u vesti o napredovanju „totalizacije" u Nemačkoj. Akcija protiv „Nacionalnog fronta”, ostavka onog magarca fon Hugenberga, hapšenje svih vođa Bavarske katoličke stranke, potpuno podržavljenje protestantske crkve: to je potpuna boljševizacija — od koje su tobože baš hteli da spasu nemačku dušu. —

Jak maestral. Pre večere išao malo u šetnju

sa K. i Medi.

Srazmerno dobro spavao i doručkovao u krevetu.

Kasnije ustao, obrijao se, tuširao se, što me je veoma zamorilo.

Pismo od K. Hamburger, u kome sa čuđenjem govori o „poniženju i uvredi” koje je doživela od strane Hercove. Pismo od dr Ane Jakobson[290] sa jednog evropskog parobroda iz Njujorka o „neshvatljivom” stavu Minhenaca. Kaže da studentima na Hanter-koledžu nikada nije govorila sa većom ljubavlju o mom delu kao što je to činila u poslednjem semestru. „Da ste kao umetnik i čovek još uvek vođa duhovnog Nemstva”.

Oko podne u poseti jedan pariski novinar. kojeg je doveo gosp. Pinkus. U prisustvu K.

vođen razgovor o opštoj situaciji, u kome sam bio veoma uzdržan.

Još uvek vetrovito, jak maestal; kažu da je to neobično i da je to loše vreme za ovo doba godine. Nebo je potpuno vedro, svetlo je divno, beloplavo, a popodne prelazi u crvenkastu nijansu morske obale, horizont u daljini je tromo-olujno-magličast. Vetar deluje na nerve i opasan je po zdravlje. Lice se veoma lako užari, što ostavlja utisak groznice i ukazuje na veliku suvoću vazduha. Sunce je veoma jako. Transpiracija je suviše brza na vetru. Nekoliko dosadnih muva. Još me uvek muči kašalj, ali me glava skoro uopšte više ne boli.

— Danas je stigla glasina da je uhapšen general fon Makenzen[291]. Nije loše. U međuvremenu se u Austriji hrabro i spretno nastavlja borba protiv nemačkog boljševizma. Dolfus izjavljuje da se zemlja „probudila", što

je izgleda upalilo. —

Povremeno mi se glava čini nešto preopterećenom: Politički kompleks, tesno povezan sa mojim ličnim životnim pitanjima. Zatim problem *Josifa* u svojoj složenosti od umetničkih i praktično-tehničkih problema. Upravo prispelo pismo Knopfa obaveštava me da Louova neće moći na vreme da bude gotova sa prevodom 1. knjige kako bi mogla da se pojavi pre jeseni 33. ili najranije u proleće 34. A upravo je on bio taj koji je svojom urgencijom pokrenuo celu ovu stvar sa objavljivanjem.

Pokraj svih tih stvari radujem se što uvek nanovo mogu da se prihvatam *Vitika*, *un noble ennuy*, te tiho veličanstvene, malo luckaste i plemenito-originalne knjige. Konačno, on je sebi prerezao grkljan... Rekao bih da mu je scena opsade čak napeta. —

Subota, 1. VII 33.

Doručkovao u krevetu. Sklonost ka prolivu. Vetar je prestao i veoma je toplo. Zatvorene prodavnice.

Prepodne sam K. diktirao uvodno poglavlje 1. knjige za prevodioce. Posao koji oduzima mnogo vremena. Kasnije sam napisao pismo Hercovoj, koja je poslala prepis članka o Josifu iz *N. Fr. Pr.* za Mondadorijev almanah. Stavio sam joj u zadatak da se pobrine da se knjige koje su potrebne prebace do Gokele[292]. Rizik da pismo bude pročitano.

Hajnrih na čaju i ostao na večeri. Išli smo dole u mesto da obavimo neugodnu proceduru fotografisanja, pošto su nam potrebne pasoške slike za „Carte d'identité". Za vreme večere i posle politički razgovori. O Nemačkoj i državi.

Nedelja, 2. VII 33.

Lep, sunčan i svež letnji dan. Ujutru sam opet išao na stene. Pre podne sam radio na romanu, ali nisam pisao dalje.

Čitao Vitika. Napisao sam pismo E. A. Rajnhardu[293] o njegovom pogovoru za *Education*, u kome se nalazi jedno frapantno mesto o herojsko-rezignativnom poznom građaninu 19. stoleća.

Popodne kod Šikeleovih. Predao sam poklon njegovom sinu, koji je slavio svoj 19. rođendan. Došli su i Mejer-Grefeovi. Razgovor o propadanju nemačke umetnosti posle 1870, o individualnom padu posle genijalnih mladalačkih početaka (Lajbl, Toma). Beklin i Vagner. „Slatki imperijalizam".

Posle sa K. u lepoj šetnji u okolini.

Ponedeljak, 3. VII 33.

Uzaludno nastojanje da ponovo počnem sa pripovedanjem. Nedostaju mi vedrina i energija. „Čemu taj besmisao”.

Vreme je toplo i mirno. Stigao je Švarcšildov *Neues Tage-Buch* koji sam požudno čitao, ali me je donekle i razočarao. Dolfusov članak svedoči o beznačaju tog čoveka.

Slabi nervi, mučno, teško raspoloženje. — Za čaj su došli Šikeleovi, Mejer-Grefeovi, Ilze D. i Hajnrih, koji nam je pročitao dva svoja oštra i teška članka protiv nemačkog režima, jedan na nemačkom a drugi na francuskom jeziku. Na to se nadovezao politički razgovor, pri čemu je najupečatljivije delovalo

Hajnrihovo kazivanje o jednom republikanskom skupu u Berlinu koji je uoči preokreta održan kod Bernharda. Fransoa-Ponce[294] je bio jedini koji se nije uljuljkivao iluzijama u pogledu onoga što dolazi. Njegove reči na rastanku: „Kada jednom budete prolazili pariskim trgom, moja Vam je kuća otvorena", podstakle su H. da otputuje. —

U *Frankfurter Zeitung*-n čudan napis Pficnera[295], u kome se brani od napada u vezi sa protestom zbog Vagnera i predočava našu prepisku od 25. juna — ne na uštrb moje časti; ali to što je sve one koji su grubu denunijaciju nazvali pravim imenom diskvalifikovao kao »ološ", na to sc mora odgovoriti — što bi se moglo iskoristiti da se glupacima — potpisnicima predoči dalekosežnost njihovog postupka.

Utorak, 4. VII 33.

Veoma topao dan. Potresao me govor kojim je Bertram sa svojim studentima započeo semestar i koji donose strašne M. N. N. Stravičan utisak, pri čemu se nosim mišlju da odgovorim na Pficnerov članak.

U podne sam se malo kupao u moru.

Razaslao sam primerke *Vagnera* pariskim prijateljima.

Posle čaja diktirao pisma.

K. je odgovorila na pismo Hajnsa, koji nam je dostavio upadljivo smutljiva, očigledno politički inspirisana pitanja Finansijskog ureda. Ona je Hajnsu, koji se još uvek dobrodušno trudi oko naših stvari, otvoreno i nedvosmisleno saopštila našu odluku da se ne vraćamo.

Za ručkom smo opet razgovarali o tome šta bi bilo najprobitačnije za jesen. Cirih svi osećamo kao najprirodnije rešenje, i za decu.

Četvrtak, 6. VII 33.

Radim na jednom obespokojavajućem odgovoru na Pficnerov članak.

Postalo je veoma toplo, ali su večeri osvežavajuće, tako da posle večere rado sedim pred mojom sobom, na maloj terasi u pletenoj stolici.

Ilze D. se uselila u „Menandiére”; s njom smo večeras na mesečini prošetali do stena, pa smo uz put sreli Cvajgove[296] i Fojhtvangerove sa njihovim sekretaricama.

Izgleda da je papa sa nemačkom vladom

postigao konkordat, što on označava kao „manje zlo". U Minhenu drže kardinala Faulhabera pod prismotrom.

Juče smo sa Hajnrihom bili na čaju kod Fojhtvangerovih, pri čemu smo opet iz svih mogućih aspekata, uz sve moguće sumnje i nade, razmatrali pitanje održivosti sadašnjeg režima. Ja, na žalost, daleko manje verujem nego Hajnrih i Fojhtvanger da će ovaj režim ubrzo biti zbrisan; njih dvojica veruju u skori privredni slom i revoluciju. Bojim se da će psihički momenat, iluzija o ustanku, oslobođenju i rašćišćavanju biti jači od nevolje. Možda se to u stvari odnosi samo na „obrazovane" poput Bertrama, i možda Masarik ima pravo kada kaže da će novi vlastodršci veoma brzo biti oterani, ako ne budu bili u stanju da zadovolje najobičnije potrebe ljudi. Ali, potrebno je najpre razbiti ceo jedan mit o tobožnjem „spasavanju" i

treba anulirati događaje koji se u najmanju ruku predočavaju kao nešto epohalno i istorijsko.

Protivrečnosti unutar vladajuće partije uglavnom se manifestuju u obliku pitanja — da li „revoluciju” treba nastaviti ili je treba smatrati završenom. Velikotiražna vest za do sada divlje hvalisavi „Angriff”[297] od strane pobožnog i za ono što se desilo bogu zahvalnog Hitlera: „Revolucija je završena”. To u prvom redu znači: Neće doći do deobe latifundija.

Austrijski vođa „Heimwehr”-a, Štarhemberg[298], govori o „mrkoj kugi” koja je „loša varijanta boljševizma”. Svaka čast.

Bibijev prijatelj iz Minhena, Del Bonjo, saopštava mu jednu molitvu minhenske dece: „Bože dragi, učini da budem nem,— Da u koncentracioni logor ne dospem!" —

Još uvek osećam sklonost ka glavobolji u ovom podneblju.

Fidler piše o svojoj po ministra veoma kompromitirajuće blagoj presudi i o stamenosti viših nemačkih sudija koji se sada bez daljega mogu smeniti.

Neki student istorije umetnosti iz Getingena piše ozbiljnu ispovest zahvalnosti i spremnosti na borbu.

Četvrtak, 20. VII 33.

Već dve nedelje nisam ovde ništa zabeležio. Naš život se i nadalje odvija onako kako se do sada odvijao, pri uvek vedrom nebu i vrelom suncu u podnevne sate; no vrućina nikako nije preterana, čak je bio jedan olujni dan koji je bio nešto poput nevremena, večeri su uvek

sveže, tako da ja uvek, kada smo sami kod kuće, malo duže sedim pred vratima moje radne sobe, na maloj terasi, u pletenoj stolici i pušim, dok se na nebeskom svodu javljaju zvezde. Erika j već nekoliko dana tu. Došla je da s nama proslavi K. 50. rođendan. Dogovarali smo se o slavlju.

Druženje sa ovdašnjim žiteljima se nastavlja: sa Šikeleovima, Mejer-Grefeovima, Hajnrihom (i njegovom prijateljicom), Jordanom, Erikinim prijateljicama u „La Jeanne", koje smo juče, Erikinim kolima, posetili na njihovom ljupkom manastirskom posedu, 20 minuta od Sanarija. Prijatno sećanje na veče u društvu u našem vrtu, kojom prilikom sam pročitao „Prevaru sa blagoslovom" i očigledno ostavio dubok utisak. U takvim prilikama uvek imam osećanje da varam i opsenjujem, jer se ne predstavljam sa promašenim, testasto-nerešenim delovima već

uvek nekim „lepim mestom”, skrivajući ono neuspelo, tako da se stiče utisak da je i sve ostalo tako uspelo. To je zacelo ono podvaladžijsko kod svakog čitanja nekih delova. Ali pri tome se ono što čitam pokazuje daleko boljim i upečatljivijim nego što se meni činilo, tako da bi se smelo zaključiti da je i ono što nisam predstavio slušaocima daleko manje loše nego što se to meni čini. — Kao što sam želeo, „Scene iz nacističkog života” koje je Hajnrih zatim pročitao, nisu uspele.

Dovršio sam odgovor na Pficnerov članak, pročitao sam ga više puta, ovde i kod Šikeleovih. Diskusija o njemu bila je raznovrsna i malo me je i zbunila. Erika je bila nezadovoljna melanholičnom koncilijantnošću teksta — čiji je jezik takav da bi skoro bilo čudo ako bi se pojavio u Nemačkoj. Veoma sam radoznao kako će to sve ispasti. U prepodnevne sate, dok ovo pišem, u Berlinu, u

Biloštrase[299], verovatno zbog toga razbijaju glavu, jer sam se odrekao sve gorih *Frankfurter Zeitung*-a. i odlučio se za *N. Rundschau*. Pitanje je da li će se one sa svoje strane odlučiti. Ako se odluče da to učine, onda će to u samoj zemlji biti moja prva publikacija, kojom se minhenskim praznoglavcima pripisuje krivica za moje izgnanstvo i za moje ostajanje napolju, predočavaju oficijelne mere uperene protiv moje imovine i time politički predupređuje onome što će doći, ali se istovremeno pokazuje toliko rezignacije i blagosti da bi posledica svega mogla da bude da me pozovu natrag. Protivrečnost je samo u tome da mi ne pada na um da se takvom pozivu odazovem. Ipak je ta protivrečnost ono što me draži. Znam da u Berlinu žale zbog toga što sam ja napolju; hoću to da pothranjujem i da ih nagnam da progovore, da eventualno izazovem jednu akciju u smislu poziva da se vratim, da dezavuišem minhenske volove — i

da onda izložim dalje i prave razloge zbog kojih neću da se vratim.

Više razgovora sa Erikom o mom položaju i držanju, koje je, priznajem, iskošeno i nejasno, ali je to posledica jedinstvenosti moje situacije. Berman, izdavačka kuća S. Fišera, kojoj sam potreban ako hoće da opstane u zemlji, namerava na jesen da priredi izdanje 1. knjige *Josifa*. Knjiga će brzo biti odštampana; ja sam celo jedno prepodne posvetio čitanju korektura prve polovine, pri čemu uostalom nisam preduzeo nikakva skraćivanja, već sam otvorenih očiju ostavio „nedopečena mesta u kolaču”. Berman je doduše postigao sporazum sa Kveridom i ako bi knjiga u Nemačkoj naišla na poteškoće, onda će je Amsterdam preuzeti. Svejedno, pojava knjige u Nemačkoj zahteva — barem u Bermanovim očima — da budem krajnje suzdržan, što će kod emigracije neminovno morati da izazove gorka

razočarenja.

B. traži da demantujem najavu moje „redovne saradnje”, u amsterdamskoj *Freie Presse* (jučerašnji telefonski razgovor sa Berlinom). Moj načelni, opšti i neobavezni pristanak nije imao taj smisao; demanti će izazvati zlu krv i predstaviće moj stav u krivom svetlu. Odbio sam B. neodgovorni pokušaj prepada: na pomolu su tobože novi izgledi da se moje stvari „srede” i posredniku je potrebna samo moja „punomoć”; s uzbuđenjem sam odbio da dam takvu punomoć. S time se, međutim, kosi moj demanti, koji se od mene traži kao nešto „neophodno"; ako je moj ostanak napolju dovoljna demonstracija, onda više neće zadugo biti moguće ovakvo laviranje između odlučnosti i suzdržanosti, a i članak je nesumnjivo izraz toga. To već stoga više neće biti moguće što već početkom septembra ističe

termin za amnestiju u vezi sa iznošenjem novca, posle čega može da usledi zahtev da se vratim pod pretnjom konfiskacije imovine, ukoliko se ne bih odazvao pozivu. Moja minhenska imovina, pokretna i nepokretna, lepa kuća sa celokupnim inventarom, biće konfiskovani i ja ću *cum infamia* biti lišen nemačkog državljanstva. Očekuju me još teški šokovi, ali imam spreman javni odgovor na to i pri tome mogu da se oslonim na dobre argumente. S obzirom na ono što predstoji, odgovor Pficneru je baš ispravan i važan, jer je takav da može neprijatelja da razotkrije u svoj svojoj nepravednosti i sa ljudskog i sa nacionalnog aspekta. To je barem osećanje iz kojeg je ovaj pledoaje proistekao.

Ipak su Erikine strasne opomene da nikako ne dozvolim da budem pokoleban u svojim shvatanjima i svom držanju na mene ostavile jak utisak, a uz to me tišti i moje odbijanje

prema vani, što jasno govori iz naturenog mi demantija. Moraću Bermanu da napišem jedno odlučno pismo radi razjašnjenja mojih želja i osujećenja sužavanja moje slobode.

Povratak je nemoguć, isključen, apsurdan, besmislen i pun opakih opasnosti po slobodu i život — to je meni sasvim jasno, iako sam do sada pokušavao da izbegnem jasan i *dobrovoljan* raskid. Situacija govori u prilog uzimanja švajcarskog državljanstva i Ciriha kao konačnog boravišta od jeseni. Još uvek postoji, doduše, interesovanje za kuću u Nici, koju nam je za zimu preko Kurta Volfa ponudio jedan američko-belgijski bračni par, poštovaoci mojih spisa, i K. bi sutra da sa Erikom ode tamo i pogleda celu stvar. Provesti zimu u Nici pod veoma prijatnim okolnostima imalo bi svog smisla, ali bi to opet značilo produžiti ovo provizorno stanje, neodlučnost u unutrašnjem smislu, a odlučno rešenje bi

nesumnjivo bilo definitivno naseljenje u Cirihu, povezano sa naturalizacijom, budući da Cirih predstavlja prirodno i poznato tle, kuda bih mogao da prenesem delove životnog okvira na koji sam navikao, nameštaj, knjige, muzički aparat itd. — uz žrtvovanje sveg ostalog. —

Pored članka i korektura, u ove dve nedelje sam imao mnogo posla oko korespondencije. Dugo, rukom pisano pismo Brunu Valteru, Semering, o njegovim planovima i mom položaju.

Zdravstveno stanje podnošljivo, uz povremene nervne napetosti i stanja depresivnog zamora. Neprekidno, duboko uznemiren, posmatram K. izgled i tragove briga i uznemirenja koji se, što me ne iznenađuje ali me se duboko doima, ocrtavaju na njenom licu.

Nastavio sa čitanjem *Vitika*. Dalja lektira koja je ostavila utisak na mene — jedan odličan članak Trockog o nacionalsocijalizmu.

Nacionalne svetkovine od 14. do 18: vatromet u Sanariju, koji sam posmatrao izdaleka. 18. smo se odvezli za Bandol i uzeli učešća u narodnom veselju zajedno sa Mejer-Grefeovima, Šikeleovima, K., Erikom, decom. Uživao sam u vatrometu.

Pojedini izrazi simpatija iz Nemačke. Potpore kao za Kifera u Bazelu, Hamburgerovu, dr Bajdlera. Knjižar iz Bandola je poslao da signiram francuske prevode.

Popodne smo se sa Šikeleovima odvezli za St. Sir kod Mejer-Grefeovih na čaj, gde smo se sreli sa Aldosom *Hakslijem* i njegovom suprugom. Oni su nas dovezli kući.

Petak, 21. VII 33.

Rano ujutru K. se sa Erikom, Golom i Monikom odvezla za Nicu. E. će tamo da obavi kupovinu za rođendan.

Kupao sam se u moru pre doručka. Duže pismo od A. M. Freja iz Salcburga, prilično je siguran u pogledu Austrije. On ima vesti od jednog komunistički nastrojenog pisca, verovatno Grafa[300], da komunizam veoma efikasno deluje u Nemačkoj i da je 75% SA-odreda „obrađeno". Treba računati sa građanskim ratom i uspostavljanjem sovjetske republike. — Skeptičan sam, komunizam se u Nemačkoj ne može održati; bio bi poražen kao i spartakizam 1919. Na drugoj strani pak: Hitlerovo odbacivanje socijalističkog programa, obuzdavanje drugih „vođa", prekidanje „revolucije", industrijski „državni

savet", proglašenje kapitalističkog nacionalizma — sve je to tako bedno i mora da izazove toliko mnogo razočarenja da se može svašta očekivati. Ali pri tome na svojoj strani imaju s jedne strane, vojsku, i, s druge strane, strah od komunizma u inostranstvu.

Za čaj došao Hajnrih. Razgovor s njim o mogućem razvoju događaja i o mojim odlukama. U dužoj šetnji s njim.

Telegrami od Surkampa (da je rukopis prekasno stigao) i D. Ivna[301], jednog američkog poštovaoca koji za nedelju najavljuje svoj dolazak. Neobjavljivanje Odgovora Pficneru prilično sam lako preboleo.

Naveče u 9,30 časova vratili se K. i Erika. Za stolom izveštaj o kući u Nici. Lepo rođendansko pismo od Klausa, koje je Eriku rasplakalo. Odluka u vezi sa Nicom odložena.

Prijateljsko pismo od Hermana Hesea.

Subota, 22. VII

Juče i danas pisao malo dalje na poglavlju o Tebi. Nove korekture 1. knjige. Poseta kontese Troli de Lespinas sa mis Džojs Vajner[302] iz Bandola.

Dugo pismo advokata Hajnsa o svom razgovoru kod Političke policije u Minhenu. Apsurdno, blesavo i jezivo. Mina će sada svakako eksplodirati i moram da budem spreman na skandal, galamu preko radija, odvratne šokove, a moram i da pripremim objašnjenje za javnost.

Posle čaja sa K., Erikom i Ilzom D. Erikinim kolima za Bandol, gde smo se rastali od K. i pošli u kupovinu rođendanskog

poklona: kupili smo jednu zgodnu plavu haljinu za plažu, jaknu i raznu parfimeriju. Osim toga imamo i kožne torbe i čokolade. Erika priprema stihove.

Popodne i naveče čitao korekture. Naveče čitao jednu malo sentimentalnu novelu od Franka u *Voss. Zeitung*-u: *Mesečev časovnik*. Suviše glatka, suviše mekana, ali dopadljiva.

Dugo, nebulozno pismo od Fajsta, ubačeno u Frankfurtu, pisano sa komičnim ali ne i stupidnim optimizmom. U osnovi mogu da se odlučim onako kako to meni odgovara, ili da se vratim (što mi on predlaže) ili da ostanem napolju — u svakom slučaju se neće bogzna šta protiv mene preduzimati. Možda je to prilično zdravo rezonovanje. — Po Hajnsu, minhenska Politička policija zna da sam izneo novac, ali ne može da utvrdi kako. Uznemirena je što ne zna gde je Nobelova nagrada. Napamet tvrdi da

sam objavio „antinemačke" napise i time opravdava konfiskaciju kola, koja su SA-ovci već upropastili, tako da njihov eventualni povratak, za slučaj da se vratim, više ne bi imao nikakvog smisla. Traži se moje barem samo privremeno prisustvo u M., kako bi mi se mogla skrenuti pažnja u vezi sa mojim delovanjem „protiv Nemačke". A zatim bih opet mogao da odem u inostranstvo. Je li to samo puko blesavljenje ili je to „lukavstvo" i klopka?

Već odavno nisam tako mirno i spokojno gledao na ceo taj kompleks stvari kao što to sada činim. Zaokupljen sam ponudom iz Nice. Bio bi to jedan otmen životni okvir koji ne bi u meni izazivao osećanje degradacije; mogli bismo onamo da pozovemo šofera Jozefa iz M. Rajziger bi mogao da dođe u posetu itd. S druge strane me opet privlači Cirih kao konačno rešenje. Ali bi i produženje ovog

provizorijuma imalo svoje prednosti, između ostalog i s obzirom na bečko pitanje.

Ponedeljak, 24. VII. Katjin 50. rođendan

Juče sam pisao dalje o Tebi. Popodne sam u vrtu napisao stihove za rođendan. Pre večere smo sa Šikeleovima bili u jednočasovnoj vožnji. Naveče smo kod Erike u „Menandiére”-u probali „svečanu igru”.

Danas je veoma vruće. Jutros, pre doručka, bilo je slavlje. Nas svih sedmoro (uključujući i Ilze D.) smo jedno za drugim pred K., koja je stajala na stepenicama, položili naše darove na cvećem iskićeni sto uz recitovanje dobro memoriranih stihova.

Posle sam pisao jednu stranicu dalje.

Novo pismo od Bermana, predato u Parizu; insistira na povratku za Nemačku. Spremni su

da mi se pođe u susret na granici. Sulud, samoživ čovek koji neće da zna ono što zna. Ipak me uvek nanovo potresa to insistiranje na povratku.

Prijateljsko pismo od Brila koji javlja da mu se rodio sin — Tomas Manfred.

Mladi Šikele doneo je kao dar jedan veliki ručni rad od svoje majke i divno cveće.

Hajnrih je došao na čaj, i on je doneo cveće. Vratio mi je napis o Pficneru, o kome se veoma laskavo izrazio. Preporučuje mi da ga uklopim kao pogovor u izdanje u obliku knjige. — Razgovor o njegovoj knjizi *Mržnja*, preporučio sam mu da u nju uvrsti *Opredeljenje za nadnacionalno*. H. nije mogao da ostane na večeri. Otpratio sam ga dole do luke, gde je bila veća sparina nego gore kod nas na uzvišici.

Utorak, 25. VII 33.

Juče uveče kod nas društvo u vrtu, u čast K. rođendana: troje Šikeleovih, gospođa Mejer-Grefe, Ilze D., petoro dece i mi. Breskov šampanjac, voćna salata i mnogo ponuda. Prijatno veče. Mladi ljudi malo veseliji. Bilo je kasno kada smo se razišli.

Danas opet teška letnja vrućina, ali ne bez vetra. Ujutru sam se kupao u moru i zatim sam pisao dalje o Tebi. Popodne kao i obično u zadnjem vrtu.

Nova upala grla i disajnih puteva: verovatno sam se prošle noći, sedeći samo u lanenoj bluzi, prehladio. —

Tokom dana me je prehlada prošla. Posle čaja diktirao pisma; po Erikinoj želji, izdiktirao sam i jedno pismo redakciji *Neue*

Züricher Zeitung-a u prilog Šuha protiv Pficnera. Nadalje Surkampu. Bermanu ću odgovoriti tek pošto budem čuo Kete Rozenberg[303] koja treba da stigne.

Predveče sa K. kod dr Lutijera, odnedavna mog prvog lekara, koji joj je dao neku mast za njene opake ujede od komaraca. U luci sreli Eriku i Medi, sa kojima smo onda sedeli pred kafeom. Pozdravili se sa Hercogom. Prijatna situacija.

Neobično lepo i toplo pismo od Frankovih iz Lugana za K. rođendan. Razmatrali smo zajednički život u kući u Nici, kuda bi mogli da namamimo i Rajzigera.

Sreda, 26. VII 33.

Velika vrućina još traje. Produžio rad na romanu. Pismo od Louove i redakcije jednog

novog praškog nemačkog mesečnika *Der Monat*. Nove korekture, od kojih sam veliki deo pročitao popodne u vrtu. Knjiga mi se, izuzev nekoliko uznemiravajućih mesta, ipak veoma dopada.

Na ručku prijatna Eva Herman[304].

Klima je u osnovi divna. U svakom slučaju su toplota i sunčevi zraci dospeli do svog zenita, ali popodneva veoma brzo postaju sveža i osvežavajuća. Spavam pokriven samo sa plahtom.

Jasno osećam da mi se duševno stanje poboljšalo, iako ni u kom slučaju ne računam sa brzom promenom ili barem poboljšanjem situacije u Nemačkoj. No postao sam spokojniji, navikao sam se na život napolju, na to da sam odvojen od svog minhenskog doma, i sada već sa izvesnim pouzdanjem gledam u

budućnost, bilo da ćemo živeti u Nici bilo u Cirihu. Težnja da se vratim na ono na što sam navikao ne bi imala nekog smisla, jer taj smisao ne bih više ni našao. Umnogome je to bilo povezano sa mojom teško prilagodljivom prirodom i u početku je to bio težak šok — biti odvojen od svega toga. Ali onaj koji pati nema toliko puno razloga kao „srećni” da se čvrsto drži stanja na koje je navikao; njemu više godi promena nego onome i bilo bi sentimentalno kada bi se prepustio čežnji za izgubljenim minhenskim stanjem. Tako srećno to stanje nije ni bilo, zato su se već drugi pobrinuli, a u slučajevima gde se pobrinu za to, nema ni previše razloga za veliku privrženost.

Nemačka zbivanja, lažna i bedna kakva su, sada u meni više izazivaju osećanje prezira nego prestravljenosti. Odbacivanje „socijalizma”, Tisenovska[305] privredna diktatura, zastrašivanje revolucionarnog SA,

preklinjanje tih dragih stvorenja zbog zlostavljanja zatvorenika, sve to više nije ništa drugo nego jadno. Više čovek i ne traga za rečima da bi dao oduška osećanju odvratnosti. Što se tiče revolucionarnih tekovina koje treba obezbediti za narednih sto godina, čovek golim okom na hiljadu milja može da vidi da je to obična prevara, uključujući naročito i „jedinstvo nacije”. Koliko je dugo trajalo to jedinstvo 1914. godine? A ono je tada bilo mnogo spontanije i autentičnije. Danas dve trećine nacije ne živi drugačije nego što su živeli Rajnlanđani za vreme okupacije. Ljudstvo se velikim delom buni i pomamno uživanje u moći, inače svedeno na mali broj ljudi, znatno je ograničeno takvim brigama.

Velika radoznalost šta će se do proleća zbiti. Silovito se naoružava i svet to zna. Činjenica da svet to tako mirno posmatra i ne interveniše ne samo da deluje veoma nesmotreno i fatalistički,

nego pre svega pokazuje koliko je versajski ugovor već izgubio od svog autoriteta i od svoje važnosti. Ne verujem da će doći do rata, ali ako ga i ne bude, nominalno i „glajhšaltovano” jedinstvo nacije neće se moći dugo održati, čak ni kao fikcija. Imam osećanje da to mogu da sačekam i sada sa mnogo više flegmatičnosti nego da kao donedavno očekujem ono što mi preti od Nemačke.

Četvrtak, 27. VII 33.

Kupao se u moru. Radio, čitao korekture. Napisao pisma Hercovoj i A. M. Freju. U šetnji sa K. Naveče društvo u vrtu: Fojhtvangerovi, Arnold Cvajg sa ženom i sekretaricom, Hercog, Sibruksovi i Ilze D. Rekao sam da ćemo se kasnije još rado i sa zadovoljstvom prisećati ovog boravka.

Petak, 28. VII 33.

Kasnije sam ustao i tuširao se toplom vodom. Pisao dalje o Vestu. Stigao ček na 8 funti od The *Criterion*-a[306], u kome se pojavio članak o Frojdu. Louova javlja da prevođenje *Josifa* napreduje. Vesti od Hercove, koja piše o „groznici” i time zacelo ličnim iskustvom hoće da ukaže na progone Jevreja u Nirnbergu.

K. se odvezla za Bandol da dočeka Kete Rozenberg koja dolazi vozom. Ova je donela jedno lepo pismo starog Fišera, koji je navodno bio veoma uzbuđen mojim člankom.

Čitao korekture u vrtu. Knjiga je već odštampana.

Hajnrih je došao na čaj. Pisao sam Hercovoj u vezi sa njenim dolaskom i započeo sam pismo Franku. Erika nas je odvezla dole u mesto, gde smo obavili neke kupovine. Odande

smo sa Hajnrihom krenuli u šetnju. Pre toga smo Erika i ja navratili do Šikeleovih. Gospođa Mejer-Grefe je teško povredila prst.

Posle večere došle Ilze D. i Kete R. Na maloj verandi smo pili mladi „Pommery" i veoma smo živo razgovarali o situaciji. Odlučno odbijam svaku pomisao na povratak u sadašnjim okolnostima.

Subota, 29. VII 33.

Kao i juče, kasno sam zaspao uz pomoć fanodorma i opet sam propustio da odem na kupanje u moru.

K. R.[307] s pravom misli da se s razlogom može pretpostaviti da će reakcija režima zbog mog ostajanja napolju biti veoma neprijatna. Kaže da s time moram da se pomirim i da svoju odluku mogu da branim pred celim

svetom.

Popodne diktirao pisma: jasno i nedvosmisleno advokatu Hajnsu, nadalje prof. Hojzeru u Njujorku itd.

Uveče smo se odvezli kod Šikeleovih, koji je u većem krugu čitao delove iz svog provansalskog romana[308]. Sa zadovoljstvom sam slušao tu melodičnu prozu.

Mnogo čaja sa crnim vinom. Veoma umoran.

Nedelja, 30. VII 33.

Snažan maestral. Radio na romanu do podneva. Posle ručka dovršio korekturu 1. knjige, pri čemu me je ponovo do suza dirnula smrt Rahelina, kao što je to bilo i prilikom pisanja i kao što je to uvek prilikom svakog

novog čitanja. Ovde, kod ovog lika igra ulogu moj odnos prema K. Nije slučajno da baš i ona tako voli tu povest Jakova i Rahele. Ona u njoj vidi idealizovanu, mitiziranu predstavu naše životne zajednice.

Za čaj je stigao knjižar Ostertag[309] iz Pariza, čije me živahno saglašavanje sa mojim ostankom napolju interesovalo i osnažilo.

Pisao Fidleru, a zatim sam sa K. išao u šetnju. Posle večere su došle „devojke” i onda su za stolom, sa Erikom koja je pravila beleške razmatrane stvari: da se iz kuće iznesu knjige i nešto nameštaja i da se to onda preko Tenenbauma transportuje za Švajcarsku. U obzir dolazi i transport preko Badenvajlera, kao da se tobože radi o Šikeleovim stvarima. U tom sklopu razmatran je i položaj K. roditelja, koji zaista moraju da napuste kuću, ali ne mogu da se odluče da odu van zemlje.

Rastanak od Erike, koja će se u Cirihu osvrnuti i za nekom kućom za nas. Ona bi htela ponovo da otvori svoju „Pfeffermühle”.

Ponedeljak, 31. VII 33.

Vetar je stao. Malo sam spavao, pošto su komarci bili veoma dosadni. A i muve su prava napast.

Erika je jutros rano u 6,30 časova otputovala u pravcu Ciriha, koji će joj biti krajnji cilj, budući da će najpre svratiti u Lion i Montre.

Radim dalje na Josifovom ulasku u Tebu.

Golo se seli kod Sibruka, gde će imati lepu sobu.

Mnogo mislim na tekst „Objašnjenja”, koji nameravam da objavim čim dobijem poziv da se vratim.

Pisma od Lifmana[310] iz Askone, i od Lišerove koja piše o izdavačkim stvarima. Karta od Hercove koja javlja da je usled nirnberške „groznice” morala da odustane od puta ovamo; verovatno zbog toga što su joj oduzeli pasoš.

Utorak, 1. VII 33.

Ponovo snažan vetar. Dovršio poglavlje o ulasku u Tebu.

Nervozan i utučen. Nova iskušenja zbog neophodnosti da odbijem da se vratim i žrtava koje su s tim povezane. Dokle li će se ići sa bojkotom protiv mene u Nemačkoj, pogotovo ako javno odbijanje ispadne oštro? Tekst tog

odgovora moram već sada da pripremim.

Na čaju L. Bauer iz Lugana. S njim razgovarao o Austriji i situaciji u Nemačkoj. Pitao sam ga za mišljenje u vezi sa objavljivanjem planiranog Objašnjenja.

U šetnji sa K., „devojkama” i Medi.

Tu u neposrednoj blizini bio je šumski požar, od kojeg je naveče nad Sanarijem lebdeo ružičasti dimni oblak. Uz to još vatromet.

Sreda, 2. VIII 33.

Mirnije vreme. Kupao sam se među stenama i posle doručka počeo sam da pišem „Objašnjenje" jer želim da ga imam spremno u pravom trenutku. Rad na tom tekstu me je prilično zamorio.

Popodne sam se u vrtu nadalje bavio tim tekstom a zatim sam nastavio sa čitanjem *Vitika*. Fišer se telegrafski zahvalio na mom pismu koje ih je sve dirnulo. To znači da će to pismo i po njih imati posledice.

Dvanaest jevrejskih mladića je opet negde, zato što je navodno jedan od njih rekao nešto protiv ministra Gebelsa, izvučeno iz njihove izraelitske škole i onda su ih životinjski zlostavljali. Pošto je neko — a to je mogao biti i neki nacista (jer, širenje vesti je zabranjeno) — zasekao jedan „hindenburgov hrast", to 18 000 zatvorenih komunista tri dana nije dobilo ručak. — Hajnrih na čaju i večeri. U šetnji s njim i sa K.

Četvrtak, 3. VIII 33.

Rano ustao i kupao se u moru. Dovršio tekst „*Objašnjenja*".

Mnogo pošte, *Tage-Bücher*, od Bonea preko Bajdlera, od Hercove. U *Prager Presse* vest o pogromima u Nirnbergu, protiv kojih je vojska intervenisala i pri tome navodno ubila neke naciste. Nemačkoj štampi je zabranjeno da o tome piše.

Vesti o streljanjima i umorstvima komunista. Samoubistvo nekadašnjeg gradonačelnika Bohuma. Čini mi se da sam ga poznavao. Kako li samo proganjaju i muče te ljude, kada već dotle dolazi.

Popodne u vrtu čitao sveske *Tage-Buch*-a. Upečatljiv članak Švarcšildov: „Nazadovanje čoveka kao vrste".

Na čaju K. rođake.

Juče sam napisao i poslao pismo Hermanu

Heseu.

Sutra Šikele slavi svoj pedeseti rođendan. K. je nabavila darove koji će se odneti na večernje slavlje.

Uveče čitao *Tage-Buch*.

Petak, 4. VIII 33.

Kupao sam se, ali me je to primetno zamorilo i učinilo nervoznim. — Prepodne radio na novom poglavlju „Josif dolazi kod Peteprea”. — U vrtu čitao *Neue Rundschau*. Mučan utisak ostavlja na mene to Što se nemaćka zbivanja uzimaju ozbiljno i što se predano obrazlažu u duhovnom smislu. — K. je u međuvremenu bila kod Šikeleovih i odnela našu poklon-korpu sa poslasticama.

Popodne nervozan i nisam se osećao dobro. Za čaj su došle rođake s pismom od gospođe Fišer, u kome ona opisuje utisak koji je na starog Fišera ostavilo moje pismo — upola se slaže sa mnom upola je zabrinut. Pismo K. majke o predaji kuće i novom smeštaju. Takođe i našim stvarima koje treba izneti.

Vest o uvođenju smrtne kazne za uvoz

„antidržavne" literature iz inostranstva. Giljotina — uvedena Napoleonovim zakonom — zamenjuje se „sekirom". To su tekovine.

Dve italijanske knjige iz Brisela, od „Cilly”, sa visokoparnim posvetama.

Subota, 5. VIII 33.

Sinoć smo se našim kolima odvezli do Šikeleovih, gde je u većem društvu proslavljen rođendan. Razgovarao sa slikarem Klasovskim[311], kojeg sam pre mnogo godina upoznao u Parizu preko Grautofa[312]. Zadesila ga je „nervozna ukočenost” desne ruke. — Diskusija o Birgerovoj „Lenori”. Razgovori o držanju Francuske prema Nemačkoj i o predstojećem rascepu unutar francuskog socijalizma, pri čemu se radi o problemu masa srednjeg staleža. — Šikele je iz svog romana pročitao epizodu „Šumski požar”.

Danas sam dalje radio na dijalogu poglavlja „Dolazak kod Peteprea”. U podne na isturenom delu kopna u more, na divnom vetru koji je doneo divno osveženje i dobro protresao odelo.

U vrtu čitao *Rundschau*[313]: Brohov tekst mi se ne dopada, Surkampov prilično blesav.

Stigle su knjige *Hitlerov Rajh* od H. F. Armstronga[314], zajedno sa jednim pismom, zatim jedan roman od Rojera.

Lebe[315] se nalazi u konc. logoru. Fehenbaha[316] je Detmold „izručio” Bavarskoj. Jezovito.

Grof Lerhenfeld[317] dao je ostavku, takođe

i Pritvic.[318]

Nedelja, 6. VIII 33.

Ujutru sam se kupao. Povremeno oblačno, popodne sparno.

Pisao dalje na dijalogu sa čuvarima kapije.

U vrtu čitao *Rundschau*. Putopisni napis V. Bauera, blagotvoran.

Za čaj stigle rođake. Jadna Kete sve utučenija pod utiskom ne toliko novih činjenica koliko onim kako se to sve predočava kada se gleda izvana.

Diktirao niz pisama, između ostalog i za poljskog prevodioca Tarnovskog[319], novoosnovane časopise i izdavačke kuće,

instituciju *Book of the Month Club*[320], Armstronga itd.

Kasnije u šetnju sa K. i Medi, pri čemu mi se raspoloženje poboljšalo. Nebo je prekriveno oblacima, ali kiše nema i veoma je sparno.

Posle večere sam dugo sedeo na maloj verandi, dok su žene ćaskale u vrtu. Osećao sve veću potrebu za društvom i razonodom. Danas sam skoro zažalio što je veče sa Hakslijevima kod Mejer-Grefea, na kome Hajnrih treba da čita iz svog dela, odloženo za četvrtak. Danas je bio najtopliji dan ovog leta. Sada većinom nosim laku odeću: samo bluzu sa kratkim rukavima i lanene pantalone.

Juče je bio u poseti američki izdavač Hibš[321], sa kojim smo dugo sedeli na verandi i razgovarali o nemačkim prilikama i o mojoj ličnoj situaciji. Mi smo ga onda otpratili na

omnibus.

Razmišljam o izdanju nove knjige eseja koja ne bi izišla u Nemačkoj već bi se pojavila kod Kverida. Obe studije o Geteu, članci o Vagneru, Štormu i Platenu.

Ponedeljak, 7. VIII 33.

Nebo je opet vedro. Velika vrućina.

Sinoć sam dugo čitao jedan interesantan članak o Napoleonu i Taljeranu u *Psychoanalytische Bewegung*; kasno pošao na spavanje. Danas sam kasnije ustao. Pisao dalje na poglavlju o dolasku u Potifarovu kuću.

Melanholično-nelagodno razmišljanje, što mi se često dešava.

Opet bih čitao Poa, takođe i *Don Kihota*.

Polemika između engleske i nemačke štampe o 1914. Veoma aktuelno. U Berlinu predstoji „Amicale”-demarš zbog povrede pakta četiri velike sile. Smešno. Bestidna reakcija bedne nemačke Štampe. — Sadržaj propagandnih letaka bačenih nad Salcburgom — neverovatno koliko se to sve odnosi na Nemačku. — Drsko demantovani incidenti u Nirnbergu. Kažu, samo „emigrantskim mozgovima” tako nešto može da padne na pamet. Pri tome mi direktno znamo za „groznicu” Hercove.

Mučno i zastrašujuće deluje obim u kome se u jednoj tako velikoj zemlji kao što je Nemačka nasilno ugušuje istina ili pak dovodi do bespomoćnog ćutanja. I objašnjenje koje ću dati, ostaće po svoj prilici bez odjeka, ukoliko ga švajcarski listovi budu mogli doneti.

Za čaj je stigao prof. Gol iz Bezansona, naš sused u „Viseau Bleu”, skupa sa suprugom i ćerkom. Posvetio mu francuskog *Vagnera*.

Uveče na verandi. Zatim čitao *Neue Weltbühne* sa jednim člankom Trockog o izgledima u Nemačkoj.

Utorak, 8. VIII 33.

Prošle noći sam morao da uzmem fanodorm da bih mogao da zaspim i opet se na zadivljujući način potvrdilo brzo i blagotvorno dejstvo ovog bezazlenog sredstva.

Spavao sam do 9 sati i onda sam nastavio sa radom na poglavlju „Dolazak". Sa više improvizacija nego obično, prepuštam se zbivanjima i izmišljanju figura: roditelji Potifara, patuljak.

U vrtu sam čitao *N. Tagebuch* sa napisom „Nema pardona za T. M.”, koji se odnosi na jednu glupu polemiku između Fehtera[322] i jednog nacističkog lista o meni.

Fajard sa komplimentima odbija *Josifa*.

Posle 6 sati kod Sibruka, Gardenparty, veliki broj zvanica. Kasna večera. Posle napisao pismo „Athenäum-u” u vezi sa mađarskim izdanjem.

Sreda, 9. VIII 33.

Kasno sam ustao, ali sam ipak još pre doručka išao na kupanje. Zacelo me ne vara utisak da sada morska kupališta pojačavaju moju nervozu. Ali kod mene je u higijenskom pogledu moralno potpuno ravnopravno sa fizičkim, pa iz tog razloga, barem uz prekide, nastavljam da se kupam.

Pisao dalje na poglavlju „Potifar".

„Book of the Month Club" poslao je svoj ček na 500 dolara. Izdavačka kuća Fišer razmatra štamparsko-tehničke pojedinosti.

U senci vrta studirao materijal.

Diktirao pisma: izdavaču Plonu[323], ponuda *Josifa*.

Pismo od Erike: Tenenbaumov zastupnik otputovao je za Minhen da pokuša da iz zemlje iznese klavir, biblioteku i omiljeni nameštaj. Navodno imamo u izgledu jednu kuću blizu Lucerna, i to pod povoljnim uslovima.

Poseta gosp. Beržea, nekadašnjeg lektora u Hajdelbergu.

Sa Moni, K. i Golom izvezli se u lepu šetnju preko Le Bosea lepim putem koji vodi kroz klanac.

Posle večere rođake sa muzičarem Landshofom[324].

Četvrtak, 10. VIII 33.

Na današnji dan pre šest meseci, u predvečerje našeg polaska na put, držao sam na Univerzitetu u Minhenu predavanje o Vagneru.

Kasno sam zaspao, pošto je mladi Šikele sinoć kasno još navratio i pravio buku kolima. Ali sam rano ustao i okupao se. Malo kasnije pisao: Dva patuljka.

Pismo od Fidlera, koji govori o beskičmenom „uzimanju učešća” u Nemačkoj,

o izrazima kojima se ono opravdava: „potresenost", „duhovna strukturalna promena za koju ne važe stara merila". — Razmišljam o procesu snižavanja kulturnog nivoa koji se već duže vremena odvija i ne odnosi samo na Nemačku. Varvarizacija i obrazovnoproleterskog (Deblin). Odgovarajuće literarne pojave u Francuskoj. Čini mi se da ni od radnika više ne treba očekivati da će nešto uraditi protiv varvarizacije. Nemački univerziteti — vojne ustanove. U zapadnoj Evropi još preovladava suviše blagi humanizam, na Istoku i izvan Evrope još ima mnogo poštovanja pred kulturom. Ali mnogo toga iz 19. stoleća naprosto je danas postalo nerazumljivo. Duboka i komplikovana melanholija deluje smešno, a nijansa izaziva bes.

Revarvarizacija, koja je ranije dolazila izvana, danas je sopstveno ostvarenje naroda.

Možda je ona Evropi i potrebna i možda bi je kao Evropljanin trebalo pozdraviti? — Forme u Nemačkoj — gore se ne mogu zamisliti. —

U vrtu čitao apokrife.

Za čaj došle rođake.

Napisao pismo Rajzigeru.

Posle večere otišli kod Šikeleovih i onda s njima za St. Sir kod Mejer-Grefeovih, gde je Hajnrih čitao svoj članak „Le grand homme". Šikele i Mejer-Grefe veoma utučeni vešću u *Schriftsteller*-u[325], po kojoj se, ako se želi objavljivati u Nemačkoj, mora biti učlanjen u opštu prinudnu organizaciju i uz to se mora još potpisati i jedan nemoguć revers. — Zaobilaznim dužim putem došli kući. Noći su tople, ali su sada već vlažne.

Petak, 11. VIII 33.

Prošlo je pola godine otkako smo pošli na put.

Jedno mače iz susedstva nam često dolazi u pohode, čak i u moju radnu sobu.

Svakojake pošte: prelomne korekture sa pitanjima, ponuda jedne vile u Cirihu, Frank Tis[326] u vezi sa nemačkim Društvom Marka Tvena, posetnica i karta sa izrazima poštovanja od jednog berlinskog gimnazijskog direktora, iznenađujuće.

U vrtu popodne čitao korekture a zatim knjigu Tolstojeve ćerke[327] o bekstvu očevom u smrt, koju sam juče posudio.

Pismo Kurcove o pakovanju knjiga i porculana u bez-broj sanduka. Stanarka je

zbog toga bila opasno besna[328]. Hoće li eksport uspeti?

Diktirao pisma i pisao.

Naveče dugo sedeo napolju i tamo pio čaj.

***Subota, 12. VIII 33*.**

Kasnije ustao. Radio u pidžami.

Pismo od Rajzigera. Pismo od Korodija u vezi sa izdvajanjem mog pisma zbog Šuha. — Novac od Mehantriha. — Pismo od jedne poštovateljke *Čarobnog brega* iz Češke. U vrtu čitao *Neues Tagebuch*.

Za čaj dr Henzel, najavljen, a onda iznenadno stigao prof. Hojzer[329] iz Diseldorfa. Pitao sam za Klausa.

Sa Henzelom u vrtu. On mi je predočio svoj plan o osnivanju jedne Evropske akademije, diskusija, sumnje, predlozi, pristanak. Odjednom se digao hladan vetar, bio sam umoran i promrzao. Sa K. i Medi išao još malo u šetnju.

Naveče radio na revizionim tabacima. Pre toga sam dugo sedeo na maloj terasi i još sam jednom propustio kroz glavu razgovore koje sam vodio tokom popodneva. Henzel se slaže sa Švarcšildovim mišljenjem da, ukoliko se nemačkim vlastodršcima dozvoli da se još jedno godinu i po do dve godine nadalje naoružavaju, jedan pobedonosni rat Nemačke protiv Zapada, uz eventualnu podršku Rusije, nije tako nezamisliva stvar. On kao hemičar (bivši fabrikant cementa) smatra da je to, pri hemijskoj premoći Nemačke, njenoj prednosti u proizvodnji otrovnog gasa, više nego moguće. K tome dolazi još i činjenica da je cela zemlja

pretvorena u jedan veliki vojni logor i da narodna psiha ili pak državna psiha u istoj meri želi rat koliko zapadni narodi žele mir. Opasnost od francuskog pacifizma. Zbog Austrije ne sme biti rata. Kao da se radi o Austriji.

Propagandistička akcija u vezi s Austrijom preko minhenskog radija nastavlja se sa divljom bestidnošću, uprkos obećanjima datim italijanskom savetniku. Moraće se ići tako daleko da se cela stvar iznese pred Društvo naroda ...

Nedelja, 13. VIII 33.

Rano ustao, kupao se.

Za doručkom sa K. razgovarao o sumanutosti Nemačke. Ona pred svetom ima moralnu prednost da joj do „civilizacije" ama

baš nimalo nije stalo. Ona se ne boji haosa, ona voli haos.

Rasejan, teško sam radio. Smetalo mi je Bibijevo muziciranje; u međuvremenu je stigla pošta: pismo od Erike, puno nade u pogledu minhenskog pokušaja da se spase jedan deo stvari, a pored toga želi da me privoli da u svom eventualnom javnom objašnjenju zbog čega ne želim da se vratim navedem samo moralno-lične razloge i da ne govorim o „isključenju". Pametno i prihvatljivo. — Ugovor od Mondadorija.

U vrtu čitao knjigu o Tolstoju.

Za čaj stigli Kete R. i Hajnrih. Razgovarali o nemačkoj opasnosti i razmatrali pitanje da li se isplati javno demonstrirati protiv režima kako bi protiv njega mobilizirali slabe i pacifistički raspoložerne zapadne države.

Pitanje je da li bi to urodilo uspehom, a životna opasnost u koju sebe čovek time dovodi postaje sve jasnija. Pročitao sam skicu mog „Objašnjenja” i saslušao sam mišljenja.

S. Fišer mi poslao zahtev Organizacije nemačkih pisaca Rajha da ispunim upitnik i potpišem revers, kojim se zajemčuje lojalnost prema „nacionalnoj državi”. Ja ću jednostavno na to da ćutim; radoznao sam hoće li mi se ponovo obratiti i hoće li mi uputiti poziv da se vratim.

Naveče došao dr Henzel, sa kojim smo pošli u malu šetnju, a posle toga je onda ostao na večeri. S njim smo razgovarali o finansijskim i sa njima tesno povezanim pitanjima. Prilično šašav čovek. Ali sam mu obećao da ću mu dati pismene preporuke za izvestan broj uglednih ljudi sa kojima želi da stupi u kontakt u vezi sa tim svojim planom za osnivanje jedne

Akademije.

Izuzetna vrućina koja uostalom navodno pritiska celu Evropu. Medi lako obolela, ima groznicu i muka joj je. Izgleda da je to jedan mali incident na bazi periodičnog ciklusa. Ipak sam veoma zabrinut. Ali je lako i čvrsto zaspala pod svojim lanenim pokrivačem. Pošto je Henzel otišao, ja sam još do iza ponoći čitao knjigu o Tolstoju.

Ponedeljak, 14. VIII 33.

Vetar, uz to još iz pogrešnog pravca, ali će zacelo preći u severac.

Medi se posle dobro prospavane noći bolje oseća i sada je van kreveta.

Nervozan i potišten posle jučerašnjih razgovora koji su mi opet sasvim jasno

predočili nepredvidljivost daljeg toka mog odvajanja od Nemačke, kao i cele moje buduće situacije koja iz svega može da proistekne.

Hercova se javila kartom iz Farhanta kod Garmiša, gde se oporavlja od „opakih doživljaja". Pošto je odustala od puta ovamo, očigledno je da su joj oduzeli pasoš — kako je to već karakteristično. Prvo se ljudi zlostavljaju a onda im se onemogućava izlazak, kako ne bi napolju mogli o svemu tome da pričaju. — Pismo agenta Levandovskog u vezi sa holandskim putovanjem.

Malo sam pisao dalje.

U vrtu čitao Žaluovu[330] knjigu *Vie de Goethe*.

Pio lipov čaj, kao i inače samo uveče, jer osećam da mi je bešika malo nadražena.

U razgovoru uz čaj odlučili smo da čim stvari budu sređene preduzmemo korake kod minhenskog Finansijskog ureda i da uz određeno obrazloženje saopštimo našu odluku o iseljenju. To mi je draže nego da ćuteći čekam na eksploziju mine i „dokazivanje krivice”. Teško da mi se može uputiti prekor da sam izvršio „privrednu izdaju", kada Rajhu prepuštam 140 000 maraka i kuću. Proces i osuda na zatvor in absentia teško da bi u inostranstvu mogli da ostave neki utisak, ma koliko da bi takav jedan skandal bio mučan, koji će, moguće, u Minhenu inscenirati uz nespretnu galamu.

Kasnije diktirao pisma: ediciji „Book-of-the-Month-Club" ponudio *Priče o Jakovu*.

Zatim u šetnji sa K. do utvrđenja na južnom vrhu. Istočni vetar. Nebo se naoblačilo,

bez nekih izgleda da će biti kiše.

Utorak, 15. VIII 33.

Kupao se. Napisao dugo pismo Eriki za Kilhberg[331], odgovarajući na njene opomene. Onda me obuzelo neko mračno raspoloženje.

Maestral, lakši vazduh.

Popodne nas je Rajner Šikele[332], koji je prethodno otišao po Hajnriha, odvezao za Tulon i malo dalje, gde grof Sforca[333] sa svojom porodicom provodi leto u lepoj vili iznad mora koja leži u starom parku. Tu su bili još: Mejer-Grefeovi, Đ. Ferero[334] sa suprugom, prof. Salvemini[335] sa svojom engleskom saradnicom, jednom germanistkinjom koja govori nemački. Čaj na terasi. Zanimljiv razgovor o fašizmu i nacionalsocijalizmu i o

velikom strahu Francuske. Sklonost Italijana da fašizam isto tako vide u njegovom ordinarnom i zločinačkom svetlu kao i nacionalsocijalizam, — što je, po mom mišljenju, pogrešno. Prof. S. veoma razdragan i simpatičan.

Na povratku smo se, osveženja radi, zadržali u Tulonu. Paklena galama, naporno. — Naveče veoma umoran.

Sreda, 16. VIII 33.

Kupao se. Pisao dalje na prvom poglavlju o Potifaru.

Posle ručka čitao *Weltbühne*, koja, kao i *Tagebuch*, skoro svakim svojim prilogom želi svet da mobilizira protiv nemačke opasnosti. Predočavanje nemačkog naoružavanja i budućeg rata, bojnih otrova i podmorskih

oružja.

Ljubazno pismo od Freja koji se optimistički izražava o Austriji.

Posle čaja posetio me Šikele da se posavetuje sa mnom o svom odnosu prema Fišeru. Radi se o problemu isplata, o njegovom novom romanu i o pitanju prelaska kod nekog stranog izdavača.

Kasnije smo se izvezli sa Šikeleovima. Obavili kupovinu u Sanariju (jedne plave lanene pantalone za mene). Zatim vožnja do „južnog vrha Francuske". Dogovorili se da sutra kod nas bude sedeljka sa čitanjem.

Dok sam uveče sedeo napolju, zvezde su izvesno vreme potpuno nestale pod velom magle. Kasnije su se opet pojavile u svom punom sjaju.

Juče sam pregledao revizione tabake.

Četvrtak, 17. VIII 33.

Velika vrućina. Kupao se. Talasi, more toplo i prljavo od morske trave.

K. ima neka opaka probadanja.

Pismo od Bermana koje zapravo ništa ne kazuje — o izgledima knjige, koje jedni ocenjuju ovako a drugi onako.

Pismo od Erike: izgleda da će iznošenje stvari uspeti. U Cirih je stiglo više od 40 sanduka, cela biblioteka, izuzev onog dela koji se nalazi kod Fajsta[336] i Gokeiea. Spaseni su srebrnina, porculan, ploče; nameštaj je otpremljen na Badenvajler, s tim što će onda ići dalje kao selidbeni prtljag. Tenenbaumov

izaslanik vratio se za Cirih sa dokumentom-hipotekom na kuću, što može biti od koristi da se ona zaštiti i iskoristi. To bi nam utoliko dobro došlo što je onih 15000 maraka koji se nalaze u Berlinu manjeviše izgubljeno, tako da se vrednost onoga čime plaćamo naše iskupljenje kreće negde oko 150 000 maraka. — E. javlja da je pogledala neke kuće. — Predstava da ću u dogledno vreme opet imati svoj pisaći sto i fotelju za čitanje i gramofon veoma je prijatna, štaviše razveseljava me.

U vrtu studirao materijal i razmišljao.

***Temps* donosi vest o jednom oštrom napisu u *N.Z.Z.*, u kome se ustaje protiv ugrožavanja švajcarske nezavisnosti od strane Nemačke. „Moralne" osvajačke želje naprosto su bezgranične. Pri tome pritvorno-miroljubivo govorkanje u smislu jedne nacionalsocijalističke Evrope. To je jedan u toj**

meri još neviđen glup i grubo-prepreden bezobrazluk. Bedan nivo, mešavina neobrazovanosti, sanjalaštva i sirovosti, a to najviše izaziva ogorčenje. —

Naveče veliko društvo kod nas u vrtu; oko 20 osoba. Pozvali smo još i prof. Gola, i pored starijih bilo je tu i mlađih ljudi. Pročitao sam, sedeći na maloj terasi koja u takvim prilikama služi kao podijum, poglavlje „Jakovljeva svadba”.

Petak, 18. VIII 33.

Velika vrućina. Kasnije ustao. K. je prehlađena i ima malo povišenu temperaturu, tako da je jedan deo dana ostala u krevetu.

Pisao sam dalje i pri tome sam nešto loše uradio, ali sam to popodne u vrtu ispravio.

Revidirao poslednji prelomni tabak I knjige.

Želeo bih sa Fojhtvangerom da porazgovaram o finansijskom odvajanju od Nemačke.

Odvezao sam se s Golom kod njega na čaj. Razgovor nije bio naročito izdašan, ali je izazvao nove dileme — možda bi „legalni" izlazak iz Nemačke ipak bio podobniji.

Po povratku, napisao sam pismo-zahvalnicu izvesnoj gospođi Rot koja je navodno prapranećaka Rahele.

Subota, 19. VIII 33.

Opet jedan vikend i broj šetača na Kolineu se povećava. Ovde vreme izvanredno brzo prolazi. Čini mi se da je ovo pola godine veoma

brzo prošlo i šest ovakvih perioda, ako bih 3 godine uzeo kao vremensko razdoblje koje brzo mora da dovede do nečeg drugog, uopšte mi se ne čine tako nepremostivim.

Rano ustao i kupao se. Pisao dalje na prvom poglavlju „Potifara".

K., hvala bogu, nema više temperaturu, ali je još prehlađena.

Bajdlerovi iz Berlina najavljuju svoj dolazak na more. — Franko Švarc iz Milana citira mi moje reči da se prava sudbonosnost božje dece manifestuje kroz muku i patnju. Pismo od budimpeštanskog „Athenäum"-a o stanju prevoda. Po tome kako je pismo jako zalepljeno naslućuje se da je otvarano u Nemačkoj.

***Tagebuch*, koji sam popodne čitao u vrtu,**

piše o drugim takvim slučajevima, koji naravno predstavljaju pravne i ugovorne prekršaje.

Pismo od Fajsta, koji o mom ostajanju napolju govori uobičajene stvari (predato je u Francuskoj), ali još vidi neke mogućnosti da se iznesu onih 15 000 maraka koji leže kod Simona u Berlinu i od kojih smo već digli ruke. Uostalom, izgleda da onih 14 000 maraka, koji su prispeli preko ambasade u Parizu i od kojih smo 5 000 maraka dali fondu za ispomoć emigranata, predstavljaju Bermanovu isplatu.

Nedelja, 20. VIII 33.

Rano ustao i kupao se. Sa prispelom poštom, između ostalog, stiglo je i dugo pismo od dr Hajnsa koje je predato u Francuskoj, nisam se puno njime bavio nego sam radio dalje (Mont-kav).

Pismo advokata izveštava o rezultatima razgovora sa „namesništvom”, u Ministarstvu unutrašnjih poslova i u Političkoj policiji. Konačno baron Stengel i Hajns ne mogu više da mi preporuče da se vratim, pošto bi se moralo računati barem i sa privremenim hapšenjem zbog mojih političkih izjava iz 1925. godine, o kojima je očigledno vođena veoma precizna kartoteka. Još uvek se, na žalost, dalje istražuje i pregovara, što treba osujetiti, pošto to može da izazove pogrešan utisak kao da želim da se vratim, dok mene od povratka ne zadržava strah već osećanje mučnine i odvratnosti.

L. Vaiseova[337] mi šalje poziv da održim predavanje u njenoj „Nouvelle Ecole de la Paix”. — Dr Apfel[338] mi piše o planu da se u Parizu osnuje izdavačko preduzeće sa časopisom. — Molba izdavača Beržisa iz

Pariza da napišem predgovor za knjigu o Erijou[339]. — Izdavač dr Frojnd[340] iz Minhena šalje mi svoje pismo koje je o stvari „Vagner" uputio Prioneru, koji je zbog toga prekinuo vezu sa svojom prijateljicom Šajnpflug. O. Gulbranson se kaje. — Dugo prijateljsko pismo stare gospođe Fišer puno brižne ljubavi za knjigu o Jakovu. Njene reči ponovo su izbacile na površinu sve one teške dileme koje sam imao u vezi sa preranim objavljivanjem knjige. Da prenebregnemo mračne, sadašnje razloge koji govore protiv toga: koliko bi bilo bolje da se delo prvo privede kraju i da se onda spajanjem njegovih uspelih delova napravi sažetija i srećnija celina, čija bi spoljašnja podela možda bila sasvim drugačija nego sadašnja podela u 3 toma, na što sam se već obavezao objavljivanjem prvog toma! — Uz čaj, u prisustvu rođakinja, malo razdražen i mučan razgovor o tome.

Čitao *Weltbühne* sa jednim člankom iz Hajnrihove knjige.

Ponedeljak, 21. VIII 33.

Pri kupanju talasi su mi odneli gumenu cipelu i ja je više nisam mogao naći u morskoj travi.

Pismo od Erike iz Kilhberga. Ona nam ipak savetuje da uzmemo kuću u Nici.

— Pismo poljskog prevodioca Tarnovskog koji oduševljeno govori o knjizi i prilaže uputnik koji sam ispunio.

Pisao dalje.

Velika vrućina, slab apetit, kao i kod Medi. Nervozan i utučen.

Snažan vetar koji je onemogućio boravak u vrtu.

K. leži u krevetu: jaka promuklost i bolovi u ušima, ali bez temperature. Zabrinut sam jer je za katar srednjeg uha potrebno specijalno lečenje, za što ovde nema uslova.

Pisao Tarnovskom i Frojndu. U međuvremenu u poseti dr Bajdler, Vagnerov unuk, sa suprugom. Razgovor o situaciji u Nemačkoj. Vesti od Grimea[341], koji šalje pozdrave. Uveravanje da je — uprkos glasinama — Severing dobro i da je samo izigravao nervnu krizu. Strašna, teška atmosfera u zemlji, duhovno-duševna pustoš i tupost

Pre večere malo sam prošetao. U *Temps*-u čitao o austrijskom pitanju i o odbojnom stavu

švajcarske prema nemačkoj nasrtljivosti.

Utorak, 22. VIII 23.

Jak maestral, nisam se kupao. K. se bolje oseća, ustala je.

Četiri časa radio.

Dugo pismo od Rajzigera, prilično netemperamentan u svojim izjavama o nemačkim zbivanjima, obaveštava o svojim radovima, priložio rukopis. — Neodređen odgovor Plona. — Dugo pismo iz Lokarna od nekog dipl. inž. Betelinija, koji piše o jednom humanitarnom bratskom udruženju.

Već danima prava napast od muva.

Za čaj su došle rođake. — Diktirao pisma.

Sreda, 23. VIII 33.

Jak maestral, osveženje, zapravo zahlađenje. Izgleda da je presečena letnja vrućina.

Rano ustao i otišao do K. koja opet ostaje u krevetu. Potom sam otišao u šetnju do stene i onda sam do podneva radio.

Posle ručka sam dovršio čitanje *Vitika*, koji mi je zadugo bio neka vrsta utočišta i u izvesnom smislu uteha. To je jedno čisto, neobično delo koje se odlikuje onom tihom, štaviše pedantnom smelošću koju ja volim i koja me hrabri u mom poslu.

Juče tokom šetnje, u koju sam pre večere pošao sa Golom i Medi, Medi mi je ispričala da su *Budenbrokove* uvrstili u njenu razrednu biblioteku u Minhenu. To se objašnjava time da

se knjiga već osamostalila, da se odvojila od moje ličnosti i da nju ne pogađa ona mržnja koju izaziva moja ličnost.

Na čaju dr Bajdler[342] sa ženom, uz to i Brajtbah iz Pariza. Živ razgovor, ostali smo do 7 sati za stolom. Posetili K. u njenoj sobi. Šetnja sa Bajdlerovima.

Posle večere čitao Ciriške novele.[343]

Zabrinut zbog K. zdravstvenog stanja. Jako je boli grlo i mnogo kašlje. Ako se preko noći stanje ne popravi, moraćemo sutra pozvati lekara.

***Četvrtak, 24. VIII 33*.**

Maestral. Malaksao, utučen, neraspoložen. — Radio. Posle ručka čitao izreke Lao-Cea. — Počeo sam da osećam zubobolju i zabrinut sam

zbog toga, pošto bi svako ozbiljnije oboljenje bila komplikovana stvar. — K. još uvek leži, što samo pojačava moju utučenost.

Romen Rolan[344] odgovara u švajcarskoj štampi na taktički izazov državnog tužioca i izražava svoju spremnost da dokumenta stavi na raspolaganje pod uslovom da se obezbedi normalan način vođenja procesa, čemu sud naravno ne može udovoljiti. Sa zanimanjem se može očekivati paralelni proces. Za berlinske svinje iz toga neće proisteći ništa dobroga, i ako se Austrija bude mogla održati, onda između ostalih „razočaranja” sve to za njih može da ispadne veoma naopako.

U Nemačkoj se pojavila nova Špenglerova[345] politička knjiga u kojoj se on bezrezervno izjašnjava za nacionalsocijalizam. Svaki redak koji je napisao trebalo je, veli, da šteti Republici. To sam znao.

Na čaju V. Hercog sa svojom prijateljicom. On će se nastaniti u Cirihu, gde kod „Büchergilde”[346] preuzima mesto urednika. Tamo će se pojaviti njegova knjiga o Drajfusu[347]. Erika će otvoriti svoju „Pfeffermühle”. Tamošnji teatar je Gizeovu angažovao za 4 meseca. Izgledi za smeštaj navodno nisu loši.

S ovo dvoje pošao u šetnju šumskim putevima s one strane puta, pa smo onda prešli na put za Bandol, gde sam se od njih oprostio i ja sam onda svratio kod Šikeleovih da se raspitam za zdravlje Šikelea, koji se nosi sa prehladom koja hara uokolo. On se negde izvezao.

Osećam se lakše i vedrije.

Navečе sam ekscerpirao egipatske detalje.

Petak, 25. VIII 33.

Nemirno spavao. Ujutru stigla vest (pismo od K. majke) da je kuća u Pošingerštrase zaplenjena i da se nalazi pod prismotrom SA-ovaca. K. mi je to saopštila ležeći u krevetu i ja sam pobledeo. Mi smo tamo živeli 18 godina. Izgubljene su sve one stvari za koje smo se još nadali da ćemo ih izbaviti — klavir, frižider, stolne stvari, srebrnina itd. Žalimo za svim onim dobrim stvarima koje smo još nedavno nabavili — lusterima, policama, zidnim tapetama, somotskim foteljama u dnevnoj sobi, tepisima. Ali na kraju ta pomisao da ćemo sve to izgubiti i nije ništa novo, a pored toga drugi gube još i više. Ipak nas sve to veoma uzbuđuje.

Vetar se smirio, ali vazduh je poprimio predjesenski karakter.

Prepodne sam napisao pismo Bermanu, koje Kete R. treba da ponese, ali sam drugi deo pisma na K. savet još izmenio. Ja uopšte ne insistiram na tome da se knjiga ne objavi već da se preda izdavačkoj kući „Querido”, za što se i Klaus zalaže u svom današnjem pismu. Suviše je besmisleno da se knjiga u ovom trenutku pojavi u Nemačkoj, Berman mora to da uvidi.

Pismo sam predao Keti R., koja je posle ručka sa svojom sestrom bila kod K. i ja sam se od nje oprostio — ona se vraća za Berlin. Moni ju je u 3 sata odvezla za Tulon. Ja sam se opet zadržao u vrtu i čitao *Prager Presse*.

K. još uvek leži, doduše bez temperature, ali još leči otekli vrat i uho. Lekar iz Bandola, još danas ujutru poručen, stigao je sa velikim zakašnjenjem, tek u 6 sati, ali ostavlja

razuman utisak; rekao je umirujući nas: oteklina je od vrata a ne od uha, stvar će se smiriti za 3 dana. Rekao je šta treba da se radi.

Mejer-Grefe, i sam prehlađen, došao je da poseti bolesnicu.

Pisao sam P. Ajzneru[348] kod *Prager Presse* i Klausu. Kasnije Fidleru. Čitao Temps.

Subota, 26. VIII 33.

Za doručkom dugo pismo dr Hajnsa o zapleni kuće i stavu Političke policije koja zna za pošiljku sanduka „pod fingiranom adresom”, kao i da su i druge stvari iznesene iz kuće. Utvrđen iznos od 97 000 maraka koji treba da platimo kao izbeglički porez, ako želimo da nam se kuća vrati. Izvolite, poslužite se... K. je, pošto je ustala, skicirala odgovor advokatu, kojeg ne smemo više izlagati

daljnjim opasnostima. Treba sastaviti i pismo finansijskom uredu koje će sadržati i odjavu boravka. — Ostala pošta beznačajna.

Radio do ručka; poslednje strane nanovo pisao.

Posle ručka razgovarao sa K. i Golom u mojoj sobi. Potom u vrtu čitao *Tagebuch* sa jednim dobrim napisom od Hajnriha, u stvari odlomkom iz njegove knjige.

Posle čaja sa K. sastavio pismo Finansijskom uredu, čija je svrha da krivicu zbog nastale situacije pripiše Političkoj policiji i gradu. S time je povezana i odjava boravka.

U šetnji sa Bajdlerom i ženom koji ostaju na večeri. Uz put mi je pričao da je radništvo Berlina pre prevrata bilo veoma raspoloženo za ideju da me kandiduje za predsednika Rajha.

— Posle večere je došla i Ilze D. i u razgovor o političkim i muzičkim stvarima umešane su i porodične stvari. Policijski oficir otpustio ga je sa rečima: „Gospodine doktore, nadam se da ću Vas uskoro opet videti. Doći će jednom i druga vremena!” — veoma utešno.

Nedelja, 27. VIII 33.

„Nemačka akademija” poziva članove svog senata da u cilju „glajhšaltovanja” svoja mesta stave na raspolaganje — i ja „hitam da to učinim”.

Objavljene su prve liste sa imenima političara i pisaca koji su dekretom lišeni nemačkog državljanstva. Na čelu liste je Ajnštajn, i Hajnrih se nalazi na listi. A koji su to ljudi koji odlučuju o tom isključenju iz Nemstva!

Pisao sam dalje. Posle ručka sam u vrtu pregledao probne otiske „Jakova”, liste naslova, završnu belešku koja ukazuje na naredne romane. — Nastavio sa čitanjem *Ciriških novela*.

Za čaj došao Hajnrih, sa kojim sam, pošto sam izdiktirao nekoliko pisama, pošao u dužu šetnju.

Minhenske stvari dobile su, sudeći po poslednjim vestima, novi, reklo bi se vedriji aspekt. Lako je moguće da će posle isplate od 97 000 maraka biti vraćeni i kuća i inventar. — No, novi udarci će već doći.

Nemački listovi su navodno raširili vest da sam prihvatio profesuru u Strazburu.

Ponedeljak, 28. VIII 33.

K., sada već bolje, telefonirala Eriki za Kilhberg u vezi sa formom i naslovom pod kojim su stvari iz kuće otišle na Tenenbaumovu adresu, kako se pred vlastima ne bismo zapetljali u protivrečnosti. Teško je naći privremen namešten stan. E. nam ipak za naredne mesece preporučuje Nicu.

Stiglo još jedno pismo od Hajnsa koje je predato u švajcarskoj i očigledno pisano u sasvim drugom duhu nego prethodno, koje je zacelo bilo namenjeno vlastima. On nam saopštava da su u Finansijskom uredu prema nama blagonaklono raspoloženi, što nas ohrabruje i daje nam nade da u pogledu daljeg razvoja stvari ne moramo da računamo baš sa najgorim. Ako bi se zadovoljili sa zatraženom isplatom i ako ne bi zahtevali da imetak koji se nalazi napolju vratimo natrag za Nemačku, onda bi miroljubivo rešenje bilo moguće, što bi išlo i naruku našem boravku u Švajcarskoj.

Postavlja se samo pitanje koliko ću dugo moći da se uzdržim da javno ne demonstrira protiv ovog režima varalica, koji će po svoj prilici posle procesa u vezi sa paljevinom Rajhstaga biti raskrinkan, kao i dokle ću moći da se uzdržim i da ne zatražim da budem brisan sa liste građana države kojom oni gospodare.

Pisao sam malo dalje. U vrtu sam čitao novine. Da u Nemačkoj vlada duh iz 1914. dobro ilustruje i predočava jedno pismo koje je izdavačka kuća A. Langena[349] uputila jednom praškom listu, koji je bio zatražio jednu knjigu na recenziju. Zavredelo je da bude objavljeno i u *Völkischer Beobachter*-u, što su i uradili.

Posle čaja diktirao pisma: između ostalog i odeljenju za strance policijskog ureda u Bernu u vezi sa mojim ponovnim ulaskom.

Kasnije sam bio dole u mestu na šišanju.

Pred kafeom sam se sreo sa prof. Hojzerom i njegovim prijateljima Ulmerovima i Klausmajerovima; zatim sam posedeo sa V. Hercogom i pio vermut. Priključila nam se i gospođa Markezani. Da li ćemo moći da zadržimo kuću i posle 15. septembra, to zavisi od toga da li će gospođa fon Štorer[350] putovati za Kairo ili ne. — Tu je Valeri i navodno me „traži”.

Dovršio pismo Finansijskom uredu.

Utorak, 29. VIII 33.

Ujutru sam se kupao. More je bilo veoma mirno i jasno.

Veliko pismo od Bermana o prodajnim izgledima „prvog romana", na što nadovezuje veoma srdačne reči o delu. Uz to mi saopštava jedan svoj članak koji je već prošle godine

napisao o Predigri.

Pisao dalje. Hteo bih da dovršim ovo poglavlje pre nego što počne seoba i pre nego što moram da se posvetim pripremama konferencije.

U vrtu čitao *Weltbühne* i brošuru hrabrog teologa Barta[351] koji mi je Berman poslao.

Za čaj je došao Hajnrih sa glumcem P. Grecom[352] i ženom. Uz to i gospođa Markezani.

Dovršio pisma i pisao Rajzigeru. U kratkoj šetnji sa K. —

Muve predstavljaju takvu napast da se već može govoriti o odvratnoj neugodnosti. Sparno i vlažno vreme.

Naveče sa izvanrednim simpatijama čitao spis Karla Barta „Teološka egzistencija danas". Kakav hrabar, čestit i dobar čovek! I kako sve to što govori nije samo teološke prirode već ima svoje simboličko značenje! Njegova ironična ljubaznost prema nemačkim vođama naprosto je zabavna. —

Kneginja M. Lihnovski[353] se javila iz Švajcarske i želi da se sretnemo.

Sreda, 30. VIII 33.

Sinoć se usled ove vlažne sparine nisam osećao dobro i činilo mi se da imam temperaturu, što međutim nije bio slučaj. Uzeo sam jedan aspirin i ubrzo sam i zaspao.

Danas sam se pre doručka kupao. Stiglo je novo dugo pismo od Hajnsa. Piše da je Finansijski ured u Minhenu predostrožnosti

radi doneo odluku da se izvrši zaplena — kuće, honorara od svih izdavača koji dolaze, kao i od onih koji ne dolaze u obzir, zatim biblioteke, ukoliko se nalazi na „trećem mestu" (kod Fajsta). Ova odluka ne predstavlja prepreku da se sve to, posle isplate zatraženog velikog poreza, opet vrati, ukoliko ne dođe do nekih komplikacija. — Pismo od Erike ne baš mnogo ohrabrujuće u pogledu Ciriha. Mrka knjiga o paljevini Rajhstaga zaplenjena je u Švajcarskoj. Deblin je proteran a ne zna se zbog čega. Njegovog imena čak i nema na listi ekspatriranih. Moje misli se opet prevashodno okreću prema Nici.

Radio do 1 č. U vrtu čitao Kelera.

I nadalje imamo muku sa muvama.

U 5 č. sa K. pešice do Šikeleovih, gde se zadržali. Zatim u lepoj vožnji njihovim kolima:

sa puta za Labose krenuli smo levo preko jednog zapuštenog mesta za Sir, i odande natrag za Bandol i Sanari. — Večeri nisu sveže, ali su veoma vlažne, tako da pospešuju transpiraciju i čovek lako može da se prehladi. Mnogi ljudi se žale na bolove u grlu.

Pisma: od Bermana koji odbija argumente i želje mog kurirskog pisma i insistira na izdanju knjige, potkrepljujući ciframa dobru prođu knjige baš ovih poslednjih nedelja. Nadalje od Brila, Klausa i Fajsta.

Napisao sam nekoliko oproštajnih reči za počasni poklon za Fišerovu gospođu Rozenbaum[354] koja odlazi za Palestinu.

Od Fišera su stigle naručene knjige: Don Kihot i lepo, šestotomno izdanje Poa koje je izišlo u izdavačkoj kući „Propyläen". Potražio sam oštroumno-fantastičnu priču o „Sfingi", pa

sam je onda pročitao K. i njenoj rođaki. Posle toga sam sam nastavio sa čitanjem.

Četvrtak, 31. VIII 33.

Posle kupanja u moru i doručka prilično sam tegobno radio. Dugo sam se zadržao na filozofsko-analitičkom delu.

Za ručak E. A. Rajnhard iz Le Lavandua koji nam je svesrdno preporučio da tamo pogledamo jednu veoma lepu kuću koja se jeftino iznajmljuje. Posetu i razgledanje kuće predviđamo za početak sledeće nedelje. Sa R. u vrtu. Pošto je otišao kod Šikeleovih, ja sam čitao novine.

Pismo od Vasermana koji me pita za moj stav prema Udruženju i piše o svojoj veoma teškoj situaciji. Kada uskoro bude posetio Cirih, odsešće u Borolaku.

Vest o smrti mladog Lea Ferera[355], Guljelomovog sina, koji je stradao u automobilskoj nesreći.

Vest o ubistvu T. Lesinga[356] u Marijenbadu, gde su ga ubili nacionalsocijalisti.

Pisao sam Vasermanu i Bermanu.

Prošetao sa K.

Uveče Fereru napisao pismo na francuskom sa izrazima saučešća.

Petak, 1. IX 33.

Pod ovim uslovima čovek sa posebnim osećanjem prati kako prolazi jedan mesec za drugim.

Danas je vreme sparno i povremeno se navlače oblaci, iako je u podne, kada sam posetio kupače dole na plaži, duvao osvežavajući vetar.

Zadovoljan sa današnjim radom. U vrtu sam posle toliko godina opet čitao Pad kuće u Ašeru[357], koji spada među najranije čitalačke utiske. Hano B.[358] ga citira i pri sadašnjem čitanju pale su mi u oči izvesne pojedinosti koje sam podržavao: epizodi za prolaskom ledi u pozadini sobe odgovara epizoda sa prolaskom pastorice Helenrauh u *Tristanu*.

O stradanju T. Lesinga nema još nikakvih pobližih vesti. Željeno zastrašujuće dejstvo neće izostati. Prag, Pariz, Amsterdam mogu biti bezbedniji od Marijenbada ili Bazela, ali teško da će se Švarcšild i ljudi oko *Weltbühne* osećati bezbednim. Ježim se pred takvim

krajem, ne zato što je to kraj, već zato što je to tako jadno i što on možda pristaje jednom Lesingu ali ne i meni. — Na sve strane pogranični incidenti od strane Nemaca: na belgijskoj, švajcarskoj, čehoslovačkoj granici. Biće, kako se govori, uloženi protesti.

Večernja šetnja sa Bajdlerovima koji su ostali na večeri: uz to i Ilze D. Razgovor o romanu koji bi trebalo napisati — iz sfere Vagner-List-Kozima-Niče, jedna veoma interesantna tema, najkomplikovaniji, najobuhvatniji nemački predmet. Antipatija između Lista i njegovog zeta (veoma izrazita). Listova evropska duhovnost nasuprot Vagnerovom izrastanju iz malograđanskog. Listova ćerka, duhovno mondena i ne-nemačka (da ne kažem „nenemačka") od rođenja, unosi u Vagnerovu sferu katoličko-kadilački elemenat, s jedne strane, a onda opet, s druge strane, sama piše antisemitske i

nemačkonacionalističke članke Vagnera u bajrotskim listovima. K tome dolazi Niče koji je potekao iz svešteničke kuće, iz humanizma, profesorske sfere i koji se usled bolesti izrodio u nešto evropsko-antinemačko. — Podstaknut ovim razgovorom, ponovo sam čitao moj članak o Vagneru.

Subota, 2. IX 33.

Kupao se i napravio korak dalje u poslu.

Stigla je prva sveska časopisa *Sammlung*[359] koji uređuje Klaus.

U vrtu sam čitao *Tagebuch* koji je neuporedivo bolji i inteligentniji od *Weltbühne*.

Za čaj smo se dovezli kod Hakslijevih, kod kojih je došao i Valeri sa svojom domaćicom. Veoma zamoren višečasovnom konverzacijom

na francuskom jeziku. Radi osveženja prošetao sa K., pošto smo kola parkirali.

Uveče sam čitao *Vilijama Vilsona*[360]. Lektira Poa više ide uz planiranu novelu o Faustu nego uz *Josifa*, zbog kojeg ću čitati *Don Kihota*.

Nedelja, 3. IX 33.

Veoma lepi dani poznog leta pri već skoro punom mesecu. — Stigao je časopis *Rundschau*, naveče sam pročitao neke stvari u njemu. Članak K. Šrempfa[361], afirmativno objašnjenje nacionalne sumanutosti putem ekonomske istorije. Binding prevodi jedan Periklov govor palim junacima bez velikih slova — harmoniše. Podstaknut razgovorom sa Bajdlerom zainteresovala me je prepiska Lista sa groficom Dagu.

Između često histerične ojađenosti emigrantske žurnalistike i poniznog nemačkog spisateljstva koje učestvuje u „izgradnji” treba naći svoj solidan put. Utisak, i to podozriv, ostavila je na mene Šrempfova izjava da je vladajući princip defanzivni princip sigurnosti i da „ako se *pravovremeno i pravedno*(?) ostvari neophodno poravnanje u naoružanju u korist Nemačke, do kraja stoleća ništa neće biti neverovatnije nego jedan evropski rat”. Dodao je da bi to u svakom slučaju mogao biti samo jedan rat iz očajanja a ne iz optimizma. — Jedan članak pun poluistina koje treba da posluže opravdavanju svega onoga što se zbiva. U osnovi je to istorijska uslužnost. Jedinu utehu pred prizorom tog uvijanja i klanjanja predstavlja spis teologa Barta. Drugi jedan teolog, Dibelijus[362], brani, iako sa većom popustljivošću, protestantizam od države i nacionalsocijalizma. Izgleda da je samo u toj sferi i sa te strane moguć izvestan otpor,

izvesno uspravno držanje.

Praški listovi su puni vesti i ogorčenja povodom ubistva Lesinga. Nemačka štampa piše o svemu tome sa odobravanjem.

Na čaj u susedstvu kod Golovih, kasnije u šetnji sa Golovima, pri čemu smo uz put sreli Šikeleove, Mejer-Grefeove i Simonove.

Pismo H. Kestena[363] iz Sanarija.

Ponedeljak, 4. IX 33.

Raznovrsna pošta, između ostalog i jedna karta od Foslera iz Santandera, gde sudeluje u radu jednog internacionalnog kongresa: „Jedan tračak svetla u tami".

Fišer je još jednom poslao reviziju sa spiskom sadržaja knjige.

čitao *Weltbühne* i *Temps* sa jednim srazmerno oštrim napisom o cirkusu u Nirnbergu i bedi od Hitlerovog govora. Predstoji nov miroljubivi govor „narodnog kancelara” koji će verovatno naići na još manji prijem nego prvi.

Na čaj došli Hajnrih, H. Kesten, gospodin Aron[364] i Ilze D. Razgovor u vrtu, zatim u šetnji sa K., Hajnrihom i Ilze D.

Pisao Hercovoj.

Opet je stiglo pismo od advokata Hajnsa, u kome kaže da se slaže sa mojim pismom Finansijskom uredu. Ostajemo pri ideji mirnog rešenja putem isplate dažbine od oko 100 000 maraka, posle čega bi zaplenjene stvari trebale da budu vraćene. Fajst se javio iz Holandije i kaže da je primio službeno obaveštenje da se

kod njega nalazi odabrani deo moje biblioteke.

U *Weltbüne* napomena o piscima koji još nisu rekli „nijednu reč protiv hitlerizma". Ljuti me novinarska provokacija.

Utorak, 5. IX 33.

Lepa, bistra voda. Malo sam se vežbao u plivanju.

Juče i danas malo radio; popodne sam u vrtu radio na doterivanju. Josif mora u sceni prodaje još jednom da dođe do reči u razgovoru sa nastojnikom i mora da kaže nešto lepo. Upotreba motiva „Laku noć” s obzirom na božjom voljom određeno umiranje Montkava, kome Josif još na kraju kaže laku noć.

Za vreme rada telefonski poziv prof. Sengera iz Pariza koji kaže da hitno mora da razgovara sa mnom. On, očigledno na izdavačevu želju, još večeras kreće za Marsej, tako da će sutra biti ovde. U izvesnoj meri sam radoznao.

Stigle su prve sveske jednog novog pariskog

umetničkog časopisa u veoma lepoj opremi: *Minotaure*, inspirisane primitivnim kulturama, istorijom religije, mitologijom i psihoanalizom — jedan kompleks interesa čija popularnost raste od trenutka kada sam koncipirao moju knjigu i možda upravo sada, kada izlazi *Josif*, dostiže vrhunac i nailazi na opštu zainteresovanost. Spisateljstvo je senzitivnost i sposobnost da se za 5 do 10 godina bude ispred vremena.

Za večeru smo se odvezli do Markezanijeve, gde smo zatekli Šikeleove, dr Udea[365] iz Pariza, Evu Herman i druge. Posle večere su se pojavili mnogobrojni drugi gosti, među njima gospođa Štiler[366], gospođa Franc Hesel[367] i njen mlađi sin, Hakslijevi i drugi. Razgovor sa Udeom o Nemačkoj. Na moju želju nešto ranije smo krenuli kući i kod kuće smo onda još pili lipov čaj.

Sreda, 6. IX 33.

Rano ustao i kupao se. Dok sam radio, prispeo je tajni savetnik Senger. Radi se, kao što sam očekivao, o mojoj saradnji u časopisu *Sammlung*, čime se navodno dovodi u opasnost knjiga o Jakovu a time i cela Fišerova izdavačka kuća. Višečasovni razgovor o tome i pre i posle jela, prekidan razmatranjem nemačkih prilika i odnosa sveta prema svemu onome što se zbiva u Nemačkoj. Navodno se sada na sve strane jako oseća opasnost koja preti. Ali da li će svet smoći snage da uradi ono što je neophodno, i pored grozničavog nemačkog naoružavanja, to je veliko pitanje, štaviše teško je poverovati u to. Razgovarali smo i o mnogim drugim stvarima, o celoj toj nevolji. Što se mojih stvari tiče, čuo sam da je knjiga naišla na izvanredan prijem, da je potražnja velika i da je prispelo već na hiljade

narudžbina. Za mnoge bi obnovljen umetnički ugled jednog prezrenog i izgnanog pisca predstavljalo pravo zadovoljstvo i blagodet. Svoju moguću predusretljivost pokazao sam na taj način što sam Bermanu poslao telegram, kojim opet ni sebi ne štetim.

Neobična izjava Surkampa, urednika *Rundschau*, da će se cela stvar završiti deobom Nemačke. Tako se u Nemačkoj misli — i tako se piše.

Telegram od Erike da je našla veoma lepu i odgovarajuću nameštenu kuću po povoljnoj ceni od 550 franaka mesečno. Dilema: nesigurnost i kulturna zavisnost Švajcarske, okolnost da bih tamo iz predostrožnosti morao da ćutim a da pri tome opet ne bi bila isključena svaka opasnost. Hajnrihove rezerve, kojima se i Senger u velikoj meri pridružuje. Treba sačekati pismo od Erike, vesti iz Nice i

švajcarsku ulaznu vizu.

Četvrtak, 7. IX 33.

Navika da se ujutru kupam kod mostića (pri mirnom i bistrom moru) postala mi je draga.

Radio sam dalje, bolje nego juče, kada sam bio ometan u radu. Telefonski poziv Sengera koji je u bučnom Tulonu imao besanu noć.

čitao *Europäische Revue* veoma odvratnog princa Rohana — jedna u velikoj meri nesnosna, po nerve otrovna, istovremeno destruktivna i deprimirajuća razonoda, na koju sam se prisilio iz poriva za samomučenjem ili pak iz slabe želje da čujem i drugu stranu i upoznam njene „misaone tokove”. U *E. R.* barem ne govore o revoluciji nego o „nacionalnoj kontrarevoluciji” koju

izdavač i saradnici slave kao jedan veliki početak i prelom od presudnog značaja po celu Evropu. Jasno je da se život jedne države menja tokom jednog ljudskog veka od 60 godina. Ali zašto bi to moralo kod mene da izazove mržnju i odvratnost? „Fašističke", nacionalno naglašene autoritarne metode počinju na sve strane da odmenjuju stare, klasične forme demokratije. Zašto se od toga pravi posebna nemačka misterija i zašto Nemačka pri tome nastupa sa pretenzijom da izigrava vođu i spasioca sveta? Posle antidemokratskih prevrata u Rusiji i u duhovno beznačajnijoj Italiji, Nemačka sa svojim prevratom, koji u stvari predstavlja preuzimanje vlasti od strane onog sloja stanovništva koji u duhovnom pogledu stoji na najnižem stepenu — sloja propalih malograđanskih masa ispunjenih mržnjom, dolazi tek na trećem mestu. Čime se ona izdvaja? Treba li svet da se obnovi pomoću

prljave mistike, izopačene filozofije života koju ona unosi u pokret? Zato što tamošnje promene u području političke tehnike i rukovođenja poprimaju oblik ubistvene i ubilačko-krvave i ratne religije, čiji je moralni i duhovni nivo najbedniji deo cele njegove pojave. Osveloljublje i manija veličine ujedinjuju se u svetsku opasnost, prema kojoj je predratni imperijalizam bio prava nevinost. I ovaj prinčevski kelner nas uverava da će ova i ovakva Nemačka na isto tako miroljubiv način urediti Evropu kao što je u zemlji „ustavnim putem" došla na vlast. Ali ta Nemačka je jedini narod u Evropi koji se ne boji rata i ne odbacuje ga već ga štaviše obožava; ona sa svojom totalitarnom državom, sa svim onim što je za ovo pola godine urađeno, ne teži ni za čim drugim nego za ratom, koji možda ne bi htela, ali koji s obzirom na svoje ishodište i na svoju prirodu mora da hoće. Program, delom nesvestan delom svestan, jasan je: Prvo uništiti

„unutrašnjeg neprijatelja”, tj. sve ono što se u zemlji suprotstavlja ratu (to je ujedno bila osveta nad sopstvenim narodom zbog toga što je navodno zbog tog naroda izgubljen rat) i onda — šta posle toga treba da dođe, to se ne zna, to se još ne može sagledati, a i poriče se da se to već želi sagledati. Ali potajno se želi to buduće stanje, čezne se sa njim kao za voljenim haosom — jedna ljubav koja uliva osećanje da smo pozvani za političko vođstvo sveta — pa se u tom smislu sasvim javno svim silama radi na naoružavanju. — Sve se to ne da poreći, to je sušta istina. Ali onaj ko pristaje uz tu istinu, taj, po mišljenju tih ludaka iz *E. R.*, više nije u stanju da „okuša skok iz sadašnjeg u buduće”.

K. opet ima temperaturu i delom je u krevetu. Zabrinut.

Na čaj je došla Anete Kolb koju smo poslednji put videli u Bazelu. Posle večere

odvezao sam se sa Golom za San Sir kod Mejer-Grefeovih, gde smo se opet sreli sa Anetom, a pored toga i sa Šikeleovima. Domaćin nam je pročitao dve umetničke priče. Razgovor o aktuelnim pitanjima, zatim o časopisu *Sammlung*, koji za Fišerovu kuću predstavlja jedan udarac, a izgleda da i za Jakova predstavlja ne baš malu opasnost. Klaus nas je, uostalom, time što je u prvu svesku uvrstio Hajnrihov članak, prešao. — Društvu sam pročitao danas prispelu kartu „jednog nacionalsocijaliste iz Minhena” kojim me ovaj „opominje da više nikada nogom ne kročim na nemačko tlo". Karakterističan, sitan rukopis trgovca. Društvu sam pročitao i neka mesta iz Bartove brošure. Imao sam nervozni napad straha.

Počeo sam ponovo da čitam *Don Kihota* i ovog puta hoću da ga pročitam do kraja. — U krevet sam pošao tek u pola 2.

Petak, 8. IX 33.

K. leži sa temperaturom i bolovima u leđima. Radio sam malo; uznemiren, prenadražen.

Popodne spavao.

Pisma od Levandovskog u vezi sa holandskom turnejom, i od Štibela[368] iz Tel Aviva u vezi sa hebrejskim prevodom *Jakova*. Na ovo pismo sam odgovorio posle čaja i ujedno sam naložio da se onamo pošalju korigovani tabaci.

U *Prager Mittag*-u u veoma podozriva izjava Jozefa Rota[369] na adresu izdavača koji su ostali u Nemačkoj, delom neukusna, delom denuncijatorska. Alkoholizirano emigranstvo.

Večernja šetnja sa Medi.

Naveče čitao „firerov" govor o kulturi u jednom nacističkom listu iz Frankena, koji su mi začudo poslali. Neverovatno. Taj čovek, eksponent sitnog srednjeg staleža sa osnovnim školskim obrazovanjem koji se odao filozofiranju, odista je jedna neobična pojava. Nema sumnje da njemu, za razliku od tipova kao što su Gering i Rem[370], nije stalo do rata nego do „nemačke kulture". Njegove misli, koje bespomoćno ponavlja, praveći stalno omaške i izlažući ih u jadnom stilu, jesu misli đačeta koje se bespomoćno trudi. One bi još i mogle da ostave neki utisak kada ne bi bile svedočanstvo jezive neskromnosti. Nikada se silnici, akteri svetskih zbivanja i velike politike nisu usuđivali da na takav način izigravaju učitelja jednog naroda, štaviše učitelja čovečanstva. To nije činio ni Napoleon, a ni Bizmark. Oni su stvorili jedan red, jednu

osnovu, polazeći od svoje vizije, na kojoj je mogao ili nije mogao da cveta viši duhovni život, nauke i umetnosti. Oni su preko države u tom duhovnom životu podržavali i podsticali ono što im se činilo korisnim a isto su tako nasilno ugušivali ono što im se suprotstavljalo. Ali oni nikada nisu docirali sa katedre i propisivali naciji kulturnu teoriju, kulturni program, iako su po svom duhovnom kapacitetu neuporedivo više bili za to osposobljeni nego taj bedni mangup. Naravno, oni još nisu znali za „totalnu državu" koja nije samo osnovica moći, već je jedna sveobuhvatna sila koja komanduje svim oblastima života, pa i kulturom, štaviše, pre svega njom, jer zna kakva ona treba da bude, pa je diktatorski, isključivo i bespogovorno svodi na pojmove usvojene u žestokom autodidaktičkom rvanju i zasnovane na strahovito tanušnoj lektiri. Totalna država je između sveg ostalog država Platonova, u kojoj vladaju filozofi — jedan

filozof, zanatlija kojeg je vreme duhovno uskovitlalo a pogubni haos uzneo do visina vlasti, koji svoju histeriju zamenjuje umetništvom a svoju bespomoćnu zainteresovanost misaonošću, i koji bez skrupula i dilema hoće jednom narodu takve duhovne prošlosti kao što je nemački da nametne svoja nakaradna mišljenja. Nacionalsocijalizam je filozofija... Kada se čovek samo priseti sa kakvim je strahopoštovanjem sindikalac Ebert[371] pristupao kulturnim stvarima, onda može da vidi kakvim je stravičnim putem demokratija odonda pošla.

Subota, 9. IX 33.

Noću je obilato padala kiša. Prepodne obukao topliju odeću.

Pismo od Erike o kući kod Kisnahta koja

pripada jednoj arhitektkinji: kuća je prostrana, udobna i lepa i od aprila bi nam bila na raspolaganju po jeftinoj ceni. Ličnost vlasnice ukazuje nam i na mogućnost da vremenom dođemo i do sopstvenog odgovarajućeg doma.

Diskusija sa K. i Golom po pitanju: Nica ili Cirih?

Obaveštenje bernske policije za strance da će mi marsejski konzulat dostaviti moj pasoš sa ulaznom vizom.

Varalica Dejvid Iven objavljuje u jednom američko-jevrejskom časopisu dug intervju sa mnom, u kome jednostavno iznosi svoja sopstvena mišljenja, poturajući ih, tj. pripisujući ih meni. On se bio predstavio kao muzički pisac i poštovalac koji želi da mi stisne ruku i nijednom rečju nije pomenuo mogućnost

da bi naš razgovor hteo da obelodani u publicističkoj formi. Nečuveno.

Posle čaja diktirao pisma. Došli su Šikeleovi da se raspitaju za K. zdravstveno stanje. Ja sam se s njima po mraku provozao do Bandola.

Jaka vojna obezbeđenja na austrijsko-nemačkoj i švajcarsko-nemačkoj granici zbog mnogobrojnih incidenata koji su doveli do diplomatskih komplikacija. Napunjeni karabini švajcarskih graničara. Sve se brani od opasnog psa u središtu Evrope, jednog fanatiziranog, stravično prenadraženog naroda u stanju nacionalnog orgazma, što svet uokolo prisiljava da bude veoma oprezan.

Nedelja, 10. IX 33.

Noću nevreme i kiša. Nemirno spavao,

tromo radio.

Pisma od Franka (iz Lugana) i Rajzigera.

Opasan vetar, loše, teško vreme.

U vrtu čitao *Tagebuch*. Opis koncentracionog logora Oranijenburg od jednog znalca. Nije loše. Druga strana medalje firerovog govora o kulturi ili „Gde ima mnogo svetla, tu ima i mnogo senke".

Zastrašen i nemiran. Nervozan zbog predstojeće odluke koja će verovatno pasti u prilog Ciriha. Uostalom, to je pokušaj i ne obavezuje. Ako se pokaže da je atmosfera nesnošljiva, još uvek možemo da se vratimo za Francusku.

Novo pismo od Hajnsa. Minhenski finansijski ured uskraćuje nam popust na iznos

izbegličkog poreza, ukoliko se ne napravi novi popis imovine. To ne možemo da prihvatimo, a K. smatra da bi glatka isplata jednog tako visokog iznosa takođe morala da ugrozi „mirno" odvijanje posla. Sumnjam u to.

Za čaj poseta prof. Hojzera i njegovih gostiju, Ulmerovih. Dosadno.

Kasnije su došli Bajdlerovi sa kojima sam pošao u šetnju. Susret sa Fojhtvangerovima. Posle večere je Bajdler pročitao tekst protesta protiv nemačke zloupotrebe Vagnerovog imena koji on, kao najstariji unuk Vagnerov, namerava da rasturi preko prepiske.

Ponedeljak, 11. IX 33.

Sinoć sam bio uzbuđen i neraspoložen pošto mi je K. nabacila da i Golo, kao i njegov brat i sestra, očekuje od mene izjavu protiv Hitlerove

Nemačke. Jutros sam tu stvar razmatrao sa K. Ona se složila sa mnom da se mora znati šta se hoće i da sada, budući da narednog meseca treba u Nemačkoj da se pojavi roman, ne bih smeo izdavaču da pravim poteškoće.

K tome dolazi naša odluka da se preselimo u Švajcarsku. Ni jutros nije stigao odgovor kućevlasnice iz Nice. Stoga sam K. rekao da telegrafira Eriki da prihvatamo ponudu u Kisnahtu i da ćemo negde 25. stići u Cirih. Predviđeno je da Golo, Moni i Bibi sa devojkom Marijom krenu kolima, a da ja sa K. i Medi na nekoliko dana odsednem u hotelu. Moramo da učinimo taj pokušaj da živimo na nama prirodnom kulturnom tlu. Valja isprobati kakva je tu atmosfera i kako stoje stvari sa finansijske strane. A uz to je za mene zanimljivo da u momentu pojave knjige budem u nemačkoj sferi. Pri tome se radi o jednom istovremeno komfornom i provizornom

boravištu koje nas ne vezuje i koje opet iako možemo da napustimo.

Istočni vetar, pretežno oblačno nebo, sparno ali usled vetra istovremeno i sveže.

Prekinuo sam rad na pripovesti i pisao sam pismo *Intransigeant*-u[372] kao odgovor na pitanje „Que pensez-vous de la France?", pri čemu se odmah izlažem opasnosti da postanem suviše agresivan prema nemačkim događajima.

„Mali" imaju popodne čas francuskog kod prof. Gola. — Čitao *Weltbühne*.

Utorak, 12. IX 33.

Celog dana utučen. Sparno, teško vreme. Negativan odgovor kućevlasnice iz Nice. Cela stvar se obelodanjuje kao nesporazum koji je

K. Volf samo pothranio. Istovremeno je stigao telegram od Erike da je kuća u Kisnahtu iznenada prodata. U svakom slučaju stoji nam na raspolaganju jedna druga, veća i skuplja kuća.

Dovršio pismo *Intransigeant*-u, s tim što sam ga skratio i malo ublažio.

Stigla je Mrka knjiga o paljevini Rajhstaga. Ali sam ubrzo prestao da je čitam.

Telegram od Sengera: neophodno je da se ja određenih razloga" distanciram od časopisa *Sammlung*. To je jedna besramna ucena za koju u Berlinu, gde sve nadvladava strah zbog moguće zabrane knjige i kraja izdavačkc kuće, nemaju osećanja. U pola 5 sam se sa K. odvezao do Šikelea da se s njim posavetujem. Kod njega je ta situacija jednostavnija, budući da su prekinute lične veze i da je on time

Bermanu veoma izišao u susret. Mučno kolebanje između popuštanja i odbijanju. Na kraju sam napisao: „Moram da potvrdim da karakter prve sveske *Sammlung*-a ne odgovara svom prvobitnom programu", i K. se pobrinula da ode telegram, čime već mnogo žrtvujem a da pri tome to neće biti dovoljno.

Pogružen razgovor o nemogućnosti da se zauzme pravi stav, o neminovnosti odstupanja pred bestijalnošću. O potrebi duhovne slobode i duševnog mira, kao i da se čovek drži podalje od literature resentimana i očajanja. Čovek nije stvoren da se razjeda u mržnji.

U kratkoj šetnji sa K. koja se onda sama odvezla kući, kako bih ja mogao pešice da se vratim. Više puta je sevalo.

Kod kuće sam zatekao Hajnriha sa njegovom ordinarnom prijateljicom, koji mi

ovako umornom i nervoznom baš nisu bili dobrodošli. Ostali su na večeri.

Čitao *Don Kihota*.

Sreda, 13. IX 33.

Dani ispunjeni brigama. Stiglo pismo od advokata Hajnsa, kojim nam saopštava da Finansijski ured neće da primi 60 000 maraka u vidu neprodajnog amnestijskog zajma, tako da za otkupni iznos nema dovoljno sredstava na raspolaganju. Razmatrali mogućnosti da se nađe neki izlaz, i K. napisala pismo.

Erika piše o drugoj velikoj kući u kojoj, međutim, nema rublja i srebrnine. Njeno iskustvo sa Cirihom nije baš naročito povoljno, njen radni poduhvat ugrožavaju surevnjivost i ljubomora domaćih, tako da je ona sklona da nam preporuči da se odlučimo za Nicu. Ali mi

za ovu zimu ipak ostajemo pri Cirihu, pa smo poslali i depešu da ćemo 22. stići tamo, s tim što ćemo za prvi trenutak odsesti u nekom hotelu.

Bermanu sam napisao opširno pismo u vezi sa časopisom *Sammlung*.

I talijanski prevodilac Sakerdote šalje upitnik.

Nu ćaj su došli Ilza D. i gospođa Markezani. Kasnije sam opširno pisao Klausu u vezi sa časopisom i onda sam sa K. pošao dole na poštu da predam pisma.

Vlažna sparina.

Izdavač novina R. Mose[373], odlikovan ratnim odličjima, nedavno uhapšen, vraćen je sada, kako javlja *Temps*, svojoj porodici kao leš

u jednom zakovanom sanduku.

Temps **takođe javlja o samoubistvu jevrejskog profesora Forstera[374], psihijatra sa univerziteta u Grajlsvaldu, koji je bio suspendovan sa svog položaja.**

Engleska, Francuska i Amerika su izgleda prilično složne po pitanju da Francuska mora ostati naoružana i da naoružavanje Ncmačke mora biti pod kontrolom. Provale besa u nemačkoj štampi.

Nezgrapno licemeran miroljubivi govor Gebelsa, određen onom „taktikom" sa kojom su ti ljudi do sada imali uspeha.

Navodno je otkriven jedan pre godinu dana planirani komunistički atentat na Hitlera. Atentat nije uspeo zbog toga Što je Udruženje crvenog fronta za atentatora odredilo čoveka

koji nije umeo da barata s pištoljem. Jedna do neba vapijuća laž, ali će ona sigurno jedno tuce komunista stati života.

Četvrtak, 14. IX 33.

Blagotvorno dejstvo fanodorma: juče od sparine i zujanja komaraca nisam mogao da zaspim, pa sam oko pola 2 uzeo jednu tabletu i onda sam ubrzo zaspao, tako da sam ležeći na leđima pri svetlosti lampe, spavao do pola 8. Kada sam se probudio, još sam malo osećao umor, pošto sam sredstvo uzeo suviše kasno.

Ipak se lakše osećam. Kupao sam se. Ponovo radio na romanu (Potifar).

Članak u *Prager Presse* o Mrkoj knjizi. U Parizu velika demonstracija protiv predstojeće pravne svinjarije u Nemačkoj. Govorila su oba branitelja koje je Vrhovni sud Rajha odbio.

Bila je to predigra londonskom procesu koji će početi nekoliko dana pre lajpciškog procesa. Radoznao sam šta će od svega toga biti i na kakav će to odjek naići u svetu.

Posle čaja diktirao pisma, posebno se zadržao na pismu Sakerdotu[375]. Osećao sam se loše i ja sam malo prilegao, pa sam se onda obrijao i preobukao za večernje društvo koje se kod nas okupilo: Sibruk, gospođa Vortington, Aneta Kolb i Hajnrih došli su na večeru koja je bila veoma dobra; moje stanje se opet poboljšalo i veče je proteklo sasvim ugodno, francusko-nemački.

Petak, 15. IX 33.

Čistiji vazduh, vedrije nebo. Kasnije ustao i pre doručka malo prošetao. Onda sam radio do 1 č.

Potresno pismo od I. Herc o svom životu u ekstremno antisemitskom Nirnbergu.

Čitao u vrtu *Don Kihota*.

Na čaju Arnold Cvajg sa porodicom, koja se seli za Palestinu, dok on ostaje ovde da završi svoju knjigu. Razgovor u vrtu i rastanak.

Pisao A. M. Freju.

Išao sam dole na poštu da predam pisma. Na povratku sreo Šikelea koji je bio krenuo kod mene da me posavetuje u vezi sa odgovorom „Intransigeant"-u, koji sam ublažio i kovertirao.

Seker[376] je poslao engleska izdanja mojih knjiga, uključujući i novu knjigu *Past Masters*. One su namenjene Sibruku kao poklon i ja sam

u njih upisao posvete.

Subota, 16. IX 33.

Lepo poznoletnje vreme. Rano sam ustao i kupao se. Dok sam radio, došli su u posetu gosp. i gđa Lišer. Razgovor o izdavačkoj kući Fišer i Nemačkoj.

Raznovrsna pošta koju je Kurcova dostavila. U jednom pismu deci kaže da se Bertram javio telefonom i da je posle nekoliko reči objašnjenja u vezi sa situacijom za danas najavio svoju posetu. Čudno. Ta naivnost ide predaleko.

U vrtu sam čitao *Tagebuch*, u kome se nalazi izvod iz jednog energičnog članka objavljenog u *Neue Züricher Zeitung*, koje su sada u Nemačkoj zabranjene, i lep Hajnrihov članak o poniženju inteligencije — ovi tekstovi

su me obradovali.

Veoma neraspoložen zbog novog izdanja *Revue Franco-Alleniande* koje ostavlja utisak kao da ga je zakupilo Berlinsko ministarstvo propagande. Odvratna glupost.

Posle čaja otišli smo dole do hotela „de la Tour”, gde su Medi i Bibi koncertirali sa čelistom Landcofom. Svirali su jedan Bahov komad i Betovenov trio, a zahvalnu publiku činili su gospođa Šikele i sin, gospođa Landcof, Ilze Dernburg, Aneta Kolb i mi. Deca su dobila cveće i čokolade.

Posle toga u dužoj šetnji sa K. Medi i Ilzom D. do Sifura u okolinu. Pri večernjem svetlu lepe slike predela. Vratili smo se na naš brežuljak za mraka.

Uveče čitao novele Poa.

Privatni proces u Londonu je u toku. Iskazi komunista o nemogućnosti paljevine Rajhstaga. U London je avionom stigao nacionalsocijalistički branitelj berlinskih optuženih i on prisustvuje raspravama. Neobična potreba za informacijom. Istovremeno *Temps* javlja da će „ministar” Gebels sa nemačkom delegacijom ići za Ženevu — i to pošto ga je Mrka knjiga raskrinkala, a sve je prilika da će to raskrinkavanje biti dovršeno ovim procesom! Hoće li biti dovoljno apatični da ga trpe?

Nedelja, 17. IX 3.

Tmurno, svežije vreme. Posle kupanja i doručka radio dalje i dovršio prvu scenu sa Potifarom.

Veoma tegobna probava. Već danima imam

zatvor. Uzeo sam eumidrin, iako sam već uzeo magn. perhidrol.

Popodne čitao *Weltbühne* koja zastupa mišljenje da će ishod lajpciškog procesa biti od odlučnog značaja za ponašanje kapitalističkog sveta prema Hitlerovom režimu. Ako Torgler bude „priznao”, što je posle „kure” od pola godine lako moguće, onda će se sav strah pred komunistima prikloniti Hitleru i zaklinjati se na njega. — Nadalje o hemijskim ratnim pripremama Nemačke.

Javljaju se prvi znaci nemira zbog predstojeće seobe. Opet mi predstoji veoma značajna promena, neka vrsta povratka u nemačku sferu. Rajfovi[377] iz Ciriha nas uveravaju da će nam tamošnja atmosfera odgovarati. Čuju se i suprotna mišljenja; ali dalje nego *N.Z.Z.* se ne može ići — istočna Švajcarska će se pre odreći nemačkog jezika,

kažu ove novine, nego što će se sjediniti sa Hitlerovom Nemačkom.

Osećam da de me opet spopasti nemir i strah zbog predstojeće seobe kao svojevremeno u Lencerhajdeu. Ali u međuvremenu smo se na ovakvu situaciju već navikli i po svemu sudeći tamo nas ipak očekuje nas dostojna egzistencija koja će biti slična našem ranijem načinu života — uz to je tu nemačko pozorište i atmosfera jednog sa svetom povezanog i duhovnog, iako građanskog grada. —

Karakteristična pojava: pisac H. Hauzer[378] obavestio je izdavačku kuću Fišer preko Ministarstva propagande da se i pored postojećeg ugovora sa Fišerom ne oseća obaveznim da mu preda svoju novu knjigu. Neverovatna podlost — i Berman je veoma utučen. Njegova jedina, skoro bolesna nada je Josif, bez kojeg bi verovatno već zatvorio svoje

preduzeće. To proizlazi iz jednog pisma Fajsta. —

Za čaj došli gospodin i gospođa Lišer i Hajnrih. Politički razgovor. Sa gospođom L. dogovoreno da se knjiga o Jakovu da izdavaču Galimaru. Treba obavestiti Plona koji se ne javlja.

Kasnije je Hajnrih pročitao veoma upečatljiv članak o Hitlerovim pretnjama ubistvom koje je uputio emigrantima. Ostao je na večeri.

Ponedeljak, 18. IX 33.

Za doručkom je između mene i K., usled obostrane nervozne prenapetosti, došlo do sporečkanja, zbog čega veoma žalim. Potrudio sam se da to brzo izgladim, ali se osećam postiđenim, budući da su pri tome bila prisutna

i deca.

Pismo od Erike. Za vilu u Kisnahtu treba za pola godine unapred platiti najamninu, pošto vlasnica hoće da kompletira opremu i uređaje: 3600 franaka. — Erika ima u Cirihu lepog uspeha (radio i modne revije), ali se pitanje njenog kabarea[379] još uvek odlučuje po uredima.

Pismo od Bodmera[380] iz Ciriha u vezi sa švajcarskom turnejom sa predavanjem, što ću, s obzirom na dobit, bezuslovno prihvatiti. Za sada je predviđeno 8 gradova, ali će u turneju zacelo biti uključeni i zapadnošvajcarski gradovi.

Nisam radio. Napisao opširno pismo Hercovoj.

Za čaj došli dr Bajdler sa ženom, Ilze

Dernburg i gospođa Landcof sa sinom. Umoran. Bajdler kaže da se Hajnrih maltene razboleo od brige i uznemirenja zbog naše odiuke da idemo za Cirih. Neobično.

Pisao sam Rajzigeru, a zatim sam pešice u mraku odšetao do gospođe Markezani, gde smo onda večerali sa njenom ćerkom i Evom H. Prilično prijatan razgovor, pri čemu nisu dodirivane političke teme. Vlasnica nije lišena izvesne komike.

Utorak, 19. IX 33.

Kupao se i onda sam do ručka radio.

Pismo od Levandovskog u vezi sa holandskom turnejom u novembru.

Počeo sam sa pripremama za putovanje. Sanduci sa knjigama, rezervacija mesta u

spavaćim kolima.

Na čaju kod Šikeleovih sa Hajnrihom i Mejer-Grefeovima. Posle toga na šišanje i pešice kući. Pre i posle večere pisao pisma dr Bodmeru i Fidleru.

Šikele mi je dao da pročitam jedno Bermanovo veoma glupo i bezobrazno pismo o *Sammlung*-u i o Hajnrihovom „nefundiranom" članku u njemu. Iz toga progovara duh sputanog, zamagljenog i zaslepljenog „unutrašnjeg” Nemstva koje će isto tako iz neznanja i iz uverenja kao i 1914. dozvoliti da bude povedeno u naredni rat. Uz to, tu sebi daje oduška ordinarna konkurentska ljutnja.

Naveče čitao Poove priče.

Sreda, 20. IX 33.

Sada na kraju imamo lepe, jasne, ne suviše vruće dane poznog leta, sa svežim maestralom koji medutim suviše zamućuje vodu da bih još mogao da se kupam.

Rano sam ustao i radio sam do pola 12. Onda sam uz Golovu pomoć pakovao knjige i opet pripremio rukopis za transport. Pakovanje sanduka se nastavlja. Razvedravanje.

Posle ručka čitao *Don Kihota*.

Pismo od „Comité de Coopération" u vezi sa oktobarskim sastankom. Sklon sam da otkažem, budući da će me predstojeća predavačka putovanja stati mnogo snage.

Poseta gospođe Markezani, ali ja nisam bio kod kuće. Poseta gospođe L. Fojhtvanger.

Za čaj došli gospodin i gospođa Lišer, k tome Hajnrih.

Pisao sam Brunu Franku i još nekim drugim. Nevreme i kiša koja je padala sve do duboko u noć. Oproštajno veče kod nas: Šikeleovi nisu došli, pošto je Rene imao astmatični napad. Bili su: Mejer-Grefeovi, Hajnrih sa svojom prijateljicom, Bajdlerovi i gospođa Landcof sa sinom, i Medi je učestvovala u sedeljci. Ja sam čitao „Piramide” i ostavio sam snažan utisak, naročito na Hajnriha, čija nas se zabrinutost zbog našeg odlaska iskreno doima.

Četvrtak, 21. IX 33.

Opet nevreme i kiša. Danas, posle polugodišnje pripreme, u Lajpcigu počinje proces povodom paljevine Rajhstaga. Jedan odvratan događaj.

Prepodne sam malo radio, bio sam uznemiren i rasejan, budući da su zakivani sanduci i da je u kući vladao pravi selidbeni nemir. Samo da K. dobro prebrodi ove uzburkane dane!

Ja sam u podne spakovao priručni kofer sa rubljem i letnjim stvarima koji će poći na put kao prtljažni teret. U 2 časa su došli po prtljag: po sanduke i više kofera, među kojima se nalazi i moj crni priručni kofer sa dnevnicima i papirima, zbog kojih sam toliko brinuo.

Sutra prepodne moći ću još da pišem pre nego što spakujem moj glavni kofer. Iseljenje je manje-više obavljeno i Cirih je blizu. Na umu sam imao svakovrsne ljupke stvari u vezi sa romanom. Osećao sam premoć svog talenta nad svima onima koji su ostali u Nemačkoj i sinoć sam Hajnrihu uostalom rekao da i pored

poodmaklih godina ponekada imam osećanje da će ovo nasilno oslobađanje iz nemačke bede i presađivanje u evropske sfere blagotvorno i oživljavajući delovati na moje umetništvo.

Za čaj je došla sinjorina Macuketi. Mi smo se onda s njom odvezli u oproštajnu posetu kod Fojhtvangerovih i tamo smo se opet sreli sa Hajnrihom i Mejer-Grefeovima. Ovaj je utvrdio da se pri gradnji piramida kao građevinski materijal nije koristio granit nego krečni kamen. Od granita su bile samo ploče za pokrivanje. — Konačan rastanak. Kada smo se vratili kući, još jednom sam otišao do stenovitog jezička na morskoj obali da posmatram još uvek olujne oblake na horizontu. Na povratku čudesno plavo svetlo sumraka na istoku. — Napisao kartu H. Heseu.

Pismo ciriških studenata radi jednog predavanja u zimu.

Petak, 22. IX 33. Sanari, La Trankvil

Opet vedro vreme, sveže. Rano doručkovao i radio do pola 12. Onda spremanje i pakovanje kofera. K. prezaposlena raspremanjem i predajom domaćinstva. „Morfezanijeva” je došla na inventuru. U podne je troje dece — Golo i mali sa Marijom i Sibrukovom mačkicom — krenulo kolima. Imaće prijatno vreme za vožnju i nameravaju za 3 dana da budu u Cirihu.

K. i ja smo ručali u „La Tour”-u i još smo jednom uživali u južnjačkoj slikovitosti prizora luke. Kod Šikeleovih ćemo biti za čaj, a naveče će nas Hans odvesti za Tulon, gde ćemo večerati i u pola 11 imamo spavaća kola za Ženevu.

Moni ostaje još nekoliko dana ovde u jednoj

unajmljenoj sobi i onda odlazi za Pariz.

K. kaže da je čula od prof. Hojzera da će Mira i Klaus[381] možda krajem meseca doći ovamo. Bio bi to veoma neobičan susret, ali bolje je da do njega ne dođe. Bila je to po čisto ljudskoj proceni moja poslednja strast — i donela mi je najviše sreće.

Završavam ove zapise koji su pratili ovaj boravak ovde, kojeg ću se uvek sa zahvalnošću sećati. Budućnost je neizvesna, kakva je u osnovi uvek, i ja sa nekom vrstom prirodne izvesnosti zacelo smem da računam samo s tim da će se i pored svih poteškoća srećni osnovni karakter mog života održati i potvrditi i u okolnostima koje su mi u početku presekle dah.

Subota, 23. IX 33.

(U spavaćim kolima između Ženeve i

Lozane.)

Jučerašnji program obavljen je u veoma prijatnoj formi i K. je najzad srećno izišla na kraj sa svom tom gungulom od poslova. Hans Š. i Moni su se pobrinuli za utovar prtljaga u kola, a ja sam za rastanak još jednom pogledao kućicu i malu terasu na kojoj sam proveo toliko večernjih sati posmatrajući zvezdano nebo — sada je cela ta životna forma nestala. Odvezli smo se — Moni je sedela natrag između prtljaga — na železničku stanicu u Tulon, gde smo predali kofere i onda smo pošli u restoran „De la Provence”, koji se pokazao kao odličan restoran. Učetvoro smo sa zadovoljstvom jeli ukusnu riblju čorbu, izvrstan biftek i grožđe, a uz to smo pili divno ružičasto vino. Onda smo se opet uputili na stanicu i kod vagona se oprostili od Hansa i Moni.

Bio sam veoma umoran i nisam dugo čitao *Don Kihota*. Ali zadugo nisam mogao da zaspim. U 2 časa uzeo sam jedan adalin i posle toga sam spavao nekoliko sati.

Ustao sam u tri četvrt 9 i poručio sam kondukteru da mi u termos-flaši servira kafu s mlekom i da donese pecivo, dok je K. obavljala toaletu. U Ženevi smo izašli iz voza, obavili smo reviziju prtljaga i K. je doručkovala u restoranu. Onda smo se vratili u spavaća kola koja će nas odvesti do Lozane. Tamo ćemo se malo zadržati i popodne u 4 časa bićemo u Cirihu. —

***Cirih, hotel* „St. Peter" .— Ručali smo prilično kasno u vozu, malo smo se odmarali i bez zakašnjenja stigli na cilj. Eri i Klaus na stanici. Prtljag smo prepustili omnibusu i mi smo se Erikinim „fordom” odvezli do hotela, gde smo srdačno primljeni. Malo smo**

razgovarali a onda je E. morala da ode na čaj kod jednog radio-režisera. Mi smo ostali sa Klausom i u vrtu hotela pili smo dobar i jeftin čaj. Udobne sobe sa kupatilom, posebnim toaletom i svim onim komforom, kao što je topla voda, na koji više nisam navikao. Cveće od A. M. Švarcenbah i Tenenbauma. — U Švajcarskoj nas je dočekalo lepo vreme; putovanje kroz prijatnu i bogatu zemlju bilo je blagotvorno i zelene livade i šume, na kojima se još ne vide znaci jesenjih boja, delovale su osvežavajuće. Ujutru smo bili na Ženevskom jezeru; iznenađeni smo da vazduh ovde nije hladniji nego što je na kraju bio u Sanariju. Naveče je naravno osetno osvežilo, tako da sam opet, posle nekoliko meseci, prvi put uzeo prsluk.

Deca nam našu kuću opisuju kao udobnu i kažu da se nalazi na lepom mestu; navodno je naročito lepa moja radna soba koja se nalazi

pored spavaće sobe. Sutra ćemo se odvesti do nje.

Putem se moglo videti mnogo opremljene vojske koja je očigledno odlazila na vežbe. — Vreme je izbora; na sve strane se vodi propaganda, prolaze „Frontovi"[382] sa svojim dobošarenjem. Čini mi se kao da se u ovoj maloj zemlji ponavlja nemačka mizerija: u osnovi slab komunizam koji samo pokazuje pesnicu, slaba i od boga napuštena socijaldemokratija koja je najveći neprijatelj onog prvog, i agresivni fašizam koji je siguran u to da je ovo njegov istorijski trenutak. Kulturni građani poput Rajfovih u Mitenštrase pripadaju partiji „slobodoumnih", koja međutim ima zajedničku listu sa Nacionalnim frontom.

Predočio sam sebi da na sve to što je moguće manje obratim pažnju i da se uzdržim

od svake političke strasti. Uz put smo videli jedan broj *Münchner Illustrierte Zeitung*. Kakav besmislen, nizak nivo! Kakvo poniženje za razum i ukus, sve te laži, sva ta smešna nasilja i tupe sentimentalnosti, dovoljno je da čovek samo sve to preleti! To što od svega toga ovde ima, to me se ne doima. I domaće stvari će me se ubuduće sve manje doimati. Posmatraću sve to sa odstojanja, sigurno sa radoznalošću i napetošću, za što i postoje svi razlozi, ali sa slobodom koja i predstavlja smisao i prednost mog bavljenja van zemlje.

Ono što se u novinama može čitati o lajpciškom procesu ukazuje na to da će Torgler, u čiju se nevinost, kako kaže, „uverio" njegov branitelj Zak[383] u Londonu, — kao da je to bilo potrebno — biti oslobođen. Pošto su marksističke partije inače ugušene, to se pred inostranstvom izigrava pravednost i paljevina se pripisuje jednoj maloj grupi stranih

komunista, kojoj pripada i onaj idiot van der Lube. Ako bi Gering u celoj ovoj stvari malo „stradao", onda bi pri tome sigurno bilo „zainteresovanih". Govorka se o Neudeck-partiji[384] koja se zalaže i radi na uvođenju vojne diktature. U celoj toj računici gvozdeni faktor predstavlja mitska popularnost „narodnog kancelara”. Čovek naprosto mora da se zapita kako je uopšte moguće da dođe do toga da tim nezgrapnim i glupim ujdurmama tih minornih ljudi koji izvode „svetsku istoriju" posveti ijednu misao.

Cirih, nedelja, 24. IX 33.

Nemirna noć, hladno, laka zubobolja, uznemiren, premoren, prerano se probudio. Ustao sam posle 8 čas., okupao se i doručkovao sa K. Zatim sam pisao karte Šikeleu i Hesovoj[385] u Frankfurt zbog jedne slike za Seklera. Onda pranje kose i brijanje.

Vreme je vedro, velika prednost. Međutim, nekako se osećam rovit i kao da je na pomolu kijavica. Oko 11 čas. će Eri doći po nas da nas odveze u razgledanje kuće u kojoj treba da prezimimo. —

Odvezli smo se po lepom vremenu sa Erikom onamo i bili smo zadovoljni sa lako dostupnim i prijatnim predelom u kojem se kuća nalazi. No, kuća je bila zatvorena a vlasnicu nikako nismo mogli da nađemo ni u njenoj kući ni na drugom mestu. Ona je nekud otišla a nije ostavila ključeve. Barem smo osmotrili položaj (sa lepim pogledom preko jezera) i bacili pogled u prostrano predvorje i prilično zapušten vrt.

Vratili smo se u grad i svratili kod Rajfovih u Miteštrase, gde smo zatekli jednu pevačicu koja je ranije imala angažman u Libeku.

Dobrodošlica. K. je posudila stolnjake.

Ručak u pansionu kod dece zajedno sa Erikinim baltičkim članom „Pfeffermühle”, susret sa E.f. Kalerom[387]. Za susednim stolom V. Hercog i Gizeova. Vlasnik je poslao kafu; jelo je bilo prilično loše. Posle ručka razgovarao sa Hercogom o vanrednom izdanju *Priča o Jakovu* kod „Büchergilde”.

Erika, koja je morala da ode na priredbu u dobrotvorne svrhe, odvezla nas natrag u naš hotel. Susret sa A. M. Švarcenbahom. Čitao sam *Neues Tagebuch* i malo sam odremao.

Oko 5 čas. pešice sa K. u Frajmutštrase do Tenenbauma koji nas je sa svojom majkom poslužio jednim veoma finim čajem. Posle je došao njegov brat, inženjer, sa svojom simpatičnom suprugom, Mađaricom. Razgovarali o švajcarskim političkim

prilikama. Razmatrali i dobijanje odobrenja za boravak, što uz pomoć određenih veza neće predstavljati veliki problem.

Mnogo nedeljnog sveta na ulicama. Iščekivanje ishoda izbora.

Konstatovali smo da se od prošlog ciriškog boravka popravilo naše duševno raspoloženje. Stvari su se smirile, situacija se donekle stabilizovala. U Minhenu je već izvršena veća uplata, oko 70 000 maraka, i moguće je da je kuća opet vraćena ili da će uskoro mirnim putem biti vraćena. Tada bismo mogli da iznesemo inventar a kuću bismo mogli prodati. Kao Nemac u inostranstvu mogao bih da dobijam novac iz zemlje a i K. bi imala izgleda na svoje nasledstvo[388]. Vremenom bi opet bilo moguće i putovanje za Niden, pod pretpostavkom da se u Nemačkoj donekle situacija smiri, tako da bi i naš život opet

mogao da dođe u svoju sigurnu staru kolotečinu. To će naravno sve biti moguće samo ako se naše lične i evropske stvari barem delimično budu razvijale u mirnom pravcu. Pri tome je međutim samo nejasno kako će snage civilizacije uspeti da iziđu na kraj sa zemljom koja veliča rat i kojoj ni najmanje nije stalo do civilizacije.

Cirih, ponedeljak, 25. IX 33. Hotel „St. Peter"

Sinoć večerali sa Klausom (i) Erikom u restoranu hotela. Susret sa Gretom Ring[389] koja je malo bila sela za naš sto; ona nam je, očigledno uverena u aere perennius, omogućila da na osnovu njenih pogleda i osvrta malo osetimo unutarnemačku atmosferu. Karakter nemačkih prilika. — Ćaskanje sa Klausom u K. sobi. On se danas ili sutra vraća za Pariz i Amsterdam. — Na vreme sam pošao na

spavanje i onda sam još čitao nekoliko stranica *Don Kihota*.

Danas sam ustao u 8 čas., doručkovao sa K. i u pola 10 smo, shodno dogovoru sa arhitektkinjom, kod „Bellevue"-a čekali na autobus za Kisnaht. Ali ga nije bilo, pošto ne polazi odande. Taksijem se odvezli u Šidhaldenštrase[390], gde smo našli otvorenu kuću, u kojoj nas je primila jedna nameštenica. Vlasnica je kasnije stigla. Odeljenja prostrane kuće još nisu potpuno opremljena, ali su na nas ostavila veoma dobar utisak, tako da smo imali osećanje da će nam boravak ovde biti ugodan. S posebnom pažnjom sam razgledao moju buduću veoma veliku i elegantnu radnu sobu, u kojoj takođe još nedostaju neke stvari. Nadam se da će iz Minhena stići moj pisaći sto i moja stolica za čitanje.

Izvideli smo čega od onoga što nam je

potrebno tu ima i utvrdili smo raspodelu prostorija. Odande smo se kolima odvezli do Rajfovih radi dogovora o stvarima koje ćemo posuditi. K. se odande uputila u kupovinu, dok sam se ja vratio u hotel, gde sam kratko vreme pozirao crtaču ovog hotela koji je napravio moj portret za „Zlatnu knjigu".

Očekujemo da danas popodne stignu deca. Ona treba već da prenoće u Šidhaldenštrase. Naša seoba pređviđena je za prekosutra. —

Vedro, malo maglovito jesenje vreme. — Rezultati ciriških izbora su takvi da sve ostaje po starome, tj. ostaje velika socijaldemokratska većina. „Nacionalni frontovi" dobili su 9 sedišta. — Novi, težak nemačko-švajcarski pogranični incident. Zlostavljanje nemačkih automobilista od strane naoružanih SA-ovaca koji su prodrli na švajcarsku teritoriju.

— Ručak sa Klausom u restoranu. Pogoršanje raspoloženja tokom popodneva. Zabrinjava me to što je K. premorena i iscrpljena. Još ju je više obeshrabrilo to što nije mogla da nađe adresu jedne memelske banke, zbog koje mora da preturi ceo kofer. Advokat Hajns nikako da javi da su kuća i knjige vraćeni — jedan loš znak koji nam nakon nekoliko dana ispunjenih optimizmom odjednom u punoj meri predočava neprikladnost juče izrečenih nada. Uistinu je malo verovatno da će minhenska Politička policija dati svoju saglasnost, iako je Finansijski ured spreman da to učini. Time ne padaju u vodu samo one nade u miroljubivo rešenje, već će, čim se otkrije da smo izneli određene stvari, uslediti već ranije predviđena difamacija. Presecanjem veze sa Nemačkom i uskraćivanjem sredstava odande, kao i gubitkom kuće i nasledstva, naša finansijska

situacija bila bi znatno otežana, što nas s obzirom na skupoću ovdašnjeg života zabrinjava. Naša današnja saznanja pokazuju da je kod ovih švajcarskih cena gradnja jedne kuće u skladu sa našim potrebama nemoguća stvar. To bi pre bilo moguće u Luganu, ali tamo ne bih želeo za stalno da se nastanim već zbog letnjih žega, a i zbog slabo razvijenog kulturnog života, pomanjkanja teatra i razgovora sa prijateljima. Sada smo za pola godine sigurni u kući u Kisnahtu, mada me zasada za nju još ne vezuju simpatije kao za Trankvil. Erika za leto za nas ima u vidu jednu kuću kod Lucerna, koja je navodno malo primitivna i usamljena. A šta posle toga? Veoma teško podnosim tu nesigurnu budućnost, taj improvizovani život i to pomanjkanje čvrstih osnova, koje, barem subjektivno, vrede zauvek, do smrti. Upravo sam to izgubio i naravno da nije nikakvo čudo da se naknada za sve to ne može stvoriti za tili čas.

K. je odmah posle ručka kolima Rajfovih pošla u nabavku određenih potrepština za kuću. Preporučila mi je da popodne izađem i negde popijem čaj, ali me je u tome osujetila moja depresija koja preti da pređe u poznato stanje uznemirenosti. Ostao sam do pola 6 čas. u krevetu i onda sam poručio čaj u sobu. Smeta mi hladnoća koja usled severnog položaja naših soba postaje osetnija. Grejanje se ne uključuje pre 1. oktobra. Zubi mi reaguju kao da sam nahlađen, glava mi je nekako bolno teška. Naravno, putovanje i promena klime čine svoje. Moralna nelagodnost zbog toga što K. tako malo mogu da pomognem kod rešavanja svih tih stvari koje su njoj pale u deo samo još više pojačava moju utučenost. Ponovo me muči sumnja u ispravnost mojih životnih odluka. Hoću li doživeti bedan kraj? „Čovek mora opet biti uništen". A osnovni karakter individualnog života? Nije li mi se bilo učinilo da se nemački

preokret obrće na moje lićno dobro. —

K. je stigla skoro istovremeno kada i Erika i izvesno vreme smo ćaskali o situaciji. Telefonirao je Hercog i dogovoren je sastanak za večeras. Izgleda da deca danas još neće stići, a i pametnije je da tamo ostanu do sutra.

Ishod izbora je povoljan za Erikin kabare, protiv kojeg su se već čule glasne kukastokrstaške pretnje.

Večera u restoranu sa Erikom, Klausom i gđicom Švarcenbah i V. Hercogom, sa kojim sam opet razmatrao pitanje licencnog izdanja. Za mene bi u svakom slučaju finansijski ishod bio — 4000 franaka.

Iznenadni dolazak dece koja su srećno doputovala preko Avinjona i Berna. Medi će danas prespavati kod K, koja se sa dvoje

ostalih i devojkom još jednom odvezla u Šidhaldenštrase — Pozdravio se sa Klausom koji večeras putuje za Pariz. Videćemo ga možda u novembru u Holandiji.

Cirih, utorak, 26. IX 33. Hotel „St. Peter"

Sinoć osećao zubobolju od nahlade i poprilično iscrpljen. Uzeo sam aspirin koji je dobro delovao i od kojeg sam onda i bolje spavao.

Hotel nam je danas izišao u susret i zagrejao naše prostorije. Nebo je celog dana bilo prekriveno oblacima.

Posle doručka pisao sam duže pismo Bermanu po pitanju švajcarskog licencnog izdanja. Oko podne prošetao sam se do Banhofštrase da kupim cigare i cigarete. Posle toga sam se vratio u hotel i tamo sam onda bio

skupa sa K. koja nas je "pežoom" odvezla do Rajfovih. Tamo doručak sa Onjeginovom[391], njenim mužem Pencol-dom, sa simpatičnom ženom jednog ciriškog psihijatra, gđicom Resler[392] i jednom recitatorkom koja je za kafom par coeur ispričala jednu rusku i jednu islandsku pričicu. Onjeginova, sa svojim temperamentom pevačice, ispričala je svojim zvučnim altom anegdote o R. Štrausu i Bajrojtu i to na drastičan i vitalan način. Ja sam bio umoran i utučen. K. je imala svoju prvu političku rekontru: sa Pencoldom koji je na glup način brutalizaciji umetnika u Nemačkoj suprotstavio veliki socijalni uspeh koji se ogleda u činjenici da je sada dva miliona manje besposlenih. Prvo, to nema veze jedno s drugim i, drugo, taj veliki uspeh je prevara. Način mišljenja ljudi naprosto izaziva očajanje.

Povratak u hotel i odmor na krevetu. K. je otišla u kupovinu.

Dvoje malih došli su da nas obiđu, oni su rastojanje od 9 km prešli pešice. Oduševljeni su kućom, a ništa manje nisu bili oduševljeni putovanjem ovamo. Veoma hvale Goloa kao vozača i vođu puta.

Dva pisma od Fidlera, od kojih je jedno izveštaj o raspoloženju u Nemačkoj i ne kazuje mi ništa novo, nego samo potvrđuje moje sopstvene predstave. Nikako stvari ne mogu ostati ovako kako sada stoje, samo što niko ne vidi puta i načina kojim bi se one izmenile.

Fišer šalje prospekt za *Josifa* sa dosta upečatljivo sastavljenim tekstom i sadržajem. Nadalje, minhensko univerzitetsko predavanje Hofmanstala[393], koje je na savremen način objavljeno u vidu brošure, s tim što je istaknuta rečenica o „konzervativnoj revoluciji”, prema kojoj je sam pokojnik imao pozitivan stav, ne

hajući za oblik u kome će je podivljale mase nižeg srednjeg staleža u Nemačkoj i ostvariti. Ja sam se odupro tom jasno sagledanom i svuda naslućenom duhovnom pokretu, iz osećanja odvratnosti prema njegovoj realnosti, koju sam predviđao i koja se možda lakše mogla predvideti kada čovek živi u Nemačkoj nego kada sve to posmatra iz Beča. Taj Beč se danas odupire nemačkom nacionalsocijalizmu, političkoj stvarnosti one konzervativne revolucije, i to čini iz onog istog osećanja moralne odvratnosti, i sa Bečom bi to verovatno činio i Hofmanstal. No, njegov govor mora da posluži kao proročanstvo i potvrda, objavljuje ga jedno jevrejsko izdavačko preduzeće zato što druge stvari ne sme objavljivati, pa na taj način doprinosi duhovnom podupiranju i „istorijskom" opravdanju pogubnih strahota svetskih razmera. —

Loše se osećam, kao prebijen. Ponovo sam legao, u krevetu sam popio čaj i tek sam za večeru ustao. —

Cirih, sreda, 27. IX 33. Hotel „St. Peter"

Ostatak jučerašnjeg dana proveo u krevetu; poručio sam krem-supu, dok je K. večerala dole sa Erikom i Golom. Malo sam čitao Don Kihota, oko 11 časova sam ugasio svetlo i zatim sam prilično dobro spavao.

Danas sam ustao u 8 časova i doručkovao sa K. Zatim sam se s njom izvezao. Svratili smo do Erike koju smo zatekli u literarnom poslu; podigli smo novac u banci i onda smo u telefonskom uredu sredili uvođenje priključka u našu kuću. Telegrafisali smo advokatu Hajnsu da nam javi šta je sa stvarima. Kupovina životnih namirnica i materijala za

pisanje. U tome je i prošlo prepodne. Vratili smo se u hotel i ručali u vrtu. Pažnja posluge je blagotvorna — utoliko više što se čovek oseća pomalo redukovanim u ovoj bogatoj i skupoj zemlji. —

Sinoć sam u krevetu pročitao Hofmanstalovu brošuru. U osnovi se izdavanjem ovog spisa čini ista ona zloupotreba koja se danas čini sa Ničeom, Vagnerom i svakim naizgled upotrebljivim duhom. „Konzervativna revolucija" na koju H. misli navodno počinje već kao protivpokret protiv renesanse i reformacije i uključuje i doba prosvetiteljstva (?). Pošto je ona verski i „povezni” pokret, to bi reformaciju, u odnosu na koju ona čini suprotnost, trebalo dakle shvatiti kao čist slobodarski pokret, što nije tačno. Kako je uopšte moguće 17, 18, 19. i 20. stoleće videti kao jedan jedinstven, konzervativni pokret protiv „slobode" 16.

stoleća sa nemačkim ciljem postizanja „forme", jedinstva „u kome može da učestvuje cela nemačka nacija”? H. viđenje je veoma proizvoljno, očigledno uslovljeno njegovom ljubavlju prema baroku, ali je ono samo nekim rečima, uglavnom rečju „veza”, prikladno da ide naruku aktuelnom trenutku.

Sa zadovoljstvom sam pročitao feljton u *N. Z. Z.* o Jaspersovoj[394] knjizi o Maksu Veberu. Ponovo mi se potvrdila neotuđivost izvesnih vrednosti i istina „liberalizma”. —

Malo ćemo se odmoriti, posle čaja ćemo spakovati stvari i oko 6 časova ćemo se preseliti u Šidhaldenštrase. —

Kisnaht/k. Ciriha, Šidhaldenštrase 33. Četvrtak, 28. IX 33.

Juče popodne sa K., u teško natovarenom

pežou, dovezao se ovamo. Početak smeštaja u elegantnoj ali diletantski građenoj, nedovoljno uređenoj kući koja ima veoma slabu zvučnu izolaciju.

Improvizirana večera u maloj trpezariji sa Erikom. Faezijevi su poslali pozdravnu korpu sa voćem. Mnogo pošte.

Naveče u zagrejanom predvorju čitanje zanimljivih pisama. Berman odgovara preko Šikelea na moje poslednje pismo, ne nesimpatično, viđeno sa njegovog stanovišta. Erikina rigoroznost. treba da se pojavi 5. X. — Dugačko, dobro i kao slika štimunga interesantno pismo Hercove. — Vesti od Viganda iz Leričija, Vajs piše o pariskoj konferenciji, Levandovski o holandskoj turneji, izdavaču Plonu, gđi Fišer itd. — Novine pišu o pokvarenoj komediji od procesa o paljevini Rajhstaga. —

U krevetu do 1 časa čitao *Weltbühne*. —

Danas ustao u 9,30 čas. i obavio toaletu u jednom luksuzno uređenom kupatilu. Doručkovao sa K. i sa decom. Zatim sam prepodne proveo u mojoj velikoj radnoj sobi koja je gola kao neki atelje i napisao niz pisama. Lažni intervju D. Ivena pojavio se i u New York Times-u. Poslao demanti i odgovarajuće pismo Bermanu. Pisao još Vigandu i Tarnovskom, Varšava.

Vreme je veoma blago. Grejanje opet obustavljeno. —

Pre ručka išao malo u šetnju i došao do jedne klupe u zelenom pojasu. Video sam gradilišta, seoskog tipa, tik kraj šume, gde bih mogao sebi da zamislim jednu kuću za nas.

Prvi ručak u kući — jeo sa dobrim apetitom. Čitao *Neue Deutsche Blätter*[395]. Odmarao se na krevetu. Posle čaja sa K. pešice za Colikon, gde nikako nismo mogli da nađemo kuću Faezijevih, pa nas je jedno učtivo švajcarsko dete odvelo do kuće. Zatekli smo domaćina kod kuće i sa njim smo onda izvesno vreme razgovarali o našoj situaciji i o nemačkim prilikama. Kući smo se vratili pešice u društvu Bibija koji se vratio iz grada.

Kod kuće smo zatekli Erikino strogo i brižno pismo koje je napisala prethodne večeri; ona mi zamera što tolerišem Bermanove izjave o Klausu a i o Hajnrihu.

Petak, 29. IX 33.

Ujutru maglovito-oblačno, zatim vedro i toplo jesenje vreme. Opet doživljaj vedre zrelosti i zamora pred prizorom lišća koje pod

suncem obasjanim nebom postaje crvenožuto.

Započeo sam još sinoć dugačko, očinsko pismo Eriki, ali me pri tome uhvatila neka muka, tako da sam ga jutros dovršio. K. ga je posle ručka ponela da ga preda Eriki na generalnoj probi „Pfeffermühle", kojoj će prisustvovati. Odlučili smo da sutra idemo na premijeru.

U podne sam bio u otprilike jednočasovnoj šetnji po jakom suncu i posle ručka sam čitao mnoge novine o lajpciškom procesu, koji je tokom priprema veoma precenjivan. Tok procesa je prilično tužan u smislu „državne politike", pošto nikako ne mogu da dokažu da postoji neka veza tog idiotskog glavnooptuženog sa nekom planiranom komunističkom revolucijom, ni sa Torglerom, sa kojim se veoma ljubazno postupa i čije je puštanje na slobodu čini se sasvim izvesno.

Sudari sa buntovnim Bugarinom Dimitrovim koji je osuđen na ćutanje. I pored svega ima tu neke diskutabilne „slobode”, budući da istražni sudija sme da bude kompromitovan od strane branitelja Zaka. Jedan pravi nemački proces, upola podao upola „pristojan", budući da nemaju dovoljno hrabrosti za potpunu, do neba vapijuću podlost. Da istina ne sme biti utvrđena, to se samo po sebi razume; ali ona se zaobilazi uz ustupke pristojnosti.

Pisma-pozdravi, od Rajzigera.

Rajfovi su poslali tortu.

Čaj pio sam.

Zaokuplja me slučaj Bertram. Čemu sada to trenutno prijateljstvo u Minhenu, kada pola godine od sebe nije davao glasa, nije dolazio u Lugano, a uz to nijednom rečju nije pokazivao

interesovanje za mene? Namerava li on da krene u neku akciju? Ako dođe ovamo, onda može da naiđe samo na hladan prijem. —

Govor Gebelsa u Ženevi pred internacionalnom štampom — odvratan svojim poricanjem i „mudrom strategijom", svojom drskom fikcijom da iza sebe ima jedan srećan, jedinstven narod. —

Pošto se vratila, K. mi je veoma optimistički referisala o toku generalne probe.

Napisao sam pisma Levandovskom i Hasu.

Pre večere sa K. u jednočasovnu šetnju dole u Kisnaht.

Oktobarska sveska *Neue Rundschau* sa najavom *Jakova* i jednim lepim, ozbiljno sastavljenim prospektom. Posle večere čitao

više stvari u ovoj svesci koja u celini uzev održava snošljivo pristojan stav.

Subota, 30. IX 33.

Ponovo počeo da radim i primakao se kraju poglavlja „Dolazak”. Ali to me je veoma zamorilo, verovatno i zbog male cigare, koju sam pri tome, kao i u Luganu, pušio.

Posle ručka pola sata prošetao i zatim čitao *Tage-Buch*. Veoma umoran, verovatno i od suviše blagog vremena sa toplim južnim vetrom. Poteškoće u vezi sa aklimatizacijom uvek se manifestuju posle nekoliko dana; i moja bolest u Sanariju bila je verovatno te vrste. — Popodne sam dobro odspavao, pošto sam opet bio obuzet izvesnim nervoznim strahom duševnog porekla.

Sa poštom je pored nevažnih stvari stigao i

ugovor za *Josifa* od Galimara. Takođe i jedan veoma pohvalan prikaz Vagnera iz „Intransigeant”-a.

Advokat Hajns je za sutra ujutru telefonski najavio svoju posetu. Teško da će nam doneti neke pouzdane vesti, ali ipak napeto očekujemo njegov izveštaj. Mi ćemo nastaviti da živimo i u slučaju neuspeha, koji je po svoj prilici sasvim moguć; no, za moje raspoloženje i naš životni stav bilo bi dobro i važno da postignemo uspeh.

Posle čaja sam izdiktirao negativan odgovor za Pariz. Zatim sam pisao Hajnrihu.

Posle 8 časova smo se K., Golo i ja odvezli za Cirih, gde smo u prepunom lokalu na Hiršplacu prisustvovali premijeri Erikinog kabarea. Blagonaklona publika joj je na našu veliku radost veoma burno odala priznanje, morala je više puta da izlazi na scenu i dobila

je mnogo cveća. Erikin uspeh i u duhovnom i u organizacionom pogledu zaslužuje divljenje. Razgovarali smo sa Hercogom, sa glumcem Kalserom[396], rotarijcom X., Tenenbaumom i drugima. Gizeova je bila izvanredna i već je miljenica publike. Posetili smo umetnike i čestitali im na uspehu. Erika je premorena i žali se na bolove u leđima, strahujemo da će dobiti gripu. Prijatna vožnja do kuće i zadovoljstvo zbog lepog položaja kuće. Jeli smo još malo voća.

Erika se obradovala mom pismu; toplo mi se na njemu zahvalila. Često me obuzimalo nervozno uzbuđenje pri njenim nastupima. Skriveno osećanje bola i nežnosti, koje stoji u pozadini, više puta mi je izmamilo suze na oći.

Bilo je već kasno, 1 čas. Napisao sam još jednu kartu-čestitku L. Levisonu za Pariz, koji nam je javio da mu se rodio sin.

Nedelja, 1. X 33.

Dobro sam spavao i probudio sam se u pola 9; osvanuo je još jedan lep jesenji dan. Jaka zvonjava zvona.

Od jutra očekujemo minhenskog gosta koji, međutim, sve do ovog časa, sada je 12 časova, nije stigao. To je malo nezgodno jer je K. htela da ode do Erike da se pobrine za njeno zdravlje.

Dovršio sam veliko poglavlje „Dolazak”[397] koje još treba da razdelim na manja poglavlja, ali ću pre nego što nastavim sa radom morati da sačekam knjige. I dela koja još leže u Bazelu i treba da se dopreme ovamo. — Zastajem na str. 1056 rukopisa. —

K. više nije htela da čeka i odvezla se za

Cirih da vidi Eriku. Ja neću izlazili, kako se ne bih mimoišao sa advokatom. —

Malo sam prošetao pred kućom i naišao sam na dva vozača na motoru, od kojih se jedan predstavio kao advokat Buman[398], Hajnsov kompanjon, koji se sa jednim prijateljem dovezao ovamo umesto Hajnsa, kome je, kako mi je rekao, oduzet pasoš da ne bi sa mnom mogao da stupi u kontakt. Loš i uznemiravajući utisak. Oprostio sam se od tog čoveka a da ga više ništa nisam ni pitao; treba da se nađemo u pola 3 i ne očekujem ništa dobroga. —

— Buman, mladalački minhenski tip, došao je opet oko 3 časa i mi smo s njim, u prisustvu Goloa, razgovarali oko 3 sata uz kafu i cigarete. Sada su nam stvari utoliko jasnije što smo sada sasvim sigurni da se Politička policija, koja je navodno htela da ide naruku

F(inansijskom) u(redu) izjašnjavajući se da je nezainteresovana za celu stvar, ubrzo opet bila uključila u celu stvar i to u momentu kada je izgledalo da će se cela stvar sa Finansijskim uredom razrešiti na miroljubivo-pravni način. Čudno pitanje činovnika u P. p., kada je Hajns rekao da Finansijski ured zapravo želi samo svoj novac: „Šta mislite da mi ništa ne želimo da dobijemo?” Radi se jednostavno o tome da se SA-vlasti ne slažu sa pravnim zahtevom Finansijskog ureda i da žele u svom interesu da izvrše konfiskaciju. One osujećuju isplate F. u., zabranjuju ih, kako ne bi došlo do izručenja već konfiskovanih stvari. — Iznenadilo nas je da je Hajns odavno znao da je preko francuske ambasade izneseno 60 000 maraka, bilo da je to saznao od Bermana ili idiotskog Fajsta, koji je toliko dugo odugovlačio sa otpremanjem najboljih knjiga koje su bile kod njega dok nije bilo prekasno. — Saznali smo još i to da je samo zbog toga što se moje ime nalazilo na listi

saradnika časopisa *Sammlung* razmatrano pitanje brisanja mog imena sa liste građana Nemačke — ali da je zasada još odbijeno. U Minhenu pak, gde moj položaj vide u svetlu „protesta zbog Vagnera”, očigledno računaju s tim i naprosto ne vide zašto bi sa mnom trebalo postići neki aranžman, kada se po svoj prilici i ovako može doći do celog mog imetka.

Osim toga razgovarali uopšte o Nemačkoj, o kompenzacijama putem patetičnih nacionalnih svetkovina, o potištenosti ljudi, nepoverenju, duhovnoj pustoši. Mladi čovek, oličenje pravog Minhenca, više puta je rekao: kada bi imao novaca napolju, radije bi danas digao sidro nego sutra.

Dalji razgovori u domaćem krugu, uz odocneli čaj, o malim izgledima da se postigne mirni aranžman i o potrebi da se brže dođe do mog nameštaja koji se nalazi u Badenvajleru i

do radio-aparata od Koha. O tome razgovor sa Tenenbaumom.

— Inferiorna pritvornost ljudi koji sada vladaju Nemačkom naprosto je neverovatna. Oni konfiskuju naše automobile na osnovu odluke koju je potpisao jedan viši službenik Političke policije. Kasnije, kada im se ponudi da otkupe već napola ruinirana kola, češu se iza uva i kažu: Da, da, konfiskacija je zapravo bila jedan revolucionaran čin, otkup bi dakako došao u obzir. Kada ih čovek hvata za reč, onda nekoliko dana kasnije tvrde da tako nešto nikada nisu rekli. P. p. cela ta stvar uopšte ne zanima, navodno su sve to SA-ovci radili na svoju ruku. Pisma advokata po toj stvari, kažu, nisu nikada primili. Itd. Tako oni to rade i u velikom i u malom, a i u spoljašnjoj politici; to je neprekidno laganje, poricanje, zaklinjanje da nikada tako nešto nije rečeno, bože sačuvaj!

— Čist cinizam: socijaldemokratski urednici koji su odmah čim su „pobednici” preuzeli list bez ikakve odštete udaljeni sa svojih mesta. Njihov ugovor važi još pola godine, oni insistiraju na svom pravu, zahtevaju da im se isplaćuje njihova plata. Dospevaju u koncentracioni logor i tamo ih veoma brzo oduče od toga da traže svoja prava. „Ti su sada omekšali. Već su se odrekli svojih prava”. (Kažu to, smeškajući se, samodopadljivo.)

— Stupidna prepredenost. „Nemojte misliti da smo tako glupi da vam poverujemo da na bankovnom kontu nemate više nego 4 000 maraka!” — Divno! — Uvereni su da ih čovek s pravom smatra veoma glupima i puni su nepoverenja i kompleksa manje vrednosti.

— Pojednostavljujuće nasilje koje svaki pravni život u osnovi čini izlišnim. Ako jedan

nacista želi nečiji stan, dovoljno je da samo povede postupak da se određenom licu oduzme taj stan. Dok advokat ugroženog lica radi na žalbi, nacista šalje jurišni odred koji će tom licu jednostavno oduzeti stan. Stvar postaje komplikovana, ako posednik stana takođe igra neku ulogu u partiji. Postoji mogućnost da i on izda nalog naoružanom odredu i da onda u stanu dođe do prave bitke.

Veoma je verovatno da neki viši policijski činovnik želi moju kuću, pa zato i osujećuje sporazum sa Finansijskim uredom.

— Potpuna neodgovornost po pitanju građanske časti, što je u suprotnosti sa oglašenim principom zaštite časti, koja u zakonu stoji ispred zaštite života. Nategnuti i nameštenі procesi korupciji koji su mnoge oterali u smrt i od kojih su poneki toliko bespredmetni da moraju da budu obustavljeni

— pravna blamaža koja bi u svakoj pravnoj državi predstavljala kraj karijere javnog tužioca. Nikome od njih više ne preti takva opasnost. Cela stvar ostaje na onome koji je besmisleno oklevetan. Javnost samo saznaje za njegovu „korupciju” koja se na sve strane razglašava, dok se neizbežni demanti potom objavljuju na nekom skrivenom mestu. Tužiocima je lako jer na njih ne pada nikakva odgovornost za čast sugrađanina. —

— Pre večere sam sa K. malo odšetao prema Colikonu. Kasnije su još jednom došli Buman i njegov školski drug, jedan minhenski advokat, i oni su ugošćeni u predvorju. Posedeli smo u razgovoru negde do oko 12 časova, Nemcima je očigledno bilo prijatno. Ja sam pretežno razgovarao sa debelim tridesetogodišnjim pravni-kom, jednim pametnim humorističkim minhenskim tipom, pomalo koketnim, koji me podseća na H. L.

Helda[399] a i na Gizeovu. Razgovaralo se mnogo o Nemačkoj kao određenoj pojavi, o besmislenosti tih zbivanja, o prostoti i niskom nivou, o nelogičnosti onog što se zbiva, o pritvornosti i protivrečnom duhovnom siromaštvu — i o njenoj i pored svega stvarnoj istorijskoj delotvornosti. Poluobrazovani i reakcionarni materijalizam rasne ideologije, na primer, jasan je svakom čoveku koji ume da misli. To međutim ne smeta da je ulozi Jevrejstva u Nemačkoj faktički učinjen kraj; zaista je i na najdelotvorniji način učinjen kraj onome što se na jeziku uličnog obrazovanja svetine naziva „liberalističkim humanitetom 19. stoleća”. Ništa pri tome ne menja na stvari činjenica da su ratnim zaslugama ovenčani jevrejski advokati još pripušteni. Ljudi se uopšte nerado sude, a pogotovo to neće činiti uz pomoć jednog jevrejskog advokata. Ministri pravde mogu sebi da dopuste slobodu da proklamuju potpunu službenu ravnopravnost

tih pripuštenih advokata, ali je to samo jedan „taktički” ustupak civilizaciji radi umirenja sveta i udovoljenja ranijeg zahteva za uljudnošću. U narednom času će svakom advokatu „nemačke krvi” biti zabranjeno da se udruži sa nekim jevrejskim advokatom.

— O konkordatu[400], koji je crkva radije prihvatila nego besplodno i opasno mučeništvo, i koji je, uostalom, kod čestitog klera i kod katolika u Nemačkoj izazvao mnogo boli, razočaranja i ogorčenja. U svakom slučaju, crkve su otvorene i svaki odlazak u crkvu predstavlja opozicioni akt protiv „totaliteta”, koji je u svojoj etatističkoj ovostranosti nesumnjivo „marksističke” prirode — uprkos besmislenoj mržnji prema „marksizmu”.

Konglomeratski karakter i duhovna zbrka „pokreta” koji svuda, na sve strane, pravi pozajmice, ne hajući za to da li pri tome

samom sebi skače u stomak. Kao statue nepokretne SA-straže pred „Feldherrnhalle” direktno i bez ikakvog ustručavanja podražavaju ruske straže kod Lenjinovog mauzoleja. U pitanju je navodni „ideološki” smrtni neprijatelj koji se kopira — kao na filmu — bez ikakvih dilema, možda i nesvesno. Ono zajedničko kod *stila vremena* mnogo je jače i odlučnije izraženo nego racionalno neprijateljstvo u sferi „pogleda na svet”.

Uzavrelo nezadovoljstvo među običnim redovima koji se osećaju prevarenim za nekoliko valjanih pogroma i za socijalizam. Rivalstvo i razilaženje u stavovima među „vođama”: Gering, koji paradira u fantastičnim generalskim uniformama i na jednom velikom govoru Hitlera, ne prateći njegovo izlaganje, demonstrativno posmatra povorku. Pojave za koje se ne mogu vezivati nikakve nade. —

Mnogo o lajpciškom procesu, kod kojeg, posle nastupa debeljka, zasada nema u tehničkom pogledu ničeg nenormalnog. Proces se nalazi još na samom početku. Pretres je još daleko od toga da pristupi razmatranju onog šta se zapravo zbilo i još se uvek bavi uobličavanjem slika ličnosti. Jedan od sabesednika u razgovoru smatra da je predsednik, jedan ne baš naročito uglađen nemački tip, dobroćudan, utoliko što veruje da je komunizam u stanju da počini svako sramno delo. Nije izdata nikakva zabrana da se utvrdi istina; cela stvar se prepušta „zdravom” osećanju sudija. Uverenje u primat državnopolitičkog interesa pred apsolutnim pra-vom bilo bi jedno stanovište. Ali se ono subjektivno ne pripušta, samo je pak delotvorno. Pravnik pred samim sobom poriče da je izložen pritisku; on se drži ideje prava i istine, ali on po sebi, a ne tek iz prinude, nije u

stanju i da je zastupa. U naivno sputanom čoveku, onako finom i pametnom kakav je, prepliću se sloboda i nužnost, tako da ostaju očuvani njegovo dostojanstvo i čista savest, iako očigledno udovoljava samo zahtevu neophodnog.

— Od „javnog vešanja” van der Lubea zacelo će se odustati. Bila je to samo revolucionarna najava. —

— Hitlera smatraju mekanim, kompromiserskim i povodljivim. Velika, velika odgovornost svom težinom leži na ovom plemenitom čoveku, ovom reprezentantu donjeg sloja srednjeg staleža. Njegovu misao nesumnjivo prevashodno zaokuplja unutrašnja politika, spoljašnja politika jedva da ga interesuje, i daleko je od toga da želi materijalni rat, koji se međutim priprema svim snagama. Situacija se nesumnjivo

razlikuje od one od pre 19 godina; ali Vilhelm je po prirodi još manje želeo rat nego ovi ljudi, kojima njihova herojska „filozofija” lako može da se obije o glavu. — Svakako smo konstatovali da će lajpciški proces samo još više produbiti jaz između Nemačke i ostalih naroda. — Otvoreno popričati bez ikakvih ograda, to je očigledno obojici veoma dobro činilo. Pri tome čovek kao „emigrant" uvek mora da ima obzira prema osetljivosti Nemaca koji su ostali u zemlji, budući da se priboja-vaju da se pravimo pametniji od njih, da znamo više nego oni, dok oni kao ljudi koji to sve sami doživljava-ju to pored sve ograničenosti smatraju *svojim* pravom, te u znatnoj meri emigrantstvo i njegove pomalo izopačene iako shvatljive resantimane preziru i njegovu ulogu smatraju tragikomičnom. —

Bumanu sam dao određene instrukcije u vezi sa muzičkim aparatom i knjigama koje se

nalaze kod Fajsta, koje se možda još mogu spasiti.

Ponedeljak, 2. X 33.

8 časova i prepodne radio na ovoj svesci.

K. je rano otišla u grad da se između ostalog sa Tenenbaumom dogovori u vezi sa transportom nameštaja iz Badenvajlera.

Razmatrao šta bi u sadašnjoj situaciji najviše odgovaralo mojoj ličnosti. Boravak u Cirihu, blizu nemačke granice, i to u slobodi i na odstojanju, ali i u kontaktu sa Nemstvom u zemlji, nesumnjivo mi više odgovara nego da se utopim u francuski jezik. Juče razgovarao sa K. o eventualnoj gradnji kuće ovde u Kisnahtu i njenom finansiranju. O potrebi za mirom i definitivnim stanjem, a onda opet ne bi bilo uputno da prenaglimo, zatim i o neizbežnosti više interimnih stanja. —

U podne sam sa Medi bio u jednočasovnoj

šetnji po neverovatno jakom suncu, što je neobično za ovo doba godine. Uostalom, i u Minhenu navodno vlada lepo letnje vreme.

Stiglo je mnogo pošte, između ostalog i pismo od Bermana, u kome se ne protivi onoj stvari sa „Büchergilde", ali je opet zastrašen zbog onog intervjua. Za *Jakova* je stiglo već pet hiljada narudžbina. U prilogu crtež za omot od Valzera, dugo sam ga posmatrao. Lep je i sa određenim finim osećanjem prilagođen duhu knjige. Dopada mi se to dekorativno-simbolično-neodređeno kod ove scene — je li to Avram sa malim Isakom ili je to Jakov koji priča — to nije sasvim jasno, ali u svemu tome ima opšteg štimunga.

Posle ručka čitao novine. Oko 5 časova odvezli smo se do Faezijevih na čaj. Pili smo ga na lepom mestu u vrtu. Golo je dovezao i male koji su sa domaćinovim sinom igraju boće.

Razgovor o našim sudbinama, o skupoći u švajcarskoj i njenim razlozima, našem nastanjenju ovde. Preporučen nam je arhitekta po imenu R. Hirliman. Feazijevi se nose mišlju da se iz klimatskih razloga presele na Tesin.—

— U Minehnu kod Političke policije nalazi se jedan niži činovnik po imenu (?) koji žarko priželjkuje moj povratak samo zbog toga da bi mogao da mi očita bukvicu i da mi predoči kakve sam sve gluposti pisao. Ništa drugo se kao od mene ni ne želi, hapšenje ne dolazi u obzir. Međutim, ispostavlja se da u svakom slučaju postoji nalog za hapšenje i da (?) pozivi i želje predstavljaju klopke. Laž je upravo fiksna ideja tih ljudi; oni ništa drugo i ne misle, ceo njihov moral i njihova politika samo se u tome i sastoje. —

Stiglo je još pošte, američke i druge. Prvi put su stigle *N.Z.Z.* sa jednim izvanredno

toplim, štaviše oduševljenim osvrtom na Erikin kabare, koji je, uostalom, juče doživeo još veći uspeh nego na premijeri. Pri tome je tog dana Erika još imala lakši napad žutice, imala je i bolove u leđima a i slezina joj je bila otekla. (Vidi njen bes na Bermana koji s time stoji u uzajamnoj vezi.) Ali lekar joj je dozvolio da nastupi.

K. sa decom na koncertu Ad. Buša[401]. Zabrinjava me što se oseća iscrpljenom i što joj je loše.

Pisao sam Hercogu u vezi sa licencnim izdanjem.

Večerao sam sam, zatim sam čitao novine i *Weltbühne*. Stigao prospekt od Sekera, iz Londona, sa najavom knjige *Past Masters* i knjige Džejmsa Klega[402] o mom radu.

Pisao još Bermanu.

Utorak, 3. X 33.

Ujutru sam dugo spavao, sve do pola 9 časova i nešto duže. Nebo prekriveno gustom maglom, ali je vazduh još uvek blag.

Uradio podelu priče o Dolasku i, kao na početku u Sanariju, utvrdio naslove poglavlja za ono što je napisano od početka III knjige. Ti naslovi su u estetskom pogledu od neverovatne važnosti.

U podnevnu šetnju sam. Posle ručka čitao novine. Minoran govor nemačkog delegata u Ženevi. Oštra replika Beranžera[403] i opšti aplauz za Francuza. Moralna izolacija „Nemačke", koju Italija silom prilika poziva da bude razumna, očevidna je. Uostalom, na konferenciji o razoružanju jedva da se o nečem

drugom radi nego da jedni drugima prebace krivicu za neuspeh. Ali a priori je nedvosmisleno jasno da je krivica na strani Nemačke.

Erio je teško bolestan.

Posle čaja nas je posetio zet Hercove, poslovni Nirnberžanin koji nam je pričao o tamošnjim odvratnim zbivanjima. Izmenili smo pozdrave i on je na rastanku bio vidno uzbuđen. Jedan jednostavan, osećajan čovek. Divljačko ponašanje tih životinja prema ovoj vrsti ljudi direktno je stupidno i sirovo. Varvari pur sang i bez mnogo reči — to bi još nekako išlo. Ali sirovost zasnovana na iskvarenoj literaturi i poluobrazovanim teorijama izaziva mučninu. —

U *Temps*-u članak o hitlerizmu i Gobinou[404], koji se sasvim nepravedno uzima

kao krunski svedok za rasističku ujdurmu i intelektualno unižava. Njegova teorija je naprotiv govorila o beznadežnoj izmešanosti evropskih naroda i posebno o tome da Nemci u suštini nisu Germani. Uostalom, on je (u Teheranu) bio praktični filosemita. —

Veoma lep napis Hornštajna[405] u *N. Z. Z.* o Vagneru u Švajcarskoj. Potrebno mu je još 10 godina da dovrši „Prsten", ali neprestano govori o teatru koji za to treba podići (a to treba da finansira Vezendonk, čiju ženu voli) — i to sa takvim poslovnim i preduzimačkim zanosom da se stiče utisak da se ima posla sa jednim Barnumom ili Strausbergom[406] a ne sa jednim umetnikom. Kaže da je Šubert bio kao sunđer iz kojeg bi odmah potekla muzika, čim bi se malo stisnuo. (Ovo u smislu obezvređivanja, nasuprot inspirisanom, apsolutnom muzičaru). Ljutnja zbog jednog pohvalnog članka o Lorcingu. Pa to je jedan od

njegovih prethodnika, i u Nemstvu; morao bi ga simpatisati kada vidi kako u njemu hvale njegovu stvar. Ali njega posebno šokira to što se L. označava kao „nemački” majstor. Iz ljubomore? Ili zato što neće da čuje za nemačko majstorstvo? —

— Posle obavljene posete, diktirao pisma, između ostalog i intervju o romanu za madam Lišer, koji treba da se pojavi u *Excelsior*-u[407]. Nadalje pisma Galimaru, Pijosu itd.

Prispela je jedna francuska pošiljka: knjiga *La condition humaine* od Andre Malroa[408].

Sreda, 4. X 33.

Juče sam imao samo laku i ovlašnu večeru, preobukli smo se i posle 10 časova dovezli se kod Rajfovih, kod kojih se posle Bušovog koncerta okupilo večernje društvo: pored

violiniste i njegove žene sreli smo dirigenta Andrea[409] sa porodicom i jednog mladog bugarskog pijanistu. Večera, preko puta od mene sedeo je Adolf Buš, pored kojeg je sedela K. Jedan neobičan, simpatičan čovek u strogoj opoziciji prema Hitlerovim ujdurmama, odvojen od Nemačke a pri tome „nemački violinista”, veoma ugodan i meni srodan. Prezire R. Štrausa[410], čija je muzika, u skladu sa njegovim karakterom, površna ništarija. A Pficner? — Za ime boga! Onda ipak još pre Štraus. — O Knapertsbušovoj gluposti i o protestu zbog „Vagnera". Andre: „Ljudi će zbog svega toga jednog dana još zažaliti.” — Posle jela razgovor sa Bušom u četiri oka o našoj situaciji i nemačkoj publici, o nesreći koju režim Hitlera i Geringa donosi Nemačkoj. Govorio sam mu o mučnosti mog položaja u Nemačkoj i istovremeno van zemlje. Zacelo je tako da pritisku i nasilju izloženo Nemstvo u zemlji očekuje da oni do kojih mu je stalo

istraju u svojoj karakternosti, ali će se opet, s druge strane, osećati izdanim ako bi se neko potpuno od njega odvojio. Možda moj boravak napolju u sprezi sa mogućnošću pojavljivanja mojih knjiga u Nemačkoj predstavlja vid pomirenja te protivrečnosti.

Plodan razgovor K. sa Bušom i Andreom u vezi sa Bibijevim daljim obrazovanjem i sviranjem violine. Direktor će ga svestrano ispitati i eventualno će ga kao učenika dati kod koncertmajstora svog orkestra. Istovremeno će ići na konzervatorijum i u gimnaziju, koju će i Medi moći da pohađa. Tu se već pokazuju dobre strane Ciriha koje su nas i dovele ovamo.

Deci je, pošto su bili i na drugom koncertu, bilo do-pušteno da uvaženom violinisti požele dobro veče. Na moje veliko zadovoljstvo, ovo veće je veoma blagotvorno uticalo na K., kojoj je susret sa parom Onjegin-Pencold bio

pokvario raspoloženje. (Buš: „Jezivo društvo"). —

Smešno ponašanje bogatih domaćina koji se samo povijaju ovamo-onamo i brinu za harmoniju svog utočišta slavnih ljudi — „objektivni”, „apolitični” i zbunjeni.

Bilo je naravno već kasno kada smo krenuli kući: krenuli smo oko 1 čas (ja sam sedeo na zadnjem sedištu) i tek sam u 2 časa ugasio svetlo.

Danas oblačno i sveže. Ponovo je uključeno grejanje. Telefonski radnici u kući, jedan od njih ima zečju usnu.

Pravio ispravke u tekstu, nastavio sa naslovljavanjem poglavlja i registrovao dosadašnjih 18 poglavlja III knjige.

Izišao sam nekoliko trenutaka na vazduh.

Na ručku Erika i Gizeova. Uspeh „Pfeffermühle" je potpun, ciriška štampa je jednodušna u pohvalama, navala publike je sve veća. Veoma se radujem zbog toga.

E. je pričala o zlostavljanjima jednog mladog komuniste u SA-kasarni. Drškom revolvera razmrskali su mu bradu — za početak. Sve dok je još mogao da se drži na nogama, morao je da deklamuje stihove u „čast” Hitlera. Na kraju je, sav izobličen, otpremljen u bolnicu. Kasnije mu je otac oduzeo pasoš da ne bi mogao da ode van zemlje. Ako se bude razumno ponašao, neće mu se više ništa desiti. Ali ipak je uspeo da pobegne pomoću izletničke granične propusnice. Pričao je da su ti mangupi bili tako pijani i da su se tako idiotski ponašali da za celo vreme tog zlostavljanja čak nije bio u

stanju da prema njima oseća mržnju. A ni s njihove strane nije moglo biti govora o nekoj mržnji političke prirode. Bilo je to stupidno upražnjavanje brutalnosti, radi čega su i postavljeni na ta mesta.

— Nemio događaj u Fišerovoj izdavačkoj kući: nedavno objavljena knjiga H. Hauzera posvećena je kapetanu Geringu[411] sa pozdravom „Heil” ili tako nekako. To je ipak malo mnogo. Od nas koji se nalazimo napolju traži se najveći obzir, da ne kažemo nijednu reč, kako izdavačka kuća ne bi bila ugrožena. A ona nas pred celim svetom kompromituje sa ovakvim poniženjima. Jedan ovdašnji knjižar raspitivao se kod Erike da li je tačno da će se moja knjiga pojaviti kod Fišera.

— Čitao novine i odmarao se.

Telefon funkcioniše. Razgovarao sa

Hercogom u vezi sa licencnim izdanjem, a uveče smo razgovarali telefonom sa Frankovima u Luganu.

Pisao sam Hercovoj i onda sam još pre večere po mraku pošao u šetnju.

Stigao prtljag iz Sanarija.

Četvrtak, 5. X 33.

Ustao u 8 časova i posle doručka raspakovao sanduk sa knjigama i poznati mi sadržaj poređao u police u mojoj sobi. Posle toga sam se intenzivno bavio beleškama za naredna poglavlja i sa pripremama sledećeg poglavlja. Svako „novo počinjanje” je tegobno i neobično, jedan nov početak.

Pošto sam oprao kosu i obrijao se, u podne sa K. izišao sam samo na nekoliko koraka pred

kuću i pomilovao obrašćiće jednom detetu. Dan koji je ujutru osvanuo sa gustom maglom postao je kasnije vedar i lep. Telefonirao sam ciriškom knjižaru koji se raspitivao za *Josifa*, i razgovarao sam sa Korodijem koji nas za naredne dane poziva na ručak.

Uživao sam u Listovim pismima grofici d'Agu koja sam sinoć čitao.

Posle čaja diktirao pisma: šefu policije u Bazelu zbog boravka, Franklu u Prag itd.

Za pola 8 časova sa K. za Cirih u „Pfauentheater", gde smo u predvorju sreli L. Franka[412]; iz lože na balkonu gledali smo Špajerov novi komad „Jedan šešir, jedan kaput, jedna rukavica", zanimljiv komad sa spretnim dijalozima. Pozdravili se sa autorom za vreme pauze. Posle na večeri u hotelu „St. Peter", u društvu Špajera i njegove žene, L.

Franka, V. Hercoga, glumca Horvica[413] i njegove žene. Sa ovim vodio razgovor. Na kraju došli još i Erika i Gizeova. „Pfeffermühle" imala još jedno izuzetno uspešno veče. Za sutrašnje veče stiglo već 140 zahteva za rezervaciju.

Povratak u pola 1 čas.

Petak, 6. X 33.

Kasnije ustao i radio do podne: razmišljao, kombi-novao i skicirao.

Na ručku Erika i Lizl Frank. Sa njima posle u predvorju, a onda kod dece koja su zajedno odsvirala nekoliko stavova Vivaldija. Posle toga razgovor o našoj stvari u Minhenu, pri čemu se Golo zalagao za to da se sve to prekine. Ja sam pak sklon da pustim da se stvari do kraja odigraju. Uostalom, u pozorištu

je jedan gospodin koji dolazi iz Minhena pričao da je pred našom kućom dugo viđen jedan „SS-automobil”. Nije poznato zbog čega.

K. je popodne sa decom bila kod direktora Andrea u Akademiji. On ih je ispitao, pohvalio ih i predao u ruke dobrih učitelja. Prijemni ispit je u toj formi obavljen. Mi se zbog toga radujemo.

Lajpciški proces: Predsednik veoma ozbiljno zahteva od apatičnog Lubea da kaže istinu. „Jeste li sami zapalili Rajhstag?" — „Da.” — „Ali veštaci tvrde da to niste mogli sami da učinite." — Preko Lubeovog lica preleće jedan osmeh. — „Da, sam.” U kakvom li se duševnom i duhovnom stanju nalazi predsedavajući, o optuženom da se i ne govori? Da Torgler i Bugari sa celom stvari nemaju nikakve veze, to je toliko jasno da svako dalje vođenje procesa protiv njih predstavlja jednu

pustu komediju. I Lube tvrdi da je to sam učinio. Situacija je takva da branioci na čelu sa oštrim Zakom smatraju neophodnim da revnosno polemišu protiv Mrke knjige i njenih tvrdnji, što je uostalom navodno u suprotnosti s njihovim dostojanstvom. —

Telefonski poziv neke žene iz Minhena koja traži autora za neku romanesknu građu. Razdraženo sam prekinuo vezu.

Stigao je veliki kofer iz Bazela sa odećom i knjigama koje sam odmah rasporedio u police.

Srećan sam i zadovoljan što Andre smatra da je Bibi nesumnjivo talentovan, tako da mu on, pod uslovom da bude vredan i istrajan, proriče lepu budućnost. Kaže da uopšte nema puno dobrih violinista. Činjenica da ga je odmah dodelio de Beru[414], prvom učitelju u gradu, samo potvrđuje iskrenost njegovog

mišljenja. Bibi će pohađati i nastavu iz klavira i na Akademiji će se baviti redovnim, teorijskim studijama muzike, a pored toga će poradi svog opšteg obrazovanja pohađati Slobodnu gimnaziju. Nadajmo se samo da sve to neće stajati suviše mnogo novaca.

U slučaju Medi stvari nisu tako ozbiljno postavljene, ali će i ona dobijati časove iz klavira i njena želja da kasnije sa bratom daje koncerte može da se ostvari i nezavisno od njenog daljnjeg obrazovnog puta.

Štajner, kome sam pisao, poslao mi je neke od svezaka *Corone* koje nisam primio a u kojima se nalaze tekstovi Štiftera i Ljeskova. Uz to mi je pisao da je glasina da je Oldenburg „povukao" moju brošuru potpuno neistinita. — Međutim, izgleda da baš nije sasvim tako, budući da oglasi izdavača svedoče o tome da se ne usuđuje da pomene moje ime. U vezi s tim

ironično sam pisao St., pored toga Joelu, Bazel, kome sam predočio i objasnio ono najneophodnije.

U večernjoj šetnji sa K.

Stiglo neobično lepo i prijatno francusko pismo od nekog mladog čoveka po imenu Borel iz Nojšatela, o „*Čarobnom bregu*". — Nadalje je dr Erih Brok,[415] Cumikon, poslao *Neue Schweizer Rundschau*[415a] sa napisom o mojim spisima posvećenim Geteu.

Naveče sam čitao taj časopis i novine. Opet jedan ne baš loš Gebelsov govor pred štampom. Vlada želi da oko novina ima čestite ljude i slobodnu diskusiju — naravno u okviru velike politike. Proizvodnja papira od drveta opala je navodno za 70%

Subota, 7. X 33.

Ustao sam tačno u 8 časova i posle doručka sve do podne radio sam na pripremi „10 godina”.

U podne, dok sam sa K. napolju malo prošetao, sunce se probilo kroz oblake, malo nesnosno; popodne je opet nestalo i naveče je padala kiša. Očigledno se može pretpostaviti da je prošao period lepog jesenjeg vremena koje nas je ovde dočekalo.

Razgovor sa K. o opasnosti koja preti i nameštaju koji je otišao za Badenvajler. Suviše dugo se odugovlačilo sa daljim transportom. Sada je to najzad učinjeno, ali je veliko pitanje da li će te meni tako značajne stvari biti još pravovremeno iznesene, pre nego što u Minhenu stave svoju zabranu na izvoz.

Čitao *Tagebuch*, novine, dovršio

Ljeskovljevu priču u *Coroni* i jedan Nadlerov[416] članak o Geteu i Grilparceru u istom časopisu.

Napisao pismo-zahvalnicu dr Broku, Cumikon, i Borelu u Nojšatelu.

Razgovarao telefonom sa Hanhartom[417] i bio neprijatno dirnut njegovim potpunim nerazumevanjem za naš gubitak i naš položaj — česta pojava kod švajcaraca.

Nedelja, 8. X 33.

Od juče popodne opet bučna zvonjava zvona.

Sa mojim nervima još uvek je loše; možda je to uslovljeno i ovim vremenom sa južnim vetrom. Juče za vreme jednočasovne šetnje odjednom sam bio sav pometen, spopalo me

osećanje straha i prestravljenosti. Naveče posle večere, dok sam čitao, imao sam neko mučno osećanje u predelu stomaka i pred spavanje snažno lupanje srca, propraćeno osećanjem straha. Međutim, potom sam se nekako smirio i prilično dobro spavao.

Veliku udobnost predstavlja to što električno zagrevanje vode dobro funkcioniše, tako da je svaki drugi dan obezbeđena topla kupka. Posle kupanja moram da nosim vunene stvari, jer su laki reumatični bolovi u mišićima leve ruke prešli sada i na desnu.

Malo sam zabrinut zbog tegoba koje će sobom doneti predstojeće holandsko putovanje[418] narednog meseca. Ali mislim da ću opet skupiti „rezerve" a i ovde zapažam okrepljenje koje mi pod novim životnim okolnostima pruža pomisao na ove zapise. —

Popravio sam kraj poglavlja o Dolasku i počeo sam da pišem dalje.

Popodnevna šetnja sa K. pri sparnom vremenu i kiši koja je prokapavala. Pogledali smo parcele za gradnju, ledine na uzvisini iznad seoskog puta, u blizini je šuma, a odavde se pruža lep pogled prema jugu, na drugu stranu jezera. Već po četvrti put[419] razgledamo zemljište na kome bismo izgradili naš dom. Adolf Buš je svesrdno preporučio svog arhitektu, jednog Nemca koji je mnogo radio za Adenauera u Kelnu i koji je takođe morao da pobegne iz zemlje.

Na ručku Erika i Aneta Kolb. Povezali smo se s ovdašnjom porodicom na koju treba da budu poslate stvari iz Badenvajlera. — Dogovorili smo se da idemo na Krajslerov koncert i da za 7 časova budemo na čaju kod Rajfovih. — Sinoć je bila gužva pred

„Pfeffermühle", bilo je izdato previše rezervacija.

Erika je ubrzo morala da krene na popodnevnu predstavu i Aneta se odvezla s njom.

čitao Štifterov fragment iz *Dedine mape*. Zainteresovan sam za Štifterova dela u izdanju „Sudetendeutscher Verlag"-a.

Tmurno, snažan južni vetar i blaga kiša.

Na čaju dr Flajšman[420], rumunski konzul, u vezi sa našim nastanjenjem ovde i oslobađanjem od carine na stvari koje ovde imamo.

Vetar i kiša. Neću više izlaziti.

Napisao sam čestitku za 75. rođendan

Lagerlefove[421] i pravio sebi beleške iz oblasti „egipatskih stvari”.

Naveče sam čitao Eg. bajke i opet sam pio lipov čaj.

Ponedeljak, 9. X 33.

Kiša. Odmah posle doručka odvezao sam se sa K. u opštinu, gde smo podneli zahtev za dozvolu boravka ili nastanjenja. Ispunili formulare. Cela stvar će protekcijom zacelo biti nešto pojednostavljena i ubrzana.

Iz Lajpciga su prispela prva dva gotova primerka *Priča o Jakovu*.

Knjiga je iznenađujuće debela zbog mekane, debele hartije, crtež na omotu je dobar i upečatljiv. Prelistavao sam knjigu — sve je to tako staro i toliko puta preispitivano,

no osećam neke posebne draži. Daj bože da ih drugi osećaju. Knjiga će se sutra pojaviti: radoznao sam kakva će joj biti sudbina. Bermanu bih morao da napišem ozbiljno pismo zbog skandalozne posvete. K tome dolazi još i njegova suluda mržnja prema Klausu i njegovom časopisu. Čudesno izgledaju stvari kod onih koji su zatvoreni unutra. — Pisao sam malo dalje na poglavlju „10 godina”. —

Stigao je Ivenov intervju iz *New York Times*-a — sasvim pristojan i nije, kao što sam mislio, identičan sa intervjuom u *Jewish Revue*. U Americi je naišao na živ i dopadljiv prijem, tako da mi je skoro žao zbog mog demantija. Ali i nadalje stoji stvar sa nelojalnim publicističkim iskorišćavanjem uopšte.

Posle ručka čitao novine. U *Neue Freie Presse* prvi prikaz knjige o Jakovu — jedan veoma svečan napis Fran-ca Horha[422].

Na čaju dr Bork iz Cumikona, pametan, melanholičan čovek, sa kojim sam vodio lep razgovor o Nemačkoj i drugim stvarima. On nam svesrdno preporučuje Cumikon kao mesto boravka, zbog njegovog visokog položaja (700 m) i jeftinih cena zemljišta. Predvideli posetu kod njega.

Ceo dan je padala kiša. Naveče, pošto sam K. izdiktirao pisma Bermanu i *Equinox*-u[423]. Njujork, išao na pola sata u šetnju. Izgleda da Berman svojim preteranim zahtevima hoće svoju predusretljivost prema „Büchergilde" da učini iluzornom. Opomenuo sam ga.

Na kraju večere telefonski poziv advokata Hajnsa, Minhen, kome smo opet preporučili da se povuče. Ali on upravo opet očekuje odlučan odgovor P. p.; njegov optimizam je neuništiv. Možda će barem biti spasene knjige koje se

nalaze kod Fajsta.

Naveče sam se ipak još jednom udubio u lektiru knjige — ne bez užitka.

Utorak, 10. X 33.

Dan pojave *Priča o Jakovu*.

Ustao pre 8 časova i pisao 1 stranicu dalje na poglavlju „10 godina”.

Lep, sunčan, svež jesenji dan. U podne u šetnju. Ima lepih šumskih puteva. Na bregovima nov sneg od juče.

Isečak iz nemačke štampe: izvitoperena reprodukcija intervjua iz New York Times-a, falsifikovan u pozitivnom smislu i označen kao „interesantan". Škrabala.

Duže pismo od Hajnriha iz Nice, u privrženom tonu.

U *N. Z. Z.* ironično-ljubazan i uvijen napis Rihnera[424]

O nemačkom „zakonu o urednicima".

Pisao sam Fidleru.

Sa decom smo se oko 7 časova odvezli u grad do Rajfovih, gde smo zatekli Anetu Kolb i dr Kesera[425]. Pili smo čaj i jeli torte, onda smo se uputili u koncertnu dvoranu, gde je Krajsler koncertirao: Viotija[426] i Bramsa, i kao dodatak Baha. Jedan bogomdani virtuoz koga je priroda bogato obdarila, ali koji zna i za ozbiljnost i disciplinu. Prepuna dvorana, loš vazduh, bučan aplauz.

Kod kuće u 11 časova večera. Mnogo pošte, među kojom ima i značajnih stvari. Bertram, koji je opet bio u Pošingerštrase i izrazio svoje čvrsto uverenje da ćemo se uskoro vratiti, šalje svoju zbirku pesama *Wartburg* sa od srca izraženom željom za što skorijim povratkom u „zamak”. U zamak? U koncentracioni logor. Šta će mi ta profesorska lirika?

Kler Gol[427], Pariz, šalje mi svoj roman *Arsenik* sa željom da kažem svoje mišljenje.

Panevropski studenti švajcarske pozivaju me da održim predavanja u Bazelu i Cirihu.

Jedna inauguralna disertacija od Kurta Mejera, Lajpcig: *Novele Paula Hajzea i T. M.*

Jedna obimna knjiga od H. I. Vajganda[428] sa jelskog univerziteta: *Th. M. s Novel „Der Zauberberg” A Study.* Mnogo odjednom. Ali

ološ misli da više ne postojim.

Sreda, 11. X 33.

Prošle noći sam još tako dugo čitao prispele stvari, pošto sam pre toga još napisao pismo Fidleru, da je bilo već pola 3 kada sam zaspao.

Danas je opet osvanuo vedar, svež jesenji dan a ja sam neispavan i prehlađen. Pored toga mi je opet jako upaljeno levo oko, tako da moram da upotrebim borovu vodu. —

Ciriški boravak se pokazuje onakvim kakvim sam ga ja sebi i predstavio — u poređenju sa boravkom u Sanariju, ovo ovde predstavlja povratak onom uobičajenom i naviknutom, što sam naročito živo osetio sinoć u kolima na povratku sa koncerta. Mnogo gostiju: Alfred Nojman sa suprugom dolazi za St. Galen i ovamo. Lifmanovi iz Frankfurta

nalaze se u Ženevi i najavili su svoj dolazak. Tako će to ići dalje; C. je na sasvim sličan način prolazno mesto kao i Minhen. Elegantna kuća kao spoljašnji životni okvir i sticaj pojava kakav je i jučerašnja pošta sobom donela sve više kod mene izazivaju utisak da se karakter mog života zapravo nije promenio.

I Bertram[429] je nedavno javio da će — kako izgleda zbog nekih akademskih poslova — ovog meseca doći za Cirih. Ni to što mi je poslao knjigu svojih stihova, koju ja međutim mogu da vidim samo u sklopu tih nemačkih strahota i kao njihov ulepšavajući izraz, neće me privoleti da mu pišem. Neka dođe. Kako će susret proteći, to unapred ne mogu da kažem.

Upravo u Nemačkoj izlazi zakon protiv „izdaje rase” koji predviđa stroge kazne za slučajeve jevrejsko-„arijevskih” veza svake vrste, čak i onda kada nisu uspostavljene sa

ciljem da se izrodi potomstvo. Revolucionarno fantastična, razantna, neslućena i irealna priroda tog zakona mogla bi da bude zabavna, pa i osvežavajuća, kada se ne bi radilo o nesnosnom i bednom uobraženju o izuzetnosti tog nemačkog šljama, koji ovde u pustolovnoj samouverenosti, izazivajući ceo svet, svoju bogaljastu filozofiju pretvara u „istoriju”. —

Zanimljiva pošta. Ljubazan odgovor šefa policije u Bazelu, dr Ludviga. — Dopisnica od Korodija[430]: danimа je već zaokupljen mojim „lepim i teškim romanom", istovremeno u *N. Z. Z.* prvi deo njegove studije „Biblijski roman T. Mana" — veoma ozbiljno i značajno, pri čemu svoje kritičko izlaganje suviše mnogo začinjava citatima iz Getea, Gunkela[431] i samog romana. Na taj način je već sada došao na osam stubaca. Sve što čitam o knjizi izaziva kod mene nervozno uzbuđenje i potresenost.

Stigla je druga sveska *Sammlung*-a.

Ludvig Hart[432] se najavljuje.

Pisao sam Korodiju i izdavačkoj kući „Sudetendeutsche Verlagsanstalt" zbog njihovog izdanja Štifterovih dela.

U podnevnoj šetnji sa K. pri opet prevrućem suncu.

Na ručku Erika i A. M. Švarcenbahova koja sutra kreće na put za Persiju.

Čitao novine i časopise. Kasnije spavao.

Sud o paljevini Rajhstaga zaseda u Berlinu, jeziva i bedna groteska, Lube, koji tvrdi da je sam zapalio zgradu, odgovara na osnovano pitanje da li ga je na to neko nagovorio, slinavog nosa: „To ne mogu da kažem”. Za

ostalu trojicu već je odavno jasno da optužnica nema nikakvog osnova, ali će se ipak smatrati dokazanim da iza tog glupog zločina stoji internacionalni komunizam. Na to ukazuje i Torglerov ogorčeni izraz lica. Presuda će biti izrečena u duhu onih po kojima mladim komunistima koji su u tuči ubili jednog nacistu treba skidati glave. Računa se sa opštom simpatijom sveta za takvu jednu presudu s obzirom na opšti strah. Ali strah sveta pred komunistima je jedna stvar, a odvratnost sveta prema nemačkom uništavanju prava, otelovljeno u rečenici „Pravo je ono što koristi nemačkom narodu", sasvim je druga stvar. Ta izreka neće biti od koristi nemačkom narodu, štaviše, ona će samo produbiti jaz između njega i ostalog sveta. —

Veče smo proveli u elegantnoj kući izvesne gospođe Rudolf[433], odmah tu blizu nas, u društvu Anete Kolb i bivšeg republikanskog

ministra Hilferdinga[434] i njegove žene.

Po povratku kući napisao sam još pismo prof. Vajgandu, Njujork.

Cirih-Kisnaht, četvrtak, 12. X 33.

Celog dana padala je kiša. Pisao dalje na poglavlju „10 godina”. U podne poseta mladog studenta Hesiga u vezi sa predavanjem na Univerzitetu. Poduže razgovarao s njim. Posle toga sam malo prošetao.

U *N. Z. Z.* drugi deo Korodijevog članka o knjizi, u kome se malo više drži knjige. — Dalji primerci od Fišera.

Novo pismo puno poštovanja od mladog Borela iz Nojšatela.

K. je otišla na cirišku stanicu pred našu

novu devojku, sestru naše minhenske Sofije.

Klausov članak o Georgeu[435] u njegovom časopisu *Sammlung* zaslužuje svaku pohvalu.

Na čaju Ludvig Hard, koji je dugo ostao. Poklonio sam mu *Jakova*, iz kojeg će možda ovde čitati neke delove.

Stigla je IV knjiga *Oeuvres complétes* Andrea Žida. Dve knjige su u Minhenu...

Naveče prošetao nekoliko koraka po kiši. Napisao posvete u izvestan broj primeraka *Jakova*. Pisao pisma. Juče i danas je bilo puno pošte koja mi samo donosi posla; između ostalog i pismo od Borna[436], Beč u vezi sa Kokoškom[437] koji treba da ilustruje jedan fragment iz *Jakova* u *Kunstwanderer*-u, kao i u vezi sa jednim prilogom o njemu.

Petak, 13. X 33.

Nebo prekriveno niskim oblacima, kiša, hladnoća. Prepodne sam se mučio sa jednom (od mene zatraženom) porukom učesnicima pariskog sastanka komiteta „Français de Coopération”.

Neraspoložen. Na ručku Erika sa prijateljem, jednim ciriškim novinarom, i jednom plesačicom. Mnogo razgovarali o komplikovanom i teškom, zaguljenom, neurotičnom karakteru Švajcaraca.

Na čaju Herman Keser. 0 teškoći da se zauzme pravi stav prema Nemačkoj. — Pismo od Hajnsa: neprekidni interni pregovori koji treba da potraju još nekih 3 nedelje.

Maliciozna vest u *Buchhändler-Börsenblatt*-

u[438]. po pitanju časopisa *Sammlung* i moje saradnje baš na dan pojave moje knjige.

Nevolje i komplikacije zbog američkog intervjua.

U pariskoj štampi Hajnrihovi članci protiv nemačkog režima pripisani meni.

Večernja šetnja.

Pisao Goldštajnu[439], Kenigsberg. Čitao u *Coroni* o Gogolju, interesantno. — U *N. Z. Z.* vest o smrti Hofmilera[440].

Subota, 14. X 33.

Vedrije nebo, veoma sveže. Pisao dalje na poglavlju „10 godina”. U podne šetnja kroz šumu.

Lepo pismo od Fidlera o Nemačkoj, datirano, kako se to sada uobičava, u ovoj zemlji.

Hercova telegrafski potvrđuje prijem *Jakova*. Uputio sam telegrame redakcijama *Le Jour* i *New York Times*, kako bih predupredio dalje teškoće.

„Udruženje za unapređenje literature" anuliralo preko *N. Fr. Pr.* prekor zbog „duhovne izdaje zemlje" koji je bio upućen meni, Šikeleu i Deblinu. Idioti. —

Nemirno popodne. Dok sam diktirao pismo Bermanu u vezi sa prilično ponižavajućim slučajem časopisa *Sammlung* i njegovim držanjem po pitanju „Büchergilde" stigao je telegram od Švarcšilda, kojim obaveštava da u vezi sa *Sammlung*-om mora da zauzme stav, pa

moli za privatno objašnjenje. Morao sam odmah da napišem pismo, delom namenjeno da bude objavljeno, i posle večere sam ga izdiktirao do kraja i onda je predato na poštu. U međuvremenu telefonsko obaveštenje Hercoga da je Nemačka istupila iz Društva naroda i da se konferencija o razoružanju razišla; kaže da o svemu tome ima u večernjem izdanju *N. Z. Z.* Mi vest tamo nismo našli. Urednik *N.Z.Z.*, kome sam se telefonom obratio, objasnio je, uzbuđeno rečit, da je vest, objavljena samo u jednom delu izdanja, tačna. Divlji govor Hitlera na radiju, novi izbori za Rajhstag (!?), narodni referendum, tragično oduševljenje. Nesrećni, usamljeni, sluđeni narod kojeg su zaveli pusti i glupi pustolovi koje on smatra mitskim junacima.

U celoj toj stvari značajna je činjenica da su po poslednjim vestima iz Ženeve Amerika, Francuska i Engleska bile spremne na

popuštanje. Da li se u raskidu vide neke veće prednosti nego u jednom ugovoru? Šta se to zbilo, šta je to „Nemačku” podstaklo da prekine pregovore koji su joj nadalje mogli poslužiti kao paravan za njeno naoružavanje? Posledice su nesagledive. Ove države su prisiljene da preduprede nemačku spremnost za rat. Umarširati u Nemačku? Podela Nemačke? Podunavska federacija? Unutar zemlje će najpre pasti svi obziri koji su se još imali prema svetu. Tako će, na primer, ovo optužene u lajpciškom procesu stati glave. Ali kakva je to samo kuga, taj proces pun laži, sa kojeg će sada, posle stranih pravnika, zacelo oterati i strane izveštače! I kako samo ta zemlja opet pred licem sveta stoji kao neprijatelj čovečanstva!

Klaus je telefonirao iz Amsterdama, gde se takođe već raširila vest iz Nemačke. Najavljuje mi protivobjašnjenje Kverida, što smatram

prirodnim.

Tokom noći obavio još razna pisanija.

Subota, 15. X 33.

Veoma sveže, vedro vreme. Usled jučerašnjih uzbuđenja nisam se najbolje ispavao i ceo dan sam se osećao umornim i iscrpljenim. Međutim, ipak sam malo radio dalje i u podne sam sa K. bio u šetnji.

Za ručak su bili Lifmanovi iz Frankfurta, sa kojima smo onda sve do 4 časa ćaskali u predvorju. Mnogo smo razgovarali o nemačkoj paranoji i o iskušenju u koje ovo vreme u karakternom pogledu dovodi sve ljude — sa pretežno tužnim rezultatom. Moralne prednosti Jevreja.

Popodne sam spavao, veoma umoran.

Posle čaja diktirao Otvoreno pismo učesnicima pariskog sastanka. Večernja šetnja.

Čini se da nemačke odluke nisu imale samo da posluže kao pritisak na svet. Po pisanju vanrednog izdanja *N. Z. Z.* Nemci su izjavili da konferenciju napuštaju zbog „obeščašćujućih zahteva” i ujedno su najavili svoje istupanje iz Društva naroda. Rajhstag je raspušten i raspisani su novi izbori — smešna besmislenost. Najzad, treba da se obavi opšti referendum na pitanje: da li se narod slaže sa politikom vlade. Ta politika zasniva se, po jednom svečanom manifestu, na uzvišenoj težnji za mirom i zalaže se za jedinstvo Evrope uz nepokolebljivo opre-deljenje da će se radije podnositi „nevolja i očajanje” nego što će se pomiriti sa obeščašćenošću. Jedna pacifistička objava rata koja će doneti novo pijanstvo „herojske nacije”, ali isto tako i mnogo

potajnih sumnji i strahovanja. Nevolja i očajanje, najzad, nije bilo ono što se toliko obećavalo. Događaji se izgleda daleko brže razvijaju nego što se to pretpostavljalo.

Ponedeljak, 16. X 33.

Radio na romanu. Dirljivo-oduševljeno pismo Rajzigera o knjizi o Jakovu. Pisao je i dr Horh i poslao je svoj prikaz. Bril je pisao K. — Poseta arhitekte Hesiga.

Samo sam malo protegao noge. Na ručku Erika i Gizeova. Požudna lektira novina. Larmojantna neiskrenost govora preko radija je odvratna. Ceo Coup de théatre ie pre svega jedan unutarpolitički manevar: „narodni referendum", novo podbunjivanje iz nezadovoljstva, duševna mobilizacija — to je bit stvari. Međutim, s druge strane opet ne nedostaju znaci izvesne slabosti u otporu prema mirovnom patosu. Izgleda da Engleska i

Francuska po svaku cenu žele da izbegnu fijasko konferencije.

Posle čaja išao na šišanje za Kisnaht. Izgubio mnogo vremena, nespretni pomoćnik, jedio se.

Zahvalio se pismom Rajzigeru. Sa K. sastavio predstavku sekretarijatu opštine u vezi sa boravištem. Zahvalio se Horhu. Posvete Franku i Viku. Vetar i kiša.

Utorak, 17. X 33.

Kiša. Dovršio malo poglavlje od 13 godina i pre podne više nisam izlazio, pošto je Berman telefonirao i razgovor o „Büchergilde” i o knjizi je dosta potrajao. Knjiga mora biti doštampana, prvih 10 000 primeraka je skoro rasprodato, ostalo je još samo nekih 900 primeraka. Knjiga je izložena u knjižarskim

izlozima, delom čak i u Minhenu. Pojavili su se prikazi: navodno je u *B. Z.* objavljen topao kritički osvrt, u *Kölnische Zeitung*-u pak jedan odmereno negativan. B. me uverava da ne želi da osujeti licencno izdanje. Razgovarao sam sa Hercogom o ceni i inicirao telefonski razgovor između njega i Bermana. Ovaj je prilikom svečane premijere Hauptmana[441] u Minhenu razgovarao sa Hajnsom i uverio se u njegovu predanost našoj stvari. Uveren je da će tamo na kraju ipak doći do nekog rešenja.

Posle ručka odvezao se sa K. u grad, do prezidijuma policije, gde smo o pitanju našeg nastanjenja i naših carinskih dobara razgovarali sa vladinim savetnikom Šusterom. Na povratku obavili kupovine u jednoj odličnoj papirnici.

Nemačka štampa govori o „sve većem osvešćavanju u Engleskoj". U *Times*-u. se to ne

oseća, budući da te novine opominju nemačkog klovna da svoje metode iz unutrašnje politike ne primenjuje u spoljašnjoj politici i ukazuju na to da je svet već sit njegovih suludih govorancija. Zaista se treba nadati da će svet to njegovo vibrirajućim glasom neartikulisano blebetanje o miru, kojem sada Gebels dodaje još i svoje blebetanje, shvatiti kao bednu protivrečnost, što zapravo i jeste.

Posle čaja pisao pisma.

U 8 časova sa K. i decom na abonirani koncert, u Muzičkoj dvorani, koji je bio ugodan i zanimljiv. Klavirski koncert Čajkovskog, koji sam do sada znao samo sa gramofonske ploče, interpretirao je V. Horovic[442], jedan izuzetno briljantan mladi pijanista, koji je posle imao velikog uspeha sa Šopenom i Stravinskim.

Kasno večerali. Pisma od Borna i prof. Vajganda.

Sreda, 18. X 33.

Lep jesenji dan, divan pogled na mesto koje izranja iz malo iznijansirane jutarnje magle.

Ujutru prijatan utisak izazvao telegram od Comité Francais: Valeri je kao predsednik pročitao skupu moje pismo i na njegov predlog je odlučeno da mi se izraze simpatije.

Pripreme za sledeće poglavlje koje će biti posvećeno odseku od prvih pet godina.

Podnevna šetnja, pri čemu sam ustanovio da ovaj kraj raspolaže lepim mogućnostima za duže šetnje po šumi u svim mogućim pravcima.

Za ručak došle Erika i Gizeova. Juče su

nacionalsocijalisti uznemiravali publiku pred „Pfeffermühle". Erika je zaokupljena pripremama za gostovanje po Švajcarskoj.

Stigao je prvi prevod *Jakova* — mađarski.

Na čaju gospodin i gospođa Rajf kojima sam predao knjigu. Nervozan sam, pošto sam loše spavao.

Počeo da pišem Šikeleu, ali pismo nisam završio. U pola 8 sam se sa K. odvezao u grad, do Korodija, Fraještrase. Večerali s njim i s njegovom starom majkom. Kasnije su došli njegov glavni urednik[443] i jedan drugi, mlađi novinar. Razgovaralo se prevashodno o nemačkim stvarima.

Na povratku kući nevolje sa motorom. Hladna, zvezdana noć.

Pošiljka knjiga. Dugo, oduševljeno pismo J. Lesera[444] iz Beča — o *Jakovu*. Kritički osvrt u *Kölnische Zeitung*-u neverovatno minoran, primer duhovnog preživakavanja u Nemačkoj, ustajao žargon: „intelektualistička duhovnost", — „pesništvo nacije”. Tupo.

Četvrtak, 19. X 33.

Neispavan. Nisam radio na romanu, pisao sam pisma Šikeleu i Leseru.

Divan, čist jesenji dan koji su deca iskoristila za izlet kolima. I K. i ja smo bili u jednoipočasovnoj šetnji po suncu i kroz šumu, posle čega smo udvoje jeli sa povećanim apetitom.

Lepo pismo Fokilona[445] o *Vagneru*.

Popodne spavao. Na čaju muzički kritičar

V. Šuh sa ženom. Razgovarali o „slučaju Vagner".

Posle pisao prof. Vajgandu za Berlin.

Pametno pismo Fidlera o *Jakovu*. Oduševljeno i po-neseno pismo I. Herc o istom predmetu.

Posle večere odvezao se sa K. i Golom u grad, do gospođe Kacenštajn[446]. Jevrejski profesori, koji su govorili o ciriškom „Udruženju nemačkih naučnika u inostranstvu".

Petak, 20. X 33.

Počeo da pišem novo poglavlje. Lep jesenji dan, sam u šetnji.

Na čaju kod Rajfovih. Tu je bila i jedna

princeza od Burbona, španska infantkinja, koja živi u Minhenu, pored koje sam i sedeo, zatim je tu bilo još nekoliko dama, Korodi, Erika, jedan luckast nećak domaćina. Bogato posluženje i neprijatni politički razgovori. Iznemogao, odlučio da više ne uzmem učešća u ovakvim popodnevnim sedeljkama.

Pismo od Bermana sa kritikama iz *Kölnische Zeitung*-a i *B. Z. am Mittag*, zatim ugovor od „Büchergilde". Vigler[447] piše površno ali toplo i ljubazno, kritičar kelnskih novina pak sa odbojnom objektivnošću. Uz to i glupo-pohvalni prikaz iz *N. Wiener Journal*-a koji mi je Born poslao. Više ponuda iz inostranstva za prevođenje. Štampa se daljih deset hiljada primeraka.

***N. Z. Z.* opet zabranjene u Nemačkoj, ovog puta na mesec dana, zacelo da bi se osujetilo ometanje predstojećih izbornih demonstracija.**

Umoran, osećanje gađenja i nervozan.

Subota, 21. X 33.

Blistavo lep jesenji dan. Radio dalje na prvih 5 godina. Oko podne stigli kolima Alfred Nojman i njegovi. Posle malog doručka s crnim vinom pošli u šetnju. Potom razgovor u predvorju o uobičajenim stvarima, nemačkim prilikama, o takozvanom „Danu nemačke umetnosti” itd. Oprostili su se oko pola 4 i poneli su *Jakova*.

Posle čaja diktirao pisma, kojima sam sada veoma zatrpan. Pre večere sam još malo prošetao. Posle sam pisao Bornu u vezi sa Kokoškom i onda čitao *Tagebuch* i novine.

Stiglo pismo od Vikoa.

Prošle noći morao sam da uzmem fanodorm, pošto usled tegobnog popodneva nikako nisam mogao da zaspim. U celini uzev stvari u tom pogledu ipak sve bolje stoje. Nojman je imao utisak da sam se pomirio sa situacijom; i ja, što se mog života tiče, zaista rado priznajem da sam se pomirio sa zbivanjima. Već sam u jednom pismu naveo Platenove stihove:

„Denn wer aus ganzer Seele haßt das Schlechte,
Auch aus der Heimat wird es ihn verjagen,
Wenn dort verehrt es wird vom Volk der Knechte.

Weit besser ist's, dem Vaterland entsagen,
Als unter einem kindischen Geschlechte
Die Wut des blinden Pöbelhasses tragen."
—

[Jer ko iz dna duše mrzi zlo,
I iz zavičaja ono će ga proterati,
Ako ga tamo uvažava narod slugu.

Daleko je bolje odreći se otadžbine,
Nego u jednom detinjastom rodu
Trpeti bes mase koja slepo mrzi. —]

Iz Nojmanovih kazivanja: Fizionomije ološa srednjeg staleža, ranije jedva viđene, sada vladaju ulicom, određuju nacionalnu sliku i daleko su ružnije i u rasnom pogledu lošije od proleterskog tipa. To je sociološki tip koji se domogao političke vlasti i određuje kulturni nivo. Ideologija rase mu veoma loše pristoji. Hitler je njegov eksponent, u svom podstaknutom i uzavrelom poluobrazovanju. U jednom od svojih poslednjih govora nikako nije mogao da iziđe na kraj s rečju „diskrimiņiranje". Uvek se nanovo spotičući, na kraju je rekao „diskrimiriranje".

Prenemažući se, on odvojeno izgovara grupe s-t i s-p a potom izgovara neki tamni češki vokalski glas (wår). — Geringove ludorije sa uniformama. U jedan grad je došao u beloj svili, u letnjoj uniformi sa belosvilenim generalskim trakama na pantalonama. —

Rihner iz Kelna piše u *N. Z. Z.* o usamljenoj Nemačkoj i njenom strasno-radikalnom udubljivanju u samu sebe. Kritika tog Nemstva koje uvek ima na umu nešto drugo nego što je svetu potrebno može se naći kod Ničea. —

Trebalo bi da stigne nameštaj iz Badenvajlera. Takođe i knjige iz Bazela.

Ponedeljak, 23. X 33.

Juče se ceo dan nisam osećao dobro. Posle prilično slabog rada nervozan napad slabosti koji je ubrzo prošao, ali sam se i posle toga

osećao iscrpljenim. Oko podne sam sa K. pošao malo u šetnju. Za ručak su došli Erika i mladi Lancof [448]iz izdavačke kuće „Querido”. Malo sam odspavao i onda je za čaj došao mali gospodin Tenenbaum, kome se *Smrt u Veneciji* jako dopala, poklonio sam mu *Jakova*. Predveče sam pisao Fidleru a na izdiktirano pismo Bermanu dopisao sam rukom reči prekora zbog njegovog nedopustivog ponašanja u vezi sa dokumentacionim materijalom po pitanju časopisa *Sammlung* koji on iz osvetoljublja i ljubomore nudi uokolo u inostranstvu. Naveče sam sa interesovanjem čitao roman Kler Gol, *Arsenik*, a sa još većim interesovanjem čitao sam veoma darovito epsko ostvarenje J. Rabenera[449], *Osuđeni na zivot*, koje u sebi ima nečeg od divljine vremena i mladalački veličanstvenog.

Dobro spavao, u tom pogledu je sve u redu.

Magloviti, više blagi jesenji dani sa podnevnim suncem.

Mnogobrojna poslovna pisma, budući da se mnogi strani izdavači interesuju za *Jakova*.

Još sam u više navrata čitao Vajgandovu knjigu o *Čarobnom bregu*, jedan neobično dobar rad, i posebno su me obradovale veze koje je otkrio sa *Vilhelmom Majsterom*, posebno po pitanju *ironije*. (Šlegel o Geteu). Ovde se zaista radi o podražavanju u mitskom smislu, dakle o sledbeništvu. U osnovi mogu za sebe sa više prava nego Štifter da kažem da spadam u „Geteovu porodicu”. — Radio dalje na poglavlju „5 godina”. Sam u šetnji. Za čaj stigli gospodin i gospođa Kaula[450] iz Minhena. Uobičajen razgovor. Iskreno nam zavide na tome što smo napolju. Uostalom, kada se budu vratili u zemlju, moći će da izveste da nam ide dobro. Divili su se kući.

Pošto su otišli, odvezli smo se sa Golom do advokata Rozenbauma, Štadelhoferštrase, gde je dr Grigorov iz Sofije pred publikom sastavljenom od novinara i pravnika na francuskom jeziku referisao o lajpciškom procesu. Nismo čuli ništa bitno novog, ali je kontakt sa jednim od očevidaca sa tih rasprava bio interesantan.

Novi novinski izveštaji o izjavama veštaka koji u svojoj naivnosti daju senzacionalne izjave o nemogućnosti da je van der Lube sam podmetnuo požar i izražavaju uverenje da mu je pri tome neko pomagao. Dimitrov odlučno izjavljuje da i on deli to mišljenje...

Poslao sam oba toma mojih novela Markezanijevoj za Sanari a *Jakova* sam poslao dr Hajnsu za Minhen.

Utorak, 24. X 33.

Prilično tegobno i tromo nastavio sa radom. Slabo nervno stanje, koje se izražava i u stanjima zastrašenosti za stolom.

Telegrafska čestitka Fišerovih na sjajnom kritičkom osvrtu Placera[451] u bazelskim novinama *National-Zeitung*.— Levandovski me obaveštava da je holandsko putovanje, pošto je nekoliko mesta otkazalo, znatno skraćeno i da će možda i sasvim otpasti, što mi ne bi bilo neprijatno.

— Telefonski razgovor sa Hercogom koji me obaveštava o jednom nerazboritom članku u bečkim novinama *Wiener Arbeiterzeitung*[452] o slučaju časopisa *Sammlung* i ujedno mi saopštava da zbog toga preti opasnost da propadne stvar sa licencnim izdanjem, pošto se sa prodajom knjige u Beču više ne može

računati. Kako se lako i spremno poštovanje promeće u prezir! Kao da se odmah spremno koristi ma i najmanja prilika. — Depresivno uznemirenje.

U podne nisam izlazio. Fantastičan nastavak izlaganja veštaka za paljevine hemijskim zapaljivim materijama, što je bilo neophodno. Jeziv, u najvećoj meri neprijatan utisak. Ovaj politički proces ući će u istoriju kao jedan od najskandaloznijih procesa.

Na ručku Erika. Od antikvara dr Rozentala[453] saznala je da će Bertram doći u Cirih da održi jedno predavanje o nacionalsocijalizmu (!). Navodno je dobio ili je uspeo da dobije službeni zadatak da me tom prilikom privoli da se vratim, pri čemu je jedina nezgoda da se ne zna koji bi mi se grad ponudio, pošto uviđaju da u Minhenu ne bih mogao da živim!

Na čaju Erih fon Kaler sa ženom. Lep razgovor, na primer o „krivici” duha u svemu ovome što se sada zbiva. Simpatija za Kalera, čiji su položaj i problemi slični mojima: prestravljeno je okrenuo leđa Nemačkoj a ipak drži odstojanje prema pravom emigrantstvu.

Sreda, 25. X 33.

Uzeo sredstvo za spavanje. Noću padala kiša a i nadalje je oblačno.

Stvar sa *Sammlung*-om teče dalje i samo mi pravi posla. I Šlam[454] iz redakcije *Weltbühne* pisao mi je u vezi s tim lojalno. Prekinuo sam pripovedanje i prepodne sam K. diktirao pisma: najpre jedno dugačko pismo redakciji *Arbeiterzeitung*-a, a kopiju tog pisma šaljem i Šlamu. Nadalje Hercogu.

Stiglo je dansko izdanje *Jakova: „Josef og hans Brødre. Jakobs Historier”*.

U procesu povodom paljevine Rajhstaga predstoji (po *N. Z. Z.*) „nečuven preokret".

Diboldov prikaz *Jakova*: goropadno pun divljenja. Kaže da je knjiga „neobična”, da je umetnost reči „nečuvena" — takve formulacije mu se omiču u mnoštvu goropadnosti i pored sveg pomanjkanja sluha za draži. Utučen.

Berman šalje pismo u kome se pravda i još nekoliko beznačajnih, ali delom veoma pozitivnih kritika.

Pisma od Placera, Štroa[455], gospođe Rajf, A. T. Vegnera[456] koji moli da mu pošaljem knjige za biblioteku koju treba da uredi u svom koncentracionom logoru.

U 8 časova odvezao se sa K. u pozorište: lepa pred-stava komada „Mnogo vike ni oko šta" u režiji Hartaua[457], koji nas je, kao i direktor, posetio u loži.

Četvrtak, 26. X 33.

Morao sam da se odlučim da započnem pismo Bornu u vezi sa Kokoškom.

Dva telefonska razgovora sa Bermanom koji je u podne zvao iz Amsterdama i onda ponovo oko 3 časa. O neosnovanosti upućenih mu prekora. 0 Diboldovoj tvrdoglavosti i delovanju knjige. Berlinski glavni rabin je o njoj nekoliko puta govorio pred više nego hiljadu (slušalaca). Ponesenost i čuđenje mladih ljudi poput Hojzera[458] i Hauzmana[459]. Okolnost da je trenutno rasprodata samo ide na ruku reklami. 30. X će

se za sada pojaviti daljih 5 000 primeraka. Okolnosti jako podsećaju na vreme *Čarobnog brega*. — Gebels je zatražio da mu se dostave akta o minhenskoj stvari. Hajns u Berlinu. Ovih dana će pasti ovakva ili onakva odluka. Uverljivo sam govorio o toj kaljuzi od procesa, o novom smaknuću jednog devetnaestogodišnjeg komuniste, o celoj toj suludiji koja će me jednog dana prisiliti da se javno odreknem Nemačke. Torgler u životnoj opasnosti, pošto ga teško terete novi svedoci sumnjivog karaktera. Ako do toga dođe, ako se to dogodi, onda je svemu kraj. Rekao sam mu to, nije se na to osvrnuo već je obećao da će uskoro doći ovamo. Ne potcenjujem težinu njegovog položaja. Erika je prema njemu veoma nepravedna. Moram da verujem da pismo za Beč neće izazvati komplikacije.

— Pismo od Šikelea, ljut na Dibolda.

— Golo[460] je angažovan kao lektor od strane Pedagoškog seminara u Sen Klodu.

Posle čaja diktirao ceo niz pisama. Više nisam izlazio. Ceo dan je padala kiša i bilo je tmurno. —

Berman me izvestio da je u Minhenu video Hauptmanov komad i da je potom s njim večerao kod Valteršpila. Obojica uopšte nisu došli u kontakt sa ljudima iz vladajućih krugova.

Petak, 27. X 33.

Vetar, hladno, olovna svetlost. Nov sneg u prilično niskim kotlinama.

Ustao sam u 8 časova i doručkovao s K., koja se sa Bibijem odvezla do konzervatorijuma, gde će biti obavljen prijem i

utvrđen radni program.

Moje predavanje na Univerzitetu utvrđeno za 8. novembar. Moram razmisliti šta ću da čitam.

Nameravam da dovršim pismo o Kokoški. Glava, nervi mi zadaju brige, stanje se u poslednje vreme pogoršalo. Češće se odričem male cigare za vreme rada.

Šaljem knjige u koncentracioni logor kod Emsa, u kojem se među „zatvorenicima" nalazi A. T. Vegner.

Diktirao pisma. Pisao Hajnrihu, dugo. Predao pismo za *Kunstwanderer*.

Subota, 28. X 33.

Probudio se sa glavoboljom. Nervi su mi

poslednjih dana bili preopterećeni. Teško radio.

Pre ručka sa K. do grada, gde smo najpre kod Forda pogledali kola, pošto Golo „pežoom" odlazi za Francusku, a zatim smo posetili knjižara i izdavača Rašera[461]. Razgovarali s njim u njegovoj kancelariji, između ostalog i o esejima. — Kupio cigare.

Na ručku Erika. *Sammlung* će za publikovanje opoziva biti obeštećen jednim pismom R. Rolana[462].

Svedoci i nadalje terete Torglera, stravično pozorje! Hapšenje engleskog novinara Pantera[463] od strane minhenske Političke policije dovelo je do diplomatskih komplikacija sa Engleskom. Ali Laburistička partija je sklona sporazumu i *Manchester Guardian* preporučuje Francuskoj da ipak odgovori na

ponude Hitlera; kaže da neće baš sve biti laž.

Golo se u kupatilu ošurio vrućom vodom koja je naglo šiknula, pošto je ventil iskočio. Bolan je.

Reklam mi je poslao one tri knjige Bahofena koje sam ja izgubio.

Topli kritički osvrti na *Jakova* u *Berner Bund*-u[464] i u *Berliner Tageblatt*-u[465].

Mladi socijalista Šlezinger žalostivo piše o glasini da sam se „glajhšaltovao".

***N. Z. Z.* prenosi vest o izjavi nemačkih pisaca kojom se zavetuju na vernost Hitleru, a potpisala ju je jedna dosadna rulja, onako sasvim slučajno, budući da na njoj ne nedostaju samo Huhova, Karosa, Hauptman, Šter nego čak i Šefer i Kolbenhajer. Glupo.**

Nedelja, 29. X 33.

Prvi sneg. Osećam se bolje. Ornije radio.

U podne sa K. u šetnju. Preteško jelo (divlja patka). Golo opet za stolom.

Sa iskrenim zadovoljstvom čitao Karosinu čisto i lepo pisanu životnu knjigu *Vođstvo i pratnja*.

Popodne spavao i sanjao.

Posle čaja pisao pisma: mladom Šlezingeru, Kler Gol i drugima.

Posle večere kraj Golovog kreveta u prisustvu dece čitao poglavlje o dolasku Josifa kod Potifara. Neka mesta, patuljci i ganutost Mont-kava kada mu Josif poželi laku noć,

izazvala iskreno zadovoljstvo. Ali ja sam bio umoran i nekako nisam ni mogao da se radujem. Bilo je već prilično kasno.

Ponedeljak, 30. X 33.

Jak vetar tokom noći koji i nadalje duva. Tupa svetlost.

Polako sam produžio da pišem „7 godina”.

Vest da je umro Penleve[466]. Jedna generacija dobronamernih odlazi. U svojim poslednjim časovima života čitao je Fausta. Odlučeno je da bude sahranjen u Panteonu.

Stiglo je mnogo pošte, između ostalog i vesti od Hamburgerove o njenim radovima o Jakovu, nadalje jedan članak R. Kajzera koji treba da se pojavi u američkim listovima. I mladi Borel se opet javio.

Proces se nastavlja uz očigledno nastojanje da Torgler i Bugari budu optuženi od strane političkih neprijatelja, strašnih tipova koji

govore prave besmislice. Hajes, koji je otputovao iz Nemačke, objavljuje u *Weltpresse* jedan izveštaj u kome konstatuje da se rezultati vođene rasprave poklapaju sa rezultatima londonske istrage, i da će sud o tome neminovno morati da vodi računa. Da li će? Ja naprosto moram u to da verujem jer mi presuda ili čak izvršenje presude ne bi dozvolilo da sa tom zemljom održavam još bilo kakve veze. —

U kući pravi haos: prispeo je transport od 40 sanduka sa kućnim potrepštinama, porculanom i manje važnim knjigama. (One dobre leže u Fajstovom minhenskom stanu i zaplenjene su). Teglenje sanduka i razmeštanje u garaži i po donjim hodnicima neće ni danas biti dovršeno.

Za čaj je došao mladi Hesig; dogovor o programu mog predavanja.

Erika nam javlja da je lekar kod nje pronašao male žučne kamence. Ali ona ipak može da izvede svoju turneju.

Utorak, 31. X 33.

Ornije radio. U podne prošetao nekoliko koraka sa K.

Sa sanducima i korpama se u kuću stuštio talas nekadašnjeg života, što me veoma potreslo i uzbudilo: mnogo srebrnine, odeće, kaputa, obuće, stolnjaka i drugih tkanina, pribori za čaj i umetnički predmeti. Na mom pisaćem stolu, koji će možda zajedno sa stolicom biti zamenjen onim „stvarnim”, opet stoji „Sijamski ratnik”; na komodi u predvorju stoji Švegerleova bista koja (me) predstavlja kao četrdesetogodišnjaka itd.

Na ručku Erika, koja danas ovde daje svoju oproštajnu predstavu i sutra putuje za Bazel, gde ćemo je možda posetiti za njen rođendan. Pokazala nam je ploče koje su snimljene u „Pfeffermühle” — i to pojedine tačke programa. I to me je uzbudilo. Saopštila nam je da uskoro treba očekivati Bermana, već danas ili sutra.

Lepo pismo od O. M. Fontana[467] o *Jakovu* i o smislu njegove pojave u Nemačkoj.

Uzbuđeni nervi popodne: uzeo jednu luminaletu. U do sada praznoj sobi imetak leži na gomili.

Posle čaja je došao dr Šuh sa jednim bečkim prijateljem, izdavačem bečkog časopisa, koji bi hteo da moj u Sanariju pisani odgovor Pficneru objavi kao posebno izdanje. K. nije za to, a ni ja nisam baš naročito sklon

toj ideji. Više mi odgovara ideja da ga uklopim u knjigu eseja kod Rašera. — Šuh je pričao o jednom članku u glajhšaltovanom časopisu *Literarische Welt*[468]: „Pozno delo T. Mana. Jedno neophodno odbacivanje". Kakvo osećanje obaveze.

Proces u vezi sa paljevinom Rajhstaga pokazuje crte raspadanja. Sukobi se umnožavaju. Hapšenje bivšeg komuniste koji je iz straha počinio krivokletstvo deluje čudno u sklopu jednog procesa u kome se čini jedno krivokletstvo za drugim. Tipovi svedoka optužnice postaju sve groteskniji. Prevelika razdražljivost predsedavajućeg, shvatljiva s obzirom na mnoštvo moralnih potiskivanja, potpuno pristaje uz tu kaljugu od cele ove ujdurme.

Deca su na aboniranom koncertu a K. je na oproštajnoj predstavi. Večerao sam sam, pošto

sam prethodno još malo prošetao i predao pismo Fontani.

Puno čitao časopise.

Sreda, 1. XI 33.

Jak vetar, kiša, tmurno. — Pisao malo dalje. — Prispele su još neke druge stvari iz Pošingerštrase: K. portret[469] iz mladosti od Kaulbaha, venecijanski lav, kobra-čirak, stare slike Josifa, kineska pepeljara itd. Sada opet k nosim jedno od starijih zimskih odela koja su takođe stigla, kao i kaputi i bunde. Sve je to neobično i ja sam zbog toga još uvek uzbuđen. Mnoge knjige, već raspakovane, gomilaju se dole u predvorju. To su mahom knjige iz moje radne sobe i o njima se nije brinuo Fajst, iako se među njima nalazi poneka stvar do koje mi je veoma stalo. Naravno, ono što predstavlja objektivnu vrednost ne nalazi se među tim

stvarima. — Počinjemo ponešto od ovog da nosimo gore u moju sobu.

Bečke novine *Arbeiterzeitung* šalju potvrdu o prijemu mog pisma, koje objavljuju in extenso i ujedno na njega odgovaraju u odmerenijem tonu. — Članak iz *Politiken*-a o *Jakovu*: „En dunkel og klog Roman". — Simpatična pisma od Kifera iz Bazela i O. Baslera[470] iz Burga. —

U podne je predstavnik firme „Fiat" došao po mene i K. radi razgledanja kola. Mi ćemo kod te firme kupiti kola, pošto imamo poverenja u tu marku kola — i naša prva kola bila su te marke. Samo se još lomimo između jedne udobne limuzine i jednog sportski-lepršavog kabrioleta. Zatražio sam od prodavca da nam da tačnu i poštenu kalkulaciju. Nisam verovao da ćemo tako brzo opet doći do ovakvih stvari koje su bile

sastavni deo stila našeg ranijeg života.

Sulude laži pred lajpciškim sudom s ciljem da se što više tereti Torgler, koji svojim izgledom postaje sve uži i sve ojađeniji. Hapšenje svedoka koji je iz straha počinio delo krivokletstva je jedna do neba vapijuća nepravda, pogotovo kada se ima na umu šta je ovaj bedni sud dozvolio da se sve kaže samo da bi se došlo do presude koju zahteva jedan zločinački režim. —

Pisao R. Kajzeru.

Die literarische Welt **šalje preko Fišera svoj kritički osvrt, „jednu nužnu odbijenicu”, po rečima K. i Goloa neverovatna ujdurma, jer ja to nisam čitao.** ***Völkischer Beobachter*** **kaže za Ajnštajna da su mu neke jevrejske dame nasele. Sve je to isto, sve je to isto.**

Beobachter[471] kritikuje predsednika Bingera[472] zato što nije odmah oštro reagovao na Dimitrovljeve reči: Krug svedoka optužbe od nacionalsocijalističkog poslanika do osuđenog lopova sada se zatvorio. Ovaj se odmah potrudio da nadoknadi propušteno, pa je buntovnog Dimitrova opet isključio sa rasprave.

Više nisam izlazio. Kiša i vetar.

Prof. Rajnštrom[473] telefonirao dr Flajšmanu i ovaj uputio poziv za sutra kod njega.

Četvrtak, 2. XI 33.

Vetar, tmurni oblaci. Ustao pre 8 časova i trudio se da krenem dalje, ali mi je nekako teško išlo od ruke.

Na ručak sa K. u Zeštrase kod dr Flajšmana: divan posed sa parkom i plažom, podseća me na tip vila na jezeru Vanze. Pored Rajnštroma prisutni su bili još jedan ciriški fabrikantski bračni par i jedan gospodin, skupljač umetničkih predmeta. Prevashodno se razgovaralo o Nemačkoj. Dobro jelo, kafa i cigara.

Popodne sam hteo da odemo na predavanje rektora Flajnera*474*, ali smo kolima promašili univerzitet, tako da smo zakasnili i ja sam onda po povratku kući pošao u šetnju.

Pisao Flajneru izvinjavajući se što nisam bio na predavanju. — Dirljivo pismo-zahvalnica dr Hajnsa za *Jakova*; on se vratio iz Berlina, ali ništa ne govori o tome šta je uradio.

Već nekoliko dana ponovo čitam Bahofena

kako bih ponovo obeležio za mene podsticajna mesta. Naveče sam nastavio da čitam *Don Kihota*, koji mi je međutim prilično dosadan.

Petak, 3. XI 33.

Kiša, sivo, vetrovito. Navodno je u Minhenu isto ovakvo vreme. — Pisao sam bez neke naročite volje. U podne sam sa K. pošao u jednočasovnu šetnju.

Police su pune knjiga. Samo ovo što je sada kod nas predstavlja lepu i vrednu biblioteku, iako ono najbolje nedostaje. U predvorju, kuhinji i po hodnicima još se uvek gomilaju stvari koje će moći da budu smeštene tek kada budu stigli ormani iz Badenvajlera.

Popodne duboka nervna rastrojenost. Onda sam odspavao i malo sam se oporavio. Obavljena kupovina automobila marke „fiat”

za 6 000 franaka i podneseno osiguranje.

Posle čaja sa Golom se odvezao u grad kod frizera. Tamo sam video *Simplicissimus*, propagandni broj za „čast i mir” na 4 jezika.

Kod kuće telefonski razgovor sa Bermanom koji je delovao umirujuće. Od novih 5 000 primeraka 2 000 je već prodao, tako da će ubrzo biti potrebno da se obavi doštampavanje. Delikatese u *Lit. Welt* navodno predstavljaju jedinstvenu pojavu; bečko pismo je izgleda prošlo veoma neprimećeno.

Pre večere malo diktirao (Iven).

Zanimao se knjigama. Ponovo čitao esej o Štormu.

Subota, 4. XI 33.

Prilično bez volje pisao dalje. Nervi su mi u lošem stanju. Mučna i beznadežna raspoloženja, teško podnošljiva, neka vrsta duševne upale korena kose, javljaju se uvek nanovo posle sasvim kratkih razvedravanja. Trpezarija me nekako stešnjava i kvari mi volju za jelom. Možda je za to krivo i ovo oblačno, prohladno vreme.

U podne sam išao u šetnju. Posle ručka čitao *Tagebuch*. Potom sam bio nervozan i nikako nisam mogao da se smirim. Pisao sam prof. Burkhardu, Ženeva, o dr Helmundu[475] i njegovoj knjizi.

Mnogo posla oko knjiga.

Stigla su nova kola.

Gering kao svedok pred sudom, odvratno pozorište.

Golovo poslednje veče u krugu porodice. Pila se flaša crnog nojenburškog vina. Ujutru „pežoom" odlazi za Strasburg i odande će onda dalje za Pariz; verovatno će nam doći za Božić. Oprostio se s njim.

Pisma: od Štefana Cvajga, koji se u Londonu oporavlja od kontinentalnog fašizma, zatim od mladog Rabenera, Berlin, koji sa velikom ljubavlju piše o *Jakovu* i to izrazima za koje čovek ne bi verovao da bi mogli biti upotrebljeni za istu stvar o kojoj nacionalsolcijalistički list tako podlo govori.

Stigli su primerci izdanja od 11. do 15 000. Takođe i nove knjige koje je Fišer izdao.

Ponedeljak, 6. XI 33.

Jučerašnja nedelja, siva, prošla je, uz malo

rada, u šetnji sa K., spremanju knjiga, upisivanju posveta u primerke J. namenjene raznim osobama, pisanju pisama, između ostalog Hercovoj, i u čitanju Nikolsonove[476] knjige *Peacemaking 1918*, koja me jako zanimala i uzbudila. Mnoge današnje stvari postaju jasne na osnovu nadrimajstorskog dela iz onih dana, i naši „pobednici" nesumnjivo su nešto naučili kod ondašnjih: propagandu i surovost. Duh i stav Nikolsonove knjige sasvim su pristojni i simpatični.

Javila se gospođa Faezi: stigao je Elektrola-aparat koji je na nju adresovan. Obavešten je Tenenbaum.

K. je popodne bila na velikom čaju kod Rajfovih i za tu priliku je bila pripremljena jedna Keserova radio-drama sa ploča. Ja sam mudro ostao kod kuće.

Nervi mi zadaju velike muke a uz to osećam i neki pritisak u prsima.

Danas sam ispravljao ono što sam do sada napisao i onda sam pisao dalje, ali sam prekinut u radu jer je prispela obilata pošta sa opširnim pismima od Hajnriha, zatim Šlama iz redakcije *Weltbühne*, koji dostavlja jedno bečko pismo u vezi sa aferom oko *Sammlunga* a i sam piše veoma ozbiljno i značajno, nadalje od dr Štajnera, Levandovskog i dr. Fidler je poslao mali kritički osvrt na *Jakova*. Stigla je 3. sveska *Sammlung*-a sa zanimljivim prilogom Liona i pismom Rolana na prvoj strani. — Novine: Geringov pust nastup kao svedoka, dijalog sa Dimitrovim, kojeg je ovaj dželat izvređao i uz to mu brutalno pretio — sve je to tako potresno i odvratno da sam sav drhtao od uzbuđenja. Pri tome kakva volovska stupidnost u vređanju Rusije!

Sa K. u šetnji. Posle ručka čitao novine. Uzbuđen; malo se odmarao. Za čaj je došao knjižar Silomon[477]. sa kojim smo se odvezli u grad sa namerom da posetimo knjižara dr Oprehta[478], ali on je u Parizu. Ljubazno nas je primila njegova žena.

Na povratku sam izišao iz kola kako bih jedno pola sata prošetao.

Razmeštanje knjiga.

Utorak, 7. XI 33.

Vedrije vreme, koje je u toku dana postalo čak jasno i sunčano. Dovršio poglavlje.

Sa K. u lepoj šetnji kroz šumu, ali je to zbog strmine terena bilo suviše naporno za moje nerve.

Posle ručka razmatrao program čitanja za sutrašnji dan. Hesig javlja da prodaja karata zbog prevelike navale mora biti obustavljena. Predviđa se repriza za petak naveče.

Popodne spavao. Posle čaja dugo diktirao pisma. Veoma me uzbuđuje i muči to što moram da odgovorim na novo insistiranje Šlama iz redakcije *Weltbühne*.

Posle večere čitao novi broj tog časopisa. Dobre stvari o nemačkoj podvali sa izborima i unutrašnjoj emigraciji, kojoj u osnovi i ja pripadam. —

Berman piše da prodaja knjige dobro ide i da je predviđeno doštampavanje tiraža. Šalje isečke iz novina koji su većinom dobronamerni, ali i veoma glupi. Neuporedivo najbolji napis, pun pohvala i razumevanja, pročitao sam juče u *Die Welt im Wort*[479] od Paula Ajznera.

Sreda, 8. XI 33.

Noću veoma nemiran, dugo nisam mogao da zaspim i posle 1 sam uzeo fanodorm, pa sam onda zahvaljujući ovom sredstvu pri jakom svetlu lampe spavao sve do jutra. Pre toga mi se učinilo da sam osetio neki potres, neko kretanje sa strane i neko pucketanje u zidovima, pa sam pomislio da je zemljotres, što se danas i potvrdilo. Novine javljaju da je u 10 minuta do 2 časa bio zemljotres, čiji je epicentar bio u Nemačkoj.

Ustao sam nešto kasnije. Pisao lično intoniran uvod za moje današnje predavanje.

Sa današnjom poštom stigla pisma od Molenhauera[480], Kiden (o kući i našem povratku iduće godine) i Fabera di Fora[481], Firenca, koji oduševljeno piše o *Jakovu* i kaže

da se od Engleza, kojima se inaće divi, niko sa njim ne bi mogao uporediti.

U podne u kratkoj šetnji sa K. Pri tome smo se sreli sa mladim Hesigom, sa kojim smo se dogovorili za večeras.

Posle ručka čitao novine. U *N. Z. Z.* interesantan članak o francuskom neosocijalizmu, koji očigledno predstavlja pokušaj da se predupredi fašizam. Danas se zapravo jedini „revolucionarni” elemenat — proletarizovane ali antimarksistički raspoložene mase srednjeg staleža (na koje Marks nije mislio) — očigledno može osvojiti samo uz pomoć parola kao što su red, autoritet, nacija. Međutim, pošto su to u osnovi samo trenutna pomoćna sredstva i da se svesno radi o jednom prelaznom stanju ka stvarnom socijalizmu koje oćigledno nije pozvano da neposredno odmeni kapitalizam, to mi se ćini

da ovom načinu mišljenja nužno nedostaje ona bezuslovna vera koja ume da ponese, religiozni elemenat bez kojeg se svet ne da pokrenuti. —

Pisao sam Faberu di Foru[481] i Š. Cvajgu.

Od Anete Kolb vest iz Pariza u vezi sa dostavljanjem mog bečkog pisma. Ona, sasvim umesno, govori o „emigrantskoj psihozi”. Uostalom, izgleda da nam je pominjanjem našeg imena pokvarila stvari u Badenvajleru, što bi bilo veoma loše. Nameštaj nikako da stigne i čini se da se tamo ne usuđuju da nam pošalju stvari ili pak da sabotiraju transport.

Četvrtak, 9. XI 33.

Sinoć smo oko pola 8 uz crno vino malo prezalogajili i onda smo se upetoro (K., deca, mladi Hesig i ja) „fijatom" odvezli do Politehnike, gde sam izvesno vreme ostao

nasamo u jednoj konferencijskoj prostoriji. Potom sam ušao u prepun amfiteatar koji me je pozdravio snažnim, dugotrajnim aplauzom. Najpre sam izgovorio svoje reči zahvalnosti Švajcarskoj, na koje je auditorijum opet uzvratio snažnim aplauzom, i zatim sam, u stojećem stavu, negde oko tričetvrt časa čitao poglavlje „Šarena haljina" i iz scene susreta sa braćom. Utisak je, izgleda, bio izvanredan, složni, jednodušni, dugotrajni aplauz mi je godio.

Faezi, Korodi, Hanhartovi, Hesigovi i dr. došli su u predvorje. Odvezli smo se u restoran „Kod pauna" (deca su se odvezla kući), gde smo na gornjem spratu za jednim dugim stolom jeli i pili. Morao sam da sednem kod mladih ljudi i Faezijev pastorak mi je održao dugo predavanje o teorijskoj fizici, posebno o Plankovim „kvantima". Kasnije se u razgovoru došlo na politiku, na versajski ugovor, na

Nikolsona, Klemansoa[482], Greja[483] itd. Krenuli smo u 11,30 časova i prvo smo Faezijeve odvezli kući.

Pred spavanje sam još malo čitao *Don Kihota* i uživao sam u jednoj veoma smešnoj, narodskoj replici Sanča Pansa berberinu: „Ni od koga ja nisam trudan”. —

Danas sam ustao tek u 9 časova. Pismo od V. Borna, Beč, koji se zahvaljuje na pismu o Kokoški i kaže kako je ono blagotvorno uticalo na umetnika. U Nemačkoj su njegove slike pokazivane u „Sobama užasa”. On se nosi sa velikim materijalnim problemima i gubitak menadžera P. Kasirera[484] očigledno ga je doveo u prilično bespomoćnu situaciju. Ponovo je bacio crteže za *Jakova* i napravio je nove. Postao je nesiguran. Born kaže da premazuje i upropaštava izvrsne slike.

Sivo i vlažno. U 11 časova smo se odvezli na stanicu u Cirihu, gde smo ostavili naš „fijat” i seli u voz za Bazel da bismo posetili Eriku za njen rođendan. Ona nas je tamo čekala na stanici, pa nas je svojim „fordom" odvezla do jednog simpatičnog restorana, gde smo utroje ručali. Odande smo otišli u hotel „Tri kralja” koji nas je svojim položajem, i to posebno položajem Erikine sobe prema Rajni, živo i neobično podsetio na dane u proleće pred putovanje u Francusku. Pili smo kafu i liker a ja sam pušio. Ćaskali smo do pola 5 časova i onda nas je Erika pešice otpratila natrag do stanice. U 7 časova smo opet bili u Šidhaldenštrase.

U večernjem izdanju *N. Z. Z.* Korodijeva beleška o sinoćnjem predavanju: ljubazna a da pri tome ne kazuje mnogo. Večeras je trebalo da bude naš gost, ali je otkazao zbog prehlade. Očekujemo Faezija i Gujerovu.

Petak, 10. XI 33.

Ovi dani su prilično naporni; prehlada i nervna napetost su neizbežni. Gosti sinoć nisu ostali predugo. Jela se, sa dobrim srebrnim priborom, srnetina i posle toga kolači, a onda smo otišli gore u moju sobu, gde smo pili kafu i zatim čaj. Razgovor je manje bio političke a više estetske (o arhitekturi i stilu) i prirodno-spekulativne prirode (o neobičnoj teoriji o svemiru kao šupljoj kugli). Rastali se posle 11 časova.

Prvi put sam opet spavao pod mojim minhenskim svilenim jorganom koji je veoma lak ali malo i pretopao. On mi na neshvatljivo shvatljiv način i sa novom životnom prestravljenošću predočava činjenicu da je ne-povratak definitivna stvarnost.

Prepodne sam skicirao dalji tok radnje kojem pri planiranju i skupljanju materijala nisam bio posvetio dovoljno pažnje, pa zato moram, kako bih mogao dalje da radim, sebi da razjasnim neke pojedinosti i veze u sklopu dalje radnje.

Izišao sam samo na 20 minuta da udahnem čist vazduh.

U *N. Z. Z.* članak jednog „nemačkog saradnika” o „izborima” kojeg bi ovi Švajcarci trebalo da se stide. Bez osećanja i razložnosti, ali zato pun nemačke atmosfere koja se mora poznavati. Ovih dana me opet zaokuplja ideja da kažem svoje mišljenje u obliku jedne mirno-ozbiljne opomene Nemačkoj povodom dijaloga između državnog tužioca i branioca Bugara. Ali izvesnoj prirodnoj inertnosti ide na ruku opšta ukočenost čiju je prirodu teško dokučiti.

Karl Bart piše u *N. Z. Z.* o Luteru, simpatično.

Malo sam odspavao; odmah sam se obukao za predavanje i gore popio čaj.

Pisao sam Fidleru i dr Frojndu.

U 8 časova, posle lake zakuske, sa K. u grad na reprizu predavanja. Sala je opet dupke puna, jednodušan i kompaktan aplauz na kraju, na kojem sam se ponovo zahvalio. U sobi me pozdravio prof. Medikus[485].

Sa K. u francuski restoran „St. Peter”, gde smo na večeri sreli Hercoga. Razgovor o Hajnrihu, njegovim ženama, njegovoj lakomislenosti i detinjastosti, njegovoj mekoći i tvrdoći, greškama i slabostima koji ostavljaju traga na njegovoj knjizi. — Povratak kući.

Berman sa deplasiranim ponosom šalje izjave Šolca o *Budenbrokovima* u nekim ilustrovanim književnim novinama.

Maks Mors s uzbuđenjem piše o *Jakovu*.

Utorak, 14. XI 33.

K. bolesna. Pozvao sam lekara iz Kisnahta, koji je na materici pronašao jedan tumor. Potrebno je duže mirovanje.

12. su nemački „izbori”. — Jedinstven narod, sve sama braća. Hercova priznaje da i ona — treba da to znam, ali zato ne treba o njoj da promenim mišljenje.

Pisma o *Jakovu*. Neštampana kritika Viganda.

Prekjuče na čaju kod Rašerovih, kome sam

odneo materijal za knjigu eseja.

Loše radno raspoloženje, samo skicirao i pravio beleške. Zastrašeno, pogruženo, mutno raspoloženje. Moram da konstatujem da u osnovi nikako ne mogu da se naviknem na činjenicu da sam izgubio svoj dom i pouzdanu životnu bazu. Zabrinut zbog našeg smeštaja kada budemo morali da napustimo ovu kuću (koja ima puno nedostataka).

Pisao pisma.

Pošiljke od prof. Medikusa i prof. Faezija. Ovaj drugi mi šalje knjigu svog prijatelja Šmidhauzera[486] ***Duhovno carstvo*****, koju sam sinoć još dugo čitao. On je švajcarac sa nemačkim, na višem nivou prosečnim idejama, veliča u prilično profesorskom stilu nacionalsocijalizam, bez smisla i osećanja za njegovu realnost, odvratnost njegovog**

duhovnog i moralnog nivoa, njegovu laž i intelektualno nepoštenje. —

Švajcarska turneja je utanačena za februar i ona će mi doneti 2000 franaka. K tome još dolaze i večeri u Lozani i, ovog meseca, u Cugu. Ostale ponude odbio.

Sreda, 15. XI 33.

Lekar opet bio kod K. Stanje se popravilo, temperatura je tokom dana pala, a nestalo je i osećanje mučnine. Dao joj je neko sredstvo za spavanje.

Lep, vedro-maglovit jesenji dan. U podne sam bio u šetnji.

Obaveštenje od Tenenbauma da je stigao nameštaj iz Badenvajlera.

Deca su zatrpana obavezama u gimnaziji i konzervatorijumu. Medi više puta tokom nedelje ostaje preko podneva u gradu i ruča kod Rašerovih.

Studije i pripreme za dalji rad. Posle čaja sam odšetao dole u mesto da kupim papir za pisma, cigare i cigarete. Posle sam pisao pisma.

Naveče sam čitao francusko izdanje Hajnrihove knjige o nemačkoj revoluciji.

Četvrtak, 16. XI 33.

K. je sada bolje, ali mora da leži još do kraja nedelje.

Pisao dalje poglavlje „Sedam godina”.

Popodne pisao pisma Faeziju i Medikusu.

Sa Rajfovim kolima do pozorišta: davao se Šoov komad „*Car Amerike*" sa Ebertom[487] u ulozi kralja. — Ljupka predstava. U pauzi sam pio čaj. Razgovarao sam sa Vikihalderom[488], advokatom Levenfeldom[489] i Rajfovima. Večerao sam kasno kod kuće.

Petak, 17. XI 33.

Stanje K. se, na žalost, pogoršalo jer juče nije dovoljno mirovala.

Pisao dalje. Blag, maglovit jesenji dan. Stigla pisma od Bermana (o paralelizmu u prodaji *Čarobnog brega* i *Jakova*) i od starog Fišera, čije su me reči dirnule. I gospođa F. je juče pisala.

Stigla je sveska bečkog časopisa *Kunstwanderer* sa jednim pismom i

Kokoškinim crtežima za Isakovu smrt i Rahela na bunaru. Prvi je neobičan, a drugi mi je stran i promašen.

Nadalje je stiglo nemačko izdanje Hajnrihovog dela *Mržnja*. Čitao sam ga posle ručka, potresen njegovim patosom i pored svih njegovih slabosti, grešaka, realnih zabluda. Ipak je najbolji deo knjige uvodni članak, koji je uključen na moje insistiranje.

Išao sam u jednočasovnu šetnju, sam kao i uvek sada.

Bolest K., koja je signal da ubuduće treba da ograniči svoju aktivnost, veoma me zabrinjava jer se ovde sve zasniva na njenoj energiji.

Stigao je *Tage-Buch* sa Frankovim kritičkim osvrtom na *Jakova*, jednim prijatnim

dokumentom.

I uveče sam još dugo čitao Hajnrihovu knjigu, koja na dosta mesta ostavlja veoma dobar utisak, ali isto tako na dosta mesta deluje više kao slobodna fantazija nego kao analiza stvarnosti, zastranjujući ili krećući se u pravcu irealnog.

Poslepodne poseta advokata Forstera[490] kojeg je Rašer doveo, jedan bečki Švajcarac, ne mnogo prijatan. On će po našem nalogu putovati za Minhen, razgovaraće sa Hajnsom, ali nekako baš nemamo puno poverenja u njega.

Subota, 18. XI 33.

Pre i poslepodne pisao pisma Hajnrihu, Bornu, Heseu, starom Fišeru, Šlamu, Ajzneru i dr.

U podne u jednočasovnoj šetnji.

K. nešto bolje, ali je još slaba, sutra ujutru će smeti malo da ustane.

Naveče sam čitao Bekerovu knjigu o Vagneru[491] koju sam prilikom odlaska iz Minhena u februaru prekinuo, misleći da će to biti samo za nekoliko dana, i sada se ona opet nalazi u mojim rukama.

***Petit Parisien* svojim objavljivanjem dokumenata malo, mada ne u dovoljnoj meri, kvari Hitlerov mirovni koncept, koji je barem isto toliko falsifikovan kao i dokument.**

Divan dan sa južnim vetrom. Prepodne sam pisao jedno duže, veoma ogorčeno i ironično pismo Bertramu.

Popodne sam sa decom jedno sat i četvrt prošetao kroz šumu i preko livada. Na ručku Bruno Frank i žena. K. je posle obeda došla preko u moju radnu sobu, gde se pila kafa. Sve do 4 časa razgovarali o nemačkim i našim privatnim stvarima. Frank ostaje samo nekoliko dana ovde da radi u biblioteci na svom Servantesu.

Na čaj, koji smo pili kraj K. kreveta, došla Macuketijeva koja je brbljala sve do sedam časova.

Naveče sam čitao Bekerovu knjigu o Vagneru o Majstorima-pevačima: „On je arhaizirajuće stilske elemente upotrebio ne samo kao epizodnu boju već i kao masku koja određuje celinu". _

On Vagnerovu odvratnu umetničku zaboravnost (u memoarima) suprotstavlja

Geteovom neprekidnom osećanju zahvalnosti prema Štajnovoj — što ne smatram ispravnim. Imam na umu njenu sahranu koja prolazi ispod njegovih prozora a on pri tom tužnoj povorci okreće leđa. Ponovo mi je pala na um novelistička ili pozorišna građa o poseti stare Lote Buf-Kestner[492] u Vajmaru. Ona zajedno sa idejom o Faustu čini produktivnu perspektivu.

Ponedeljak, 20. XI 33.

Topao, vedar jesenji dan. Rastrojen, nevoljno i nekoncentrisano pisao malo dalje. Nervozni nemir koji je verovatno povezan sa pomišlju na povratak u Nemačku. Na kraju krajeva, ne bi se morao ponašati kao Hauptman i Štraus već bi se mogao povući u potpunu izolaciju i odbiti svako istupanje u javnosti. Prijatelja bi bilo dosta. Katjina bolest i pomisao na nemire i napore koji joj nadalje

predstoje, ukoliko budemo nanovo morali da se damo u potragu za nekim degradirajućim smeštajem, veoma idu na ruku ovakvim unutrašnjim razmatranjima.

U izvesnom smislu je tome doprinelo i poduže pismo od Surkampa, koji piše o interesovanju cele izdavačke kuće i publike za *Jakova* i moli da mu hitno pošaljem neko poglavlje iz 3. knjige za januarsku svesku *Rundschau*-a. Iz pisma proizlazi da su i Bertram i Fosler usrdno odgovorili na njegov poziv, ali da su samo trenutno sprečeni. — Pismo koje sam napisao Bertramu neću poslati. — Rajzigerov članak[493] mogao je da dobije samo još jedno loše mesto na kraju sveske.

Hajnrih piše značajne stvari o *Putovanju u pakao* koje je pročitao.

Valter Bauer[494] uz lepe reči šalje jednu novu knjigu.

K. razočarana onim što joj je lekar propisao; on je doduše konstatovao da se stanje poboljšalo, ali joj je i nadalje veoma ograničio svaku aktivnost. Tokom dana posetili su je gospođa Hese i gospođa Rajf. — Narednih dana treba očekivati posetu njenih roditelja.

Gospođa Fišer izveštava da je bračni par Verfel-Maler „očaran” *Jakovom*. Treba da stigne pismo od Verfela.

Posle ručka čitao zbirku eseja Teodora Hekera *Šta je čovek*[495], veoma dobru i svojim katoličko-opozicionim humanitetom blagotvornu, ali i crkveno ograničeno knjigu.

Š. Cvajg se opet javio iz Londona i šalje izveštaj iz *D. Chronicle* od Nikolsona o

Klegovoj knjizi „T. M.” Govori suviše mekano o Kerovom[496] nesumnjivo pravednom napadu na Hauptmana.

Sreda, 22. XI 33.

Juče sam malo življe radio i zatim sam, iako baš nisam u naročito bodrom stanju, išao u dužu šetnju.

Stiglo veoma dobro pismo od Šikelea, u kome piše delom o *Jakovu*, delom o nemačkim stvarima i emigrantstvu. Potpuno se slažem s njim.

Napisao sam pismo Fidleru i zatim sam čitao dostavljenu mi knjigu *Građanstvo i građansko kod Getea* koja predstavlja proširenje mog predavanja.

Javio se Rajziger koji je stigao u Kilhberg.

Tenenbaum nas je obavestio o povoljnoj odredbi iz Berna u vezi sa nameštajem. Naveče sam pisao Hercovoj koja je htela da nam dođe za Božić ili Novu godinu, što stvarno ne ide.

Kasnije se nisam osećao dobro — nisam mogao da zaspim i cele noći sam bio uznemiren.

Rano sam ustao i odmah sam se obrijao. Lepo jesenje vreme ovih poslednjih dana prometnulo se u gustu, maglovitu kišu.

Malo radio dalje. Za ručak je došao Rajziger iz Kilhberga. Pili smo vermut i pre ručka smo malo prošetali. Mnogo smo razgovarali o našim stvarima, po stoti put smo pokušali da ih izanalizirimo, odmeravajući činjenice koje govore u prilog ostanka napolju i činjenice koje govore u prilog povratka u

zemlju. Govorili smo i o K.

Rajziger je ostao do 4. Za čaj je bio mladi Vidman koji ima lepe oči. Kasnije sam K. diktirao nekoliko pisama.

Za večeru je došao Frank, ljubazan i srdačan kao i uvek. On nam je u mojoj radnoj sobi u prisustvu dece pročitao veoma zgodna početna poglavlja svoga romana o Servantesu[497].

U *Basler Nachrichten* jedan veoma pozitivan kritički osvrt na *Jakova*. Značajno je to da je sva švajcarska štampa jednodušno pozitivnog mišljenja. Karakteristična je razlika između njihovog tona i tona nemačke štampe. U Nemačkoj se autoru ne odaje nikakvo priznanje, knjizi se doduše odaje priznanje, ali to nije dovoljno.

Verfel šalje svoj roman *40 dana*[498] sa srdačnom posvetom.

Čujem da Vaserman nigde ne može da objavi, što je „apsurdno”, svoj novi roman, nastavak serije o Kerkhovenima[499] — ne mogu da se zbog tog apsurda ne nasmešim.

Četvrtak, 23. XI 33.

Vedrije vreme. Neko mučno osećanje u stomaku. Stanje K. se lepo popravlja.

Komadić dalje.

Pošto je sijalo sunce, to je K. sa mnom izašla malo pred kuću.

Macuketijeva je poslala jedan veliki članak iz *Oggi*-ja od B. Tekija[500] i opak odgovor

jednog fašiste.

Advokat Forster koji se vratio iz Minhena telefonski nas obaveštava: izbeglički porez je plaćen, možemo se nadati delimičnom povratku imovine na osnovu nove liste. Kaže da aktivnost dr Hajnsa, njegova zagriženo-idealistička predanost slučaju, koji ga potpuno apsorbuje, ostavlja dubok utisak. On se sada uopšte ničim drugim ne bavi. U Berlinu se ništa ne da učiniti. „Majnska linija" sc pokazuje jačom nego ikada do sada. Hajns je bio kod 4 ministra, između ostalog i kod predsednika. Odluka o povratku kuće i imetka, honorara itd. koji su još pod konfiskacijom, iako su navodno radi obezbeđenja naplate duga predati Finansijskom uredu, treba navodno da bude donesena najdalje za 10 do 12 dana. Tek tada će i Hajns opet dobiti svoj pasoš i odmah će doći za Cirih. Zasada je pod prismotrom i on tako reći stoji i pada sa mnom. Ja njegov

fanatizam mogu samo tako da objasnim da je ovaj slučaj za njega sredstvo da potvrdi svoju ličnost.

Petak, 24. XI 33.

Juče sam se autobusom oko pola 6 odvezao u grad, odazivajući se pozivu da prisustvujem predavanju prof. Kelera[501] o kralju Davidu u auli Univerziteta. Od „Belvija" sam dalje pošao pešice i umalo da opet zakasnim. Predavanje je bilo osrednje, ali je u sadržajnom pogledu bilo zanimljivo. Bilo je puno sveta. Posle predavanja sam se sreo sa Velflinom[502] koji me je poveo do rektora Flejnera i predavača. Rektorovim kolima odvezli smo se do Flejnerove kuće na Ciriškom bregu, gde je priređena večera. Pored bračnih parova Keler (on je stručnjak za Stari zavet) i Flejnera (istoričar), prisutni bili još jedan sa domaćinima sprijateljeni bračni par, nećaka

domaćina, zatim veoma razgovorljivi humoristički pesnik H. Burte[503], koji uostalom gaji velike simpatije za nacizam. Živ razgovor, pretežno o političkim stvarima. Sa Velflinom sam se odvezao kući i od njega sam posudio dva franka da dam rektorovom šoferu. — Zatekao K. još budnu. — U dodatku *New York Herald*-a recenzija knjige *Past Masters* sa portretom. Odbojan stav prema članku o Vagneru. Izgleda da je veoma loše preveden.

Danas je padala kiša. Pod uticajem Berna naše stvari iz Badenvajlera, nameštaj, pisaći sto itd., tretiraće se kao selidbene stvari, samo što ja lično moram sa papirima da se pojavim na stovarištu.

Juče sam u razgovoru, u pogledu razvoja i konsolidacije prilika u Nemačkoj, zagovarao prilično humorističan optimizam, prilagođavajući se donekle i Burteu koji je

izrazio uverenje da će me, po analogiji onih štabnih lekara koji suočeni sa nekim teškim slučajem, nemajući kuda, pozovu pravog lekara, nadležni veoma brzo „pozvati natrag”.

U jučerašnjim i današnjim novinama groteskne vesti o van der Lubeovom iznenadnom „buđenju”, o tome kako je progovorio, o njegovim protestima zbog toga što je zatvoren, o „simbolizmu procesa”, o tome kako daje izjave o „ovom i onom” i kako mu sve to nije jasno. Dimitrovljeva pretpostavka, zbog koje je tužilac odmah protestovao, da je Lube nesvesno upotrebljen od strane neprijatelja komunizma, sasvim je prihvatljiva. Meni se povrh toga čini da je na kraju krajeva autorstvo tog čina tako neuhvatljivo i neodređeno kao što je to i sa duhovnom i personalnom granicom između nacionalsocijalizma i komunizma uopšte. Sklon sam da nesvesni smisao procesa (vidim) u

manifestovanju bliskosti, srodstva, štaviše identiteta između nacionalsocijalizma i komunizma. Njegov „ishod” dovešće mržnju i idiotsku pomamu za međusobnim istrebljenjem do apsurda, do čega zapravo ne bi trebalo da dođe. Oni su bratski-različiti izrazi jedne te iste istorijske stvari, istog političkog sveta, još manje razdvojivi nego kapitalizam i marksizam, i simbolični prolomi poput nestanka Rajhstaga u plamenu u stvari su — ako se ne može dokazati a ono se može osetiti — njihovo zajedničko delo.

Ustao sam tek u 10 časova, pošto sam u pola 3 uzeo fanodorm. Rajziger je došao rano, malo smo proćaskali a onda smo prošetali po kiši koja je postajala sve gušća i belja i pretvorila se u snežnu vejavicu. Posle ručka smo se zadržali u mojoj sobi. Zatim nas je K. posle 3 čas. odvezla u grad. Pošto smo se rastali od Rajzigera, otišli smo po Tenenbaumovog

nameštenika, s kojim smo se onda odvezli do carinskog stovarišta da sredimo stvari u vezi sa nameštajem, što je obavljeno bez nekih poteškoća. Iz Berna je — na čuđenje službenika — bilo stiglo odobrenje o bescarinskoj isporuci stvari i sve što je s naše strane još bilo potrebno da se uradi to je da stavimo na papire još nekoliko potpisa. Sutra ujutru oko 8 časova ovde u Sildhaldenštrase naći će se naše stvari: moj pisaći sto sa stolicom, stolica za čitanje sa taburetom, ampirski ormani, kandelabri, muzički aparat. Predati su mi ključevi od stola u kome pretpostavljam da se nalaze još neke sitne stvari, kao egipatska nadgrobna figura, nož od slonovače itd. Kako je to čudno! Koliko je samo prošlo vremena od prvih ovih zapisa koje sam započeo pre osam i po meseci u Arosi.

Vratili smo se oko 5 časova i onda smo pili čaj. Zatim sam sve do večere pisao jedno pismo

R. Šikeleu, kao odgovor na njegovo pismo o *Jakovu* i o verovatnom daljem razvoju stvari u Nemačkoj.

Naveče sam čitao novine i *Tage-Buch*.

Subota, 25. XI 33.

Osvanuo je taj čudesan dan: pred vratima su minhenske stvari. Ustao sam oko 8 časova, okupao se, pozdravio se sa K. i doručkovao sam, i za sve to sam imao dosta vremena do početka slavlja. Sada je 9,15 časova i promiče neka beličasta kiša. Stigla su transportna kola, istovaruju i unose stvari. Moj dosadašnji pisaći sto pomaknut je u stranu, iznesen je suvišni šezlon i u sobu su uneseni moja stolica, hamburška ampirska fotelja i fotelja sa taburetom. Kada lo sve tako vidim, onda mi se čini kao san.

Hteo sam da odem u grad da podignem novac iz banke, ali je K., kojoj nisam hteo da dopustim da vozi, Bibiju stavila u zadatak da to obavi.

Postavljanje i smeštaj stvari, raspakivanje malih upotrebnih i ukrasnih predmeta iz polica pisaćeg stola ispunilo je skoro celo jutro. Ovo su prvi redovi koje pišem za ovim lepim komadom nameštaja i na stolici koja ide uz ovaj sto. Posle obeda čitao sam novine u ampirskoj fotelji. Zbirka plaketa, uobičajene pojedinosti u vezi sa pisaćim stolom sređene su onako kako je to ranije bilo. Kalendar sa listovima na kidanje bio je debeo — sa kidanjem listova prestalo se 11. februara. Sa neobičnim osećanjem iskidao sam ceo svežanj listova do današnjeg dana. I u predvorju su već postavljeni lepi ampirski ormani iz našeg porodičnog poseda, kandelabri i muzički aparat. Stolari i tehničari obaviće u ponedeljak

preostali posao. Dolazak stvari veoma me je uzbudio i zamorio; posledica toga je glavobolja i veliki premor. Tu su i slike:

L. od Hofmana, mali Lenbah i Medin dečji portret.

Čaj kraj K. kreveta. Potom diktirao pisma.

Predstoji nova promena našeg života i to za nekih 14 dana: večeras stižu K. roditelji.

— Intelektualna bestidnost nemačkih vlastodržaca uvek me nanovo uzbuđuje. U *Temps*-u stoji da *Völkischer Beobachter* parira publikacijama *Petit Parisiena* objašnjenjem da se radi o ratnom huškanju u službi „industrije naoružanja”. Ona je ta, kaže se, koja poradi svojih poslova na odvratan naćin želi evropsku zemlju da natopi krvlju svoje omladine. Onaj ko je do sada tako govorio, taj je proglašavan

za antinemački nastrojenog čoveka, za mirovnu hijenu, pacifistu i izdajnika, za republikanca i mora danas u koncentracionom logoru da viče: „Ja sam bio komunistička svinja". Drsko prisvajanje pogaženog mišljenja nije više nikakva novina, ali ne prestaje da izaziva čuđenje. Očigledno se to čini sa uživanjem. Niko ne sme da skrene pažnju na taj idiotski cinizam. —

Išao sam malo da prošetam po vlažnoj svežini, što mi je godilo. Stari ljudi su stigli oko 9 časova Rajfovim autom. Večeralo se kasnije, ušestoro u predvorju koje je, ispunjeno minhenskim nameštajem, sada postalo ugodnije.

Kasnije sam čitao još nekoliko poglavlja kod Bahofena koji veoma podsticajno deluje. Zanimljiva je Josifova mesečeva priroda (najmaterijalniji među nebeskim telima i

najduhovniji među zemaljskim). Telurski i duhovni „blagoslov". Umetništvo.

Nedelja, 26. XI 33.

Doručkovao sa Bibijem pre nego što su stari ljudi došli dole, i zatim sam bez nekog naročitog zadovoljstva radio za lepim, veoma ugodno nameštenim pisaćim stolom čija novopolirana ploča ima nečeg plemenitog. U podne sam izišao sa K. i Medi. Pošto je južni vetar doneo padavine, vazduh je postao nekako oštriji i svežiji. K. se ranije vratila i ja sam sa Medi prošetao preko Ičnaha.

Nedeljni ručak ušestoro.

Isečak iz *Nouvelles Littéraires*[504] koji je poslao Peter Pr. iz Brisela: izvanredna recenzija *Jakova* koja potvrđuje celokupnu kritičku prednost Francuske (nasuprot

stravičnoj bedi u Nemačkoj). Višeslojnost knjige je odlično okarakterisana, istaknuta je „singuliére moderne”. Kaže se: „Un des sommets de la littérature européenne moderne”. Veoma sam se radovao.

Popodne sam dalje čitao roman o Valenštajnu od Čeha, koji je nesumnjivo dobar. Sinoć sam se divio bici kod Licena, izvrsna stvar, a danas završnom poglavlju.

Pisao sam Bermanu i Valteru Baueru.

Deca su popodne još dugo unosila u kuću, gore u hol, gramofonske ploče, koje su zapakovane u sanducima stajale u garaži. Zatim su posle večere, dok smo mi sedeli za albumima prenatrpanim stolom, satima još sređivali i razvrstavali tu nepreglednu količinu ploča. Ploče su bez nekog reda poslagane, u albumima i kartonima, uokolo na stolicama i

na podu. Problem je kako ih smestiti. Bio bi nam potreban orman iz Minhena ili ćemo morati dati da se jedan napravi.

Naveče sam dalje čitao roman Duriha.

Ponedeljak, 27. XI 33.

(Noću). Prepodne radio. Stiglo Heseovo pismo iz Badena, oduševljeno piše o *Putovanju u pakao*.

U podne su Rajfova kola došla po nas; deca su nas tamo već čekala i mi smo, pripadajući trima generacijama, ručali sa glumcem Karlom Ebertom i njegovom ženom, pijanistom Gizekingom[505], gospođom Buš[506] i Ludv. Vilnerom[507]. Sa ovim sam posle ručka duže razgovarao.

Na povratku kući obavili kupovine. Kod

kuće instaliranje radio-gramofona koji dobro funkcioniše.

Odmah posle čaja K. me je odvezla na stanicu Cirih-Enge, odakle sam se odvezao za Cug na predavanje. Sačekala su me gospoda iz odbora, sveštenik i učitelj; u hotelu mi je servirana večera i posle toga sam u dvorani pred pažljivom publikom održao svoje predavanje. Posle pio čaj u staničnom restoranu i povratak kući železnicom, kolima i autobusom.

Zatekao K. još na nogama, kao i decu koja su se vraćala sa Gizekinkovog koncerta. Prezalogajio.

Pismo od Fidlera koji je otpušten iz službe sa kratkoročnom minimalnom penzijom. Kaže da ga atmosfera veoma podseća na godine 1914—1915, na što bi logično trebalo da uslede 16,

17. i 18.

Temps **veoma ozbiljno shvata protestantsku crkvenu šizmu. Iza odvajanja juga od severa verovatno stoje i političke stvari.**

Utorak, 28. XI 33.

Radio. Sa Rajzigerom u šetnji i potom na ručku. Dugo, beznadežno uljudno, profesorsko i samouvereno pismo Bertrama koje sam pročitao K. i Rajzigeru. —

Predveče diktirao pismo, uglavnom emigrantu Pozeneru[508], odgovarajući mu na njegovo pismo.

U emigrantskoj štampi dalja razmatranja u vezi sa slučajem časopisa ***Sammlung*****.**

Mnogo muzike.

Četvrtak, 30. XI 33.

Juče sam posle rada sam bio u šetnji. Rajziger je poslao korekturu svog članka o *Jakovu*, a Bril svoj natpis iz bečkog *Tag*-a, u kome ustaje u moju odbranu u vezi sa *Sammlung*-om.

Naveče je Heršelman[509] došao na večeru, pun radosti i srdačnosti. Veče smo proveli gore kod mene, u prisustvu starih. Bilo je već kasno kada smo se rastali. Ja sam zatim u krevetu čitao još Bajdlerovo pismo iz Pariza, Brilov članak, ali sam bio suviše umoran da bih do kraja pročitao Rajzigerov članak. Pročitao sam ga danas posle ručka. Skraćenja su uslovila da su mu proporcije postale nesrazmerne, ali je pored svega, što se mene lično tiče, karakteristika lepa i nova.

Danas sam malo radio; posle toga sam sa K. pošao u grad kod arhitekte Šnajdera, s kojim nas je upoznao mladi Vidman. S njim smo se odvezli do Colikona, gde nam je pokazao — od vrta na krovu do podruma — jednu zadivljujuće komfornu kuću koju je on izgradio. — Natrag u grad, gde sam u Banhofštrase u jednoj veoma dobroj radnji kupio cigare.

Popodne sam napisao poduže pismo Karosi u znak zahvalnosti što mi je posvetio svoju knjigu.

Uveče sa K. i njenom majkom u pozorište na premijeru komada *Rase* od Brukner-Tagera[510]. Komad sa manjkavom kompozicijom i neprirodnim jezikom, ali sa potresnim momentima i istinitim pojedinostima. Veoma dobar prijem. Snažna reakcija publike kod reči: „Trenutno nije u

nemačkom duhu — govoriti istinu”. — Susreo se sa Čokorom[511], Rajzigerom, Kalerom i dr.

Pozorište se kasno završilo i večeralo se kasno.

Sa večernjom poštom: obiman američki članak iz Bruklina — *Th. M.'s new message*.

Petak, 1. XII 33.

Prepodne sam pisao Uvodnu reč za Conférence koju na francuskom treba da održim 6. u Lozani.

Išao u šetnju sa Rajzigerom koji je ostao na ručku i posle mi je pokazao mesta iz svog članka o *Jakovu* koja su u *Rundschau* izostavljena.

Popodne sam još radio na Uvodnoj reči za

Conférence. Uveče smo se odvezli na večeru kod Rajfovih. Fric Buš sa ženom.

Na povratku kući zatekao mnogo večernje pošte. Berman izveštava o prodaji *Jakova* i javlja da je zabrana Finansijskog ureda anulirana, te da honorari mogu da budu isplaćeni. Navodno predstoji i povratak kuće. Berman šalje kritičke osvrte na *Jakova* iz *Vossische Zeitung* i (veoma dobar) napis L. Veltmana[512] iz *Bayer. Israelische Gemeindezeitung*.

Najbolji deo pošte, poslat preko Kurcove, predstavlja dopis berlinskog Ministarstva spoljnih poslova, kojim se od mene traži da objasnim svoje istupanje iz Kulturne komisije Društva naroda i to bez ijedne reči ličnog žaljenja i zahvalnosti. Jedan drzak, skoro neverovatan zahtev, na koji neizbežno moram odgovoriti odbijanjem, što može da ima

zanimljive posledice. Videćemo.

Subota, 2. XII 33.

Zaspao sam, uz pomoć fanodorma, veoma kasno i shodno tome sam se i kasno probudio. Doručkovao sam sa porodicom, radio sam i zatim sam bio u šetnji. Misli su mi zaokupljene aferom u vezi sa Društvom naroda. Hoću najpre da utvrdim kako u Ženevi i Parizu prosuđuju situaciju, da li tamo možda misle da je moje istupanje automatski usledilo sa istupanjem moje zemlje.

Posle čaja išao na šišanje. Zatim sam diktirao pismo Boneu, Pariz. Uveče slušao „Parsifala” i „Prsten”.

Stigla je Šikeleova *Udovica Boska*, nadalje *Rundschau* i inače mnogo razgovora. — Kratko pisao Šikeleu.

Nedelja, 3. XII 33.

Sinoć kasno opet malo čitao *Don Kihota*. Danas sam samo malo pisao. Umoran, melanholičan, napola bolestan. Vreme je tmurno i ledeno hladno, britki vetar je bio tako jak da sam se, i inače ne baš naročito raspoložen za šetnju, vratio kući.

Posle ručka sam malo čitao *Rundschau* i pri tome sam na krevetu zaspao, ali se ni posle toga telesna nelagodnost i organsko stanje nisu naročito poboljšali.

Zabeležio sebi vozove za Lozanu.

Krajem dana vedrije raspoloženje.

Ponedeljak, 4. XII 33.

Prepodne dovršio pisanje Uvodne reči za Conférence i zatim sam pošao u dužu šetnju. Siv mraz, prašnjav.

Na ručku Gizeova.

Pismo od Heršelmana koji javlja da je *Jakov* sada i u Minhenu svuda izložen, čak u većim količinama. Pismo iz Lozane da me Žid[513] tamo čeka.

Stigao je novi nameštaj za predvorje, veliki trpezarijski sto i uz njega stolice.

Na čaju arhitekta Šnajder sa sestrom i mladi Vidman. Posle sa Šnajderom i K. u mojoj sobi, gde nam je pokazao planove kuća. Razgovor o kući kakvu bismo mi želeli, o finansijskoj strani cele stvari itd. Ideja o radnoj sobi na najuzvišenijem delu, kao nekom nadgrađenom delu, sa baštenskom terasom na

krovu. Dogovoreno razgledanje odgovarajućih parcela.

Pisao Bermanu u vezi sa isplatom honorara. Prenosim na njega ovlašćenje za pregovore oko jednog holandskog izdanja[514] romana i podsećam ga na „Konversationslexikon”.

Naveče na švajcarskom radiju čuo vest o smrti Štefana Georgea[515] u Lokarnu. —

Slušao Čajkovskog.

U Berlinu je jedan mladi komunista osuđen na smrt zbog podmetanja požara, što on poriče. — *Temps* prenosi vest da je službeni glasnik Rajha obznanio da je konfiskovana imovina Huga Simona, Hajnriha i drugih „zbog neprijateljskog držanja prema državi”.

Utorak, 5. XII 33.

Prepodne sam radio dalje na romanu. U podne sam se sa K. odvezao do Rašera da signiram knjige. Odneo sam mu rukopis pogovora za članak o Vagneru. Tamo je došao i Rajziger i onda smo se, posle obavljene kupovine, skupa vratili kući na ručak.

Posle čaja sam se bavio francuskim predavanjem, za koje mi je K. prevela novi uvod.

Intelektualno ljubavno pismo mladog Borela. Izvesni Sam M. Stjuart sa univerziteta države Ohajo piše: „I return to parts of your Work with the deep love of a person who knows that always a friend waits for him... You have helped to make my mind." — Na francuskom glasi slično.

Poziv da nastupim i na bernskom radiju.

Nervozan pred predstojeće sutrašnje putovanje.

Manuskript poglavlja „Jakov pati zbog Josifa” poslao redakciji *Rundschau*-a.

Korodijev nekrolog Štefanu Georgeu, olako rađen, ističe doduše da je prorok heroike Trećeg Rajha zaćutao kada je došlo do njegove „realizacije”. Kao i njegove francusko-evropske izvore i početke.

Četvrtak, 7. XII 33.

Juče prepodne pakovao sam stvari za put, dok je stolar nameštao vrata između moje radne i spavaće sobe.

Putovanje preko Berna, gde mi se

priključio Hercog, za Lozanu, gde smo stigli nešto pre 5 časova i odseli u hotelu „Mirabo”. Čaj sa Hercogom. Kasnije su došli profesori iz redakcije *Etudes de lettres*, večerao u društvu s njima, Bonenblustom i Hercogom. Posle toga predavanje u auli Univerziteta sa mikrofonom. Žid. Posle prijem sa mnogo ljudi, tu je i V. Vitkovski[516]. Razgovor utroje sa Židom i Hercogom o organizacionim planovima ovog poslednjeg. Kasnije, već duboko u noć, razgovor sa Hercogom u salonu hotela uz čašu piva.

Signirao sam mnogobrojne primerke *Jakova*. Jedan veoma zgodan momak doneo je Smrt u Ven.

Danas sam ustao u pola 10 i doručkovao. Posle toga prošetao kroz grad i otišao gore do Hercoga. Otputovao oko 12 časova. U vagon-restoranu sa prof. Gumbelom[517] iz

Hajdelberga. U Cirih stigao u 4 časa, K. je kolima doš-la pred mene.

Poziv da se prijavim Udruženju nemačkih književnika Rajha sa Bermanovim propratnim pismom-objašnjenjem da po svoj prilici od mene više neće tražiti nikakva dalja objašnjenja.

Klaus mi je dao da pročitam članak E. Friša[518] o Jakovu za *Sammlung*, koji ja za razliku od urednika, koji nije sasvim zadovoljan, smatram dobrim, štaviše sasvim dobrim.

Stigla pisma gospođe Maler-Verfel i Albana Berga[519] o romanu. Na večeri Erika.

Petak, 8. XII 33.

Loše sam spavao, kasno sam ustao. Radio.

Prošetao po jakom mrazu i vetru.

žestoko planuo na decu u prisustvu starih i Rajzigera, izazvan zatraženom prijavom kod berlinske prinudne organizacije, kojoj nameravam da udovoljim, ne hajući za formulare i njihove uslove, „potvrđujući na taj način svoju pripadnost nemačkoj literaturi".

Ustao sam od stola i vratio sam se kasnije posle razgovora sa Rajzigerom.

Popodne nisam mogao da se smirim. K. u gradu kod ginekologa koji je konstatovao da je bolest bezazlena, da za sada nije potrebno posebno lečenje, preporučujući da se sačeka i vidi da li će izraslina da raste ili ne. Ali K. veoma loše izgleda. To se doduše delom može pripisati godinama, ali njoj je nesumnjivo potreban oporavak.

Popodne sam pisao gospođi Maler-Verfel. Uveče sam slušao Bramsa i Vagnera. Kasnije ponovo prilično tegoban razgovor sa K. o toj odvratnoj stvari u vezi sa prinudnom organizacijom.

Umoran, jadno se osećam.

Sahrana Georgea u švajcarsku zemlju, koja nemačkim vlastodršcima dopušta jedino da polože venac, veoma je upečatljiva i blagotvorna.

Subota, 9. XII 33.

Jak mraz, kao prašina, siv. Ustao u 8 časova. Osećanje umora izazvano uzbuđenjem koje još uvek traje. Pisao o knjigama za *Welt im Worte*. U podne su otputovali K. roditelji, ona ih je odvezla do stanice i na povratku je posetila Vasermana[520] u Borolaku.

Odmah posle ručka odvezli smo se „fijatom” za Baden, gde smo posetili Heseove u hotelu „Verena”. Pili smo čaj i s njima smo proveli više časova u razgovoru. H. je rekao pametne stvari o *Jakovu*. On je već obavio svoju prijavu kod berlinske organizacije.

Vratili smo se pre 8 časova. Berman javlja da se knjiga i nadalje dobro prodaje i šalje veoma pozitivan i ni u kom slučaju glup prikaz iz *Kön. Hart. Zeitung*-a od malog Pfajfer-Belija[521] iz Nidena.

Uveče sam slušao muziku na radiju i čitao časopise.

Nedelja, 10. XII 33.

Jak mraz, oštar vetar. Malo radio. U podne sam sa K. bio u šetnji. Za ručak profesori F.

Štrih[522] i Zinger[523] iz Berna. Kafu pili u mojoj sobi.

Na čaju advokat dr Levenštajn sa ženom, na putu za Ameriku. Ostali su dugo. S njima smo razgovarali i o pitanju berlinske organizacije.

Kasnije obavljao prepisku i Blunku[524] sam napisao sledeće reči: „Kao član S. D. S., koje je integrisano u Udruženje pisaca Rajha, zacelo mogu da pretpostavim da se ja i moje delo nadalje smatramo sastavnim delom nemačke literature, te se nadam da u mom slučaju više neće biti daljih formalnosti”.

Ponedeljak, 11. XII 33.

Niske temperature uz gustu maglu i mraz. Posle rada bio u dugoj šetnji. Na čaju dr Helmund. Zatim večernja toaleta i sa K. u hotel „Borolak”, gde je *Pen-klub* priredio slavlje u našu čast. Sedeo sam između gospođe Flajner i gospođice Mejer, ćerke Konrada Ferdinanda. Faezi je održao pozdravni govor; uzvratio sam rečima o Švajcarskoj i probuđenom humanizmu i zatim sam pročitao poglavlje „Ismaelićani". Zatim večera na kojoj je govorio Korodi. Živ razgovor, mnogobrojna nova poznanstva, između ostalih upoznao i Hansa Henija Jana[525] koji veruje da će za pola godine doći do rata, i prof. Grizebaha koji smatra da će pre doći do jednog nemačkog religioznog rata sa vilama za seno. Vikihalder je pričao da mi berlinski *Tageblatt* često posvećuje pažnju, između ostalog je u njemu objavljena opširna apologija *Josifa* u teološkom

duhu. Jan o neobično slobodnom načinu govora u Nemačkoj. — Povratak noću sa Faezijevima i njihovim pastorkom. Rajziger, koji je bio na prijemu, saopštava da mu je Berman uputio hitan telefonski poziv koji je propustio a pretpostavlja da se mene tiče. Vest od K. majke da je u Pošingerštrase sve izmenjeno. Hajns objašnjava „da je opet nešto iznenada iskrslo”. Sumnjivo. Ipak me smirilo i okrepilo to što se Jan i Švajcarci slažu da se ne treba odvajati od Nemačke i nemačke publike. Od Blunka se u mom slučaju očekuje diskrecija i popustljivost.

Utorak, 12. XII 33.

Posle rada u šetnju sa Rajzigerom koji je ostao na ručku. Odlučeno je da na nekoliko dana dođe kod nas. Posle čaja posvršavao prepisku. Razgovarao telefonom sa Bermanom, Berlin, u vezi sa „prijavom", od koje sam mu poslao kopiju. Obavestio da se

knjiga i nadalje dobro prodaje i da je u Diseldorfu izišla jedna velika recenzija. Honorar upućen. B. veruje da će nam i kuća biti vraćena.

J. Heht, Bazel, šalje *Nationalzeitung* sa jednom zgodnom beleškom o *Jakovu*.

Sa K. i Klausom u operu na pantomimu sa igrom gospođe Vikihalder i njene trupe: zanimljiva umetnost izraza. Večera sa decom koja su došla sa koncerta. •

Previše izlazaka i premnogo društva. Jako umoran. Još nam dosta toga predstoji.

Sreda, 13. XII 33.

Prepodne sam za *Welt im Wort* pisao o Vitiku[526], i Ajzneru o *Fridlandu*.

Rajziger se doselio; išli smo malo u šetnju.

Korektura teksta o Jakovljevoj nevolji iz *Rundschau*-a je brzo stigla. Čitao sam je posle ručka i popodne i bio sam zadovoljan.

Na čaju knjižar Renš[527], kojem sam govorio o Helmundu. Beznačajan čovek. Rašer mi je draži.

Pisao sam Fidleru i za Bazel radi papira.

Uveče sa K., Klausom i Rajzigerom u grad na R.-ovo predavanje o Vitmenu. Prijatno izlaganje koje je sve zadovoljilo.

Četvrtak, 14. XII 33.

Posle rada na romanu u šetnju sa Rajzigerom. Leden vetar. Posle ručka slušao „Aidu". Na čaju jedan mladi pravnik, Heseov

prijatelj, „poštovalac". Kasnije pisao Fidleru i Šikeleu. Uveče u *Schauspielhaus*: Verfelov komad „Huarez i Maksimilijan"[528] u dobrom izvođenju. Sedeli smo u loži pored V. i njegove sestre, gospođe Rajzer[529]. Potom večera kod „Pauna" sa Ebertom i ženom, Verfelom, Rajzigerom, Binderovom[530], Hartungom[531] i dr. Kasno smo pošli, kod kuće još pio čaj. Pola 3 je.

Berman šalje obračun koji posle odbitaka iznosi oko 20 000 franaka. Jedan „Pogovor" uz *Jakova* u diseldorfskom *Tag*-u, koji, ne baš glupo, polemiše protiv tuposti većine nemačkih recenzija.

Petak, 15. XII 33.

Veoma kasno ustao. Od pre nekoliko sati pada gust sneg i stalno je hladno. Nisam ništa

radio. Oko podne sa K. kod arhitekte Šnajdera, sa kojim smo se odvezli za Colikon da pogledamo parcele; bio je to prilično necelishodan poduhvat zbog slabe vidljivosti. Vožnja po snegu bila je opasna i ja sam se dobro smrzao. Šnajder je ostao kod nas na ručku.

Telefonski poziv dr Boka koji bi o Jakovu da napiše jedan veći rad.

Posle čaja diktirao pisma. —

Juče smo u pozorištu iz *N. Z. Z.* saznali da je državni tužilac na nečuven način zatražio smrtnu kaznu za Torglera. Šta će uraditi nesretni Binger i njegovi? Po svoj prilici će se zazirati od skandala, i pored sveg podlog i krvoločnog zastrašivanja tog dželatskog „ministra-predsednika" koji naređuje da se za jednog u političkoj čarki ubijenog SA-ovca

pogubi jedanaest mladih komunista.

Stiglo je italijansko izdanje *Le storie di Giacobbe*, divna knjiga. Nadalje englesko pismo iz Njujorka o *Putovanju u pakao*.

Štampa iz Nemačke — svaki pogled u te stvari iza-ziva mučninu i jezu. Istorijske uvrede upućene meni. „T. M. je bio samo prvi pisac, ne prvi pesnik svog vremena". (*Der Bucherwurm*). Binding zastupa stav „da nema pravog pesnika koji nije u stanju da napiše jedan stih”. Dobacuju mu moje ime — kako je to dosadno, nemaštovito — i — „naoko sateran uza zid” — posle nekoliko trenutaka premišljanja „i*zgovara smelu tvrdnju*" da ja onda nisam pravi pesnik. „Bilo je to više nego jedna duhovitost ili sjajan izgovor". Je li moguća ovakva glupost? Postavljam sebi ovo pitanje pri čemu ne mislim samo na Žana Paula, Dikensa, Dostojevskog, Tolstoja,

Balzaka, Prusta, Mopasana itd.

Subota, 16. XII 33.

Posle rada sa Rajzigerom u šetnji. Za ručak došli Franc Buš i njegova žena zajedno sa starim Rajfovima. Buš je muzicirao sa Bibijem.

Stigla naručena dobra hartija iz Ciriha.

U novinama pledoajei lajpciških branitelja Sejferta, Zaka. Patos pravne države. Odista, od ove baruštine od procesa treba još da izraste reklama za pravosuđe. Pri tom pogubna blamaža režije. Velika radoznalost šta će posle Geringovih pretnji biti sa Dimitrovim.

Pisao Brilu.

Na večeri kod dr Bolaga[532]: izvrsno jelo i

prijatan razgovor sa dr Veltijem[533] iz *N. Z. Z.*

Žestoka hladnoća koja mi zadaje muke, verovatno zbog toga što je kontrast u odnosu na provansalsko leto suviše jak.

Nedelja, 17. XII 33.

I nadalje je veoma hladno. Malo radio. U podne sam sa Rajzigerom pešice išao prema gradu i onda sam ušao u kola kojima je K. naišla. Odvezli smo se za Kilhberg, kuda nas je svojim kolima odvezao direktor Rizer, koji nas je čekao kod svog pozorišta. Obilat doručak u njegovom raskošnom domu, u društvu Verfela, Eberta, jedne jermenske dame, Rajfovih, Hartunga. Društvo je dugo ostalo, razgovor se otegao. Mi smo Hartunga povezli s nama u grad.

Posle čaja obavljao prepisku.

Uveče sam Rajzigeru čitao seriju poglavlja o dolasku kod Potifara. Priča ga je veoma oduševila, što je meni godilo.

Ponedeljak, 18. XII 33.

Samo malo radio. Mnogo pošte, između ostalog i jed-no pismo od Bermana koji javlja da je stvar sa „Udruženjem Rajha" sređena. Nadalje javlja da se u štampi nalazi tiraž od 21. do 25. hiljade i da u martu namerava da izda *Mladog Josifa* — što bi moglo biti rizično, zbog prevelike pauze koja bi usled toga nastala između 2. i 3. knjige. Konstatovao sam da „Josif u Egiptu" broji već 260 rukopisnih strana. Po svoj prilici će na taj način morati doći do deobe III toma ...

Pri oštroj hladnoći ali sunčanom vremenu pošao sa Rajzigerom u šetnju kroz šumu.

Popodne pisao Bermanu i poslao mu prekucani rukopis II toma koji u svakom slučaju može biti dat u štampu. Naveče sam još malo prohodao.

Posle večere sam sa uzbuđenjem slušao Malerove „Pesme o umrloj deci”. Čitao *Sezamove* priče koje je Hese sakupio.

Utorak, 19. XII 33.

Posle rada sa Rajzigerom u šetnju na drugu stranu udoline. Hladnoća je popustila.

Velike demonstracije u Cirihu protiv zahteva državnog tužioca.

Lepo pismo od Freja iz Bocena o *Jakovu*.

U 3 časa je na kafu došao Šlam, izdavač *Weltbühne*. Velika diskusija o svetskoj situaciji

i razgovor o mom držanju, pri čemu sam u Rajzigeru imao advokata. Upravo je Š, bio otišao — bilo je već kasno — kada je Hercog telefonirao i javio da je L. Markuze[534] objavio jedan članak u *Blaue Hefte*[535], što mi je, da sam ranije znao, moglo dobro poslužiti u razgovoru. Članak je navodno apologija indirektnom delovanju Jakova i odbrana moje egzistencije uz kritički stav.

Odmarao se negde do 6 časova i onda pio čaj. Čitao razne prispele stvari. Preobukao se i obukao smoking.

Pre osam časova odvezli smo se sa decom do muzičke dvorane na koncert Frica Buša, 2. simfonija od B., klavirski koncert u izvođenju Serkina[536], zatim Regerova Beklin-svita. Posle koncerta prijem kod Rajfovih, na kojem je bilo mnogo ljudi. Ja sam za stolom sedeo sa Bušom,

Andresovima, nemačkim generalnim konzulom[537], gospođom Rizer i Erikom. Posluženje je bilo bogato i ja sam posle poduže razgovarao sa dobroćudnim muzičkim generalnim direktorom, ali sam bio umoran, nervozan i bilo mi je dosadno. Opet je bilo veoma kasno. Kod kuče smo Rajzigera još zatekli na nogama. Bilo je već pola 3 ili oko 3 časa kada sam ugasio svetlo.

Sreda, 20. XII 33.

Ustao sam u pola 10 i malo sam radio. Oko podne sam sa Rajzigerom po slabom mrazu išao za Colikon i zatim sam se sa K., koja je došla za nama, odvezao u hotel „Baur au lac", gde smo sa Vasermanovima ručali. V., koji je upravo stigao sa svog holandskog puta, veoma loše izgleda i tri puta na dan dobija injekcije insulina[538]. Njegove stvari veoma loše stoje. Ostavlja utisak propalog čoveka.

Kafu smo pili u holu. Posle sam još kupio cigarete i po povratku kući odmarao sam se.

Na čaju mladi Kajlpflug; doneo mi je pozdrave od V. Siskinda koji u Trećem Rajhu obavija novinarski posao. —

Vaserman priča o Planku, koji je u vezi sa antisemitizmom inspirisanim otpuštanjima profesora bio na ličnom razgovoru kod Hitlera, kojeg je morao da sluša puna 3/4 časa, posle čega je sav skrhan pošao kući. Kaže da je to bilo trabunjanje kao kada stara seljanka počne da priča o matematici, ovakav nivo, ovakvo četvrt-obrazovanje sa prisilnim idejama, ovako nešto otužno slavni mislilac i naučnik u svom životu još nije doživeo. Dva sveta koja dolaze u kontakt snagom dolaska na vlast onog jednog: znanje, visoka učenost, disciplinovano mislilaštvo sluša patetično docirajuće

ekspektoracije jednog odvratnog diletantizma i na kraju mora, opraštajući se, da se pokloni.

Jedan industrijalac iz hemijske branše objasnio je Vasermanu da „u slučaju potrebe" u roku od 6 časova može biti usmrćeno 16 miliona ljudi — što bi značilo da se za 6 časova može usmrtiti onoliko ljudi koliko je pomrlo za 4 godine.

Malo obavljao prepisku i zatim se prošetao. Posle večere čitao novine. Opet me zanimala i uzbuđivala ona baruština od lajpciškog procesa. Teško je pretpostaviti da će Torgler biti osuđen, ma koliko oslobađajuća presuda bila rizična po Geringa. Ali opet sam pomislio da bi njegova osuda za mene zacelo morao biti znak za otvorenije i izrazitije izjašnjenje i odlučan raskid.

Četvrtak, 21. XII 33.

Rano sam ustao i radio. Podnevna šetnja sa Rajzigerom. Nećemo ići na premijeru „Razbijenog krčaga" u *Schauspielhaus*-u. Posle ručka sam čitao novine i odvratan, u nacionalsocijalističkom klišeu pisani članak Hinkelov[539] **o Rohanovoj *Europ. Revue*. Jezivo.**

Posle čaja pisao uredništvu *Königsberger H. Zeitung*-a[540] **i diktirao više pisama.**

Posle večere dug razgovor sa Rajzigerom u radnoj sobi o političkim i filozofskim stvarima. Rastali smo se oko 1 i ja sam onda još u krevetu čitao Markuzeov članak o meni u prispelom časopisu *Blaues Heft* — lepo napisano i meni naklonjeno mišljenje, ali bez mnogo razumevanja za knjigu, jedna poštena opomena. Najveće zadovoljstvo pri tom predstavlja dovođenje u vezu sa Georgeom.

Petak, 22. XII 33.

Rano ustao, posle šestočasovnog sna. K. prilično bolesna i nervozna, klimakterično raspoloženje skupa sa trenutno lošim stanjem. Treba prema njoj biti nežan i tolerantan.

Ispravio više stvari u rukopisu. U podne stiglo mnogo pošte, između ostalog i od „Udruženja Rajha" — ipak mi šalju formulare sa objašnjenjem da u svakom slučaju treba da budu potpisani. To neću učiniti i to će zacelo biti kraj i raskid. Uskoro ćemo čuti Bermana. — Nadalje opširna pisma od Šikelea, Bernštajna, Dresden, Mejer-Grefea, prevashodno sve u vezi sa Jakovom. ***Frankfurter Zeitung*** **je u Mejer-Grefeovom članku o Floberu izostavio posvetu meni a da pre toga nisu njega pitali. —**

U podne u gradu. Sa Erikom obavio božićne kupovine za K.

Premalo spavao, uznemiren, verovatno i zbog berlinske nezgode koja je, po uveravanjima Bermana, sasvim iznenada iskrsla. A i to što su novine izostavile posvetu je bestidnost koju veoma uzimam k srcu.

***N. Z. Z.* piše u jednom komentaru da se treba nadati da će sud Rajha oslobađajućom presudom za Torglera pokazati da je Nemačka ostala pravna država!**

Popodne sam se mučio sa odgovorom redakciji *K. Hart. Z.* Išao u šetnju. Na večeri Erika i Landshof iz Amsterdama. U mojoj sobi sam zatim pročitao odlomak „Dolazak", za koji su rekli da nikako nije dosadan.

Subota, 23. XII 33.

Prepodne sam završio pismo redakciji *K. Hart. Zeitung*-a zatim sam još pisao Bermanu i Mejer-Grefeu.

Išao sa Rajzigerom u šetnju; on se posle ručka preselio za Cirih.

Golo stigao iz Pariza a Moni iz Sanarija. Stigao i sin devojke Marije.

Torgler je oslobođen, takođe i Bugari. Van der Lube osuđen na smrt. Obrazloženje je isto tako pritvorno kao i cela ova baruština od procesa. Oslobođeni od optužbe zadržani su u „zaštitnom pritvoru”. Nacistička država se pokazala kao pravna država. Ministarstvu propagande je do toga bilo stalo.

Veoma umoran.

Nedelja, 24. XII 33.

Badnje veče dakle, stara detinjska reč i detinjska sreća koja i ove godine pokazuje svoju tihu čaroliju. U dnevnoj sobi je postavljeno malo drvo, pripremljeni su stolovi i pokriveni sanduci za darove. Katja je poslednjih dana imala puno posla. Pošto je nedelja, to nije mogla da nastavi sa pripremama, ali nju te pripreme svetkovine čine vedrom, dok sam ja umoran i setno raspoložen. — Bela magla. —

Samo sam malo pisao i popodne sam sa K. pošao malo u šetnju. Posle ručka u *N. Fr. Pr.* čitao o antinacionalsocijalističkoj manifestaciji austrijskog duhovništva i zatim sam čitao Evertovu knjigu o K. F. Mejeru iz 1924. godine.

Sinoć sam zaboravio da zabeležim odgovor Blunkov, koji kratko i službeno, „sa

kolegijalnim pozdravom", potvrđuje neophodnost ispunjavanja onih papira. Ima u tome mnogo bezobrazluka.

Umoran i nespokojan. Dok sam pio čaj, slušao sam staroitalijansku muziku na radiju i Betovenovu violinsku romansu.

Na ručku je danas bilo 5 dece, 3 sina i 2 ćerke. Za obdarivanje i za večeru očekujemo Eriku, Rajzigera, Gizeovu i njenu sestru.

Pisao Fidleru.

Ponedeljak, 25. XII 33.

Došli su gosti; Erika je donela stvari koje je na moju molbu još nabavila za K., i onda je došlo do veoma veselog obdarivanja u za tu priliku podešenoj trpezariji, u čemu je Rajziger, koji je takođe dobio korisne stvari, dirljivom izdašnošću imao svoj udeo. K. i ja

smo jedno drugome poklonili lepe odevne stvari, toaletne i luksuzne stvari, najmlađa deca su puštala gramofonske ploče, na koje su bili snimili delove „Budenbrokovske svite"[541] od N. i jednu komičnu scenu. Za trpezom, koja je bila božićno-svečano ukrašena i upola zaposednuta sa šestoro dece u jednom redu, bio sam dobro raspoložen. Pio se šampanjac i zatim se veče, najpre u dnevnoj sobi a zatim u mojoj sobi, uz muziku i telefonske razgovore sa Luganom i Minhenom i razgovor, oteglo sve do pola 1. Gizeovoj i devojci Mariji poklonio sam Jakova sa posvetama.

Marijin sin, prepredeni Aleksandar, minhenski narodni tip, izveo je „nemački pozdrav" onako kako mora da ga izvodi u svojoj ustanovi i otpevao je „Horst Vessel-Lied". Bilo je došlo do nekog nesporazuma između Klausa i Erike a da ja to uopšte nisam ni primetio. Ona, prenadražena napornim

radom, ne podnosi udvaranja melanholičnog Landshofa, Klausovog prijatelja i amsterdamskog izdavačkog kolegu, od čije melanholije treba očekivati najgore. To Eriku međutim ne sprečava da prema njemu bude oštra, i njen brat, koji se boji za svog prijatelja i za koga bi njegovo samoubistvo predstavljalo i profesionalnu katastrofu, prebacuje joj zbog toga. —

Ustao u pola 9. Gusta, bela magla. Doručak za izvučenim porodičnim stolom, sa kavijarom i božićnim kolačom.

Kada smo još sinoć kasno upitali decu šta im je od Božića bilo najlepše rekoše: „Ono kada je gospodin Papale[542] za stolom podražavao Jevrejina!"

Danas prepodne malo sam radio i onda sam sa Rajzigerom, koji je došao oko pola 1, pošao

u šetnju preko polja po snegu i beloj magli.

Na ručku je bilo šestoro dece i dr Landshof, kome sam takođe poklonio roman. Malo se muziciralo a zatim je Klaus u mojoj sobi čitao jednu zgodnu, ali u motivu nekako slabu emigrantsku novelu. Zatim sam se odmarao. Erika je bila još tu na čaju. Za klavirom vežbaju Gizeova i mladi pijanista za „Pfeffermühle".

Utorak, 26. XII 33.

Juče popodne obavio korespondenciju i onda sam prošetao. Naveče sam sa uživanjem i divljenjem slušao klavirski koncert Čajkovskog. Čitao u Dekameronu.

Danas opet hladno i maglovito.

Prilično tromo radio. Moju sadašnju

tromost pripisujem južnom vetru koji je odmenio mraz i preteranom društvenom životu.

Išao sam sam u šetnju. U snegom pokrivenoj šumi ugledao srne koje nisu naročito strašljive. Sklonost ka gubljenju nerava u ovako pustoj izdvojenosti.

Pisma od Bermana koji preporučuje da ćutim, od Anete Kolb (konfuzno), advokata Hajnsa, od Vikoa.

Na ručku Erika i Rajziger.

U Francuskoj strašna železnička nesreća sa više od 200 mrtvih[543].

Razgovarao sa Rajzigerom o nespokojstvu koje me muči. Miroljubivost u kontrolisanoj i preorganizovanoj Nemačkoj, koja se naročito

sentimentalno ističe u vreme Božića — nije li to nesvesna težnja da se za rat pribavi moralni alibi, da se obezbedi sopstvena nevinost? — Oslobađanje Torglera, ta jeftino-prepredeno izvedena naredba, hvali se u novinama kao delo kraljevskog sudije, a da se ne govori o nacionalsocijalističkoj štampi koja njegovo oslobađanje pogrdno ocenjuje kao akt protivan narodnim interesima. I inostranstvo je velikim delom veoma zadovoljno sa toliko pravednosti, koja sigurno predstavlja jedno jemstvo za mir. „Pravo je ono što koristi Nemačkoj”. Ministarstvu propagande učinilo se da oslobađajuća presuda više koristi Nemačkoj.

Francuska nesreća je strašna — žrtve su bezbroj male dece.

Popodne sam diktirao pisma i obavljao prepisku. Na večeri Rajziger.

Pre toga smo na radiju čuli jezivu vest iz Nemačke: slavljenje i uzdizanje patriotskog pisca Ditriha Ekarta[544].

Posle ručka sam još jednom slušao koncert Čajkovskog, zatim 2 stava Betovenovog trija i nešto od Parsifala.

Sreda, 27. XII 33.

Malo radio. Hajnrihovo pismo o romanu. U podne u gradu, na šišanju i u kupovini. Kupio sam nemački prevod Selineovog romana[545] i posle ručka počeo sam da ga čitam. Na čaju dr K.[546], bivši direktor berlinske gimnazije „Karla Marksa”. Namerava da u Parizu osnuje internacionalnu školu, pa bi želeo da me ima u počasnom patronatu škole. Uveče sa K. i Klausom kod Faezijevih, kod kojih smo bili pozvani sa Rajzigerom. — Mraz.

Četvrtak, 28. XII 33.

Na rukopisu radio samo ispravke, zatim počeo pismo Hajnrihu. U šetnju sa Rajzigerom koji je, pored Erike, bio na ručku. Veoma umoran i deprimiran.

Tuga i bol zbog minhenske suludije protiv koje ne postoji nikakva instanca: kuća i inventar i nadalje ostaju konfiskovani, uprkos plaćenom izbegličkom porezu. Mučno je to. — Popodne sam prilegao i malo odspavao. Posle čaja sam dovršio započeto pismo Hajnrihu. Sutra se očekuje dolazak Bermana.

Stigla je januarska sveska _Neue Rundschau_ sa poglavljima „Jakov pati zbog Josifa”. Uveče sam to ponovo pročitao, kao i Lorensove[547] izveštaje o obrednim igrama Indijanaca, pri čemu sam pomislio na moje „poslednje delo”,

novelu o Faustu, o kojoj sam već u podne ponovo govorio Rajzigeru.

Petak, 29. XII 33.

Rano sam ustao i posle doručka sam se najboljom voljom dao na posao. Ali se trenutno veoma mučim. Juče sam sa zadovoljstvom pročitao da je Konrad[548] smatrao da 30 redaka dnevno predstavlja dobar dnevni učinak. Ali ja danas nisam uspeo da dođem ni na tih 30 redaka.

U podne su došli Bermanovi sa Rajzigerom; K. je išla pred njih. Pošli smo još malo u šetnju, pri čemu smo odmah razmatrali pitanje berlinske organizacije. Predlog da pristupim švajcarskom udruženju pisaca. Posle ručka razgovori političke i poslovne prirode u mojoj sobi. Knjiga eseja.

Veoma umoran, popodne sam se odmarao.

Posle čaja razgledao sam knjigu sabranih kritika koju mi je Berman zajedno sa polukožnim izdanjem *Jakova* doneo kao božićni poklon. Međutim, sadržaj samo mestimično odgovara lepoj opremi. —

Bila je arhitektkinja[549]. Pitanje da li ćemo posle aprila ostati u ovoj kući. Neminovno povećanje stanarine, snošljivo u najboljem slučaju samo nekoliko meseci, zbog čega se ipak nameće potreba da se za april opredelimo za nešto definitivno (provizorno-definitivno).

Duže pismo od A. Nojmana o Jakovu i svom položaju. Vaserman javlja o svom pismenom raskidu sa S. Fišerom. Pismo od Pfajfer-Belija: moje mišljenje u vezi sa nestankom *K. H. Z.* može samo parcijalno biti objavljeno. —

Bermanovi i Rajziger su naveče ponovo došli omnibusom. Razgovor posle večere u mojoj sobi o terminu pojave romana, knjizi eseja i drugim stvarima. Za II tom predviđen je mesec april. U pauzu između ovog i III toma treba da upadne knjiga eseja, do koje je Bermanu u smislu njegove kulturne borbe veoma stalo. — Napetost između njega i K. po pitanju honorara. (15% od povezanog primerka).

Uveče veoma umoran. U krevetu čitao *Tage-Buch*.

Subota, 30. XII 33.

Osvanuo je nov dan. Palo je malo snega. Golo i najmlađi kreću ujutru rano na izlet.

Malo sam radio. U šetnju sa dr Helblingom

iz Cuoca koji je ostao i na ručku. Počeo pismo A. N. Freju. Naveče malo prošetao sa K. Sneg, veoma klizavo. Lanci za kola.

Diktirao pismo Nojmanu. Večerao sa K.

Nedelja, 31. XII 33.

Malo napredovao u poslu, kao i obično sada. U šetnju sa K. Popodne nisam mogao da spavam. Veoma umoran. Dr Bloh i Hercog na čaju, zatim Erika. Očekujemo Rajzigera na večeru, ispraznićemo još jednu preostalu flašu šampanjca.

Beznadežno stanje mojih nerava, mog raspoloženja, u kome završavam ovu godinu. To je stanje umora, duhovne tromosti, dodijalosti, što bi, ako bi se to moglo videti izvana, moglo da bude veoma ozbiljno. —

Večera sa Erikom i Rajzigerom. Bio sam pri dobrom apetitu i popio sam dve čaše sekta. Posle smo opet zapalili sveće na božićnoj jelki i pio se punč. Slatko smo se smejali jednom imbecilnom pismu moje rođake Ane-Marije[550] koje je ona napisala K. Pošto su E. i R. otišli, slušao sam Mocartov koncert u Menjuhinovom izvođenju.

Pola je 12. Zvona zvone. Uvukao sam novi blok-kalendar, što je za mene uvek značajan momenat, i raduje me da su ovog puta praznični dani označeni crvenom bojom.

Danas su stigla pisma od Boma, Hercove i Kifera. Odlazim na počinak. Kakva godina od februara naovamo! Uostalom, veoma malo čeznem za starim stanjem stvari. Skoro da više i ne čeznem za Sanarijem, koje mi se, kada se osvrnem unatrag, čini kao „najsrećnija” etapa za ovih deset meseci, kao ni za mojom malom

kamenom terasom, na kojoj sam s večeri sedeo u pletenoj stolici i posmatrao zvezde.

1934

Ponedeljak. 1. I 34. Kisnaht kod Ciriha.

Tokom noći uzeo sam fanodorm i zatim sam dobro spavao.

Prepodne sam proveo na taj način što sam napisao pismo A. M. Freju a zatim sam upisivao posvete u primerke *Jakova* za Foslera, Kročea, Di Bosa, Jeremijasa[551] itd.

U dužoj šetnji sa K. Na ručku je bio mladi Podbjelski iz Černovica. Za čaj su došli dr Hanhart i njegova supruga, koji su zatim još

dugo ostali.

U petnaest do 8 sa K. i starijim sinovima na ponovno otvaranje „Pfeffermühle". Prepuna dvorana, mnogobrojni poznanici. Bogat, delom izvrstan program koji je simpatično pristrasna publika veoma dobro primila. Sjajne tačke programa: „narodna pesma", Gizeova kao Tirolka, bolnička sestra, „Glupost". Erika, u konferansi manje uspešna, veoma dirljiva u završnoj pesmi „0 hladnoći”. Ona i njeni su na kraju burno pozdravljeni; čini se da je celom ovom poduhvatu zajamčen uspeh.

Bilo je već kasno. Posle zagušljivog vazduha u dvorani veoma je prijala vožnja do kuće. Kod kuće smo još nešto prezalogajili. Deca su se vratila sa svog skijaškog izleta iz Flumsa.

Umirujuće deluje na mene naša odluka da, i pored povećanja na 700 franaka, za tri

meseca produžimo zakupninu za kuću, tako da smo do kraja juna[552] bezbedni i ujedno smo dobili u vremenu za donošenje daljih odluka.

Utorak, 2. I 34.

Kasno sam ustao i nisam bogzna koliko radio, napisao sam svega nekoliko redaka. Kako će to ići dalje? — U podne sam pošao putem za Colikon u susret kolima kojima je K. sa sinovima i Rajzigerom dolazila iz grada. Kola su projurila a da nisam uspeo da skrenem pažnju na sebe. Pošto je bilo još vremena za šetnju, to sam krenuo jednim putem koji vodi gore ka šumi i onda sam se vratio za Kisnaht gornjim putem. Uz put me je, delom usled napora pri penjanju, u ovoj strašnoj pustoši spopalo poznato osećanje straha i uznemirenosti, nervi su mi popustili, pa se to onda odražava na mišiće i srce i može da dovede do trenutne nesvestice. Međutim, sve je

prošlo na meni već poznati način. — Zatekao sam Eriku i Rajzigera u dnevnoj sobi. Rajziger mi je saopštio da je juče umro Jakob Vaserman. Naš utisak da je na umoru bio je, dakle, tačan. Težak šok. Vasermanova udovica se popodne telegrafski javila iz Altauszea. Odgovorili smo. — Posle čaja diktirao sam pisma. Klaus i Golo odlaze sutra. Moni će uskoro krenuti za njima. I Rajziger se sprema da ode. Postaće veoma pusto. Ponovo ćemo živeti učetvoro, s dvoje najmlađe dece. — Treba li da napišem da smrt mog ispisnika i dobrog prijatelja na prilično živahan način pobuđuje u meni pitanje koliko ću ja još dugo živeti?

Sreda, 3. I 34.

Nisam radio. Napisao sam pismo Heseu.

U podne me spopala žestoka mučnina,

drhtavica, bledilo, uznemirenost i strah. Nervna kriza kao posledica napora od prekjučerašnje večeri i šoka koji je izazvala vest o Vasermanovoj smrti. K., koja je prvobitno htela sinove da odbaci na stanicu, ostala je kraj mene, pa je Moni preuzela na sebe da ih odveze. Ležao u krevetu i uz pomoć obloga i luminaleta stanje se na kraju smirilo. Ustao sam za obed, na kome je bio i Rajziger. On će se sutra privremeno opet doseliti kod nas.

Klaus i Golo su otputovali, — Erikino drugo veče opet je rasprodato i opet je aplauz bio buran. To je prava radost.

Čaj sam popio u krevetu i zatim sam dovršio pismo Heseu. — Neukusno pismo od A. Gerhardove[553], budući da na tri takva pisma uopšte nisam odgovorio.

Veoma loše stanje. Creva i stomak nameću poštedu.

Četvrtak, 4. I 34.

Bolestan, u krevetu. Fanodorm sa čajem od kamilice pomogao mi je da imam mirnu noć. Ali nervi i stomak još nisu u redu. Čaj, dvopek, supa, sok od pomorandže, nekoliko cigareta.

[...]

Stiglo je samo nešto malo pošte. Štajner je poslao *Coronu*. Prelistavao sam i čitao novelu *Gospodar i pas* kako bih odabrao nešto za čitanje na Radio-Bernu.

Petak, 5. I 34.

Prepodne i jedan deo popodneva proveo u krevetu. Veoma slab i potresen. Sasvim laka hrana.

Juče korekture „Mladog Josifa", kojeg još moram da podelim na poglavlja.

Prikupljam dokumenta o fašizaciji Evrope. Šlumberžer[554] o „ugroženoj slobodi duha". Povređen i ogorčen zbog načina kako se u nemačkoj totalitarnoj štampi piše povodom Vasermanove smrti. „Jedan od najuglednijih pisaca novembarske Nemačke. Sa nemačkom literaturom skoro da nije imao nikakve veze". — Je li to i moj nekrolog! Gde je ta „literatura po svom unutrašnjem biću suprotna prijemčivom čitaocu" koje se Nemačka, po Šlumberžeru, oslobodila? —

Subota, 6. I 34.

Juće stiglo još korekture. Pisao sam u vezi sa pregledom poglavlja i počeo sam sa ispravkama.

Bio kod Rajzigera u njegovim gornjim odajama i razgovarao s njim o njegovom radu na Mariji Stjuart[555].

Popodne obavio nešto korespondencije. — Naveče smo preko radija slušali Donicetijev „Ljubavni napitak" — pre spavanja sam još čitao Selineov roman. —

Danas veoma lepo zimsko vreme. Sneg i dugo neviđeno plavetnilo. Još uvek imam osećanje mučnine u stomaku, a takođe su mi nervi još slabi. Čaj sam popio u krevetu. Posle sam ustao, kako bih barem putem prepiske obavljao neku aktivnost. Uvek me nanovo spopada štetno uznemirenje pri pomisli na Bertramova pisma i na pisma od te glupe ženske osobe, Gerhartove. —

U podne sam sa Rajzigerom pošao dole u

mesto, do železničke stanice i jezera, i potom opet polako gore. Sunce i svež vazduh su mi godili. Nervi su mi bili ojačani i jeo sam sa dobrim apetitom.

Čitao sam *Tage-Buch*.

Posle čaja napisao Gerhartovoj negativan odgovor.

K. sa Monikom na predavanju L. Harda[557]. Večerao sam sa Rajzigerom i najmlađima. Potom smo dugo slušali „Tristana” sa ploča. Pred spavanje uzeo luminalete i do ponoći sam još čitao Selineov roman. K. se vratila sa izveštajem da Hard nije dobro čitao „Susret sa Rahelom na bunaru”. —

Nedelja, 7. I 34.

Maglovito i hladno. Doručkovao sam u

spavaćoj sobi. K. i Rajziger su me nagovarali da napišem pismo Bertramu, kako mu ne bih ostao dužan za njegovo pisanije iz novembra meseca, ali sam se uzalud nosio sa osećanjem mučnine koju u meni izaziva mogućnost raspredanja jedne beskrajne polemike i nikako nisam uspevao da sve to nekako uzmem sa nekom vedrinom.

Sinoć me iznenadilo neobično pismo od Hilzena[558]. Saopštava mi da je od sina H. Štera[559], koji radi u pruskom ministarstvu kulture, saznao da tamo nameravaju da mi u najskorije vreme postave pitanje da li ću se vratiti za Nemačku ili pak želim da budem smatran emigrantom i time da snosim i „konsekvence". Sve mi se ovo čini nekako pustolovnim i neverovatnim. Pristali su da platimo izbeglički porez, u Nemačkoj me objavljuju i ja sam regularni Nemac u inostranstvu. Ne može se predvideti kako bi me

mogli prisiliti na povratak ili kako bi me mogli kazniti zbog odbijanja da se vratim. — Drugo je pitanje, naravno, pripadništvo, odnosno članstvo u „Schrifttumskammer”, čije su „konsekvence”, dabogme, dalekosežne. —

Na ručku Frankovi, koji odlaze za Pariz i London.

Na čaju L. Hard.

Jako me boli glava.

Naveče slušali II čin „Aide”. Čitao Selinea.

Ponedeljak, 8. I 34.

Doručkovao u krevetu. Ponovo sam pokušao da napišem pismo Bertramu, ali sam opet prekinuo pisanje. Čitao korekture.

Prispeo je ceo niz pisama, nevažnih. Časopis *Welt im Wort* sa mojim sudom o *Vitiku*, nadalje sa jednim citatom o Bunjinu[560] iz *Par izveštaja*, koji danas deluje proročanski.

U kratkoj šetnji sa Rajzigerom.

Deca su opet krenula u školu u gradu.

Posle čaja pisao Šikeleu o Vasermanu. Iz Altauszea prispeo poslednji ekspoze pokojnika, koji je on uputio svom advokatu u Berlinu; jedan tragičan dokument, o kojem smo K., Rajziger i ja navečе još dugo razgovarali.

U *Frankfurter Zeitung*-u jedan pristojan nekrolog.

Utorak, 9. I 34.

Najzad sam tokom prepodneva i popodneva

napisao pismo Bertramu, što ujedno smatram znakom da su mi se nervi opet sredili. — Dopada mi se da doručkujem u spavaćoj sobi. — Tvrdokorne konstipacije. — *Intransigeant* donosi moje pismo iz Sanarija u opako unakarađenom prevodu. Nosim se mišlju da ovde objavim originalni tekst.

Pismo od Anete Kolb o *Jakovu*. Pismo od Kifera koji najavljuje posetu Kramer-Kleta[561], prijatelja Faulhabera.

Veliko zaoštravanje protestantskog crkvenog konflikta u Nemačkoj[562].

Van der Lube pogubljen. Svinje.

Sreda, 10. I 34.

Telefonski razgovor sa Korodijem u vezi sa pismom u *Intransigeant*-u[563]. Odluka o

objavljivanju.

U podužoj, veoma lepoj šetnji po snegu sa Rajzigerom preko doline Bah i natrag za Kisnaht.

Upućen mi je poziv da narednog ponedeljka u pozorištu održim predavanje o Vagneru. — Stiglo pismo od Surkampa[564] u vezi sa članstvom u Reichsverband-u. Isto-vremeno me obaveštava o svom razgovoru sa Blunkom. Na svaki način treba izbeći da dođe do raskida.

Rajziger mi prenosi Korodijevu zabrinutost zbog članka koja mi se čini preteranom. Ja lično bih pak rado odustao od objavljivanja, u nadi da će cela stvar proći u tišini.

Berman je zvao iz Kantarele da se raspita za moje zdravstveno stanje i da nam preporuči da dođemo tamo, što nam se međutim u ovom

trenutku ne isplati.

Pismo *Intransigeant*-u i drugi diktati.

Četvrtak, 11. I 34.

Doručkovao sam opet dole.

Zaključio ugovor sa pozorištem za 500 franaka.

Odustao od objavljivanja pisma u *N. Z. Z.*, budući da je prošlo 6 dana otkako se pojavila francuska publikacija a da se ništa nije dogodilo.

Pisao Surkampu u vezi sa *Reichsverband*-om. Ceo dan čitao korekture skoro celog „Mladog Josifa". — U šetnji po snegu i gustoj beloj magli sa R.

Korodi mi je poslao složeno pismo, ali ću ga zadržati.

Pisao Hercovoj i obavio ostale poslove.

Rajziger u pozorištu. K. je pročitala dugo, komično pismo Hansa Šikelea.

Emil Ludvig šalje prikaz *Jakova* iz bečkog *Tag*-a.

Jedan Bertramov učenik, Langen, iz Kelna, šalje disertaciju.

Petak, 12. I 34.

Juče sam očigledno malo preterao sa korekturama, veoma sam umoran. Danas imam jaku glavobolju i sa nervima opet loše stojim.

Doručkovao u spavaćoj sobi a zatim sam prepodne bio zaokupljen skraćivanjem i poboljšanjem teksta na početku knjige.

U šetnji sa Rajzigerom, K. i Moni. Lepi prizori u snegom i injem prekrivenoj šumi.

Na ručku Erika.

Legao sam u krevet i spavao sve do pola 6, kada mi je Medi donela čaj. Onda sam ustao i napisao pismo štampariji u vezi sa daljim slaganjem. Radi se o delovima koji su mi potrebni za predstojeću predavačku turneju.

Pisao sam Hajnrihu. Prispele su nove korekture prve polovine.

Pismo od Foslera, zahvaljuje se na Jakovu. život nemačkog naučnika je „katakombalan”.

Rajziger, koji je u gradu razgovarao sa raznim ljudima, emigrantima i dr., izveštava o jednom čoveku iz firme Krezo[565] koji je izjavio da dalje naoružavanje ne može biti nastavljeno u tom tempu i tom obimu — to se može postići samo ako se ima u vidu neki bliski cilj i rok.

Slušali smo Bahovu muziku koju su deca izvodila i zatim smo ćaskali. Glavobolja.

Subota, 13. I 34.

Od juče se vreme promenilo. Kiša i jak južni vetar noću. Više puta sam se budio.

Ustao sam rano i doručkovao sam dole. Politički razgovor sa K., nadovezujući na Hajnrihov odličan članak u *Sammlung*-u[566], ponovo je ustreptao moje nerve.

Radio korekture početka knjige, a onda sam ih dao Rajzigeru da ih pročita. U šetnji s njim po bljuzgavici i poledici.

Posle ručka čitao novine. Reforma Rajha.

Na čaju Rajzigerov prijatelj, simpatični dr Lozer[567] iz Kilhberga.

Pisao E. Lindu[568].

Posle večere slušali muziku: misu i „Parsifala”.

Fosler[569] je poslao svoju knjigu o Lopeu sa melanholičnom posvetom.

Čini mi se da je zaista nepotrebno i opterećujuće poglavlje o „Henohu”[570] koje ću sutra po svoj prilici izbaciti.

Nedelja, 14. I 34.

Ovih dana se muzički direktor Andrea, jedan dobar čovek, bavi pitanjem mog dobijanja švajcarskog državljanstva. Juče nas je telefonski obavestio o svojoj poseti kod predsednika grada, kome je predočio moj slučaj zajedno sa slučajem Frica Buša. Zasada samo postoje izgledi da se pravo građanstva stekne u roku od dve godine.

Danas sam doručkovao u spavaćoj sobi a zatim sam se bavio korekturama početnih poglavlja. Poglavlje „Henoh” sam izbacio, „Nebeski san” sam spojio sa početkom poglavlja. Time je tekst prečišćen.

U šetnju sa K. i Rajzigerom pri nešto svežijem vre-menu.

Popodne nervoza srca. Posle čaja obavio korespondenciju. U međuvremenu bio u poseti S. Trebič[571], sa kojim smo razmatrali prilike u Austriji i mogućnost da se na-stanimo u Beču.

Utorak, 16. I 34.

Od juče duva jak južni vetar; tupa i teška svetlost. Za vreme šetnje sa Rajzigerom jedva da se moglo razgovarati. Pre polaska u šetnju pregledao predavanje o Vagneru i uradio ispravke u novom rukopisu. Onda sam sa R. prošao korekture početnih poglavlja „Mladog Josifa" i ispravio greške koje su mi bile promakle. Zadovoljan sam ovom knjigom, koja ima više svojih stubaca i potpornjeva koji nose celinu, a što je skraćivanjem i prečišćavanjem teksta postalo uočljivije i jasnije. Jedno od uporišta knjige čini poglavlje o bogu, koje se R. veoma dopalo.

Erika je bila na ručku. Popodne sam ponešto ispisivao — o nekim hetitskim stvarima iz Saopštenja Orijentalnog društva o [?].

Oko pola 8 smo nešto prezalogajili i onda smo se utroje odvezli do *Schauspielhaus*-a na moje predavanje. Tamo smo sreli Medi. Primio me je dramaturg Hiršfeld[572] i poveo na binu. Proba svetla. Pismo i lepo cveće od Erike. Pozorište je bilo dobro posećeno, akustika je bila veoma dobra, ali je ipak to bio veliki napor za mene. Plašio sam se da ću tu i tamo omašiti, pa sam nameravao da napravim kraću pauzu, ali sam onda ipak govorio do kraja. Čitao sam skoro jedan i po čas. Snažan aplauz, morao sam tri puta da iziđem na scenu. Obradovalo me je ovih 500 franaka.

Susret sa gospođom Rizer i Hartungom. Na

ulici smo se sreli sa Nojmanovima iz Firence. Sa njima smo se odvezli u hotel „St. Peter", gde se pojavio i njihov prijatelj, švajcarski pisac Her[573]. Sreli smo Hercoga. Kasnije je stigao Trebič koji je dolazio iz „Pfeffermühle". Isprva sam bio veoma umoran, ali sam se, pošto sam nešto pojeo i pošto sam popio nekoliko čaša dobrog piva, opet sasvim dobro osećao. Mnogo se govorilo o Austriji; Trebič je izrazio mišljenje da priklanjanje Austrije nacionalsocijalizmu iz unutrašnjih i spoljašnjih razloga nikako ne dolazi u obzir. Međutim, i tamo je socijaldemokratija u svakom slučaju završila svoju ulogu.

Ostali smo do 12 časova. Uživali smo, kao već toliko puta, u vožnji do kuće našim „fijatom", sa čijeg motora sada može da bude skinuta plomba, pošto je istekao garantni rok.

U krevetu sam još čitao Selinea, lako sam

zaspao i dobro sam se odmorio. Danas sam doručkovao sa K. i Rajzigerom. Tmurno vreme, vejavica.

Pisao sam malo dalje na poglavlju „Huj i Tuj"[574].

Prošetao sam sa Rajzigerom po vlažnom snegu.

Na ručku Nojmanovi i dr Her.

K. na čaju kod Erike kojoj je Vikihalder pomno prikazao sinoćno veče. Publika je očito bila „ponesena".

Pisao sam Karosi, dr Langenu u Kelnu i Fosleru.

Stiglo lepo pismo od Kokoške[575]. Primamljiv poziv da održim predavanje u

Argentini, Čileu, Braziliji. Vesti od Bermana, Brila, Hercove koja bi htela prekosutra da nam dođe, što K. ne prihvata, a i meni baš ne odgovara.

Naveče slušao muziku iz „Prstena”. Rajziger potišten očigledno predstojećom smrću svoje maćehe u Breslavi i dolaskom njegove prijateljice Marije iz Engleske.

Sreda, 17. I 34.

Doručkovao sam u svojoj sobi. Hercovoj je telegrafisano da ne dolazi, a ja sam joj i pisao. Dovršio sam pismo Fosleru, kao i neke druge stvari.

Lepo pismo od Kalera o predavanju o Vagneru kome je prisustvovao. Prikaz Šuha u *N. Z. Z.* Najava Jakova od Gabr. Rojter[576] u New York Times-u: „The most powerfull book

ever written by T. M.”.

Na ručku kod gospođe Gujer[577] i njenog muža. Sestra nas je odvezla kući. — Zvala je Hercova, ja sam s njom razgovarao.

Na čaju režiser Hartung. Zatim sam diktirao pisma: Louovoj, Knopfu i dr.

Posle večere slušao violinski koncert Betovenov i mnoge ploče iz „Sumraka bogova”.

Četvrtak, 18. I 34.

Rano ustao, doručkovao i posle toga sam napisao jednu stranicu.

U šetnju sa Rajzigerom pri blagom, maglovitom vre-menu i lakoj kiši.

Posle ručka je na kafu došao Ulman iz

Pariza radi dogovora o italijanskom izdanju Vagnera. Pesimističke vesti o Francuskoj, predstojećoj desnoj diktaturi itd., ne baš mnogo ozbiljno.

Posle čaja kod berberina dole u mestu.

Čitao korekture. Na večeri E. fon Kaler sa ženom. Razgovor o Nemačkoj, vođen na onom blagotvornom nivou kakav svaki razgovor s njim ima.

Moni putuje sutra ujutru za Firencu. K. će je već u 7 časova odvesti do stanice, što mi se baš ne dopada.

Petak, 19. I 34.

Nemirno spavao. Ustao u 8 časova. Lepo sedefasto jutarnje svetlo nad jezerom i bregovima.

Doručkovao sam sam dole. Zatim sam radio na korekturama prve polovine II knjige. Ima predugih mesta.

Hanhart šalje knjigu o bolestima bubrega (Mont-kav). Oduševljeno pismo jednog mladog Švajcarca iz Frauenfelda o predavanju o Vagneru.

U kratkoj šetnji, sâm.

Ručao sam sa K.

Spavao popodne u krevetu.

Na čaju dr Pinkus koji dolazi iz Nemačke. Njegova kazivanja deluju blagotvorno. Rasulo i depresija sve više uzimaju maha, pad sistema zasnovanog na laži i nasilju je neminovan.

Bio u večernjoj šetnji a naveče sam studirao tok bubrežne bolesti na Brajtovskim primerima.

Pinkusu je od strane nemačkih pisaca (Maks Tau[578]) stavljeno u zadatak da mi kaže da moje držanje osećaju kao pravu blagodet i podršku.

Subota, 20. I 34.

Pisao malo dalje. Naškodio sam sebi jednom većom cigarom koju sam ujutro pušio, pošto nisam imao malu cigaru pri ruci.

U kratkoj šetnji sa Rajzigerom po veoma vlažnom zemljištu. Na ručku bila Erika.

Popodne nisam mogao da otpočinem, nervozan. Pisao Oskaru Kokoški.

Na večeri Bermanovi koji su se vratili iz Karantele. B. je doneo napis iz *Deutsche Freiheit*[579] koji se odnosi na intervju u *Intrang*. — Surkamp je telefonirao da to sada u Berlinu izaziva „uznemirenje”. Predao sam Bermanu nemački tekst i pismo za novine.

U pogledu Nemačke predviđaju se reakcije radnika i pooštrenje situacije (zasada).

Nedelja, 21. I 34.

Juče posle čitanja, sav uznemiren, nikako nisam mogao da zaspim, pa sam u pola 1 uzeo jedan fanodorm i posle toga sam dobro i poduže spavao. Pisao jednu stranicu dalje; živahniji.

U pola 1 došli Bermanovi. Sa njima i sa Rajzigerom u šetnji kroz šumu. Na povratku sam sa B. razmotrio poslovne stvari, pitanje

honorara. Čini se da sada ozbiljnije uzima u obzir mogućnost da bi dalji opstanak izdavačke kuće u Nemačkoj mogao doći u pitanje. Razgovarali smo ponovo i o knjizi eseja. Bermanovo duševno raspoloženje se boravkom u inostranstvu očito poboljšalo. Ali mu je opet bila potrebna i nemačka doza i još će često puta menjati svoj stav.

Ručak sa Bermanovima i zatim smo pili kafu u mojoj sobi. Rajziger će s njima provesti veče u Cirihu. Mi smo se s njima za ovaj put oprostili.

Popodne obavljao raznu korespondenciju. Dijareja usled uzimanja aragola. Uveče čitao časopise.

Ponedeljak, 22. I 34.

[...]

Prispelo mnogo primeraka italijanskog *Giacobbe*-a.

Pisao jednu stranu dalje.

Još uvek imam tegoba sa stomakom. Uz to je stigla vest iz Minhena da je Politička policija iznajmila našu kuću nekim privatnim licima, budući da ja navodno više ne raspolažem njom. Vlasti sa mojom imovinom, koja nije kada nije nedvosmisleno konfiskovana, prave privatne poslove u svoju korist. Pri tome zabašuruju da sam isplatio traženi i prihvaćeni izbeglički porez. To je potpuna samovolja i čist lopovluk, a sve se to radi u tišini, pošto banditi nemaju hrabrosti da javno istupe sa svojim saopštenjem o „revolucionarnom" delanju. Osećanje mučnine i gnev ponovo se odražavaju na moje nerve.

Na ručku gospođica Bernštajn sa Erikom. Razdražen i deprimiran, umoran; brzo sam se povukao u svoju sobu. Za čaj sam ostao u krevetu.

Tokom večeri imao dva telefonska razgovora sa Bermanom zbog minhenske gužve. Hajns je preduzeo korake „kod ministarstva”, što u roku od 8 dana treba da urodi nekim rezultatom. Od mene se traži da u međuvremenu budem sasvim miran i da ne protestujem, što mi se principijelno čini neophodnim, kako bi na taj način zaštitio svoje pravo na imovinu. Dobro. —

Posle večere smo sa uživanjem slušali violinski koncert Bramsa. Posle toga sam K. i Rajzigeru u mojoj sobi pročitao veliki deo onog što sam u najnovije vreme napisao, sve do razgovora između Huja i Tuja, što je ostavilo snažan utisak.

Kasno pošao na spavanje, čitao Selinea; jedna neobična tvorevina.

Utorak, 23. I 34.

Juče sam ispraznio priručni kofer koji mi je zadavao toliko briga i koji sada hoću da ponesem na predstojeći put; dnevnike i ostale materijale pohranio sam u pisaći sto.

Danas sam nešto malo radio dalje na razgovoru Huj i Tuj.

U dugoj šetnji sa Rajzigerom kroz klanac, po hladnoći koja me je naprosto omamila.

Popodne sam malo odremao. Posle čaja je stigao u posetu gospodin Henig iz Drezdena, socijalista i emigrant, bivši učitelj, kojeg ću angažovati da mi prepiše III knjigu. Dao sam

mu da ponese određen broj stranica. — Diktirao pisma.

Rajziger u gradu, deca na koncertu. Večerao sam sa K., a posle smo slušali raznovrsnu muziku, između ostalog i staru, nekada veoma omiljenu ploču „Zvezde u moru" od Regera. —

Čitao Selinea. Juče i danas zaokupljen veoma značajnim čitalačkim štivom; čitao sam dostavljeni mi članak mađarskog naučnika Kerenjija[580] — „Besmrtnost i Apolonova religija”, veoma zanimljiv i privlačan svojim u njemu postavljenim vezama između duha i smrti, kao i uopšte idejom mračnog Apolona. Autor, uostalom, u svo-joj posveti adresata naziva „jednim od najdubljih istoričara religije”.

Sreda, 24. I 34.

Juče uveče sam opet prilično kasno legao, pošto sam čitao svesku starog dnevnika iz 1927/28. godine[581], vođenog u vreme boravka K. H.[582] u našoj kući i mojih poseta Diseldorfu. Bio sam duboko uzbuđen, dirnut i ponesen pogledom unazad na ovaj doživljaj koji, kako mi se danas čini, pripada jednoj drugoj, jačoj životnoj epohi i koji zadržavam za sebe sa ponosom i zahvalnošću jer je bio neočekivano ispunjenje jedne životne čežnje, „sreća”, kako to stoji u knjizi čoveka, ako ne i u okvirima običnog, i zato što sećanje na to znači: „I ja”. Uglavnom mi je bilo važno da vidim kako sam se, u posedu tog ispunjenja, prisećao onog najranijeg, A. M., i onog što je tome sledilo i kako sam sve te slučajeve uključio u pozno i začuđujuće ispunjenje, koje sam doživeo, koje me je ispunilo, pomirilo i popravilo. —

Danas sam ustao u 8 časova. Sinoćni doživljaj životne uspomene još uvek snažno i jako deluje.

Za doručkom sam sa K. razmatrao Erikin neodložan zahtev za kupovinom jednog novog „forda" i njenu molbu upućenu dedi i baki, koja verovatno iz zakonskih razloga neće moći biti ispunjena. Ja sam za taj slučaj predložio da mi s naše strane barem jednim delom preuzmemo troškove.

K. mi je pričala o čudnom sentimentalnom pismu koje je Moni kratko vreme pre svog polaska na put uputila Rajzigeru: karakterističan produkt jedne površne umetničke obdarenosti i upola mistifikatorske prirode, slično onom vešto maskiranom pismu mlade devojke dedi, u čiju autentičnost ovaj još i danas veruje.

Pisao dalje. U šetnju sa K. i Rajzigerom. Erika na ručku. Razgovarali smo o maskama i ja sam kopirao Fridriha Velikog, na što je Erika rekla: „Ipak ću te ja još angažovati da nastupiš”.

Ranije pili čaj i onda smo se K., Rajziger, Bibi i ja odvezli u grad, gde smo u bioskopu sa uživanjem gledali jedan dobar film — „Viktorija” (devojka kao imitator dama) sa Renatom Miler[583] i H. Timigom[584]. Fabula filma, prožeta smešnim pojedinostima, ipak je, i pored svoje komičnosti, privukla moju pažnju motivom prerušavanja sa posledicom stvaranja zbrke, pri čemu sve to i u tako naivnoj obradi nije bilo lišeno svog osećajno-filozofskog značenja.

Muzički aparat na popravci. Naveče sam K. i Rajzigeru pročitao poglavlja „Putovanje

rekom'' i „Josif prolazi kroz Veze", a posle toga sam još poduže ćaskao sa R.

Četvrtak, 25. I 34.

Ustao sam u 8 časova i radio dalje na poglavlju „Razgovor između Huja i Tuja”. U podne išao sa K. u kupovinu u grad.

Posle čaja napisao pismo dr Hajnsu u vezi sa neophodnim protestom zbog minhenske bezočnosti[585]. Porodica koja je iznajmila našu kuću (Defreger) broji 9 članova i danas se uselila. — Pošto sam obavio još i drugu prepisku, veoma umoran.

Rajziger u „Pfeffermühle". Veče sam proveo sam uz lektiru knjižice o Brajtu i njegovoj bolesti, i pri tom sam ponovo zapazio svoje veliko interesovanje za područje medicinsko-patoloških stvari.

K. je razgovarala telefonom sa dr Rihterom, Arosa, koji međutim nije bio u mogućnosti da nam pouzdano kaže da li će za nas u februaru imati slobodnih soba. Odlučili smo da idemo za Karantelu, ukoliko u A. ne bismo mogli da obezbedimo smeštaj.

Dogovor sa K. o njenom dolasku za Bem.

Petak, 26. I 34.

Od pre nekoliko dana opet imamo mraza, ali zato leži malo snega uokolo a predeo ostavlja utisak kao da je posut prašinom. U donjem delu dnevne sobe, gde sa gostima pijemo čaj, čovek se naprosto smrzava, pogotovo ako je neko tako zimogrožljiv kao ja.

Danas sam ustao pre 8 časova i pisao sam dalje jednu stranicu „Razgovora”, što mi je

dosta teško išlo, zato što je teško ono duhovno dati na naivan način i u primitivnom tonu.

Sa Rajzigerom u šetnji kroz Sumu.

Na ručku Erika i T. Gize. Oprostio sam se od njih do 10. februara.

Na čaju dr Hejze[586] iz Libeka koji nam je pričao o tome kako je on otpušten sa položaja direktora muzeja.

Pisma od A. M. Freja i prof. Beka[587] iz Lunda.

Pisao sam Franklu (Prag) u vezi sa jednim putovanjem onamo.

Na večeri direktor Rizer sa ženom, koji su sa sobom doveli svog gosta, izvesnog dr Ernsta

Polaka[588], jednog prilično prijatnog čoveka. K tome Rajziger. Deca na koncertu. Razgovor u mojoj sobi.

Čitao *Don Kihota*, pošto sam završio sa čitanjem Selinea.

Subota, 27. I 34.

Ustao u 8 časova. Pada kiša i veoma je tmurno. Još uvek nismo odlučili da li ćemo ići za Arosu, „Waldhotel", gde bi tek od 26. februara bilo slobodnih mesta, ili za Kantarelu.

Pisao stranicu i po dalje, i to iznenađujuće lako.

U pola 1 pošao sa K. u grad, gde smo u robnoj kući obavili kupovine. Obradovao sam se novom, finom sunđeru koji ću poneti sobom na put.

Doručak kod Rajfovih zajedno sa romansijerom Ernstom Canom[589], jednim prilično dostojanstvenim-ljubaznim starim gospodinom.

Na čaju mladi Borel[590] iz Nojšatela, zgodan mladić u tamnim francuskim oćima.

Pisao Kerenjiju, Budimpešta, o njegovoj studiji o Apolonu i dr.

Danas stigla pisma od Hajnriha i Bermana. koji o minhenskoj ujdurmi ne piše baš neke utešne stvari a ni u poslovnom pogledu nema nekih prijatnih vesti. — Vesti o akademskim predavanjima u Eks an Provansu o mojim delima.

U nirnberškom *Stürmer*-u[591] jedan idiotski

napad na mene, kako izveštava Tagebuch. U svemu tome je neobično to da se bes i pored toga što su postigli punu pobedu ne stišava. Zašto ti ljudi i nadalje tako daju oduška svojoj mržnji i potrebi za ruženjem? Osećaju li se nesigurnima? Zar ne veruju u svoju pobedu?

Na večeri Nojmanovi. Za proleće je dogovoreno đa se ide za Firencu. — Vetar i kiša.

Nedelja, 28. I 34.

Još jednom pisao jednu stranicu dalje. Veoma mi je žao što sada moram da prekinem rad.

Prao kosu jakom francuskom vodicom za kosu. Svra-bež i suva koža izazivaju ceo dan neprijatno osećanje.

U šetnji sa K. i Rajzigerom pri blagom, vlažnom vremenu.

Posle ručka čitao „Razgovore nemačkih iseljenika"[592].

Uznemiren i onespokojen zbog predstojećeg putovanja i dužeg odsustvovanja. Zabrinut zbog mojih nerava.

Za vreme čaja stigao dr Buman, kompanjon dr Hajnsa; doneo je određena akta i podneo izveštaj o situaciji i ostao je do 7 časova. Zahtev da nam se oduzme državljanstvo, koji je podnesen u Minhenu, iako ih tamo ima koji se s time ne slažu, po svoj prilici će u Berlinu biti odbijen, što je i onima u Minhenu u izvesnoj meri jasno. Preti opasnost da će zahtev Minhena beskrajno dugo biti odugovlačen i da će zaplena naše imovine, a da pri tome i ne bude obavljena zvanična

konfiskacija, na neodređeno vreme ostati na snazi. Odluka koja bi odgovarala našim interesima nikako se ne može izdejstvovati. Predočena akta na dirljiv način svedoče o prilježnoj aktivnosti Hajnsa.

Umoran, nervozan. Naveče smo slušali muziku: 1. simfoniju Bramsa i Parsifala.

Nosim jednu novu svesku na put koji sada treba obaviti.

Ponedeljak, 29. I 34. Nojšatel, hotel „Terminus".

(Popodne). Stigao ovamo oko 3 časa. Ustao u Kisnahtu u 8 časova, okupao se a zatim sam doručkovao sa K. i Rajzigerom. Za to vreme je stigla pošta: novine i nekoliko pisama, između ostalog i pismo od Šikelea, čije prilike nisu baš najsrećnije. Seli za Nicu. Njegova žena boluje

od upale živca na ruci. Ona ipak putuje za Badenvajler da zakupi kuću.

Ja sam zatim spakovao stvari, stigao sam još i da prelistam novine (kabinet Šotana[593] podneo je ostavku; očekuje se da će Erio formirati novu vladu) i u 11 časova smo se zajedno sa Rajzigerom odvezli na stanicu u Cirihu. Još smo imali vremena da u staničnom restoranu popijemo neki topli napitak. Mnogo vlažnog snega uokolo.

Oko 12 časova sam otputovao. Upola je dogovoreno da mi se K. pridruži u Bernu, možda i Rajziger, koji će, međutim, po svoj prilici prekosutra otputovati za Zefeld. Od Oltena sam na sedištu preko puta mene imao saputnika, ali sam spretno izbegao razgovor na taj način što sam se udubio u francusko predavanje za večeras. Pošto sam ga se oslobodio, pojeo sam u 1 čas ponesenu zakusku

od jednog jajeta sa narandžama. U 2 časa sam u Bernu prešao u pariski voz.

Dočekala su me mlada gospoda Borel, Atinger i njihovi prijatelji, koji su me onda otpratili u hotel preko puta stanice. Soba sa tri prozora ima predsoblje i kupatilo. Iz sobe se pruža vidik preko drvećem oivičene terase i grada na jezero. Vreme se već odmah iza Ciriha razvedrilo.

Raspakovao sam ono malo stvari i onda sam prilegao, pošto sam bio umoran i nervozan. Sada, u 5 časova, pijem čaj i zapisujem ove redove i na sebi imam svileni kućni ogrtač koji sam često oblačio u Sanariju za vreme rada u jutarnjim časovima. —

K. je, pošto sam otputovao, odnela dr Bumanu akta u hotel i naložila mu da Hajnsu prenese našu zahvalnost i naše pozdrave. K. mi

je sinoć još iz kreveta čitala akta. Moju pažnju su privukla neka mesta iz tih akata i još uvek sam zaokupljen njima: neka vrsta ministarskog saveta između Esera[594], Frika[595] i Gebelsa u Berlinu, pri čemu je odluka o mom brisanju sa liste državljana odbačena kao u spoljnopolitičkom pogledu sasvim neprihvatljiva stvar. Taj zahtev pun mržnje postavlja se od strane određenih minhenskih ureda koji neće da pregovaraju sa zastupnikom „jednog T. M.". Istovremeno, međutim, postoji bojazan da bi plan o lišavanju državljanstva mogao da dospe u javnost i „izazove besprimernu kampanju preko štampe”. Viši inspektor Majzinger iz Polit. policije, kojeg je Hajns osvojio jednim spretnim i toplim pismom, uverava da će čim iz Berlina bude stigla odbijenica na uloženi zahtev za 5 minuta sve stvari biti vraćene. Ali upravo sa tom odbijenicom niko neće ništa da rizikuje. —

(Naveče 11 časova). Spremio sam se, obukao sam se i u 7 časova su mladi ljudi došli po mene. Na moj predlog pošli smo pešice, uz razgovor na nemačkom i francuskom, do jednog restorana u centru grada, gde je jedan profesor univerziteta, profesor nemačkog[596], priredio večeru za ovaj odabrani krug. U pola 9 smo se odvezli do zgrade u kojoj se nalazi dvorana; pošto smo malo odocnili, to sam odmah i počeo sa predavanjem. Velika, dobro građena dvorana, koja se odlikuje odličnom akustičnošću, bila je do poslednjeg mesta ispunjena vanredno prijemčivom publikom koja me je srdačno pozdravila i na kraju, pošto je sa velikom pažnjom saslušala moje izlaganje, ispratila me dugim aplauzom. Organizatori su bili oduševljeni. Posle predavanja odvezli smo se do Studentskog kluba, gde je bio priređen prijem sa nojšatelskim vinom i sendvičima. Kraj kamina

vodio sam razgovor sa profesorom nemačkog, sa mladim damama i sa studentima. Krenuo sam posle pola 11 uz izvinjenje da me očekuje još jedan obiman program, jedna prava kalvarija. Početak je bio dobar i prijatan. Primio sam prvi honorar, 260 franaka. Sutrašnji dan ću provesti u Nojšatelu. Rektor Niderman[597] me je pozvao na ručak.

Nojšatel, utorak, 30. I 34.

[...]

Posle doručka sam u kućnom ogrtaču pisao izdavačkoj kući Athenäum u Budimpešti a zatim sam se obukao.

Oko 11 časova su mladi ljudi, cela jedna družina, došli po mene da me provedu po gradu, što je bilo prilično osvežavajuće i ne bez prijatnih utisaka. Lep barok, slikoviti prizori

bregovite okoline, mala manastirska crkva u dražesno difuznoj svetlosti; zamak, šetnja kraj jezera. Sa Borelom i Atingerom odvezao sam se na kraju taksijem do visoko uzdignute kuće rektora Nidermana, gde se već nalazio profesor nemačkog Šop. Francusko-švajcarka žena i 2 ćerke. Prijatno popodne. Posle toliko kretanja osećao sam popriličnu glad, tako da sam jeo sa dobrim apetitom i pio sam ovdašnje belo i crno vino. Posle jela pio kafu i pušio jednu dobru cigaru. Oprostio sam se u 3 časa, Borel i Atinger su me otpratili do hotela; pozvao sam ih na večeru i na bioskopsku predstavu.

Posle čaja malo otpočinuo. Napisao sam pismo za Eks an Provans o *Čar. bregu* i započeo sam pismo Hajnrihu. Imao sam osećanje da sam se prehladio i kao da sam dobio groznicu, tako da sam se plašio da ću se razboleti. Oba mlada čoveka su došla po mene i ja sam s njima večerao u trpezariji, pri čemu smo pili

nojšatelsko crno vino. Posle večere sam se bolje osećao, ali sam se ipak odrekao odlaska u bioskop, kako bih imao mimo veče za sebe i mogao da sredim svoje stvari za sutrašnji dan i na vreme mogao da legnem. Voz za Soloturn polazi u tričetvrt 10. Mladi Borel će deo puta putovati sa mnom.

Soloturn, sreda, 31. I 34. Hotel „Kod krune”.

(Pola dvanaest pre podne). Sve mi se čini da sam sinoć imao groznicu. Bio sam veoma uznemiren, popio sam jedan piramidon, pa sam, pošto sam još spremio stvari, rano legao u krevet, još malo sam čitao *Don Kihota* i na kraju sam zaspao, ali sam se pred zoru više puta budio.

Ustao sam pre 8 časova, okupao sam se, zatim sam doručkovao, posle toga sam se

obrijao i na kraju sam još sredio svoje prilično visoke hotelske račune. Na stanici su bili Borel, kasnije Atinger i nekoliko drugih mlađih ljudi. Krenuo sam sa Borelom koji je jedno pola časa putovao sa mnom i sa kojim sam razgovarao o Peperkornu, kojeg smatra mojim najvećim likom.

Stigao ovamo u pola 11. Pešice sam otišao do hotela koji mi je dobro poznat, pošto smo se ovde, prolazeći automobilom, više puta zadržavali. Smestio sam se ovog puta u skromnoj sobi i pojeo buljon i sendvič sa šunkom.

(5 časova po podne). Do podneva sam se pozabavio pismom Hajnrihu i posle toga sam otišao do knjižare Petri, gde sam mladom, ljubaznom vlasniku signirao veći broj knjiga koje su već bile rezervisane za određene kupce.

Po povratku u hotel, koji nije mnogo izgubio od svog prvobitnog domaćinsko-gostinskog karaktera, budući da je na veoma odmeren način modernizovan, pojeo sam u trpezariji jedan dobar ragu sa pirinčom i nešto slatko, pio sam švajcarsko crno vino a zatim sam uz cigaru malo posedeo u hali, prelistavajući neki magazin, u kome sam pročitao „Ispovesti jednog morfiniste”.

Malo sam prilegao. U pola 5 sam iz biroa hotela telefonirao K. za Kisnaht, izrazgovarali smo se. Složili smo se da, radi njene poštede, ne treba da dolazi za Bern.

O Rajzigerovom odlasku izgleda nema govora. Izgleda da je „30. januar” jadno protekao: „reforma" Rajha je potpuno omašila, kompromis je tako velik da je zapravo sve ostalo po starom. — K. se upravo bila spremila da ode na žur kod Rajfovih. Juče

je bila u „Pfeffermühle” koji doživljava svoj pun procvat.

Stiglo nešto pošte. Pio čaj.

Dovršio pismo Hajnrihu i ubacio ga u poštansko sandučе kada sam krenuo u malu šetnju. Kupio novine. Spremio sam se i oko 8 časova je po mene došao dr Enc[598]. Gradska kuća, dvorana sa predsobljem, gde sam malo pričekao. Velika navala, dvorana je prepuna, što već godinama nije bio slučaj. Predavanje o Vagneru održao sam sa velikom živošću. Pomna pažnja u dvorani i dug aplauz na kraju.

Posle toga na „suđenju” Grnčarskog društva u sali jedne gostionice. Razgovor i diskusije u vezi sa izloženom temom, kasnije i o političkim stvarima. Još nikada nisam doživeo ovako prijatan i ozbiljan milje ove vrste. Ono što su pojedini učesnici rekli uverilo me je da je

moje predavanje ostavilo izvanredan utisak; ono što je rečeno o mom predavanju bilo je duboko i inteligentno uzbudljivo.

U međuvremenu sam pojeo omlet sa šunkom i pio crno vino. Bio sam prilično umoran, ali su samo osećanje iskrene prihvaćenosti i šoljica čaja uslovili da to nisam tako jako ni osećao i ja sam se na kraju kratkim govorom zahvalio na ovoj blagotvornoj večeri. Dr Enc me u 11 časova otpratio do hotela.

Soloturn, četvrtak, 1. II 34. Hotel „Kruna".

Prilično dobro spavao. Oko 9 časova doručkovao i onda sam nonovo legao u krevet, pošto mi se nervi i stomak još uvek nalaze u prilično sumnjivom stanju. Nameravam da u 12 časova krenem za Bern.

Bern, hotel „Bellevue-Palace

(Popodne). U Soloturnu sam, pošto sam sredio hotelske račune, još jednom svratio do knjižara i signirao mu još izvestan broj knjiga. Prodao je knjiga za 200 franaka i poklonio mi je razglednice.

Posle toga uputio sam se na stanicu i oko pola 1 krenuo ovamo električnim vozom; bio sam sam u kupeu. Voz ulazi u grad kao tramvaj u stanicu, gde su me dočekala dva člana Slobodne studentske organizacije koji su me taksijem odbacili do meni već od ranije poznatog hotela. Radujem se lepom i ugodnom apartmanu sa kupatilom, u kome ću moći da ostanem nekoliko dana.

Oko 2 časa sam u trpezariji dobro obedovao, posle sam raspakovao stvari i onda pripremio poglavlje „Baušan” za čitanje na

radiju. Odmarao se na krevetu, čitao malo *Don Kihota*, u pola 6 pio čaj i jeo tost. Telefonski razgovor u vezi s jednim predavanjem u Ženevi.

Bern, hotel „Bellevue", petak 2. II 34.

Jučerašnje veče bilo je ispunjeno počastima. Po mene je došao dr Rifel, predsednik Udruženja preduzimača, s kojim sam se onda taksijem odvezao do Gradske većnice koju sam, kao i njenu dobro oblikovanu i akustičnu dvoranu, odranije poznavao. U predvorju su me dočekali i pozdravili Štrih i Zinger. Velika navala, morale su da se unesu stolice. Sedeći, čitao sam *Vagnera* sa velikim intenzitetom i napetom usredsređenošću. Na kraju snažan aplauz koji, međutim, nije trajao tako dugo da bih još jednom morao da se vratim gore, što me svaki put na detinjast način oneraspoložuje. — Sa studentima se

odvezao do hotela. Društvo u jednoj privatnoj sali za dugim stolovima, kojem se kasnije priključio i prof. Fer. Večerao sam i razgovarao sa upola neprijatnim ljudima. Simpatični stari Zinger. Dogovor sa Štrihom i Ferom[599].

Oko ponoći sam pošao u svoju sobu i prilično dobro spavao. Od juče je napadalo mnogo snega; i danas veje iako je nebo prilično vedro. Iz moje sobe se pruža lep pogled na reku, mostove, bregove.

Okupao se oko pola 9 i onda sam doručkovao. Pismo od K., sa kojom sam posle telefonski razgovarao.

Obavio korespondenciju.

Izišao sam po oštrom vetru i kupio čokolade, cigare i cigarete.

Oko 1 je Štrih došao po mene, pa smo pošli na ručak u jedan prijatan restoran odmah tu blizu mog hotela. Profesor Jaberg[600], romanista, i njegova žena, simpatični ljudi, priključili su nam se i ručali su s nama. Čuo sam mnogo lepih reči o predavanju o Vagneru. Na kafu smo pošli u drugi restoran. Štrih me je dopratio do hotela.

Telefonirao sam Tunu, pa sam se zatim malo odmarao; sada sam se spremio da pođem na kratko putovanje i naveče ću se vratiti. —

(Naveče 11 časova). Vraćam se od Tuna. Putovao sam pariskim brzim vozom; za vreme putovanja sam čitao inteligentni prikaz u *Bund*-u o jučerašnjem predavanju. Na stanici dr Saurer koji me je svojim kolima marke „adler" dovezao do svog doma. Nisam se najbolje osećao, ali sam ipak hrabro

konverzirao s njim i njegovom ženom koja dolazi iz Rajha. Večera sa burgunderom. Posle toga cigara. Niža gimnazija sa aulom koja služi kao dvorana za predavanje odmah tu u susedstvu. Veoma nervozan. Mnogobrojna ali tupava publika. Zagrejao sam se tokom čitanja i pri tom mi se i raspoloženje popravilo. Posle predavanja Saurer me je brzo odbacio do stanice i za Bern sam se vratio jednim internacionalnim vozom punim Amerikanaca; u hotel sam se dovezao taksijem.

Naručio sam da mi se još donese čaj. Prispela pisma, među njima i jedno izvanredno lepo pismo od nekog čoveka iz Prinstona, izvesnog Lindleja[601], kome sam već ranije jednom odgovorio na pismo i time mu učinio duševnu uslugu. Sada sa oduševljenjem piše o *Jakovu*. K. uz to javlja da Rajziger apsolutno želi ovo pismo da objavi u Nemačkoj (?). Kao i da Hercova traži da Knapertsbuš interveniše u

vezi sa našom kućom, budući da sada svakome želi da pokaže da se kaje zbog svog ondašnjeg postupka.

Bern, subota, 3. II 34. Hotel „Bellevue”.

Pošao sam prilično iscrpljen na spavanje i imao sam mirnu noć. Doručkovao sam u 9 časova. Vreme je vedro, mraz.

K. je poslala Andreino pismo, kojim nam javlja da se dobijanje švajcarskog državljanstva ne može ubrzati. Ne marim. Sada ponovo moramo da pokušamo da produžimo važnost mog pasoša.

Pisao sam K. i imao s njom telefonski razgovor. Pisao sam Andrei i za Burgdorf. Spremiću se i poći ću u grad da obavim neke kupovine i da nešto pojedem. —

Hodao sam jedan sat kroz dostojanstveno lep stari grad; u radnjama pod arkadama kupio sam vodicu za usta i mastilo za penkalo i uz put sam našao na isti onaj restoran nad poslastičarnicom u kojem smo juće jeli.

I ovog puta sam dobio veoma dobar doručak, pio sam crno vino „Neuenhauser” i poručio sam kafu sa šagom.

U *N. Z. Z.* pročitao sam Rajzigerov feljton o Rigi. Zatim sam se vratio u hotel koji sc nalazi odmah tu u blizini i onda sam uz cigaru čitao *Don Kihota* koji me je podstakao za predstojeće stvari u Josifu: za odnos Josifa prema Potifaru i Mont-kavu. Čini mi se da je poštovanje koje Sančo Pansa gaji prema ame candide svoga gospodara te vrste.

Odmarao se u krevetu do 5 časova. Onda čaj sa tostom. Vanredno vedro popodne.

Napisao jednu mistifikatorsku kartu — kao da je piše neko od čitalaca — Rajzigeru o njegovom feljtonu i zahvalio se na nedavno primljenoj jevrejskoj antologiji.

Krenuo sam oko 7 časova, uz put sam uzeo taksi i odvezao se do radio-stanice. Fotografski snimak sa spikerom. Zatim sam čitao u mikrofon iz novele *Gospodar i pas*. Nisam sa vremenom izašao na kraj i morao sam usred scene da se izvinim i da prekinem čitanje. Primio sam mojih 150 franaka i menadžer i urednik radio-časopisa otpratio me je do tramvajske stanice. Odvezao sam se do „Zitglocken"-a i onda sam išao u „Kapitol" da pogledam film „Avelj sa usnom harmonikom"[602] (po Hauzmanovoj priči). Prvo sam video drugu polovinu, zatim slike iz celog sveta, uživao sam u dvojici bečkih pevača-komičara, od kojih je jedan bio veoma

obdaren i smešan, i zatim sam još sve do iza 10 časova gledao prethodne delove filma sa izvanredno snimljenim scenama punim života i privlačnim mladim ljudima (među njima Balhaus[603], a i Brauzeveter[604]).

Odavde sam, zadovoljan, štaviše ushićen prizorima prirodnog života i prelepim slikama mora i reka, te „lepim" mladim telima, pošao u jedan kafe tu odmah blizu hotela, gde je bilo i muzike, te sam seo za jedan sto i poručio čaja i šunke s jajima. U hotel sam se vratio oko 11 časova.

Bern, nedelja, 4. II 34. Hotel „Bellevue".

Sinoć, polazeći na spavanje, bio sam veoma uznemiren i umoran tako da sam morao da uzmem tabletu fanodorma radi smirenja. Verovatno je tome bio razlog gledanje filma, što je za mene, kako pokazuje moje iskustvo,

uvek bilo naporno, te stoga to pod ovim prilikama nikako nije preporučljivo. Ipak ne žalim zbog toga; to je jedno veliko, upečatljivo zadovoljstvo, ne baš mnogo duhovno — zato što nedostaje reč ili ako je škrto i štedljivo upotrebljena, onda deluje sa upola vedrom, upola mučnom neposrednošću prosečne čovečnosti — ali zato duševno-čulno. Pri tome sam opet zapazio da mi nemački filmovi pružaju nešto što filmovi ostalih nacionalnosti jedva da imaju: zadovoljstvo pri posmatranju mladih tela, naročito muških nagih tela. To je povezano sa nemačkom „homoseksualnošću” i nedostaje francuskim, pa i američkim proizvodima: pokazivanje muške mladalačke golotinje u odgovarajućem, štaviše ljupkom fotografskom osvetljenju čim se za to pruži prilika. Balhauz (dok pere gornji deo tela) je tu naročito zanimljiv. Ali je i njegov crnomanjasti partner (kapetan) pokazivan razgolićenih prsiju kada je god to bilo moguće, što je ovom

apsolutno pristajalo. Nemci ili nemački Jevreji koji to snimaju sasvim su u pravu: nema u osnovi ničeg „lepšeg” i pomisao da je „najlepše" ono najobičnije, da je „svakodnevna pojava”, misao koju sam izrazio u *Josifu*, izmamila mi je opet smešak.

I komičari me još interesuju. Smeh oslobođen čula i čežnje, izazvan virtuozno reproduktivnim zapažanjem, zacelo pruža još veće osećanje zadovoljstva i sreće od prizora lepoga koji izaziva želju. Ovde imamo jedno teže zadovoljstvo — tamo jednu duhovnu zabavu koju osećam kao nešto veoma blagotvorno. Gde je reč, tu je odmah i duh, melanholija, kritika, oštrina. Kao kada ono „Glupavi” onom drugom koji „Ubi bene” prevodi sa „Tamo gde je čoveku dobro, tamo mu je i zavičaj” odgovara: „Pa mi onda nemamo zavičaja”, ili kada publiku oslovljava sa „Plemenita maso!” —

Danas je opet osvanuo vedar dan sa mrazom. Ustao sam oko 9 časova, okupao sam se, doručkovao, obukao se i onda sam napisao ove redove.

Potom sam napisao duže pismo prof. Beku[605] za Lund, u kome opet Hesea od sveg srca preporučujem za Nobelovu nagradu; opet sam konstatovao da mi noć prospavana pod uticajem fanodorma narednog prepodneva donosi posebnu radnu sposobnost. Očigledno je da mi to sredstvo omogućava da dođem do dubokog, okrepljujućeg sna.

Izašao sam posle 12 časova, kod portira sam se obavestio o polasku vozova za Glarus (za sutra), pa sam onda po lepom, hladnom vremenu sa mrazom pošao u šetnju na drugu stranu reke, zatim gore uz Laubenštrase, u kojoj se nalazi „Kapitol” i jedan dobar

restoran, meni poznat preko prijatelja. Tamo sam dobro ručao uz beli „nojburger” i kafu, bio sam pri dobrom apetitu, čitao novine. Začuđen bestidnim poricanjem i tobožnjom neupućenošću Evrope u nemački odgovor Austriji. — I naveče ću opet doći u ovaj lokal, pošto me je Zinger pozvao onamo sa Štrihom.

Po povratku u hotel, uživao sam malo na suncu na mom balkonu i čitao *Don Kihota*. — Ležao na krevetu do iza 5 časova. Onda sam telefonirao dr Čudiju606 u Glarusu kod kojeg ću odsesti. To je najdalja deonica na ovom putovanju: polazim odavde u pola 12, u Cirihu ću biti oko pola 2 i u 3 ću biti u Glarusu. — Pio sam čaj. Napisao kartu Freju i obavestio Betelinija u Lokarnu. Onda sam se obrijao i oko pola 8 sam izašao.

Na večeri sa prof. Zingerom, Štrihom i nekolicinom njihovih prijatelja. U 9 časova smo

na moj predlog pošli u „Kapitol”, gde sam sa zadovoljstvom još jednom video jučerašnji film. Na scenu komičara stigli smo, na žalost, tek pri kraju.

Društvo me je dopratilo sve do ispred hotela.

Bern, ponedeljak, 5. II 34. Hotel „Bellevue”.

Malo nemirno spavao; filmske slike su se izmešale sa svešću o predstojećem odlasku. Oko 3 časa sam, pošto sam se probudio, uzeo luminalete. Onda mi je bilo bolje.

Ustao sam pre 9 časova. I nadalje je lepo vreme sa sumrazicom i blagom izmaglicom. Okupao se, dorućkovao i zatim spremio prtljag. Sledi povratak kući, mada ne odmah. Ali ću se ipak kretati u okviru ciriškog područja.

Glarus, istog dana u pola 6.

Polazak iz Berna jutros pre podne, ručak u 12 časova u kolima za ručavanje, preseo u Cirihu, zatim još jednom preseo — sa nezgrapnim priručnim koferom — u Cigelegu. Stigao ovamo u 3 časa ,na stanici me dočekao moj domaćin, Čudi, rukovodilac Muzičkog i pevačkog društva. Kolima se odvezli do njegovog momačkog stana, jedne otmene porodične kuće iz 18. stoleća, gde su mi stavljene na raspolaganje dve sobe koje imaju samo taj nedostatak da su hladne, iako se još od juče zagrevaju. Glarus, mesto od 500 stanovnika, lepo leži u brdima, ali je veoma hladno mesto, budući da zimsko sunce odmah iza podneva nestaje iza jedne od strmih stena.

Malo sam se odmarao na krevetu, zatim sam pio čaj sa domaćinom koji je veoma dobro

orijentisan u literaturi; poklonio mi je eseje švajcarskog pisca Frica Ernsta[607].

Zvao sam Kisnaht, ali se K. bila izvezla sa Rajzigerom. Dogovorio se sa Čudijem u vezi sa mojim sutrašnjim putem za Burgdorf, koji će me, što je nezgodno, odvesti daleko nazad i koji će po svoj prilici biti isto tako dosadan kao i ovaj današnji. Krenuću u 2 časa a u Burgdorfu ću biti oko pola 6, posle tri presedanja: u Cigelegu, Cirihu i Oltenu. S obzirom na te okolnosti, predaću moj priručni kofer kao prtljag.

Odlučio se za novi program čitanja koji će se sastojati od *Šarene haljine* i odlomka iz novele *Gospodar i pas*.

Ovo pišem u kaputu i opet sam imao razloga da stavim primedbe na privatni smeštaj, iako je mi je originalan i ima svoje

prednosti u poređenju sa hotelskim smeštajem. — Oko 7 časova ću večerati sa domaćinom. Posle predavanja treba još da se okupi neko društvo.

Glarus, utorak, 6. II 34.

Dobro posećena dvorana ima dobru akustiku; napor nije bio velik. Predviđeni program sam prilično živahno pročitao, i to posle večere sa Čudijem, i izgleda da su ljudi bili zadovoljni. Za vreme večere je zvala K. i kada je čula da ću danas prolaziti kroz Cirih, rekla je da će izaći na stanicu.

Posle predavanja društvo u ovom imućnom domu sa uglednim zvaničnicima iz mesta. Prilično živ razgovor uz tortu, crno vino i cigaru. U pola 12 rastanak i polazak kući.

Prilično dobro spavao. I nadalje hladno

vreme sa mrazom. Život i lagodnost u ovoj kući podsećaju na Etal[608] ili Poling[609]. Sunce se — sada je oko pola 11 — još nije pojavilo iza brda. Za doručak sam uzeo mleko sa kafom, a zatim sam prelistavao katalog kućne biblioteke iz 18. stoleća; primio sam svoj honorar, spremio prtljag i onda sam još napisao ove redove. Još ću da razgledam biblioteku, a zatim treba da se pođe u vožnju automobilom u režiji domaćina sinoćne večere, jednog višeg funkcionera. Posle toga je ručak sa mojim domaćinom i potom sledi polazak kući.

Olten, sreda, 7. II 34. Hotel „Aarhof”.

Juče u Burgdorfu nisam stigao da napravim beleške.

Vožnja automobilom od Glarusa u brda po toplom suncu kroz snegom prekriveni predeo bila je lepa. Upečatljiv doživljaj visokih

bregova. Potom ručak kod Čudija sa „zemaljskim poglavarom" i njegovom ženom koja se bavi slikanjem. Ovo troje me je otpratilo do železničke stanice i onda je počelo ono odvratno, zametno putovanje sa tri presedanja u Cigelegeu, Cirihu i Oltenu. U Cirihu su me dočekali K., Rajziger i Erika. K. je donela poštu, časopise, slatkiše. Erika me prepoznala kao autora karte iz Berna. Imao sam 7 minuta do produžetka putovanja u punom vozu.

Stigao u Burgdorf u pola 6, sačekali me gospođa Hovald, gospođica Sernau[610] (sekretarica Fojhtvangerova), dr Žirardin[611] i Hovaldov šofer koji se pobrinuo za moj prtljag. Kabrioletom tipa „adler" odvezao se do visoko uzdignute, zgodne vile Hovalda. Domaćin, vlasnik firme za žensku konfekciju, trenutno je na jednom putovanju po Orijentu. Lepa soba sa kupatilom na prvom spratu. Preobukao se i

onda večerao. Odvezao se na predavanje u opštinskoj sali: odlična akustika, oko 200 ljudi; govorio sam dobro, publika je moje izlaganje pratila sa pažnjom i na kraju snažan aplauz. Posle toga posedeo u kasinu uz čaj i pivo sa Žirardinom, gospođama i članovima uprave, među kojima je bio i sin Vidmana[612] iz *Bund*-a koji je zaposlen kao novinar kod burgdorfskih novina.

Imao sam dobar krevet i električnu peć, ali sam se prerano probudio, pošto na prozorima nema zastora.

I danas je osvanuo još jedan lep zimski dan. Doručkovao sam u sobi posle kupanja, onda sam se obrijao i sredio svoj prtljag. Posle toga sam sa gospođama prošetao kroz mesto, gde sam najpre kod knjižara Langloa, koji stanuje u neobičnoj kući iz 16. stoleća, signirao knjige. Posle toga poseta zamku.

Po povratku kući ručak sa damama, kafa, pri čemu je vreme postalo veoma tesno. Nešto posle 2 časa otputovao navrat-nanos, ispraćen damama — odvezao me je švajcarsko-američki šofer.

Stigao ovamo oko 3. Hotelski sluga je ujedno i portir. Loš provincijski hotel, soba nezagrejana. Poslao obavest predsedavajućem dr Burghardu[613]. Rozenštraus od švajcarske Centrale za knjige. Prilegao da se malo odmorim, pošto mi je išao na nerve jedan raštimovan klavir čiji zvuci ostavljaju utisak kao da se radi o nekom času igranja. Glavobolja. Pio čaj i zapisao ove redove. Kućni sluga mi je na veoma komičan način preneo obaveštenje dr Burgharda sa željom da čitam ***Šarenu haljinu*****.**

Popodne sam proveo u čitanju,

presvlačenju, i uz to sam još telefonirao za Arau; onda sam u restoranu pojeo supu, šunku i pio crno vino. Oko 8 časova došao je po mene dr Burghard i mi smo se uputili do škole, gde sam u amfiteatralnoj auli — posle neugodnog čekanja u jednom razredu — pročitao svoj tekst. I ovde velika poseta. Bio sam umoran, ali sam tokom čitanja živnuo. *Šarena haljina* je tiho prošla, sa *Baušanom* sam slušaoce razgalio i na kraju su se jednodušno zahvalili.

Sa Burghardom i dvojicom njegovih kolega, od kojih je jedan urednik liberalnog lokalnog lista, išao u restoran hotela. Pio sam čaj i pojeo omlet. Razgovaralo se o nemačkim prilikama. Oko pola 11 sam im poželeo laku noć.

Olten, četvrtak, 8. II 34. Hotel „Aarhof".

Premoren i uz to sam prošle noći bio uznemiravan bukom u susednoj sobi. Opet sam

uzeo jedan fanodorm i posle toga sam prilično dobro spavao.

Posle pola 9 pozvonio sam da mi se donese doručak, koji sam pojeo u kućnom ogrtaču. Lakši bolovi usled gasova postepeno su se izgubili. Ovo grejanje ovde je jedna bruka; samo se gornje cevi zagrevaju. Biću srećan kada više ne budem ovde.

Radujem se zbog datuma, već je 8.; putovanje će sutra biti okončano, tako da sam i ovo preturio preko glave.

Spremio sam stvari i zatim sam malo prošetao kroz ovo mesto bez nekih posebnih draži, uz put kupio duvana. Vreme se pogoršalo, maglovito je, počela je vejavica. —

Arau, hotel „Aarauerhof”, istog dana. Krenuo sam; na stanicu sam došao pre 12

časova i tamo je došao dobri dr Burghard da se oprosti. Hladno, promrzao sam. Kratko putovanje ovamo u praznom kupeu II klase. Hotelski sluga je preneo moje stvari ovamo. Dr Ginter[614], predsednik, došao je da me pozdravi. U poređenju sa Oltenom dobio sam veoma dobru sobu sa telefonom; raspakovao sam se i zatim sam u restoranu dobro ručao, potom pio kafu. Onda sam, pušeći moju cigaru, telefonirao predsedniku u Badenu i pošto sam se dogovorio da ću sutra naveče doći tamo i da ću odmah posle predavanja otputovati dalje za Cirih, to sam se javio K. koja će izaći kolima na stanicu pred mene.

Bila je uzbuđena zbog zbivanja u Parizu[615] za koja sam saznao jutros iz oltenskih novina, koje mi je glavni urednik sa jednim člankom o meni poslao u hotel. Očigledno se u Francuskoj nastavlja političko srozavanje, započeto korupcionim skandalima. I tamo je ljudima

već preko glave tog neplodnog i izanđalog partijskog mešetarenja, te république des camarades. Bilo je krvavih sukoba, do kojih je, kako izgleda, došlo više s komunističke nego sa fašističke strane. Ministarstvo Daladjea podnelo je ostavku. Na čelo vlade došao je raniji predsednik Dumerg, i to kako izgleda uz sporazum sa Tardijeom i Erioom, a čini se kao da će parlament biti isključen i da će biti naimenovan direktorijum. Ne sumnjam u to da će se neophodna prilagođavanja vremenu odviti sa potrebnom razumnom jasnoćom i bez mističke prljavštine. Ali očigledno predstoji neka vrsta glajhšaltovanja sa Nemačkom, što bi po „3. Rajh” moglo da ima korisne posledice.

Arau, petak, 9. II 34. Hotel „Aarauerhof”.

Pišem u krevetu, posle doručka. Napolju je gusta bela magla.

Juče su me uznemirile dve guske koje su radi autografa htele da dođu direktno u sobu i koje sam grubo otpremio. Onda sam ipak pošao dole i ispunio im želju. Jedna je bila vrlo zgodna.

Pošto sam obavio toaletu, sišao sam u restoran i pojeo supu i paštetu sa mesom, uz to sam popio čašu piva. Posle toga sam odveden do sale za predavanje, jednog pozorišta, iza čijih kulisa sam onda čekao do onog trenutka kada je trebalo da nastupim. Mnogobrojna publika. 3 do 4 stotine ljudi; morao sam da uložim veći napor a uz to me je lampa zaslepljivala. Čitao sam jučerašnji program i publika mi je na kraju dugo i snažno aplaudirala. Posle toga sam posedeo u restoranu hotela sa Ginterom i njegovom ženom, još jednom damom, jednim njegovim starijim gimnazijskim kolegom, jednim

germanistom koji sa svojim đacima obrađuje dijaloge Nafte sa Setembrinijem, što ih navodno strašno interesuje, i još dvojicom mlađih ljudi. Popio sam šoljicu čaja i bio sam veoma razgovorljiv, možda baš zbog toga što sam bio premoren. Mnogo se razgovaralo o Nemačkoj, o političkim prilikama u svetu, o protestu u vezi sa *Vagnerom*, o Hauptmanu i Keru, o Vedekindu itd. Pre 11 sam pošao gore u svoju sobu, više nisam bio u stanju da čitam, uzeo sam luminalete i nisam baš loše spavao.

Danas osećam blagu glavobolju i nešto su mi nervi napeti. Još malo pa će svi ovi napori biti iza mene, ali ću kod kuće morati da pripazim da ne usledi reakcija i da sve ovo ne platim nekim oboljenjem. —

Ostao sam do oko 12 časova u krevetu, onda sam ustao i izašao. Bio sam na šišanju i posle toga sam po blagom i sunčanom vremenu

prošetao kroz grad. Ručao sam sa apetitom u restoranu hotela, pio sam pivo i priuštio sam sebi opet jednu kafu sa kremom.

Kisnaht-Cirih, 10. II 34.

Ponovo sedim za svojim izbavljenim, lepim pisaćim stolom od mahagonija u mojoj kisnahtskoj radnoj sobi, pošto sam ovu noć prespavao, dobro i spokojno, pod mojim dragim purpurnim svilenim jorganom koji je tako lak i tako topao.

U Arauu sam juče popodne sa uzbuđenjem u *Neue Rundschau* pročitao engleski izveštaj o preletanju Mont Everesta. Pročitao sam od početka do kraja i duhovni testament jadnog Vasermana[616]. Posle toga sam otpočinuo, zatim sam pio čaja, spakovao sam stvari, obukao večernje odelo i sredio svoje račune. Rano sam bio na železničkoj stanici i u 6 i

petnaest sam u dupke punom vozu krenuo za Bazel, gde me je dočekao inženjer Lihti, koji me je, pošto je bio zbrinut moj prtljag, odveo u jednu gostionu na večeru. Osećao sam se prilično loše, štaviše jadno. Jedva sam šta pojeo od pečene džigerice sa graškom, ali me je crno vino malo okrepilo, pa sam onda u pratnji vodiča, koji se nekako stalno ishrakivao, u slavu boga krenuo do uzdignutog, veoma modernog i luksuznog prostranog školskog zdanja sa gimnastičkom salom, gde sam u svečano iskićenoj dvorani održao predavanje. Čekao u jednoj učionici. Onda sam ušao — iskupilo se nešto oko 200 ljudi, akustika je bila veoma dobra, tako da nisam morao mnogo da se naprežem nego sam prigušeno izgovarao uvežbane i utvrđene akcente predavanja o Vagneru.

I ovde je saslušano sa napregnutom pažnjom i na kraju sam ispraćen snažnim

aplauzom. Posle su mi još pokazali delove impozantnog zdanja, pa smo se onda vratili u gostionu, gde sam u krugu učitelja i inženjera popio šoljicu čaja. Krenuo sam posle 10 časova. Sa Lihtijem i njegovom ženom do stanice, gde smo najpre uzeli prtljag, a onda smo se zadržali u čekaonici; brzi voz za Cirih i kratko putovanje u spokojnoj opuštenosti.

Stigao oko 11 časova, K. i Medi na stanici. Vožnja „fijatom”. Susret sa Rajzigerom. Večera sa čajem, kavijarom, slatkišima. Pregledao nagomilanu poštu. Prelomljeni tabaci Mladog Josifa. Pripreme u spavaćoj sobi i kupatilu i oko 1 u krevet, bez lektire. —

Danas ustao u pola 9, raspremio stvari, okupao se. Doručak sa K. i Rajzigerom. Raspremio pisaći sto, sređivao poštu, upisao se u Gostinsku knjigu ciriških studenata.

U podne išao sa K. i Rajzigerom po lepom, blagom i sunčanom vremenu u šetnju, povremeno bez kaputa.

Na ručku Erika i Lancof. Pričao sam o turneji.

Kasnije sam čitao novine i *Tage-Buch*. Odremao na krevetu.

Lepa pisma od Johana Rabenera i mladog Otoa Bazlera iz Burga. Prvi piše o Jakovu, ovaj drugi o predavanju u Arauu kojem je prisustvovao. Posle čaja sam pisao Rabeneru.

Razgovarao sa Rajzigerom u njegovoj sobi o njegovim životnim pitanjima. — Posle večere slušao muziku.

Nedelja, 11. II 34.

11. februar je nedelja, u kalendaru je označen crvenom bojom. To nije samo naša godišnjica braka već i dan u koji se navršava ravno godinu dana otkako smo, ne sluteći ništa, krenuli iz Minhena na turneju sa predavanjem o Vagneru: sledili su Hag, Amsterdam, Brisel i Pariz, zatim putovanje spavaćim kolima za Kur i Arosu, vest o paljevini Rajhstaga, „nemačka revolucija”, onemogućavanje našeg povratka kući... Zatim Lencerhajde, Lugano-Montanjola, putovanje na granicu radi susreta sa Hajnsom, Bazel, Le Lavandu, Bandol i Sanari, leto tamo, onda Cirih i ova kuća... Sve je to putovanje bez povratka, za nama je jedna puna godina koja K. i mene čini starijim za dvanaest meseci i koja nas je mnogo dublje pogodila nego što bismo hteli da priznamo tim glupim i surovim moćnicima. Napisao sam puno pisama za ovo vreme, zatim neobjavljeni pogovor uz članak o Vagneru i druge pokušaje da tim silnicima odgovorim, što se međutim, ne

na njihovu čast, pokazalo nemogućim (i pisma Bertramu ubrajam u to); radio sam na 3. knjizi Josifa koliko sam mogao, komponovao sam knjigu eseja, doživeo sam da ugledam pojavu francuskog izdanja *Vagnera* i *Priča o Jakovu* na više jezika, pošto sam u Sanariju još pročitao korekture. Sada je pak u ovoj kući ovaj posao opet na dnevnom redu, pa sada, kao u leto, moram da idem za crveno obeleženim mestima u prelomljenim tabacima II knjige i da donesem konačnu odluku.

Ove dnevničke zabeleške, ponovo započete u Arosi u dane kada sam se, zbog duševnog uzbuđenja i gubitka životne osnove na koju sam bio navikao, osećao bolestan, bile su mi otada uteha i pomoć, i sigurno ću produžiti s tim. Volim da dan koji prolazi fiksiram po njegovim čulnim i barem u obrisima duhovnim elementima života i sadržaja, manje radi sećanja i ponovnog iščitavanja a više u smislu

polaganja računa, rekapitulacije, zadržavanja u svesti i obavezujućeg nadzora ...

Izručenje pojedinih delova nameštaja, knjiga, muzičkog aparata i garderobe takođe je predstavljalo značajan događaj u ovoj godini punoj pustolovina. Na kraju sam, na upravo završenom putovanju, uz doduše određena kolebanja, smogao dovoljno snage da nastupim sa određenom čvrstinom.

Sinoć posle muzike, od koje mi je najveće uzbuđenje priredio kraj „Sumraka bogova”, odjednom sam osećao jako veliki umor. U krevetu sam malo čitao *Don Kihota*, zatim sam zaspao, ali sam morao da uzmem fanodorm i posle toga sam pri upaljenom svetlu spavao sve do jutra. Nisam se, kao što sam se pribojavao, razboleo.

Rajziger je već bio na svom poslu, ja sam

doručkovao sa K. i Bibijem koji sada đole vežba. Dok pišem ove redove, opet pušim moju malu cigaru.

Ovih dana me zaokuplja jedan glup „govor” H. Josta[617] koji je održao u nacionalno-nemačkom odseku PEN-kluba[618] obraćajući se švajcarcu Štikelbergeru i u kome sažaljivim tonom brani zvaničnu nemačku literaturu od „Fojhtvangera i raznih ljudi”, čiji odlazak nikako ne znači da je zemlju napustio dobar duh, iako „nemačkim” piscima ne stoje na raspolaganju ona propagandna sredstva kojima raspolažu oni tamo, pa samim time ne mogu ni da dođu do odgovarajućeg internacionalnog ugleda. Slušati i stvarati sva ta uobičajena brutalna i larmojantna izvrtanja i sve te odvratne laži koje su dolazile iz Nemačke — a svaka izjava koja je dolazila iz sadašnje Nemačke imala je taj karakter — predstavljalo je tokom cele ove godine najveće

opterećenje za moje nerve. Nacionalsocijalistički dvorski literata govori o propagandi — on i ne ume drugačije da govori; uspesi, aktivnost, uticaji, interesovanje, sve se to postiže putem propagande. Svoje uspehe imam da zahvalim toj spretnoj propagandi. Njoj ima da se zahvale pisma poput onog koje je napisao onaj mladi čovek iz Prinstona. A to što u svetu ne uživaju ljubav i poštovanje, zbog čega se visokoplaćene i razmažene osrednjosti Nemačke akademije i žale, objašnjava se plemenitim nedostatkom propagandističke spretnosti. Kakva stravična beda misli! Ali niko na to ne odgovara, niko ne odbacuje to stupidno falsifikovanje situacije. Zašto? Zato što, prvo, to nije moguće, i, drugo, zato što to ne bi bilo vredno truda. Zaista? Ali na takvom bunjištu laži ova niska stvorenja sazdala su svoju strahovladu. —

Opet lepo, vedro vreme.

Radio na korekturnim tabacima. U podne sam sa K. i Rajzigerom prošetao kroz mesto dole do jezera, gde smo malo zastali i uživali na suncu, u već južnjački beloj svetlosti.

Posle ručka malo popričao i čitao. Čaj sam popio u svojoj sobi a zatim sam diktirao veći broj pisama. U večernjoj šetnji po lakom mrazu.

Posle večere se nisam osećao najbolje i bio sam veoma umoran. Posle večere sam pak popio čašu punča koji je posluživan u čast naše godišnjice braka i godišnjice boravka van zemlje. Preko radija smo pratili veselje berlinskog karnevala: posprdne pesme na račun „Nemačke republike” i onih koji su u njoj „davali ton”. Razgovor sa Rajzigerom o sputavajućim preprekama koje se suprotstavljaju literarnoj obradi nemačkih

zlodela, među kojima veliku ulogu igraju strava i prezir. Mučna mi je i sama pomisao da uzmem u usta i samo ime „istorijskog”, uspehom ovenčanog šarlatana. I kako čovek da se pozabavi sa kamenim stojećim kovčezima koncentracionog logora Oranijenburg, o kojima Zeger[619] govori u svojoj knjizi?

(Odlomak iz knjige u *Tage-Buch*-u). Kada ne bi bilo romana i nagona za umetničkom slobodom, za distancom, za slobodnim vremenom. Na kraju i sklonost da čovek naprosto pusti da svet, za koji već godinama možda nije pozvan da ga prosuđuje, ide svojim putem.

Za vreme večernje šetnje opet sam se u mislima pozabavio novelom o Faustu i o tome sam ragovarao sa R. Takav jedan slobodan simbol za ustrojstvo i sudbinu Evrope bio bi možda ne samo srećniji nego i tačniji i

prikladniji od govorno-sudilačke ispovesti.

Veoma umoran i pospan.

***Ponedeljak, 12. II 34*.**

Ustao u 8 časova, pošto sam se dobro ispavao, doručkovao sa K. i Rajzigerom.

Prispeli primerci švedskog izdanja Vagnera — prekjuče se navršilo godinu dana da sam to predavanje držao prvi put u Minhenu.

Zanimljivo pismo budimpeštanskog mitologa Kerenjija o svom odnosu prema *Čarobnom bregu* i *Jakovu*. Šalje još svojih radova.

Vidmanov lep prikaz burgdorfskog predavanja o Vagneru.

Magla koja se odmah razvlači. Plavo nebo.

Radio na korekturnim tabacima, izvukao izmene za prevodioce i napisao pismo-zahvalnicu Lindliju iz Prinstona. Pošto je Rajziger bio u gradu radi odobrenja za boravak, ja sam išao u šetnju po lepom sunčanom vremenu. U vazduhu se oseća dah proleća.

Na ručku Erika sa zgodnom Evom Herman koja je donela uspomene na Sanari. Na Erikinu želju napisao sam pohvalno mišljenje o balerini Trudi Šop[620].

Kasnije sam čitao novine i u literarnom prilogu *N. Z. Z.* napis o engleskom književniku Poviju[621], autoru jednog obrazloženja čulnosti, čije je ime u mitološkom sklopu upravo i Kerenji pomenuo u svom pismu. (Novela o Faustu).

Posle čaja je došao holandsko-engleski agent Fles[622], sa kojim smo Rajziger i ja razgovarali o plasmanu knjige. I o jednoj američkoj turneji. Usred razgovora o Švedskom izdanju *Jakova* i kolebanju Bonijea, stiglo je pismo od ovoga, u kome izražava svoju spremnost da izda ovu knjigu. Ali on želi da se izvesna mesta skrate i da se izostavi „Putounje u pakao", zbog čega će se sa njim morati razgovarati. Predujam od 1000 švedskih kruna je prijatna stvar.

Za večerom prijatan razgovor o glumcima i pozorištu. Posle toga slušao vesti na radiju. Pariški generalni štrajk izgleda mirno protiče. U Austriji velika pometnja[623]. Štrajk i očigledno očajničko-bezizgledan ustanak socijalista, hapšenje socijalističkih vođa, među njima Sajca i Renera[624]. Nesaglediva gužva.

Potom smo slušali Parsifala, sa velikim

divljenjem, i pri tome smo K. i ja konstatovali da smo tačno na današnji dan pre godinu dana slušali Parsifala u Amsterdamu u društvu poslanika Ceha[625] i njegove žene, u predvečerje mog govora u koncertnoj dvorani. Ove godišnjice me veoma zanimaju. I predstojeći boravak u Arosi tačno će zatvoriti krug i biće to prilično neobično vratiti se na ono isto mesto gde smo pre 12 meseci započeli naše izbeglištvo, gde se prekinula naša dosadašnja životna nit.

Utorak. 13 II 34.

Sinoć sam još do posle ponoći čitao tabake *Mladog Josifa* i više puta sam morao da se nasmejem.

Pre nego što sam zaspao, sa divljenjem sam pročitao poglavlje „Lavovi” u Don Kihotu.

Danas duva južni vjetar, prigušena svetlost. Imam neko mučno osećanje u stomaku.

Iz Berna šalje neki prof. de Bor[626] raspravu o germanskoj i hrišćanskoj religioznosti.

Stigao jedan prikaz knjige *Past Masters* iz *New York Times*-a. Članak o Vagneru se ne spominje. Izgleda da je veoma loše preveden.

Radio sam malo dalje na poglavlju Huj i Tuj. Sa Rajzigerom u šetnji po južnom vjetru. Posle ručka prelistavao i čitao časopis *Sammlung*.

Za čaj su došli gospodin Henig, koji je dobio novi rukopis III knjige, i gospodin Gubler[627], bivši urednik *Frankfurter Zeitung*-a i *Vossische Zeitung*-a. Politički razgovori.

Telefonska najava kod zubara Aspera i kod nemačkog Generalnog konzulata.

Urednik nam je ispričao potresne stvari o teškom stanju optuženih iz koncentracionog logora. Nemi, staklastih očiju, nesposobni da bilo šta kažu, neprekidno se izvinjavaju. Posetioci kod pacifiste Osijeckog: ne reagujući

na upućene mu reči, gluv na sva pitanja, strojevim korakom hoda uokolo, pozdravljajući i uzvikujući: „Razumem!”. — Svet to zna, ali mu njegova moralna tupost i bespomoćnost ne dopušta da stupi u bilo kakvu akciju, a i prema svakom apelu bi se odnosio krajnje odbojno.

Novinari na prijemu kod „generala” Geringa. Veoma elegantno obučen, u engleskom stilu, sivo sa sivim, biser, pristupa stolu i govori, poigravajući se jednom dugačkom olovkom, o teatru. Posle izvesnog vremena rukom koju gura u džep od pantalona podiže sako sa svilenom postavom i ispod toga se ukazuje zlatna kama. Kosa mu je znalački ondulirana. —

Napisao pisma. Hercovoj sam poslao švedskog *Vagnera* sa odjecima u štampi o turneji.

Poziv za Cofingen.

Razgovarao sa Rajzigerom o najnovijim vestima o nemačkim strahotama. U Beču se borba nastavlja. Radnici se hrabro brane. Ali, partija je već zabranjena, vođe su pohapšene. Dolfus hoće uništenjem marksizma da „dobije slobodne ruke za borbu protiv nacionalsocijalizma”. Građanska štampa slavi pobedu autoriteta države koja je izvojevana svim vojnim sredstvima. Suludo je to da jedna prema nacizmu neprijateljski raspoložena vlada uništava svakog prirodnog saveznika, i stav građanstva je idiotski, kao što je bilo u Nemačkoj. Ali ako bi Austrija barem uspela da izbegne priključenje, onda bi i pod katoličkim fašizmom mogla da ostane nemačka nada.

Slušali smo 5. simfoniju Čajkovskog.

Sreda, 14. II 34.

Ustao rano i pisao jednu stranicu dalje.

U podne u šetnji sa Rajzigerom po vedrom vremenu. Ali glava mi je bila veoma teška.

Na ručku Marta Vaserman[628] **i Erika koja je juče uz bučne ovacije imala svoju 50. predstavu i sutra se oprašta od ciriške publike, pošto odlazi u Engadin, Bazel i kasnije za Prag.**

Sa gospođom Vaserman razgovarao o njenom mužu i Hofmanstalu. Napad angine pectoris koji je preživeo u Beču bio je daleko teži i bolniji od onog koji je imao uoči smrti. Tada je dobio morfijum, na koji je veoma dobro reagovao, bio je pri čistoj svesti, povremeno čak i u euforiji sa osmehom na licu. Razdragano je pitao: „Gde je samo Hugo?”. — Očigledno željan „viđenja” sa dragim i

poštovanim u sferama iz kojih se onda još jednom nakratko vratio. —

U Beču i nadalje traju borbe. Radnici se drže. Iscrpljene vladine trupe već su više puta odstupale ili sada samo lagano nastupaju. Ovaj žilav i jak otpor u na kraju krajeva očajničkoj situaciji ipak je velika i upečatljiva moralna činjenica — sramna po nemački socijalizam a podsticajna za socijalizam u svetu.

Diktirao poduža pisma za Bonijea i Bermana. Sâm sam još napisao nekoliko pisama rukom.

K. je danas rekla da bi, ukoliko nova knjiga donese nešto para, trebalo da zadržimo kuću i preko leta, eventualno još jednu godinu, barem do završetka škole.

U Beču se izgleda postepeno slama otpor

socijalista. Mržnja nemačke štampe ne usmerava se, po nalogu naravno, na njih, nego isključivo na Dolfusovu vladu. Računa se sa prelaskom radnika na stranu nacionalsocijalizma, verovatno s pravom, jer je sada s razlogom, prirodno, u prvom planu mržnja tih ljudi protiv „Heimvehr”-a i vlade.

Naveče slušali raznovrsnu muziku.

Bolovi u desnom uvetu.

četvrtak, 15. II 34.

Ustao pre 8, odmah se obrijao i posle ručka sam dobar komad pisao dalje. Oko podne sa K. išao u grad, do zubara dr Aspera, Banhofštrase, kako bi mi konačno pregledao mostove i korene. Prilično zadovoljavajući rezultat. Tek po povratku iz Arose moraće zbog oboljenja na jednom korenu da se obnovi deo

donjeg mosta.

Jedan deo puta do kuće prešao pešice. Na ručku Erika i gospođa Gize koje su se oprostile od nas. Obećali smo da ćemo E. i „Pfeffermühle” posetiti u Bazelu. K. će večeras sa Bibijem ići na koncert bečkog dečjeg hora i posle toga će još ići na kraj Erikine oproštajne predstave.

Posle čaja ponovo se s K. i Rajzigerom odvezao u grad. Bili kod nemačkog generalnog konzula zbog mog pasoša. Ispostavilo se da su svojevremeno svi konzulati dobili cirkularno pismo sa zabranom produženja važnosti pasoša! Uostalom, još uvek je Minhen nadležan za to, pa treba pokušati i videti da li su tamo sada, pošto smo udovoljili zahtevu Finansijskog ureda, skloni da mi daju produženja. Ako se tu ne bi ništa postiglo, onda bi se valjalo obratiti Ministarstvu unutrašnjih poslova Rajha. —

Konzul mi je držao pridike zbog Erike i njene „neopreznosti”. Morao sam jako da se obuzdam da ne postanem jasniji nego što sam bio... „Nemački pozdrav" nižeg činovnika. Neprijatan mi je.

Odvezli smo se kući. Stigli su iznenađujuće topli i divljenjem ispunjeni napisi iz lokalne štampe iz Oltena, Araua, Cofingena. U pitanju su glasila liberalne, socijalističke i katoličke orijentacije. Kritički nivo napisa o mojim nastupima (*Josif* i *Baušan*) je značajan, ton i stav prema meni tako su uljudni da me sve to, budući da sam već navikao na bezočno nepoštovanje od strane moje domovine, naprosto uzbuđuje.

Lepa karta od Rabenera, prožeta sličnim duhom kao i oni napisi.

Jedan bračni par po imenu Man[629] iz

Tiringije moli me da im budem kum kod rođenja njihovog prvog sinčića. I to je svojevrstan nemački fenomen.

Večerao sam sa Medi. čitao religijsko-istorijske spise koje su mi poslali Kerenji i de Bor.

Petak, 16. II 34.

Ustao u 8 časova i pošto sam se okupao i doručkovao, pisao sam dalje. Valjalo bi ipak da se okanem male cigare koju pušim na početku rada i koja me nadražuje.

U šetnji kroz šumu sa K. i Rajzigerom po maglovito-vedrom vremenu i vetru. Na šumskim putevima znatna poledica. U šumi srne.

Posle jela slušao nekoliko ploča, zabave

radi.

Bečka vlada je konačno izvojevala nelepu pobedu nad radnicima. Iskreni saveznik u borbi protiv nacizma oboren je na zemlju i sada je psihološki sasvim moguće da će preći na njegovu stranu. „Domobrani" su manje pouzdani, inostranstvo je u tom pogledu veoma pesimistički raspoloženo. Strahuje se da bi Dolfus mogao biti čovek koji utire put Hitleru. Francuska razmatra eventualno internacionalno zaposedanje zemlje, ali je teško poverovati da će neko za to smoći snage. Izgleda da je propušten trenutak da se uputi apel Društvu naroda, kao što je propušten trenutak za jednu preventivnu akciju protiv Nemačke. Naprosto će se dopustiti da nemačkim banditima, kao i do sada, zreli plodovi padnu u naručje. — Pošto sam s K. popio čaj, napisao redakciji *Haager Post*-a: „U jednom nedavno objavljenom, uostalom veoma

ljubaznom napisu Vašeg lista o mojoj knjizi *Priče o Jakovu* rečeno je da već poduže opet nesmetano živim u svojoj kući u Minhenu. U ime faktičke istine moram da konstatujem, i molim Vas da to saopštite i Vašim čitaocima, da ne živim u Nemačkoj nego u švajcarskoj i da je moja minhenska kuća za mene nedostupna.” (Obaveštenje preko Klausa).

Nadalje pisao Piosu o g. Jegersenu kojeg je iznenadila najava *Mladog Josifa* za mart. Reči objašnjenja i umirenja.

Na kraju sam još po savetu konzula pisao Direkciji policije u Minhenu. — Roditeljima u Tiringenu javio sam da se prihvatam kumstva. Pisao Oskaru Biu[630] za 70. rođendan. Telefonirao za St. Galen u vezi sa mojim dolaskom. —

Izgleda da situacija u Austriji ipak nije

tako povoljna za Hitlerovu Nemačku. Izgleda da je do ugušenja socijalizma došlo u sporazumu sa Rimom i Budimpeštom i da predstoji italijanski protektorat nad fašiziranom zemljom. S druge strane je navodno utvrđeno da su se austrijski socijalisti snabdevali oružjem preko Čehoslovačke, što dopušta da se zaključi da se postepeno stvara grupacija Italija-podunavske zemlje nasuprot Francuskoj i njenih saveznika. Prirodna simpatija pripada ovoj drugoj grupi. Ali pre svega i iznad svega stoji želja da se pomrse nemački planovi, i sva je sreća da Musolini ne želi Nemce da ima na Breneru. Nemačko-italijanski odnosi ozbiljno se pogoršavaju a nemačko-francuski odnosi se ne poboljšavaju. Nemačka je izgleda isključena, ostala po strani. Zar neko i može da joj poželi uspeha? Raste nada da će priključenje Austrije biti sprečeno, što bi predstavljalo značajan poraz.

U *Burgdorfer Tageblatt*-u veoma lep rezime mog životnog dela od Marge Bauer iz Berna.

Čitao Ničeova pisma i opet sam konstatovao njegovu simpatiju prema liberalnom caru Fridrihu II.

Subota, 17. II 34.

Pisao dalje. Uobičajen dan. Posle čaja sa K. i Rajzigerom u bioskop Palas, gde smo gledali dobar francuski kriminalni film.

Lepo pismo od neke Kristel Frankilon iz Bad Krojcnaha o Pričama o Jakovu i bernskom pitanju koje je, izgleda, u Nemačkoj dosta slušano. Uveče muzika sa ploča. Posle slučajno uhvatio početak jedne nemačke radio-emisije: huškački govor protiv bečke vlade, mučno ga je slušati, već zbog tona i naglaska. Neprijatno osećanje izazvano utiskom koji

dolazi iz neprijateljske zemlje.

Nedelja, 18. II 34.

Pisao dalje, skoro do kraja poglavlja.

Na čaju porodica Rašer[631]. Nanovo razmatrali plan da ovde izdamo jednu knjigu eseja.

Pisao R. Kajzeru.

Naveče umoran. Slušali smo muziku na radiju i vesti, nemačka propaganda. Umro belgijski kralj.

Ponedeljak, 19. ü 34.

Pošto sam juče rano pošao na spavanje, to sam danas već u pola 8 bio na nogama i posle doručka sam dovršio poglavlje Huj i Tuj.

Pisma: od francuskog prevodioca[633] *Priča o Jakovu* koji javlja da je završio svoj posao i postavlja nekoliko pitanja. Nadalje od Bermana, najpre takođe u vezi sa prevođenjem, a zatim sa obaveštenjem da će o minhenskoj stvari ovih dana verovatno pasti odluka, i to povoljna. Hajns je u Berlinu. Zaista, moja radost bi bila velika kada bih mogao ponovo da dobijem svoje *stvari*, Hermesa iz bašte, lustere, lepe stolice — a i zadovoljstvo bi bilo veliko što bi time nadmudrili minhensku detinjastu stupidnost.

S Rajzigerom još jednom u šetnji kroz šumu. On će prekosutra otputovati za Celerinu i svoju sobu će prepustiti Kurcovoj.

Posle čaja sa K. odgovorio na današnja dva pisma.

St. Galen, utorak, 20. II 34. Hotel „Hecht”.

Sinoć smo posle večere najpre slušali još nekoliko ploča. Onda sam u mojoj sobi K. i Rajzigeru do kraja pročitao poglavlje Huj i Tuj, ponešto ponavljajući. To je jedna posebna, neobična stvar, i sam sam uživao u mesečevoj kaluđerici i sunčevom komorniku. Kasnije sam još malo ćaskao sa R., kojeg sam malo hrabrio da nastavi rad na svojoj noveli o Mariji Stjuart. — Pre nego što sam zaspao, čitao sam još *Don Kihota*.

Danas sam ustao u 8 časova, okupao sam se i doručkovao sa K., pri čemu smo razgovarali o Rajzigerovoj čudnoj nesposobnosti i neodlučnosti, njegovoj povremenoj sklonosti ka gotovanstvu i muktašenju. On sutra ujutru odlazi i nesumnjivo će mi nedostajati i za trpezom i u šetnji. U ovom trenutku još ne zna da li će poći za Celerinu ili za Zefeld. Naravno,

njegove prilike su teške i njegovoj vedrini treba odati puno priznanje.

Prepodne sam iskoristio da napišem duže pismo prof. Kerenjiju[634] o mom odnosu prema mitskom, koji je on prepoznao već u Čarobnom bregu, o osobenoj figuri Telesfora, pratiocu Asklepija u ogrtaču sa kapuljačom i svitkom papira itd. Distancirao sam se od pomodnog iracionalizma.

Pošto sam završio pismo, spakovao sam svoju tašnu i odmah sam se obukao za predavanje, kako ne bih morao da ponesem ručni kofer. Zajedno s Rajzigerom pojeo sam čorbu s jajetom i posle 3 časa smo se utroje odvezli u grad do železničke stanice, gde je R. već za sutra deponovao svoj kofer. Na peronu smo sreli Medi. Oprostili smo se do sutra, od R. do aprila, za kada su predviđena predavanja u Lokarnu.

Jednoipočasovna vožnja ovamo. Uz put pojeo jaje, hleb sa buterom i narandžu. Na stanici me dočekala predstavnica društva „Museum” koja me je odvela do hotela. U istoj zgradi se nalazi i jedan bioskop koji sam isprva nameravao da posetim, ali ću verovatno odustati od toga.

Soba jednostavna, ali čista. Ležao sam do 5 časova, onda sam pio čaj i u kućnom ogrtaču napisao ove redove. — St. Galen, grad od 60.000 stanovnika, leži sto do dvesto m više nego Cirih i ima hladniju klimu. Grad zaostaje u svom razvoju, budući da je industrija veza u krizi.

St. Galen, sreda, 21. II 34. Hotel „Hecht"

Sinoć sam još malo izašao, kupio sam cigarete i pri tome sam sreo dr Hartmana iz „Museum”-a, sa kojim sam se dogovorio za večeras. Večerao u restoranu hotela, uz put razgovarao sa kelnerom. Oko 8 je Hartman došao po mene; on je inače advokat, poznaje V. Hajnsa, štaviše s njim je u srodstvu.

Na predavanje išli pešice, aula Trgovačke akademije. Čekaonica sa propagandnim plakatom švajcarske. Sala je prijatna, oko 300 ljudi, među njima mnogo omladine. Ljubazan prijem, velika pažnja. Čitao sam *Šarenu haljinu* i *Baušana*. Na kraju snažan i dugotrajan aplauz.

Pismo od udovice ubijenog Fehenbaha[635] koja bi rado da dobije jedno slobodno mesto. Prekasno ga primio.

Posle predavanja pešice natrag do hotela, gde su se u restoranu okupili članovi uprave. Razgovor; ja sam živo govorio, uz čaj, sendviče i pivo. Moj prethodnik ovde bio je Siburg[636], koji je govorio o Nemačkoj i rekao da je Nemcu potrebna metafizička legitimacija vođstva, Hitler se oseća tako kao da ga je sam bog postavio na to mesto.

Posle 11 pošao sam gore i podnošljivo spavao.

Danas sam ustao u 8 časova. Devojka je donela kafu umesto čaja. Nisam se bunio, ali sam se odmah zatim nosio sa napadom drhtavice. — Krenuo na put oko 10 časova. —

Natrag u kisnahtskoj kući, u podne.

U St. Galenu sam, pošto sam sredio račune,

pešice išao do stanice, kuda je sluga kuće odneo tašnu i našao mi slobodno mesto. Čitao novine: nemačko-italijanski odnosi jedva da bi mogli biti lošiji i neprijateljskiji, sa obe strane. To mi pričinjava zadovoljstvo, kao ilustracija za „fašistički ujedinjenu Evropu”.

K. na stanici, „fijat” sveže opran i veoma lep. U mom odsustvu stiglo je pismo od Hajnsa; javlja da je postignut „džinovski” napredak kod berlinskih ministarstava. Treba uložiti samo još jednu predstavku i za nekoliko nedelja će pasti odluka ...

Vožnja do kuće. Vermut i fini kolači sa K.. Preobukao se i napravio reda.

Raznovrsna pošta, među kojom se nalaze mnogobrojni odjeci o danskoj štampi o *Pričama o Jakovu* koje mi šalje Pios. Nadalje dobronamerno i pomalo blesavo pismo „kuma

Hercfelda"[637].

Fajard šalje na naše zadovoljstvo 4.000 franc. franaka za *Budenbrokove*.

Rajziger je jutros odista otputovao za Celerinu. Javio se telefonom odande, prilično bespomoćan zbog svoje „Marije", pa je K., budući da je od nje po toj stvari tražio previše, postala veoma nestrpljiva.

Ručao sa dobrim apetitom. Potom legao u krevet i odremao.

Na čaju Pinkus iz Berlina. Slikovito nam predočio opšti strah pred despotijom, svu pustoš i uništenje kulturnog života. Uverenje da režim mora propasti sa svoje bestidne pritvornosti. Daj bože da tako bude!

Pismo od Bermana: 5000 porudžbina na

Mladog Josifa koji treba da se pojavi 15. marta. Valzerov[638] crtež za omot navodno još je bolji nego onaj prvi. — Nova uveravanja da Hajns stoji tik pred konačnim povoljnim rešenjem.

Napisao više pisama i razglednica.

***Times* piše veoma oštro protiv Nemačke zbog toga što Dimitrov još uvek nije pušten. I *N. Z. Z.* se ne libi da u jednom članku otvoreno kaže svoje mišljenje o „glajhšaltovanju" koje samo može da znači pripremanje za rat.**

Slušali smo kvartet Čajkovskog. Za takvo kamerno delo nije potrebno manje snage nego za jednu simfoniju.

Počeo novu lektiru: nepoznate stvari od Ljeskova i eseje Frica Ernsta koje mi je Čudi poklonio u Glarusu.

Četvrtak, 22. II 34.

Rano ustao. Radio na novom poglavlju. Sa K. išao u šetnju preko Johanisburga a nebo je bilo veoma plavo i sunčano. Erika na ručku; ona dolazi iz Kura i Davosa, a putuje dalje za Arau i Olten, krećući se mojim tragovima.

Na čaju dr Štajner i berlinski jevrejski pozorišni kritičar X, sada u *Paris Soir*-u. Nemačka: hladna jeza. Štajnerova „skeptična mudrost” da je svaka moć zla. Odvratio sam mu da od toga oni banditi i žive.

Diktirao onda do 8 časova pisma za dr Hajnsa, Holštajna[639] (zbog seče stabala), Hercfelda, Minhen itd.

Posle večere čitao Ernstove veoma prijatne eseje.

Pisao još Stikelbergeru u Bazelu, koji mi je nedavno uputio poziv da tamo održim jedno predavanje. Predviđeni termin druga polovina marta, kada i inače nameravamo da posetimo Eriku.

Obračun od Fišera o prodaji starih knjiga u poslednjoj polovini godine — ama baš ništa.

Petak, 23. II 34.

Ustao pre 8 časova. Počeo da pišem novo poglavlje. U podne sa K. u grad, gde smo na Univerzitetu razgledali staroegipatsku zbirku, o kojoj se brine dr Brauer[640]. Horus-dečaci, posmrtne neveste, lampe sa slikama životinja i pečati firmi. Rimski stil. Univerzitetska hala sa statuama veoma lepa. Kopija mog Hermesa od Lisipa[641].

Odmah posle ručka kolima do arhitekte Lojcingera u Colikonu koji nam je sa svojom ženom, u prisustvu Rašerovih, pokazao svoju veoma zgodno lociranu i lepo izgrađenu, ali preskupu kuću. Tamo smo pili kafu.

Kasno pio čaj i obavio nešto malo prepiske.

Na večeru kod Tenenbaumovih, gde smo u društvu njegovog brata i njegove žene, te bračnog para dr Rizer, proveli veče. Vest da je Teod. Volfu[642] vraćena njegova imovina. — Umoran.

Subota, 24. II 34.

Sada imamo celu seriju lepih, sunčanih, oko podneva kao u proleće toplih poznih zimskih dana. I današnji je još jedan takav dan.

U poslednje vreme ne spavam baš najbolje.

Opet sam se češće budio i pred jutro nestrpljivo očekujem čas ustajanja: pola 8 ili malo kasnije. Pri tome blagi oblik glavobolje.

Mogu da budem zadovoljan mojim životnim standardom posle „preokreta”. Imam svoje kupatilo, svoj automobil, lepu radnu sobu, dobre obroke. Kuću ćemo verovatno za dogledno vreme zadržati, tako da u tom pogledu ovo stanje obećava da bude od mirne trajnosti i time ćemo se poštedeti onih uznemirenja koja sobom donose promene i preseljenja. činjenica da je T. Volfu vraćena njegova imovina povećava, kako mi se čini, izglede da i ja dobijem natrag svoju imovinu. Potpuno opremanje ove kuće ovde minhenskim stvarima predstavljalo bi odlučnu etapu u pravcu konsolidacije i smirivanja. Po Bermanu, koji je juče pisao, berlinski uredi ne kriju svoje čuđenje u pogledu minhenskih bezobrazluka prema meni. „Spoljnopolilički”

aspekt cele stvari igra pri tome presudnu ulogu.

Samo sam malo pisao dalje. Bio sam sa K. u gradu, kod zubnog lekara Guldnera, koji je morao da mi namesti jednu ispalu plombu. Obavili kupovine.

Jeo sam sâm sa K., koja je kasnije otišla na stanicu pred Kurcovu. Ova je došla oko 4, sa decom i psetancetom Muši, uzbuđena, u suzama. Izveštaji o kući naseljenoj sa 15 osoba; o nezadovoljstvu ljudi, o prilično neobuzdanijom izražavanju nezadovoljstva čak i od strane onih koji spadaju među njihove. Hajns se vratio iz Berlina sa uverenjem da mi ni dlaka neće pasti s glave; povratak imovine je pitanje od 4 do 6 nedelja.

Kurcova, s kojom smo skupa pili čaj, donela mi jec nekoliko cigara iz mog zidnog

ormarića, zatim flašu frankfurtskog vina, losion sa moje komode, pozorišni lornjon. Donela je i dosta bezveznih stvari, stare kravate i sitnu starež. Odmah na stanici, čim je ugledala K., počela je da plače. Ona se inače nikada nije odlikovala nekom naročitom pameću, ali izgleda da je sve ovo što se zbilo na njoj ostavilo silnog traga.

Bio je to činovnik Majzinger iz Pol. policije (onaj isti kojeg je Hajns svojim razložno-podsticajnim pismom na određen način uspeo da pridobije za moju stvar) koji je obavestio advokata da se moj predmet nalazi u Berlinu. Na to je H. otputovao za Berlin, gde je na određenim mestima predočio celu stvar i dobio uveravanja da će sve biti dobro rešeno.

Nedelja, 25. II 34.

Lep, sunčan pretprolećni dan osvanuo je sa

nekom prigušenom južnom svetlošću a onda poprimio neku magličasto-svežu blagu boju. Sinoć sam opet uz čaj uzeo jedan fanodorm i očigledno sam mirnije spavao, jer sam prepodne bio u dobrom radnom raspoloženju i uopšte me je u toku dana prožimalo neko srećno i optimističko osećanje, što je po svoj prilici uslovljeno i vazduhom i svetlošću godine koja se podmlađuje.

Radio sam dalje na novom poglavlju i proučavao rod drveća. Mistički motiv dvopolnosti, shvaćen božanski, podsetio me je na onu tako tajanstvenu i duboku misaonu gazelu Platenovu.

2 ‚Ja sam kao žena muškarcu, kao muškarac ženi Tebi.

1 Ja sam kao telo duhu, kao duh telu Tebi.

Kog inače smeš da ljubiš Ti, kada ti ja sa usana

Sa večnim poljupcima odgonim smrt?”

U ovim stihovima ima silnog produhovljenog žara i daleko su dublje mitski doživljeni nego što sam to ranije shvatao. — Razmišljao sam o dopunama za esej o Platenu za izdanje knjige eseja. Ova pesma je pored pesme sa naslovom Tristan najlepša. Kako me je samo duboko kosnula njena spiritualizirana i naderotska strast kada sam voleo! —

Dr Bauer mi je nedavno, kada smo se vraćali sa Univerziteta, pričao da mu je jedan nemački gospodin iz N., pun novog duha, za mene rekao: „A ne, on ne pripada nama. Ta pogledajte samo tu nezdravu erotiku *Čarobnog brega*. Tu nedavno bio je kod nas Hans Pficner — to je već nešto drugo!” No, da. —

Išao sam sa K. preko Johanisburga. Bilo je veoma toplo, skinuo sam kaput.

Posle ručka sam sa zadovoljstvom nastavio da čitam Ernstove eseje o Hamanu[643], Moricu[644], Geteu. — Onda sam još, pre nego što sam prilegao, naišao na stvari koje se odnose na Josifa, vrtlarstvo, negovanje palmi i mitski odnos Ištar-Išalanu. Odlučan razgovor Potifar—Josif jasnije mi se predočava.

Posle čaja smo na radiju slušali oltenske đake kako pevaju lepe narodne pesme iz 15. stoleća.

Kurcova veoma oduševljena kućom. Ona je našu egzistenciju očigledno sebi zamišljala daleko tegobnijom i težom, emigrantskijom, i to će u Nemačkoj zacelo često biti slučaj. —

Sinoć sam odlučio da dnevnike od ove godine sutra ponesem za Arosu, kako bih čitanjem vaskrsao prošlo vreme.

Obavio prepisku i pre večere još malo prošetao.

Posle večere smo slušali muziku. Ja sam onda opet čitao Ernstove eseje.

Ponedeljak, 26. II 34.

Stigao je dan putovanja, vedar prolećni dan. Ustao sam već u pola 8 i doručkovao sa K. i Kurcovom u prisustvu psetanceta, koje me se, kada ga vidim kako cunja po Sidhaldenštrase, čudno doima. Bilo je reči o kući, o „starinama”, duplim spavaćim sobama. O prevarantskom besmislu zaplene koja je i nadalje na snazi, iako smo platili porez. Prvi put sam čuo objašnjenje da se moja imovina zadržava zbog mog brata i mog sina. Pomisao na minhensku pljačku uvek me nanovo uzbuđuje. —

Kuća je uznemirena. Ja ću se još malo pozabaviti sa poglavljem i onda ću se spakovati. Treba dobro promisliti šta da se ponese od knjiga, moram se ograničiti na određene stvari a opet ne bih hteo da mi nešto nedostaje.

***Arosa, „Neues Waldhotel”*, naveče istog dana. Krug je dakle zatvoren, mi smo oko 5 časova stigli ovde, gde sam prošle godine, nešto kasnije, 15. marta, započeo ove nove zapise. Sve je onako kao što je bilo, začuđenih očiju smo ponovo videli, kao što to obično biva, kako tone međuvreme, kako se razlivaju „još uvek” i „opet”. Bio sam prilično nervozan pred ovaj polazak na put koji je bio jedan pravi minhenski polazak na put: sa kisnahtskim šoferom, uz asistenciju Kurcove, devojaka, dece. Devojka Marija, koja putuje za Minhen, odvezla se s nama na železničku stanicu. Naš voz je polazio u 1,40; bilo je puno mesta u**

njemu. Za dva sata bili smo u poznatom nam Kuru, gde smo se prošle godine tužno oprostili od Medi. Prezalogajili smo u staničnom restoranu. Voz za Arosu bio je pun, što je povećalo nervozu sa kojom sam gledao uspinjanje u onu sferu koja je na ishodu prošle zime tako pojačavala moju uznemirenost. Kao da će me ophrvati strah, ali to je prošlo i kada smo stigli, prožimalo me osećanje blaženog umora. Vozili smo se saonicama s prtljagom na priključenom vozilu, poznatom ulicom gore do „Waldhotel"-a. Susret sa dr Rihterom koji nas je otpratio u sobe na III spratu. Ja ću provizorno, samo nekoliko dana, prebivati u ovoj sobi, pošto ona prava soba, pored sobe K., još nije slobodna. Raspakovali smo stvari, smestili se; obrijao sam se i preobukao. Večerali smo sami u separatnoj sobi. Pošto smo na putu imali veoma lak doručak, to sam večerao sa velikim apetitom. Posle smo se zadržali u velikom salonu, u kome smo prošle

godine provodili večeri sa Nikiševima, i posle u čitaonici, gde sam uz cigaru dovršio Ernstove eseje, jednu kultivisanu lektiru sa dalekim i interesantnim obrazovnim vidicima. Na vreme u krevet.

Arosa, 27. II 34.

Juče sam već posle nekoliko stranica *Don Kihota* lako zaspao, ali sam se oko pola 5 probudio, i posle toga sam samo još slatko dremao. Ustao sam u pola 8, u lođi sam uobičajeno vežbao duboko disanje i zatim sam doručkovao.

Juče nas je dočekao južni vetar i tmurno vreme. I danas je oblačno, tu i tamo promiče poneka pahuljica.

Poneo sam Senekov kalendar sa listovima za otkidanje, kako se ovih nedelja ne bih

odrekao onog osobenog zadovoljstva koje osećam svakog dana, manje ili viže svesno i snažno, kada otkidam određeni list sa datumom. U tome se, kratko rečeno, predočava moj jezom i ljubavlju ispunjen odnos prema vremenu, elementu koji, nezavisno od Prusta i saznajnoteorijskih misli, u mojim knjigama igra tako istaknutu ulogu.

K. mi je juče rekla da joj je kisnahtski lekar, prilikom pregleda njenih ženskih organa, s obzirom na suviše dugotrajnu periodu rekao: vreme joj je da se oprosti od „prolećne čari". To me je duboko dirnulo i veoma me uzbudilo. Osećanja te vrste, kao što su proticanje života, mog sopstvenog i bića vezanih za mene, obuhvataju celu skalu od lakog i mekog uzbuđenja do najdublje samrtne jeze i panične strave.

Na drugoj strani raste radost zbog svesnog

zadovoljstva izazvanog malim svakodnevnim čulnim prijatnostima života, kakva treba da se tematizuje u noveli o Faustu. Moja soba ovde izvanredno je udobna i praktična, radujem se prostranom lavabou sa neograničenim količinama tople vode i manjem lavabou sa kružnim mlazom. Doručak je bio bogat, veliko i sveže jaje uz čaj, ukusan med, mekan hleb. Treba reći i zapamtiti da pohvala lagodnosti i čula lako izaziva odvratno dejstvo. Ipak će kod planiranog ili tek naslućenog rada iz razloga takta biti na svom mestu.

K. je došla do mene. Bolje je spavala nego u Cirihu. — Snežne padavine su sve jače. — Neću smeti mnogo telesno da se naprežem ovih dana, moram da štedim nerve i srce. Ali sada ću ići dole u mesto. —

To sam i uradio, bio sam na šišanju, kupio sam koverte, mastilo, razglednice, cigare i

narandže. Primio poštu na povratku, ništa značajnog. Napisao nekoliko karata na osnovu jedne već pripremljene liste. K. je otišla na skijanje. Erika je zvala iz Bazela, kuda je otišla, pošto gostovanje nije uspelo, kako bi tamo počela sa svojim predstavama.

Pre ručka sam ležao na balkonu. Doručak je bio dobar, ali se moj stomak opet nešto bunio. Popodne sam legao u krevet. Već po navici, na čaj sa K. u „Old India", gde smo čitali novine. Taj, kao i sve, reklamni i tobože moderni nadri-zakon, o kome nesrećni Rihner piše pohvalan članak. K. G. Jung[645] kao izdavač glajhšaltovanog časopisa psihologa Krečmera[646]. On lično u svom predgovoru pokušava da održi nivo, njegovi saradnici onda daju otvorenije objašnjenje.

Prepiska sa Štikelbergerom zbog Bazela.

Posle ručka smo sedeli u sali. Neugodno osećanje u stomaku. Pio sam čaj od kamilice i počeo sam uz snošljivu diskretnu džez-muziku da čitam meni još nepoznate *Karaktere i osobenjake* Ljeskova.

Arosa, 28. II 34.

Sinoć mi je glava bila vruća (...) Uzeo fanodorm u 1 čas, potom mirno spavao.

I nadalje pada sneg. Posle 8 časova poslužio sam se lepim novim i ugodnim kupatilom, a zatim sa zadovoljstvom doručkovao. Pušim cigarete „Ariston-Muratti".

Poslednji dan februara... Mi sada zapravo ulazimo u mesec u kojem je počela da nam izmiče dotadašnja životna forma. U osnovi sam se trudio da je po mogućstvu ponovo uspostavim. Ovde je to u spoljašnjem pogledu

apsolutno postignuto; ne bi se mogla zapaziti neka razlika. U Cirihu je to u znatnoj meri uspelo. Mimo odvajanje od Nemačke, vraćanje mojih stvari, prenos inventara u cirišku kuću veoma bi išlo na ruku mom smirenju. K. ne veruje u to i pokušava da me pomiri sa potrebom rezignacije. Slučaj T. Volfa govori protiv njenog mišljenja. U prilog njenog mišljenja govori činjenica da se trojica Bugara i nadalje nalaze u zatvoru, iako Dimitrov nije samo ruski državljanin već je postao i titularni pukovnik jedne crvene pukovnije, a uz to je sovjetska vlada već više puta diplomatski intervenisala. Ali na to se uopšte nije reagovalo i po cenu spoljnopolitičkih nevolja.

Juče smo uz čaj razgovarali o medicinskom zakonodavstvu nacističkog režima; meni se ono učinilo prilično liberalno. K. je jasnije sagledala elemenat besmislenog i blefa. Kakvog smisla ima stvarati lekarski stalež

drugog razreda? Za koga? Valjalo bi imati jedinstven stav o tome šta je potrebno za lekarski poziv. Ako su to dosadašnje petogodišnje medicinske studije — kako to onda odjednom i 2 ili 3 godine mogu da budu dovoljne. Ono što preostaje, to je nešto negativno, nešto što možda ne treba bezuslovno pozdraviti: zabrana prirodnog načina lečenja, „nadrilekarstva", odnosno njegova regulacija i degenijalizacija putem školovanja određenog i odobrenog od strane države. K tome dolazi i to da će „etičko", to znači: političko shvatanje, kako je to već kod pripuštanja maturanata na univerzitetske studije, odigrati presudnu ulogu, tj. da će samo nacionalsocijalisti moći da postanu aprobirani, neakademski lekari. Pogleda li se malo bolje, onda je i to kao i sve ostalo obična prevara i obično izigravanje, jeftini providni demokratizam, poput one akcije skupljanja zimske pomoći koju sprovode članovi „visokog" rukovodstva

izlazeći na ulicu, jedna lažna velikodušnost, genijalnost pritvorstva i reklamiranja, jednom rečju: propaganda radi propagande kao i sve što ovi lažljivci i prevaranti izmišljaju.

„Gigantsko" masovno polaganje zakletve „vođa" (jednog miliona „vođa") na bezuslovnu vernost i Hitleru nije ništa drugo. *Völk. Beobachter* to naziva događajem „svetskoistorijskih razmera”. Koliko će dugo ovaj podnositi to kljukanje bombastičnim izigravanjem istorije? Jeftin herojski kliše za masovnu upotrebu. Prividnorevolucionarni zanos sa svojim izvorištem u sferi ljudsko-duhovne inferiornosti koja *nije u stanju* da stvori nešto autentično-korisno i čovekoljubivo. Kako je moguće da ljudi koji imaju glavu, ljudi od pera, osećanja, uma, mogu to „misaono dobro", taj „pogled na svet" ozbiljno da shvate i još i da pomažu da se to kultiviše: nacija, rasa itd. — kada se, što i sami upola priznaju, ne

radi ni o čemu drugom nego o tehnici vladanja masom, pri čemu su korišćena sredstva ispod i izvan svakih moralnih i duhovnih merila, i za čije su se obrazovanje morale naći „prave” individue, histerični šarlatani i „usijane glave” revolucionarnog podjarmljivanja ...

Napisao sam još nekoliko razglednica. Zatim sam po lepom vremenu pošao u laganu šetnju. Divne pitome veverice kraj puta koji je po njima dobio svoje ime. Jedna veverica je prišla na moje dozivanje i grebala mi rukavicu. Sreo sam K., koja se vraćala sa skijaškog terena i onda sam s njom nastavio šetnju. Nervozan zbog neugodnog puta.

Veoma dobar doručak, jeo sa apetitom. Posle toga na balkonu. „Posvetili” smo juče kupljene zgodne srebrne čašice za liker. Čitao novine. Trojica Bugara iznenada avionom prebačeni za Rusiju i to baš na godišnjicu

paljevine Rajhstaga. Gering je morao da popusti. U Moskvi su ih svečano dočekali. — Hitler u jednom svom minhenskom govoru najavljuje da će svake godine održati opštenarodni referendum. Ako bi rezultat bio nepovoljan po režim, onda bi se krenulo — u novi propagandni pohod.

Odmarao sam se napolju, sijalo je sunce. Oko pola 2 smo mojim zaobilaznim putem išli na čaj u „Old India" i posle toga smo obavili neke kupovine. Kod kuće diktirao nekoliko pisama.

Izgleda da će malo osvežiti i da će se vremenske prilike nešto poboljšati. Lepo osvetljen breg danas popodne na povratku kući. Beli oblaci na pola visine brega. Išli smo kroz njihovu vlagu.

Hitler je u svom minhenskom govoru

nadalje rekao; Za početak je cilj bio pridobiti mase, a sada valja pridobiti nemačkog čoveka uopšte za moć ove države. „Izbori", dakle, nisu pokazali da je on već pridobijen? —

Na ručku smo sreli upravo prispelog F. Liona[647], pa smo za ručkom s njim malo proćaskali. On se prema nemačkim stvarima odnosi veoma rezervisano, kaže da se još ne treba angažovati. Inteligencija je zatajila pred novim političkim neophodnostima. Parolama poput one od Alfreda Vebera[648] o „neegalitarnoj demokratiji” ne osvajaju se mase. — No, da.

Čitao sam malo Ljeskova u kabinetu i u salonu za dame. Kasnije smo pogledali novouređene donje prostorije, salon, odaju za razonodu (kartanje), prostoriju sa radiom.

Arosa, 1. III 34.

Mesec u kojem nas je snašla sudbina i u kojem su započele naše pustolovine počeo je, dakle, na ovom istom mestu. Sa izvesnim svečanim osećanjem istrgao sam list iz kalendara.

Hladno je i pada sneg.

Uzbuđenje izazvano promenom podneblja delom me ispunjava razdraganošću a delom me nekako guši i stapa se sa nekim posebnim osećanjem situacije. Sinoć sam uzeo luminalete, ubrzo sam zaspao, tako da više nisam čitao, ali sam se u 1 čas probudio sa lupanjem srca i mučnim osećanjem u stomaku; no, ispostavilo se da pravog razloga za to nije ni bilo i da je sve to bio samo jedan vid nervoze. Ubrzo me opet savladao san koji mi se pred zoru razbio. Ustao posle 8 časova, otišao sam do K., na balkonu sam radio vežbe dubokog disanja, pio

sok od narandže, doručkovao i uz prvu cigaretu napisao još nekoliko razglednica: Rajfovima, Hajnsu, Hajnrihu, Vikou, Fosleru. Ti pozdravi su jedna stvar humaniteta i prijateljske veze sa ljudima. Čovek mnogo toga i na mnogo strana zapostavlja i takav znak sećanja može opet ponešto da ispravi. —

Bavio sam se rukopisom Josifa i malo sam pisao dalje. Izašao sam u pola 12, prošao sam pored K. terena i uputio se putem za Maran. Mnogo snega, predeo ulepšan, šetnja mi je godila i pored susreta sa dosta ljudi. Vratio se sa K.

Pošta i novine. Stikelberger prihvata da predavanje o Vagneru u Bazelu bude 20.; nudi 200 franaka i plaćen hotel. Posle toga ručak. Radujem se izletu.

Veoma ljubazno pismo od grofa Holnštajna

u vezi sa sečom stabala u našem vrtu, s čime se slažemo.

Posle ručka čitao novine. Smenjen je austrijski radio-agitator Habiht[649], što zacelo predstavlja uspeh italijanske štampe.

Malo sam odremao na krevetu. Devojke i posluga su zatim počeli da prenose moje stvari u sobu pokraj K. sobe, koja je prostranija i ima bolji radni sto i bolju garnituru na verandi.

Zaobilaznim putem do „Old India". Osećao sam onu već od prošle godine poznatu slabost.

Jedan član „sudišta" iz Soloturna poslao mi je foto-kopiju novinskog prikaza tamošnje predstave „Tanhojzera" iz 57. godine.

Danas sam zbog snega opet išao u pumparicama i duplim čarapama.

Osećao sam se dobro, iako malo iznuren, dopada mi se život ovde. Možda u tome igra ulogu upoređenje sa napetim i potresnim stanjem prilikom prošlog boravka.

Telefonski poziv dr Hajnsa: Berman mu je javio da je u Berlinu pala odluka u povoljnom smislu. Očigledno se radi o odbijanju minhenske predstavke o oduzimanju državljanstva i imovine, što bi po uveravanju tamošnje Političke policije trebalo da bude od presudnog značaja za ukidanje odluke o zapleni. Još uvek to nije zvanična odluka i veliko je pitanje na koji će način Minhen održati svoju reč. Hajns nagoveštava da će ubrzo stići konačne vesti. Pozvao sam ga za Cirih da sa nama popije flašu šampanjca. —

Posle ručka u novom salonu. Tamo se zatekao i Lion, pa smo utroje ćaskali. On

smatra da će za nekoliko dana doći do izmirenja režima sa starijom, višom Nemačkom i da će onda to biti moj trenutak. Moje ćutanje je potpuno ispravno i u interesu budućnosti.

Arosa, 2. III 34.

Sinoć nikako nisam mogao da zaspim; posle 1 časa uzeo fanodorm koji je ubrzo počeo da deluje, ali ne i sa uobičajenom dugotrajnošću.

Danas sam radio dalje na međupoglavlju[650] pred susret sa Petepreom con amore. U pola 12 išao po K. do skijaškog terena i mi smo onda po blagom vremenu prošetali do Marana, gde smo popili po vermut.

Stigla karta od Korodija u vezi sa objavljivanem odlomka iz *Mladog Josifa*.

Telegram Fišeru da mu pošalje tabake.

Posle obeda na verandi čitao novine i napolju se odmarao.

Kod lifta susret sa mladom Jevrejkom koja je u ruci imala *Jakova*; K. ju je šaljivo oslovila. Popodne sam od nje dobio pismo. Ona je studentkinja i emigrirala je u Pariz. O meni govori uzvišeno i svečano.

Čaj u „Old India". Pri tome sam čitao jedno prilično nezgrapno pismo prof. Jeremijasa koji se zahvaljuje na *Jakovu*.

Na povratku kući sreo Liona koji upravo čita knjigu i posle pročitanih sto stranica kaže da su *Nouvelles Littèraires* nesumnjivo u pravu i da ne može da se odvoji od nje. To me veoma raduje i čini mi se da je to dobar predznak za prijem knjige u Francuskoj.

Sa Stikelbergerom utanačio da u Bazelu budem 21. III.

Prepiska sa Holnštajnom u vezi sa stablima.

***Prager Presse* izveštava o ukazu „Unije nacionalnih pisaca" sa potpisom H. Josta: Oni su nemačka literatura i nosioci nemačke tradicije a ne emigrantstvo koje je osuđeno na smrt. Glupaci. Ponten[651] je pisao Lionu i prekoreva ga što u svojoj knjizi uzima mene i Deblina kao primere a ne današnju vodeću literaturu. No, dosta. — Prehlađen.**

Arosa, 3. III 34.

Sinoć sam uzeo K.(atjino) duplo sredstvo za spavanje, pastilu i kapi, tako da sam i pored katara koji me je mučio proveo dobru noć.

Posle doručka pisao dalje jednu stranicu, ali sam bio izuzetno i vidljivo umoran i to je stanje, verovatno kao posledica juče popijenih sredstava, potrajalo celog dana.

Sneg, sve je obavijeno oblacima, temperatura je svega nekoliko stepeni iznad nule. K. je upravo stigla kući kada sam ja hteo da krenem i mi smo onda još pre obeda malo prošetali.

Vesti od Moni, koja sa upalom krajnika leži na jednoj privatnoj klinici. K. je ova nezgoda veoma pogodila, i pored sve njene antipatije.

U šetnji se susreli sa Mešlinom[652] i njegovom ženom. Malo smo zastali i razgovarali o političkim stvarima.

Posle obeda čitao na balkonu *Tage-Buch*.

Snežna nirvana.

Čaj u „Old India”; glava mi je veoma teška ali to ne umanjuje osećanje ugodnosti koje mi život ovde pruža.

Od Fišera je stigla lirska zaostavština Hofmanstala[653]. U osnovi su retki trenuci kada stihovi imaju nešto da mi kažu, ili barem da privuku moju pažnju, dok će svaka uobličena proza u svako doba zasigurno biti u stanju da me zainteresuje.

Sutra se navršava godinu dana od presudnih izbora u Nemačkoj. K. je za vreme čaja rekla da one noći posle toga nije mogla da spava, pošto joj je odmah bilo jasno da se nećemo moći vratiti. Kod mene to nikako nije bio slučaj. K. me je podsetila da je naša tadašnja odluka da otputujemo, koju smo ubrzo odbacili, bila donesena na moje

navaljivanje. Da je minhenskoj formi življenja bio došao kraj, shvatio sam tek nekoliko dana kasnije uz teška krizna preživljavanja. — Veoma sam zahvalan za to što je danas toliko mnogo bolje nego prošle godine. — Erika je, kako smo juče saznali preko telefona, uspešno započela svoje bazelsko gostovanje. —

Posle ručka u novom salonu sa Lionom koji je sa puno divljenja govorio o Jakovu. Namerava da o knjizi napiše kritiku za *N. Z. Z.* Novelističko u delu oseća kao osveženje, ali i kao pad. — *Neue Rundschau* donosi najavu *Mladog Josifa* i dekorativne navode naslova.

Gospođa Fišer je telefonom govorila sa K. u vezi sa njenom posetom Cirihu. Berman šalje za nas pismo preko svog brata koji putuje za Švajcarsku.

Arosa, nedelja, 4. III 34.

Sneg sa lakim mrazom, lepo, fantastično i prijatno.

Sinoć na nevolju opet uznemirenje i do 2 časa nisam mogao da zaspim. Fanodorm mi je doneo mir.

Danas čestitke Lerkeu za 50. i Gabrijeli za 75. rođendan. Pisao Štrihu zbog jednog spisa o Ničeu i Vagneru.

Do skijališta u razgovoru sa dr Rihterom, koji smatra da će naredna generacija biti intelektualna i da će bezgranično prezirati svoje očeve, varvare. Sa K. odšetao do Marana i u krčmi popio aperitiv-vermut koji volim. Pri tome sam čitao vanredno tople prikaze Erikine premijere u Bazelu u isečcima koje je Erika poslala.

Pismo od Moni kojoj je otvoren apsces; veoma nam je žao što tako pati. Moramo poslati novac za kliniku i lekare.

Telefonski poziv advokata Bermana iz Ciriha u vezi sa stanjem stvari u Berlinu i Minhenu. Minhenski zahtev da nam se oduzme državljanstvo, jedna stupidnost, u Berlinu je odbijen. Veliko pouzdanje u dobar ishod stvari. Verovatno će finansijski ured vratiti 27000 maraka. Takođe je pokrenuta stvar da se reši pitanje pasoša.

Stiglo je i odgovarajuće pismo G. Bermana.

Izvrstan obed. Posle toga sam ležao vani. Čaj sam pio u jednoj čajdžinici u centru Arose; slušao ploče sa gramofona.

Posle ručka društvo kod dr Rihtera i njegovih švedskih dama: pored nas dr Mešlin

sa ženom i sinom i prof. Faezi. Razgovor me izuzetno zamorio.

Arosa, ponedeljak, 5. III 34.

Bez sredstva prilično dobro spavao. Ali, međupoglavlje sam dovršio samo uz veliki napor.

I nadalje pada sneg.

Išao sa K. preko Prečlija za Maran, što je bilo premnogo. Klimatsko prenaprezanje i psihičko dejstvo zaslepljujuće razlivene snežne pustinje doveli su do stanja straha i uznemirenosti i do gubitka nerava, što mi je poznato još iz Nidena. Mali zastoj u Maranu. Posle u smirenom stanju nesmetan povratak kući. Zakasneli obed.

Dugo i interesantno pismo od Kerenjija.

Nadalje pisma od Šikelea, Rajzigera, Hercove, Fontana i Knopfa, koji odobrava 500 dolara za *Budenbrokove*.

Popodne u krznu na verandi. Uzbudljiv izveštaj o crkveno-religioznoj krizi u Nemačkoj. Vest u *Figaro*-u o jednom tragu koji vodi od ubistva Princa[654] do paljevine Rajhstaga. Susret: Musolini-Gembeš-Dolfus[655]. Nezadovoljstvo austrijskih nacionalsocijalista. Habiht raskrinkan kao bivši komunista, osuđen na zatvor. Mnogo odjednom.

Uz čaj u „Old India" novine i pisma. Kupovina cigara i drugih stvari.

Kod kuće diktirao pisma za Knopfa i Šikela.

Umirujuće vesti o Moni od Nojmana[656] iz Firence.

Telefonski razgovor sa Erikom koju pored sreće prati i nesreća: Gizeova mora da bude operisana i neće moći 4 nedelje da sudeluje u programu. Velika sala je veoma naporna, tako da se ni Erika ne oseća dobro. — K. je pozvala telefonom decu i gospođicu Kurc u Kisnahtu. Tamo sve ide svojim uobičajenim tokom.

Ručak u društvu Lionovih. Sa njim kasnije u salonu.

Arosa, utorak, 6. III 34.

Čarobno-blaga ozračenost vrhova najavila je juče popodne promenu vremena; i danas je bio savršeno čist, bleštavo beloplav, prelep dan.

Radio malo na uvodu u novo poglavlje; bio

opet sa K. na aperitivu u Maranu i popodne sam se odmarao u lođi. Čitao lepe stvari u *Rundschau*. Pre ručka sam još pisao Rajzigeru, pošto sam diktirao pisma za Bermana i dr.

Stiglo mnogo pošte: između ostalog i veoma karakteristično i opširno pismo od Hajnriha.

U „Old India” na čaju nemački turisti, od kojih je jedan došao do našeg stola: raspravljali su za njihovim stolom da li sam to ja?

Naveče sam u salonu. Odvratan utisak ostavio je na mene jedan napis vajsenburškog udruženja stranaca uperen protiv Erike.

Arosa, sreda, 7. III 34.

Južni vetar, toplo, grmljavina od lavina.

Pre 8 časova pedikir.

Prepodne posvetio prepisci koja mi se bila nagomilala. Dovršio pismo Rajzigeru. Nadalje pisao Gerhardovoj i drugima.

Sa K. za Maran. Teško sunce; preti kiša.

Posle obeda čitao jednu lepu priču od Ljeskova: *Pigmejac*.

Izuzetno zanimljiv nastavak istrage u vezi sa aferom Staviski u Parizu, a zanimljivo je i ono što javljaju o tragovima koji se istražuju u slučaju ubistva Princa. Utvrđeno je da je upotrebljeno neko opojno sredstvo. Stil ovog slučaja sasvim sigurno nije stil „republikanske korupcije”, nego je to *moderni* politički zločinački stil, to znači fašistički. Kakvo bi to poštovanja dostojno čudo bilo kada bi, zahvaljujući temeljitosti sa kojom francuska

republika teži da iskoreni svoju korupciju, bili otkriveni vinovnici paljevine Rajhstaga, dakle nemačkog uzdignuća! —

Pismo zahvalnosti izvesnog dr Fuksa[657] iz Šangaja za Jakova. Isto takvo pismo stiglo je od nekog dr Veltija[658] iz Tuna. Malodušno pismo sa izlivima patnje od Kajzera iz Harlema.

Nova promena vremena u roku od nekoliko časova: vazduh nešto malo svežiji, opora i ružno prigušena svetlost od južnog vetra ustupila mesto staroj snežnoj izmaglici koja se lako pretvara u pahuljice.

U novinama novi kurioziteti o nemačkom antisemitizmu, Gebelsov ukaz protiv aktivnih jevrejskih glumaca, sudske presude o neprirodnosti mešovitog braka, glup govor

germanskog profesora Gintera[659] protiv hrišćanstva. Stupidno — trude se da osvoje simpatije sveta, Hitler zabranjuje francusko izdanje svoje „knjige", a nastavljaju da čine najodvratnije ludorije, pa tako nemačka štampa može, na primer, pakt sa Poljskom[660] da označi kao čisto taktički potez. Dobro je to tako. Prepredenost nije dovoljno velika, glupost prevaže i obelodanjuje laž.

Naveče smo preko radija slušali delove jednog Vagnerovog koncerta iz Lajpciga. Aparat je veoma dobar i precizan.

Arosa, 8. III (četvrtak) 34.

Radio nevoljno i skoro bez rezultata, neraspoložen i umoran. Po svoj prilici sc radi o reakciji na uznemirenja iz prvih dana.

U podne za Maran, kao i obično. Sunce se

probilo kroz snežnu maglu, ukazalo se plavetnilo i sjaj brda; postalo je hladnije i popodne je bilo veoma lepo i lako.

***N. Z. Z.* su počele da objavljuju *Šarenu haljinu*[661].**

Čaj smo pili u jednoj drugoj poslastičarnici, pošto smo po zubatom suncu prošetali pored jezera.

Lion je dovršio čitanje *Jakova* i plakao je kod Raheline smrti; i on! Boji se za mene — da tu knjigu nikada neću nadmašiti. Jedan mladi nacionalsocijalista kojem je govorio o knjizi nije hteo da je pročita, zato što sam napustio „Nemačku u njenoj nevolji". Jedna mala netačnost; ona me je u svom zanosu proterala. — Lion mi je dao da pročitam početak svoje knjige o istoriji.

Veliko, mašinom kucano pismo od Lesera iz Beča o *Josifu*; u stvari jedna oduševljena rasprava.

Veče smo proveli u salonu sa Lionom i njegovim prijateljem Lejom, bogatim mladim argentinskim Nemcem, vlasnikom lepog psa od one vrste koju smo upoznali u Lencerhajdeu.

Diktirao sam pismo za Bonijea u vezi sa švedskim prevodom, i druge stvari.

Arosa, petak, 9. III 34.

Radio sa malo više zadovoljstva. („Užarena utroba")

Ponovo južni vetar, pretoplo, nije lepo.

U Maranu, kao i svakog dana.

Popodne čitao u ležaljci veoma zanimljive odlomke iz Lionove knjige.

U rubrici roman-feljton *N. Z. Z.* i nadalje izlazi *Šarena haljina* i doneće lep honorar.

Veliko pismo Lesera me još uvek zaokuplja i raduje me kao činjenica koja ima svoju težinu u duhovnom životu, iako je okolnosti zadržavaju u sferi privatnog. K. predlaže da Knopfu pošaljemo jednu kopiju.

U „Old India" bacio pogled u *Berliner Illustrierte* — jezivo.

Skijaši na skijaškom terenu, kao i jedan novinar sa kojim sam povremeno bio u prepisci, uveravaju K. u potrebu mog povratka u Nemačku, koja će uvek ostati Nemačka i kojoj ja pripadam. Minhenskoj stvari se sigurno pogrešno pristupilo; trebalo je

nastupiti odlučnije i, s obzirom na moju ličnost, samosvesnije. — Ne poznaju oni minhensku glupost.

Posle ručka posedeo u salonu sa Lionom i bračnim parom Štikerat u dugom razgovoru o nemačkim stvarima i mom ličnom slučaju. Nežna, simpatična žena.

***Arosa, subota, 10. III 34*.**

Južni vetar, toplo. Tromo radio, uopšte osećam neku odbojnost prema naprezanju i odmah se pojavljuje neugodan umor. Posle ručka sam čvrsto spavao u lođi, pošto sam sa zadovoljstvom dalje čitao Lionov rukopis.

Toplo pismo zahvalnosti od Lozera. Fidler obaveštava o svojoj kućici u Detingenu na Majni. Herman Hese javlja o iznenadnoj smrti izbeglice Viganda, koji moju kartu odavde više

nije ni dobio. Udovica, koja se kao gost nalazi u Montanjoli, kaže u dodatku pisma: lekari nisu u stanju da utvrde bolest od koje je umro za samo dan bolovanja. Njegovo ranije jako srce zatajilo je u jedan mah. Bol i briga brzo su tu učinili svoje.

Sa naporom diktirao reči zahvalnosti Leseru.

Predotisak u *N. Z. Z.* se završava.

Šalju mi katolički časopis *Stimmen der Zeit* koji izlazi u Frajburgu (Brajzgau) sa napisom nekog jezuitskog patera[662] o *Jakovu,* negativno intoniran neobično visokoparnim izrazima.

Posle ručka sa Lionom: u njegovoj knjizi, o mojoj i o političkim stvarima.

Rajziger uzbuđeno piše o smrti svoje majke.

Arosa, nedelja, 11. III 34.

Sinoć u krevetu posle lektire prilično opako stanje uznemirenosti sa lupanjem srca, drhtavicom i velikim strahom. Po svoj prilici se više toga steklo odjednom što je dovelo do toga: smrt Viganda i Rajzigerove majke, kritika jezuite, neprekidni južni vetar koji predstavlja nepovoljnu stranu ovog boravka. Zvao sam Katju, koja je izvesno vreme ostala kraj mene i na kraju sam se, uz pomoć obloga i fanodorma, postepeno opet smirio.

Danas pada sneg. Doručkovao u krevetu.

Napisao sam pismo, pošto sam ustao.

Pojavilo se sunce i postalo je toplo od

južnog vetra na putu za Maran, gde smo sreli Štikeratove. Vratili smo se s njima. On je pričao da se pojavio neki propis, po kome je dvoboj lišen svog feudalnog karaktera: svaki Nemac, i mali čovek, treba ubuduće da brani svoju čast oružjem u ruci! —

Krštenica čoveka iz Nojhauza kojem sam prihvatio da budem kum njegovom sinčiću.

Posle ručka čitao u lođi *Tage-Buch*, zatim sam spavao.

Popeli smo se gore na Prečli, ali je sve bilo tako prepuno da smo se vratili kući i onda smo tu u hali uz muziku popili čaj.

Pismo madam Servis koja prevodi *Jakova* na francuski i s tim u vezi postavlja niz pitanja na koja sam izdiktirao odgovor.

Ručak sa Lionom. Potom sam u lepom novom salonu koji je sada sasvim prazan i u kome kraj lampe za čitanje sedim u ugodnoj stolici kao kod kuće. Čitao sam *Niče i Vagner* od Dipela[663], jedan ne baš tako značajan spis, ali sam opet mogao da osetim kako me ovaj predmet — koji uostalom spada u plan o Faustu — celog života silno zanima.

Predata pisma za Hesea i druge.

Arosa, ponedeljak, 12. III 34.

Juče uveče teško zaspao, pošto sam do kraja pročitao Ljeskovljevu neobično dobru priču *Ledi Magbet iz Mcenska*.

Cele noći bučan, klopotav vetar. Nemiran san. Tmurno, mračno. Sa vremenom imamo veoma malo sreće. Neprekidni južni vetar nepovoljno utiče na duhovnu svežinu, aktivnost

je sputana i skoro ništa ne mogu da radim.

Juče sam *Jakova* i *Past Masters*, od kojih sam nedavno dobio primerke, poslao dr Rihteru i odmah sam primio pismo sa rečima radosne zahvalnosti.

Sa Lionom je juče kod ručka bilo reči o ružnoj činjenici da se ne mogu naći tri-četiri nemačka pisca, o „Akademiji" da ne govorimo, koji bi smogli smelosti da protestuju zbog postupka sa službene strane prema meni i da traže da mi se vrati moja imovina. —

Pisao sam Vigandovoj udovici i dovršio sam odgovor na Seligovu filmsku anketu za *N. Z. Z.*[664]

Pada sneg, sve više se pretvara u snežnu oluju. Popodne se odmarao u krevetu, pošto sam opet bio veoma nervozan i nisam se osećao

dobro.

Sa poštom stigao: odgovor minhenske Policijske direkcije: odbijenica, kratka i jasna, bez obrazloženja. Ogorčenje i depresija.

Imali smo Faezijeve na čaju u predvorju. Ostali su do pola 7. Posle sam napisao pismo Bermanu u vezi sa minhenskom odbijenicom.

Prispeli su prelomljeni tabaci *M(ladog) J(osifa)*[665] i spakovani su za Kopenhagen.

Vejavica je bila jaka i sada nam najavljuju dobro vreme. Ali suviše je toplo, na sve strane kaplje.

Odluka da krajem nedelje putujemo.

Arosa, utorak, 13. III 34.

Jaka vlažna vejavica još uvek traje. Sablasna i ekscesivna slika. Hodanje otežano, iscrpljujuće.

Prepodne sam uradio jednu stranu.

Pili smo, kao i juče, aperitiv u baru.

Posle ručka u lođi.

Čaj smo pili sa bračnim parom prof. Šulce-Gevemic[666] iz Frajburga u „Old India”. Razgovor o nemačkim stvarima, obespokojavajući kao i svaki razgovor te vrste, posebno neprijatan zbog osećanja da nas iz susedstva prisluškuju.

Pismo od A. M. Freja iz Salcburga.

Opet jednom jedan prekor iz publike zbog „pasha — svetkovine”.

Arosa, sreda, 14. III 34.

Naš odlazak odavde utanačili smo za prekosutra oko podne. Vreme je i nadalje toplo i oblačno. Vlažna vejavica je prestala.

Nepovoljne vremenske prilike verovatno su doprinele tome da je ovaj sa toliko nade započeti boravak ovde sve više poprimao neugodan oblik. Raspoloženje mi se pokvarilo; ispostavilo se da mi nervi nisu dorasli uticaju visokog vazduha i nastojanju da nešto uradim. Sklonost ka panici, stanju zastrašenosti i nervoze bivala je sve veća. Okolnost da se berlinske vesti, prispele za prvih ugodnih dana, nisu obistinile (Hajns je nedavno opet pisao prilično malodušno-negativno), i odvratno grub odgovor iz Minhena učinili su svoje da mi pokvare raspoloženje.

Sinoć sam u salonu sa Lionom, čije pametne ali u moralnom pogledu ne baš naročito jake reči cenim, razgovarao o mom položaju i pri tome sam za obeležavanje neprirodnosti tog mog položaja opet upotrebio one iste reči koje su mi se nametale već od samog početka, dakle još pre godinu dana. Duboko u sebi odbijam ulogu mučenika i sada osećam da sam lično neprikladan za takvu ulogu; to se osećanje zapravo sada obnavlja u meni i ono se samo potvrđuje i intenzivira Lionovim citiranjem jedne ranije izjave G. Bena[667]: „Poznajete li kuću Tomasa Mana u Minhenu? Ona stvarno ima nečeg geteovskog." — To što sam proteran iz te egzistencije, to je teška stilska i sudbinska greška mog života, sa kojom, kako izgleda, uzalud pokušavam da iziđem na kraj i mene naprosto razjeda to što ne postoji mogućnost ispravke te greške i vaspostavljanja pređašnjeg stanja, jedno saznanje do kojeg dolazim prilikom svakog pokušaja ponovnog

preispitivanja moje situacije.

Lionu sam dao na čitanje tabake *Mladog Josifa*. Ne krijem svoj strah od mogućeg neuspeha knjige i nadam se povoljnom sudu pametnog i do izvesnog stepena pouzdanog kritičara. —

U mislima smo često sa Erikom, čija prijateljica i glavna umetnička saradnica, Gizeova, sutra treba da bude operisana od nekog povećeg mioma — jedna opasna stvar.

Novine su sinoć donele vest da se Štikelberger teško unesrećio u bazelskom pozorištu; navodno je na svojoj premijeri pao u orkestar i polomio više rebara. Računam s tim da bi ova nezgoda mogla da dovede u pitanje moje bazelsko veče.

U *N. Z. Z.* je prikazan Faladin[668] nov

roman. Tema mu je sudbina jednog kažnjenika i izgleda da je obrađuje na altruističko-socijalan način. U svojoj propratnoj reči, međutim, autor kaže da njegov opis izdržavanja kazne više ne odgovara nemačkoj stvarnosti i pri tome se, odbacujući je, izruguje ideji humaniteta, na kojoj se u prošlosti zasnivalo ustrojstvo izdržavanja kazne, kao nečem grotesknom i smešnom. Čemu taj kukavni udarac onome koji je već pobeđen i oboren? Knjiga se zalaže za zaštitu popravljivog prestupnika posle izdržane kazne. Ona sama ima svoju humanu tendenciju. Sa njom je trebalo pomiriti državnu moć, a upravo po volji te državne moći onaj koji je jednom kažnjen nema više nikakve nade na život i izmirenje sa društvom. — Da bi u Nemačkoj mogla da se objavi jedna knjiga, autor mora u uvodu da negira i odbaci čovekoljubivu tendenciju svog dela.

— Hercova je poslala jednu jezikom cenzure napisanu kartu u kojoj indirektno ukazuje na porast antisemitizma — naročito u Nirnbergu — i saopštava da je njeno putovanje za švajcarsku pod znakom pitanja.

Pismo od Rajzigera.

Bertram je poslao knjigu *Griecheneiland*[669] sa posvetom i citatom od Karose, motoima iz Getea, Helderlina i Georgea, herojsko-filološki i plemenito.

Išao sam pre podne, kao i na početku boravka, dole u mesto na šišanje. Posle toga sam svratio do K. na skijalište i onda sam produžio za Maran, gde sam neko vreme uz vermut sedeo na suncu. Jako sunce, toplo je kao da je proleće i kao da se više ne misli vraćati zima.

Članak K. G. Junga u *N. Z. Z.* u kome se brani pri lično je neprijatan i iskošen, štaviše napisan je loše i neduhovito, u lažnoj pozi. Trebalo bi otvoreno da prizna svoju „pripadnost”.

U vojsci, Rajhsveru, rigorozno sproveden „arijevski paragraf”. Budućnost praktično pripada ponovo zavedenoj opštoj vojnoj obavezi (450 000 regruta godišnje) uz isključenje „gostujućeg naroda” Jevreja i nearijevaca. Jer, polujevrejska baba uslovljava čovekovu pripadnost „gostujućem narodu" i isključuje ga iz nemačke narodne zajednice. —

Popodne sam u lođi dovršio čitanje spisa o Vagneru i Ničeu koji je doista napisan na školskom nivou.

U šetnju sa K.; zaobilaznim putem do „Old India”. Za mene je ta šetnja opet bila prevelik

napor i posle pola časa su moji nervi opet bili prenapregnuti. — Vedro nebo, laka sumrazica i lepo osvetljeni vrhovi bregova. Najavljene su nove padavine.

Spakovani su tabaci *M(ladog) J(osifa)* za Melantriha i Ateneum.

Napisao pismo sa rečima zahvalnosti prof. Freju[670], Cirih, koji mi je poslao svoj članak o „čoveku i životinji”. „U vreme kada mučitelji-ljudi veruju da treba da plate lažni tribut humanitetu putem zakona o antivivisekciji, Vaše muževno držanje puno ljubavi prema čoveku i životinjama deluje naročito blagotvorno”. —

Posle ručka sa Lionom u salonu. Pročitao je *M. J.* već do Šarene haljine. Početak i poglavlje o Bogu nisu ga se naročito dojmili. Smatra da je sjajno, ali suviše misaono i bez pozadine. Ali

zato oduševljen Adinosovim gajem, pojavom velikih religioznih motiva i motivom svečanog časa pri ćaskanju mladih. A ja sam baš strahovao za ovo poglavlje. Sa više razloga sam, kako se čini, to činio za Nebeski san, prema kojem je L. takođe skeptičan. On se slaže sa mojom željom da od 1. i 2. knjige napravim jednu celinu.

K. i ja smo kasnije na radio-Hamburgu slušali malo moderne italijanske muzike koja je eklektična i efektna. Na nemačkom radiju smo uhvatili vest da je kancelar Rajha, napuštajući jednu izložbu, rekao da je „narodni auto" nasušna potreba.

Arosa, četvrtak, 15. III 34.

Na današnji dan pre godinu dana počeo sam da vodim ovaj novi dnevnik. Ovo pišem u krevetu; legao sam odmah posle ručka, pošto

me je već za ručkom spopala neka nervozna mučnina. Pre podne sam radio i veoma se zamorio; posle sam po sunčano-toplom vremenu išao za Maran.

Posle ručka su nas Štikeratovi, koji danas odlaze, uvukli u poduži razgovor, pa je on tom prilikom opet došao na temu našeg povratka u Nemačku, na moju decu tamo itd. Morao sam da prekinem ovaj razgovor, pošto sam se loše osećao. Dao nam je adresu jednog nacističkog advokata, koji bi nam, kaže, mogao srediti naše minhenske stvari.

Mnogo pošte, između ostalog i pisma od Rajzigera, Lindlija iz Prinstona, Šlama, koji odlazi iz *Weltbühne*, i Kerenjija koji izlaže svoje misli o mitu i romanu.

Pada sneg. Poslednji dan ovog boravka ovde koji, nadam se, svojim nepodobnostima

nije naneo veće i trajnije štete mojim nervima.

Ležeći izdiktirao sam kraće pismo za Bertrama, s tim što sam na kraju varirao stih koji mi je nedavno ponovo pao na um kada sam sa Lionom razgovarao o neuspelom socijalističko-građanskom rešenju u Nemačkoj, koje bi bilo jedno humano i evropsko rešenje: „Victrix causa diis placuit sed victa Catoni”[671].

Bili smo u oproštajnoj poseti kod Rihterovih.

Navečе smireniji. Jeo sa priličnim apetitom. Ručak sa Lionom i posle s njim u salonu. Oduševljeno je govorio o „čoveku u polju” i o individualizaciji braće, naročito Rubena i Jude. Pametno zapažanje o stilskoj promeni u poređenju sa pripovedanjem u prvoj knjizi: novelistički elemenat se emancipira.

Jako bih voleo, i ja sam mu to i predložio, da nešto napiše o obe knjige.

Uzeo jedan adalin uz čaj od kamilice. Kofer već stoji u sobi.

Arosa, petak, 16. III 34.

Rano sam se probudio, ali sam dobro spavao. Pre nego što sam zaspao, pročitao sam nekoliko stranica Don Kihota.

Snežna izmaglica; pada sneg. Okupao sam se i doručkovao i sada još treba spakovati preostale stvari, i zatim se treba oprostiti od ovog fizički i duševno obespokojavajućeg mesta koje ne budi lepe uspomene. Povremeno se nosim mišlju da napišem pismo Ministarstvu unutrašnjih poslova Rajha, u kojem bih sa zadovoljstvom izložio povest mog izbeglištva i rekao da bih otprilike još 2 godine ostao van

Nemačke. Bila bi to neka vrsta zahteva za odsustvom i ako bi se tom mom zahtevu udovoljilo onda moj boravak vani više ne bi imao karakter bekstva, tako da bi se između mene i zavičaja uspostavio dostojanstveno-miroljubiv odnos, dakle upravo onakav odnos kakav mi je u osnovi potreban. Taj plan je važan. —

Lion mi je juče rekao da mu se pismo Bertramu čini suviše surovo. Lomim se da li da ga pošaljem.

Lion je poslao svoje oproštajno pismo. Saopštava svoje dalje čitalačke utiske. Počev od scene batinanja opet ga veoma zanima mitsko samozamenjivanje Josifovo. On za razliku od publike i kritike zauzima sasvim drugačiji stav: on ono novelističko oseća kao nešto banalno i nešto što nije na visini. I ja imam to osećanje. Ono što će od te knjige ostati

i što čini njenu vrednost, što je u svakom slučaju njen najbolji deo, to je nekoliko stranica mitsko-muzičko-misaone igre. —

Kisnaht-Cirih, istog dana.

U Arosi smo, posle obaveznih oproštaja, peške išli do stanice i uz put smo sreli bračni par Šulce-Gevernic, kao i Liona koji je, iako je već poslao svoje oproštajno pismo, došao na stanicu i doneo nam kolače za put. Govorio je o *M. J.*, u kojem mu se najviše dopao ponovni susret sa „čovekom" na bunaru. Nadalje karavan Ismaelićana. Malo ceni sve ono što je romaneskno u toj priči, ali smatra da će upravo zbog toga knjiga biti dobro primljena. Očekujemo njegovu posetu.

Do Kura smo putovali zajedno sa Šulce-Gevernicovi-ma, što je umanjilo doživljaj rastanka, povratka iz ekstremne sfere u

uobičajeno stanje. Voz je bio dupke pun. U vozu za Cirih, međutim, bilo je udobnije, pa smo pojeli ponesenu hladnu zakusku i ja sam čitao Ljeskova.

Stigli u Cirih u pola 4. Čekao nas je naš povremeni šofer iz Kisnahta. Blago, sunčano vreme. Vožnja sa prtljagom ovamo; dočekali su nas devojke, gospođica Kurc i kučence koje je veoma umiljato i rado se zadržava u mojoj sobi. — Marija[672], koja se juče vratila iz Minhena, priča da se tamo „mnogo grdi", nadalje o Hajnsu, da nema ničeg novog, da su u Berlinu spremni da reše stvar ali da sve zapinje u Minhenu. — Samoubistvo bračnog para Kamerloher, vlasnika delikatesne trgovine u Minhenu. Minhenska štampa o tome ćuti.

Pre i posle čaja raspakivao stvari i opet se smestio u svoju sobu.

Pozdravio se sa decom koja su na svoj način uživala.

Kerenjijeva knjiga[673] o grčkom romanu, očigledno vredna čitanja.

Motivi Josifa postali su mi opet življi.

Čudno je to da me baš sada zaokuplja misao o povratku u Nemačku, kada je to već zbog dece, zbog *Sammlung*-a itd. potpuno isključeno — pre svega da sam stalno zaokupljen idejom o mirnom aranžmanu sa zemljom i da mi je i nadalje stalno na umu plan da napišem pismo. —

Za vreme našeg odsustva bio je ovde M. Openhajm[674]. Moj portret je otkupio bečki muzej. —

Erika je telefonirala iz Bazela da je

operacija Gizeove dobro protekla i da je obavljena sa najhumanijim komforom. Već su joj dozvolili da je poseti. U hotelu „Tri kralja" nalaze se stari Fišerovi koji su jutros rano na granici, pod sumnjom da ilegalno prenose devize, do koje je verovatno došlo zbog toga što ih je neko denuncirao, izvučeni iz spavaćih kola i temeljno pregledani.

Telefonski razgovor sa starim Fišerovima. Berman nas ponovo opominje „da ništa ne preduzimamo", pošto će se „stvari sasvim sigurno srediti". — Kurcovoj sam utuvio da vlastima u Minhenu, kada je budu ispitivali, predoči da ovde živim krajnje povučeno.

Posle večere sam čitao Kerenjijevu knjigu. Zanimljivo.

Subota, 17. III 34.

Na promenu podneblja organizam reaguje glavoboljom, povećanim apetitom i sklonošću ka spavanju.

Prepodne je padao sneg, ali nam se vazduh ipak čini veoma blagim. Ustao sam oko 8 časova i posle doručka malo sam radio.

U 11 časova me je posetio izvesni gospodin van de Vater koji je došao sa ponudom da u Holandiji održim nekoliko predavanja.

Pismo od Placera u kome govori o svojim utiscima o *M. J.*

Išao sa K. u kratku šetnju.

Posle ručka čitao *Tagebuch*; zatim spavao.

Kažu mi da bolje izgledam, da mi je lice postalo punije.

Na današnji dan pre godinu dana krenuli smo iz Arose za Lencerhajde i na stanici u Kuru smo se rastali od Medi.

Posle čaja sam diktirao pisma i zatim počeo da pišem pismo Hajnsu. Pre večere izišao sam na pola sata u šetnju.

Odgovor od Bonijea kojeg je moje pismo privolelo da u švedsko izdanje uključi i *Putovanje u pakao*. Toš traga za prevodiocem.

Iznenađujući zahtev firme Reklam da joj se dozvoli da u zbirku tekstova *Političko pesništvo* uključi i tekst *Misli u ratu*.

Erika se javila, zabrinuta je zbog stanja Gizeove koju muči kašalj.

Pluća su zbog mioma unapred bila

aficirana. Sredstva protiv kašlja deluju kontraindikativno zbog delovanja na creva.

Uveče sam čitao Kerenjijevu knjigu, koja je za mene veoma podsticajna. Čitao sam još i *M. J.*, nisam bio baš zadovoljan. Kasno u krevet.

Nedelja, 18. III 34.

Bučan južni vetar. Pisao sam dalje poglavlje „Susret sa Potifarom”. U šetnji sa K. preko Johanisburga iznenadili su nas cigančići koji su, dolazeći veoma silovito i fantastično sa bregova preko jezera, tukli direktno u lice.

Posle ručka čitao Kerenjija, ali pri tome, na žalost, nisam mogao da razumem četiri grčka citata[675]. Zatim sam spavao. Osećam se prilično dobro i sada mi se ipak čini da je Arosa bila oporavak. —

Na čaju gospođa M. Vaserman.

Dovršio sam 4 stranice dugo pismo Hajnrihu i posle večere sam slušao delove klavirskog koncerta Čajkovskog.

Smetalo mi je što su deca i danas, u nedelju, vežbala celo popodne. U toj zaluđenosti muzikom, naročito kod Medi, ima neke tvrdoglavosti, a Bibiju uz to nedostaje svako drugo obrazovanje, što me pomalo i zabrinjava.

Čitao sam Hauptmanove Uspomene[676] u *N. R.*; loše su napisane i deluju popustljivo u odnosu na zvanično-popu-lame zahteve.

Čitao sam dugo zanemarivan rektorski govor minhenskog biologa Ešeriha[677]. On Kolbenhajera[678] naziva našim velikim

nemačkim pesnikom-filozofom i citira njegovu izjavu da je Nemačka pozvana da vodi Evropu zato što ima više „neizdiferencirane plazme" nego drugi, ostareli narodi. „Imajmo uvek na umu reči našeg vođe", veli on. Mnogo sam razmišljao o tom idenju u korak bez ikakvog otpora, tom banalno-nezdravom duhovnom stanju jednog naučnika, tom načinu držanja prema sopstvenom narodu i drugima. Učinilo mi se kao da bih još jednom morao da napišem „Razmatranja". Zar sve to nije već 1914. jednom bilo tu? Ondašnji trenutak, posle tako gorko okajan, bio je tako pun naslade. Cela „revolucija" išla je u stvari za tim da ga ponovo vaspostavi.

Ponedeljak, 19. III 34.

Sunčan dan. Prepodne radio na Razgovoru između Josifa i Potifara. Opet mi je pao na um Vilandov *Agaton*, koji nekako izdaleka kumuje

ovoj 3. knjizi — a takođe sam se opet setio *Sumraka bogova*. čini mi se da su pri čitanju mađarske knjige takođe prisutne tajanstvene srodnosti sa grčkim romanom, kojeg je Viland sigurno dobro poznavao. —

Stigle su knjige: novi Faladin roman i jedna Kasirerova pošiljka. Uz to i poštanska karta od Liona koji je oduševljen krajem *M. J.* i obećava dalje razgovore. Pisma od Bermana i Lerkea. Berman najavljuje mere protiv minhenskih lokalnih vlasti u vezi sa pasošem i ujedno javlja da sutra izlazi *M. J.* i da će biti isporučen u nešto više od 7000 primeraka. Lerke se zahvaljuje na čestitki i sa uzbuđenjem piše svojim teško čitljivim rukopisom o Josifu.

Odmah posle doručka oprostio sam se od gospođice Kurc koja nas je danas oko 11 časova, sva u suzama, napustila, s tim što je sa decom još svratila u grad i zatim je otputovala

za Minhen. Ona se nada da će joj Pol. policija dodeliti punomoć da vodi brigu o našoj kući.

Išao sam sa K. na pola sata u šetnju kroz šumu.

Posle ručka sa K. čitao sam novine i u *N. Freie Presse* sam našao prikaz od Horha, koji je bio napisan u duhu njegovog prvog prikaza.

Telefonom smo razgovarali sa Erikom koja nam je rekla da je stanje Gizeove zadovoljavajuće. Za prekosutra je za nas u hotelu „Tri kralja” rezervisala jednu sobu. — Uveče čitao *Grčki roman*.

Utorak, 20. III 34.

Radio dalje na Razgovoru.

Osvanuo topao, maglovit dan. Išao sam sam u šetnju i naizmenično sam razmišljao o Josifu i pismu Ministarstvu unutrašnjih poslova Rajha.

Ručak utroje sa Medi. Počeo je da duva vetar i uskoro je počela da pada kiša.

Pismo od Hermana Hesea: protiv Vagnera. Kada bi se on pitao, onda bi „Francuska prešla preko Rajne i porazila Nemačku u jednom ratu koji će ova možda za nekoliko godina dobiti".

***N. Z. Z.* donose jedan od Rihnerovih pronacističkih napisa: o atmosferi punoj poverenja i nade u Nemačkoj i o tome da je izolovanost Nemačke zapravo izolovanost**

revolucionarnih nacija. U savezu sa budućnošću itd. Sve to naprosto deluje kao potplaćeno i R(ihner) je sada već isto tako agent ministarstva propagande kao što je to Siburg na deklarativan način.

Šta uostalom da se misli o snazi otpora intelektualaca? Ponten piše Lionu: „Hitler je u poređenju sa Štajnom ono što je Luter bio u poređenju sa Husom". Uopšte se mnogo ističe Hitlerova sličnost sa Luterom. Međutim, mnogo je veća njegova srodnost sa Vagnerom, koju inače sam ističe. Keler ga je nazvao „bricom i šarlatanom". Ona Vagnerova crta *odvratnog*, ali naravno samo to, tačno se može naći i kod H.

Jakov Burkhard kao prorok: „Koliko će toga još što je obrazovanim ljudima bilo drago morati biti odbačeno kao ‚luksuz'! i kako će samo drugačije, sasvim drugačije nego što je to

sa nama bio slučaj, izrasti nova generacija. Može se desiti da na mlađe ostavimo onakav utisak kakav su francuski emigranti, pripremljeni samo za blagodatan život, ostavili na one ljude kod kojih su u izgnanstvu potražili utočište.”

Tačno i dobro rečeno! Što se moje ličnosti tiče, barem jednog njenog dela, mogu da kažem da sam već posve na strani novog sveta i da je on na mojoj strani. Moje delo o Josifu nije samo lično delo pozne faze stvaralaštva, ono je u svakom pogledu ostvarenje poznog doba, ono je već zakasnilo i deluje luksuzno i veštački, ono je jedan aleksandrinizam i verovatno postaje to na još izrazitiji način snagom svoje svesti o takvom svom svojstvu. Spreman sam da prihvatim svaki istorijski uvid. Kada samo ne bi bilo tog mučnog i jadnog vizantinizma drugih, koji je uvek spreman da uvredi, da revnosno negira i ukalja prošlost! Kao, na

primer, predgovor Falade svom novom romanu o zatvoru: „Takozvano humano izdržavanje kazne, čije se smešne, groteskne, kao i tužne posledice prikazuju na ovim stranicama, više ne postoji." Takozvano? Za shvatanje koje je prožimalo kaznenu politiku Republike imamo samo reč „humano" i nijednu drugu. Znači to shvatanje se danas označava kao „smešno i groteskno”. Ali sam Falada se zalaže za humano. On se zalaže za to da otpušteni kažnjenici dobiju posao. Republika je pokušala da im da posao. Falada ne želi „isprazno profesionalno staranje nego razumevanje”. Ali upravo to, razumevanje, to se prestupniku više ne želi pružiti, a profesionalno staranje se može nazvati ispraznim samo ako ono brže-bolje treba da bude uklonjeno i ako se želi ići na ruku moćnicima.

Radi li se tu jednostavno o nemačkom opisnom žargonu koji se pretvara da grdi

humanost da bi na drugoj strani mogao za nju da se založi — što na kraju krajeva i posle jedne antihumane revolucije ostaje zadatak i prirodni poziv pisca? —

Danas izlazi *Mladi Josif*. Baš sam mogao malo ranije nego ostali svet da dobijem knjigu sa Valzerovom slikom. —

Bio u večernjoj šetnji na prijatnom prolećnom i od kiše osveženom vazduhu. Za večerom sam suviše jeo, tako da se za vreme lepog i zanimljivog koncerta stare italijanske muzike koji je prenošen iz Berna nisam osećao dobro.

Javio se telefonom Alfred Veber, Hajdelberg, koji se ovde nalazi zbog izdavačkih poslova. Pošto ostaje samo 2 dana a mi sutra putujemo, to se ovog puta na žalost nećemo moći videti. Razgovor bi nesumnjivo bio

zanimljiv i velika je šteta što do njega neće doći.

Napis A. Suareza[679] o ubistvu Princa i pariskom magazinu 1934. „Zločin nosi pečat Moskve i Berlina”. Ali, Moskva sigurno ne dolazi u obzir.

Finansiranje višenedeljnog štrajka pariskih šofera, koji je doneo mnogo nemira i nevolja, predstavlja tajnu iza koje se izgleda krije ista „ruka”. Sva je prilika da je to bila „Nemačka” koja je za to stavila na raspolaganje više miliona, dok istovremeno Šaht[680] u Londonu obznanjuje njenu nelikvidnost. Istovremeno Gering izjavljuje jednom novinaru *Jour*-a[681] da između Francuske i Nemačke ne stoji ništa drugo do jedan „psihološki nesporazum” koji ne zavređuje da se zbog njega zarati. Ali u pogledu zločinačke psihologije te Nemačke

„pune nade" sa neizdifereciranom plazmom nema nikakvog nesporazuma. — Dovršio čitanje Kerenjijevog *Grčkog romana*, dobio niz podsticaja u više pravaca.

Sreda, 21. III 34.

Opet polazimo na put i dobra strana privatnog aranžmana — putujemo našim kolima — pokazuje se već na mojim nervima. Pakovanje smo obavili bez velike žurbe, sada minuti nisu važni.

Jutro je prijatno, mlečno-maglovito, bez vetra i moguće je da će danas još osvanuti sunce. Doručkovali smo oko 9 časova, pre toga sam se obrijao i obukao, i zatim smo spremili mali prtljag. Literarni prtljag se sastoji od predavanja o Vagneru, *Don Kihota* i jedne Ljeskovljeve knjige. —

Bazel, hotel „Tri kralja", istog dana.

Iz Kisnahta smo krenuli u pola 11 i ubrzo je počela da nas prati kiša. Išli smo preko Badena i Štajna na Rajni, gde smo malo predahnuli, i stigli smo u 1 čas u Bazel, odnosno ovu kuću, gde smo se smestili u onoj istoj sobi koju smo imali prilikom našeg putovanja u Francusku. Ovaj predeo nad Rajnom veoma nam je drag i to i objašnjava uzbuđenu intenzivnost našeg tadašnjeg doživljaja.

Erika je došla iz ženske klinike, gde je sve u redu, da nas pozdravi. Ručali smo s njom u trpezariji i posle toga smo zajedno pili kafu u salonu i pričali o Fišerovima i dr. Kasnije sam se odmarao. Na čaj su došli dr Švabe[682] od Pen-kluba, gospođica Valdšteter[683] i mladi Štikelberger[684]. Obukao sam smoking i priključio se društvu koje je dole počelo da se

okuplja. Pogledao salu; izmena podijuma i pulta. U međuvremenu sam navratio i u trpezariju kod Erike koja je obedovala u društvu svog belog pijaniste. Velika navala, veliki broj kola, po Eriki je navala veća nego kod Vajngartnera. Mala sala prepuna. Uvodno slovo dr Klajbera[685] iz redakcije *Nationalzeitung*-a. Zatim moje predavanje, živahno sam čitao, publika je pomno slušala na kraju mi je dugo aplaudirala.

U susednoj sali je bio spremljen sto za 127 osoba. Na večeri sam sedeo između Rut Valdšteter i gospođe dr Sultes[686], preko puta od mene sedeo je autor knjige o Ničeu, Podah[687]. Začuđujuće nespretna zdravica germaniste profesora Hofmana[688]. Odgovorio sam pošto je posluženo drugo jelo i u svojoj zdravici sam kritikovao istupanje nemačke grupe iz Pen-kluba. Razgovor je bio veoma

glasan, konverzacija naporna.

Kasnije u prednjim salonima. Kafa i pivo. I Erika je posle 11 časova došla sa svog posla. Pokazalo se da je predavanje o Vagneru još jednom bio izvanredan uspeh. Najprijatnije stvari u tom pogledu čuo sam od ovdašnjeg univerzitetskog angliste koji je veoma pohvalio predavanje i rekao da je za njega ono bila potvrda onog što je on odvajkada osećao kod moje proze, koju inače poznaje od malih nogu, naime da se ona pre svega može govoriti, da je ona za usmeno saopštavanje.

Prijem se veoma otegao; manje-više zanimljiva razmena misli sa mnogim ljudima, pri čemu se pokazalo da sam se u Arosi ipak dobro oporavio, da mi se stanje poboljšalo, da sam duševno smireniji. Erika nas je otpratila do naše sobe i onda sam još u ćaskanju s njom dopušio do kraja moju cigaru.

Bazel, četvrtak, 22. III 34. Hotel „Tri kralja".

Prošle noći sam naravno teško zaspao. Oko pola 2 sam uzeo fanodorm koji je dobro delovao, tako da sam sve do pola 9 mirno spavao.

Uživao sam u kupanju i doručku, u pogledu na Rajnu i na grad sa naših prozora. Vreme je oblačno i vlažno.

Pre 11 časova došao je dr Klajber, sa kojim sam poduže razgovarao u salonu i koji mi je predao moj honorar. Zatim je po dogovoru došao mladi Štikelberger koji me je svojim „pakardom" odvezao do elegantne kuće svojih roditelja u predgrađu St. Alban. Domaćin, koji me primio u bolesničkoj postelji, u svilenoj pižami, pušeći cigaru, ostavlja utisak

negovanog blagostanja. Ostao sam valjda jedan čas, razgovarali smo, uz vermut i cigarete,

O raznim stvarima, posebno o istupanju Nemaca iz Pen-kluba i onda sam se na kraju upisao u gostinsku knjigu

1 još sam signirao jedan primerak „Jakova".

štikelbergerov sin me je u pola 1 odvezao do Ženske klinike, gde sam u bolesničkoj sobi Gizeove zatekao K. i Eriku. Ostali smo neko vreme kod pacijentkinje koja se brzo oporavlja. Zatim smo se Erikinim kolima odvezli na ručak kod Špicera na Rajni, jedan nama već od ranije poznat lokal. K. i E. su potom otišle u kupovinu, dok sam se ja vratio u hotel i onda sam u usput kupljenom *Nationalzeitung*-u pročitao osvrt na sinoćno veče.

Malo sam se odmarao na krevetu, u 4 časa sam se obukao i u 5 časova sam se sa K. odvezao do Hehtovih, gde smo zajedno sa jednim urednikom *Nationalzeitung*-a pili čaj. Ovaj je iz *Stürmer*-a za svoj list preuzeo jednu anegdotu o Karuzu. Osećao sam se loše, ali sam i ja učestvovao u razgovoru o Nemačkoj i o stanju u Evropi.

U pola 7 smo se (sa urednikom) odvezli natrag u hotel. U pola 8 smo večerali u trpezariji (nisam bio pri apetitu) i posle toga smo se odšetali do „Gambrinusa”, lokala tu odmah u neposrednoj blizini, u kome se održavaju predstave „Pfeffermühle”; iako nismo imali karte, odmah su nam dali mesta. Sala je bila dobro zaposednuta, skoro da je bila rasprodata. Međutim, publika je bila prilično tupa, iako nije bila škrta sa uverljivim aplauzom, izražavajući svoje uverenje naročito

kod tačaka sa političkom aluzijom. Neki glup mlad čovek, izbeglica iz Nemačke, veoma nam je dosađivao. Dao sam mu naš ciriški telefonski broj. Bilo je veoma toplo, ali me je program, u kojem su Son-Retelove[689] imitacije šumova za nas bili novina, zabavljao, povremeno me je zanimala Heningova muzika a Erikina tačka je u meni ponovo izazvala ono meni već poznato roditeljsko-subjektivno osećanje oduševljenja. Gizeova je osetno nedostajala.

Posle predstave u garderobi, gde su Erika, Šlosova[690] i plesačica skidale šminku. Pozdravio sam se sa ostalim članovima ansambla. Zatim sa E. u hotel, gde smo sve do pola 1, uz flašu šampanjca, koju je Gizeova podarila, i tost sa kavijarom, posedeli u društvu belog Magnusa Heninga. — Zadovoljan boravkom. Umoran.

Bazel, petak, 23. III 34. „Tri kralja”.

Ustao u 8 i petnaest posle dobro prospavane noći. Oblačno i hladno. Proleće nikako da počne. Doručkovali smo i sada se spremamo da spakujemo stvari i da oko pola 11 krenemo natrag.

Opet u Kisnahtu, istog dana.

Pošto smo se oprostili od Erike koja će nam doći za Uskrs, i hotelskog personala, krenuli smo u predviđeno vreme iz hotela „Tri kralja" i za ravno dva časa vožnje bili smo u Cirihu. Vreme je ovog puta bilo povoljnije nego u odlasku; magla se razišla i povremeno se pojavljivalo sunce. Blago osvetljena krivina Rajne kod Štajna sa Zekingenom na drugoj strani. Kasnije se ukazala vijugava traka Are. Nismo se zaustavljali i u 1 čas smo bili kod kuće.

Dočekala me raznovrsna pošta, između ostalog i pismo od Bermana koji javlja da je uputio 13 000 maraka. Odmah sam otvorio prispeli paket sa primercima *Mladog Josifa*. Slika na omotu je veoma lepa, u osobenom monumentalnom stilu prve knjige, u finom tonu. Radujem se pojavi Josifa sa maramom na glavi, razgolićenog gornjeg dela tela.

Ručak utroje sa Bibijem.

Telefonski poziv Hercove koja sutra dolazi. Ova u izvesnoj meri tegobna poseta jednom mora biti obavljena.

Posle ručka prelistavao novine. Zatim sam se odmarao.

Na čaj je došao Hans Bernštajn iz Minhena; sa njim sam razgovarao sve do pola 7, ali od toga razgovora nisam imao neke naročite

koristi.

Telefonski poziv mladog Perla[691]. —

Ovaj izlet će mi ostati u prijatnoj uspomeni. Uspeo je zacelo u svim svojim etapama, a vožnja od jednog mesta do drugog, koja inače nisu mnogo udaljena, privatnim prevoznim sredstvom po dobrom putu, imala je ne-čeg ugodnog i prijatnog. Takođe je imalo svoje posebne draži prebivati u istoj hotelskoj sobi pod znatno boljim i mirnijim uslovima, sa sopstvenim kolima pred vratima, i to u sobi u kojoj smo prošlog proleća proveli tako mučne i haotične dane. —

K. i ja smo sami večerali, pošto su deca otišla na koncert Kazalsa. —

Stigla je minhenska pošta i sa njom jedna grčka pošiljka: program Bibija

Sakelafilakasa[692], potpisanog sa P. Kan, „koji se mimo svakog očekivanja razvio u ozbiljnog muzičara".

Prelistao časopise. Časopis *Tagebuch* o govoru grofa Kajzerlinga[693] o novom „telurskom" čovečanstvu. Kakva elastičnost! Ali to svejedno ne sprečava vladu da mu zabrani putovanje, kao što je zabranila Kolbenhajerovo predavanje, u kome je nešto bilo rečeno protiv organizacije duha. U toj zemlji se onemogućava svaka stvar koja iole miriše na duh, ma koliko ona bila nesimpatična i u duhu vre-mena. —

Bernštajn priča da minhenska P(olitička) p(olicija) tvrdi da u svojim aktima ima dokaze o tome da sam u francuskim listovima Nemačku nazvao ludnicom. Ne postoji nikakva moja izjava koja bi se i na taj način mogla pogrešno razumeti i tumačiti. Viši sekretar i

referent nazvao je tu moju tobožnju izjavu „nesmotrenošću" koja „otežava" moj slučaj — za koji inače postoje nade.

Subota, 24. III 34.

(...)

Poseta suvišnog gospodina Perla, kojeg sam ubrzo poveo u šetnju da bi se zbog magle brzo vratio kući.

Današnjom poštom je stiglo puno primeraka mađarskog izdanja *Mladog Josifa*. Sa nezadovoljstvom sam morao da konstatujem da u njemu više nisu uzete u obzir učinjene promene i da je u njega ušlo poglavlje koje sam brisao.

Na ručku Lion, koji mi je dobrodošao za razgovor. On se u 3 časa odvezao sa K., koja je pošla na stanicu pred I. Herc i s njom je stigla

u 4 časa. Pošao sam dole do auta da je pozdravim i zatim sam je, zajapurenu i uzbuđenu, uveo u kuću i u sobu. Zatim sam se malo odmarao.

Čaj sa Hercovom i potom dug razgovor o situaciji i našim stvarima. Neobavljena prepiska se nagomilala, ali ću je još malo morati odložiti.

Nedelja, 25. III 34.

Prepodne je bilo ispunjeno obavljanjem prepiske. Diktirao sam K. ceo niz pisama: dr Hajnsu, Bermanu, Babu, Placeru, Reklamu i dr; zatim sam sam pisao Kerenjiju, kojem sam posvetio i primerak *Mladog Josifa*.

U podne u šetnju sa Hercovom; ona je, između ostalog, ispričala da u Nirnbergu 120 devojaka nije moglo da bude konfirmisano

zbog toga što su posle jedne nacional-socijalističke partijske svetkovine, na kojoj je Hitler držao svoj govor o kulturi, ostale u drugom stanju.

Počeo sam da čitam Otovu[694] knjigu o grčkim bogovima.

Golo je došao za uskršnje ferije.

Na čaju Herman Broh[695].

Naveče sam sa K., decom i Hercovom išao u katedralu, gde je Adolf Buš sa svojim kvartetom svirao Hajdnovo delo „Sedam reči Hristovih”. Velika i nežna milozvučnost. Obilje naivnih floskula, ali i dosta interesantnog i smelog. Bušova kantilena ozbiljna i otmena.

Posle vožnje kući u sveže opranim kolima večera sa čajem.

Hercova, koja kao i uvek predstavlja prilično opterećenje, uživa u svom boravku vani, u duševnom odmoru od stravičnog Nirnberga, jednom od najgorih mesta Nemačke, tako da često ima i napade plača.

Njeno uzbuđeno kazivanje o užasnom deranju Jevrejina kojeg su na ulici naočigled mnogih posmatrača prebili SA-ovci. O pretresu njene kuće i o mrkim siledžijama, postrojenim u dva reda, koji su u devojku koja im je otvorila vrata uperili sedam revolvera.

Ponedeljak, 26. III 34.

Lep, blag prolećni dan. Radio sam malo dalje na razgovoru „Petepre-Josif". Stiglo je mnogo pošte, između ostalog i jedan prikaz *M. J.* od Dibolda u *Frankf. Zeitung*-u[696] — odjednom je sve čudesno, bez greške, ljudski

pristupačno i duboko simbolično — „monumentalno delo najdubljeg ispitivanja duše, jedno zadivljujuće tumačenje...” Ova kritika je više izraz nečiste savesti zbog one prve. Lion je došao po mene u šetnju i ostao je na ručku. Kafu smo pili u mojoj sobi. Velika uskršnja gužva: Kete Rozenberg dolazi krajem nedelje, i Erika. Voleo bih kada bi jadna Hercova otišla. Ona će verovatno tek u petak otputovati.

Posle čaja sam diktirao pisma; između ostalog i za Vikoa koji je reskirao da se jednim prilično slabim i beskarakternim pismom javi iz Austrije.

Hteo sam još malo da izađem, ali me je zadržala upravo prispela pošta koju je trebalo pročitati: Carek[697] piše veoma ushićeno o obe knjige u *Pester Lloyd*-u, koje po njemu spadaju u „najdivnije što je ikada stvoreno u sferi

epske forme". Korodi započinje u *N. Z. Z.* svoj kritički osvrt na *M. J.*, koji se opet odlikuje onom osobenom otrcanošću kao i onaj prvi. Nadalje pismo od Rajzigera, a dr Kober[698] od *National-Zeitung*-a šalje onu stvar sa Karuzom iz *Stürmer*-a koju je humoristički priredio.

Išao sam samo do poštanskog sandučeta. Hercova za večerom i posle teško podnošljiva, zajapureno-podbula i histerična. Slušali smo muziku: Čajkovskog i Vagnera, čija tanhojzerovska bahanalija ipak sadrži nepristojnu meru brutalnosti i sladostrašća.

K. ima jaku kijavicu. Brinem da bi se moglo desiti da za Uskrs mora da legne u krevet.

Utorak, 27. III 34.

Malo radio dalje na Razgovoru koji je usled

svoje razlivenosti prilično zamršen.

U šetnju sa Hercovom, kojoj sam na lep način stavio do znanja da u četvrtak mora da putuje.

Popodne smo se s njom odvezli u bioskop Belvi, a i da proslavimo Golov rođendan. Bilo je mnogo dopunskog programa i videli smo francuski film „L'amour guide" sa pomalo već starim, ali još uvek simpatičnim Ševalijeom. Izvrstan je bio pas koji se tu pojavljuje. Bilo je smeha.

I Hajnrih ima rođendan i mi smo mu telegrafisali. Takođe i Joelu[699], trenutno u Luganu, koji slavi svoj 70. rođendan. Golo je dobio lepe stvari i ja sam na njegov sto stavio *M. J.* Za večeru posle bioskopa bilo je šampanjca, a onda sam kasnije u mojoj sobi, na želju Hercove i da bih joj pružio ono što je

mogućе, čitao jedan odlomak iz 3. knjige, „Tvrđava Cel"700.

Sreda, 28. III 34.

Prekrasan, beličasto-plavo-maglovit prolećni dan. Južnjačko svetlo nad jezerom i bregovima.

Devojke uređuju vrt, zasađuju aleje sa cvećem. Mi smo se takođe više puta tamo zadržali na suncu. Hercova je fotografisala nas i životinje.

Malo sam pisao dalje, ali zapravo ne znam kako ću dalje. Sa Hercovom sam bio u lepoj šetnji kroz klanac. Popodne sam napisao nekoliko pisama rukom. Zahvalio f sam se Careku.

U *N. Z. Z.* kraj kritičkog osvrta

Korodija[701], napisan u obliku referata i kritički beznačajno, ali sa lepim završetkom: „Labudova pesma nemačkog obrazovnog pesništva". To kod njega dolazi iz osećanja za istoriju. — Topao napis Baba u jevrejskim novinama *Zentral-Verein-Zeitung*. Berman je poslao još neke druge napise, pored već poznatog Diboldovog i napis Sarneckog[702] iz *Köln. Zeitung*-a koji se odlikuje podlim bezobrazlukom i tupošću.

K. je otišla na muzičku čajanku kod Rajfovih. Svirala su braća Buš i Serkin. K. je onda kolima došla po mene. Posle zakuske proveli smo prilično ugodno veče: umetnici su bili u svom elementu, Bušovi su svirali uvertiru Tanhojzera sa „maljicama" kao Dohnanji i Bartok u Budimpešti i zatim su svirali komade sa kojima su još kao deca briljirali. Kasnije je Ebert čitao iz Fricovih uspomena iz mladosti. Ja sam Serkinu za rođendan poklonio *Jakova*.

Deca su bila prisutna i uživala su u svemu tome. Buš mi je dao da pročitam memoare.

Četvrtak, 29. III 34.

Jasan plav prolećni dan sa svežim vazduhom. Radio sam ali opet nisam naročito napredovao. U podne sam sa K. razgledao „žutu kuću” koja nam se nije baš naročito dopala. Posle toga u šetnji. Kafu smo posle ručka popili napolju. Hercova, kojoj sam morao da signiram razne knjige i da joj dam nekoliko publikacija za njen „arhiv”, kao i mađarsko izdanje *Mladog Josifa*, pravila pri tome snimke. Zahvaljujući se na rastanku, sva je bila u suzama. Golo ju je u pola 6 odvezao na stanicu, dok je Roda Roda[703] bio kod nas na čaju. Naveče sam ponešto čitao u *Rundschau*, memoare Frica Buša[704] i *Grčke bogove*.

Veliki petak, 30. III 34.

Isto divno prolećno vreme. Pisao malo življe i zatim sam sa K. bio u lepoj jednočasovnoj šetnji kroz klanac. Zabrinjava me stalno stanje moje glave — boli me i umoran sam, sklonost ka vrtoglavici i nekoj tupoj omamljenosti. Posle ručka sam sa zanimanjem čitao *Grčke bogove*.

Na čaj je stigla Erika i smestila se u svoju sobu. Posedeli smo duže za porodičnom trpezom. Posle sam diktirao nekoliko pisama, među njima i jedno za Dibolda i Pencolda[705], i upisao sam posvete u primerke *Josifa*.

Na večeri Lion koji je dobio zadatak da za *N. Z. Z.* napiše nešto o romanu. Doneo nam je vesti o svetskim zbivanjima, o hapšenju ubica Princa, o privrednoj ekspanziji Japanaca u africka područja, kao i da će se japanski brodovi uskoro pojaviti u Sredozemlju, o večeri

kod Fransoa-Ponsea sa Geringom i Blombergom[706] i o predstojećoj devalorizaciji marke, što bi za mene moglo da ima sasvim teške posledice.

Gizeova se manje-više opet oporavila. Oduševljena je *Pričama o Jakovu*. E. ju je zatekla u suzama dok je čitala poglavlje o Rahelinoj smrti.

Lion je rano otišao. Eriki sam poklonio *M. J.*

Subota, 31. III 34.

I nadalje lepo prolećno vreme. I pored toga ne napredujem u radu i ne znam kako ću dalje. Depresija.

Po prvi put sam opet obukao letnje odelo. U podne sam otišao dole u mesto na šišanje. Na

ručak je stigla Kete Rozenberg i radovalo me je da opet nekom mogu da pokažem kuću. Posle ručka smo sedeli u vrtu na već prejakom suncu.

Kasnije sam u *Weltbühne* čitao o još spornoj ali zacelo neizbežnoj nemačkoj inflaciji.

Malo sam odspavao. Za čaj je ovde bio Lion. *Paris Soir* piše da bih ja barona X, jednog od ubica Princa, nazvao ličnošću od formata. (Aluzija na Peperkorna).

Pisao Rajzigeru, Babu i dr. Odneo pisma još do poštanskog sandučeta u pratnji Medi.

U više navrata bilo je reči o minhenskim stvarima. Hajns nam opet (preko Kurcove) javlja da neposredno predstoji povratak mog imetka. Objavljena je nova lista onih koji su

lišeni državljanstva (Ajnštajn je na čelu). Na ovaj ili onaj način će, pošto će biti odbijen zvanični minhenski zahtev u pogledu moje ličnosti, tamošnjim dripcima biti iskamčena moja imovina. Erika zahteva da zapretimo tužbom zbog krađe kod suda Rajha. Ali verujem da će se sve to konačno srediti i Hajnsovim putem.

Naveče smo slušali ploče Parsifala.

Uskršnja nedelja, 1. IV 34.

Predivan sveže-letnji, proletnji dan, bez oblaka i uskršnje svečan. Sto za doručak, uvećan, bio je ukrašen cvećem, jednim vencem i ofarbanim jajima. Erika i Kete R. su bile prisutne dok se pio čaj, dok je Golo odvezao Erikina kola za Bazel.

Prepodne radio, življe. Zatim u šetnju sa

K., Erikom, Kete R. i „malima”. Sat i po smo šetali kroz šumu, a Erika se ranije vratila jer je htela da ode po Goloa na stanicu. Prijatna temperatura, toplo je ali ne tako da bi bilo neprijatno. Bez mantila, u letnjem odelu.

Svečani ručak, posle kojeg sam, dok su deca u velikoj sobi dobijala svog uskršnjeg zeku i slatkiše, još neko vreme zamišljeno posedeo za stolom.

Telefonski razgovor sa Hercogom, za vreme kafe, koji hoće da dođe da razgovara o svom poduhvatu sa brošurom.

Čitao *Grčke bogove*.

Žalimo što Erika već sutra mora da krene na put: za Beč, gde treba da sredi jedan angažman. Odavde sa svojom trupom ide za Bern i zatim za Holandiju. Planiramo, ukoliko

bi tamo ostala, da u leto posetimo neko tamošnje morsko kupalište. —

Vest o samoubistvu socijaldemokratskog poslanika Maruma[707] u koncentracionom logoru izaziva mučno osećanje i osećanje odvratnosti: Pol. policija saopštava da se obesio u „trenutku napada" depresije zato što mu se nije „moglo" obećati da će biti oslobođen ili barem privremeno pušten kući. Bedna, idiotska bestidnost. —

Upisao posvete u veliki broj primeraka *Mladog Josifa*. Još sam prohodao nekoliko koraka.

Svečana večera sa šampanjcem. Posle smo na Radiju-Bern slušali Mendelsonov violinski koncert, a zatim sam pred K., Erikom, Kete R. i Golom čitao poglavlje Huj i Tuj. Razišli smo se oko ponoći.

Uskršnji ponedeljak, 2. IV 34.

Toplo je kao da je leto. Obukao odelo od flanela. Bio sam rasejan i umoran, samo sam malo ispravljao i pisao. Išao sa K. i njenom rođakom u šetnju i pili smo vermut u vrtu „Johanisburga".

Na ručku gospođa M. Vaserman[708] sa ćerkom i sinčićem. Posle toga sa njom i K. u mojoj sobi: dogovor o pogovoru uz Vasermanov neobjavljeni roman i njenu biografiju Vasermana kod Rašera.

Erika je otputovala za Beč. K. ju je odvezla za Cirih. Tužno uzbuđen.

Prvo nevreme popodne i kiša koja je dobro došla.

Napisao sam nekoliko stranica Šikeleu, ali sam iz nezadovoljstva i odbojnosti prema komplikovanosti stvari digao ruke.

Utorak, 3. IV 34.

Opet je osvanulo lepo ali još uvek sveže jutro. Odmorniji. Pisao malo dalje. Išao sa Lionom u šetnju, ostao na ručku. Jezivo osećanje zbog vesti da Severing svoje opredeljenje za Hitlera predočava u obliku jedne brošure. Međutim, *Temp*s i *Prager Presse* demantuju tu vest.

U poslednjem listu kritički osvrt na *M. J.* od P. Ajznera koji, pametniji od Dibolda, ukazuje na dublju ravan ove knjige u poređenju sa prvom, a da pri tome o celini ne govori sa manje poštovanja.

Sreda, 4. IV 34.

Proleće je divno, divni sveži plavi dani nižu se jedan za drugim. Ali moj radni elan je slab, glava mi je teška. Mehanički i bez volje uradio nekoliko redova Razgovora i preko dana sam bio nervozan i neraspoložen. Možda će mi izlet u Tesin činiti dobro, iako ga proklinjem.

Išao sa K. i Kete R. u šetnju.

Hercog je trebalo da dođe na ručak, ali ga nije bilo.

Posle ručka sam čitao Ajnštajnovu *Sliku sveta*[709]. Onda sam spavao. Golo je doveo na čaj jednog elzaškog prijatelja i učenika[710].

Diktirao K. odgovore na nekoliko pitanja francuske prevoditeljice i onda sam dovršio pismo Šikeleu.

Neka gospođa Majsner iz Breslave poslala je sa poljskom markom rukopis jednog toplog predavanja koje je ona držala na raznim mestima pred jevrejskom publikom.

Celo popodne i veče nisam se osećao dobro. Na večeri, za kojom sam, budući da nisam bio pri apetitu, jedva što pojeo, Aneta Kolb, dragi gost, uz to i Golov prijatelj. Aneta je svojim izgledom, svojim očima, mršavošću svojih isturenih jagodica, osobenom mekoćom sa kojom se od nas oprostila („Sačuvajte me u dobroj uspomeni!” Zagrljaj) na sve nas ostavila setno-brižan utisak. Ona baš opet loše stoji sa srcem, a mora da je već zašla u polovinu šezdesetih godina. K. je kolima išla po nju, Golo ju je oko 10 čas. vratio natrag. Ja sam još malo čitao *Grčke bogove* i u 11 čas. sam pošao na spavanje.

Četvrtak, 5. IV 34.

Dobro spavao. Stanje se poboljšalo. Nadimanje i mučnina se razjasnila činjenicom da sam više puta jeo kolač sa kvascem.

I nadalje je začudo jasno-plavo vreme, ali su temperature opet poprimile skoro zimski karakter.

Ustao sam u 8 časova, okupao sam se i doručkovao sa K. i njenom rođakom. Prepodne ću još upotrebiti za rad na rukopisu, u tričetvrt 1 ćemo ručati i zatim ću u 1 i 50 za Lokarno.

Lokarno, hotel „Belvedere”, petak, 6. IV 34.

Tegobno putovanje[711] juče u veoma zaposednutom vozu do Belincone. Pri tome sam malo čitao *Grčke bogove*.

S one strane tunela, kroz koji se veoma brzo

prolazi, sivo nebo i mnogo hladnije vreme nego u Cirihu. Drveće je naravno u cvatu. Na stanici su bili Rajziger i prof. Frej sa suprugom. Njihovim kolima do visoko uzdignu-tog prilično osrednjeg hotela. U 7 časova se večeralo u trpezariji: porodica Frej, Betelini, prof. Vermej[712] iz Štrasburga, Rajziger i ja. Zatim na Rajzigerovo predavanje u lepoj, ne baš naročito punoj sali. Predavanje sa njegovom čistom i muškom tematikom ostavilo je veoma dobar utisak. Kasnije smo posedeli u kafe-poslastičarnici; priključili su se i Hadčisonovi. Uglavnom sam razgovarao sa Vermejom. Umoran i nervozan. Nepotrebno sam odugovlačio sa polaskom. U hotel sam se vratio tek oko ponoći; pošto nije bilo čaše, nisam znao kako da popijem lek i properem usta, pa sam onda vodu pio iz kutije za sapun. I klozet je bio u kvaru.

I doručak je ujutru, posle prilično dobro

prospavane noći, dao povoda za nezadovoljstvo. Morao sam da reklamiram zbog soli i posudice za jaja.

Oko 10 časova sam sa Rajzigerom išao dole u mesto, kupio sam cigare, zatim sam krenuo u salu za predavanje, gde smo najpre slušali uvodnu reč prof. Vermeja. Posle kratke pauze Betelini mi je dao reč, pa sam onda počeo da čitam svoje predavanje o Vagneru pred auditorijumom koji je u međuvremenu veoma narastao i postepeno izražavao čuđenje zbog toga što je predavanje zakazano u tako pozne sate. Veoma živ aplauz i čestitke. Svakojaki ljudi koji su se lično predstavili. Jedan mlad sveštenik koji mi je predao jednu pesmu i još svež hleb koji je sam ispekao.

Ručak u hotelu u jučerašnjem krugu. Posle toga sam se odmarao u krevetu. U pola 4 sa Rajzigerom dole u naselje, gde smo pili čaj, a

uto su Hadčisonovi došli po nas. Vožnja njihovim malim engleskim kolima za Askonu i Monte (Veritu), gde smo u ugodnom salonu popili čaj sa tostom. Raznovrstan i prijatan razgovor sa inteligentnim i svetskim, internacionalnim Englezom. — Povratak zaobilaznim putem preko južnog bregovitog predela koji je na žalost bio bez sunca, ali je zato bio slikovito-veličanstven.

U 7 časova večera kao i juče u prisustvu italijanskog profesora, političara i bivšeg deputata Labriole. Hvalili su moj odličan francuski izgovor bez stranog akcenta. Posle u hali sa prof. Frejom, njegovom ženom i kćerkom, dok je Rajziger sa Betelinijem pregovarao o planiranom „univerzitetu", o čemu mi je posle referisao. Primio 200 franaka honorara.

Odlučio da sutra u 2 časa krenem kući i

dogovor sa R. za sutra prepodne.

Lokarno, hotel „Belvedere”, — subota 7. IV 34.

[...] Fanodorm, potom sasvim dobro spavao. Okupao se, obrijao i spakovao stvari. Vreme je postalo sunčano. Telefoniraću K. i prepodne ću provesti sa Rajzigerom u prirodi.

Don Kihot **je veliki primer za potenciranje, uzvišenje, oplemenjivanje jednog dela tokom njegovog nastanka a da to autor uopšte ne sluti.**

U vozu za Cirih, pošto smo prošli tunel iza Gešenena.

Odvezao se sa Rajzigerom pre podne taksijem za Askonu. Promenljivo sunčano vreme. Sedeli smo pred kafeom uz vermut i kafu i zatim smo posetili Efraima Friša u

njegovoj lepoj kući, na uzvišenju, jednom otvorenom šaletu, pored vile Bernardo-Mejera. Parcela sa privlačnim mestima za zadržavanje iznad jezera. Priključila nam se i njegova žena koja je dolazila iz kupovine. Razgovaralo se o Nemačkoj. Odocnili smo i tek smo se u 1 ćas vratili natrag na ručak u društvu sa kojim smo sinoć bili na večeri.

Posle toga pokret. Pešice sa prof. Frejom do železničke stanice. Tamo su bili Hadčisonovi i Rajziger. Cveće u kutiji. Pravljeni su snimci, razgovaralo se, i voz je neočekivano krenuo, tako da smo se veoma naglo rastali.

Presedanje u Belinconi. Voz je opet bio dosta pun. Odlučio sam da doplatim za I razred, gde sam mogao da budem sam i da se opružim i odmorim.

U *N. Z. Z.* vest o prelasku 600 nemačkih sveštenika u okrilje katoličke crkve. (?)

Natrag u Kisnahtu, nedelja, 8. IV 34.

Juče uveče tačno u 7 časova stigao u Cirih. K. me je dočekala na stanici, tako da sam za vreme vožnje mogao s njom da izmenim vesti. Deca su biciklima otišla na izlet u Bazel. U kući su, pored Kete Rozenberg, Erika sa Gizeovom i Golov učenik.

Mnogo pošte koju sam pregledao pre i posle večere. Više napisa o *Josifu*, pisma i napisi u *Berner-Bund*-u i u *Pester Lloyd*-u u kojem dvorski savetnik Vajs[713] još jednom pohvalno piše o *M. J.* Dugo pismo od Lesera o istom predmetu i od nepoznatih. Pisma od Hajnriha, Hercove, dr Hajnsa itd.

Prilično premoren. Posle večere posedeo u

društvu, pri čemu smo okusili sveštenički hleb; sa gostima sam malo slušao radio i onda sam pošao gore. Pre nego što sam zaspao, čitao sam još poštu i *Tage-Buch*; prilično sam dobro spavao, iako sa prekidima.

Doručkovao sa jednim delom gostiju, bez pozorišnih dama koje su duge spavalice. Vreme je prijatno i sveže.

. Prepodne sam proveo u obavljanju prepiske. Išao sa K. i njenom rođakom u šetnju. Dosta jako i toplo sunce, skinuo kaput.

Posle ručka smo uz kafu posedeli u vrtu u senci novog suncobrana. Deca su se dobro raspoložena vratila sa svog izleta biciklima. Krenula su iz Bazela u 6 sati ujutru.

Čitao sam Hajnrihov članak[714] o nemačkoj emigraciji. Malo sam odremao i

posle čaja sam diktirao niz pisama.

Ponovo sam K. pomenuo svoju nameru da pišem Ministarstvu unutrašnjih poslova Rajha.

Naveče je bilo čaja sa punčom i ja sam pred malim društvom, uključujući i Eriku i Gizeovu, još jednom pročitao Dolazak kod Potifara.

Ponedeljak, 9. IV 34.

Kišovito vreme koje se popodne pretvorilo u pravu nepogodu.

Počeo sam da pišem planirano pismo Ministarstvu unutrašnjih poslova u Berlinu. Zbog nevolja u vezi sa toaletom, išao samo na nekoliko koraka u šetnju.

Nervozan. Premnogo muzike u kući, i suviše.

Čitao novine. Teška propaganda. Kazne za zatvorske službenike i SA-ovce zbog zlostavljanja ljudi. To će postići željeni povoljan utisak u Engleskoj. Napetost između katoličke crkve i Berlina se pooštrava, posebno zbog omladinskih organizacija. I protestantska crkva, koja počinje da oseća da se nalazi u životnoj opasnosti, prelazi u opoziciju.

Nekoliko pisama. Od izdavačke kuće obaveštenje da će biti odštampano daljih 5000 primeraka *M. J.*

Kete R. je za čajem sa očigledno živim osećanjem govorila o jedinstvenosti i nesamerljivosti dela koje se ne da prosuditi merilima obične kritike. To je u osnovi i moje osećanje i smatram da su sudovi, poput Diboldovog ili nekih drugih, naprosto netačni i smešni.

Pisao karte i pisma. Upisao posvetu u *Mladog Josifa* za Kete R.

Posle večere bračni par dr Kacenštajn[715]. Sa njima i ukućanima u predvorju. Posluženi čajem, sendvičima i slatkišima. Čitali neverovatne nacionalsocijalističke smernice za nastavu na jednoj nemačkoj Trgovačkoj akademiji koje je jedan docent uspeo da iznese u inostranstvo. Strahovito poluobrazovanje i pseudomistička zatupljenost tih mozgova bili bi dosta komični, kada ne bi bili tako jezivi i neobuzdano opasni. Šta će biti s tim narodom? Kacenštajn veruje u neizbežan razvoj u pravcu boljševizma uz zadržavanje nacionalističko-malograđansko-osećajnih elemenata. Isključuje mogućnost rata i tvrdi da je došlo do dalekosežne obustave naoružavanja usled nestašice novca i zato što je Šaht pobedio sa svojom antiinflacionom politikom. Dalje brzo

propadanje privrede je neizbežno, ali će se režim održati politikom koja zadovoljava mase. Razmatrana je katolička pobuna Juga i njegovo savezništvo sa Austrijom uz prusko-saksonski boljševizam. Ma koliko se ovakav razvoj činio sumnjivim, meni je odavno jasno da bi raspad Rajha bilo najsrećnije rešenje za same Nemce i za svet. „Rajh" je jedna zabluda i jedna patnja — najpre za Nemce same a onda i za Evropu — to ja već odavno mislim i govorim.

Razmatranje mogućnosti vraćanja luteranskog hrišćanstva u okrilje katolicizma prenebregavanjem dogmatskih razlika, o čemu je navodno vođena prepiska između nemačkih protestantskih teologa i Vatikana. Skrenuo sam pažnju na kulturne rezultate protestantizma, iz kojeg je proistekla idealistička filozofija, zatim Gete, Niče, ukratko nemačka kultura koja nije katoličke prirode. Toj kulturi je došao kraj i

upravo bi propast kulture olakšala objedinjavanje konfesija i time spasila hrišćanstvo.

Velika razdraganost izazvana pismom „Weiland-Granit"[716], primljenim pre godinu dana, koje sam, nadovezujući na nacionalsocijalistički „galimatijas", još jednom pročitao.

Utorak, 10. IV 34.

Ponovo vedro vreme. Nastavio sam pismo Ministarstvu. U šetnju išao sam, novim putevima.

Dan odlazaka. U podne se oprostila Kete Rozenberg, posle čaja su otišle Erika i Gizeova koje ćemo zacelo posetiti u Bernu.

Tokom dana sam dovršio čitanje *Grčkih*

***bogova*, pri čemu sam preskočio manje zanimljive stvari.**

Dirljivo pismo stare gospođe Fišer o *M. J.* kojeg je pročitala. Ujedno javlja da Karosa posle *Priča o Jakovu* prelazi na ovu knjigu.

Dogovor sa mladim Štikelbergerom za jedno predavanje o Geteu krajem meseca u Bazelu. Erika će rekonstruisati skraćeni tekst.

Mirno veče. Slušao malo muzike i čitao. Popodne sam pisao pisma; između ostalog, napisao sam i pismo jevrejskom trgovcu Leviju o istinoljubivosti, zatim sam upisivao posvete u primerke *M. J.*

Sreda, 11. IV 34.

Lep, sunčan dan. Obukao flanelsko odelo. Pre i poslepodne radio dalje na pismu.

U šetnju sa K.

Stiglo je špansko izdanje *Čarobnog brega*[717]. Nadalje jedan spis iz bernske serije *Jezik i pesništvo*: „Lajtmotiv kod Tomasa Mana" od dr Pikoka[718] iz Lidsa, Engleska. Posle ručka i naveče sam dugo čitao taj spis. Budi sećanja na kompleks mog života i zbog toga je uzbudljiv.

Na večeri mali Tenenbaum sa svojom majkom Mađaricom.

Novinske vesti o nemačkoj radničkoj politici i boljševičkim strujanjima kod radništva, protiv kojih se zasada praktično ništa ne preduzima nego se samo deluje simbolično-ideološkim rečima utehe. Višemilionsko izdanje medalje u čast prvog maja, na kojoj se nalaze Gete, orao Rajha,

kukasti krst i moskovski amblem *srp i čekić*. Celokupna prevarantska zbrka nacizma dolazi do izraza u toj mešavini simbola.

Dalje vesti o skandalu sadističkog Privatnog instituta u Štetinu, u kojem su nemačko-nacionalni ugledni ljudi kinjeni kao „državni neprijatelji", i o bojažljivim nastojanjima protestantske crkve da se ujedini sa rimskom crkvom. Južnonemački sveštenici u poseti kod kardinala Faulhabera. —

Ugovor za *Jakova* od Bonijea i 1000 kruna.

Rastanak sa Golom koji se, zahvalan na primljenim darovima i gostoprimstvu, vraća svom skromnom francuskom docentskom životu.

Četvrtak, 12. IV 34.

Topao prolećni dan. K. je veoma rano odvezla Goloa na železničku stanicu u Cirihu, ali je onda posle još jednom sa mnom doručkovala. — Pisao dalje na pismu.

Blesavo pismo od gospođe Fišer, očigledno po nalogu Bermana: savetuje mi da, s obzirom na moju knjigu i moju kuću, privolim Eriku da bude malo „obazrivija”. Na to se može odgovoriti samo odbijanjem.

U jednom diseldorfskom listu članak: „Stranputice Tomasa Mana". Članak mi je, uostalom, dostavljen sa švajcarske strane.

Ručali smo već u 1 čas. K. je morala pre 2 časa da ode za Cirih na šoferski ispit i potom da obavi kupovinu. Vratila se tek za čaj; šoferski ispit je bio veoma neprijatan i naporan.

Berman piše o *M. J.* i očekuje da će za kratko vreme postići isti tiraž kao i sa Jakovom. — Simpatično, oduševljeno pismo mladog Rabenera o knjizi. On i njegovi prijatelji žarko očekuju treću knjigu „kao što je Josif žarko želeo šarenu haljinu".

Posle ručka i naveče čitao Faladin roman o lupežima, čiji predgovor predstavlja puku licemernu podvalu. Ali podvala je ipak časna jer sada F. najavljuje jedan roman sa tematikom krvi i zemlje. Neki autor sa izražajnim imenom Tor Grote piše o „Mali čoveče — šta sad?": „I danas kada se firer sa uspehom bori protiv nezaposlenosti, ovaj roman bi trebalo mnogo da se čita". Taj nezgrapni vizantinizam pred praznoverjem izjava je jednog modernog nemačkog pisca.

Petak, 13. IV 34.

Dalje na pismu. U podne sam se sa K. odvezao u grad, gde smo meni kupili pantalone od flanela. Potom kod dr Aspera[719] koji je napravio rendgenski snimak oštećenog korena i utvrdio termin za operaciju (24. i 25. ujutru u 8 časova). Posle toga smo svratili u jedan kafe da popijemo vermut.

Posle ručka čitao knjigu „1848" koju je poslao autor Kersten[720]. Nemoć nemačkog građanstva, kao i uvek.

Na čaju mali Perl koji se vratio iz Nemačke; razgovor nije bio baš zanimljiv. Sedeo je skoro do sedam časova i protraćio mi vreme. Dao je svoj seminarski rad o Konradu Ferdinandu Mejeru i meni, s molbom da ga pročitam.

A. Erenštajn[721] je poslao svoj kritički osvrt na knjige o Josifu iz *Berner Tagwacht*-a.

— Berman je poslao fotografije berlinskih knjižarskih izloga u kojima su u velikom broju izložene obe knjige.

Korodi izveštava o jednom novom minhenskom časopisu *Das innere Reich* koji izdaju Meho[722] i Alverdes[723]. Predgovor polemički uperen protiv „izbeglih predstavnika duha"[724], kao da nacionalsocijalizam ima da se bori — i kao da je ikada imao da se bori.

Još sam malo prošetao pri pastelno sivo-plavo-tmastom večernjem svetlu.

Posle večere smo na Radio-Rimu slušali jednu Hajdnovu simfoniju.

Subota, 14. IV 34.

Proleće u vrtu. Žute „forzicije" još daju ton (i ukrašavaju predvorje), ali postepeno

preovlađuje zelena boja i voćka pred kućom koja treba da da hlada, već pupi. Blaže je nego u Minhenu u ovo vreme. Već se drže otvoreni prozori i vrata.

Nastavio pismo, primičem se kraju.

Išao sa K. (bez prsluka) u šetnju.

Pisma od Fidlera i Klausa o *M. J.*

Preko dana čitao samo novine i časopise.

Dok sam radio na pismu, prekinula me predveče poseta dr Helbinga. Pričao je o jednom maturskom ispitu u Cuocu, kojem je prisustvovao nemački komesar (iz Saksonije) sa kukastim krstom. Jedan maturant je kao svoju privatnu lektiru naveo moje knjige, posebno *Smrt u Veneciji*, našto mu je komesar održao malo predavanje. Posle je Helbingu

izrazio svoje čuđenje zbog „literarnog" karaktera ispita. U Nemačkoj mladi ljudi ne čitaju moja dela, a ni Getea ili romantičare ili bilo što drugo, nego samo propisane nacionalne proizvode. Stid i sram zbog ruiniranog nemačkog nivoa jasno proizlaze iz njegovih reči. — Uostalom, inostrani nemački maturanti ne moraju da polažu „idejno-politički ispit". —

Dr Hajns uznemirava K. sa pitanjima koja se odnose na raspru sa minhenskim Finansijskim uredom. Bilo bi veliko zlo ako bi tamo došlo do nekih novih otkrića i konflikata.

Slušali smo na „Berominsteru” 7. Betovenovu simfoniju pod rukovodstvom Vajngartnera koji ovde upravo priređuje nemoguće, muzički potcrtane, matinee Fausta. Problematika 2. stava Sedme simfonije koji se, inače sav u duhu tužnog marša, začudo zove „allegreto” i koji je u stvari suviše duhovit za jedan tužan marš.

Energično pismo barona fon Pehmana iz Minhena biskupu Rajha kojim obznanjuje svoje istupanje iz protestantske crkve. Zamera crkvi što ćuti o nesreći koja je snašla nearijevce i jevrejski živalj. Još nije izumrla sva čestitost. Nasuprot tome stoji bezobrazan govor Gebelsa na radiju. Unifikacija partije i države u Bavarskoj ne ide baš na ruku srećnom rešenju mog problema, naprotiv čini ga sve neizvesnijim.

Kritički prikaz *M. J.* u *Morgen*-u[725]. U tom izvrsnom pripovedačkom delu, kaže se, ne treba tražiti religioznost, a ponajmanje jevrejsku religioznost.

Nedelja, 15. IV 34.

Idealan, već letnje topao prolećni dan. Dovršio sam 12 stranica dugo pismo

Ministarstvu i oko podne sam ga još pročitao K. Nije imala nekih znatnijih primedaba.

Odvezli smo se kolima preko Cumikona i odande smo pošli dalje u šetnju.

Posle ručka čitao Faladinu knjigu.

Na čaju švajcarsko-jevrejski pravnik i poslovni čovek koji je bio kod K(atjinih) roditelja i preuzeo iznos za Erikin novi auto. Ovaj simpatični čovek, inače nastanjen u Bazelu, pričao je interesantne stvari o Nemačkoj, čija privreda, kako mu se čini, rapidno propada. Neće proći ni dve godine do totalne propasti. On veruje da će doći do rata i sloma Rajha. Pri svemu tome on gaji određene simpatije za neke principe nacionalsocijalizma. Ali, kaže da je zbrka stravična. U vezi sa našom stvari preporučuje da angažujemo još jednog švajcarskog advokata sa političkim

vezama. — Posetićemo ga u Bazelu.

Pisao sam Erenštajnu i Rabeneru.

Na večeri mladi Hans Rašer sa svojim mrkim očima koje mi se dopadaju.

Slušali smo milozvučnu muziku iz Ciriha.

Ponedeljak, 16. IV 34.

Pravi letnji dan, sunce žari punom snagom. Silno bujanje cvetova i lišća. Čak i bukova živica koja je sve do kraja zadržala lišće od prošle godine dobija sada svežu zelenu boju.

Radio sam dalje na Razgovoru između Josifa i Potifara.

Prispeli su Vasermanov posthumno objavljeni roman i jedna interesantna knjiga A.

Cvajga o Nemačkoj i Jevrejima[726].

Samo sam malo prošetao po vrelom suncu.

Posmatrajući radnike koji rade na susednoj vili konstatovao sam da je Menijer[727] dobro prikazao proletersku telesnost: onaj doduše muskulozni ali opušteni i čvornovati karakter golog gornjeg tela.

Ručali smo u 1 čas i u 4 časa smo se odvezli do Rašerovih na kej Limata, gde je bilo i drugih gostiju na čaju i gde se sa balkona i prozora mogla posmatrati istorijska svečana povorka „Zvonjava u šest sati” kojoj prethodi „Spaljivanje zime” na trgu Belvi. Lepe nošnje esnafa. Popularna humoristika krojača. Na „spaljivanje” nisam išao.

Utorak, 17. IV 34.

Teška julska toplota, neprirodno. Pišem u košulji i flanelskim pantalonama.

Nastavio Razgovor.

Sa K. kolima do šume, gde smo išli zgodnim novim putem.

Čitao *Zlatnog magarca*.

Najzad sam Šikeleu poslao pismo koje sam uputio redakciji *Arb. Zeitung*[728].

Juče uveče sam dugo sa velikim zadovoljstvom čitao Cvajgovu knjigu o Jevrejima.

Posle čaja sam diktirao pisma, i. o. i za Bermana u vezi sa pismom Ministarstvu[729]. Ispisivao posvete u primerke *M. J.*

Pismo od Hajnsa: za osam dana ima audijenciju kod jednog referenta. To je smešno.

Pre 8 časova odvezli smo se u pozorište, gde se Ebert u francuskoj veseloj igri „Drugovi"[730] (Veliki kneževi u izbeglištvu) oprostio pred svoje putovanje u Argentinu. On i Holstenova[731] su lepo igrali svoje uloge. Komad je osrednji. Posle toga smo u bašti hotela „Peter" večerali u društvu Hartunga, Faezija i sina, Eberta, dramaturga Hiršfelda i jednog mladog jevrejskog kapelmajstera. Sa Hiršfeldom razgovarao o pozivu koji je pozorište uputilo Hajnrihu. Zanimljivo. Ebert je jedan zanimljiv, prirodan čovek. Bilo je već kasno.

Sreda, 18. IV 34.

Juče je bilo 31° u hladu; kažu mi da ne pamte ovakvu vrućinu u ovo doba godine.

Danas nešto jači vetar malo rasteruje ovu moru. Sada je već veoma sveže.

Umoran, radio malo dalje na Razgovoru.

Išao u susret K. i s njom sam se odvezao do šume, gde smo prošetali.

Posle ručka čitao Vasermanovu bračnu ispovest, o čemu sam popodne pisao Klausu za Amsterdam.

Korigovao sam prepis pisma za Berlin koje će najpre biti upućeno Bermanu.

Bertramu sam vratio natrag njegove knjige.

Uveče smo slušali prvu Betovenovu simfoniju sa našeg dobrog snimka a zatim modernu švajcarsku muziku (Moris)[732] iz

Ciriha.

Četvrtak, 19. IV 34.

Pisao dalje scenu u palmovom vrtu.

Telefonski poziv Hiršfelda iz pozorišta: Hajnrih je otkazao, trebalo bi da u ponedeljak uskočim sa *Geteom kao reprezentatom građanske epohe*[733]. Pristao sam posle dužeg kolebanja, iako mi neophodno skraćivanje predavanja teško pada; veče uoči predavanja je Valterov koncert a narednih dana imam zakazano kod zubara.

Nervozno opterećen, uznemiren i umoran.

U podne sam sa K. bio u gradu, gde sam kupio cipele i cigare.

Popodne je stigla Ilze Deraburg iz Pariza,

gde navodno veoma pesimistički gledaju na nemačku privrednu situaciju.

Diktirao sam pisma: za Gujerovu radi produženja ugovora o zakupu kuće i za dr Hajnsa. Potom sam olovkom prošao članak.

Na večeri, pored Ilze D., dr Sifer koji je sa K. razmatrao poreske stvari.

Petak, 20. IV 34.

Malo sam napredovao — kišovito. — Sam sam prošetao. — Mnogo pisama: od Levenštajna, Jelski univerzitet, Korodija, Rabenera (o Vasermanu), od Hercove, Hajnriha, Rajzigera, pozivnica za Bazel na svečane igre posvećene Šubertu i Veberu.

Knjiga preminulog švajcarskog kritičara Roflera *Por-treti iz novije nemačke*

literature[734] sa jednim po mom mišljenju ne baš dobrim, iako simpatičnim člankom o meni — verovatno, uostalom, najboljim i najprilježnijim prilogom u knjizi.

Popodne sam malo obavljao prepisku. Umoran.

Subota, 21. IV 34.

Vedro vreme. Tokom prepodneva smetala mi je muzika dece i pri tome sam zaboravio da su slavili svoj rođendan[735].

Malo sam radio, neraspoložen.

Napravio sam nekoliko koraka i išao u susret kolima kojima je K. dolazila sa gospođom Knopf[736]. Došla je na ručak i saopštenjem telegrama koji je u Parizu primila

od svog muža izmenila celu perspektivu. Englesko izdanje *Priča o Jakovu* treba da se pojavi u Njujorku 6. juna za moj 59. rođendan i to u mom prisustvu i u prisustvu K., s tim što će se tog dana održati „public dinner" i neke druge svetkovine. Troškove snosi izdavačka kuća, takođe i polovinu putnih troškova za K. Dali smo svoj pristanak, iako će u najmanju ruku biti nevolja sa pasošem, a pored toga sve to će biti veliko opterećenje za K. Predviđen je boravak od nedelju dana, putovanje će trajati 3 nedelje.

Berman je telegrafisao da smatra da je pismo Ministarstvu na svom mestu, da je dostojanstveno i delotvorno.

K. je gospođu Knopf odvezla natrag u hotel, a Ilze D. je decu odvela do Špringlija.

Pisao sam Fidleru. Izdiktirao sam dopunu

uz pismo Ministarstvu u vezi sa Amerikom. Za večeru „Asti” i delikatese. Posle sam čitao Ljeskovljevu lepu priču Pigmejac. Kasnije smo slušali prenos poslednjih scena Verdijevog „Don Karlosa” iz Gradskog pozorišta.

Nedelja, 22. IV 34.

Blago kišovito vreme. Pisao dalje, malo živahnije.

Zubobolja, stavljan jod.

Pisao Franku. — U šetnji sa damama.

Naveče Valterov[737] koncert u muzičkoj dvorani. Imali smo dobra mesta i užitak je bio (?). Bečki filharmonijski orkestar je divno svirao i Valter je jedan fascinantan dirigent. Čuli smo uvertiru Oberona, jednu kratku Mocartovu simfoniju, Predigru i Ljubavnu

smrt i Sedmu simfoniju Betovena, čije je finale izvanredno izvedeno. Frenetičan aplauz.

Posle toga u sobi umetnika. Ponovni susret sa Valterovima posle dugog vremena. Susret sa koncertmajstorom Buksbaumom[738].

Zatim u „Borolak”, gde smo učetvoro večerali sa Valterovima. Živ i prisan razgovor do u kasne sate. Tek oko 2 časa u krevet.

Ponedeljak, 23. IV 34.

Juče nas je pred polazak na koncert nazvao dr Hajns da izrazi svoje oduševljenje mojim pismom Ministarstvu. Namerava da ga umnoži i da ga i sa svoje strane upotrebi na raznim mestima, naročito kod Ministarstva spoljnih poslova u Berlinu.

Kasno ustao. K. je već išla po tekst

predavanja od prepisivačice. Napisan je suviše sitno na prevelikim tabacima.

Prepodne sam još jednom prošao predavanje, skraćivao sam ga i stavljao znake na mestima koja želim da istaknem.

Išao na šišanje dole u mesto i okolnim putem kući.

Pismo Ministarstvu je otišlo.

K. u američkom konzulatu gde su u vezi sa pasošem bili veoma predusretljivi.

Ceo dan umoran od jučerašnjeg ekscesa, nervozno srce. I pored toga mislim da ću večeras dobro obaviti svoj posao. Nameravam uostalom da u Bazelu posetim dr Gigona, kojeg mi je preporučila Aneta Kolb, a preporučili su mi ga i drugi, da ga konsultujem u vezi sa

mojim zdravstvenim stanjem. —

Dovršio sam pismo Franku a onda sam se oblačio — smoking. U pola 8 smo pojeli neku hladnu zakusku i odvezli se do pozorišta, gde me je dočekao Hans Rašer, kojeg sam, kako K. misli, osvojio. Pošto je padala kiša, otpratio me svojim kišobranom do predvorja, gde je več čekao Hiršfeld, preko kog sam mladića nagradio jednom ulaznicom. Sala je, kao što se kod ovog četvrtog predavanja u Cirihu i s obzirom na već poodmaklu sezonu i moglo očekivati, bila slabo ispunjena, tj. samo su mesta od po 2 i 1 franka bila prodata. No, ja sam bio dobro raspoložen, tako da sam tekst, živahno i bez ikakvog zamora pročitao za 1 čas i 20 minuta. Dva puta sam morao da izađem zbog aplauza.

Sa Hiršfeldom, koji je bio veoma zadovoljan, naročito sa komunističkim

završetkom, popušio cigaretu u sobi za konverzacije, gde mi je sa zahvalnošću uručeno 400 franaka honorara. Mali Rašer se opet našao tu i utanačen je jedan improvizovan kraj večeri kod njega kod kuće. Mi smo se odvezli onamo sa gospođom Rašer, dok su mladi ljudi išli pešice. Uz čaj, pivo, sendviče i kolače posedeli smo skupa još jedno jedan sat. Od starog Rašera bilo je vesti iz Rima i Napulja. Hans mi je poklonio jednu knjigu Musolinijevih spisa i lepe poštanske karte urađene po Hodlerovim crtežima. Sada je pred maturom, ali noćnim čitanjem i naročito bavljenjem mojim spisima zapostavlja svoje nauke. Njegovo sasvim fino izrezano lice izobličeno je brazgotinama, ostacima teške opekotine koju je zadobio kao dete kada mu se zapalila brada napravljena od vate. Ali oči su mu ostale lepe ili simpatične. Pri tome govori jedan smešan, upola nerazumljiv švajcarski nemački.

Utorak, 24. IV 34.

Delom kišni, sveži dani. Napisao jednu stranicu romana i počeo da pišem pismo Hajnrihu.

Išao sa K. u šetnju.

Bibi treba da se uključi u jedan kvartet i da nauči da svira bračo; potreban mu je instrument. Razmatrali smo pitanje da li da ga kupe K. roditelji u Minhenu ili da ga mi ovde kupimo. To pitanje se već samim time rešava što su oni već ostavili novaca i što će ga uskoro još ostaviti.

Posle ručka sam čitao dobro pisanu i pametnu Švarcšildovu[739] knjigu *Kraj iluzija* koja je, kako mi se čini, inspirisana strahom da će Nemačka podjarmiti ceo svet.

Posle čaja diktirao više pisama.

Kete R. piše da u kući Fišerovih vlada veliko oduševljenje zbog pisma Ministarstvu.

Dopis nekog ciriškog advokata o jučerašnjem predavanju. Telefonski poziv Tenenbauma u istom smislu. Dobronameran izveštaj u *N. Z. Z.*

Dovršio pismo Hajnrihu.

Preko radija čuli delove Valterovog koncerta u Štrasburgu.

Glavobolja, umoran. Sutra ujutru predstoji mi tegoban put do zubara. Bojim se da mi u tom pogledu sada predstoji period uznemirenja.

Sreda, 25. IV 34.

Danas sam se okupao već u 6 i petnaest, popio sam šoljicu čaja i potom sam se sa K. odvezao u grad, gde mi je kod dr Aspera (koji je bio na predavanju) sat i po obrađivan koren pod krunom na gornjoj levoj strani i desni (?). Teška i dugotrajna terapija obavljena je pod anestezijom; posle sam imao znatne bolove pod zubnim mesom i korenom, ali su se brzo smirili. Oko 10 čas. sam se sa K. odvezao kući, gde sam doručkovao i ostatak prepodneva sam ispunio sa prepiskom (Pinkus, Rabener, Hercova i dr.).

Vreme je sveže i češće sunčano. U podne sam sam išao u šetnju preko Johanisburga i sa velikim zadovoljstvom sam u vrtlariji posmatrao jednog crnpurastog mladića kako, sa malom kapicom na glavi, veoma zgodan i go do pojasa, radi. Oduševljenje koje me obuzelo kod tog prizora tako jeftine, svakodnevne i

prirodne „lepote”, prsa, napetih mišića, navelo je posle moje misli opet na ono irealno, iluzorno i estetsko kod takve sklonosti, čiji se cilj, kako se čini, svodi na posmatranje i „divljenje” i, iako erotskog karaktera, ne teži za realizacijom niti putem razuma niti putem čula. Verovatno je tu posredi uticaj smisla za realnost na fantaziju koji omogućava to oduševljenje, ali ga vezuje za sliku.

— Ilze Dernburg se u podne oprostila od nas sa rečima punim zahvalnosti koje su joj očito dolazile is srca.

Posle ručka sam čitao novine i Švarcšildovu knjigu.

Mladi Perl je telefonirao da je utvrdio da je primerak *Kule* sa Hofmanstalovom posvetom meni, koji je dospeo u prodaju, minhenski antikvar Volf u decembru kupio od gospođe

Licman[740]. Očigledno sam joj tu knjigu bio pozajmio. Nije loše.

Napisao sam čestitku Maksu Brodu[741] za almanah koji treba da se pojavi za njegov 50. rođendan.

Naveče smo sa decom bili u pozorištu, gde se davao komad „Alpski kralj i neprijatelj čoveka"[742], taj ljupki i originalni narodni komad koji svojom dobrodušnom finoćom predočava u kolikoj meri se srozao današnji ukus.

Četvrtak, 26. IV 34.

Opet sam ustao u 7 časova (posle loše prospavane noći, pošto mi je smetala oteklina i razdražena koža) i posle provizornog doručka sam bio kod Aspera, gde sam u mom životu

doživeo najmučnije sate kod zubara: zbog otekline nije moglo da se pristupi anesteziji, tako da je dugotrajan rad pod zubnim mesom morao da bude obavljen pri čistoj svesti. Mladi doktor mi je na kraju dao kompliment na mom strpljenju. Bolovi su, uostalom, posle bili manji nego juče.

Kod kuće još malo doručkovao.

Hladno je. Na brdima novi sneg. Stabla u punom belom cvatu.

Juče telefonski razgovor sa Erikom. Sredila je stvar u vezi sa prepisivanjem skraćenog teksta predavanja u Bernu, gde ću ga onda i preuzeti.

— Popodne sam radio malo dalje na romanu. Išao sa K. u šetnju. Pri jelu velike smetnje zbog otekline.

Posle ručka čitao *Zlatnog magarca*. Veoma umoran. Odmarao se i unapred se obrijao za sutrašnji dan, pošlo već u pola 12 treba da budemo kod američkog konzula.

Gujerova je na naše zadovoljstvo prihvatila predlog da i nadalje ostanemo u kući po staroj ceni i da kiriju isplatimo za tri četvrt godine unapred.

Obavljao prepisku.

Berman javlja da namerava da na jesen izda knjigu eseja. Treba naći naslov za knjigu.

Lion na izraženu želju šalje svoju studiju o *Josifu* koju sam pročitao. Fragmentarna je i duhovita i morala bi da bude dopunjena; uostalom, on i kaže da će je još dopuniti.

Bolovi, ispirao usta kamilicom.

Pisao sam Bermanu, predočavajući mu još jednom potrebu da se razmotri pitanje knjige eseja.

Ljubazno-dirljiva pisma od mladog Borela i jednog danskog studenta koji piše na engleskom.

Petak, 27. IV 34.

Vedar prolećni dan. Loše sam spavao jer me mučio potmuli bol otekline. Pred jutro sam ustao da ispiram usta kamilicom.

Dovršio sam scenu u vrtu. Sada će stvari morati malo brže da krenu, moraću naprosto u trku da pređem nekoliko godina, što će se povoljno odraziti i na estetskoj promeni tempa.

Pismo od kompozitora Veclera[743] iz Askone o bazelskom predavanju o Vagneru. Šalje rukopis svojih predavanja.

Ispiranje kamilicom blagotvorno deluje na oteklinu koja se povećava ali manje boli.

U podne sam sa K. bio u Cirihu u američkom konzulatu, gde sam morao da signiram mnoge primerke *Budenbrokovih* i *Kraljevskog visočanstva*. Velika predusretljivost po pitanju pasoša.

Posle toga sam kupio dva šešira: jedan filcani i jedan slamni. Odvezli smo se natrag za Colikon, odakle smo, pošto smo ostavili kola, krenuli u lepu šetnju kroz mladim rastinjem osveženu šumu. Ta kombinacija uživanja u gradu i prirodi veoma mi se dopada. Izrazio sam svoje zadovoljstvo zbog nemoći Minhenaca da nas spreče da slobodno živimo u jednoj lepoj

kući, da putujemo za Ameriku, čak i bez pasoša itd.

Posle ručka mi je bilo zlo. Verovatno je stomak reagovao na nevolje sa zubom poslednjih dana i na oteklinu. Malo sam spavao i nisam ništa jeo, samo sam popio čaj. Pisao sam Vecleru i Šuhu i diktirao sam više pisama, između ostalog i za Hajnsa i Gajerovu. Izostavljeno poglavlje „Dečak Henoh" treba da se pojavi u *Morgen*-u. Neugodan problem predstavlja za mene pitanje da li da se odazovem pozivu *Europaische Blätter*[744] da se javno, eventualno u *Times*-u, založim za nesrećnog Osijeckog[745] koji propada u koncentracionom logoru. I pored sve mučnine, želje za ćutanjem i beznađa, imam osećanje da bi ipak to trebalo da učinim.

Za večerom sam uzeo samo malo supe i crnog vina sa biskvitom.

Bern, subota, 28. IV 34. Hotel „Belvi'.

Polazak iz Kisnahta jutros oko pola 10 č. u prilično lošem stanju. Ovi odlasci kod zubara loše su se odrazili na moje nerve, na stomak. Vožnja preko Lencburga sa kratkim predahom u jednoj krčmi u kojoj smo popili vermut. Ovde smo stigli oko 1 č. Stupili u kontakt sa Erikom koja je ubrzo došla da nas srdačno pozdravi. Sa njom smo ručali odmah tu blizu hotela u restoranu u sklopu kafea, gde sam prošli put sam naveče nešto prezalogajio.

Posle sam malo prilegao. U 5 č. je došla Erika koja se sa A. M. Švarcenbah i Gizeovom veoma lepo smestila na istom (4) spratu; sa njom sam onda razmatrao pitanje skraćivanja teksta predavanja o Geteu. Pili smo čaj. Erika je zatim otišla na probu, a ja sam sa K. pošao u šetnju preko lepe Laubenštrase i mosta.

Konstatovali smo da ćemo i ovaj prvi maj kao i pre godinu dana provesti u Bazelu — kakva podudarnost i ponavljanje iz dana u Arosi. Za učinjeni napredak u poređenju sa tadašnjim bazelskim boravkom, kao i za postignutu stabilizaciju prilika, simbolično govori činjenica da smo ovog puta došli sopstvenim kolima. —

Erika govori o velikom uspehu koji je u njenim krugovima, sudeći po onome što je čula, postigao *M. J.*, daleko veći nego što je imao *Jakov*. — Pričala je nadalje o jednom Bertramovom učeniku koji je ovde doktorirao kod Štriha sa radom o propratnim pojavama i vrstama teatra. Taj rad je naime Bertram odbio zato što se u njemu pohvalno pominju „marksisti i Jevreji”, što je na kraju i priznao, pošto je najpre svoj negativan sud obrazložio manjkavostima rada stilske prirode. Kažu da

je Bertram najtvrdokorniji i najbigotniji među nacističkim profesorima, da je nemoguć i nepodnošljiv.

Vreme je našem putovanju bilo manje naklonjeno nego što smo se nadali, ali danas barem ipak nije padala kiša. Uz put se doduše u nekoliko navrata pomolilo sunce. Išli smo najdirektnijim putem, zaobilazeći Arau i Lucern, i pri tome nam vožnja nije pružala mnogo prirodnih draži; tek se pred Bernom ukazao lep prizor šumskog predela i parka. —

Sa K. u pola 8 u trpezariji. K. je poručila večeru a ja sam uzeo samo supu. Zatim pešice do pozorišta, odmah tu blizu. Sala je bila puna, onako kako je to subotom uobičajeno; publika se pokazala kao ne baš glupa, simpatično predusretljiva i prijemčiva. Među publikom je bilo mnogo takvih koji su program već poznavali — stalni posetioci. Na početku sam

bio prilično iznemogao, ali sam se celim srcem predao stvari, popio sam šoljicu čaja, popušio sam nekoliko cigareta i onda sam se oraspoložio, iako smo se tiskali za stolom sa stranim ljudima. Program je i ovog puta bio odličan, raznovrstan, odmeren i zabavan. Političke stvari izazvale su oduševljenje. Erika, koja je prilikom svakog svog nastupa delovala drugačije, izvrsno je igrala svoju ulogu lude u novom skeču i burno je pozdravljena. Bio sam oduševljen i od srca sam se radovao. Posle smo pozdravili članove ansambla i čestitali im. U hotel smo se vratili sa Erikom, Gizeovom, Anom M. Švarcenbah i Editom Litman[746]. Erika je u svojoj sobi priredila mali prijem sa suvim šampanjcem i zakuskom. Ja sam posle još pročitao scenu u vrtu koja je ostavila lep utisak i podstakla raznovrstan razgovor. Bilo je već 2 č. posle ponoći kada smo se rastali. — Karakterističan susret sa mladom telegrafistkinjom na putu za hotel. Poznanstvo

sa jednostavnim bečkim impresarijem koji sa ovim poduhvatom pravi značajan posao i ima američke planove. S pravom, po mom mišljenju.

Bern, nedelja, 29. IV 34. „Belvi”.

Sa fanodormom sam veoma brzo zaspao i do pola 8 sam nekoliko časova duboko spavao i posle toga sam još malo dremao. Doručkovali smo i zatim smo spakovali naše stvari radi daljeg putovanja za Bazel. Erika ovde danas ima svoju oproštajnu predstavu i sutra ujutru trupa veoma rano polazi za Holandiju.

Bazel, hotel „Tri kralja", istog dana.

Danas pre podne smo se veoma srdačno oprostili od Erike koju sada duže vremena nećemo videti i oko pola 11 č. smo nastavili putovanje našim kolicima. Putovanje kroz lep,

veoma negovan predeo po divnom prolećnom vremenu predstavljalo je pravo zadovoljstvo i blagodet za oči. Išli smo putem preko Soloturna, gde smo zastali i ušli u katedralu, zatim smo produžili, zaobilazeći Olten, preko Liztala. Veoma prijatno putovanje preko Jure čije stene deluju poput pozorišnih kulisa. Za ručak smo zastali na uzvišenju u banjskoj kući Langenbruk, gde smo ručali na terasi. Topli sunčevi zraci. Potom je usledio silazak u rajnsku dolinu. Negde oko pola 4 stigli smo pred ovaj nama poznati hotel, dobili smo našu staru sobu i onda smo se, pošto smo se smestili, malo odmorili. U pola 5 je došao mladi Štikelberger sa jednim svojim drugom. Pili smo čaj u salonu i dogovorili se za sutrašnji dan. Prodaja karata nije baš bogzna kakva. Poodmakla sezona i lepo vreme verovatno će uticati na posetu.

Bazel, „Tri kralja”, ponedeljak, 30. IV 34.

Juče smo posle 7 časova krenuli kod Joelovih koji su nas pozvali na večeru. Nedeljna gužva po sparnim ulicama. Našli smo kuću u starom delu grada, gde nas je „Tuj" već očekivao pred kućnim vratima. Stari par, brat i sestra, uložili su, i pored toga što je nedelja, mnogo truda da nas pogoste, i posle večere se u dnevnoj sobi, po rasporedu kako smo sedeli i po razgovoru koji smo vodili, skoro do varljivosti ponovila situacija od pre godinu dana. K. je bila sva ukočena i uzbuđena zbog neslućenog prepoznavanja egipatskog bračnog para sestre i brata, tamnog miša i promuklog dabra. Posle je nekoliko puta ustvrdila da je celo vreme morala da se uzdržava; i ja sam bio iznenađen tom sličnošću.

Rano smo se oprostili, bili smo veoma umorni i prilično smo dobro spavali. Danas je sunčano, upola maglovito, veoma blago i toplo

vreme.

Naveče: Ujutro sam još jednom prošao predavanje. Oko pola (?) je mlađi Štikelberger došao po nas svojim kolima i odvezao me do profesora Gigona[747]. Upoznao sam jednog jednostavnog i simpatičnog čoveka koji me je mirno i sa razumevanjem saslušao; rekao mi je da je način života dobar, ali mi je savetovao da smanjim pušenje. Konstatovao je organsko zdravlje, nije imao nikakve primedbe na putovanje za Ameriku i prepisao mi je tablete gvožđa kao sredstvo za jačanje i umirenje. Ova poseta je povoljno delovala na mene.

K. je došla po mene „fiatom”, za trenutak smo još bili u hotelu i zatim smo se odvezli za Rihen, gde smo jedva uspeli da nađemo kuću Adolfa Buša i Serkina, koja leži u lepom predelu. Ručak za velikim okruglim stolom sa bračnim parom, Serkinom, ćerkom domaćina i

jednom prijateljicom. Kafu smo pili u biblioteci koja spaja obe kuće.

Kod kuće odmarao se na krevetu. Zatim čaj i čitanje pisama koja su danas prispela: od Šikelea, Bertoa, Hamburgerove itd. Ovi poslednji pišu o *M. J.* Ja sam potpisao nekoliko pisama koja je K. danas napisala.

Potom smo izišli, obavili smo neke kupovine, naručili smo tablete i u 7 sati smo u jednoj gostionici, u kojoj smo bili sa Erikom, jeli omlet sa čašom crnog vina.

Onda u hotel; preobukli smo se. U 8 časova je Štikelberger došao po nas, vožnja do lokala gde treba da bude predavanje — lepa sala srednje veličine u nekadašnjoj nadbiskupskoj palati. Iznenađujuće mnogobrojna publika, sala je prepuna, veoma toplo pozdravljen i veliko zanimanje publike. Akustički kvaliteti

sale su veoma dobri, tako da su me mogli razumeti i u poslednjim redovima; govorio sam žustro. Predavanje je imalo velik uspeh.

Bušovi i Serkin došli su u čekaonicu; bili su veoma oduševljeni. Urednik X[748] od bazelskih novina zamolio me je da mu dam rukopis za štampu povodom kongresa pisaca.

Odvezli smo se do esnafskog doma na završni sastanak sa studentima i studentkinjama. Poseban doživljaj je bio mladi Burkhard[749], koji je već sa Štikelbergerom bio u hotelu, sedeći meni s desne strane, jedan kao slika lep, fin i ljubazan mladić, romanski tip, otmen i izuzetno simpatičan.

Nismo ostali duže od pola 12. Konstatovali smo da je ceo boravak protekao na veoma zadovoljavajući način, kao uostalom i celo malo putovanje.

Kisnaht, utorak, 1. V 34.

Doručkovali smo i jutros smo posle dobro prospavane noći spakovali stvari, tako da smo iz hotela „Tri kralja" krenuli oko 10 časova. Bilo je i još je uvek vedro i toplo vreme. Putovanje je bilo ugodno i dobro, propraćeno blagotvornim utiscima predela. Predah smo napravili u Badenu, gde smo malo hodali uokolo i uz put na jednoj maloj hotelskoj terasi popili vermut. Za vreme vožnje još uvek smo bili pod utiscima ovog putovanja, imali smo prijatno osećanje da se vraćamo kući rebus bene gestis, jer su se od večeri u „Pfeffermühle" sve do mog ličnog nastupa sve etape i svi stadijumi ovog poduhvata tako srećno odvijali da imamo razloga da budemo zadovoljni i zahvalni. Sećali smo se pažljive inteligencije bazelske publike i njene vedrine kod humorističkih mesta predavanja. Slika

očaravajuće finih crta mladog Burkharda u njegovoj beloj kapi takođe je jedan od tih doživljaja.

Ovde smo opet stigli oko pola 1 i zatekli smo mnogo pošte, iako smo već u Bazelu primali pisma. Berman izražava svoje zadovoljstvo povodom američkog putovanja koje bi se moglo iskoristiti i kod rešavanja mojih minhenskih stvari. Fidler diskretno izražava veoma kritičko-pesimističke stvari o privrednoj situaciji Nemačke, gde je uostalom kulturna borba u punom jeku.

Telegram od Knopfa: putujemo već 19. ovog meseca jednim holandskim brodom od 15000 tona koji do Njujorka plovi 9 dana. Za povratak, 8. juna, rezervisan nam je jedan duplo veći brod iste kompanije koji plovi samo 6 ili 7 dana. Razlozi štednje zacelo su igrali ulogu prilikom izbora broda; ali mi smo posle

telefonskog razgovora sa biroom kompanije odlučili da ne pravimo pitanje i da damo našu saglasnost. Navodno je prva klasa manjeg broda dobra. —

Decu smo zatekli zdravu i zadovoljnu bez ikakvih promena u njihovom načinu života. Oduševljeni su našim susretom sa Bušom i Serkinom i veoma su se obradovali pozivu koji im je Serkin uputio.

Golo javlja na osnovu kazivanja jedne prijateljice: prof. A. Šarf[750], egiptolog, interesovao se kod pisca Rud. Štraca[751] za moje „progonstvo” ili povratak. Štrac odgovara: „Ministarstvo propagande želi njegov povratak, ali mi pisci već ćemo umeti da to osujetimo". — Kakav bednik! —

Posle ručka sam prelistao novine, potom sam se malo odmorio i onda sam raspakovao

stvari. K. je kolima išla u Borolak po stare Fišerove[752] koji su danas stigli iz Rapala. Išao sam dole da ih pozdravim: stari je veoma ogluveo. Sedeli smo izvesno vreme na terasi, onda su deca muzicirala. Posle večere politički razgovor u predvorju i dogovor za sutra.

Brodska linijska kompanija Holandija-Amerika šalje prospekte koji ulivaju poverenje. Plan da na povratku siđemo u Roterdamu i posetimo decu[753].

Opet jedan topao dan. Bio sam umoran, pa sam se prepodne bavio prepiskom, pisao sam Budzislavskom[754] zbog Osijeckog, Lionu, pripremio sam za štampu malo poglavlje o Henohu koje je izostavljeno iz romana, pošto *Morgen* hoće da ga objavi.

Rano smo se izvezli, pošto je u pola 1

trebalo da budemo na ručku kod Fišerovih u Borolaku. Ručalo se u društvu bivšeg državnog sekretara Majera[755] i njegove žene, prilično ugodnih ljudi. Sedelo se elegantno na verandi; jelo je bilo dobro. Posle jela smo se još zadržali u vrtu. Stari Fišer veoma čudan i dirljiv u svojoj senilnosti kombinovanoj sa gluvoćom, tako da je za vreme razgovora ponekad potpuno odsutan i nejasan. Nešto humora mu je još ostalo i u osnovi još uvek poseduje dosta oštroumnosti i oštrog osećanja za drugorazrednost onih koji mu uzimaju stvari iz ruku. Za Surkampa je juče rekao da baš ne veruje u njegovu pouzdanost u ljudskom pogledu. Nije „Evropejac”, o velikim humanističkim idejama nema pojma. Kroz te reči govorila je jedna generacija koja je bila bolja i veća od ove nove. On u osnovi gaji isto nepoverenje i prema svom Bermanu. „Dobro je što ste Vi još na vreme sredili stvari”, rekoh mu ja. Danas je rekao da bi svi njegovi autori

trebalo da napuste Nemačku. Pa naravno da bi to svi morali da učine. — Povremeno je dosta zbrkano i nepovezano govorio. — Oprostio sam se s njim sa osećanjem da to možda ili verovatno činim poslednji put. Kada sam mu već na polasku još jednom mahnuo, na što je on još jednom ljubazno klimnuo glavom, nekako me je steglo oko srca, a takvo osećanje imam i sada.

Da čita *Mladog Josifa*, kaže njegova žena, za to mu nedostaje „koncentracije”. Izričito je sebi dao zadatak da mi ništa ne kaže o knjizi. Navodno je Hauptman više puta pred društvom čitao delove iz *Priča o Jakovu*. —

K. je na povratku obavila još neke kupovine. Kod kuće sam se odmarao na krevetu i sa K. i sa Bibijem pio čaj.

Ponovo sam se najavio kod zubara.

Duže pismo od Kerenjija o „hermetici" *M. J.* kojim je, izgleda, veoma oduševljen.

Hercova je poslala jedan ritualno-ubistveni broj nirnberškog *Stürmer*-a koji svojom zločinačkom slaboumnošću prelazi sve granice. Kako stoje stvari sa jednom zemljom u kojoj su moguće takve stvari? Možda je bolje govoriti o *vremenu* koje to dopušta. U 19. veku bi se s nevericom smejali proročanstvu jedne takve regresije.

Predveče sam sa K. išao dole u mesto i obavio poštu.

Sinoć sam počeo da čitam Heseovu novu priču u *Rundschau* i nameravam da nastavim sa čitanjem.

Kerenji potvrđuje moja zapažanja o

vezama *Don Kihota* sa grčkim romanom, naročito sa *Magarcem*.

Slušali smo jedan deo predstave „Salome"[756] iz Gradskog pozorišta, kojoj je trebalo da prisustvujemo i to zajedno sa Štrausom u Rajfovoj loži. Smetala mi je površnost, prevaziđenost i stupidna hladnoća tog nadridela, kao i njegov građanski esteticizam iz vremena od pre rata. Nije li taj Štraus, taj naivni izdanak Carstva, postao daleko nesavremeniji od mene? Zar on kao umetnik ne bi trebalo u „3. Carstvu" da bude mnogo više nemoguć nego ja? On je glup i dovoljno bedan da mu stavi na raspolaganje svoju slavu i ono isto tako glupo i bedno to i prihvata. Jevrejin Hofmanstal[757] mu je pisao tekstove. Sada komponuje jedno delo na osnovu libreta Jevrejina Cvajga[758].

Četvrtak, 3. V 34.

Već oko 10 časova sam se — pošto sam pre toga još na brzinu zahvalio mladom Borelu na predanom pismu i dr Koberu iz *National-Zeitung*-a poslao monstruozni *Stürmer* — sa K. odvezao u grad, gde je trebalo obaviti neke poslove. U robnoj kući smo dali da se naprave slike za pasoše, na koje smo onda čekali u restoranu uz osvežavajuće piće. Onda smo otišli u američki konzulat, gde nas je primio simpatični mladi konzul i kod njega smo u razgovoru sačekali da se završe putne isprave. Savršena koncilijantnost. Mlada američka lica u birou su mi se dopala. Opet sam morao da signiram knjige. Onda smo se odvezli do francuskog konzulata, gde smo sreli državnog sekretara Majera sa kojim smo juče bili u društvu. I tako je sve išlo kao po koncu. Mladi službenik sa kojim smo razgovarali je Elzašanin; ispostavilo se da sam mu u

Štrasburgu posle jednog predavanja dao autogram. Putovanje za Njujork je dakle sa službene strane sređeno — Minhenci mogu da se čude i žeste.

Obavili još neke kupovine i onda se vratili kući.

Pismo od Mejer-Grefea[759]: piše o *M. J.* i o svom razgovoru o njemu sa Hauptmanom u Rapalu. Hauptmanove izjave bile su navodno glupe i intrigantske. Stara budala ne može da zaboravi Peperkorna.

Popodne nevreme. Posle ručka je došao na kafu izvesni gospodin Aermi iz Arburga, jedan za moj ukus malo suviše spiritualistički tip; govorio je o Štajneru[760] i Krišna-Murti[761] i sa pravom stvara sebi brige zbog sveta i njegove budućnosti. Hteo bi da posreduje, izglađuje, da pomiri suprotnosti, da konsoliduje duh i da

ukine difuznost njegovih delovanja. U Josifu vidi određenu pomoć. Rastali smo se prijateljski, sa osećanjem da ništa nije postignuto.

Mnogo pošte, mnogi poslovi. Diktirao sam opširno pismo za Knopfa i Bermana i više drugih pisama. Holand-sko izdanje trilogije o Josifu. Izdavačka kuća Brand & Brand[762] objavljuje prve američke otiske. *Basler Nachrichten* preuzele su i objavile predavanje o Geteu.

Pisao još jedno duže pismo Mejer-Grefeu.

Petak, 4. V 34.

Kiša. Suviše umoran i rasejan, tako da mi čak i pisanje teško pada. Pisao sam Hamburgerovoj i Arnoldu Cvajgu. Trebalo je da idem kod zubara, ali sam otkazao. U podne

sam malo išao da prošetam sa K. Popodne sam spavao. Posle čaja je, pošto se bio najavio, došao mladi Jevrejin Erenfeld, fotograf i pesnik, nezaposlen, lutalica, jedan zgodan momak koji govori kao neki dečak, trenutno ga potpomaže jedna jevrejska potporna organizacija. Ostavio mi je rukopis svog romana koji se nalazi i kod Kverida, obećao sam da ću ga pročitati. Trebalo je mladiću da dam nešto novca. To ću još uraditi.

Subota, 5. V 34.

Preko dana pisao samo pisma.

Na stolovima lepi buketi jorgovana iz vrta.

Na večeri Rašerovi sa sinovima. Rašer je u razgovoru opet došao na novo izdanje Memoara jedne idealistkinje[763] i ponudio mi da se prihvatim obrade te knjige i da napišem

predgovor. Obećao sam da ću knjigu, probe radi, poneti sa sobom na brod.

Razgovori o Nemačkoj i tamošnjim ostvarenjima socijalizma na najnižem nivou i uz besprimerne kulturne žrtve. Borba protiv „marksizma" u Švajcarskoj, zaslepljena i tvrdoglava. Ovdašnje građanstvo ne izvlači nikakve pouke iz sudbine nemačkog građanstva. Postojala je jedna demokratska partija koja je kao u Nemačkoj mogla da podigne most između građanstva i radništva. I ovde ona postepeno nestaje.

Nedelja, 6. maj.

Izgledalo je kao da će biti kiše, ali se popodne prolećno vreme koje ovde podseća na jun razvedrilo; svetlost nad jezerom i nad neobično gusto naseljenom drugom obalom je jako fina i beli i rumeni cvetovi žbunova i voćki

opet su obasjani sunčevim zracima.

Nemirno sam spavao jer je sada oboleo zubni koren na levoj donjoj strani; pred jutro sam ga mazao jodom.

Prepodne sam počeo da pišem zdravicu za Njujork. Išao sam sa K. u šetnju kroz vlažnu šumu, čije je tle prekriveno nekom jako zelenom, detelinastom biljkom, što deluje kao neki tepih.

Posle ručka sam nastavio da čitam rukopis romana mladog Erenfelda i od premorenosti sam skoro zaspao u stolici. Prilegao sam i dobro sam odspavao, pošto mi se zub smirio.

Naveče sam ovih poslednjih dana čitao Heseovu novelu *Čovek koji pravi kišu* u *Rundschau*; ona potiče iz onog velikog sklopa o kojem je već više puta govorio. Lepo je

urađena i obrađuje sferu primitivnog na jedan human način a da je pri tome ne veliča.

Popodne sam hteo dalje da radim na govoru, tragao sam u starim beležnicama za stihovima Beret-Brauninga[764] i zadubio sam se u beleške koje sam tada vodio o mom odnosu prema P. E.[765] u vezi sa idejom romana „*Ljubavnici*”. Na prisan i životno-setan način prisetio sam se strasti i melanholično-psihologizirajućeg osećanja iz onog prohujalog vremena. Od tada je prošlo trideset i više godina. No da, živeo sam i voleo sam, na svoj sam način „iskusio ono ljudsko”. Ja sam već i tada, a 20 godina kasnije u još većoj meri, bio čak i srećan i zaista mi je bilo dato da prihvatim u zagrljaj ono za čim sam čeznuo. — Potajno sam već zavirio u beleške o doživljaju strasti iz onih dana i to u vezi sa stradalništvom Mut-em-enet[766], povodom čije bespomoćne

nesreće mogu delom da se vratim na to. Takođe sam naišao i na prvu belešku za plan koji stoji iza *Josifa* — novelu o Faustu[767].

Doživljaj sa K. H.[768] bio je zreliji, jači, srećniji. Ali one potpune opčinjenosti kakva govori iz određenih beleški iz vremena P. E., onog „Ja te volim, bože moj, ja te volim!”, — onog zanosa kakav je nagovešten u fragmentu pesme: „O, slušaj, muzika! O moje uho slasno bruji, strava od zvuka” — bilo je u mom životu — kao što se zacelo i pristoji — samo jednom. Rani doživljaji sa A. M.[769] i V. T.[770] pak nalaze se još sasvim daleko u periodu detinjstva; i doživljaj sa K. H. bio je pozna sreća sa karakterom životne ispunjenosti, ali ipak već bez onog mladalačkog intenziteta osećanja, one nebeske razdraganosti i duboke potresenosti onog centralnog doživljaja srca sa mojih 25 godina. Tako je to verovatno ljudski

ispravno i snagom te normalnosti ja svoj život mogu jače da uklopim u okvire kanonskog nego putem braka i dece. —

Zubobolja. Moram opet da uzmem joda i veramona.

Iz Bazela smo slušali Oberona. Arija Okeana je lepa.

Ponedeljak, 7. V 34.

Loše prospavana noć zbog zubobolje. Prepodne sam dalje radio na govoru. U 11,15 časova u grad do Aspera koji je sa prilično muke skinuo deo mosta. Ali taj zahvat i prodor u kanal korena ubrzo je doneo osetno olakšanje.

Posle toga sam odneo svoj smoking u krojačnicu konfekcijske kuće kako bi mu

obnovili revere i uz put sam u apoteci kupio razne stvari. Kamilosan je dragoceno sredstvo za ublažavanje bolova, kao što uopšte veoma cenim lekovito dejstvo kamilice i izvana i iznutra.

Posle čaja je Hans Rašer doneo obe knjige *Mejzenburg* od kojih me malo hvata strah.

Kiša sa nepogodom.

Napisao nekoliko pisama: Štilingu u Štrasburgu i za Engelberg u vezi sa jednim predavanjem. Došla su pisma od Hercove i od Rajzigera iz Solduna, koji je opet oduševljen *M. J.* Za junsku svesku *N. R.* napisao je o tome prilog. — *Basler Nachrichten* su poslale svoj kritički osvrt na predavanje o Geteu.

Na večeri dr Šifer[771] koji je sa K. razmatrao poreske stvari.

Prilično je hladno u kući, pošto grejanje ne funkcioniše kako treba.

Utorak, 8. maj 34.

Umoran, očigledno posledica jučerašnjeg napornog dana. Pre i popodne bavio se govorom. Popodne sam spavao. Stiglo pismo od Franka u kome govori i o *Josifu*. Pošto sam pre toga baš čitao prepisku između Getea i Šilera, naslutio sam koliko se velika literarna tradicija na nju nadovezuje. Upisao sam se u knjigu bazelskog Pen-kluba. Čitao dalje roman mladog Erenfelda koji mi se dopada. Zub se smirio. — U podne sam sam išao u šetnju: od Ičnaha uzbrdo šumskim putem i natrag suprotnim pravcem.

Sreda, 9. maj 34.

Boljeg raspoloženja. Završio sam njujorški govor. — Članci iz jevrejsko-nemačkih listova o *M. J.* — Pismo od Bermana koji se raduje što će moći da izda knjigu eseja. On Hajnsu treba na ime troškova da isplati 1500 maraka, ne dopada mi se što ta suma treba da se odbije od deviznog iznosa honorara. — U podne sam pošao u susret K. prema Colikonu i onda sam se s njom dovezao kući.

Posle ručka sam dovršio čitanje rukopisa mladog Erenfelda. Knjiga ima svojih nesumnjivih draži, ali je umetnički ipak dosta nesigurna i nezrela. Sudeći po izgledu autora čudio bih se da na kraju nisam naišao na povest njegove predanosti jednom čoveku, koja je uostalom posle i data na veoma malo uverljiv način.

Posle čaja sam K. pročitao govor, koji joj se u potpunosti dopao.

Naveče smo se odvezli u pozorište, gde smo videli bečki komad „Ulični muzika"[772], jedan dobro igrani (?). Vasermanovi su sedeli u loži preko puta od nas i mi smo otišli do njih. On ovde 17. igra Ričarda III. Još uvek se nalazi u stanju prvog šoka, još uvek mu se čini kao da sanja.

Pre nego što smo pošli razgovarali smo sa direktorom Rizerom.

Signirao sam primerke sa posvetama.

Brodska linijska kompanija Holandija-Amerika potvrđuje rezervaciju kabina. Na „Volendamu" ćemo imati kabinu sa kupatilom a na „Statendamu" čak i luksuznu kabinu. Knopf se izgleda dobro potrudio. Uostalom, treba još da se ispuni jedan obiman upitnik.

Četvrtak, 10. maj 34 (Spasovdan)

Juče sam veoma kasno išao na spavanje i danas sam, prisećajući se Gigonovih saveta, ostao duže u krevetu. Vreme je malo maglovito, blago je i ugodno, sada već više podseća na junsko vreme, ali je kuća u senci i unutra je dosta sveže, tako da je veoma ugodno što se, pošto su instalacije popravljene, popodne može malo zagrejati.

Prepodne sam se bavio romanom.

Lepo pismo od stare Gabrijele Rojter.

Išao sam sa K. u šetnju.

Posle ručka sam malo čitao Lukijana.

Odmarao sam se na krevetu. Na čaju Trebičevi, dr Šifer i M. Tau. Ovaj poslednji je

uveren da se režim u Nemačkoj neće moći dugo održati. Situacija je, sasvim strogo uzev, potpuno identična sa onom u leto 1917. Mnogo je pričao o pristalicama koje imam na sve strane, pa i u nacionalnokonzervativnim krugovima. „Raduje se danu kada ću se uz aplauz studenata opet vratiti natrag.” — Prijatna iznenađenja sa pojedinim ljudima: V. Šefer[773], Posekel[774]! Na drugoj strani: Šter! Na drugoj strani: Hauptman i Štraus[775]!

Petak, 11. maj 34.

Sinoć smo opet išli u pozorište u kojem su se davala dva Šoova komada[776]. „Seosko udvaranje” mi se dopalo. „Religiozno” buđenje Blanka Posneta ostavilo je na mene delom hladan delom operski utisak i čini mi se malo glupavim što je gospođa Rizer zbog toga prolila tolike suze. Trebič je navratio u našu ložu,

takođe i advokat F.[777], kojeg smo bili poslali kod Hajnsa i koji se ponudio da u Berlinu lično preduzme korake u vezi sa našom stvari. Posle predstave smo išli u pozorišni restoran na zajedničku večeru sa Rizerovima kao domaćinima, Kalserovima, Eslerovima i drugim glumcima. Bio sam premoren i nisam se baš naročito dobro osećao.

Uzeo sam fanodorm i danas sam dugo spavao. U 11 časova kod zubara; radio je skoro sat i po na mom zubu, veoma mučno i neugodno. Posle toga sam bio veoma iscrpljen i prenapet, umalo da me obuzme grč plaća. Pojeo sam samo jedan tanjir supe u svojoj sobi. Uzeo sam veramon i luminalete. Zub je nadražen i boli, ali izgleda da podnosi punjenje.

Malo sam odremao. Na čaju mladi Erenfeld koji sa svojim mršavim semitskim ramenima i lepuškastim licem jako podseća na

Josifa, — ali bi bilo dovoljno pogledati ga samo za trenutak! A on nam je svojom detinjskom upornošću pročitao ceo jedan komad od deset slika koji je upravo napisao. Nisam znao šta da počnem s tim. Telefonski smo ga preporučili dramaturgu Hiršfeldu. K. ga je odvezla u grad jer bi inače ostao na večeri.

Danas je opet bio predivan dan. Niko se ne seća tako lepog prolećnog dana. Jorgovan u vrtu je divan, njegov miris nam je stalno u nosu.

K. saopštava u prisustvu Erenfelda da je stigla vest od dr Hajnsa: sutra stiže ovamo iz Berlina. To je iznenađenje i malo neobično. Iz Minhena ga nisu pustili da dođe kod nas. Mora da su ga pustila odgovarajuća mesta u Berlinu. Može se pretpostaviti da mi donosi poziv da se vratim, o čemu teško može da bude reči.

Nedelja, 13. V 34.

Predivni dani ranog leta, ali me njihova u produktivnom pogledu mala izdašnost i rasejanost uznemirava i čini nezadovoljnim. Juče ujutru sam napisao, ut aliquid fieri videatur, jedno duže pismo Rajzigeru. Samo sam malo prohodao, pošto mi je sunce bilo prejako i onda sam posedeo na terasi u ležaljci. Čitao sam *Sammlung*, u kojem se nalazi lep Klausov prilog o de Kvinsiju[778]. Zanimljiv je i prikaz jedne Hakslijeve[779] knjige.

Očekivali smo telefonski poziv i dolazak dr Hajnsa, ali se sve to oteglo do iza ručka. Sa Asperom sam se dogovorio da me za sada privremeno poštedi.

K. je u pola 5 išla po Hajnsa. Pozdravio sam se s njim u dnevnoj sobi, pošto sam prethodno malo odspavao. Nisam ga

prepoznao, budući da ga od našeg susreta u Roršahu više nisam video i da mi je u sećanju o njemu ostao sasvim drugi lik. Za vreme čaja nam je pričao o svojim ličnim pregovorima u berlinskim ministarstvima sa očigledno dobronamernim činovnicima. Zahtev za brisanje sa liste državljana zaista još uvek službeno nije odbijen. Hajns je i nadalje nepokolebljivo uveren da će se stvar srediti i u tom uverenju su ga učvrstili razgovori u Berlinu. Došao je prevashodno zbog nekih poreskih nejasnoća iz 29. i 30. godine, koje i nama nisu jasne, pošto podaci sa kojima on raspolaže potpuno protivureče našim opreznim predstavama iz onog vremena. Moraće se od Fišera dobaviti tačni knjigovodstveni izvodi.

Sa Hajnsom smo išli dole u mesto, gde sam kupio cigarete. Posle sam se preobukao jer smo očekivali goste. Za ukrašenim stolom na večeri kod nas: gospođa Gujer i njen muž, dr Šuh sa

ženom, dr Flajšman i Hajns. Potom razgovor u dnevnoj sobi o političkim izgledima, o muzici, R. Štrausu i dr. Upola prihvatljivo, upola podsticajno, upola mučno osećanje jedne društvene večeri. Hajns se prvi oprostio: jutros je otputovao za Minhen.

K. se brine zbog poreske stvari, ali ja verujem da će se stvar razjasniti ili razrešiti. Nisam bio u pravu kada sam očekivao poziv da se vratim. U Berlinu su od toga izričito odustali, pošto to sredstvo pritiska smatraju štetnim. Na drugoj strani hoće izgleda da sačekaju rezultate njujorškog putovanja, za koje su saznali preko Surkampa i Bermana. Inače sam sebi stavio u zadatak da u intervjuima budem krajnje uzdržan. Ali u pripremljenom govoru neću ništa menjati.

Upisao sam jedan Geteov stih u knjigu mladog Kineza Ti Funga.

Sa K. sam se odvezao do šume, gde je bilo lepo kao u leto, pa smo tu proveli ceo jedan sat u šetnji. Veoma je prijatno kada čovek posle zamorne šetnje ne mora da se vraća pešice po suncu, nego može da se vrati kolima.

Posle ručka smo slušali violinski koncert Čajkovskog u izvođenju Hubermana[780]; ploče proizvodnje firme „Columbija" poklonila mi je K. za rođendan: veoma lepi snimci vanredno virtuoznog komada koji odiše meni dragim stilom Čajkovskog.

Onda sam čitao veoma podsticajne priče Lukijana: novelu o Kombabosu i kraljici, fascinantno i veoma „aktuelno”.

Veoma umoran. Spavao na krevetu. Čaj pio vani na terasi. Oko 4 č. se spustilo veliko nevreme sa kišom.

Sa K. sam obavio prepisku i zatim sam još malo čitao Lukijana. Naveče smo preko radija slušali raznu virtuoznu muziku i jednu pomalo nezgrapnu novelu H. Kesera, koju je autor sam čitao.

Ponedeljak, 14. V 34.

Vetrovit, oblačan dan. Pisao sam Oldenu[781] za London u vezi sa emigrantskim Pen-klubom koji je hteo da me pošalje kao svog prvog delegata za Škotsku. Opširno sam obrazložio svoje odbijanje. Lepa zabava.

U podne sam se sa K. odvezao u grad: poseta Brodskoj linijskoj kompaniji Holandija —Amerika. Veliki „Statendam" neće isploviti 8. juna, nego će umesto njega isploviti „Roterdam", jedan stari, manje elegantan brod. — Kupio ostale stvari, okovratnik, kapu

za jedrenje.

Popodne pre 5 č. opet u gradu: jednoipočasovna mučna obrada kod Aspera tokom koje sam skoro izgubio nerve. Trajalo je stravično dugo dok iz labavog i osetljivog zuba nije izvadio nedavno zacementiranu srebrnu plombu. Onda, uz upotrebu gumene sprege, obrada korena koji je začudo, i pored sekreta, mirovao. Na kraju razdražen i umoran. Zatim sam pošao do kafea „Odeon" kod „Belvija”, gde sam se, po dogovoru, našao sa K. U društvu Korodija, kojeg smo uz put sreli, popio šoljicu čaja. — Zub veoma osetljiv, smeta mi pri govoru. —

U Nemačkoj gebelsovski propagandni pohod protiv kritike, što ipak svedoči o raširenom nezadovoljstvu. Pretnja Jevrejima u Nemačkoj da će ih uzeti kao taoce u slučaju svetskog bojkota ostavlja prilično odvratan

utisak. Novi zakon o veleizdaji stupio na snagu, naravno sa retroaktivnim dejstvom. Jedna elegantna dama, gospođa Kiti fon X., osuđena je na smrt zbog izdaje vojnih tajni Poljskoj. Isto to preti komunisti Telmanu, kome je proces do sada uvek nanovo odlagan. Ti procesi spadaju u propagandni pohod, ali će povećati moralnu izolaciju zemlje, a upravo to saznanje o sve većoj izolaciji izvor je nezadovoljstva.

Utorak, 15. V 34.

Ujutru u 9 časova kod zubara. Opet jedna teška jednočasovna „sedeljka” sa gumenom maskom, koja za mene ima nečeg stravičnog. Antiseptička obrada korena, na čijem se dnu nalazi aktivni apsces. Čini mi se da je Asper doduše savestan ali spor i ne baš mnogo spretan Švajcarac koji mi svojom prirodom baš ne odgovara. Sumnjam da je cementiranje srebrne žice, čije je uklanjanje bilo povezano sa

tako mnogo muka, uopšte bilo od koristi. Zašto nije odmah, kao danas, obradio koren i provizorno ga napunio? Pitanje je da li će uopšte moći da podnese punjenje. Asper mi je dao osnovne podatke za jednog njujorškog zubara, kojeg ću eventualno morati da posetim. Nadam se da na brodu neću dobiti bolove.

Ceo dan se nisam osećao dobro i sklon sam nervoznom grču, što je verovatno posledica napetosti za vreme obrade.

Kod kuće sam malo doručkovao i sa izvesnim zadovoljstvom sam dovršio pismo Oldenu. Potom sam ga odneo u poštansko sandučе i posle toga sam pošao u susret K. sa kojom sam se dovezao kući. Jutro je bilo mutno, ali je preko dana opet postalo vedro i predeo oko jezera na već italijanskom svetlu ostavlja dražestan i primamljiv utisak.

Od Hajnriha je već stiglo lepo pismo za rođendan. Zatim jedno zgodno pismo o Josifu od izvesne Lote Bervald iz Berlina. Hamburgerova piše za oproštaj.

Posle čaja sam slušao lep violinski koncert Čajkovskog. Zašto je kod violinskih koncerata redovno celo muzičko težište na 1. stavu?

Sreda, 16. V 34.

Juče uveče sam opet uzeo fanodorm uz čaj od kamilice da bih preduppredio prenapetosti.

Savršeno lep, svež i sunčan dan. Prepodne radio na romanu; pisao nekoliko redaka dalje.

Išao sam u dugu šetnju.

Posle ručka čitao Lukijanove *Razgovore bogova*. Posle čaja napisao sam Heseu kartu.

Zatim pismo Šikeleu.

Na večeru su došli Korodi, Bajdler iz Pariza i A. M. Švarcenbah. Posle se sedelo u mojoj sobi, u kojoj su danas, kao i u ostalim prostorijama, izmenjeni tepisi. Veče nije bilo neprijatno. Korodi je veoma smešno pričao o jednoj neprijatnoj večeri ciriškog Pen-kluba sa V. Šeferom kao gostom.

Četvrtak, 17. V 34.

Poslednji dan pred polazak u prostranstva s one strane zemaljske kugle.

Sivo, sveže i kišovito.

Juče je prispelo još razne pošte: tužno pismo od Hiršfelda[782], jedno od gospođe Fišer, jedan rukopisni fragment od Liona, lepe fotografije sa zajedničkih časova sa

Fišerovima. Stigli su i knjigovodstveni izvodi od Fišera[783] koje je K. naveče još pomno proučavala. Navedena razlika je manja nego što je Hajns rekao, ali postoji.

Jutros je stiglo pismo od Hajnsa koji, pored 1500 maraka za pokrivanje troškova, moli da mu se na konto na ime honorara isplati suma od 5000 maraka. Neprijatna stvar. Taj novac najpre treba uzeti od Bermana, a kas-nije će se verovatno dobiti od K. roditelja. — K. je pisala H. u vezi sa poreskom stvari koja je nezgodna, ali će se verovatno moći rešiti.

Dugo pismo od Rajzigera u vezi sa njegovim veoma hvaljenim člankom[784] o *Josifu* u *Rundschau* i drugim radovima i neprijatnostima novčane prirode.

Početne korekture knjige eseja kojoj izdavač odlučno daje naslov *Deutsche*

***Meister*[785].**

Pregledao sam korekture i pisao Bermanu. U podne nisam izlazio već sam pakovao veliki kofer, u koji sam slavio materijal i rukopis, u nadi da ću na brodu moći malo da radim.

Prilično uzbuđen. Popodne, dok sam se odmarao, stigla Kurcova[786] iz Minhena, koju je psetance razdragano pozdravilo. Za čajem je pričala o raspoloženju u Minhenu, gde bi nas veoma rado pozdravili, o opštem nezadovoljstvu, o drakonskim merama protiv „kritizera”, o narodnim proricanjima skorašnjeg kraja, o pogubljenju Hitlera (!), o zavođenju vojne diktature, o obnovi monarhije itd. Politička policija je navodno ljubazna i primetno je promenila svoje ponašanje.

Pisao Lionu o njegovom rukopisu.

Kurcova je donela mnoge sitnice, fotografske aparate, zarezač za olovke, kinesko jastuče itd.

Hercogov ekspoze o njegovoj *Političkoj enciklopediji*.

Dalje pakovao. Posle večere sam slušao delove iz Maskanjijeve[787] opere „Amico Fritz". — Nervozan i muka. Boli me jedan drugi zub, ne onaj koji mi se popravlja.

Čitao delove iz Plutarha. Fanodorm uz čaj.

Prispeli su primerci englesko-američkog izdanja *Priča o Jakovu*[788]. Ono ima jednu nezgodnu grešku: knjiga jednostavno ima naslov Josif i njegova braća a da se uopšte ne vidi da je to prva knjiga; ali izgleda da je dobro prevedena. Smrt Rahele me je na engleskom isto tako uzbudila kao i u originalu.

Petak, 18. V 34. U vozu Bazel—Pariz.

Ustao jutros u kući u Kisnahtu u pola 7, obrijao se, doručkovao i dovršio pakovanje. Sve do poslednjeg trenutka bilo je pošte koju je još trebalo obaviti. Još upisao posvetu u *M. J.* za Bruna Valtera. U 8 časova je došao šofer, prtljag je odnet dole i opraštanje. (Od Medi sam se već sinoć oprostio.)

Oko 9 časova smo već poznatim putem krenuli za Bazel i za vreme vožnje smo posmatrali put koji smo prevaljivali kolima i pri tome konstatovali da je vožnja sopstvenim vozilom zabavnija.

Neprijatno otkriće da je u mojoj priručnoj torbici istekla flašica losiona za kosu. Pižama je većim delom upila tu tečnost, pa smo je obesili u kupeu, u kome smo inače sami, da se

suši šireći uokolo taj miris.

Pregled pasoša i prtljaga u Bazelu, na francuskoj strani, protekao je bez poteškoća. Pošto smo se bili smestili u vozu morali smo još da promenimo vagon jer se ispostavilo da ovaj kasnije stiže u Pariz (zadržava se u Langru).

U čekaonici sam popio šolju čaja i Kurcovoj smo napisali kartu sa porukom da mi pošalje sadržinu moje tašne (predavanja, za svaki slučaj).

U vozu je bilo malo putnika, tako da nismo bili ometani. U 12 časova ćemo jesti u kolima za ručavanje.

Posle jela, koje mi je zbog mojih loših zuba bilo otežano, bili smo u Belforu, i u 5 časova smo prošli Troa, koji nam je takođe bio uz put kada smo se vraćali iz San Rafaela kući prema

Bazelu. Malo sam odremao i malo sam čitao *Don Kihota*. Predeo je pretežno bez nekih svojih draži i vreme prilično sporo protiče.

Subota, 19. maja 34. Na parobrodu „Volendam”.

Juče uveče u pola 7 č. prispeli u Pariz, Gar de l'Est. Na stanici su bili Golo i jedan službenik Brodske agencije. Vožnja do Severne stanice, gde su se pobrinuli za naš veliki prtljag. Onda do hotela „Mirabo”. Susret sa Valterovima u njihovom apartmanu. Odustali od ideje da slušamo „Don Huana” pod vođstvom V., koji je u tu svrhu već bio u odgovarajućoj toaleti. Sa Golom pešice do našeg poznatog restorana kod Luvra, gde smo večerali u ugodnoj atmosferi. Bio sam veoma umoran; posle jela mi je bilo bolje. Išli smo kroz Tiljerijski park pri vedrom nebu i mesečini, pili smo čaj pred kafeom „Maksim” i

ćaskali smo sa Golom, čiji se simpatičan, čestiti karakter i ovog puta pokazao u svom sjaju. Taksijem natrag u hotel, gde smo se oprostili od G. i pošli na spavanje.

K. je čula od gospođe Rajf: R. Štraus se odmah raspitivao za nas i navodno je izjavio da je ipak šteta — da bih mogao veoma dobro da živim u Nemačkoj — pa niko nema ništa protiv mene — A „Protest”? — No da, to je bila brzopleta stvar — Hauseger*[789]* ga je nagovorio — a uz to u tom duhovitom napisu u svakom slučaju ima i stvari koje se mogu odbaciti. —

Danas ustao u Parizu u pola 7 posle relativno dobro prospavane noći. Službenik brodske agencije došao je po nas u pola 8. Lepo jutro, ali se pri polasku i prvih časova potom nisam osećao dobro, bio sam veoma nervozan. — Dugo čekanje u vozu posle prazničnih gužvi

na železničkoj stanici. Potom vožnja do Bulonja bez zadržavanja u društvu jednog engleskog bračnog para i još jednog opunomoćenika brodske agencije. Malo sam dremao.

Dolazak u Bulonj-Marine u pola 12. Pregledi isprava i ukrcavanje u mali parobrod koji nas je prevezao do „Volendama”. Jedan službenik je naknadno stavio neke primedbe u vezi sa mojim pasošem.

Prelazak na brod, zaposeli smo naše kabine. Sećanja na ranija putovanja brodom. Dok smo u salonu za pušenje pili vermut i porto, brod je isplovio.

Veoma sveže. K. je neraspoložena zbog toga što je ponela neodgovarajuću garderobu.

Telegrami: pozivi za predavanja na Jelskom univerzitetu i od prof. Gajgera[790] sa

ženskog koledža u Vasaru. Pozdrav od dece iz Amsterdama[791].

Ručak za stolom sa brodskim oficirima i jednom Amerikankom. Potom se odmarao na krevetu. Malo sam spavao.

Kasnije je K. raspakovala stvari i dobila je odobrenje da može da koristi orman druge kabine. Obrijao sam se. Pili smo čaj u crvenom salonu.

Brod je veoma prazan. Na brod se u Bulonju ukrcalo svega nas 4 putnika.

More je mirno. I pored toga su mi glava i stomak odmah uzbuđeni. Kretanje mi ne čini dobro. Koso držanje, mnogo ležanja.

Nedelja, 20. V 34. Parobrod „Volendam".

U radnoj sobi. Nedelja. Duhovi.

Juče uveče smo za večerom, za koju se nismo posebno preoblačili, sedeli za oficirskim stolom sa ljubaznom Amerikankom. Usidrili smo se na jedan do dva časa udaljenosti od Sauthemptona. Posle obeda smo sa malo popeli na palubu, ali je vidljivost bila slaba. Posle smo posedeli u salonu, gde smo slušali diskretnu muziku i čitali. U *Don Kihotu* sam naišao na epizodu o proteranom Maurisku i njegovoj ljubavi prema otadžbini, njegovom nastanjivanju u Nemačkoj u kojoj se može živeti u punoj slobodi. Lojalni ustupci autora koji odobrava mere njegovog veličanstva protiv Mavara i Jevreja.

U Sauthemptonu se na brod ukrcalo još 4 putnika I klase.

Oko 11 č. smo pošli na spavanje i još smo

malo čitali. Kabina je jako ventilirana, čuje se zujanje električnog grejanja. Noć je bila mirna. Ja sam se nekoliko puta budio, ali sam dovoljno spavao.

Danas sam ustao pre K., u pola 8, i onda sam pošao u šetnju po palubi, gde sam je sačekao. I nadalje je veoma sveže, na prednjem delu broda je vetar veoma jak. Blaga kiša, blago kretanje, blago talasanje koje se u gornjim prostorijama više oseća, ali nije neprijatno.

Doručkovali smo jaja i slanine i dobar džem i pili smo čaj. Fin hleb i slani buter. — K. se sa svojim pledom namestila u jednu ležaljku na gornjoj zastakljenoj palubi.

Ponedeljak, 21. V 34. Parobrod „Volendam".

Pišem u ležaljci, na zastakljenoj gornjoj

palubi. Juče sam, pored dnevničkih zabeleški, napisao i nekoliko karata i veći deo jednog pisma za Hiršfelda, ali sam time sebi naškodio, budući da je to za mene pri ovom talasanju bilo veoma naporno, tako da mi je, kada sam se vratio u kabinu, bilo prilično zlo. Uzeo sam dve dražeje vesana[792]. To talasanje osobito omamljuje glavu i deluje zamorno — uspavljujuće. Očigledno je to delovanje onog uljuljkivanja dece koja se na veštački način uspavljuju — ne baš mnogo podesan pronalazak dadilja i dečjih negovateljica, kao i dejstvo maka. Veoma neobično se doima i otežano hodanje, omamljenost glave pri posmatranju stepenica koje se dižu i spuštaju, ono naoko ukočeno zadržavanje i padanje napred pri hodanju na palubi.

Ručak je bio podnošljiv, u osnovi sam usled promene vazduha čak bio gladan. Posle ručka smo se odmarali i ja sam opet zaspao. Pili smo

čaj uz muziku u salonu, potom smo ležali u ležaljkama i čitali. Za toaletu i oblačenje smokinga odvojio sam ceo jedan sat, što se međutim onda pokazalo nepotrebnim. Posle večere, za kojom smo za našim stolom imali novog saputnika, jednog ljubaznog Amerikanca, posedeli smo u salonu i čitali. Fanodorm uz čaj od kamilice. Časovnik smo vratili pola časa unatrag. U krevetu više nisam dugo čitao i odlično sam spavao; nisu mi smetali talasanje i prodorni zvuci roga za maglu.

Danas ujutru u 8 č. kupanje u kadi u toploj morskoj vodi. Vreme je bilo kao i juče: sivo, maglovito, vetrovito, pomalo kišovito, more umereno uzburkano, ali kada se pogleda napred, vidi se kako se horizont, talasajući se, spušta i diže. Ja sam pre K. pošao na palubu i malo sam prošetao. Zatim smo za doručak dobili čaja, ovsene kaše, jaja i marmelade od

narandži; doručkovali smo u društvu dobroćudne dame koja je posetila svoje rođake u Holandiji, i onda smo se smestili u ležaljke.

Utorak, 22. V 34. Parobrod „Volendam".

Brod se uz neprekidan rad mašina, ravnomerno se krećući i danju i noću umereno uzburkanim okeanom, sve više pomera ka zapadu. Mi ne idemo tačno u susret zalazećem suncu, nego malo južnije. Vreme se juče poslepodne razvedrilo, sijalo je sunce, nebo i more su postali plavi. Ali danas je opet preovladalo oblačno vreme kakvo je bilo i na polasku.

Juče smo oko 11 č. morali da se okupimo kod svojih čamaca, kako bismo dobili potrebne informacije za slučaj potrebe. Veseli nadstjuart nam je pokazao naš čamac kod kojeg treba da se nađemo sa našim pločicama i pojasevima za

plivanje. Čamac se onda spušta sa palube, i on, veseljak, „odvešće nas kući”. —

Dan je prošao u spavanju i jelu, u već uobičajenom omamljenom i tupavom stanju polumučnine koje, međutim, ne isključuje osećanje gladi. Kratke šetnje po palubama, naporne za glavu — paralisano-opijen. Na čaju i onda posle večere opet u crvenom salonu uz muziku. Pročitao sam *Don Kihota* do kraja; poslednje stranice pročitao sam sinoć pre nego što sam zaspao. Kakav neobičan spomenik! Po pitanju ukusa robuje svome vremenu, ali ga zato svojim često podaničkim i lojalnim shvatanjima i poetsko osećajnim pristupom slobodno i kritički prevazilazi. Elemenat humorističkog kao bitan elemenat epskog. Ljudska višeslojnost oba glavna karaktera, koje on, s obzirom na omraženi manjevredni nastavak, s ponosom postaje svestan. Ovaj Don Kihota vidi kao čistu ludu, Sanča kao pukog

žderu. Njegov ljubomorni protest pun prezira protiv toga. Nepokolebljivo i duhovno dostojanstvo grotesknog junaka i Sančova iskrena, zadivljujuća odanost štitonoše. Epska duhovitost, uobličavanje pustolovina 2. dela iz Don Kihotove *literarne* slave, iz knjige o njemu, i na kraju uključiti još jednu figuru lažnog nastavka. ... Ograničenja i lojalizmi: ono ponizno hrišćansko-katoličko, podanički odnos prema velikom Filipu III i njegovi ukazi o izgnanstvu. Kraj romana je, reklo bi se, pre mlak, nije dovoljno uzbudljiv, nameravam da to sa *Jakovom* drugačije uradim. Smrt lika koji je postao tako poznat i značajan trebalo je uobličiti na dirljiviji način. Ona ovde pre svega deluje kao obezbeđenje figure od dalje bespravne literarne obrade. Isto tako nije baš naročito literarno uverljivo ni ono okretanje leđa ludorijama i riterskim knjigama uoči smrti! Jedna knjiga čija je pesnička ideja idealistička ludost puna ljupkosti i

dostojanstva, koja prkosi svakom pokušaju da se liši dostojanstva, umanjuje samu sebe, ako kao svoj cilj deklariše pomirenje riterskih povesti. Ne bi li smrt jednog od svoje ludosti odvraćenog D. K. bila očajnička smrt?

Danas opet kupanje u toploj, muzgavoj i malo ustajaloj morskoj vodi. Posle toga na palubi. Za doručak zobena kaša sa kremom. Posle toga mi je malo bilo muka. Pušim egipatske cigarete kupljene na palubi. Vazduh je postao topliji. Talasanje se, čini se, nešto smanjilo. U 11 č. serviran nam je buljon sa kolačima.

Počeo sam opet, kao već jednom pre nekoliko godina, da čitam *Agatona*, od kojeg, i pored izvesne mekoće u pripovedanju, očekujem podsticaje.

Doručak je bio odličan. Posle toga još

izvesno vreme na palubi, onda počinak sa opet čvrstim snom.

U pola 5 č. čaj u salonu. Zatim šetnja na gornjoj palubi (sa čamcima) i uvežbavanje igre na palubi, kod koje se drvenim pločicama udara u brojke. Vreme se razvedrilo, plavetnilo. More je mirnije, iako talasanje nikako ne prestaje. Ipak se lakše hoda. Jedan mladi Holanđanin, koji me izgleda jedini prepoznao, predstavio se i onda smo odigrali jednu partiju.

Danas tačnije nego juče plovimo u susret suncu na zalazu. Duže vremena smo stajali na prednjem delu gornje palube, posmatrajući našu plovidbu kroz kružni obzor okeana prema zapadu.

Sreda, 23. V 34. Parobrod „Volendam".

Doktor se juče za večerom pesimistički izrazio u pogledu trajanja lepog vremena i izgleda da je imao pravo. Vetar je pojačan i, iako talasi još nisu visoki, more je prekriveno penom. Uostalom, vazduh je postao topliji i primećuje se da ulazimo u druge zone. Sunce još sija.

Pre nego što sam se preobukao, dovršio sam još juče započeto pismo Hiršfeldu; pod sadašnjim okolnostima nema ničeg goreg nego kada čovek mora da sedi pognuto i da tako piše. Posle toga mi je bilo muka.

Naš sused za stolom, američki poslovni čovek, jedan dobrodušni gurman, častio nas je bez nekog posebnog povoda „en surprise" šampanjcem i omletom. Sedeli smo duže za stolom. Dosađivao sam se i bio sam nervozan.

Posle obeda malo sam prošetao po palubi sa

damom koja sedi za našim stolom, i pri tom sam se mučio sa engleskim jezikom.

U salonu sam bez nekog zadovoljstva čitao Vilanda i pio čaj. Nemirna noć [...]

Danas sam kao i obično ustao pre K. i prošetao palubom. Obilato doručkovao: grejpfrut, „Creame of Wheat” sa kajmakom, jedno jaje, crni hleb, meda.

Ponovo se prihvatam lektire romana o magarcu, odlažući čitanje *Agatona*.

Sused za stolom kaže da lučke vlasti prilikom ulaska prilično strogo kontrolišu. Posle neugodnosti u Bulonju očekujem da ćemo i u Njujorku imati neprijatnosti zbog kojih ću se nervirati, pogotovo ako to bude u prisustvu ostalih saputnika. No, ne verujem da će biti nekih ozbiljnijih poteškoća.

Četvrtak, 24. V 34. Parobrod Volendam

Juče razgovarao sa Holanđaninom koji kao i mi putuje preko samo na desetak dana i vraća se sa „Roterdamom". Susedi za stolom govore o njemu kao čoveku koji je čitao moje knjige. Ljubazni poslovni čovek se interesovao za naslove mojih knjiga. Gospođa King me je posle večere čak zamolila da joj napišem naslove svojih knjiga. Sve je to pomalo blesasto i postiđujuće.

Salon je bio pretvoren u kino-salu. Priređena je filmska predstava — gledali smo jedan američki zvučni film jednostavnog sadržaja: o jednom poslovnom čoveku koji čezne za umetnošću, lepotom, životom, a za to nema talenta i vraća se kući. Prijatnu osnovnu činjenicu predstavlja veliko bogatstvo. Za vreme prikazivanja filma bilo je tonskih

smetnji. Situacija je filmski elegentna i sama po sebi pustolovna: zavaljen u somotsku fotelju, za čajnim stolom, u pozlaćenom parobrodskom salonu, pri prilično jakom talasanju, usred okeana, gledam film. — Svako veče vraćamo časovnike za 39 minuta. Naveče su vetar i talasanje postali veoma jaki. Silno kovitlanje i kotrljanje broda, ali se to ne može uporediti sa neprijatnostima egipatskog „Heluana"[793]. I pored nemirnog mora ubrzo sam zaspao, ali sam se tokom noći budio, ustao sam i razgovarao sa K., čija me prehlada zabrinjava, o nevoljama sa njenim disajnim organima, njenom ždrelu, njenim žlezdama, koje mi zadaju brige i o kojima bih sa njom želeo otvorenije da porazgovaram. Podelili smo jednu tabletu fanodorma. Mala doza podarila mi je čvrst san, tako da sam spavao sve do jutra.

Danas veoma lepo vreme: nebesko

plavetnilo, topao vazduh, sunce, talasanje osetno smanjeno. Znatno veća polovina puta je za nama; preostala su još 4 dana ili možda samo 3, jer se nešto govori da ćemo već možda u nedelju stići. Pišem u stolici na gornjoj suncem obasjanoj palubi i morao sam da pobegnem u hlad. K. se vratila u kabinu da obuče letnju haljinu.

Plava čistina neba i mora imaju nečeg blagotvornog. U poređenju sa jurnjavom brzog voza, kretanje ovakvog jednog broda kroz vodena prostranstva je lepo i dostojanstveno. Upadljiva je apsolutna praznina vidokruga na „deonici" kojom inače prolaze brodovi svih zemalja. Za svih ovih dana nismo videli barjak od dima ni jednog jedinog parobroda. Stjuart sa palube, koji je K. pitao za 2. knjigu Josifa, od kojeg je već pročitao 1. knjigu, objašnjava tu prazninu prevelikim prostranstvom ovog puta. U njemu zaista ima nečeg kosmičkog:

mnogobrojni brodovi se u tom prostranstvu gube kao zvezde u prostoru, tako da se (očigledno) retko dešava da se susretnu dva broda.

Imam velike nevolje sa probavom. Nisu mi pomogle ni 3 M. P. tablete koje sam naveče uzeo.

Sa velikim uživanjem čitao roman o magarcu, iako je prevod urađen u nekoj rokoko-stilizaciji, i opet sam kod bajke o Amoru i Psihi. Pri tome veoma smeta tmurna predstava božanskog supruga kao deteta — dok bi lik dečaka pružio daleko veće mogućnosti, sve tamo do mladićke prirode.

Petak, 25. V 34. Parobrod „Volendam".

Jučerašnji dan je veoma ugodno protekao; pošto se vreme prolepšalo i pošto je poprimilo

letnji karakter, to je i plovidba postala tako mirna i ravnomerna da više ne osećam nikakvu mučninu, a posle toliko dana na sve ovo sam se već i navikao. Kažu da ćemo, ako struje i nadalje budu bile tako povoljne i ako vreme ostane tako mimo, stići u ponedeljak, 28. popodne. U svakom slučaju ćemo stići najkasnije 29. pre podne. Tom nepouzdanošću časa, pa i dana prispeća putovanje morem se takođe razlikuje od putovanja železnicom; ono i pored savršenog komfora ima nečeg primitivnijeg, više je prepušteno volji prirode, ne odlikuje se egzaktnošću, više je prepušteno slučaju i ima svoju simpatičnu osobenost.

Najveći deo dana proveli smo na gornjoj palubi koja sada predstavlja najlepše mesto boravka. Sve do večeri svoju ležaljku morao sam da držim u hladu, tako je sunce bilo jako. Posle čaja sam sa K. odigrao partiju zanimljive igre na palubi kojoj nisam uspeo da zapamtim

englesko ime.

Salon je po tako lepom vremenu pust. Muzičari čekaju sa svojom svirkom sve dok se neko ne pojavi. Osoblje dokono stoji uokolo, budući da njegov broj daleko premašuje broj putnika. Brod će biti znatno puniji — biće na njemu nekoliko stotina ljudi — kada bude krenuo iz Njujorka na jedno od svojih srednjomorskih i severnomorskih putovanja. Po svoj prilici će i na „Roterdamu" biti nešto više putnika, s obzirom na to da u Americi u junu mesecu počinje sezona evropskih putovanja (St. Moric, Salcburg itd.). I taj parobrod uostalom ne spada među brze parobrode koji taj put prevale za 6 ili čak 4 dana. Kretanje tih kolosa koji jure kroz talase navodno je veoma neprijatno. Bolje je putovati na nekom brodu koji polako plovi. A kažu da su manji brodovi kao što je ovaj ugodniji.

Želja da lepo letnje vreme potraje i za povratak. Na povratku ćemo imati luksuznu kabinu sa sopstvenim salonom i nadam se da ću moći malo da radim na mom rukopisu. Ta želja me vraća 35 godina unatrag, kada sam u Minhenu, Barerštrase, u nameštenom stanu koji sam plaćao 60 maraka mesečno, zapisao u svoj dnevnik da se nadam da će *Budenbrokovi* tu uspeti „dalje da propadnu”. Jedinstvo života. „Bilo je to ono večno guranje kamena kojeg je uvek nanovo trebalo izgurati.”

I danas je osvanulo lako i toplo jutro. Ustao sam ranije, u pola 8, bio sam na palubi i doručkovao sam omlet sa šunkom. Pre nego što je došla K., za stolom je bio mladi lekar koji je K. dao neki sirup protiv kašlja. Brinem što je sebi tim katarom, koji je poprimio bronhijalni karakter, pokvarila ovo putovanje, a možda i celu turneju.

(Igra se zove „Shuffle-board”.)

Sa lektirom *Zlatnog magarca* sa zadovoljstvom brzo napredujem. —

Prepodne sam sa mladim Holanđaninom i Amerikancem koji sedi za našim stolom igrao „Shuffle-board” a zatim sam čitao. Pre ručka sam se obrijao. Posle toga sam na palubi pušio cigaru. Ostao sam dugo gore i u kabini sam se samo kratko vreme odmarao. Posle čaja sam sa K. odigrao jednu partiju golfa na palubi, koji treba veštije igrati.

Stjuart iz bara skrenuo nam je pažnju na jato ptica, galebova na vodi koji najavljuju da kopno više nije daleko. Ali po kapetanovom objašnjenju stižemo tek u utorak ujutru. Imali smo suviše mnogo magle prvih dana, tako da smo polako napredovali. — Na površini vode ukazala se jedna velika riba koja je ličila na

delfina. Izgleda da je priča da smo negde prešli preko jednog kita obična izmišljotina.

Tokom popodneva su se nad suncem navukli oblaci. Već smo tokom jutra, za vreme igre, nad vodom zapazili pramenove magle i kapetan smatra da ćemo imati još dosta magle. Vazduh je odjednom veoma osvežio. Morao sam da odem u kabinu po kaput.

Završio sam sa čitanjem Apuleja. Knjiga je i pored sve svoje primitivne pustolovnosti, štaviše sirovosti, nekim svojim delovima bila veoma podsticajna. Naročito su me zanimale scene sa oltarom i procesijom.

Subota, 26. V 34. Parobrod „Volendam”.

Juče uveče sam za jednim od pisaćih stolova u salonu brzo i lako napisao pismo Hercovoj i uz to sam pio čaj od kamilice. K. je bila veoma umorna; otišla je pre mene u kabinu. Imala je, kao i ja, srazmerno mirnu noć.

Još sinoć je počelo blago talasanje i ono je potrajalo preko cele noći. Danas sam se pridržavao vremena za ustajanje: ustao sam u pola 8. Nebo je prekriveno kišnim oblacima, vazduh je skoro neprijatno sparan i vlažan. Osoblje suviše kasno počinje sa pranjem broda, oko 9 č. su palube još sasvim mokre.

Za jednim posebnim stolićem obeduje (očigledno na sopstven zahtev) jedan Amerikanac ribljih usta, očigledno nastran

čovek koji sebe u poređenju sa ostalim putnicima smatra nešto posebnim. On se, što je neobično, ne izdvaja samo time što jede za posebnim stolom, nego pored toga veći deo dana provodi sa putnicima II klase, sa nemačko-jevrejskim iseljenicima, sa kojima igra polo i „Shuffle-board", a ostatak vremena provodi negde po strani u čitanju. Čitao je neku knjigu o Džojsu[794] i jednu Džojsovu knjigu. Danas sam za doručkom video kako sebi pravi neke beleške. Taj čovek pobuđuje našu pažnju. Ne sumnjamo u to da je među svim putnicima najobrazovaniji čovek.

Danas sam samo lako doručkovao: uzeo sam samo polovinu grejpfruta (jedno izvrsno osveženje: „meso" se u kuhinji specijalnim nožem odvaja od kore i onda se skoro sve može pojesti), čaja, tosta, butera i jedno mekano jaje.

Još ne pada kiša. Bledo plavetnilo neba se

tu i tamo pomalja kroz vlažnu sumaglicu a povremeno se probija i veoma toplo sunce.

Nebo je postalo plavo, podigao se vetar i vazduh je osvežio. Čitao sam Plutarhovo *O Izi i Ozirisu* i u međuvremenu sam pojeo buljon.

Nedelja, 27. V 34. Parobrod „Volendam".

Omorina je sinoć bila veoma teška, tako da mi je smoking veoma smetao. Naročito sam se posle čaja jako znojio. Ta toplota je imala nečeg zastrašujućeg i očekivao sam da će doći do pogoršanja vremena. Ali noć je bila mirna.

Danas smo imali tmurno, kišovito prepodne. Ja sam u zelenom salonu pisao duže pismo Hajnrihu i tamo sam pojeo buljon. Pisanje mi više ne škodi kao prvih dana i nadam se da ću na povratku moći da radim na rukopisu ili na jednom feljtonu za *N. Z. Z.*

Igrao sam sa K. „Shuffle-board” i počeo sam da čitam Đonov *Jean le bleu*[795]. Posle obilatog ručka popio sam kafu, ali sam to ubrzo požalio jer sam imao da se nosim sa neprijatnim stanjem uznemirenosti. Spustila se magla, odjekivao je rog za maglu. Smirio sam se uz pomoć jedne luminalete i obloga. Možda sam i sa pisanjem preterao.

Javlja se prvo uzbuđenje zbog skorog prispeća. Po jednima treba da stignemo u utorak u 7 č. izjutra, po drugima u pola 9 č. U svakom slučaju će se morati rano ustati. Bilo bi dobro kada bi nas Knopf čekao na keju. I nadalje me nervira problem u vezi sa pasošem.

Vreme se razvedrilo. Magla se razvukla. Neuporedivo je svežije nego juče, tako da se za ležaljku na palubi moraju uzeti kaput i pled.

Ponedeljak, 28. V. 34. Parobrod „Volendam”.

Poslednji dan na brodu za ovaj put. Juče popodne smo se mimoišli sa jednim danskim parobrodom koji je otprilike bio tako velik kao naš; bio je to uopšte prvi brod sa kojim smo se susreli za celo vreme ovog putovanja.

Juče se celo popodne nisam osećao dobro: tegobe u stomaku i nervoza, „zatvor", umor i neraspoloženje. Malo sam jeo. Na oproštajnoj večeri bili smo sami za stolom, pošto se društvo od našeg stola očigledno dogovorilo da se pojavi tek kada mi budemo otišli. To društvo malo nervira. Gospodin Moraci je počastio društvo vinom, što smo i mi jednom prihvatili ali smo drugom prilikom odbili. To je, pored jezika, dovelo do međusobnog otuđenja, što je za obe strane neprijatno, pa su verovatno zaključili da je najbolje da svoju oproštajnu večeru sa šampanjcem proslave bez nas. Ni to naravno

nije prijatno. To što se osećamo tako nelagodno uslovljeno je time što se putnici koji s nama dele sto odlikuju veoma niskim duhovnim nivoom. Ne mogu da se otmem izvesnom osećanju postiđenosti zbog činjenice da apsolutno ne znaju za mene. Nedostaje im svaki vid ma i najmanjeg obaveštenja, isto je to tako i u slučaju kapetana.

Išli smo ranije na spavanje, pošto smo prethodno obavili svakodnevno podešavanje časovnika. Posle izvesnog vremena morao sam da uzmem fanodorm i posle toga sam prilično dobro spavao; međutim, probavne tegobe i stanje nerava se nisu izmenili nabolje. Ustao sam u 7 č. i pošao sam u šetnju po palubi. Vedro, sunčano jutro sa samo malo ustalasanim morem, ali je razlika u temperaturi u poređenju sa prekjučerašnjom tropskom vrućinom začuđujuća: noć je bila veoma hladna, jutro je više nego sveže i ja sedim na

suncu u kaputu i sa pledom.

Čitam dalje Đonoa, iako mi se ne dopada njegovo lirsko-retoričko preterivanje koje retko sadrži pravi život. Povremeno naiđu, doduše, i malo jači momenti, a i jedna moderna knjiga, posle duže klasične lektire, sama je po sebi zanimljiva stvar. Ali me nervira ona suviše svesna, samodopadljiva i tendenciozna „čulnost”. Šta je ona? Jedno duhovno ustremljenje na čulno, jedna tendencija ka njegovoj direktnoj i indirektnoj glorifikaciji.

Celo popodne sam proveo u ležaljci na suncu i pri tome su mi se obrazi „upalili". Nisam išao dole na ručak, nego sam poručio da mi se na palubu donese supa i dvopek. Posle sam se odmarao na krevetu. Posle čaja smo se K. i ja prihvatili pakovanja, što nam je, pošto nismo imali postolje za kofer, bilo prilično tegobno. K. još nije gotova; ona pakuje svoj

kofer u kabini koja je stavljena na raspolaganje kao neka vrsta odaje za odeću.

Sada je nešto posle 6 č. po podne. Na brodu se po raspoloženju i atmosferi vidi da smo skoro tu. Posada užurbano preduzima mere da konopci budu spremni. K. zapaža da se Amerikanci raduju svojoj zemlji, da se raduju povratku.

Vreme je i nadalje lepo i sveže. Brod veoma mirno plovi, samo se oseća blago talasanje levo-desno, što je verovatno uslovljeno upravljanjem broda. Naveče treba da budemo pred Njujorkom, ali ćemo tek sutra ujutru uploviti u luku.

Njujork, utorak, 29. V 34. Hotel „Savoy Plaza".

Sinoć smo ugledali dug red svetiljki Long

Ajlenda. Rano smo legli. Brod miruje. Ustao u pola 6 i u to je brod polako krenuo. Doručak i poslednje napojnice. Na palubi. Ulazak u luku. Kip slobode, jednostavan, i neboderi kao siluete u magli. Odjednom se pojavio Knopf i sa njim gomila novinara koji su se dovezli brodićem. Srdačan pozdrav i kratak intervju na palubi u stojećem stavu na veliko čuđenje Moracija i Kingove, koji su se, veoma impresionirani, oprostili. Pregled pasoša je u ovoj gužvi prošao bez ikakvih poteškoća. Iskrcavanje i pregled prtljaga, pri čemu je inspektor pogledao moj rukopis *Josifa*, pošto tragaju za antidržavnim spisima.

Menadžer hotela. Sa Knopfom autom kroz Nju Džersi i koloniju vila u zeleni predeo. Mimoišli smo se sa policajcem koji je po nalogu gradonačelnika trebalo da nas prati, tako da smo se s njim našli u hotelu.

Stigli u hotel, elegantne sobe na 24. spratu, na koji smo se popeli brzim liftom. Pritisak u ušima prilikom vožnje dole. Raspakovali smo deo stvari. Zatim je došao Knopf sa svojim urednikom koji nešto malo govori nemački; doneo je prevedeni govor i sa njim je došao veći broj novinara. Naporno postavljanje pitanja i odgovaranje.

U pola 2 ručak sa Knopfom i njegovom suprugom dole u trpezariji koja podseća na trpezariju velikog parobroda. Muzika. Sto sa damama. Voda sa ledom, ne-korisno.

Posle gore opet novinari do pola 5. Zatim se odmarao na krevetu. Čaj. Brzo obavio toaletu. Sa Knopfom njegovim „fordom” na večeru na krovu jednog francuskog restorana. Grad se kupa u svetlosti. Menken[796]. Izdavač *Saturday Review*-a. Levo od mene ugledna književnica, gospođa (?). Malo društvo za stolom. Izvrsna

jela i vina. Posle u lep gradski stan Knopfovih. Naporno, umoran, nervozan. Izdavačevim kolima kući. Fanodorm. Fantastičan pogled sa naših prozora na kiklopske građevine u crveno užarenoj magli sa svetlećim reklamama.

Njujork, sreda, 30. V 34.

Ustao u 8 i petnaest. Sunčan letnji dan. Mnogo cveća u visokim vazama. Okupao sam se i zatim doručkovao omlet. Napisao pismo sa izvinjenjem prof. Gajgeru sa koledža Vasar.

Konobar iz Minhena i takođe nemačka sobarica ....

Utorak, 12. VI 34. Parobrod „Rotterdam".

8. juna oko ponoći, pošto sam dao poslednji intervju jednom novinaru New York Times-a. i pošto smo poslednji put večerali sa

Knopfovima u jednom elegantnom restoranu, ukrcali smo se na ovaj parobrod i zaposeli smo naše na žalost prema palubi okrenute luksuzne kabine koje su bile krcate cvećem i poklonima: trešnje, knjige, cigare. Sa zahvalnošću se divim Knopfovoj organizaciji i sjajnom aranžiranju mog boravka, njegovoj slobodoumnosti i odanosti. Rado se sećam Sibelijusove[797] simfonije koju mi je poklonio 6. juna.

Vođenje dnevničkih beležaka bilo je potpuno nemoguće. Otkako smo krenuli napisao sam samo nekoliko pisama, Hercovoj i Rajzigeru, u kojima sam u velikim potezima opisao ovih 10 dana, naše utiske, naše lepe sobe na 24. spratu hotela „Savoy Plaza”, kutije sa cvećem i pismima, klupske prijeme (PEN, Authors, Dutch-Treat[798] sa pijanistom Petrijem[799]), vikend kod Knopfovih (Varburgovi[800], Pforchajmski park),

Navalovu paradu, veliki banket 6. juna u „Plazi" u prisustvu gradonačelnika[801] i sa velikom tortom sa 59 sveća koje sam ja ugasio duvanjem, govore, aklamativno-svečarsko raspoloženje 250 zvanica, govor na radiju. Nabrajam sve to kao u nekom stanju oduševljenja. To je smešno. Dobro, prošla je i ta pustolovina, doživeo sam i taj životni uspeh. Iza svega toga, kao i iza života, ostaje neko gorko ili otužno osećanje kajanja i mučnine. Sve sam to u okviru svojih mogućnosti izdržao, iako sam dosta često na ponižavajući način imao smetnje sa stranim jezikom, ali ostaje činjenica da je Knopf iskreno bio zadovoljan tokom boravka. Nekoliko dana, pa i na dan kada je priređen „Testimonial-Dinner"[802], bilo je tropski vruće i vlažno.

Posle nekoliko dana velike žege danas je bilo nešto svežije. Prilagođenost labilnom stanju. Život na moru jedva da je prekinut,

putovanje ovamo još nije „zaboravljeno”. Nisam sklon morskoj bolesti.

Juče popodne sam sa K. u našem malom salonu pregledao njujorške novine i prispela pisma. Najviše su me obradovali portret i članak u Times-u[803]. Naveče večera sa holandskim Amerikancima sa kojima nas je upoznao mladi de Rede[804]. Posle bal sa vazdušnim balonima u „Social Hall”-u. Danas se ne osećam najbolje, mučnina u stomaku. Ustali smo, kao i uvek do sada na povratku, veoma kasno.

Tokom dana susret sa Stokovskim[805] koji putuje s nama. Polo i „Shuffle-board” sa K. Posle obeda druga kino-predstava na kojoj sam se dosađivao. Pošto sam bio žedan, popio sam sa K. čašu piva i zatim sam, dok je ona ostala da gleda film, pošao na palubu da

prošetam.

Jedna dama koja kao predstavnik brodske agencije prati grupu studenata sa Jelskog i Vasarskog univerziteta na putu za Evropu zamolila me je da u četvrtak mladim ljudima održim jedan govor.

Diktirao sam K. nekoliko pisama, pre svega za Sinklera Luisa[806] koji mi je za rođendan poslao telegram i čija je žena, Doroti Tomson[807], veoma lepo pisala o meni i o *Pričama o Jakovu*.

Sreda, 13. VI 34. Parobrod „Rotterdam”

Danas sam ustao ranije, u pola 9, pa sam se onda okupao. K. se ne oseća dobro. Nadam se da se radi samo o mučnini u stomaku. A i plovidba je noćas bila prilično nemirna.

Pre doručka sam bio na palubi i tu sam sreo malu brbljivicu iz holandsko-američkog društva, s kojom sam onda malo proćaskao čas na engleskom čas na nemačkom jeziku. Vazduh je blaži, more nije nemirno. Ali čini se da će biti kiše.

Ovaj brod, znatno veći od „Volendama", star je 25 godina i ima pogon na ugalj, što uslovljava da na njemu, naročito na palubi sa čamcima, ima dosta prljavštine. „Volendam", u celini uzev mnogo moderniji, ima tu prednost što mu je pogon na naftu.

Engleska izreka „To bring coals to Newcastle" odgovarala bi onom „Presipati iz šupljeg u prazno”.

Napisao sam pismo Klausu Hojzeru, od kojeg sam u Njujorku primio jednu kartu.

Četvrtak, 14. jun 34. Parobrod „Rotterdam”.

K. je, hvala bogu, opet dobro. Ja se još uvek osećam prilično loše i moram pri jelu da se veoma uzdržavam. Veoma kasno ustao i, kao i obično, doručkovao u kabini. Pisao Fidleru. Popodne u pola 5 držao govor u Društvenoj sali turističke klase. Veliki auditorijum, u prvom redu je sedeo kapetan koji nas je prepodne pozvao k sebi. Govorio sam kratko i na opšte zadovoljstvo, a zatim sam još duže vremena odgovarao na postavljena pitanja. Izgleda da su svi bili zadovoljni. Posle toga sam igrao „Shuffle board” sa K., de Redeom i sa onim drugim mladim Holanđaninom. Nebo je bilo vedro, ali je bilo vlažno i vetrovito.

Petak, 15. VI. Parobrod „Rotterdam”.

Juče uveče posle večere u društvenoj sali. Društvo se igralo „trke konja", a ja sam čitao

lep mladalački roman Ivana Bunjina[808] koji mi se veoma dopada zbog svoje životne snage pune poezije i njegovog klasičnog ruskog bića. Bunjinovo izbeglištvo je slično mojem. Najavljen u *P. i.*[809]

Ponekad stupamo u razgovor sa vrlo mnogo ljudi na palubi, sa Amerikancima i Holanđanima. Omiljena figura je „rabin” koji pleše i sudeluje u društvenoj igri. Pošto sam u svom govoru pomenuo i pitanje duha i tela, to mi je sinoć rekao da u hebrejskom postoji jedan dual: „chaim” koji istovremeno označava i telo i duh i znači „život”. Na grčkom se kaže, dodade on, „Mens sana in corpore sano”. K. ga ispravi da je to na latinskom, a ja sam dodao da je to od Juvenala. Nastala je neugodna situacija. To brkanje stvari je tipično američka pojava. Uostalom, nemački 18. vek je sve što se ticalo antike nazivao „grčkim”. „Šta nas se tiču Grci”.

— Danas sam ustao u pola 10. Još uvek imam prilično mučno osećanje u stomaku. Odmereno doručkovao. Magla, laka kiša, zvuk roga za maglu. U brodskim novinama vesti o separatističkim pobunama u Kataloniji.

Subota, 16. VI 34. Parobrod „Rotterdam”.

Čaj i kafa su suviše jaki na ovom brodu, izazivaju nervozu i nesvesticu.

Sinoć je prikazan jedan veoma glup i nerazumljiv film „Murder on the black board”. Opšte nezadovoljstvo. Posle toga smo još u baru pili oranžadu u društvu nemačko-američkog Jevrejina po imenu Klajn; on nam se popodne pridružio u salonu i u razgovoru se veoma ohrabrujuće izrazio o značaju mog američkog boravka. Razgovor sa nama očigledno je veoma blagotvorno delovao na

ovog čoveka pogruženog zbog antisemitizma. Živo se zalagao da napišem jedan angažovan spis o nemačkim stvarima koji bi sasvim sigurno privukao pažnju celog sveta. Međutim, K. je izrazila veliku bojazan zbog poreske afere, koju bi Pol. policija mogla da iskoristi radi pogoršanja moje situacije. — Naveče je u društvu ovog čoveka bila jedna engleska Jevrejka, ćerka izdavača jednog jevrejskog glasila, prilično simpatična, ali meni nesimpatična zbog jarkocrveno lakiranih noktiju, što mi je odvratno.

Posle filma razgovor sa Stokovskim koji se interesuje za tehniku filma i njegovo muzičko oplemenjenje. Optimistički je govorio o gramofonskom filmu koji će zameniti ploče; kaže da je zapravo već pronađen, samo što sa tim pronalaskom još neće da izađu u javnost.

I na ovom putovanju je, odmah na početku,

umro jedan mornar, 19 godina star; umro je od nekog opakog reumatizma.

Danas sam ranije ustao i pre doručka sam bio na palubi. Maglovito tmurno, mirno, ali crno, nelepo more. Približavamo se engleskoj obali. Večeras stižemo u Plimut, gde očekujemo poštu i gde ćemo predati naša pisma. Izvestan broj putnika će se tamo iskrcati.

Posle održanog „lecture" u četvrtak svako smatra da može sa mnom da razgovara. Jutros je to učinio jedan mali čovek sa cigarom, iz Sinsinatija, koji je namerio da poseti svog devedesetdvogodišnjeg oca u Oldenburgu. Tokom cele godine je svojima slao američke novine, kako bi nešto saznali o Nemačkoj.

K. je sinoć završila čitanje *M. J.* i sa velikim oduševljenjem, razdraganošću i divljenjem je govorila o knjizi. Njene primedbe

odnose se na psihoanalitička opterećenja u poglavlju Bunar i u poglavlju o povratku braće na kraju. —

Prepodne pisao ceo niz pisama i karata. Čitao engleski napis Natana Vajnberga[810] o *Pričama o Jakovu*; napis je u rukopisu i namenjen je jednoj američko-jevrejskoj reviji. Pošto mi se učinio zanimljivim, dao sam ga rabinu da ga pročita; sa njim sam posle ručka, u ležaljkama na palubi, razgovarao o jevrejstvu i hrišćanstvu. Čitao je taj članak, dok smo mi igrali „Shuffle-board". Popodne se vreme veoma prolepšalo, bilo je vedro i sunčano, sa plavim i mirnim morem. Retko kada je u Kanalu tako lepo. Galebovi opet prate brod. Sa mojim operskim durbinom posmatramo jedan lep jedrenjak, školski brod ili privatnu jahtu koja je razvila sva svoja jedra.

Posle čaja se od nas oprostio Stokovski sa svojom ćerkicom, a prethodno je muzičarima stisnuo ruku. Predali smo 15 pisama i 6 karata za Plimut. Iznose se koferi putnika koji izlaze u Engleskoj.

Opet čitam *Agatona*.

Radije bih sišao u Bulonju, posebno zbog toga što imamo francusku vizu. Ali smo zbog Klausa saopštili blagajniku da ćemo putovati do Roterdama.

Pisao sam još Vajnbergu, autoru članka, i ubacio pismo u poštanski džak.

Debeli asistent glavnog stjuarta koji je vodio igru „utrkivanje" poslužio nas je ekspresnim ručkom koji je po našoj želji aranžirao po principu „malo ali fino".

Posle jela ukazao se na horizontu svetionik Edisona. Ostalo se na palubi pri sve većem uzbuđenju putnika. S leve strane pojavila se strma a s desne plitka obala sa svetlima Plimuta. Spušta se sumrak i na nebu je izronio veliki srp meseca. Miroljubiva slika luke. Prispeli su pilot i tender koji treba da preuzme one koji silaze i njihov prtljag. Bacanje sidra. Razgovori i rastanci. Dugo smo posmatrali pretovar prtljaga i automobila. Bila je već ponoć kada su svi putnici koji silaze napustili brod. Tender baš nije bio sasvim mali brodić, ali mi smo sa palube našeg velikog parobroda gledali na njega dole kao sa neke visoke kule. Pošli smo na spavanje, kada se čuo znak za prelazak putnika i opet smo čuli dečje trube studenata kao u Njujorku.

Nedelja, 11. VI 34. Parobrod. „Rotterdam".

Bilo mi je začudo drago kada su prošle

noći, posle dugog oglašavanja parobrodske sirene, mašine opet stavljene u pogon. Ponovo je posle sve one gužve vaspostavljen „red”, opet je zavladala „svakodnevica” i mi smo opet plovili. Ali to više neće dugo. Sutra ćemo u rano jutro biti u Roterdamu i danas je dan pakovanja.

Juče uveče primili smo vesti od dece. Inače nije bilo nikakve pošte. Izgleda da je upućena za Bulonj ili je ostala u Kisnahtu. Iz londonskog *Times*-a, kupljenog u luci, K. mi je u krevetu pročitala vesti o sastanku Hitlera sa Musolinijem[811]. Izgleda da je politički rezultat ravan nuli. Razgovor u četiri oka očigledno je vođen u prilično svađalačkom tonu, i Musolinijev govor na San Marku pred-stavlja pretnju mašinkama, ukoliko dobre reči nisu bile dovoljne. Govorio je o južnom Tirolu a pri tom je mislio na Austriju. Navodno su obe strane priznale nezavisnost južnog Tirola kao

bazu mira. Je li to nemački ustupak?

Otpor hajdelberških i bonskih studentskih udruženja radikalnom antisemitizmu i Hitlerovoj omladini. Zabranjeno je nošenje boja. — Smrtne presude u procesu u vezi sa Horst Veselom. Odvratno.

Od uzbuđenja zbog toga što smo stigli zadugo nismo mogli da zaspimo i pošto smo mislili da ćemo već oko 10 časova biti u Bulonju, to sam već u pola 9 ustao; prilično sam neispavan i poslednji put sam se okupao u morskoj vodi. Pre ručka sam se zadržao na palubi sa koje nikako nisam mogao da ugledam kopno i od sobnog stjuarta smo saznali da u Bulonj stižemo tek popodne u 3 č. Trebalo je da se ispavamo. —

Predveče. Bulonj je već nekoliko časova za nama. Posle ručka smo posmatrali iskrcavanje

putnika na tender kod onog istog mesta, mosta u luci, sa kojeg smo pre mesec dana krenuli na put. Ja sam se šalio sa „ujakom iz Amerike" koji već 40 godina živi u Sinsinatiju i sada putuje za Oldenburg.

Malo sam se odmarao i onda sam već pre čaja počeo da spremam stvari. U salonu gde su pustili Šubertovu „Leise flehen", za naš sto je seo de Rede, zamolio nas je da mu nešto napišemo. K. je poklonio jednu značku i ponudio se da nam u Roterdamu bude od pomoći. Na palubi nas je fotografisao.

Ja sam zatim dovršio pakovanje svog kofera i spremio sam ostale stvari. K. je još uvek uposlena.

Francuske novine ironišu trijumfalni ton nemačke štampe u izveštajima sa sastanka u Veneciji, na kome nije ništa postignuto.

Roterdam, ponedeljak, 18. VI 34. Hotel „Atlanta”

Brod je prispeo noću. U rano jutro bili smo usidreni na keju i sa palube se pružala lepa slika luke. Pred nama je bio usidren „Statendam".

Doručak u trpezariji u 7 č. Opraštali smo se i dali poslednje napojnice. Dobro sam spavao i dobro raspoložen pošao sam u salon na pasošku kontrolu. Ali ovog puta je bilo poteškoća. Bili smo prisiljeni da čekamo ceo sat da nam se vrate pasoši; u međuvremenu su svi putnici već bili napustili brod i na kraju nam je službenik doneo dvodnevnu dozvolu za boravak. Bilo je to obespokojavajuće i postiđujuće i to mi je, s obzirom na nestabilnost mog raspoloženja, pokvarilo ceo dan.

Klaus je takođe čekao već ceo jedan sat. Kontrola prtljaga protekla je uz asistenciju jednog jevrejskog prijatelja na brodu bez poteškoća. Natovarili smo stvari i dovezli u ovaj hotel, u kojem je Klaus već prenoćio.

Odlučili da naveče spavaćim kolima putujemo dalje za Štrasburg, gde nameravamo da se stretnemo sa Eri-kom. Ali telegrafski nismo mogli da stupimo u kontakt s njom zbog promene njene adrese, tako da smo produžili do Bazela.

Išli u banku, putničku agenciju i belgijski konzulat zbog tranzitne vize. Išli smo i u luku do brodske agencije zbog povratka novca Knopfu. Onda sam se u hotelu okupao.

Ručali utroje sa Klausom na gornjem spratu jedne poslastičarnice: „Balletjes”, omlet, jagode, kafein.

Po povratku u hotel, odmarao se na krevetu u pidžami.

Kisnaht, sreda, 20. jun 34.

Prekjuče smo sa Klausom u Roterdamu pred jednim kafeom pojeli sladoled od čokolade i zatim smo po nešto manjoj sparini krenuli u šetnju kroz ulice, pri čemu smo naišli na zgodne prizore koji na neki način podsećaju na Libek. Zatim smo se vratili u hotel i onda odande nastavili naše putovanje i to zajedno sa Klausom koji se vraća za Amsterdam, odakle namerava da krene na more. Došli smo na pogrešnu železničku stanicu. Prebacili smo se do železničke stanice sa koje polazi voz Belgija —Luksemburg—Elzas—Bazel, predali naš prtljag i onda još utroje večerali u staničnom restoranu. Potom smo se oprostili od Klausa koji se, kao i uvek, pokazao kao ljubazan

čovek, s tim što trenutno nije najbolje raspoložen, pošto je još uvek pod utiskom smrti svog prijatelja V. Helmerta[812] koji se totalno upropastio uzimajući morfijum. Spavaća kola skroz do Bazela. Dobili smo kupe za sede-nje i ostali smo na nogama do Brisela, gde smo bili oko ponoći i gde nas je, pošto mu je K. poslala telegram, dočekao Peter Pringshajm[813]. S njim smo u restoranu uz svetlo pivo „Perle" porazgovarali o opštoj i ličnoj situaciji.

Pošto smo se s njim oprostili, pošli smo na spavanje i spavali smo dugo, tako da smo juče ujutru propustili doručak u vagon-restoranu. Oko 11 č. smo bili u Bazelu. Opet smo prilikom pasoške kontrole imali poteškoća. Nedostajala nam je ulazna viza. Odveli su me do jednog višeg činovnika i tek pošto sam pokazao moje francuske preporuke i potvrdu Društva naroda situacija je povoljno razrešena. Slučaj je proglašen „izuzetkom" i ja sam morao da

platim 5 franaka.

Pregled prtljaga bez poteškoća. Ploče i cigare su prošle. Doručkovali smo u restoranu i zatim smo se vozili poznatim putem za Cirih. Na stanici mali i Erika koja je u međuvremenu ovamo stigla iz Štrasburga; dočekali nas sa cvećem. Radostan susret. Štrasburško gostovanje je otkazano zbog tamošnje napete atmosfere. Pucnjava, neredi. Ratno stanje u Sarskoj oblasti, ulične borbe u Tuluzu između nacionalista i socijalista. Zastrašujuća Evropa.

Ja sam se sa Erikom, koja je u Holandiji doživela veliki uspeh, odvezao u Šidhaldenštrase njenim lepim velikim kolima. Pozdravio se sa Kurcovom i devojkama. K. i Medi stigle su istovremeno sa prtljagom u Dolovim kolima. Zadovoljstvo i uživanje u letnjoj kući. Ručak bez Bibija koji je ostao u gradu. Kafa na terasi za novim baštenskim

stolom.

Pregled mnogobrojnih pisama koja su se ovde nakupila. Malo sam se odmarao na krevetu. Erika je pred čaj otišla po Gizeovu koja stanuje u Kisnahtu. Kasnije smo stavili ploču pariskog komičara Betova[814] koju nam je poklonio Knopf i jako smo se smejali nemačkim imitacijama.

Raspremanje stvari, razmeštanje i organizovanje stvari do večere, na kojoj je ostala Gizeova. Posle dalje slušanje muzike sa ploča i ćaskanje. Oko 11 č. se pošlo na spavanje.

Danas ustao u 8 i petnaest i okupao se. K. je bila odsutna, pošto je Kurcovu, koja odlazi i vraća se u Pošingerštrase, odvezla na stanicu. Sam sam doručkovao.

Od Hajnsa nema nikakvih vesti. Kao i sa Klausom u Roterdamu, tako smo i sinoć razgovarali o opasnostima jedne opšte evropske eksplozije koja bi nas zatekla u Švajcarskoj. Ona je jedna mišolovka. Veću sigurnost pruža južna Francuska blizu Španije i mora. Ponovo imamo u vidu preseljenje za Nicu posle Medine mature.

Erika nam je poklonila jednu svoju lepu sliku u be-lom pjero-kostimu koju sam stavio ispod stakla i kojoj se radujem.

Prispeo je ceo ostatak korektura *Nemačkih majstora*. Erika me je odvraćala od plana da uključim i govor o Hauptmanu[815]. Ja sam tome suprotstavio istorijski dokumentarni karakter zbirke.

Jučerašnja sparina pretvorila se u popodnevnim časovima u kišu i nevreme. I

danas neprekidno pada kiša.

Bibi, koji nas je sve osvojio, sredio je i katalogizirao u našem odsustvu sve gramofonske ploče — posao koji zahteva veliko strpljenje.

Inteligentna recenzija *Josifa* od V. Hasa u jevrejskom *Selbswehr*-u.

Primerci Sekerovog izdanja *Tales of Jacob*.

Na ručku gospođa Gize. Posle zaokupljen korekturama, prepiskom i novinama. Drzak govor Papena[816], da ne kažem smeo. Hindenburgova telegrafska čestitka. Hitler kaže da se slaže sa govorom, ali ga zabranjuje. Uostalom, razni i raznovrsni simptomi raspada i krize.

Na čaju Bruno Valter i njegova žena.

Oduševljen je *Josifom*. Razgovarali o Bibiju i nemačkim prilikama. Prijateljski. Dalji dogovori.

Simptom za bezglavu nervozu u Nemačkoj: Ana-Marija Švarcenbah bila je tamo i posetila je gospođu Tisen[817]. Ova je bila uhapšena i podvrgnuta višečasovnom mučnom saslušanju pod sumnjom da je Švarcenbahovu poslala Erika kao špijunku. Kakav malograđanski strah i kakva tupost!

Četvrtak, 21. VI 34.

Teška noć; nosio se sa velikom uznemirenošću i do sna sam došao tek pošto sam uzeo fanodorm koji mi čini dobro. Prepodne sam proveo u obavljanju prepiske. Bio sam sa K. u gradu, gde sam pored poštanskih maraka kupio hartiju za pisanje sa zaglavljem i jedan štap za šetnju, pošto sam

prethodni koji sam imao niz godina izgubio u Njujorku. Ovaj novi je od malakovine. Jednostavan je i dobar i staje 18 franaka. K. mi je poklonila jednu dobru, lakiranu korpu za papir. Kupio sam i zgodnu futrolu za bocu sa tintom. Nadalje, cigarete, pošto sam danas popušio poslednju američku cigaretu.

Novine govore o opozicionom govoru Papena. Ovaj agilni mali reakcionar je sebi doduše svašta dozvolio: ali zato o Jevrejima i bednim osvetničkim procesima i neprekidnim pogubljenjima komunista nije rekao ni reči.

Zanimljivo pismo jednog protestantskog teologa iz Breslave, žrtve režima.

Posle ručka čitao pisma i novine.

Posle čaja diktirao pisma. Čestitka redakciji *Saturday-Review*- a.

Predveče sa K. još jednom u grad da sa Erikom, koja je takođe došla, izađemo na železničku stanicu pred K. roditelje koji dolaze na 14 dana. Vožnja do kuće i večera i potom svi skupa u predvorju.

Petak, 22. VI 34.

Rano ustao. Problem knjige eseja. Izostaviću govor o Hauptmanu. O tome pisao Bermanu[818].

Posle brijanja u kratkoj šetnji po suncu i vetru.

Golov članak[819] u *Sammlung*-u o Valenštajnu i nemačkoj politici; iako malo razbarušen, veoma mi se dopada, zato što prvi put prikazuje i objašnjava besmislenost današnjeg nemačkog pravljenja istorije.

Posle čaja diktirao pisma, umoran i nervozan.

Sibelijusova simfonija br. 7 u jednom stavu, koju mi je poklonio Knopf, predstavlja veoma originalno, zanimljivo i uzbudljivo delo.

Od Beka[820] je stigla njegova kritika *Josifa* iz *Svenska Dagbladet*, koja mi je ostala veoma mutna.

Dao svoj pristanak za Veneciju[821].

Subota, 23. VI 34.

Izvanredno lep letnji dan. Radio na knjizi eseja: uređivanje, brisanje dubleta, dodavanje, pre i posle podne.

Erika me odvezla u šumu i ja sam odavde

pošao u šetnju preko Ičnaha, što mi je dobro činilo. Jako sunce, egipatsko odelo.

Na ručku Gizeova i A. M. Švarcenbah.

Na večeri Bruno Valter i žena, sa kojima smo kasnije sedeli na baštenskoj terasi. Posluženi vegetarijanskim jelom i čajem od lipe. Hvale blagodeti „Birherove kure", ali pri tome baš ne izgledaju sjajno. Sutra svojim „kadilakom" odlaze za Tesin, a odande za Sils Mariju, gde ćemo ih možda posetiti.

Nedelja, 24. VI 34.

Veoma topao letnji dan, obukao odelo od svile. Do-vršio sam posao na obradi oba predavanja o Geteu i za sada se opet posvećujem *Josifu*. Pročitao sam prethodne delove i razmišljao.

Popodne sam se sa K. i njenim roditeljima odvezao u šumu, gde smo onda pošli u šetnju. Erika je svojim kolima otišla na jedan angažman izvan grada. Popodne sam blagotvorno odspavao na krevetu.

Lion[822] je juče poslao svoj članak iz *N. Z. Z.*; dopada mi se zbog svog posebnog esejističkog pristupa i zato što odudara od uobičajene kritike. Naročito me je zanimalo njegovo istraživanje mog ličnog odnosa prema Jakovu i Josifu i ideja da su *Budenbrokovi* jakovljevsko delo, moja evropeizirana esejistika pak josifovsko delo.

U *Rundschau* sam čitao Tolstojeve zapise sa njegovog švajcarskog putovanja. Odsečno antimilitaristička pasaža koju je redakcija ublažila na taj način što je u napomeni stavila da Tolstoj tada nije bio 3 meseca u Švajcarskoj nego 2!

Medi je veoma srećna što smo na Valterov savet unajmili klavir marke Behštajn koji je navodno veoma dobar.

Valter je juče opet veoma mnogo govorio o *Josifu* i raspitivao se o njemu. Ja na ta pitanja nikada ne mogu da odgovaram bez nervoze.

Diktirao sam mnoga pisma i pisao. Još uvek treba obaviti krš pisama.

Na večeri Erika sa Gizeovom, koja je gnevno pričala o svojoj poseti kod bogate i bolesno-stupidne porodice Švarcenbah. To izopačeno i pakosno građanstvo u stanju je da čoveka uveri u budućnost komunizma. Ono zaslužuje da doživi stravičan kraj.

Ponedeljak, 25. VI 34.

Topao, delimično kišovit dan. Pisao dalje na poglavlju započetom pre puta za Ameriku. Oko podne išao dole u Kisnaht na šišanje.

Popodne spavao. K. sa svojom majkom u klubu „Lyceum”. Ja sam sam sa starim pio čaj. Razgovarali smo o muzici.

Posle sam pisao Brilu i teologu Meringu[823] u Šleziju.

Na večeri Gizeova, sa kojom se Erika odvezla u pozorište. Svojeglavost i destruktivni negativizam koji K(atjina) majka pokazuje u svakom razgovoru krajnje su neugodni.

Bibi je veoma lepo svirao Bahov koncert uz pratnju sa gramofonske ploče. Posle smo slušali Menjuhina koji je svirao Mocartov violinski koncert.

Utorak, 26. VI 34.

Pisao jednu stranicu dalje. Provala oblaka i nevreme. Samo sam malo prošetao. Na ručku prof. Cimer[824] iz Hajdelberga koji stanuje kod Junga: puno je govorio o Josipu i o interesovanju koje je knjiga pobudila kod Nemaca. Takođe smo mnogo razgovarali o situaciji u Nemačkoj. Pročitao sam mu pismo koje sam danas dobio od Fidlera, koji dobro karakteriše veliko neraspoloženje. Golo je poslao jedan isečak iz novina, iz kojeg se vidi da je Bertram posle jedne svečane predstave „Tela" u Vajmaru (decimirano Geteovo društvo) održao govor, u kojem je Šilera označio kao „dorsko-germansko-fridericijanski" duh. Ti opijeni ljudi uopšte ne misle na to kako će sve to izgledati za nekoliko godina.

Erika je, na moju veliku žalost, otputovala

sa svojim prijateljicama. Posle čaja sam pisao Alfredu Nojmanu i Lišer-Valentinovoj koja je poslala svoju knjigu o Hajneu[825]. Nadalje Fidleru.

Naveče smo slušali violinski koncert Čajkovskog u interpretaciji Hubermana.

Sreda, 27. VI 34.

Lep letnji dan, osvežen jučerašnjom nepogodom. Pisao dalje. Dok je K. izvezla svoje roditelje u šetnju, ja sam sam pošao u šumu, kako bih se opet malo više kretao.

Od Žida je stigao jedan *Journal*[826], nadalje pismo od jelskog profesora Vajganda[827] koji je oduševljen *Josifom*, zatim malo odocnela čestitka G. Kelvela[828], i jedna knjiga — o Nemačkoj — *Dämmerung* od nepoznatog autora. Knopf je poslao zaostale knjige; među njima i lepo jednotomno izdanje *Magic Mountain* koje je u Americi veoma cenjeno i tamo predstavlja predmet divljenja.

Novinska vest o smrti Palenberga[829] koji je stradao u avionskoj nesreći. Nestao je jedan stravično-neobično-genijalni virtuozni izdanak i

svetu će on nedostajati. Telegram Frankovima za Sanari-sir-mer.

Popodne diktirao pisma.

Pisma od Šikelea i dr Gigona iz Bazela.

Berman izveštava da je rekao Hauptmanu da će slavljenički govor biti uklopljen u knjigu, na što se ovaj obradovao. To me još više učvršćuje u odluci da povučem knjigu, sa čime se i Berman slaže.

Berman piše o „napadima” nemačkih novina zbog moje njujorške izjave u vezi sa mojim pismom Jevrejskoj pomoći[830] i šalje isečke koji me svojim smradom „sentimentalno” podsećaju na zavičaj. Već je to postidno što moram da se pravdam, barem pred Bermanom, jer mogućnost javnog demantija ne postoji.

Odvezli smo se do Rajfovih, gde smo u manjem krugu prijatelja večerali u vrtu pri svetlosti papirnih fenjera. Elza Hejms[831] je vaskrsavala sećanja na prve Rajnhardove predstave u minhenskom Umetničkom teatru.

Četvrtak, 28. VI 34.

Kasno ustao posle loše prospavane noći. Lepo, sveže letnje jutro. Doručkovalo se u vrtu. Posle sam K. diktirao pismo za Bermana u vezi sa nemačkim pogrdama i onda sam radio dalje na romanu.

Išao u jednoipočasovnu šetnju po jakom suncu. Posle ručka čitao novine. Pre 5 č. smo se odvezli do Hičenovih[832] u hotel „Dolder", gde smo sa Englezom i Knitelom[833] pili čaj u velikom holu. Knitel je pričao o Berlinu, gde je

proveo 3 nedelje. Nevreme i jaka kiša.

Posle večere su pročitana pisma Klausa Pringshajma[834] i njegovog sina iz Tokija. Potom slušali raznovrsnu muziku.

Pismo od Hajnriha koji prenosi želju da se Osijeckom dodeli Nobelova nagrada za mir. Takođe piše da treba da sprečim da Kolbenhajer dobije Nobelovu nagradu za literaturu, što je izgleda sasvim realna opasnost. Nameravam da u vezi s tim pišem Beku.

Petak, 29. VI 34.

Kišan dan. Ranije ustao i pisao dalje. Prošetao samo nekoliko koraka. Popodne sam sam obavljao prepisku. Izjavio saučešće Voringeru[835] zbog gubitka ćerke. Pošto smo ranije večerali, odvezao sam se sa damama u

grad u klub „Lyceum" gde je gospođa Vaserman na prilično simpatičan način čitala iz radova pokojnika. Posle toga čaj i susret sa raznim ljudima, između ostalog i sa simpatičnim dr Balijem[836]. Po povratku kući, jeli smo veoma dobre i sveže maline.

Pisma od Rajzigera koji je opet u Zefeldu i Liona u vezi sa njegovim istorijskim knjigama.

Sinoć je en passant došlo do kontroverze sa starima koji nikako nisu hteli da priznaju komičnost pogrešnog načina navođenja citata kada se kaže: „Usamljen sam, nisam sam". A u stvari treba da glasi: „Usamljen, (kada sam usamljen), nisam sâm"

Subota, 30. VI 34.

Ustao u pola 9, sa fanodormom dobro spavao.

Preporučeno pismo od Hajnsa koji traži materijala protiv napada štampe, sa kojim bi se onda uputio za Berlin.

Najpre sam malo radio a zatim sam pisao advokatu, otprilike isto što i Bermanu. Dodajem: „Ako bi zbog moje posete Americi propao pokušaj da se vrati moja imovina, onda Vas s pravom uveravam da bi do toga došlo i iz nekog drugog razloga".

Išao u jednočasovnu šetnju.

Na ručku gospođa Vaserman sa ćerkom. Nervozan i razdražljiv zbog starih, koje kao i oduvek ne podnosim.

Posle čaja pisao Lionu, Hajnrihu i drugima.

Za vreme večere je šofer Dol doneo ciriške

novine[837], iz kojih sam društvu pročitao najnovije vesti. U Nemačkoj je opšti metež: pobuna SA-odreda i Rema, kojeg je Hitler smenio, vojska je zaposela Mrke kuće, u Berlinu i Minhenu uzbunile se velike mase ljudi, hapšenja i streljanja, puškaranje na „Unter den Linden”-u. Ubijen general fon Šlajher. — Nesrećna, suluda zemlja koja je dozvolila da joj se naturi ova kaljuga od laži, surovosti i zločina i koja još zadugo neće uspeti da nađe svoj mir. Sve to na mene ostavlja dubok utisak. Treba se od srca radovati što su stari ljudi baš sada van zemlje i što se nalaze ovde.

Medi i Bibi su pred dedom, bakom i nama dvoma svirali delove Mocartovog koncerta i Šporovog koncerta; Bibi je imponovao svojom energijom i sigurnim vladanjem materijom, dok je Medi pokazala da je napredovala. Bio sam zadovoljan.

Telefonirao redakciji *N. Z. Z.* da bih čuo nove vesti. Bedni Hitler je odleteo za Minhen da tamo organizuje hapšenja i streljanja. „General” Gering rukovodi ugušivanjem „druge revolucije” u Berlinu. Potvrđena je vest da je Šlajher ubijen; njega su SA-ovske zveri brzo uklonile zato što je izgleda jedino još on mogao da izvede zemlju iz ove prljave suludije. Upravo je podnesen zahtev da se pogubi 11 komunističkih radnika jer su navodno učestvovali u ubistvu jedne SA-ovske zverke. Sada ubijaju SA-ovce i ta bruka i sramota od „revolucije” počinje da se mrlja krvlju. To će ići dalje. Kada bi samo potop zbrisao celu tu lagariju i stupidnost od „nacionalnog vaskrsenja” zajedno sa odvratnim figurama koje su se nazvale njenim junacima!

Nedelja, 1. VII 34.

Lep, topao, malo zamagljen letnji dan. Ustao sam u 8 č. i dovršio malo poglavlje o savezništvu između Josifa i Mont-kava.[838]

K. je iz grada donela vanredne novine. Akcija Gering—Hitler, istovremeno uperena protiv boljševičkog SA-tabora i berlinske desne organizacije, postigla je uspeh, ali ona u prvoj liniji znači uspeh kapitalističkih, prusko-konzervativnih elemenata reda. Papen je doduše uhapšen, njegova kancelarija je zatvorena i zaplenjena, njegov sekretar je ubijen[839]. Gering je inostranoj štampi saopštio ubistvo Šlajhera[840]. Mnogobrojna pogubljenja SA-vođa. Hitlerova akcija protiv Remove[841] vile u Viszeu, gde je Hejnes[842] zatečen u krevetu sa jednim mladićem i ubijen. Glupo navođenje već dobro znanih „moralnih zastranjivanja.”

Sa starima i sa K. išao u šetnju u šumu i posle ručka čitao mučne izveštaje. Na čaju Džon Knitel i Has-Heje, jedan glup čovek. Knitel je ostao duže i ostavio je simpatičan utisak. Od šofera omnibusa, kojim se odvezao, dobio novo vanredno izdanje novina i uz to smo još slušali večernje radio-vesti. Rem je ubijen, pošto nije iskoristio datu mu mogućnost „da sam okaje svoje zločine” (ali sve je to jedna kaljuga zločina). Hitler i Gering su za ovaj trenutak gospodari situacije, Gebels se, i pored svih svojih mnogih gorljivih govora o „drugoj revoluciji”, sa njima solidarisao, „glajhšaltovao”, i iskorišćen je kao radio-govornik „preko svih nemačkih radio-stanca”. Hitlerov moralni ukaz o čišćenju i izmirenju. Pogubljeno je na stotine ljudi i zaprećeno je da će svaki onaj koji u vezi s tim bude nešto govorio biti strogo kažnjen. Sve će ići dalje po zakonu, na osnovu kojeg je i do svega ovoga i došlo, i završiće se sramnim otrežnjenjem.

Medi izaziva zabrinutost. Kaže da ima poteškoća pri gutanju i smetnje pri disanju. Očigledno je da je preopterećena tom kombinacijom fanatičnog vežbanja klavira i školskih obaveza; često puta ustaje, posle veoma kratkog sna, već u 5 č. izjutra da bi udovoljila svojim školskim obavezama. Moraće se intervenisati.

Izgleda da se i K. ženska boljka opet pogoršava. Pozvali smo lekara.

Bojim se da će se boravak starih[843] koje teško podnosim odužiti zbog zbivanja u Minhenu.

Počeo sam da čitam Tristrama Šendija[844].

Ponedeljak, 2. VII 34.

Vanredno lep letnji dan. Ustao sam u 8 č. Ispravljao već urađeni tekst, stavljao naslove i pisao malo dalje.

Posle ručka čitao novine. U inostranstvu jednodušan utisak da je nemački režim zadobio udarac od kojeg se više neće tako brzo oporaviti. Pre svega se raspršila fikcija o „totalitetu” i jedinstvenoj narodnoj zajednici, režim je umrljan krvlju građanskog rata: veliki broj ubistava, samoubistava i pogubljenja, najstrašnija otkrića korupcije i nemorala — vođa „Fronta rada”, Lej[845], naziva to „najvećim danom nemačke istorije”. Obim ove glupe bestidnosti ne može ni u snu da se zamisli, ovako nešto još nije bilo. Isto je tako krajnja glupost celu stvar prikazivati kao moralnu akciju čišćenja i govoriti o „nevremenu koje je pročistilo vazduh", kao i da je posle svega sve u najboljem redu i da režim nikada nije bio jači nego što je sada.

Uostalom, pornografskog sadistu štrajhera[846] iz Nirnberga je akcija čišćenja zaobišla, on je i nadalje ostao na svom mestu. I ko sve nije ostao na svom mestu!

K. je donela vest, koja je dospela ovamo preko sestre Kurcove, da je ova uhapšena zbog toga što se nesmotreno izjasnila pred jednom stranom osobom, i nije u mogućnosti da se javi.

U 3 č. smo se sa starima preko Cuga odvezli za Lucern. Ja sam bio prilično nervozan i malo mrzovoljan, ali sam ipak uživao u lepim letnjim prizorima. Lucern svojom elegancijom, građanskim blagostanjem i nadaleko čuvenom lepotom još uvek ostavlja utisak mirnog i bezbednog kutka Evrope. Čaj smo popili u jednoj hotelskoj bašti, zatim smo se prošetali i u 6 č. smo se vratili natrag preko Kisnahta na Firvaldšteterskom jezeru.

Vratili smo se za večeru. Za 9 č. se najavio Mejer-Grefe koji je na proputovanju. Sedeli smo napolju i pili smo čaja. Bio je nadmen i komično dramatičan kao i uvek. Njegove priče o Hauptmanu — očaj jedan. I on me odlučno odvraća od nauma da u ovom trenutku objavim svečarski govor o Hauptmanu. — Još smo malo posedeli u mojoj sobi. Ja sam u 11,30 č. Mejer-Grefea otpratio na autobus.

Sreda, 4. VII 34.

Ovo su lepi letnji dani koji se bez većih nepogoda sami od sebe osvežavaju. Vreme je ove godine ovde već od ranog proleća bilo neobično prijatno — posmatrano sa stanovišta čoveka koji nije iz ovog kraja.

Juče uveče je stigao Golo, kome je počeo raspust; K. je još u 11 č. išla za Cirih pred njega i mi smo onda sve do ponoći, bez starih,

ćaskali u mojoj sobi, pri čemu smo bili jednodušni u osećanju odvratnosti prema nemačkim zbivanjima i u oceni njihovih mračnih izgleda.

Pročitao sam još nekoliko stranica Šendija i danas sam rano ustao. Doručkovao sam vani a zatim sam radio dalje na novom poglavlju, u kojem se opisuje Josifova uzvišena služba u Petepreovom domu[847].

U podne smo sat i četvrt upetoro bili u veoma laganoj šetnji pri isprva prijatnom a potom tegobnom suncu.

Veoma me razdražuju i nerviraju stari, posebno taj blesavi i dosadni negatorski duh K(atjine) majke koji treba da predstavlja neku duhovnu nadmoć, a nije ništa drugo do neznanje i nadmena samoodbrana. To od mene zahteva mnogo napora da se savladam i ja se

jako bojim produženja njihovog boravka zbog zbivanja kod kuće. Nije, naravno, lako i prijatno priznati da se živi u jednoj razbojničkoj jazbini, ali naprosto poricati i „ne verovati" stvari samo zato što to tako stoji u novinama, e to već predstavlja suviše veliko opterećenje za nerve onoga koji zbog svega toga pati celim svojim duhom i osećanjem. — Isto me tako strašno iritira senilno i već prilično neobuzdano začikivanje osamdesettrogodišnjeg starca sa zgodnom sobaricom.

Sve se više otkriva da je ta „zavera" protiv nemačke države, koja je morala da bude ugušena u krvi, bila jedna obična zločinačka prevara poput one u vezi sa paljevinom Rajhstaga i komunističkom opasnošću prošle godine. Da je u redovima SA odreda vladalo veliko nezadovoljstvo, to je bilo jasno, ali tok akcije suviše malo govori u prilog tvrdnje da su

komandanti smerali ono što im se pripisuje. A isto tako ni njihovo odbijanje da sami sebi presude ne govori u prilog te tvrdnje, kao ni uzvik „Heil Hitler" sa kojim su navodno mnogi odlazili u smrt. Radi se o jednoj od onih „državnih" mera u stilu tih iskvarenih mozgova, o preventivnom prolivanju krvi i nalevo i nadesno, pri čemu ono desno daje politički alibi za levo i obrnuto, pa se onda sve to prikazuje kao delo velikog moralnog čiščenja poradi vaspostavljanja već potpuno razularenog reda. Moguće je i sva je prilika da malograđanske mase opet nasedaju toj na prljavoj psihologiji zasnovanoj moralnosti i da u Hitleru ponovo vide spasitelja. Ali, hoće li to, pri sve većem privrednom propadanju i sve većoj političkoj i moralnoj izolaciji, tako moći da potraje i drugi put 14 meseci?

Broj ubijenih i postradalih obavijen je velom tajne. Sigurno je taj broj veoma velik. E.

Jung[848] je ubijen — Bertram se divio njegovoj knjizi *Die Herrschaft des Minderwertigen* i hteo je da mi je naturi. — Kako li se od-nosi prema njegovom ubistvu? Ubijeni su general fon Bredo[849], katolik Klauzener[850], desetak-dvanaestak katoličkih patriota. U *Temps*-u je pomnije opisana likvidacija Šlajhera i njegove žene. Raspustili su „Herrenklub", nacionalistički i dovoljno reakcionarno nastrojeno udruženje; fon Glajhen i drugi umakli su u inostranstvo. Ne sažaljevam te bedne saučesnike, kao ni obesne pustolove Hejnesa i Rema, a ipak će jednog dana njihova krv pasti na „glavu" tog odvratnog prevaranta i zločinačkog šarlatana, junaka istorije kakvog svet još nije video, jer Robespjer u poređenju s njim zaslužuju svako poštovanje. —

Juče sam diktirao više pisama i onda sam sam počeo da pišem jedno duže pismo Šikeleu. Danas sam dovršio to pismo.

Naveče sam sa starima ostao u predvorju. Slušali smo Bramsa i Čajkovskog.

Četvrtak, 5. VII 34.

Ustao sam u 8 č. i pisao dalje, ali prilično rasejano i bez mnogo volje.

Sveže, sunčano vreme. Pošto je ručak bio u 13,15 i pošto sam se bojao da bih mogao da zakasnim, to sam samo malo prošetao.

Stari su oko 2 č. otputovali. Oprostio sam se od njih dole kod auta. Na kraju sam bio osećajan i ljubazan.

Ali ipak je to jedno olakšanje. Putuju za Štutgart, pošto žele da pogledaju tamo izložene slike Tome[851] koje su ranije bile u njihovoj dvorani.

N. Z. Z., koje su sada u Nemačkoj zabranjene, donose oštar i pesimističan uvodnik o krvavoj setvi koja po opštem osećanju ne može doneti ničeg dobrog. Ocena strane štampe je u celini porazna. *Times* kaže da Nemačka za sada više nije evropska zemlja.

Od svih ubistava i pogubljenja jedino me je zapravo kosnulo ubistvo Šlajhera i njegove žene — i pored sve potresne stravičnosti svih tih zlodela. Ali možda je najkarakterističnije ubistvo starog Kara[852] u Minhenu, budući da ono predstavlja politički sasvim nepotreban čin lične Hitlerove osvete za davno prošle stvari. Tu se vidi kakva je protuva taj čovek — što se pri svemu ostalom zaboravlja — kakva je to životinja sa svojim šapama histerika koje smatra umetničkim rukama. Uostalom, i general Bredo je samo zbog toga stradao što je nekad bio Šlajherov saradnik a ne zbog neke

aktuelne „krivice”. —

I Štarhemberg u Salcburgu okarakterisao je ovo zlodelo jednostavno — tačnim rečima. Nosio sam se mišlju da Bertramu pošaljem isečak. —

Fosler mi je poslao novo izdanje *Gracijanove hiromantije*[853] u Šopenhauerovom prevodu i sa svojim pred-govorom.

Posle čaja sam izvesno vreme ćaskao sa K. i Golom u vrtu i zatim sam do večere pisao pismo Hajnrihu.

Posle smo razgovarali o Moni koja bi, izgleda, želela da dođe kod nas, što baš nije zgodno. K. će joj prepustiti da se odluči, ali nije mnogo oduševljena.

Iz Bugarske i Rumunije stiže vest da je

Dunav tamo u poslednje vreme izbacio unakažene leševe... Klauzenerovo telo nije izručeno njegovoj porodici. Porodica je obaveštena da je spaljeno i da, ako želi, može da dobije urnu sa pepelom... Klauzener je bio pobožan katolik.

Sutra ujutru mi predstoji odlazak kod zubara.

Petak, 6. VII 34.

Danas je, eto, prošlo već mesec dana od „Testimonial Dinner"-a u hotelu „Plaza".

Ustao sam u 7 č. Popio sam samo šoljicu čaja i onda sam se sa K. odvezao u grad, gde sam kod Aspera dobro izdržao „suvu terapiju". Po povratku kući redovno doručkovao i normalno radio.

Blistavo letnje vreme. Sam sam bio u šetnji kroz šumu. Na ručku V. Hercog, sa kojim sam, naravno, razgovarao o nemačkim stvarima. Bernski *Bund* piše da je Hitler dobio napad besa i da je stolicom razbio sve što mu je bilo nadohvat ruke — histerija jednog Dégénéré inférieur. Kažu, uostalom, da ovaj bednik ne izgleda baš dobro — ostario je, utučen je i omršavio je. Nadajmo se da je izgubio igru.

Posle ručka čitao u *Tagebuch*-u o zbivanjima i istovremeno sam dobio i pismo od Liona o tome. Najnoviji udar protiv SA odreda je, sa ljudskog stanovišta gledano, podla izdaja; očigledno je — barem delimično — izveden pod spoljnopolitičkim pritiskom. Tokom cele te akcije likvidirano je mnogo onih koji su bili upućeni u paljevinu Rajhstaga. Ubistva na desnici poslužila su kao alibi prema unutra, ona su počinjena radi obezbeđenja moći i iz osvete. Novine *Times* su u prvom trenutku bile

zadovoljne i hvalile su nameru da se režim „normalizuje". Ali su one brzo popustile javnom mnenju i inostranstvo u celini oseća prema svemu tome takvu odvratnost da je Nemačka zbog toga „razočarana". — Stvarna moć se danas već nalazi u rukama vojske i njoj je ta lutka Hitler potreban samo još kao firma. Ipak je neobično da se širi glas (naime da je to uopšte moguće) da je H. uhapšen. Da je Gebelsov položaj uzdrman, to je zacelo nešto više nego obična glasina, o Papenu da ne govorimo.

General Šlajher i njegova žena ubijeni su pred očima njihove mlade ćerke koja je doživela nervni slom. Tela starog Kara i poručnika Šeringera[854] nađena su u jednoj močvari. — Zvanična lista ubijenih i pogubljenih neće biti objavljena. U priču o zaveri niko u svetu ne veruje. A i sa lagarijom o nekoj „stranoj sili" imaju izvesne diplomatske

poteškoće. Bedni Nojrat (svi su oni koji tamo žive u izvesnom smislu bedni) sigurno može samo da bira između spremnosti da i nadalje u svemu učestvuje ili koncentracionog logora. —

Posle čaja smo se sa Golom, koji je vozio, odvezli za Rapersvil, gde nam se sa visokog trga kod crkve, pri jasnom vremenu, pružao divan pogled preko jezera i celog predela, i zatim smo se vratili preko „Forha”. Lepa vožnja, blagotvorna za oči. Opet sam bio zahvalan sudbini što nas je poštedela toga da sada budemo tamo preko u toj strašnoj, nesrećno zabludeloj zemlji. Lion piše da verovatno više ne bih bio živ i meni se čini da je to tačno. On je u svom istorijskom delu odmah izostavio mesta obojena simpatijama i na određen način zbog toga moli za izvinjenje. On je Jevrejin. Bertram dotle još nije stigao — koliko je meni u znanju. „Videćemo”, pisao sam mu, a on je odgovorio: „Tačno, videćemo."

—

U *Neue Rundschau* sam čitao lepa Buzonijeva[855] pisma, u kojima se govori i o njegovom potonjem đaku Egonu Petriju, kojeg smo u „Dutsch-Treat-Club” — u u Njujorku slušali kako sjajno svira.

Subota, 7. VII 34.

I nadalje imamo suvo letnje vreme sa jasno plavim nebom. Boleo me zub koji je juče provizorno zatvoren. Težak, potmuli pritisak.

Ustao sam u 8 č. i pisao sam dalje poglavlje — Josif u službi kod Potifara.

Pošao sam u susret K. u pravcu Colikona i onda smo se odvezli u šumu, gde smo na jednoj klupi pregledali prispelu poštu i novine.

Na ručku arhitekta Šnajder; pokazao nam je planove za kuću koju bi veoma rado hteo da nam ovde sazida.

Posle čaja sam diktirao odgovore na jedan dug Sakerdotov upitnik. Posle sam Masarijevoj u pismenoj formi izrazio svoje saučešće. Nadalje sam pisao prof. Vajgandu.

Večernje radio-vesti koje sam slušao nisu donele neke bitne novine iz Nemačke. Golo je doneo vest da je Hitler Gregoru Štraseru[856], kojeg je Gering ubio, bio ponudio Geringovo mesto. Gering je, dakle, preduhitrio Hitlera, odnosno on je ubio Štrasera mimo Hitlerove volje. Štraser bi sasvim sigurno u datom slučaju likvidirao Geringa. Ovaj je međutim čekao sa berlinskom akcijom protiv desnice sve dok Hitlerov „uspeh" na jugu nije bio nepobitna činjenica. Da je kojim slučajem Rem izišao kao pobednik, onda bi Gering zajedno sa

njim stupio u akciju. To su gangsteri najniže vrste.

Nedelja, 8. VII 34.

Topao, malo vetrovit dan sa jasno plavim nebom. Obukao odelo od svile. Neprekidno me muči zubobolja. Zbog toga, i pored fanodorma, loše spavao. Refleksni bol nagore, poput reume. Do Aspera se ne može doći.

Ustao u pola 8, umoran. Pripremio nešto materijala i malo pisao.

Sa K. u šumu. Smetnje pri jelu. Posle ručka čitao Roda-Rodinu knjigu orijentalno-balkanskih šala i dogodovština. Zatim sam se odmarao i uz pomoć veramona koji je otupio bol malo odspavao.

K. sam danas rekao da me u vezi sa

zbivanjima u Nemačkoj prožima neko osećanje zadovoljstva i olakšanja, kao i da me obuzima neki optimizam. Celo ovo vreme bili smo pod pritiskom oduševljene vere tih budala. Ponekad je čoveka morala da spopadne nedoumica. Sada, konačno, posle samo nešto malo više od jedne godine, hitlerizam počinje da se predočava onakvim kakvim sam ga uvek video, saznavao i osećao: kao *poslednja stepenica* podlosti, izopačene gluposti i krvave bestidnosti — postaje jasno da će pouzdano i nepokolebljivo nastaviti da se pokazuje kao takav — i čovek se stidi zbog onih malobrojnih trenutaka slabosti, kada je bio u iskušenju da posumnja u svoja osećanja.

Popodne pisao pisma i odneo ih do poštanskog sandučeta.

Bolovi, bolovi, pritisak i muka. Asper je nedokučiv. Na Gothardu je i nije se vratio

večernjim vozom. Rečeno nam je da će se po svoj prilici sutra ujutru vratiti.

Ponedeljak, 9. VII 34.

Teška i nemirna noć; uz pomoć fanodorma i veramona nekako spavao do 7 č. Onda ustao. Blistav, svež dan. Posle šoljice čaja u grad do Aspera, u čijoj čekaonici smo se sreli sa Hičenovima. Ja sam ubrzo uveden u ordinaciju, zub je otvoren i izišlo je nešto gnoja. Oteklina je još tu, ali je došlo do izvesnog olakšanja. Preti opasnost da se kanal zapuši pri jelu.

Za vreme doručka u vrtu stiglo raznovrsne pošte. Moni do avgusta ostaje u Firenci. Prof. Rajnhard[857] iz Frankfurta šalje svoju knjigu o Sofoklu. Pismo francuske prevoditeljke[858], u vezi sa engleskim izdanjem. Kurcova šalje

Pero-Doreovo[859] izdanje bajki i razne slikovnice. Društvo naroda obaveštava o Veneciji. Italijanska vlada želi da joj se dostavi rezime o onome što će se reći na temu „Umetnost i država”, što samo povećava moju nedoumicu da li uopšte da putujem.

Konflikt između nemačke i švajcarske štampe se zaoštrava. Nemačka zabranjuje uvoz švajcarskih listova u trajanju od 6 meseci, navodno zbog objavljivanja besmislenih, neistinitih vesti. To što se ova vlada, posle svega što se zbilo, zadržava na glasinama i pojedinim netačnostima, isto je tako blesavo i idiotski kao i sve ostalo. Premorenom Hitleru su lekari preporučili da ode na oporavak na more. Treviranus[860] dakle nije ubijen. Vlada zbija šalu na račun te vesti. Ali je zato, koliko mi je poznato, ubijen nacionalni junak Erhard[861] (Svastika na jurišnom šlemu). Kao izdajnik. Po

pisanju *Prager Presse* jedan odred ubica bio se uputio kod fon Papena i samo ga je vojska sprečila u izvršenju naređenja. Ako to i nije baš istina, ipak je toliko verovatno da nema razloga da se s time šegači. Po vladi broj „pogubljenih izdajnika" ne iznosi ni 50. Smešno je, dakle, navoditi „fantastične cifre".

Pisao dalje (Josif kao čitač). U podne sa K. u šumi, gde smo sedeli na jednoj klupi kraj bunara i kolibe. Umoran.

Posle ručka čitao novine.

Veoma toplo. Bolovi su se prilično smirili, još ose-ćam pritisak otekline.

Informacije o Veneciji pokazuju da će biti govora samo o likovnim umetnostima i arhitekturi — o pravim problemima neće biti ni reči. Na italijanskom tlu i ne može drugačije

biti. Putovanje onamo ne bi imalo nikakvog smisla.

Zabrinjava me Fidlerovo ćutanje. Isto tako se brinem zbog jadne Hercove, koja zbog svojih buntovnih reči sedi u zatvoru. Pošto joj ne daju da piše, onda po svoj prilici ne sme ni da prima poštu. Ako strada, onda sam u izvesnoj meri i ja za to kriv, odnosno njeno „prijateljstvo" sa mnom, koje je ona uzimala suviše ozbiljno i koje je nju nekako obavezivalo. To što nije umela da ćuti, nesumnjivo je povezano sa njenim ponosom na to „prijateljstvo". —

Napisao nekoliko pisama, posebno gradonačelniku Sajcu u Zemaljskom zatvoru u Beču.

U pola 8 smo se sa Golom odvezli do Faezijevih, koji su u vrtu priredili večeru.

Pored sinova, bili su prisutni jedan bračni par i Volfskel[862]. Ovaj mi je pevao hvalospeve o članku o Vagneru, koji je pročitao zato što ga je „Protest" podstakao da to učini. Razgovor je bio prilično ugodan. Posle večere se posedelo na baštenskoj terasi iznad jezera, uz kafu i pivo, dok se sve više spuštao mrak. Naravno, mnogo se razgovaralo o Nemačkoj, o intelektualcima koji u Hitleru vide Georgeovog „spasitelja", kao Bertram, na primer, itd. Volfskel je rekao da će neumitno doći do cepanja zavese, ali da će to još potrajati, i da će baš ljudi od duha veoma teško biti spremni da priznaju svoju glupost. Volfskel je govorio i o Špengleru[863], sa kojim je u prepisci i čije držanje hvali. On je u Nemačkoj potpuno usamljen i prezren. Pri tome zaboravlja na njegov udeo u srozavanju filozofskog mišljenja.

Utorak, 10. VII 34.

Sinoć sam, po Asperovom savetu, stavio oblog, jedna neprijatna mackarija, od koje nisam imao neke vidljive koristi, nego mi je samo smetala pri spavanju.

Ustao u 8 č. i malo pisao dalje. Uglavnom bez bolova.

Opet topao dan sa plavim nebom.

Došla je Aneta Kolb; ja sam se odšetao do šume i K. je zajedno s njom došla kolima po mene. Posedeli smo na klupi kraj puta i razgovarali o nemačkom metežu. Hitler se, poradi svoje ne baš tako pouzdane sigurnosti, ukrcao na jedan ratni brod i krstari uokolo. Apsurdan govor Hesa[864] u Kenigsbergu sa komplimentima Bartuu[865]. Njegove izjave o događajima su bezočne i glupe. — Aneta je ručala s nama i ja sam joj poklonio *Mladog Josifa*. Odmarala se u Erikinoj sobi i Golo ju je

oko 4 č. odvezao za Cirih.

Pismo od Brajtbaha[866] u vezi sa njegovim deplasiranim francuskim člankom o „stvarnoj” nemačkoj literaturi.

Posle čaja diktirao: otkazao put za Veneciju, odbio jedan američki zahtev i druge privatne stvari.

U poseti bio šurak Hercove, jedan prilično tupav jevrejski malograđanin. Sirota Hercova je u zatvoru zbog svog nekontrolisanog brbljanja pred jednim trgovačkim putnikom, u kojeg je neosnovano imala poverenja. Njen advokat se nada da će mu poći za rukom da je oslobodi bez procesa kojeg se vlastodršci na izvestan način i pribojavaju, ali će se baš time što neće doći do procesa oteći njen pritvor.

Nesrećan Bibijev manir da odmah reaguje

na svaku reč prekora. On ne ume lepo da razgovara, da mirno i razložno odgovara, da sve prihvata sa malo humora, već odmah postaje jogunast, drzak i grub. Žalosno i čudno.

Posle večere je bio u poseti mladi pravnik dr Šifer, koji je došao zbog poreskih stvari.

Izgleda da Hesov govor u Engleskoj i Francuskoj, iz pojmljivih razloga, nije ostavio neki naročit utisak. Gebels ponovo govori na radiju i to o zbivanjima od 30. juna u „ogledalu inostranstva”. Bilo bi svakako dobro da se Nemcima predoče osećanja inostranstva, jer su potpuno odsečeni od sveta; nisu samo švajcarske novine zabranjene, nego se zabrana odnosi skoro na celokupnu inostranu štampu. Nemci ništa ne znaju i samo nejasno naslućuju da ništa ne znaju. Uostalom, u Minhenu je opet bila neka vojna svetkovina uz obilje barjaka i pokliča „Heil Hitler”.

Sreda, 11. VII 34.

Težak, veoma vruć dan. — Ustao u 7 č. i pre doručka bio kod Aspera koji je opet radio na korenu, stavio je u njega neki antiseptik i privremeno ga je zatvorio.

Po povratku kući i posle doručka radio dalje na poglavlju Čitanje i u podne sam izašao samo na nekoliko koraka, pošto je bilo pretoplo. Medi danas nema nastave. Neki dečaci koji su po svoj prilici takođe imali slobodan školski dan krenuli su sa mnom uz Šidhalden i jedan me oslovio: pitao me kuda idem. — U šetnju. — „Vidi li se da se znojim?”. — „Da, malo si zajapuren”. — „A tu su i graške znoja, graške znoja”. Potvrdio sam to i on je bio nekako ozbiljan i nekako se zamislio zbog tih graški znoja.

Posle ručka sam ponovo slušao prvi stav violinskog koncerta Čajkovskog i posle toga sam, praveći određene ispravke, čitao moj članak o Vagneru koji je jedan pravi komad iz *Čarobnog brega*. Sve dobre stvari odlikuju se bogatsvom.

Od ove vrućine nikako nisam mogao da se smirim. Izgledalo je kao da će biti nevremena, ali bilo je samo blagog vetra koji je samo malo pročistio vazduh ali nije doneo osveženje.

***Manchester Guardian* potvrđuje nagađanja da su se među ubijenim pripadnicima levice u Nemačkoj nalazila mnoga lica koja su bila upućena u tajnu paljevine Rajhstaga. Uopšte je, kaže se, ta upućenost u tajnu u partiji uvek igrala daleko veću ulogu nego što se zna.**

***Prager Presse* prenosi izuzetno zanimljiv izveštaj jednog Engleza o njegovom razgovoru**

sa Šlajherom neposredno posle njegovog pada, koji je prouzrokovao Papen svojim izdajstvom. O Šlajherovom „marksizmu”, tj. o njegovim dobrim i optimističkim idejama stvaranja jedne socijalne države posle kratkotrajne vojne diktature. Po svoj prilici je tačno da je krajem juna bio uveren da je došao trenutak da se vratimo onim idejama koje bi Nemačku pomirile sa Evropom: idejama civilizovanog socijalizma. Ubili su ga. Zbog boljih ideja? Jesu li te tri svojim zločinima međusobno povezane protuve, Hitler, Gering i Gebels, u višem, nadmoralnom smislu bile pozvane da počine ta krvava dela? Deluju li oni u ime jedne ideje koja zaslužuje da se u njeno ime narod drži u izolaciji i neznanju, tako da još i dan-danas zna samo za smrt Šlajhera i nekolicine SA vođa? Ne, jer oni pod politikom shvataju potpuni cinizam prema idejnom. Odbacili su socijalistički program „nacionalsocijalizma”. Gacali su u krvi da bi se

održali na površini, da bi ostali u svojim na lažima i zločinima zasnovanim stolicama. Ubijanje pripadnika desnice im je dopušteno, samo da jednom stanu na kraj SA-ovskom boljševizmu. Je li to zalaganje za ideju, je li to istorijsko junaštvo? To je obično pokvarenjaštvo i ništa drugo.

Volfskel je na moje pitanje, šta to 20. stoleće ima da suprotstavi potcenjenom 19. stoleću, odgovorio: to su nova i iznad svega značajna otkrića u oblasti teorijske fizike, to je kosmička slika sveta u kojoj se na osoben način predočava suverenost čoveka. Samo se od mladih fizičara, kaže on, može saznati šta se zapravo događa. Odmah sam shvatio da se to mora posmatrati u sklopu nove antropologije, sveukupnosti novih saznanja o čoveku, jer zajedno s tim činiće osnovu i patos novog humanizma koji se, i pored sve zadivljalosti, priprema u glavama najboljih ljudi. Volfskel se

sa tim iz ličnog uverenja potpuno, štaviše uzbuđeno, složio. Samo što smatra da postoji velika opasnost, kako to Ortega[867] naveštava u svojoj knjizi, „da se izgubimo”.

Izvezli smo se kolima i onda u blagotvornoj šetnji sa K., Golom i Medi.

Naveče muzika: Čajkovski i Sibelijus. Dobar Hajnrihov članak[868] o propagandi u *Europäische Blätter*.

Četvrtak, 12. VII 34.

Danas je opet bio veoma topao dan, ali je nebo delom već bilo prekriveno oblacima. Prepodne je padala kiša, ali nedovoljno.

Posle kupanja i doručka pisao sam dalje i zatim sam se bavio nečim što nisam bio planirao, naime jednim za Potifara

umirujućim razgovorom o Josifovoj čednosti.

U Nemačkoj su skoro istovremeno dva pisca izvršila samoubistvo: Mizam[869] i Aram[870]. Ovaj narod je u svojoj sredini stvorio nezamisliva duševna stanja.

U podne je došao Lion i ostao je na ručku. Razgovarali smo o njegovim esejističkim planovima u pogledu Josifa i o njegovoj istorijskoj knjizi; pokušaćemo da privolimo Fišera da je uvrsti u svoja izdanja. O nemačkim stvarima. Govorio je o svom saosećanju sa narodom koji vidi kako mu se raspršavaju sve njegove velike nade: carstvo, svetska moć, Republika i sada mora da doživi skrnavljenje svojih najdubljih uverenja. Ta ideja saosećanja nije mi strana, ja sam je artikulisao već u vreme onih prvih dana kada smo se zatekli u Luganu. „Šta će za kratko vreme biti sa ljudima koji su svemu tome

poklonili toliko puno pogrešne vere?” — No moguće je da pri tome igra ulogu i saznanje da bih po svoj prilici u ime te „vere” bio ubijen — ali to saosećanje kod mene ipak stoji u drugom planu i nekako sumnjam da je ono dopušteno s obzirom na obim zaslepljenosti i pomanjkanje smisla za zlo, kako je to ovaj narod pokazao sa svojom „verom”.

Ideja koja mi se opet nameće — da o svemu tome ipak još progovorim u većem stilu — izaziva u meni kajanje što nisam sakupio više tih dokumentarnih svedočanstava o svoj toj gluposti, zadivljalosti i podloj ograničenosti. Ponešto od toga sam ovih dana stavio u stranu, kao na primer izveštaj o jednom novopaganskom venčanju koje je obavio „posvećeni čuvar”. — Ono „narodsko” se preobraća u nisko, masovno prostaštvo. Izvrtanje i izopačavanje, to je osnovno obeležje svega. Takođe i izvrtanje „pristojnosti".

Totalna vladavina propagande zasnovane na laži bez i najmanje mogućnosti opovrgavanja. Ova propaganda korumpira mozgove do stepena paklene i bolesne bestidnosti. Gebels izjavljuje da je vlada besprimernom otvorenošću i iskrenošću narodu objasnila događaje od 30. juna. — Propaganda pristojnosti, pomirljivosti i vrline za male ljude. Njima se homoseksualizam dobacuje kao moralni mamac — kao da on u bitnoj meri ne ide uz pokret, ratništvo, pa i Nemstvo. Jedna posebna podlost.

Pisao prof. Rajnhardu u Frankfurt.

U nekoliko navrata nevreme, osveženje.

Predveče smo se sa Golom i Medi odvezli do Solitida; malo smo prošetali. Osećao sam se loše, posle jela mi je nešto bilo bolje, ali sam bio jako pospan. Čitao Roda-Rodine priče.

Petak, 13. VII 34.

Noćas je padala jaka kiša, danas je oblačno i vetrovito. Sinoć sam bio tako umoran da sam skoro zaspao u fotelji. I danas još uvek osećam jak umor, tako da sa radom nisam napredovao. Upravo sam na jednom škakljivom mestu. — U podne sam izašao u jednočasovnu šetnju. Posle ručka sam čitao *Tagebuch*, čiji izdavač 30. jun označava kao početak kraja, kao početak rasula. — Popodne sam čvrsto spavao i pri tome sam usnio neki čudesan san o nekom — ponovo dobijenom — lepom komadu nameštaja od mahagonija koji je predstavljao neku kombinaciju kreveta i stola za ručavanje. —

Nisam zadovoljan s pismom koje sam napisao Brajtbahu, predugačko je. Bio sam sa K. u šetnji. U 8 č. smo uključili berlinski

Rajhstag i za vreme jela i posle smo slušali delove lajavog govora Hitlera koji je obelodanio manijačke planove zaverenika i s tim u vezi je svoje spasilačko delo predstavio kao delo počinjeno radi unutrašnjeg i spoljašnjeg mira; često je prekidan aplauzima i na kraju je ispraćen pokličima „Heil". Jezivo.

Društvo naroda je opet zvalo zbog slika za pasoš koje treba da pošaljemo za Bern. Cela ova situacija je za mene tegobna jer mi se ne putuje. Ipak smo razmotrili mogućnost letenja za Milano.

Lizl Frank se telefonom javila iz Bisone.

Subota, 14. VII 34.

Sparno i kišovito. Malo sam napredovao sa Razgovorom o Josifovoj čednosti.

Telefonski poziv italijanskog generalnog konzula koji je iz Rima dobio instrukcije da mi u svakom pogledu izađe u susret. Izgleda da to tako treba da bude.

Išao sa K. po blagoj kiši u šetnju.

Novine o jučerašnjem govoru. Opšte zahlađenje. Spoljašnja izolacija samo potvrđuje moralnu izolaciju. Uspeh francuske diplomatije u Engleskoj dovešće do toga da će i Italija stati na ovu stranu, a predstoji i ulazak Rusije u Društvo naroda. Samo se po sebi razume da je umešnost Francuske delotvornija od histerične sirovosti jednog Hitlera. Ovaj govori o „unutrašnjem i spoljašnjem miru" za Nemačku. Spoljašnji mir će uskoro biti nalik na onaj unutrašnji.

Posle telegrama poljskih intelektualaca u prilog puštanja na slobodu zatvorenih

nemačkih pacifista sledio je engleski telegram koji je kao prvi potpisao nadbiskup Birmingema. Nemačka filozofija države, novi nemački režim, naprosto se oglušuju o takve zahteve, smatrajući sebe izrazom novog doba. Taj režim sebe smatra miroljubivim, iako je prisiljen da ubija pripadnike i levice i desnice. Iz te tragične antinomije proizlazi razlika između miroljubivosti i pacifizma. —

Posle čaja diktirao pisma: za Brajtbaha, Bena, za Rim itd.

Stigla lepa pisma: od Harta (Equinox)[871] iz Amerike i od Jevrejina Vajnberga koji voli Nemačku.

Na večeru je došao Lion, sa kojim sam pre večere još prošetao. Razgovarali smo o *Josifu* i o 3. knjizi. Nameravam da pišem Fišeru zbog njegove istorijske knjige, a nadam se da će mu

ovaj posle izdati planiranu knjižicu o Josifu. Ova je za mene od duhovnog interesa.

O Nemačkoj i njenim proigranim ili iz herojskih pobuda proigranim šansama da postane jedna od vodećih sila Evrope. Hoće li suverenoj umešnosti Bartua poći za rukom da je upotrebom blage sile uklopi u evropski sistem i da je pacificira? Ali, ne bi li to značilo njenu neutralizaciju, „švajcarizaciju", uklapanje u određeni privredni sistem, što bi odgovaralo anglosaksonskim željama,

I da li bi se nemačka pomama za istorijom, nemačka volja za patnjom mogla s tim pomiriti? Nemačka kao velika privredna sila uz odricanje od politike. Ali Nemac neće da misli u ekonomskim kategorijama. A ne ume ni politički da misli nego tragično, mitski, herojski. Šta će iz svega toga proizići? Rasparčavanje i nasilna politizacija doneli bi

narodu veliko duševno rasterećenje. Samo, da li bi moglo ostati na tome?

Francuska je, smatra Lion, uvek bila u boljem položaju, čak i kada je bila poražena. Kako su samo bili lepi velovi tuge na statuama izgubljenih gradova. Kada to Nemačka radi, sa onim „znamenjima", sa onim „Gospode, učini nas slobodnim itd.", onda to ispada smešno. Ja sam tome dodao: Oni potajno i osećaju da je to smešno, otuda i ona njihova ubitačna mržnja prema svakom onom koji ukazuje na tu komičnost.

Posle rata je Nemačka stajala tu u svoj svojoj veličini. Imala je sve simpatije na svojoj strani, svi su hteli da joj pomognu. Ratenau[872] i Štrezeman[873] hteli su miroljubivim putem da je učine još moćnijom nego što je bila. Prezreli su ih i ubili zato što miroljubiv put nije bio poželjan. Kako samo mogu danas oni koji ga

nikada nisu želeli da na iole verodostojan način upotrebe reč „mir".

Francuska je ta koja stvarno želi mir, to je van svakog spora. Ona iskreno ne želi „hegemoniju", na koju Nemci uvek misle, a ako je Francuska i poseduje, onda ona to i ne zna. Ona stvarno želi bezbednost i mir. Ali ta njena pomalo „neistorijska" želja oplemenjava se njenom težnjom za stvaranjem jedinstvene Evrope. Tamo je danas Evropa i nigde drugde. Tamo se nalaze najfinije tradicije, tamo se, uz ostalo, nalaze vitalne rezerve Evrope, pored sveg profinjavanja i preteranog profinjavanja koje bi inače na nekom drugom mestu bilo opasno. To pokazuju i diplomatski uspesi, plodovi jedne smele i jasne koncepcije o ustrojstvu Evrope.

Naravno, da Hitler nije prokockao sve simpatije, ovi uspesi ne bi bili mogući. Možda

će baš zbog toga što on nehotice tome ide naruku doći do stvaranja Evrope i možda će se silom prilika i Nemci na kraju s tim pomiriti.

Nedelja, 15. VII 34.

Kiša i znatno osveženje. Deca su se noćas prilično kasno vratila sa jedne zabave, na kojoj je, kažu, bilo veoma simpatično i na kojoj se skoro isključivo samo muziciralo.

Pisao dalje Razgovor i došao do pojma greha.

Razmišljao sam o apsurdnoj činjenici da su baš Jevreji, koje u Nemačkoj lišavaju svih prava i progone, imali znatnog udela u uobličavanju onih duhovnih pojava koje se danas na određen način, doduše na jedan izopačen način, manifestuju u političkom sistemu i da su dobrim delom pripremili

antiliberalni zaokret: pri tome ne mislim samo na pripadnike kruga oko S. Georgea, kao na primer Volfskel, koji bi se, ako bi mu se to dopustilo, sasvim dobro uklopio u današnju Nemačku. U kolikoj meri se samo Goldberg[874] svojom knjigom *Die Wirklichkeit der Hebräer* uklapa u vladajući duh vremena: svojim antihumanističkim, antiuniverzalističkim, nacionalističkim, religiozno-tehnicističkim elementima — David i Solomon su za njega liberalna izopačenja. Intimni odnos ovog pisca, na primer, prema novoj državi mora da je prilično težak. Teorijski mora da odobrava da ga ta država gazi nogama. Uopšte mislim da se mnogi Jevreji u dubini duše slažu sa svojom novom ulogom tolerisanih gostiju koji ni u čemu ne sudeluju sem u plaćanju poreskih dažbina. Onaj — uostalom prilično odvratni Lesing[875], kojeg su na podmukli način ubili, napisao je jednu knjigu protiv duha — zašto su ga morali

ubiti? On je doduše počinio svakojake mekušne i pseudo-lirske netaktičnosti i nazivao je sebe socijalistom. Međutim, u pogledu one glavne stvari imao je isto mišljenje kao i njegove ubice. —

Išao sa K. u jednočasovnu šetnju. Popodne spavao.

Hotel „de Bains” na Lidu potvrdio je rezervaciju — pozornica *Smrti u Veneciji*. To će biti ponovno viđenje posle onog prvog.

Naveče sam čitao Pulverovu knjigu *Trieb und Ver-brechen in der Handschrift*[876].

Deca su se oprostila (pred) njihov otprilike četrnaestodnevni izlet biciklima u Engadin. Videćemo ih opet tek posle našeg povratka iz Venecije.

Ponedeljak 16. VII 34.

Vreme se razvedrilo i opet postaje toplije. Sunce. Deca su u cik zore krenula svojim biciklima, najpre idu za Landkvart.

Ustao sam pre 8 č. i nastavio sam da pišem, ali sam opet zapao u teškoće. One mogu da budu premošćene samo uz pomoć neke dijalektike sna, za koju samo tokom jutra imam snage, a za to je opet potreban određen logički sklop, sa kojim baš ne ide onako kako bi trebalo.

U podne išao u šetnju kroz šumu. Razmišljao o tome šta bih u Veneciji mogao da kažem.

Posle ručka čitao novine. Hitlerov govor u štampi nije baš dobro prošao. Nemačka štampa je razjarena i zbunjena zbog Bartuovog

istočnog pakta[877]. Nemačka je veoma sabijena u tesnac. Jasno je da su zbivanja u Nemačkoj veoma olakšala da Engleska napravi zaokret prema Francuskoj.

Spavao. Posle čaja diktirao pisma: za Bermana u vezi sa Lionovom knjigom i za Vikoa[878] koji se opet nalazi u Austriji.

Pismo od Hajnsa koji sa puno optimizma piše o novoj audijenciji u berlinskom Ministarstvu inostranih poslova.

Od 7 do 8 č. sa K. u šetnji po veoma lepom vremenu.

Opet smo večerali napolju. Deca su se telefonom ja vila iz Kura.

Sa divljenjem slušao scene iz I čina „Tristana”.

Još sam pisao advokatu Hajnsu.

Utorak, 17. VII 34.

Lepo vreme, toplo. Ustao u pola 8. Radio dalje na drugom razgovoru između P(otifara) i J(osifa)[879]. U podne sam sa K. bio u gradu, kupio sam plavu jaknu i cigare. Kupili smo i jedan bademantil za Lido.

Telegram iz Rima da su nam uputili dve besplatne karte za voz od Čijasa do odredišnog mesta.

U 4 č. smo se odvezli — vozio je Golo — dolinom Lil do Cuškog jezera, gde smo u vrtu jedne gostionice kod Valvila pili čaj i onda krenuli u šetnju uz brda. Na povratku smo svratili po Liona, koji je večerao s nama u vrtu. Posle smo se okupili u mojoj sobi — Lion, Golo

i K. — i ja sam im pročitao poglavlje Huj i Tuj. Lion je bio ushićen, hvalio je veličanstveni opis Egipta i uveravao me da sam ovde, posle nešto blaže novelistike II knjige, opet dosegao nivo I knjige, a možda sam ga i nadmašio.

Iz *N. Z. Z.* isekao sam jedan članak o totalitetu države, zapravo o totalitetu političkog kod Šmita[880] i Jingera[881].

U teorijskom uvodu Pulverove knjige nalaze se iznenađujuće sličnosti sa idejama mog romana: poglavlje o identifikaciji i uzoru.

Sreda, 18. VII 34.

Topao letnji dan. U šetnju sa K., pošto smo se izvezli kolima. Stigle su isprave iz Rima. Popodne diktirao K. pisma: između ostalog i za Beka[882] u vezi sa porodicom Vaserman i sa Nobelovom nagradom. — U pola 8 smo se K. i

ja odvezli u hotel „Dolder" do Knitela, koji nas je pogostio. Bio je već pod dejstvom alkohola, kada smo mi stigli. U baru smo popili aperitiv, zatim smo večerali u trpezariji kraj otvorenog prozora. Domaćin nam je na zanimljiv način pričao o svom životu u Egiptu. Kao desert je poslužen liker od metvice u ledu. Vožnja do kuće bila je blagotvorna. Spustili smo prednje staklo, tako da smo udisali svež i ugodan noćni vazduh. Popodne je bilo jako sparno i izgledalo je kao da će biti nepogode. Međutim, naveče je osvežilo i sada je nebo zvezdano jasno.

Četvrtak, 19. VII 34.

Još jedan topao letnji dan. Radio dalje na poglavlju P(otifar)—J(osif). Išao na šišanje dole u mesto. K. je u 1 č. došla kolima po mene. Posle ručka čitao Pulverovu knjigu. Odspavao na krevetu i usnio čudesan san o magarcu obešenom o drvo pred kojim sam se uplašio.

Pri tome je izgledalo kao da se sprema velika nepogoda, munje su parale nebom. Našao sam se na glavnoj ulici nekog malog mesta i uputio sam se na šišanje sa osećanjem da sam preduzeo neku pogrešnu stvar i u to sam se setio da sam već bio na šišanju.

Posle čaja dovršio sam pismo za Beka koje sam bio počeo K. da diktiram i zatim sam počeo da pišem Pulveru. Sa K. i Golom išao još u šetnju oko jezerceta. Očekivali smo Eriku, koja je posle večere zajedno sa Gizeovom stigla iz Luksemburga. Dugo smo sedeli napolju u vrtu, dok je bivalo sve svežije, i razgovarali o aktuelnim ličnim i opštim stvarima — o Palenbergu i strahotama na njegovoj sahrani, o nemačkoj grotesknoj bedi, Hajnrihu, Sinshajmeru[883] itd. Bilo je reči i o smrti majke gospođe Gize, nadalje o samoubistvu stare Removice. Posebno drastičan primer idiotske bestidnosti nacista predstavlja način

kako se ophode prema slučaju Ula — onog ubice koji je navodno bio određen da ubije Hitlera i o kome *Angriff* sada s gnušanjem piše kao o nečoveku koji se slikao sa nogom na grudima svoje žrtve, sa revolverom u ruci i đavolskim osmehom na licu! On je bio jedan od njihovih junaka, kao što su to bili zlikovci Potempe[884] koje je Hitler nazvao svojim drugovima uz obećanje da će im biti večno veran. Sve je to suviše stupidno, i sami Nemci to moraju zapaziti.

Petak, 20. VII 34.

Američki general Džonson[885] je dobar čovek. On je radnicima San Franciska rekao da je pravo na štrajk neotuđivo pravo i da ono od strane nijedne države ne sme biti uskraćeno. Ali, generalni štrajk vodi ka građanskom ratu a do toga ne sme doći. Nešto slično je i Šlajher mogao reći. Izgleda da je ovo

vreme naklonjeno „obrazovanom vojniku”.

Džonson je rekao da su mu se nemačka zbivanja od 30. juna toliko zgadila da se naprosto razboleo i da je morao da legne u krevet. A šta pak u vezi sa svim tim kaže jedan nemački protestantski biskup po imenu Ditrih? „Bog je na veličanstven način 30. juna obelodanio veličinu našeg firera." — Bolesti duha očigledno ne vode u bolesničku postelju, kao ono preveliko osećanje mučnine i gađenja koje proističe iz duhovnog i moralnog zdravlja. —

Divan letnji dan. Ustao u pola 8. Ponovo sam počeo ujutru go da vežbam.

Iz Berna je stigla lična isprava sa važnošću od godinu dana. Mi smo, dakle, sada opet u posedu važeće putne isprave, što predstavlja prijatno, umirujuće saznanje.

— Pisao i pripremao materijal. Izvezao se sa K. kolima i onda prošetali. Erika je još bila na ručku, a onda je ubrzo otputovala.

Čitao *Tagebuch*. Popodne odspavao. Posle čaja dovršio pismo Pulveru i započeo pismo Lionu za Flims, kojem se zahvaljujem na njegovim tokom prepodneva prispelim teško čitljivim izlaganjima o pročitanom poglavlju.

Na večeru je došao prof. Levenštajn[886] sa Jelskog univerziteta, sa kojim smo pre večere još malo prošetali.

Jelo se napolju u vrtu, gde smo s njim (i Golo je bio prisutan) posedeli i razgovarali o političkim i filozofskim temama sve do pola 11, kada smo ga otpratili do autobusa.

Još sam dovršio pismo Lionu i potpisao

pisma koja sam diktirao.

Subota, 21. VII 34.

Noću nepogoda. Bio sam nemiran, malo sam spavao, teška glava. Malo sam radio. Veoma sparno. Već u 10 i petnaest sa K. u grad do italijanskog generalnog konzula koji nam je dao vize. Posle toga obavili niz kupovina. Kupio sam i knjige: Malroov roman na nemačkom i jednu knjigu o starogrčkom životu od Betea[887]. Išli smo po letnja odela sa popravke, kupio sam egipatske cigarete po 12 santima, kupaće gaće i laneno donje rublje.

Kod kuće pregledao novine i prispelu poštu uz čašicu vermuta, što mi pred ručak godi. Konzul Švarc je opet poslao američke novine, u kojima stoji da je *Jakov* u raznim gradovima „bestseler”. Tu je i jedan prilično nezgodan intervju koji bi opet mogao da izazove izvesne

poteškoće. — Popodne, dok sam se odmarao, počeo je da duva jak vetar koji je doneo nepogodu i kišu koja još uvek pada, što je nepovoljno za zakazanu priredbu vežbača i strelaca u Kisnahtu.

To u Veneciji će biti internacionalni kongres umetnosti pod predsedništvom senatora Roka, a svoje učešće je prijavilo 19 evropskih i 6 latino-američkih država, kao i SAD. Rasprave će se voditi u duždevoj palati i to o otuđenju moderne umetnosti od naroda i na temu „Umetnost i država”. Simpatična beskorisnost ovakvih skupova! Kroz formulaciju problematike provejava određena tendencija. —

Popodne sam se bavio rukopisom, izučavao sam određenu građu i pravio dopune.

Posle nepogode određeno osveženje; još

malo pro-šetao sa K.

Deca su se, srećna i zadovoljna, javila telefonom iz Engadina; kažu da su se dva puta popeli do glečera i da su jeli kod Valterovih koji sada putuju za Salcburg.

Vest u *N. Z. Z.* da je F. Tisen[888] istupio iz nacionalsocijalističke partije — jedna demonstracija koja svedoči o očajno zamršenoj situaciji. — Lu[889] donosi sliku iz *Simplicissimus*-a, verovatno od Arnolda[890]: na njoj je prikazano naoružavanje Francuske i Nemačke i to u liku jednog vojnika sa gas-maskom na vrhu topovske cevi — i u liku jednog čovečuljka koji za visokim pultom čita Getea! — Nema te bede na koju nemački talenat neće pristati.

Nedelja, 22. VII 34.

Posle noći koja je usled kisnahtskog narodnog slavlja bila dosta bučna, osvanuo je vedar dan, što je, s obzirom na jučerašnje vreme, bilo pravo iznenađenje. Radio sam do 11 č. i onda je stigla poseta iz Nemačke: Pencold i Hajmeran[891], koji su skoro ceo jedan sat posedeli s nama u mojoj radnoj sobi i pričali o prilikama u Nemačkoj. Za život tamo unutra upotrebili su jednu reč koja mi je od samog početka bila bliska: okupirano područje. Kažu da se duševne nevolje i skrhanost — u dobrom smislu — nacionalno opredeljenih ljudi, kao na primer izdavača Oldenburga[892], ne daju opisati. Surkamp je u jednom pismu pisao o 30. junu i kaže da je to više nego što čovek može da podnese. I to je simptomatično.

Golo nas je kasnije izvezao u šetnju: duž jezera, pa onda gore do Elenbaha, odakle smo

se onda uspeli uz Pfanenštil. Prijatni prizori.

Za ručak su došli Knitel i njegava žena; simpatičan ali dosadan susret.

Pre nego što sam se malo odmarao, pročitao sam lepo poglavlje o Aleksandriji u 3. stoleću u Beteovoj knjizi.

Oko 5 č. je opet iznenada počeo da duva jak vetar sa kišom i to neprijatno vreme se nešto odužilo.

Pripreme za put, odabirao stvari koje treba poneti.

Naveče je došla Gizeova sa kojom smo ćaskali u K. sobi; ostala je na večeri. Nemačka strana je preko radija demantovala vest o Tisenovom istupanju iz partije. Ali je zato javljeno da je u Švajcarskoj otkrivena jedna

nemačka pošiljka eksploziva za Austriju.

Pakovao stvari. — Čitao Pulverovu knjigu.

Ponedeljak, 23. VII 34.

Tokom noći je opet bilo puno buke i muzike od narodnog veselja. Jutro je bilo vetrovito, oblačno. Period vrućine kao da je za sada prošao.

Ustao sam posle 8 č. i onda sam, posle doručka, spremao svoj prtljag. Golo će nas oko pola 10 odvesti za Cirih. Prilično sam nervozan, opet imam tegoba sa varenjem. Saznanje da ćemo putovati I klasom deluje dosta umirujuće.

U vozu za Cijaso i Milano, s one strane Gotharda. — Prepodne sam bio u prilično nervoznom i zastrašenom stanju; to je ono meni

još od prošle godine, iz Arose, iz onih dana kada je došlo do prevrata, dobro poznato stanje uznemirenosti. Ni lektira ponesenih novina nije bila baš blagotvorna: podrobnije vesti o mučeničkim patnjama Mizama, Gerliha i još uvek živog Osijeckog, i t. sl. Dopisnik *N. Z. Z.* potvrđuje svoju vest o Tisenu. Italijanska štampa preti Nemačkoj zbog Austrije.

Jutarnjom poštom je stigao još ceo niz pisama, između ostalog i čestitke za K. za sutrašnji dan[893]. Moja pošta je bila beznačajna; pismo od Gerhardove, koje je pisano još za 6. jun, odlikuje se slabašno-budalastim napomenama o nemačkim prilikama. — Rabener javlja da mora da odustane od svog putovanja u Švajcarsku, pošto mu okolnost da je bez državljanstva stvara poteškoće.

Oko 1 č. smo prilično ugodno ručali u

kolima za ručavanje; hrana je godila mojim nervima.

S one strane Gotharda dočekalo nas je sveže vreme, a u Tesinu je sada ovladala letnja vrućina i uveliko sija sunce.

. Opet ćemo proći kroz Lugano, po prvi put od onih dana koje smo proveli sa Fuldinima i Frankovima i od susreta sa Heseovima.

Lido-Venecija, utorak, 24. VII 34. „Hotel des Bains”.

Tokom putovanja juče postalo je veoma vruće, ali nas zato u kupeima I razreda niko nije uznemiravao. Naišao je Lugano sa poznatim prizorima, zatim Čijaso, gde sa pasošima i etiketama na našem prtljagu nismo imali nikakvih poteškoća, samo su se službenici čudili mom pasošu koji je inače bio u redu; i

onda smo u pola 5 bili u Milanu, gde smo u staničnom restoranu, u kome se osećala promaja, pili čaj, pri čemu se ispostavilo da je K. u vozu zaboravila svoje nove naočari (više ih nije pronašla). Posle 6 č. smo krenuli dalje. Bio sam prilično umoran, ali je dolazak — stigli smo u pola 10 — bio veoma lep: vozili smo se po mesečinom obasjanoj noći poznatim hotelskim motornim čamcem kroz poznati i odavno drag predeo prisno-zavičajnog grada, koji je još uvek, posebno noću, očuvao svoje osobeno obeležje. Opet smo se vozili Velikim kanalom, prošli smo pored Pjacete, palate, laguna, sve do „Excelsior”-a i onda smo se omnibusom dovezli ovamo. Uveli su nas u prostranu i lepo opremljenu sobu sa dva kreveta, ali je u njoj bilo veoma zagušljivo, pošto se zbog komaraca, dok je upaljeno svetlo, nisu otvarali prozori. Raspakovali smo stvari po velikoj sparini, okupali smo se, pošto smo bili dosta garavi, zatim smo sa malog balkona

posmatrali blago ustalasano more i onda smo, pošto smo popili dosta „pelegrina"[894], pošli na spavanje.

Ponešto se izmenilo za ovih 29 godina, a i za ovih 9 godina. Tako sada tramvajska linija ide sve do „Excelsior"-a. Tamni nameštaj od trešnjevog drveta je isti onaj koji je opisan u *Smrti u Veneciji*[895]. —

Sa pola fanodorma sam dobro spavao. Ustali smo u pola 8 i spustili se liftom u suteren, odakle smo u bade-mantilima preko novog tunela došli do plaže. U vodu smo ušli kod jedne kabine, koju nameravamo da iznajmimo za ove dane, i tek kada smo se vratili gore u našu sobu, ja sam se, posle doručka, na moju sramotu, setio da je K. danas rođendan, što sam u ovoj gužvi potpuno bio izgubio iz vida. Popodne ćemo u „Merceria" obaviti neke kupovine. —

Kupanje u moru je bilo lepo, prijatno i mirno. Uživao sam. Velika vrućina, veća nego ona u Sanariju, izgleda da nije tako iznenada zavladala. —

Naša soba je lepa, nalazi se na 4. spratu i iz nje se preko zelenila drveća pruža lep pogled na more. Uzeli smo polupansion, a na plaži smo iznajmili jednu „korpu” za 30 lira na dan, pod čijim smo krovom proveli, kao što u knjizi stoji, više prepodnevnih i popodnevnih sati. Čitao sam Malroovu knjigu *Condition humaine* koju sam još uz put počeo da čitam; povremeno sam se sa uživanjem predavao posmatranju prizora na jednoj ovako solidnoj plaži. Nema previše sveta, prijatno smo iznenađeni. Područje hotela u svakom slučaju nije pretrpano gostima. Tu blizu nas su neki mladi Jevreji, koji nisu nesimpatični, razgovarali sa svojim italijanskim susedima koji govore

nemački: ne mogu dosta da nahvale nemačka morska kupališta, busajući se onim tipičnim „kod nas", iako im tamo nema pristupa. — Uz italijansku porodicu spadaju i dva četrnaestogodišnja dečaka-bliznaka, od kojih me jedan po svom tipu podseća na Bibija; oni privlače moju pažnju svojom ljupkom istovetnošću. Jedan je slikao onog drugog. Zajedno su ušli u vodu i potom su ležali jedan pokraj drugog u pesku, sa belim kapama na glavi.

Ručali smo u hotelskom restoranu na plaži i uz jelo smo uzeli pola flaše „kaprija”. K. je ubrzo napustila sobu i otišla na plažu, a i ja nameravam, čim se malo odmorim, da ponovo odem na plažu. Čaj ćemo piti u „Stabilimentu” i kasnije ćemo poći za Veneciju, gde ćemo provesti veče.

Subota, 28. VII 34. Lido-Venecija, „Hotel des

Bains".

Boravak se primiče kraju; polazimo večeras noćnim vozom koji se u Milanu spaja sa brzim iz Venecije. Ono što smo ovim putovanjem dobili svodi se na ponovno viđenje Lida, koji čak ni u ovo doba godine, kada je sezona u punom jeku, nije bio prepun i nemoguć, kao što smo se malo pribojavali; inače on u proleće, kao i oduvek, mora da predstavlja sasvim prijatno boravište. More je veoma lepo za kupanje a blizina ovog grada je nešto jedinstveno. Nameravamo da ponovo dođemo ovamo.

Inače se ceo ovaj poduhvat, koji mi od samog početka baš nije po volji, čak i u poređenju sa uobičajenim i očekivanim, može smatrati promašenim. Sednice u duždovoj palati bile su, svojim nivoom i rezultatima, jad i beda; za mene je sve ovo utoliko više bilo

promašeno što sam imao nevolja sa stranim jezikom. Nisam govorio, iako sam se bio javio za reč, tako da sam dva prepodneva proveo u „enervirajućoj pripravnosti”.

Prijemi na kojima smo bili, veliki ručak na terasi hotela „Excelsior”, jučerašnji doručak u hotelu „Danieli", odlikovali su se onom karakterističnom mešavinom ljupkosti koja dolazi od same situacije i tegobne gluposti. Pri kraju ručka smo od Opreskua[896] čuli za bečku krvavu suludiju, za ubistvo Dolfusa[897] i sve ono ostalo. Bio sam veoma potresen i uznemiren. Od Erike smo dobili vest da se nalazi u Švajcarskoj. Musolinijev telegram sa izrazom o „krivcima u daljini” i italijanska delimična mobilizacija naglašavaju ozbiljnost situacije. U međuvremenu nemačka vlada teži da se distancira, opozvala je Rita[898] a francuska štampa joj odaje priznanje zbog „korektnog držanja".

Sve to skupa, pored vrućine koja je ćas bila propraćena jarkom svetlošću čas naoblačenjem, kao i enervirajućeg delovanja sednica, veoma me je zamorilo. Preksinoć je bila noćna predstava „Mercanta di Venezia” u Rajnhardovoj režiji, koja je i bila i nije bila dobra; jedno svečano pozorje u čast grada, u operskom stilu, s ciljem da se stvori određeno raspoloženje, da se izazove divljenje, što se sa pola srca i činilo. Povratak specijalnim parobrodom noću oko 1 č. Ja sam još s one strane laguna popio čokoladu, na počinak smo pošli oko pola 3, što s obzirom na jučerašnji dan, koji, posle sednice, nije pružao mogućnosti da se doručak slegne, nije bilo dobro. Pošto smo na Pjaci sačekali početak sednice koja je počela u 4 časa, ja sam bio na kraju svojih snaga, samo što mi suze nisu navrle na oči, tako da sam sve batalio i odlučio da se vratimo u hotel, a K. je zamolila Opreskua i Fokilona da

predsedavajućem ka-žu da se ne osećam dobro i da me izvine.

U hotelu sam onda izvesno vreme ležao na krevetu. Posle smo večerali u trpezariji i ja sam jeo sa mnogo više apetita nego prethodnih tegobnih dana. K. je potom pisala Šikeleu a ja sam sedeo na terasi s jednom knjigom. Rano smo išli na spavanje. Dobro sam spavao i jutros smo se pre doručka kupali. Velika vrućina.

Kisnaht, nedelja, 29. VII 34.

Jučerašnje prepodne proveli smo još na plaži i ia sam za stolićem u korpi napisao nekoliko karata, između ostalih i Bertramu. Ručali smo u restoranu na plaži; ja sam zatim pošao gore u sobu da se odmaram i u pola 4 sam spakovao svoj kofer. Posle toga sam se brijao i pri tome sam se tako nesrećno posekao po nosu da sam više od pola časa krvario. Pili

smo čaj na terasi hotela, gde se u prepodnevnim satima veoma ugodno može posedeti; pošto sam još napisao posvetu tršćanskom menadžeru Sigslovacu, krenuli smo u pola 7 hotelskih autobusom: do „Excelsior”-a, motornim čamcem još jednom preko laguna, još jednom pored Sv. Marka, do železničke stanice. Polukupe u bugarskim kolima za Milano. Večera u vagon-restoranu. Presedanje, švajcarski odeljak I razreda, gde smo se namestili za noć. Do Cijasa *devet* puta uznemiravani radi kontrole pasoša, prtljaga, karata.

Apsurdno. Nekoliko časova sna na iznajmljenim jastucima i bademantilima kao pokrivačima.

Stigli u Cirih posle 7 časova. Golo nas čekao kolima. Vožnja do kuće uz razgovor o austrijskim događajima koji sve u svemu, bilo

kako da sada stvari u zemlji stoje, znače veliki korak ka likvidaciji nacizma.

Pozdravili se sa decom. Vreme je bilo vedro, nebo plavo, ali je ovde, u poređenju sa Venecijom, veoma sveže, tako da sam posle zajedničkog doručka pohitao da obučem toplije stvari.

Pošta; knjige i pisma. Američki napisi o *Josifu*, jedan od Levisona. Bertram šalje svoju knjigu *Deutsche Gestalten* sa posvetom u vidu citata, iz kojih proizlazi da je u junu umro njegov prijatelj Glekner[899].

Pre ručka čitao švajcarske novine i *Tagebuch*, u kojem se nalazi uzbudljivo verodostojan prikaz događaja od 30. juna iz pera nekog berlinskog diplomate.

Posle ručka je došla u posetu sestra I. Herc,

gospođa Leb iz Kemptena, koja nam je pričala o stanju sirote nesrećnice. K. će joj pisati preko adrese gospođe Leb. Poklonili smo fotografije.

Popodne je stigla Erika. Pozdravio sam se s njom za vreme čaja, pošto sam se malo odmarao, i mi smo onda učetvoro, sa K. i Golom, poduže razgovarali, onako kako to ovo vreme uvek nanovo zahteva — čista srca. Razgovarali smo o situaciji, o izgledima Nemačke, o nadanjima da će doći do sloma, pa čak i do očajnog sloma. Razmatranja o finis Germaniae, o mogućem političkom bankrotstvu, raspadu. Da li bi se to duševno moglo podneti, da li bi to bio spas? Posle istorije ujedinjenja? Posle onog što je Berlin bio pod Bizmarkom? „Prošlo je, kao izmaglica — Ali, da li je moguć povratak u nestvarnost, da li je moguće ponovo postati narod duha?[900] Završetak istorijskog zanosa iz 1933. sa još gorim mamurlukom nego što je bio onaj kojim

je okončana 1914. Nemci nisu hteli republiku zato što im je bio pretanak njen ideološki sadržaj i što uključenje u civilizaciju nisu smatrali dovoljnim. Ono nemačko, protestantsko, večno-narodsko aktivirano je za novo, uzvišeno stvaranje istorije, ali je to učinjeno sredstvima laži, brutalnosti i sirovo-histerične opijenosti, i to i takvo stvaranje istorije upravo se predočava kao najjadniji promašaj — takvim promašajem se nijedan poduhvat nekog naroda nije završio. Kakvo bankrotstvo! Kako će Nemci samo živeti kada stvarno budu morali da žive kao narod drugog reda, kakvim su se bez razloga smatrali posle rata i kakav sa malo srećnijom prirodom nikako nisu morali da budu! Možda im je istorija zaista namenila ulogu Jevreja. za koju je uostalom i Gete[901] smatrao da im pristoji: da budu razvejani u jednom budućem svetu i da za svoje životno osećanje prigrle jednu duhovno-gordu samoironiju...

Obeščašćeni su jezik, mišljenje, pisanje. Čoveku se gadi sama misao i to zbog onih koji danas glasno misle i uz to još mogu i da deluju.

Čitao sam Cvajgovu knjigu o Erazmu[902]. Istorijska aluzija i paralele su nesnošljivi, jer se suviše časti ukazuje sadašnjici. „Revolucionar Luter, ta demonska pojava i otelovljenje potmulih nemačkih narodnih sila.” Ko tu ne prepoznaje Hitlera? Ali to je baš ono — da se odvratna travestija, podlo, histerično majmunisanje smatra mitskim vraćanjem. To je već potčinjavanje.

Na večeri i gospođa Gize.

Premijera nove opere R. Štrausa[903] nailazi u Nemačkoj na velike poteškoće zato što je tekst od Cvajga i zato što je Štrausova snaha Jevrejka.

Erika nam je posle večere u predvorju čitala lepe šansone iz svog novog programa.

Ponedeljak, 30. VII 34.

Ustao u pola 7 i posle uobičajenog prvog doručka sa K. i Medi išao u grad, gde sam bio kod Aspera na jedno i po časovnoj terapiji sa gumenim čepom. Ovaj mi više nije tako smetao kao u početku, ali je sve to, budući da se bilo jako oteglo, bilo dosta naporno, pogotovo što nisam bio ispavan.

Lep, topao dan. Posle doručka sa Erikom i Gizeovom, seo sam da napišem pismo Bertramu, kao odgovor na njegovu pošiljku — knjigu pesama, iz čije sam posvete saznao za Gleknerovu smrt. Pošto sam izrazio moje saučešće, dodao sam još nekoliko reči o nemačkim strahotama i o B. zaslepljenosti. On

zacelo u svemu tome neće hteti da vidi ništa drugo do zabludu emigranata, ali će ga možda to ipak naterati da se malo zamisli.

Pismo me je zaokupljalo sve do pola 1 i posle toga sam se, da za trenutak iziđem na čist vazduh, sa K. izvezao u šumu.

Za ručak je stigao Klaus; Erika je išla pred njega. Puno smo razgovarali o situaciji. Sve jasnije postaje koliki je velik korak napred načinjen, u poređenju sa Ecraser l'infame, sa smrću Dolfusa. Nepopravljivi razdor između Italije i berlinske protuve vodi do njene konačne moralne izolacije. Ti bednici ne mogu ništa da urade po svom urođenom zakonu a da to ne vodi njihovom bednom kraju. I odašiljanje Papena za Beč[904] je loše primljeno. Izgleda da Nemačkoj treba da budu postavljeni takvi zahtevi koji bi predstavljali njeno konačno odricanje od Austrije i time i sraman

poraz nacističke politike. Izgleda da vani ipak jača volja da se barem učini kraj vladavini podmetača požara u Rajhstagu i ubica Hitler—Gering—Gebels. Daj bože da što više ojača!

Erika nam je prenela doživljaje njoj poznatog mladog komuniste[905] iz jednog koncentracionog logora. Oni — malo je rečeno — nanovo pokazuju da je duh takozvanog nacionalsocijalizma duh bestijalnosti i ništa više.

Popodne sam obavio nešto prepiske i pre večere sam išao na pola časa u šetnju.

Za večerom sa decom razgovarao o Ničeu, pri čemu sam njegovu polemiku oko Vagnera označio kao, u duhovnoistorijskom pogledu, najznačajniji i najreprezentativniji deo njegovog dela.

Posle slušao radio. Jedna nemačka igra s pevanjem: „Mi ćemo pobediti, tako da će sve pucati!" — Violinski koncert Čajkovskog.

Utorak, 31. VII 34.

Ustao u 8 časova, Opet je bilo veoma toplo i tokom jutra je postalo tako sparno da sluti na nevreme.

Pokušao sam da radim dalje na *Josifu*, ali nisam uspeo da napišem više od nekoliko redaka — premorenost, rasejanost, uzbuđenost nisu mi dali da radim. Suviše mi se po glavi motaju druge stvari. Ideja da pišem o Nemačkoj, da spasem svoju dušu jednim temeljnim, otvorenim pismom *Times*-u u kome bih preklinjao svet i naročito uzdržanu Englesku da učine kraj sramnom režimu u Berlinu — ta ideja, koja se poslednjih dana u meni pojavila ili ponovo pojavila, nikako me ne

napušta, toliko me zaokuplja. Možda je ovo zaista pravi čas za to, možda upravo ja mogu da pomognem da dođe do neophodnog preokreta i da se Nemačka opet vrati zajednici civilizovanih naroda?

Išao sam po velikoj sparini u jednočasovnu šetnju.

Za stolom sam u nagoveštajima govorio o svojoj nameri. — Medi je pisala jedna njena prijateljica: u Minhenu je jedan profesor literature predložio svojim studentima da glasanjem odluče o kojem bi modernom piscu hteli da čuju predavanje. Tri četvrtine navelo je moje ime. Predavanje je zabranjeno.

Klaus mi je rekao za jednu moskovsku kritiku *Josifa*[906], koja se navodno osula na knjigu kao na delo koje se kreće na liniji Klagesova[907] iracionalizma. Klaus je napisao

protestno pismo uredniku, koji je u znatnoj meri digao ruke od kritike.

Posle ručka sam čitao jednu Faezijevu pošiljku: beleške za njegovo predavanje o *Josifu*, koje sam propratio svojim napomenama, i jedan članak o Georgu i Stifteru, koji mi se učinio iskrenim i tačnim, i čija me je lektira navela na zanimljivo razmišljanje o ulozi duha na zemlji.

Popodne sam diktirao ceo niz pisama: italijanskom konzulu, Volfskelu, gospođi Brokdorf-Noder[908], Kiferu itd.

Novine javljaju o predstojećem kraju Hindenburga. Šta će to biti?

***N.Z.Z.* izveštavaju o duhovnom stanju nemačke publike, njenom čuđenju zbog izolacije zemlje, a sve to iz neobaveštenosti. Sa**

zvaničnog mesta su nekoliko dana dopustili širenje najdrastičnijih inostranih napada na gangsterski režim, kako bi na taj način izazvali iskreno negodovanje, s čime se pri postojećoj neobaveštenosti može računati. Isto je kao i za vreme rata: Nemačka zastupa istinu protiv laži. Svet je ogrezao u pokvarenosti, Nemačka pati na plemenit način.

Zamolio sam Eriku da posreduje da razgovaram sa mladim komunistom koji je bio u koncentracionom logoru. —

Na večeru je došla gospođa Gize. Očekivalo se da će radio doneti vest o Hindenburgovoj smrti, ali ništa nije objavio. Ubice Dolfusa su danas popodne pogubljene. Jedan od branitelja se izjasnio za priključenje nacističkoj Nemačkoj.

Deca su naknadno muzicirala u čast

(Katjinog) rođendana. Aleks, Marijin sin, koji ovde provodi ferije, pevao je i razveselio nas je. Posle smo u predvorju pili malo burgundera; razgovarali o raznim ličnostima, između ostalog o staroj Lasker-Siler.

Sreda, 1. VIII 34.

Rukopis romana sam stavio u stranu. Pravio sam ispise iz prošlogodišnjeg dnevnika, kako bih sakupio materijal za planirani članak. Temeljnost zahteva da napravim stvaran obračun, da još jednom u sebi „prođem" sve doživljaje, u ličnom i u opštem smislu. Međutim, pošto je ceo poduhvat zamišljen kao akcija koja bi mogla da bude od neke pomoći, kao neka vrsta ispovesti i apela u obliku pisma redakciji engleskih novina, to je potrebna određena uzdržanost a veliko razmatranje treba redukovati na jezgrovitu izjavu.

O tome sam razgovarao sa K. u podne za vreme šetnje kroz šumu, u koju smo bili pošli pošto se vreme posle prepodnevne kiše bilo razvedrilo. Lako je moguće da će događaji koji se odmenjuju velikom brzinom poremetiti moj plan. Ono što me zabrinjava, to je mogućnost intronizacije onog odvratnog čoveka kao predsednika Rajha, za čim on očevidno teži. Jedan list koji je samo pomenuo pitanje nasledstva zabranjen je i kažnjen. Postavljenje ovog stvorenja na monumentalizirajući pijedestal poglavara države

predstavlja pravu opasnost. On bi time svoju ličnost i svoju stvar obezbedio na krajnje nesrećan način. Pitanje je da li će ga generali prihvatiti i da li je, posle onih sramota od 30. juna i 25. jula, još zamislivo takvo monumentalno i očinsko pomirenje njegove „pojave”. Engleski kralj Džordž V izjavio je da mu nikada neće čestitati. Ali ko bi to od evropskih državnih poglavara učinio?

Erikin komunista će sutra doći.

Danas je na čaju bio jedan mladi jevrejski dopisnik. Aronson, iz Berlina, student, kome sam posvetio jedan dobar čas, pošto se s njim tako lepo razgovaralo. On mi je ponešto ispričao o promenjenom raspoloženju kod studenata.

Pisao sam Faeziju i još nekim drugim osobama. Švajcarski nacionalni praznik, večernje svečano osvetlenje i pucketanje vatrometa.

Na radiju vesti o agoniji Hindenburga. Po Sauerbruhu[909], sve je slabiji i počinje stanje besvesti.

Izgleda da stari, kojeg su se kako kažu, internacionalne posledice Dolfusovog ubistva teško dojmile, neće preživeti noć. „Kancelar Hitler ga je posetio.” Stari vojnik bi bolje, lakše i časnije umro da mu ovaj mangup nikad nije izašao na oči.

Četvrtak, 2. VIII 34.

Ustao sam tek oko 9 časova. Ekscerpirao sam i onda sam do pola 1 u uzbuđenom stanju napisao neke stvari za izjavu. Onda sam na radiju čuo vest da je Hindenburg umro danas prepodne, da je nemačkom narodu tu vest u pola 10 saopštio onaj lažov Gebels, kao i vest o već unapred pripremljenom zakonu Rajha, po kojem se objedinjuju funkcije predsednika Rajha i kancelara Rajha, tako da če onaj čovek sada biti i jedno i drugo i da će naimenovati svog zastupnika. Time će pod njegovu komandu potpasti i vojska, koja će mu, kako se čini, položiti zakletvu na vernost, i sada se tek potpuno razume smisao zločinačkog puča od 30. juna, kojim je između ostalog otvoren put za ostvarivanje ovog cilja. Ako se i ovo novo unapređenje u „Rajhsfirera" i poglavara države ostvari bez nekih

poteškoća, kao što izgleda da će tako biti, onda su ovom smrću staroga, u kojem se još mogla videti neka mogućnost preokreta ka dobrom, kritičkom, pokopane sve nade poslednjih dana.

Bio sam i upola sam bolestan od tuge i obeshrabrenosti, pogotovo što je sparina od južnog vetra bila nesnošljiva. Sa K. sam pola časa tegobno i kao od bede prošetao.

Posle ručka sam čitao novine. Stari problemi i nadalje stoje pred režimom a kako će se inostranstvo odnositi prema ovom činu samoimenovanja, to je veliko pitanje. U svakom slučaju se nisu usudili da idu na narodni referendum. O ustavnom preuzimanju funkcije predsednika ne može biti govora. Sporazum sa generalom Blombergom postignut je očigledno po cenu žrtvovanja SA-organizacije. Nije bez razloga Rem dreknuo junaku u lice: „Ovde postoji samo jedan izdajnik i to si ti, protuvo, varalico!” — Zabrinjava me novi oreol kojim će se ovaj bednik okititi. I ima li produžavanje mog sadašnjeg rada u ovom trenutku nekog smisla? U svakom slučaju dobro je biti spreman.

Popodne nisam mogao da nađem mira.

Prsla vodovodna cev. U Kisnahtu celog popodneva nije bilo vode.

Na čaju je bio Erikin prijatelj X[910], mladi glumac i komunista, sa izbijenim zubima. Pričao je o svojim doživljajima, iz kojih uverljivo proizlazi da je nacionalsocijalizam bestijalnost i ništa drugo. On nepokolebljivo veruje da će jednog dana doći do spasonosne i raščćišćavajuće akcije radničke klase. On me uverava da sve ono što inostrana i emigrantska glasila pišu o zbivanjima u koncentracionim logorima ni blizu ne odgovara istini. — Naveče smo bili na otvaranju novog teatra „Corso" u Cirihu. Erika i Gizeova su bile kod nas u loži. Gospođa Vikihalder[911], plesačica, takođe je bila u loži. Nekim stvarima sam se od srca nasmejao: meni već poznatom Amerikancu u loži, klovnu koji jaše. Posle predstave prijem i posluženje u baru. Pozdravio se sa gradonačelnikom Kletijem[912], sa dr Flajšmanom, s gospođom Hesterberg[913] koja je bravurozno pevala, sa dr

Birbaumom[914] iz redakcije *N. Z. Z.* i drugima. Poslužene su pastrmke, sitni kolači i belo vino. U razgovoru sa socijalistom Kletijem i dr Flajšmanom stekao sam utisak da se ovde ne smatra da je situacija usled najnovijih zbivanja znatno izmenjena. Veruje se kao i do sada da će režim na ovakav ili onakav način ubrzo doživeti svoj kraj. — Bilo je veoma kasno. Tek smo u pola 3 dospeli u krevet. Pre nego Što sam zaspao, pročitao sam još poslednje novine.

Petak, 3. avgust 34.

Kasnije ustao. Kiša. Radio dalje na mom tekstu za nastup.

Novine donose vest da je Hitler za 19. avgust zakazao narodni referendum u uverenju da sva vlast dolazi od naroda. Od naroda — pošto je sebe naimenovao za poglavara države i pošto je naložio da mu vojska, na nepristojno hitar način, položi zakletvu na vernost. Narod se stavlja pred gotove činjenice, on se „fanatičnom brutalnošću" isprepadava i onda mu se upućuje poziv da se o svemu tome izjasni. Ako bi

kojim slučajem uskratio svoju saglasnost, znači li to da bi gotove činjenice bile anulirane? Samo se opet potvrđuje da je svaka reč koja dolazi iz usta te individue laž.

Ono što me oneraspolažuje, to je okolnost da se ni u stranoj štampi, pa ni u *Times*-u, o „poglavaru države" neće više moći tako slobodno govoriti i da se taj subjekt više neće moći nazvati onim imenima koja mu odgovaraju. Ni sam baš ne znam zašto pišem, ali ovog prepodneva me pri pisanju spopalo neko zadovoljstvo i jarosno oduševljenje.

Stiglo je jedno pismo od Kifera iz Beča sa pesimističkim izrazima o zbrci koja tamo vlada i o opasnoj beznadežnosti.

Na ručku je bila Aneta Kolb, dirljiva, komična i simpatična kao i uvek. Kasnije je došla i A. M. Švarcenbah, koja je bolje izgledala nego poslednji put. Njoj su uskratili boravak u Nemačkoj zato še je jedan jedini put sarađivala u časopisu *Sammlung*.

Diktirao K. pismo za Bonea i napisao zahvalnice. Signirao tabake za *Equinox*.

Stigli su časopisi *Sammlung* i *Tagebuch*. Čitao sam *Tagebuch* i bio sam zadovoljan Švarcšildovim člankom o Dolfusu.

Na večeru je došla Gizeova.

Uveče sam čitao dalje Cvajgovu knjigu o Erazmu. Ne dopada mi se naročito. Stil je mlak i banalan, i pre svega je antiteza knjige štetna i pogrešna. Erazmo i Luter: oni isto tako malo predstavljaju neophodnu suprotnost kao, po Ničeu, čulnost i čednost. Postoji i kultivisana puna snaga, pošto postoji i jedan Gete. Ali o tome nije reč.

Celog dana nisam izlazio iz kuće.

Subota, 4. avgusta 1934.

Nisko obešeno nebo, kiša i vetar celog dana.

Još sam jednom radio dalje na političkim zabeleškama, ali s obzirom na to da me ispunjava osećanje besmislenosti i duboke utučenosti, izazvano bednim apsurdom događaja i uspehom Hitlerovog državnog udara, kao i utiskom da je sve to „tako besprekorno funkcionisalo”, teško da ću dalje produžiti s tim. Suviše je sve to smešno i odvratno i zacelo grešim što to tako uzimam k srcu. Treba se samo setiti da su Rosbah[915], Hedebrek[916] i Erhard, ratni heroji i miljenici naroda, po kojima su romani i pesme dobijali svoje naslove, delom pobijeni a delom morali da pobegnu iz zemlje, pa da čovek nasluti svu stupidnost te izdaje. Šta ostaje od sveg tog „nacionalsocijalizma”, tog navodnog produkta divnih, tamnih narodnih snaga? Mučenja pacifista i otpuštenih zločinaca ? Nešto malo beznačajnih reformi Rajha... „Firer” okreće leđa partiji i prelazi na stranu Rajha, armije, generala i industrijalaca. Neki pak vide opasnost u neobuzdanoj realizaciji nacionalsocijalističkih ideja. Naprotiv, veliki zvekan ništa neće realizovati i on to uopšte ne ume. Ali on i sistem će ostati, i „moć” će ostati u njegovim rukama, moć radi moći — prazna i besmislena moć. Odbačena i obeščašćena SA-organizacija pokazuje time

što se miri sa načinom kako se s njom postupa da se sastojala od ološa sakupljenog s koca i konopca.

U podne, po jakoj kiši, sa kišobranom i u kaputu, u dužoj šetnji s K., kako bih se opet malo kretao. Uostalom, odnedavna sam ujutru opet počeo malo da vežbam.

Posle ručka čitao novine — trebalo bi više da ih prezirem, čak i one koje donose blagotvorne vesti. Iza svega toga nema osećanja ...

Popodne nikako nisam uspeo da se smirim. Celog dana sam bio krajnje depresivan.

Opširno pismo od Rajzigera o njegovoj odluci u vezi sa pitanjem berlinske organizacije[917], koja se svodi na to da više neće dalje da radi na svojoj noveli o Mariji Stjuart. Siromah. A zar sam ja u boljem položaju? I ja nikako da se maknem s mesta, nedostaje mi vere i hrabrosti.

Pisma od dr Pulvera i izvesne dr Marte Verthajmer,

koja se predstavlja kao moj dugogodišnji poštovalac.

čitao Cvajgovu knjigu o Erazmu; ipak sam je, zbog same materije, celu pročitao.

Na večeru su došle Gizeova i A. M. Švarcenbahova. Posedeo sam još izvesno vreme u krugu porodice i gostiju.

Golo se vratio iz Flimsa.

Osetno je zahladilo, što je uslovljeno time da neprekidno pada kiša. — Premestio sam pisaći sto, kako bi mi svetlost padala s leve strane. Na taj način on, naravno, ne dolazi tako do izražaja.

Nedelja, 5. VIII 34.

Erika je donela isečak iz *Berliner Tageblatt*-a: neverovatno blesavo, konfuzno i impotentno Hauptmanovo „Nadgrobno slovo"[918] Hindenburgu. To treba sačuvati. Par nobile fratrum. Oštećeni mitovi, defektni nemački stubovi.

Nemačka volja za legendom i mitom, koja je jedna volja protiv istine, protiv duhovne čestitosti, u ovo vreme opet veoma upadljivo dolazi do izražaja. Ta volja se donekle distancirala od Hauptmana, iako je on za nju veoma dobar objekt. Ali Hauptman je bio stao uz Republiku i Eberta, pa je time oneraspoložio nemačku dušu, tako da se sada, iako se on veoma trudi da ponovo bude milostivo prihvaćen, mnogo ne otima za njega. I Hindenburg se doduše bio upustio sa Republikom, ali to je očito imalo sasvim drugačiji smisao i to nije naškodilo njegovoj nemačkoj monumentalnosti i podobnosti da bude mitski objekt. U legendi o njemu nema nijedne istinite reči. On nije tvorac Tanenberga[919] (gde uz potresne herojske običaje treba sada da bude sahranjen). Neki general Hofman[920] je stavio pred njega planove i on ih je odobrio. Zasluga za plansko povlačenje milionske armije u prvoj liniji pripada radničkim i vojnim savetima; njegova zasluga se svodi na to da nije pobegao. (To zbog svoje popularnosti nije morao da učini.) Nije se odlikovao herojstvom. Cara je odvraćao od ideje da se sa trupama koje se još nisu bile rasturile vrati u Nemačku i uguši

revoluciju. To što je kasnije kao predsednik došao na njegovo mesto, to je bio problematičan postupak. Likvidaciju skandala oko „istočne pomoći"[921] osujetio je iz čisto kastinskog interesa, žrtvovao je Šlajhera a Nemačku je prepustio hitlerovskoj bedi. Ali on jeste i ostaje verni Ekehard, u svoj svojoj džinovskoj veličini, pun monumentalne odanosti. Jevrejin Ajnštajn ga je nazvao „starom protuvom". Jevreji imaju više smisla za istinu, njihov mozak nije opčinjen mitom.

Ceo nacionalsocijalistički „pokret” zajedno sa njegovim budiocem predstavlja pravo uranjanje nemačke duše u mitsku osočinu. Ceo lažni i nesavremeni „povratnički" karakter ovog meteža dobro je došao njegovoj mržnji prema istini, njegovoj pohoti za dimom i parom ...

Cvajgov *Erazmo* mi je ipak ponešto dao. Rajhstag u Augsburgu, na kome je po želji Karla V trebalo da dođe do izmirenja između protestanata i crkve i na kome su postojale dobre šanse da se postigne mir, čime bi se izbegle potonje nevolje, odvio se onako kako se ovakvi pokušaji uvek odvijaju po najdubljoj volji

čovečanstva.

O „povratku” se utoliko može govoriti što će antiracionalni i antihumani, krvlju i tragedijom općinjeni nacionalsocijalizam, čija je miroljubivost isto tako lažna kao i njegovo poricanje druge jedne od njegovih bitnih karakteristika, homoseksualnosti, opet igrati bučnu i krvavu ulogu luteranstva. „Kada vidiš da se u svetu javljaju stravične pometnje, onda se priseti da ih je Erazmo predskazao." Stravičnih pometnji će biti jer ih osećajni i izražajni grubijan iz Vitenberga želi, i zato što ih u osnovi želi i čovečanstvo, kojem se nikako ne može pomoći razumno-dobrostivim redom ili smirivanjem, budući da ono uopšte ne želi „sreću" nego po pravilu želi tragediju i divlju, rušilačku pustolovinu. Habeat. Cinični egoizam, u najvećoj meri ravnodušno svođenje na brigu o najličnijoj dobrobiti i snošljivo sporazumevanje putem samovoljne i ugodne suludosti „istorije” potpuno su opravdani. Budala je svaki onaj koji politiku uzima ozbiljno, ko je uzima k srcu i ko joj prinosi na žrtvu svoje moralne duhovne snage. Održati se i sačuvati svoju ličnu slobodu i dostojanstvo, to je sve. —

Posle ovih zabeleški pokušao sam malo da radim na rukopisu, ali me je u tome skoro sasvim onemogućila neka odbojnost i za to bi bila potrebna odsečna odluka da mu se opet potpuno posvetim, ali te odluke još nema ili još nisam do nje došao. Ovo stanje je jedna teška patnja.

Venecija je bila naporna i ja to osećam kao psihički promašaj, budući da ceo tok nije zadovoljio moje osećanje. Osećanje da sam „zatajio", čak i u sasvim beznačajnoj formi, za mene je u psihičkom pogledu ono najgore i najopasnije. K tome su još došla razočarenja poslednjih dana, koja su mi još više pomutila raspoloženje, i dilema u vezi sa radom dovodi neraspoloženje do vrhunca.

Sa K. sam išao u jednočasovnu šetnju i s njom sam porazgovarao o ovoj poslednjoj temi. Ona odlučno odbacuje ovo moje samosumnjičenje i smatra da ovaj moj prelazak na političko-ispovedni rad predstavlja jednu vrstu bekstva od umetničkog zadatka koji mi je dojadio ili mi je postao suviše tegoban i isto tako živo

osporava beskorisnost i dokonost tog zadatka. Ona međutim izražava želju da ja s moje strane dam jednu izjavu u kojoj bih izrazio svoj protest protiv nemačkih strahota, čime bih ujedno okončao polovičnost mog stava, svoju zavisnost od zemlje, kao i to nedostojno zamlaćivanje u vezi sa mojim posedom. Ona je u velikoj meri u pravu, iako se boji da bih mogao da se pokajem zbog svoje spoljašnje pasivnosti kada bude došao dan sloma. Trenutno sam suviše umoran i premalo vere ima u meni a da taj dan ne bih video veoma daleko, štaviše, da ga ne smatram neverovatnim. Ipak me mnogo toga goni da napišem takvu raspravu, iako bi se već ionako zaostao rad na romanu još više otegao. A biće mi teško i da nađem formu za taj spis — još bi mi najviše odgovaralo da ga na izvestan način uradim kao jedno poglavlje autobiografije.

Vreme se razvedrilo; danas popodne napolju je toplije nego u kući.

Posle ručka sam u predvorju pred odraslom decom na ne baš najsrećniji način dao oduška svom osećanju

beznadežnosti i bezvrednosti „istorijskog života” i onda sam se zbog toga kajao.

U najnovijoj svesci časopisa *Sammlung* pročitao sam nekoliko dobrih stvari.

Ponedeljak, 6. VIII 34.

Dobro ili ne, opet sam se posvetio političkom spisu, pisao sam i skupljao materijal. Još ne vidim sasvim jasno formu spisa, ali ću je nesumnjivo naći pri odlučnoj koncentraciji na predmet.

U podne je došo Štefan Cvajg koji je ovde na proputovanju. Išao sam s njim pre ručka po sunčanom vremenu u šetnju, govorio sam mu, nagoveštavajući mu pri tom moje sumnje, o njegovom *Erazmu*, a on je govorio o Austriji i njenom položaju kao italijanske kolonije, koji mu se čini nesnosnim i neodrživim. Tokom daljih razgovora pokazalo se da smatra da je ovo baš pravi trenutak za jednu ovakvu odlučnu i odmerenu izjavu kakvu ja imam na umu, pošto bi takva akcija do sada bila preuranjena a sada to više nije.

To potvrđuje moj instinkt, kako u pogledu mog stava iščekivanja tako i mog poduhvata.

Na čaj je došao dr Lozer, s kojim sam razgovarao o Rajzigeru, a zatim, prirodno, o nemačkim stvarima.

Diktirao pismo Bonenblustu922, Ženeva, zalažući se za Helmana.

Sinoć smo lepo posedeli u predvorju sa Erikom i Gizeovom, slušali smo razne ploče i popili dve flaše nojenburškog sekta. Ja sam posle sa čajem od kamilice popio pola fanodorma i odlično sam spavao.

Vitkovski[923] mi je iz Ženeve poslao zgodnu malu knjigu, ukrašenu bakrorezima, na francuskom jeziku, iz 1833. godine: Priča o Josifu, ispričana u obliku romana za omladinu. Je li to opomena?

Dovršio sam juče započeto duže pismo Kerenjiju iz Budimpešte i pre večere sam još malo prošetao sa K. i Erikom.

Naveče sam čitao novine. Najzanimljiviji je bio jedan članak u *Prager Presse*: o potpunom i zacelo se može reći sramnom raspadu „nacionalsocijalizma” koji je u toku. Ništa od njega ne ostaje. Izgleda da Hitler ne želi ništa više — ako je uopšte ikada nešto želeo — nego samo da uz pomoć vojske ostane na „vlasti”. Navodno je Blomberg „harizmatskom vođi” postavio uslov da održi plebiscit. — Sumnje da li ima smisla da se udubim u celu tu smešnu suludiju, da se svemu tome za duže vreme kritički i produktivno posvetim — te sumnje se ponovo bude u meni.

Utorak, 7. VIII 34.

Ustao sam kasnije, velika deca su već bila za doručkom. U razgovoru smo konstatovali da Papen zavređuje još samo da bude ispljuvan. Posle svega što mu se desilo, on je izjavio da Hitlera smatra jedinim dostojnim naslednika Hindenburga i iskazao mu je svoje duboko poštovanje. Po svoj prilici je na smrt uplašen. A i više nema kuda.

Francuska levica ne može da se odluči da svoju

pažnju pre svega i jedino usmeri na nemačku opasnost. Njihova mržnja prema ljudima kao Bartu i Tardije,njihovim unutrašnjepolitičkim neprijateljima, je jača. Mora da je teško odlučiti se da li je važnija unutrašnja ili spoljašnja politika. Ali levica je vladala i šta je učinila? Zašto nije izvršila podržavljenje industrije naoružanja, kao što bi to bilo u duhu svake zdrave pameti. Šnajder-Krezo je finansirao Hitlera. Pitanje je da li svet zavređuje da se štiti i brani od nemačkih nemani.

Engleske i francuske novine tvrde da je *nestao Hindenburgov testament*; navodno njegov sin, pukovnik Hindenburg[924], grčevito traga za njim. Jedino što se zna to je da u njemu stoji da Hindenburg želi da bude sahranjen u Nojdeku. Time celo ovo pritvorno pozorje kod Tanenberga[925] postaje još veća laž, budući da se ono priređuje protiv odlučne volje pokojnika. Šta inače još stoji u tom testamentu? Kažu da je stari želeo da njegov naslednik bude Papen. I to naravno ne sme da se sazna. Testament je nestao. Postoji li uopšte ordinarniji šundroman od povesti nacionalsocijalizma? Ima li smešnije i veće laži od Hitlerovog iskazivanja

poštovanja svom „očinskom prijatelju”?

Nastavio sa zabeleškama.

Oduševljeno pismo od Habkina[926], iz Jerusalima, o *Josifu*. — Pismo od Hesea, koji ujedno šalje zbirčicu pesama u izdanju izdavačke kuće „Insel". — Pismo od Vitkovskog povodom Josifa. Nagovara me da priredim zbirku mojih novijih članaka.

Odvezao se sa K. za Majlen, gde smo otišli po Volfskela, koji se nalazi u gostima kod dr Dekera (kuća na lepom mestu). Išli smo s njim u šetnju i zatim je s nama išao na ručak; susret sa ovim pametnim i osećajnim čovekom bio je prijatan.

Pisao Heseu i Rajzigeru.

Uveče sam na radiju slušao (loše se čulo) Vagnerovu muziku i čitao sam Ničea.

Izveštaji o pompe funébre u Tanenbergu. Kakva je to opet prevara! Kako je Hitler za vreme izborne

kampanje samo omalovažavao Hindenburga! On je lično tada naložio da se o karakteru staroga negativno piše.

Trenutno laže čim otvori usta. Njegovi odgovori jednom novinaru *Rothermere*-a: „Želi li Nemačka da proširi svoje granice?" — „Apsolutno ne! Nemačka ne želi ništa drugo nego da održi svoje granice!" To kaže autor dela *Mein Kampf*. U svojim govorima o Hindenburgu on opet govori o „sreći mira" koju je narodu očuvao, o „nesreći rata, od kojeg želi da sačuva narod. A heroizam? A *Mein Kampf* se neće povući? — Radoznao sam dokle će ići to prljavo negiranje „ideja" revolucije. *Stürmer* je zabranjen na 14 dana. Hteli bismo da budemo fini, da ostavimo evropski utisak. Razlog tome je navodno neka uvreda Masarika, a u stvari jedno studentsko pismo koje na nezgrapan način razotkriva opoziciono raspoloženje na Minhenskom univerzitetu. (Vidi zahtev da se o meni održi predavanje.)

Sreda, 8. VIII 34.

Ispisivao i prikupljao građu za Ispovest.

U podne sam išao u šetnju.

Uveče su došli dr Bajdler i njegova žena.

Četvrtak. 9. VIII 34.

Celog dana je bilo nevreme i padala je kiša, tako da je izlazak u šetnju bio nemoguć.

Ispisivao i sakupljao materijal za političku stvar.

Pisao Hamburgerovoj i Jadkinu.

Naveće čitao Dnevnike i obeležio političke stvari.

Celog dana veoma deprimiran i umoran, i to je, ne na poslednjem mestu, bilo prouzrokovano vešću đa ce Politička policija ponovo iznajmiti minhensku kucu i to onoj istoj američkoj porodici sa kojom smo već imali tako loše iskustvo. Odlučili smo, ukoliko se to ne bude moglo sprečiti, da ceo skandalozni slućaj preko

Nationalzeitung-a predočimo javnosti.

K. i deca su slušali radio-prenos predstave „Sumrak bogova" iz Bajrojta, pri čemu je bilo znatnih smetnji usled nevremena; ja ne mogu da slušam stvari koje dolaze iz Nemačke. Sve što odande dolazi lišeno je nevinosti; sve je zasnovano na kulturnoj propagandi.

Zubobolja na novom mestu. Zabrinut zbog toga.

Petak, 10. VIII 34.

Pravio dalje ispise za političku stvar. Situacija još nije razjašnjena. Sa K. prošetao kroz šumu i razgovarao s njom o problemu kojim se sada bavim. Moje raspoloženje, bez nekog posebnog razloga, bolje nego juće.

Odličan članak u *N. Z. Z.* o „nemačkoj borbi za vlast", o raspadu države u razne egoizme moći, koji zbog svojih posebnih interesa ne mogu da dođu do pozitivnih rezultata za celinu.

Rasformiranje austrijskih organizacija u Nemačkoj očigledno kao ispunjen uslov za Papenov agreman. Kakav poraz politike Rajha! Ali u zemlji toga očigledno nisu ni svesni.

Na čaju Maks Herman-Najse[927] sa ženom.

U međuvremenu telefonski poziv Rišera zbog moje knjige eseja. Ponovo oživljavanje ideje da knjigu izdam ovde, možda sa Skicom života i replikom u vezi sa Vagnerom.

Telefonski poziv Gizeove koja kaže da je čula da je u Nemačkoj jezivo raspoloženje.

Sa K. napisao pismo londonskoj filmskoj kompaniji, koja se, na podsticaj Biroa[928], interesuje za ekranizaciju *Josifa* i pri tome izražava spremnost da isplati određenu sumu novca. — Izdiktirao još nekoliko pisama. Zatim svojeručno pisao Šikeleu.

Posle večere slušao lep trio od Betovena.

Klaus putuje u ponedeljak za Moskvu, odazivajući se pozivu da učestvuje na kongresu pisaca[929].

Subota, 11. VIII 34.

Sinoć sam još dosta dugo radio i obeležio politička mesta u dnevnicima, jutros sam rano ustao i nastavio sa ispisivanjem i beleženjem. Međutim, pravac mojih razmišljanja opet se promenio, pošto je stiglo pismo od Kurcove, koje potvrđuje najnovije vesti dr Hajnsa: porodica Tejlor[930] je nedavno razgledala kuću i izjavila da će se 1. oktobra uselili na godinu dana. Revoltiran i depresivan zbog toga. Ponovo se nosim mišlju da celu stvar preko Švajcaraca iznesem pred javnost. Nadalje treba u Americi obznaniti ponašanje Tejlora. Sa švajcarskom publikacijom bi možda trebalo povezati saopštenje mog pisma Ministarstvu unutrašnjih poslova Rajha.

Sa K. se odvezao do šume u šetnju.

Erika se vratila iz Engelberga.

Posle čaja sam diktirao novo pismo Hajnsu a zatim još jedno pismo Sulcbergeru[931] kod *New York Times*-a. Nadalje sam se kod Štefana Cvajga raspitao za cene filmova.

Na večeru je došla Aneta Kolb; najstarija deca su bila odsutna, pošto su otišla u grad. Posle večere smo slušali muziku: Šuberta i Čajkovskog.

Kada sam se vratio u moju sobu, spremio sam i sklonio materijal za „političku stvar”. Ovaj rad sada neću dovršiti, nego ću sačekati dalji tok događaja, pa ću možda u nekom novom strastvenom trenutku istupiti sa jezgrovitom i odsečnom izjavom. Pri tome i nadalje imam u vidu akciju u *National-Zeitung*-u, koja bi u dogledno vreme mogla biti ostvarena. U literarnom pogledu se trenutno nosim mišlju da za *N. Z. Z.* napišem jedan feljton o putovanju preko okeana[932].

Nedelja, 12. VIII 34.

Počeo sam da radim na feljtonu koji treba da

objedini razmatranja o *Don Kihotu* sa opisom jednog putovanja preko mora.

Oko 12 časova je došao Lion, sa kojim sam pošao u šetnju. Išli smo po oblačnom vremenu preko Johanisburga i razgovarali smo o mom radu i nemačkim stvarima.

Lion je ostao na ručku, kome se i Tenenbaum priključio.

Lion je ostao još i na čaju, za koji su nešto ranije stigli i minhenski glumac Revi[933] i njegova žena. Po njegovom pričanju u zemlji vlada veliko nezadovoljstvo, ali se nije mogao steći utisak da narod veruje u slom režima. Njegove kritike su išle na adresu inostranstva i to zbog njegovog držanja pre marta 33. i posle toga. Pozitivno pri svemu tome je, veli, čvršće vezivanje svake jedinke za život zajednice. Ali preokret u raspoloženju studenata u poslednjih 6 nedelja je očigledan. Bavarski samostalan život i osećanje za to potiče od crkve. Kardinal Faulhaber[934], kojeg najviše mrze, je izjavio: „Samo čekam na to da me odvedu u

Dahau. Ali ja ću u svečanoj odori pešice proći gradom i ako me samo jedan dirne, nad Minhenom će biti obznanjen interdikt."

Napisao pismo saučešća sestri Karla Joela[935].

Posle večere smo na radiju slušali Bahovu muziku, svitu u c-duru koja upadljivo ukazuje na poreklo i masku „Majstora pevača".

Klaus je popodne otputovao za Rusiju.

Ponedeljak, 13. VIII 34.

Prepodne ispisivao i beležio za *Put preko mora sa Don Kihotom*.

U podne sa K. preko Ičnaha.

Posle ručka čitao novine. Snažan protest opozicionog dela protestantske crkve protiv zaključaka generalnog sinoda pod rukovodstvom „biskupa Rajha". Zanimljiv članak u *Prager Presse* o privrednoj situaciji

u Nemačkoj i delovanju na Evropu.

Posle čaja pisao Lifmanu iz Frankfurta, kome sam poslao *Mladog Josifa* i zatim sam još jedan čas bio u šetnji sa K. i Medi.

Za večeru je došao Lion. Bilo je predviđeno da pročitam jedan deo iz romana, ali tu nameru je osujetio — s moje strane iniciran — razgovor o pitanju mog političkog angažmana, pri čemu je K. u svom izazovnom žaru otišla suviše daleko, tako da mi je bilo žao što sam uopšte započeo taj razgovor. Za čitanje mi je onda nedostajala duševna sloboda. Šta me se i tiče roman, kada se radi o sasvim drugim stvarima. —

Pismo od Hercove koja je, zahvaljujući amnestiji, opet slobodna. Moli da je primimo na izvesno vreme, ali ću morati to da odbijem. — Karta od Revija, koji piše o velikoj figuri Josifa vajarke Atenhofer[935.1] u Cirihu.

Utorak, 14. VIII 34.

Opet sam se bavio „feljtonom", koji bi mogao sasvim dobro da ispadne i mogao bi da bude dobrodošla dopuna knjige eseja. Ipak je bavljenje ovim bilo samo privremeno. U podne je stiglo jedno dugo, veoma dobro i pravo pismo Rajzigera, koje je moje misli opet odvelo u drugi pravac. On pametno pledira protiv široko razvijenih „razmatranja" i smatra da treba istupiti u sažetom obliku brošure, za što u svakom slučaju mnogo toga govori...

Kiša i grad. Samo sam pola časa sam prošetao.

Na ručku Gizeova.

Posle sam čitao Rodeovu knjigu *Grčki roman*[936].

Za čaj je došao Manfred Sturman[937], ne baš naročito interesantan.

Kasnije diktirao pisma za Hercovu i Klausa Pr.

Vest da je pisac Rode[938], autor knjige *Nemačka je Caliban* i saradnik više emigrantskih glasila, umro od

moždanog udara, kako kažu usled političkog uzbuđenja. Navodno se upravo bio uputio do Hajnriha.

Stiglo je dvotomno bratislavsko izdanje *Kraljevskog visočanstva*[939].

Posle večere je Erika čitala lepe nove šansone za njen novi program; pili smo punš od čaja i crnog vina koji mi nije prijao. Ona sutra putuje.

Sreda, 15. VIII 34.

Sinoć sam čitao Tena[940] i danas prepodne sam se opet prihvatio one političke stvari.

U podne sa K. preko Ičnaha. Vreme je postalo pravo jesenje.

Za čaj smo se odvezli za Majlen do dr Dekera i njegove supruge. Dobro sagrađena drvena kuća na divnom mestu. S Volfskelom razgovarao o *Don Kihotu* i o dužnosti da čovek zauzme politički stav. Njega i Dekerovu sestru prevezli smo do železničke stanice

Kisnaht, pošto su hteli da odu na neko cionističko predavanje u Cirihu.

Pre večere sa K. napisao poslovno pismo londonskoj filmskoj kompaniji.

Čitao Tena. Stigla Moni.

Četvrtak, 16. VIII 34.

Sinoć se nisam osećao dobro. Stavljao obloge na čelo i to me smirilo.

Danas pravio ispise za političku stvar.

Lepo, sveže vreme. Lion je oko 12 časova došao po mene da idemo u šetnju i mi smo, razgovarajući uz put o mom odnosu prema „nemačkoj revoluciji”, išli kroz šumu.

Na ručku su pored Liona i Moni, čiji spoljašnji izgled sada odgovara i njenom uzrastu od 24 godine, bili i bračni par Nojman. Pre ručka i posle ručka sedeli

smo u vrtu.

Posle čaja sam pisao Rajzigeru.

Dobro pismo od Kerenjija o duhovnoj bedi u Nemačkoj, koju je posetio.

Pre večere prošetao sa K. po jasnom i svežem vremenu.

Naveče smo preko Radio-Berna slušali Betovenove kakadu-varijacije u izvođenju budimpeštanskog trija. Za-tim sam čitao Tena. Spartanizam i militarizam, boljševički državni socijalizam francuske revolucije.

Petak, 17. VIII 34.

Ispisivao i skicirao materijal za političku stvar.

Stiglo je oduševljeno pismo balerine Valerštajn o *Josifu*, nadalje pismo od Hamburgerove i još jedno od Bermana koji izražava želju da se u Štokholmu založim za Hesea, što sam već odavno učinio.

Erika je poslala preporučeno pismo iz Askone, u kome me radi Klausa svesrdno moli da se, ukoliko bih promenio izdavača, odlučim za Kverida u Amsterdamu, i ujedno mi najavljuje da će mi Landshof napraviti određenu ponudu. Jedna od poteškoća je lični odnos prema Rašeru, s kojim ću sutra razgovarati. Uostalom, sve je nesigurno i nejasno.

Išao u Kisnaht na šišanje.

Kako vidim, ovde nisam ništa zabeležio o Hindenburgovom „testamentu" koji je poslednjih dana u središtu pažnje. Devetnaest dana posle smrti staroga, testament je iznenada od strane Papena izručen u Berhtesgadenu i objavljen. Da se on koristi za izborni manevar, to je ono najmanje u svemu tome. Ali da li je, posle svega onog što se prethodno zbilo, verovatno da *nije* falsifikovan? Testament — inostrana štampa je postavljala pitanje o testamentu, ona je tvrdila da se traga za testamentom. Izgleda da nije bilo nikakvog testamenta, o njemu nije bilo reči, Gebels je nešto govorio o nekom zaveštanju koje potiče iz

prevaziđenog parlamentarnog vremena. I sada iznenada, tik uoči 19, testament je tu, većim delom sastavljen veoma neverovatnim izrazima, neobično-neprirodno, ali je zato taj dokumenat veoma podesan da poboljša izglede za povoljan ishod plebiscita, za koju priliku je već cela Nemačka okićena zastavama i barjacima. Paljevina Rajhstaga, zavera komunista, zavera Rema, stotinu laži i podlosti, kolporterski i zločinački roman svega toga — i baš ovaj testament da bude autentičan? — Navodno je naložio da ne bude nikakvih hvalospeva, da ga se samo preporuči milosti božjoj. Gde to stoji da želi da bude sahranjen u Nojdeku? Ovde to ne stoji. Postoji li još jedan drugi, privatni testament o kojem se iz državnih razloga ne govori? —

Posle čaja sam obavio jedan deo korespondencije i zatim sam pravio dalje ispise. Posle toga sam sa K. i Medi prošetao preko Johanisburga. Dan je bio veoma lep i topao.

Uveče smo slušali originalnu muziku Sibelijusa.

Nastavio sa čitanjem Tena.

Subota, 18. VIII 34.

Pravio ispise i skice za političku stvar. — U podne sa K. išao u grad; bili kod optičara da naručimo nove naočari, a zatim smo otišli do vajarke Atenhofer, gde smo razgledali statuu Josifa. Veoma neobičan utisak.— Na ručku bili dr Fidler i njegov prijatelj dr Bonde iz Altenburga. — Posle čaja napisao pismo Atenhoferovoj i druge stvari.

U večernjoj šetnji sa K.; sreli smo Rašerove, koji su onda veče proveli kod nas. Ja sam sa Rašerom u mojoj sobi razgovarao o mojoj situaciji, o političkom planu, o neizvesnosti da li ću ostati kod Fišera, o Kveridu, Klausu itd. Najzanimljivije od svega je bilo to da je za dati slučaj stavio u izgled da se za Klausa pribavi odgovarajuće mesto u Švajcarskoj.

Nedelja, 19. VIII 34.

Prikupljao materijal za političku stvar, i pre i

poslepodne.

Lep, opet veoma topao dan. U podne išao u šetnju sa Fidlerom, s kojim sam razgovarao o njegovim aforizmima i o mojim planovima. Ostao je na ručku.

Uveče smo se odvezli do Borolaka na sastanak sa braćom Simon[941], ženom Amerikankom jednoga od braće i njihovim prijateljem, jednim berlinskim advokatom. Večera ušestoro u staroj gostionici „Reblaube”, u koju je Lafater navraćao. Hladno pačje pečenje uz jarebicu i veoma dobre egipatske cigarete. Mnogo se razgovaralo o nemačkim stvarima i živo se raspravljalo o tome da li treba javno da istupim ili ne. Hajnc Simon je bio protiv. „Izgnaniku pristoji da ćuti.” — Samo se po sebi razume da je jedini kriterijum unutrašnja potreba, unutrašnji nalog.

Po povratku kući zatekli smo Goloa još na nogama; čuo je prve izveštaje o ishodu plebiscita. 80 procenata učešća u plebiscitu, kako je javljeno, predstavljalo bi poraz, jer je u tom slučaju stvarno učešće iznosilo samo 60 procenata.

Ponedeljak, 20. VIII 34.

Potpuno se vratilo toplo letnje vreme. Završio sam ispisivanje iz dnevnika[942] za političku stvar i nadalje ću tamo unositi odgovarajuće beleške.

U podne sam se sa K. odvezao u šumu, gde smo čitali pisma. Kverido mi šalje ponudu za knjigu eseja: 10 000 švajcarskih franaka uz 20% učešća. — Zastupnik Hajnsa piše da P(olitička) p(olicija) još odugovlači sa donošenjem konačne odluke u vezi sa kućom. Odluka o iznajmljivanju kuće još nije donesena. Do toga će doći zbog grejanja i da bi se dobila sredstva za popravke.

Posle ručka čitao novine. Ishod plebiscita nadmašuje očekivanja. Pet miliona negativnih odgovara plus dva miliona uzdržanih predstavljaju, u datim okolnostima, značajan nacionalni uspeh.

Popodne sam diktirao pisma za Bermana i Kverida, a pisao sam i Knoheu koji se nalazi u St. Moricu.

Naveče smo išli u Borolak, gde nam je dr Bonde priredio večeru sa izvrsnim vinima. Pored njega bili su na večeri njegov sekretar i „intimna veza” i dr Fidler. Kafu i liker pili smo u vrtu. Bezazleni razgovori. Domaćin, sa saksonskim izgovorom, dobar je i bogat čovek, čija je liberalna profinjenost stvar njegove homoseksualnosti.

Utorak, 21. VIII 34.

Veoma topao dan. Radio na političkoj stvari. Sa K. u gradu kod optičara. Poveli smo Liona s nama, koji je zatim kod nas ručao. Dobar razgovor s njim pre ručka, što me je podsetilo na razgovore sa Bertramom u vreme „Razmatranja”. Ovog puta to mora da bude jedan Jevrejin. Rekao je da dolazi trenutak kada će biti izlišno da se čovek bavi pojedinačnim kulturnim istraživanjima, dok je sama kultura dovedena u pitanje.

O rezultatu plebiscita se u inostranoj štampi baš ne govori sa nekim oduševljenjem, štaviše izražava se čuđenje zbog bestidnosti kojom Gebelsova štampa

fingira duboku impresioniranost inostranstva.

Oko 5 časova smo se ponovo odvezli u grad, u Borolak, na čaj sa filmskim magnatom Lemleom[943] i njegovim štabom američko-nemačkih saradnika. Fotografisanje u vrtu, intervju o američkom filmu, besplatna ulaznica za „Kapitol”, razgovor o snimanju filma o Josifu, u šta bi, po Lemleovom mišljenju, trebalo da bude investirano milion dolara.

Priča o Grindgensovom[944] imenovanju za intendanta na zahtev sa najvišeg mesta. Odluka je navodno donesena na jednoj sedeljci kod Hitlera u 4 časa ujutru. Direktor B., koji protestuje i, pošto se ništa ne može uraditi, odlazi na putovanje sa platom od 40 000 maraka, dok Grindgens dobija 60 000 maraka. Kažu da Hitlerova velika simpatija za njega ima erotski karakter. Odvratnije od toga je to rasipništvo. —

Pre večere išao, po mraku, pola sata u šetnju.

Golov učenik iz St. Kloda, koji je inače iz Štrasburga, na večeri. Posle smo još malo slušali

muziku a ja sam onda čitao Tena.

Vinifred Vagner[945] kao izborna propagandistkinja: „Republika je R. Vagnera obasula mržnjom i prezirom. Zahvaljujući Adolfu Hitleru dogodilo se čudo njegovog vaskrsenja.” To je ipak malo mnogo. — Ministar Nojrat: „Svet se zaverio protiv Nemačke kao i 1914. — Glasajte za Hitlera!” Jedan gorak izbor, tako reći između jednog zla.

Sreda, 22. VIII 34.

Veoma topao dan. Letnje temperature koje su se opet vratile naročito su bile tegobne prošle noći. Moram jorgan da zamenim nekim lakšim pokrivačem.

Prepodne sam na brzinu nabacio nekoliko rečenica za političku stvar.

U podne kolima u šumu. Čitali smo pisma stare gospođe Fišer iz Švarcvalda. Pismo starog Fišera je smušeno i dirljivo. — Fučik (Melantrih)[946] izveštava da će se u oktobru pojaviti češki *Jakob*. Prevod je

navodno izvanredan. Planirano je izdanje čeških *Budenbrokovih*. — Poziv ciriškog radija.

Na ručku Golov prijatelj Adolf. Njih dvojica su popodne krenuli na pešačenje prema Austriji.

U novinama ima dosta toga što privlači pažnju i što treba iseći.

Posle čaja diktirao nekoliko pisama, a zatim sam opet radio na političkoj stvari. U maloj večernjoj šetnji sa K. Naveče još jednom slušali I stav violinskog koncerta Čajkovskog.

Kako se Engleska loše drži! Ona je posle 25. jula osujetila svaku akciju protiv Nemačke, ali je pozdravila Musolinija. Sada njena štampa počinje da se okreće protiv italijanskih prohteva u Podunavlju. U svakom slučaju s pravom. Ali Engleska, koja je sudelovala u „akciji čišćenja” od 30. juna, podržava nemački režim. Ona Nemačkoj daje robne kredite, a u Americi se zalaže za to da se Hitlerovoj Nemačkoj odobri zajam. Sve to ona čini iz surevnjivosti svoje stare

kontinentalne politike, koja je danas usmerena protiv Francuske, ne hajući za moralnu odvratnost.

Za subotu se ponovo prijavio kod Aspera.

Četvrtak, 23. VIII 34.

Veoma topao dan. Prepodne sam skicirao tekst političke stvari. U podne sam se sa K. malo provozao, zašli smo malo dublje u šumu i prošetali; vratili smo se preko Cumikona.

Posle ručka čitao novine i ponešto sam isekao. Dobar članak u N. Z. Z. o rimskom pravu.

Posle čaja sam nastavio da radim na beleškama. Nevreme i jaka kiša.

Uveče sam se opet prihvatio knjige T. Hekera i pažljivo sam je čitao; prekinuo sam sa čitanjem i slušao sam iz Salcburga Bramsove varijacije Hajdna i 7. simfoniju pod rukovodstvom Toskaninija[947]. Heker je katolički mislilac i snažan pisac koji se pomalo odlikuje

manirima jednog fanatika. Ali, iako me više puta oštro (i sa nerazumevanjem) napada, ipak osećam duboku simpatiju za njegov hrišćanski humanizam („Šta je čovek?”) i duboko me je impresionirala njegova smela apologija duha. Svest o mom kulturnom hrišćanstvu, koja je naravno prikladna da postane „verska” i da se potčini otkrovenju, veoma je ojačala u poslednje vreme.

Petak, 24. VIII 34.

Bavio se političkom stvari. U podne u grad, gde se u „Kapitolu” davala vanredna predstava novog filma „Prolećna parada”. Film nam se dopao. Dobili smo naše besplatne ulaznice.

Posle na ručku u Borolaku sa starim Lemleom i njegovim bratom, minhenskim antikvarom.

Iako je bilo već dosta kasno, malo sam prilegao da se odmorim i posle čaja sam pisao Eriki i Klausu Pinkusu. — Pismo od Fidlera koji je opet kod kuće.

Na večeru su došli bračni par Bajdler. Posle smo sedeli u vrtu. On planira da napiše biografiju o Kozimi. Razgovarali i o nagrađivanju Vagnera.

Subota, 25. VIII 34.

Sinoć sam još pred spavanje, s gnevom i zadovoljstvom, pročitao oštroumna i zanimljiva izlaganja Švarcšilda o falsifikovanom testamentu. — Danas sam ustao u 7 časova i posle šoljice [?] išao sa K. u grad: kod Aspera koji je tehnički pripremio, što je malo bilo bolno, obnovu mosta. Neprijatno mi je što su oba korena, i pored unutrašnje dezinfikovanosti, upadljivo impregnirana natrulim materijama. — U Banhofštrase špalir naroda u očekivanju biciklista koji učestvuju u „Tour de Suisse”-u. Ludilo za sportom, tako karakteristično za masu, svuda je isto.

Kod kuće smo pojeli drugi doručak i zatim sam se bavio političkom stvari, čitajući ono što sam već uradio i praveći beleške. Zatim u šetnju sa K. preko Johanisburga.

Posle ručka čitao novine do pola 5. Mnogo me stvari sada podstiče i pruža materijala za moja razmišljanja kao u vreme „Razmatranja". Veoma dobar članak Dormesona[948] u *Temps*-u.

Pismo od Pinkusa u vezi sa Musilom[949]. Bilo je još pošte, između ostalog od Š. Cvajga, koji mi savetuje da prihvatim ponudu londonske filmske kompanije, budući da Verfel i Rajnhard već rade na jednom filmskom spektaklu na temu jevrejskih patrijarha. Međutim, čini se da baš zbog toga londonski projekt nije više aktuelan, pošto odande nisam dobio odgovor. — Nadalje od mladog Harta, *Equinox*, veoma simpatično.

Posle čaja diktirao pisma: Hercovoj, Pinkusu, Landshof-Kveridu, Cvajgu, kompaniji London-film.

Nedelja, 26. VIII 34.

Kasno ustao. Bavio se političkom stvari. Sa K. preko Johanisburga. Posle ručka, kao i sinoć, bavio se štampanim i rukopisnim materijalom za pol. stvar,

sopstvenim člancima itd. — Popodne su stigli Peter Pr. i njegova čerka Žermen, koji će ostati nekoliko dana. Posle večere s njima u predvorju. — Popodne obavio rukom pisanu prepisku.

Ponedeljak, 27. VIII 34.

Ustao u 7 časova i u 7 i petnaest kod Aspera. U pola 10 [?] sa K. i njenim rođacima doručak. Posle toga sam signirao nekoliko tabaka za *Equinox* i u 11 i četvrt sam opet išao kod Aspera koji mi je, kao i ujutru, na dosta bolan način odmeravao nove krune, tako da je trebalo izdržati to prokleto i zastrašujuće uzimanje totalnog gipsanog odlivka. To je uostalom proteklo bez problema.

Kod kuče sam čitao o prosarskim demonstracijama u Koblencu. Hitlerova neiskrenost po pitanju časnog mira — odvratno.

Posle ručka sam u Geteovim *Razgovorima* tragao za mestima o Nemcima.

Na čaj je došao gospodin Grizebah, jedan mladi učenik Petera Pr. Pričao je da je u nekom nemačkom pedagoškom časopisu stajalo: Nemačka je Trnova Ružica; ona je „usnula duša naroda"; a Hitler je princ koji se probio kroz trnje i svojim poljupcem je probudio tu dušu. — Brr. — Baidler je nedavno pričao da je jedan potomak Zigfrida Vagnera[950], jedan enfant terrible, na pitanje da li će se njegova majka i Hitler skoro uzeti, odgovorio: „Moja majka bi to veoma rado htela, ali on neće."

Pisao sam Hajncu Simonu i dr Andrei, kome sam izrazio saučešće povodom smrti njegove majke.

Lepo pismo od Elesera[951] o *Josifu*.

Londonska filmska kompanija je telegrafisala da je opcija uplaćena i da je ugovor poslat.

Posle večere sa K. njenima u predvorju; slušali muziku. — Peter Pr. kaže da Nemačka več godinu dana jednostavno više ne učestvuje u razvoju teorijske fizike i da su njeni časopisi najprazniji i najdosadniji

stručni časopisi u celom svetu. A ranije je Nemačka bila vodeća sila u tom području. Danas glavnu reč vode Amerika i Francuska, koja je ranije veoma zaostajala.

Utorak, 28. VIII 34.

Opet imamo toplo letnje vreme.

Bavio se političkom stvari.

U šetnji sa K., njenim bratom i njenom nećakom; išli kroz šumu.

Posle ručka čitao novine i Geteove *Razgovore*. U Koblencu demonstracija povodom Sarske oblasti. Hitlerov govor u stilu Štrezemana.

Pose čaja pisao starom Fišeru i neke druge stvari.

U večernjoj šetnji po sumraku.

Posle večere čitao sam u mojoj sobi poglavlje „Josif dolazi pred Potifarovu kuću”. Iza toga razgovor,

i o političkim temama: o istorijskoj neobaveštenosti nemačkih vlastodržaca — nijedna epoha nemačke istorije nije trajala duže od 100 godina i uvek je u njoj bilo nekoliko ljudi koji su bili nešto drugo nego što je Hitler. Francusko kraljevstvo potrajalo je skoro pola milenijuma — neobično dug vremenski period. Ko je mogao pomisliti da će nemačko carstvo od 1870. potrajati samo četrdeset godina? A ovi glupaci trabunjaju o hiljadu, trideset hiljada godina. Ako bi se održali trideset godina — za Ne-mačku bi to bilo predugo.

Sreda, 29. VIII 34.

Posle doručka, u 9 časova, do Aspera, gde mi je za jedan sat postavljen i zacementiran obnovljeni deo mosta. Još je malo bolelo. — Preostali deo prepodneva iskoristio sam onda još da napišem pismo-zahvalnicu Eleseru.

Londonska filmska kompanija poslala je svoj opcioni ček i ugovor koji još nije sasvim u redu.

Dr Bok šalje političke članke, od kojih sam jedan sa zanimanjem pročitao posle ručka.

Primerci papira od firme „Papyrus" iz Bazela, radi dopune zaliha papira za pisanje.

Na čaj je došao prof. Venabl sa koledža Vasar zajedno sa ženom. Francuska konverzacija. Predao mi engleski rukopis jednog rada o tehnici *S(mrti) u V(eneciji)*. — Poziv za petak.

Signirao tabake za *Equino*x. Neobična greška prevodioca *Teškog časa*: „Jedno pismo Julijusa"952 — „0ne of Caesars letters".

Uveče slušali muziku iz „Prstena".

Četvrtak, 30. VIII 34.

Lepo vreme. Prilično kasno ustao i doručkovao sa porodicom. Posle sam se bavio s *Putovanjem preko mora*: izvršio podelu građe. Sada sam se pomirio sa idejom da za političku stvar ostavim još malo vremena,

s tim što ču prvo dovršiti feljton i time kompletirati knjigu novela.

U podne u dugoj i lepoj šetnji sa K., njenim bratom i ćerkom, preko Bahtala do Johanisburga.

Posle ručka čitao novine i Geteove *Razgovore*.

Na čaj je došao dr Bok, koji je upečatljivo pričao o svojoj ćerki u Nemačkoj, koja je demoralizirana delom usled „Christian science" delom usled nacionalsocijalizma. Ja sam posle s njim prošetao kroz šumu i tom prilikom smo razgovarali o Nemačkoj i o mojim radnim problemima. Govorio je o *Josifu* kao o delu koje ukazuje na budućnost, smatrajući da to svojstvo dela počiva na objedinjenju mita i razuma.

Kući sam se vratio tik pred večeru i posle toga sam čitao Venablov[953] engleski esej o simbolici *Smrti u Veneciji*, jedna fina, pomalo previše matematička analiza, koja treba da bude objavljena u *Criterion*-u. I ova analiza se završava idejom o objedinjenju „sens du mystère" sa „sens de l’intelligibilité", što ja smatram

novim i budućim elementom mog pesništva.

Petak, 31. VIII 34.

Doručkovao sa Peterom Pr. i njegovom ćerkom, koji su se ubrzo zatim svojim „mercedesom" odvezli za Tesin. Počeo sam da pišem *Putovanje preko mora*.

Kiša. Išao u jednočasovnu šetnju sa K.

Posle ručka čitao novine.

Na čaj je došao prof. Peron[954] iz Minhena i prof. Venabl sa ženom. Venablovi su oslali do oko 7 č. i pri tom smo razgovarali o njegovom članku i mnogo o *Čarobnom bregu* i *Josifu*. — Peron je potvrdio da je kod minhenskih studenata došlo do promene raspoloženja.

Telefonski se javila jedna bečka redakcija: raspitivala se o ekranizaciji Josifa, budući da bečke novine već donose vesti o tome ko će režirati film i ko će igrati uloge. — Telegram filmskog društva da su

usvojeni svi uslovi.

Pisma od Lesera, češkog prevodioca[955] i dr. Lion piše o stravičnim utiscima pri čitanju nemačkih novina. Karta od gospođe Fišer sa lošim vestima o zdravstvenome stanju staroga. — Dr Aleksandar Mete[956] je dostavio jedan spis.

Subota, 1. IX 34.

Sinoć je bilo grejanja. Danas je vreme bilo nešto blaže, ali smo kupili jednu malu električnu grejalicu i odmah je upotrebili.

Nastavio sam da pišem „feljton"[957] koji će biti rad pun asocijacija.

Posle brijanja bio sa K. u šetnji kroz šumu. Pisma od Rajzigera koji traži 100 franaka, od Faber di Forovih koji najavljuju svoj dolazak, zatim od Hasa[958] koji bi hteo da piše scenario za Jakova.

U novinama internacionalno uzbuđenje povodom

jednog Šahtovog govora s obzirom na to da bi, ukoliko bi se ostvarilo ono što se tim govorom najavljuje, to bilo ravno nemačkom državnom bankrotu.

Na čaj je došao dr Knohe[959] iz Minhena sa ženom. Interesantan razgovor o situaciji u Nemačkoj. Na mene je ostavilo utisak to što O. Špengler, koji sigurno nije glup i ima dobre veze sa veleindustrijom, proriče da će u toku ove zime doći do sloma režima. Špengler je pre kratkog vremena bio ad audiendum verbum kod Hitlera. Bio je i kod Musolinija i napravio je upoređenje. Italijan prima u stojećem stavu, kaže nekoliko ljubaznih reči, poziva svog gosta da sedne i kaže mu: („Molim, uzmite reč! Možete da govorite nemački!" (On je Tršćanin)960. Hitler svom gostu, i to takvom čoveku kao što je Špengler, uopšte ne da da dođe do reči, nego sam govori ceo jedan čas bez prekida. Pri tome se ima osećanje da se mora reći: „Idite sada, mladi čoveče, i dovedite svog šefa!" — Špengler priča: Hitler utiče na svoju neposrednu okolinu uglavnom pretnjama samoubistvom: „Ja ću se ubiti!" (na primer, zbog zakona o objedinjavanju najviših državnih funkcija). On se dere i valja po podu.

30. juna je bio u očajnom stanju; da bi mogao da krene za Visze, morali su da mu (u Mrkoj kući) daju alkohol i druga stimulativna sredstva. Ukratko, jedna teško histerična žena, ispunjen najnižim osvetoljubljem (vidi slučaj Doroti Tompson) i spreman da ubija. —

Pošto je Knohe otišao, diktirao sam više pisama: londonskoj filmskoj kompaniji, redakciji *Saturday Revue*[961] i dr.

Naveče telefonski poziv Bermana iz Frojdenštata[962], ali ne da javi, kao što smo već očekivali, da je stari Fišer umro, nego da najavi svoju posetu za utorak. Starom je malo bolje, žutica i bronhijalni katar su nešto popustili, ali u psihičkom pogledu vlada depresija i zbirka, a gospođa Fišer, koja je došla na telefon, govorila je prilično pribrano. Kaže da se veoma obradovao mom pismu i da ga je pola dana držao kod sebe. Berman „ne dolazi nekim posebnim povodom". On, naravno, hoće da izvidi situaciju i želi da me zadrži. Ja ću njegova strahovanja već potkrepiti.

Naveče je lila kiša kao iz kabla i dobro je sevalo i grmelo.

Počeo sam, posle Meteovog spisa, da čitam *Italijansko putovanje*.

Nedelja, 2. IX 34.

Ustao sam rano i pisao dalje *Putovanje preko mora*.

Sa K. u šetnji kroz šumu po hladnom, napola sunčanom vremenu.

Posle ručka čitao Meteove *Dubinskopsihološke osnove tragičnog*.

Na čaju gospođa Halgarten[963]. Razgovarali o njenim i našim doživljajima i izgledima. Govorio sam o svojoj nedoumici kako da se, ukoliko bi za nekoliko meseci došlo do privrednog sloma, nađe prelaz ka nečem sasvim drugom i kako da se anulira „stvoreno stanje". Vojska bi u prvi mah mogla da spreči haos i da na ulicama održi red; ali ona ne može da vlada i da organizuje novu državu. — Gospođa Halgarten je pričala o svom društvu

na putovanju, jednom Srbinu, jednom Mađaru, jednoj Sarlanđanki i njihovoj jednodušnoj odvratnosti pred nemačkom privredom; Nemačka, rekoše, nije civilizovana zemlja. To pokazuje koliki veliki jaz postoji između nemačkog duha i čak i onih političkih shvatanja i pogleda koje nazivamo fašističkim, srpskim, mađarskim, italijanskim. Nacionalsocijalizam je nešto što je sasvim izvan okvira evropskog i civilizovanog, on ne stoji samo nasuprot „liberalizmu” i „zapadnoj demokratiji’ nego civilizaciji uopšte, uzev ovu reč u onom smislu koji ne može da zaobiđe ni nemačko duboko poimanje kulture. — Ponekad se stidim što se bavim nekim drugim stvarima i time izbegavam svoju dužnost da svetu kažem ono što bi trebalo reći. — Tajna aktivnost internacionalnog komunizma navodno je veoma živa; agitacija je u Nemačkoj veoma živa. — Neobična, puna pouzdanja izjava jedne Sarlanđanke da je (...)

sledeće godine isključeno opredeljenje za Nemačku. Sumnjam u to; u svakom slučaju se moraju imati u vidu zastrašujuće privredne posledice koje će doneti predstojeća zima.

Deca su svirala Mocarta.

Grejalo se od ranog jutra.

Popodne sam se bavio političkom stvari.

Na večeri Alfred Nojman sa ženom. Posle sam im u mojoj sobi pročitao glavu Huj i Tuj. Razgledali njihova nova kola.

Berman je otkazao svoj dolazak, pošto mu stanje staroga ne dozvoljava da krene ovamo. Sedamdesetpetogodišnji Fišer mnogo spava i jedva da još uzima hrane.

Ponedeljak, 3. IX 34.

Blistavo lep jesenji dan. Radio dalje na *Putovanju preko mora*. Išao sam u šetnju.

Na čaju gospodin i gospođa Faber di For, dosadno.

Večerali smo ranije i zatim sam sa K. i Moni išao u „Corso”, gde je prva polovina programa bila zabavna i veoma komična. Do suza sam se smejao Kurtu Boasu[964] koji ovde gostuje, i uživao sam u japanskim ekvilibristima. Drugi deo programa bio je ispunjen jednolikim džezom, imao je crnački karakter, i bilo mi je dosadno. Posle sam bio veoma iznuren i umoran.

Utorak, 4. IX 34.

Čaj od kamilice sa fanodormom doneo mi je sinoć dobar san. Danas je opet bilo pravo

leto; toplo je a nebo je plavo.

Radio sam na *Putovanju preko mora*. Samo sam nakratko prošetao.

Na ručku Aneta Kolb i V. Kifer sa ženom, koji su se vratili iz Austrije. Prilično živ razgovor.

Na čaju Emil Pretorijus, koji se juče najavio. Ostareo je, ozbiljan. Mnogo o Nemačkoj. Otvoreno sam mu prebacio zbog toga što nije istupio iz kluba Rotari. U to vreme je bio ugrožen; no da. On lično ima utisak da je Hitler ordinaran i priprost, ali „dobar” čovek koji živi „po osećanju". Hvala lepo.

Otpratili smo Pretorijusa dole do stanice, gde se ukrcao u voz za Majlen, jer ide kod Volfskela, a mi smo se zaobilaznim putem vratili kući.

Posle večere sam čitao razne stvari u *Coroni* i u *Neue Rundschau* — Surkampov prilog o Hamsunu je zgodan. Heseov osvrt na razne knjige imponovao mi je svojom učenom načitanošću u raznim oblastima, kao i svojim mirnim dostojanstvom i čvrstinom. G. K. Jungov sumnjiv karakter. Priča se da se sada deklarisao kao antisemita.

Od Hesea je danas stiglo duže pismo. Kaže da će pisati za *Deutsche Biographie* koju izdaje Šolc[965] samo ako sam i ja pozvan na saradnju.

Sreda, 5. IX 34.

Topao dan. Nastavio rad na *Putovanju preko mora*. Išao sa K. u šetnju. Pisao H. Heseu. Brajtbah je poslao dugačko pismo o svojoj aferi. Stigla je najnovija sveska časopisa *Literatur* sa Siskindovim[966] prikazom *Josifa*.

Mučio sam se sa lektirom mnogih stravičnih stvari u ovom nemačkom časopisu. — Naveče sam sa uživanjem slušao ploče Aide.

Počeo sam da čitam Klausov roman ***Bekstvo na sever*****[967]. Simpatično.**

Četvrtak, 6. IX 34.

Lepo vreme posle dugotrajnog nevremena tokom noći koje mi sve do pola 2 nije dalo da spavam.

Nastavio sam da pišem ***Putovanje preko mora*****. Bio sa K. u gradu, gde sam izdavaču Oprehtu predao Fidlerov rukopis a sebi sam naručio zimsko odelo.**

Prispela pošta je bila nezanimljiva izuzev jednog Rajzigerovog pisma K(atji), u kojem se zahvaljuje na 100 franaka i ukazuje na

očigledno u pompeznom obliku objavljene vesti o ekranizaciji *Priča o Jakovu* u austrijskoj štampi. „To je udarac 3. Rajhu".

Moni je bolesna, ima visoku temperaturu. Mladi lekar sumnja na upalu pluća.

Novine o kongresu Partije u Nirnbergu. Neskromni moler više puta govori o narednih hiljadu godina.

Na čaju K. Cukmajer[968], čiji se komad „Kni"[969] upravo ovde prikazuje; došao je sa ženom i majkom. Rekao je mnoge lepe stvari o *Josifu*, koji, po njegovim rećima, postiže veliki uspeh u Londonu; Bergnerova ga je tamo navodno ispoklanjala u velikom broju primeraka i ona stalno citira iz njega na engleskom i nemačkom.

Pročitao sam pametne Golove priloge u

***Sammlung*-u[970]; on se upravo večeras vratio. Posetio je Rajzigera u Zefeldu. U istom časopisu je bio i jedan upečatljiv esej od Hajnriha[971].**

Petak, 7. IX 34.

Lepo, pomalo jesenje poznoletnje vreme. Posle rada na *Putovanju preko mora* odšetao sa K. u šumu.

Moni stalno ima visoku temperaturu. Mladi lekar je jedan običan zvekan; pozvali smo jednog iskusnijeg lekara iz Ciriha koji je potvrdio K. dijagnozu da je posredi samo začepljenje creva. Obloge, kamilica, jako znojenje. Stanje se već tokom dana popravilo.

Objavljen je jedan Gebelsov govor, u kome on uzdiže nemačku propagandu i slavi njeno odbacivanje laži i energično poriče da narod ne

može da podnese istinu! To treba i progutati.

Posle čaja sam se sa Golom odvezao do „Kapitola" gde smo pogledali jedan prilično glupav film „Plod”.

Posle večere slušao „Aidu” sa ploča.

Pisma od Ane Jakobsen i Hamburgerove (zajedno) i od Šikelea, koji mi savetuje da napišem tu borbenu knjigu i da onda donesem odluku o njenom objavljivanju. On govori o udarcu posle kojeg bi emigracija sasvim drukčije izgledala.

Subota, 8. IX 34.

Veoma topao i lep poznoletnji dan. Posle rada smo se kolima odvezli u šumu. Moni se bolje oseća. Pisma od Hajnsa, po kome je Ministarstvo inostranih poslova ona instanca

koja oteže sa odlukom; od Hercove koja je operisana i leži u bolnici; od Erike i Lerkea koji u laskavoj formi odbacuje Lionovu istorijsku knjigu. Osim toga dokona Amerika [?]...

Posle čaja došao u posetu direktor ciriškog radija, sa kojim je, za kraj oktobra, dogovoren jedan loše plaćen „Pozdrav Švajcarskoj".

Moje zdravstveno stanje nije najbolje. Beo jezik, osećanje zatvora u crevima i sklonost ka glavobolji.

Nedelja, 9. IX 34.

Radio na *Putovanju preko mora*. Nisam izlazio i obed je bio već u 1 čas. Onda sam se malo odmarao i u pola 3 smo K. i ja otišli do Rajfovih, sa kojima smo se odvezli do poseda Ernsta Cana[972] na Firvaldštetenskom jezeru

[?]. Uz put smo imali kvar na autu, svratili smo u krčmu kraj puta i pili kafu. Telefonom smo naručili druga kola, kojima smo stigli na cilj pri zlokobno natuštenom nebu koje se onda i pretvorilo u pravo nevreme. U porodičnom krugu Canovih, razgledanje lepog vrta nad jezerom, zatim čaj za dugačkim stolom u trpezariji, cigarete i razgovor u dnevnoj sobi. U pola 7 smo krenuli i vožnja natrag po mraku i jakoj kiši, i to preko Lucerna. Drum je bio preplavljen usled proloma oblaka. Prošli smo kraj jednog unesrećenog motoriste. Stigli smo posle 8 u Mitenštrase[973] i mi smo se onda, po jakoj kiši, praćenoj grmljavinom i sevanjem, našim fijatom odvezli kući.

Sinoć i večeras sam čitao *Pisma jednog nepoznatog*[974]. Pre spavanja čitam Klausov roman koji mi se dopada.

Ponedeljak, 10. IX 34.

Pre podne *Putovanje preko mora*. U šetnji po kiši, sâm. Jučerašnje nevreme dovelo je u srednjoj Švajcarskoj do velikih poplava.

U podne je došao Berman koji je ostao sve do 10 časova naveče, kada je produžio za Bazel. Pričao nam je o starom Fišeru, čije je duhovno i fizičko stanje prilično tužno. Kaže da je prodaja knjiga, koja je bila pala na nulu, u najnovije vreme opet živo krenula. Bermanu nisam krio da se nosim mišlju da „iskočim" i ukazao sam mu na mogućnost da bi između nas moglo doči do raskida.

Na čaju je pored B(ermana) bila i gospođa dr Vendriner, prilično prijatno.

Kasnije sam sve do večere sa B. bio u mojoj sobi. Posle večere, sve do Bermanovog odlaska, slušali muziku. Do nekog pozitivnog rezultata

ovi razgovori nisu mogli dovesti. Oba gosta su se slagala u svojim opisima o stanju u Nemačkoj, koje se odlikuje rapidnim padom i preokretom raspoloženja. Režim je iznutra natruo i trošan, opozicija je tako raširena da bi slobodni izbori teško doneli većinu za sadašnji režim.

Četvrtak, 13. IX 34.

Prekjuče su prispela dobra pisma: od Liona koji opet veoma fino piše o *Josifu*, od K. Pinkusa koji sa Kaprija piše o romanu i o odnosu mojih drugih planova prema njemu. Priložio je i jedno pismo dobrog Maksa Taua[975] njemu, u kojem me ovaj naziva „svojim najvećim učiteljem, kojem duguje najveću zahvalnost”. — To mi je godilo u ovom bolnom stanju.

Korodi šalje uz jedno prijatno pismo svoju

knjigu *Nemačko-švajcarsko prijateljstvo*. Stigao je i jedan spis o medicinskoistorijskim stvarima kod Novalisa od dr K. T. Blut iz Londona[976].

Radio dalje na *Putovanju preko mora*. Rad na ovom delu podseća me na rad na *Mariju*.

Čitao *Pisma jednog nepoznatog* i Klausov roman, a danas sam u švajcarskoj knjizi čitao razne stvari koje su se odnosile na Getea i Lafatera.

U podne na šišanju.

Jedio sam se, što je bilo nerazumno, zbog prijema radi čestitanja kod Hitlera, što je ovom čoveku opet dalo priliku da održi jedan miroljubivi govor. Opravdaniji je već moj jed zbog toga što švajcarski listovi renegata Helpaha i njegovu „narodnu” filozofiju, koju je

izložio na praškom kongresu filozofa, uzimaju u zaštitu od protesta učesnika kongresa — jer je on oduvek bio „demokrata”! Šta da se kaže na ovakvu glupost? Kao da sama upotreba pritvornog pojma „narod" znači „demokratiju" — a ne bednu potčinjenost. Je li ikada u središtu nekog velikog mišljenja stajao pojam „narod”, oblik istine, saznanja, zagonetke života? Odvratno je to. —

Danas je stiglo Vikoovo pismo sa Kaprija, na koje bi mnogo toga trebalo odgovoriti.

K. je iznervirana jogunastim, nezahvalnim i hipohonričnim ponašanjem pacijentkinje Moni kod koje se ispostavilo da se radi o žutici. Lekar, dr fon Šultes, dolazi svakodnevno. Bilo bi bolje da je ona to sredila u Firenci. —

Juče i danas sam pisao duža pisma Hajnrihu i Lionu.

Petak, 14. IX 34.

Radio dalje na *Putovanju preko mora*, bezazleno.

U podne sa K. u šetnji kroz šumu.

Monino stanje se poboljšalo i za K. je to postalo snošljivije.

Posle ručka čitao *Tagebuch*. Švarcšildova imaginarna nota velikih sila Nemačkoj ima nečeg osvežavajućeg. Članak „Milesa” o nemačkom naoružavanju u sklopu zloslutnog pitanja o Sarskoj oblasti[977] podstiče me na razmišljanje o tome da li bi bilo bolje da se pre referenduma uputimo negde u južnu Francusku ili neku drugu oblast malo više po strani.

Na čaju prof. Klaparede[978] iz Ženeve, koji dolazi sa praškog kongresa filozofa. O Halpahu. —

Pisao Viku.

Naveče sa K. u teatru: Ričard III sa Basermanom. Predstava je bila upečatljiva, posebno zbog aktuelnosti ovog komada, u kome se u starome moglo prepoznati današnje ponavljanje zločinačkog „istorijskog", za koje se više nije moglo misliti da će se još jednom vratiti. —

U pauzi smo videli Rizerove i Hartunga koji nam se na kraju priključio i onda nas otpratio do kola. On smatra da se u Nemačkoj pripremaju nove katastrofe. Švajcarske banke navodno računaju sa skorim krajem režima.

Subota, 15. IX 34.

U podne posle rada sa K. do „Doldera", gde smo ručali sa Hidčenovima. Kafu smo pili na terasi, vedre priče ljubaznog Britanca.

Na čaju G. Kelvel, koji je ostao do 7 časova i dobroćudno pričao.

Juče sam čitao o medicini kod Novalisa, imajući u vidu *Dr Fausta*. Veze *Čar. brega* sa Novalisom i moje veze sa romantikom uopšte. Sklonost ka polarnom.

Pismo od Vitkovskog u vezi sa Rik(ardom) Huh i željom da joj se dodeli Nobelova nagrada. Mali rukopis od njega o *Josifu*.

[...]

Ponedeljak, 17. IX 34.

Napisao dobru stranu o epskoj iluziji i posle

toga sam sa K. išao u šetnju kroz Bahtal. Lep, topao jesenji dan.

Od juče sa nama opet obeduje jedan od Golovih mladih francuskih učenika.

Pisma od Fidlera (jedno od njegovih pisama punog štimunga, potpisano sa Joh. Baptista), Arnolda Cvajga iz Haife, od Klausa (koji piše o Fajstovoj smrti[979]), Hartunga (koji piše o predlogu da se Osijeckom dodeli Nobelova nagrada za mir), jednog bečkog jevrejskog udruženja, kojem ću ipak otkazati, i od Korodija koji piše da bi lično došao po tekst *Putovanja preko mora*!

Popodne nervozna mučnina, lupanje srca.

Posle čaja u vrtu išao sa K. u bioskop „Belvi”, gde smo gledali zgodnu francusku komediju i jedan prilično loše napravljen

francuski film o tamnici. Izišli smo pre kraja i poslednju deonicu puta sam prešao pešice.

Utorak, 18. IX 34.

Tegobe sa crevima od sredstva za čišćenje koje mi je prepisao Monin lekar. Loše se osećam.

Posle rada išao sa K. u grad po divnom jesenjem vremenu. Proba kod krojača i obavili kupovinu.

Popodne imao lupanje srca, nisam spavao.

Pisao Vitkovskom u vezi sa predlogom za Huhovu.

Šetajući ispred kuće, čekao K. koja je otišla na železničku stanicu pred svoje roditelje. Došli su sa velikim zakašnjenjem taksijem, pošto je

K. na stanici izgubila ključeve od kola. Posle večere smo sa starima posedeli u predvorju. Ispričali su ponešto o rimskim ujdurmama; nemačke ujdurme su samo njihova kopija. Nadalje o fašističkoj izložbi, koja je navodno neverovatna. Krvava maramica kojom je Musolini posle atentata obrisao nos. Novinski isečci i glave dučea u džinovskom formatu. Sve sam više uveren da će se i u Nemačkoj održati režim. On odgovara duhu vremena i predstavlja jedan „duhovni" sistem koji sve više ima svog korena u nemačkom mišljenju.

Moni se uselila u K. spavaću sobu kojom je nezadovoljna, a K. spava u gornjoj sobi.

Sreda, 19. IX 34.

Oblačno, kiša. Pisao o vraćanju časovnika na putovanju na zapad. Išao sam u šetnju preko Johanisburga.

Prvi govor Litvinova[980] u Ženevi. Opozicioni govor Mote[981] imao je više uspeha. U *National-Zeitung*-u članak o naoružavanju Nemačke. Privreda u znaku ratne proizvodnje, restrikcije i pomanjkanja pravih artikala pri gomilanju sirovina koje se uvoze u tolikim količinama da to stoji u oštroj suprotnosti sa tvrdnjama o siromaštvu. Cilj je da se svet obmane i treba se samo nadati da se svet samo pravi kao da ništa ne vidi.

Naveče slušali muziku Čajkovskog.

Četvrtak, 20. IX 34.

Lep dan sa južnim vetrom. Revnosno sam pisao *Putovanje preko mora* i onda sam sam išao u šetnju kroz šumu.

Posle čaja išao sa K. i starima u „Kapitol”,

gde smo pogledali engleski film „Katarina Velika” sa Bergerovom. Loš scenario, ali je film po sebi zanimljiv. — Dr Manhajmer je došao kod nas u ložu.

Klaus je stigao iz Holandije, pri čemu se ispostavilo da je vest o Fajstovoj smrti počivala na jednom nesporazumu.

Iz Moskve su stigle novine sa na svoj način veoma dobrim govorom Joh. R. Behera[982] na kongresu.

Pismo od gospođe Brauer[983] iz Katolike. Nadalje pismo od jednog mladog čitaoca, izvesnog Bremera iz Berlina.

Subota, 22. IX 34.

Sa velikim žarom radim na feljtonu. Samo što ne napredujem dovoljno brzo.

Lepo jesenje vreme. Juče i danas sam sam išao u šetnju.

Pismo od Hajnriha. U vezi sa Hitlerom citira Rošfora posle pada Napoleona III: „ Cet imbécile de qui personne ne parle plus.”'

Reči bodrenja nekog nepoznatog, po svoj prilici mladog čoveka iz Nemačke. ,

K. se popodne sa svojim roditeljima i Bibijem odvezla za Lucern u posetu Eriki, koja tamo ima velike uspehe. Poslala mi je jednu toplu recenziju iz *Luzerner Tagblatt*-a koja me je ganula.

Napisao sam opširno pismo Klausu o njegovom romanu.

Ponedeljak, 24. IX 34.

Gete je za *ironiju* rekao da je ona „neophodna so koja ono što je izneseno (na sto) tek čini ukusnim."

Karlajl[984] smatra „da je glupo blagosiljati ili proklinjati revolucije, važnije od toga je izučavati ih; mučno je slediti ih kroz blato i kaljugu, opasno je služiti im, bezuspešno je boriti se protiv njih, hvale dostojno pak je usred ruševina širiti klicu vere i moralne ideje za stvaranje nečeg novog."

— Stiglo je dansko izdanje *Mladog Josifa*.

Pismo sa izrazima simpatija od neke žene iz Čikaga i pošiljka pesama od mladog Šica[985] iz Berlina.

Sa uživanjem i zanimanjem čitao Cukmajerov novi komad *Ugursuz iz Bergena*.

Nastavio sa čitanjem *Italijanskog putovanja*.

U radu sam dospeo do antičkih veza.

Letnje vreme.

Teško je odgovoriti na Lionovo pismo o njegovim problemima u vezi sa radom i o finansiranju njegove knjige o *Josifu*.

Napisao veći deo tog dugog pisma.

Naveče gosti: Bajdlerovi i Hajnc Simon. Razgovor starih sa Bajdlerom o stvarima u vezi sa Vagnerom.

Utorak, 25. IX 34.

Veoma revnosno radio na feljtonu. Prošetao

samo nekoliko koraka. Toplo vreme.

Moni, još uvek bleda, opet za trpezom.

Počeo sam da čitam Anetin roman[986].

Poseta dr Ajhorna iz Frojdenštata.

Javio se Bruno Frank, koji je na nekoliko dana ovde.

Diktirao pisma: Hartungu u vezi sa Osijeckim, gospođi Brauer iz Katolike u vezi sa njenim rukopisom, Surkampu zbog iste stvari i razna druga pisma. Zatim sam završio pismo Lionu.

Sreda, 26. IX 34.

Revnosno radio dalje. Lep poznojesenji dan. U podne sam se, još dok su obedovali,

oprostio od starih i onda sam po lepom suncu krenuo u šetnju preko Johanisburga. Za to vreme je K. odvezla svoje roditelje na stanicu, još jednom, možda i poslednji put, kako se to može naslutiti po njihovom izrazu lica.

Na ručku Erika, koja se sada kreće između Lucerna i Bazela. Umorna, ali kao i uvek puna života. Švajcarske političke poteškoće oko njenog kabarea. Trenutno su odnosi sa Nemačkom dobri a sa Francuskom su manje dobri, to kvari karakter.

Posle ručka uz kafu prelistao novine na terasi.

Krojačnica mi je dostavila novo sivo odelo; to je prvo odelo švajcarske proizvodnje.

Bibi je doneo albume ploča za slušanje i eventualnu kupovinu; simfonije Čajkovskog,

prve na ovom „putovanju".

Pismo od dr Hajnsa sa novim, uverljivim rokovima u vezi sa vraćanjem imovine, iako se porodica sprema da se useli u kuću.

Napisao sam pismo prof. Franklu u Pragu, zbog predavanja tamo i u Brnu sredinom oktobra za 6000 češ. kruna. Razmisliti o tome.

Pisao pisma Cukmajeru, Careku i dr.

Na večeri Bruno Frank. S njim sam posle razgovarao u mojoj sobi. Umoran.

Četvrtak, 27. IX 34.

Revnosno pisao dalje. U podne u šetnji sa K. po toplom, sunčanom vremenu. Posle ručka čitao graciozni roman Anete Kolb. Na čaju mladi novinar Pfejfer-Beli, kojeg znamo još iz

Nidena. Prilično nezanimljiv razgovor. Diktirao pismo Franklu. U večernjoj šetnji. Uveče slušali novu muziku Čajkovskog.

Telefonski poziv starog Karla Reslera[987]; poziva nas na premijeru svoje operete u subotu.

Planirali smo da u ponedeljak ili utorak krenemo za Lugano, gde ću dovršiti feljton. K. je telefonirala gospođi Hese povodom naše posete.

Pismo od Surkampa o stanju moje stvari. Ministarstva u Berlinu su se saglasila sa odlukom da mi se po hitnom postupku vrati moja imovina, uz opasni dodatak da mi se time olakšava povratak.

Petak, 28. IX 34.

Radio dalje na *Putovanju preko mora*.

Jedan odeljak o hrišćanstvu. Baš je zgodno što je istovremeno u *Tagebuch*-u objavljen moj njujorški intervju o hrišćanstvu i jevrejstvu kao moja „prva izjava".

U podne sa K. kolima u šumu. Divni rani jesenji dani, ujutru prilično gusta magla a preko dana plavo nebo i toplo.

Na ručku B. Frank; s njim sam posle sedeo na terasi. Zatim sam čitao časopise.

Pismo od Klausa koji se zahvaljuje na mom pismu o njegovoj knjizi. Kaže da je to jedan dokument „za kasnije”.

Pisao Aneti Kolb o njenom romanu.

Odvezli se sa decom u teatar, gde smo videli prilično dobru i upečatljivu predstavu „Tela” sa Basermanom[988] u glavnoj ulozi. Duboko su

me se dojmili aktuelnost ovog komada i nove mogućnosti njegovog slobodarskog patosa. Ima se utisak da se ovaj komad danas, zbog celog niza reči koje tačno izražavaju aktuelno stanje, u Nemačkoj ne može prikazati. Kao što su u Hamburgu stvarno morali da skinu sa repertoara „Don Karlosa” zbog demonstrativnog aplauza kod onog „Dajte slobodu misli”. Moguće je naravno da za svest naroda predstavlja razliku to što stanje ropstva dolazi iznutra a ne izvana i da se zbog toga ne oseća pogođenim.

Subota, 29. IX 34.

Radio dalje, malo umoran, pošto sam suviše kasno legao.

U podnevnu šetnju išao sam. Divan jesenji dan.

Na ručku Frank i Erika koja je kasnije probala kostime za svoj program koje joj je Marija sašila.

Nervozan. Posle čaja u dužoj poseti „opštinski tutor" Muntviler[989] iz Ciriha. Razgovarali o Nemačkoj i Švajcarskoj. Na kraju smo se dogovorili za jedno predavanje pred ciriškim radnicima u martu.

Na večeri dr Hajns iz Minhena. Predočio nam je stanje naše stvari i ispričao nam svoje susrete sa službenim licima. Erih fon Kaler kao „komunistički huškač".

Nedelja, 30. IX 34.

Brzo radio dalje na članku, koristeći pri tome ono što sam već pripremio. Imam već skoro 50 stranica i u Luganu ću imati još samo malo posla na ovom tekstu, tako da ću možda

ipak poneti rukopis *Josifa*.

I nadalje imamo divno jesenje vreme. Sa K. kolima u šumu.

Posle ručka sam u *Neue Rundschau* pročitao jedan veoma dobro napisan i zanimljiv članak[990] o Karlovom podjarmljivanju Saksonaca, pored karakterizacije Vidukinda: jedna za Nemačku sada veoma aktuelna tema. Obrađena je sa istorijskom objektivnošću, ali sa primetno više simpatija za paganski seljački narod nego za evropsko hrišćanstvo Karla; članak u osnovi ipak ostavlja utisak da je pisan u duhu „glajhšaltovanja", budući da podstiče na nemački otpor prema Evropi, iako paganstvo istorijski tako loše prolazi i iako ono biva iskorenjeno putem sile. Šta je istorija, kako je ona, pored sve strasti kojom se doživljava i proživljava, kao rezultat primene sile hladna, to ovi događaji sasvim jasno

pokazuju. Vidukind se na kraju pokrštava i postaje ubeđeni hrišćanin i uz to ga proglase svetim; njegovi potomci su sve sami uzorni hrišćani, njegova unuka postaje supruga prvog saksonskog cara Hajnriha od Fogelherda. Sve to je rezultat u prvi mah mučno doživljenog nasilja koje neće biti osvećeno, kažnjeno, već će na njegovim u suprotnosti sa svakim osećanjem prava postignutim rezultatima život kako-tako — jer se živeti mora — teći dalje i postepeno će se sve to zaboraviti i doći će do potpunog izmirenja. — Autor, uostalom, u svom osećanju za narodsko ne vodi dovoljno računa o kulturnoj premoći i istorijskoj misiji hrišćanstva. —

Medi je danas sa svojom školom krenula na put za Rim, Pompeje i Kapri.

Ponedeljak, 1. X 34.

Opet smo ušli u mesec oktobar, vreme prolazi. Za nekoliko dana će biti ravno godinu dana da smo se uselili u ovu kuću. Sada je već uveliko vreme da završim ovaj rad koji sam započeo u stanju neodlučnosti i da se ponovo posvetim *Josifu* koji bezuslovno mora biti završen. Uostalom nemam razloga da budem nezadovoljan improvizacijom *Putovanja preko mora*. Sinoć su bili kod nas na večeri Bruno Frank i mali Tenenbaum, i ja sam im kasnije u mojoj sobi pročitao zadnje delove ove kompozicije. Bili su veoma zadovoljni. Frank je bio oduševljen raznovrsnošću dela i samo je smatrao da su beleške o grčkim paralelama preopširne. Nosim se mišlju da to negde objavim, možda u dva časopisa. *Neue Rundschau* teško da bi došao u obzir.

Danas sam pisao dalje i onda sam sam išao da prošetam, pošto je K. zbog našeg sutrašnjeg polaska na put imala još posla u gradu.

Posle ručka čitao novine: u *Temps*-u Dormesonov dobar i jasan napis o „duplicité" hitlerizma, otvoreno i slobodno o paljevini Rajhstaga, o 30. junu, 24. julu, zatim o testamentu i o neverovatnoj naivnosti kojom jadni i opasni nemački narod prima tu ciničnu laž i falsifikat. Otvorenije i umesnije se ne može govoriti. Stvari su sagledane i proniknuta je njihova suština. Moja želja da o tome pišem jako je popustila i moje lične, prešnije stvari su mi važnije.

Moji nervi nisu u najboljem stanju. I nadalje me lako spopada stanje uznemirenosti i straha, i naročito me posle nekih ekscesa, kao na primer sinoćnjeg društva i čitanja, obuzima osećanje poremećenosti vegetativnog sistema, ono osećanje straha i mučnine u predelu srca i mozga koje se teško da definisati, i što se onda psihičkim putem samo od sebe još više

pojačava. Moguće je da mi u sadašnjim okolnostima cigare više ne prijaju. Boravak u Luganu doneće sa sobom i smanjenje pušenja.

Posle čaja skidali kofere i pakovali.

Sa Golom i Bibijem smo se odvezli do muzičke dvorane, gde je A. Buš, posebno slavljen zbog svog dvadesetpetogodišnjeg umetničkog jubileja, svirao Betovenov violinski koncert. Sedeli smo na našim uobičajenim mestima na balkonu, gde je akustički utisak veoma dobar, i uživali smo u uvertiri za Leonoru, kao i u celom koncertu. Idući do umetnikove sobe, sreli smo gospođu fon der Lejen[991], koja je ovde na „oporavku", pošto se u Nemačkoj do ovakvog oporavka ne može doći. K. se prema ovoj ženi držala veoma hladno, dok ja ništa nisam mislio i ljubazno sam se raspitivao za onog magarca od njenog muža, koji je jedan od „pionira", ali po svoj

prilici zbog toga danas nije srećan. — Pozdravili se sa Bušom, njegovom ženom i Andreom. Na "pastoralnoj” nismo ostali, već smo se odvezli kući na večeru, pošto sutra moramo rano da ustanemo.

Lugano, sreda, 3. X. Vila „Castagnola".

Juče ujutru smo, sa malim zakašnjenjem, oko 9 časova, pošto smo se oprostili od ukućana, od kojih po povratku Goloa i Moni više nećemo zateći, otputovali iz Kisnahta. Životinje, Monstr i Muši, su na svoj način napeto prisustvovale našem odlasku.

I nadalje imamo lepo toplo vreme. Vozili smo se poznatim putem kroz Siltal, pokraj Cuškog jezera koje je u izmaglici bilo veoma lepo, u pravcu Firvaldštetskog jezera, gde mi je opet na ugodan i primamljiv način zapalo za oko banjsko mesto Brunen. Znameniti

Aksenski drum sa svojim tunelima, stenovitim galerijama i pogledom na jezera ostavio je na nas dubok utisak. I podne smo stigli do severnog ulaza Gothardskog tunela, gde smo kola predali na utovar a mi smo nastavili put vozom koji je išao ispred teretnog voza za Ajrolo. Bio sam prilično nervozan i celo prepodne sam bio promrzao, i iako je K. izrazila želju da vozi preko klisure, ja sam se, kao i još jedan drugi, holandski automobilista, opredelio za putovanje vozom. U Ajrolu smo u vrtu hotela „Alpes" osrednje ručali. Kada smo preuzeli kola, ispostavilo se da na rezervoaru za vodu postoji kvar (procurio je usled korozije do koje je došlo od nekog sredstva protiv smrzavanja), koji je morao biti uklonjen u jednoj garaži. Izgubili nešto vremena. Zatim smo krenuli dalje, spuštajući se niz dve velike serpentine sve do [?], gde smo stigli oko 5 časova i pili čaj. U hotelu se govorilo francuski. Dalja vožnja u dolini bila je veoma prijatna, s

tim što nam je poslednja deonica preko ravnice kraj lokarnskog jezera već bila poznata. Stigli smo za mraka, negde oko 7 časova, pred ovaj hotel sa poznatim ulaznim putem kroz vrt. Pozdravili se sa gazdom, zaposeli smo sobe koje se nalaze blizu onih koje smo imali prošle godine; moja soba je veća. Raspakovali stvari i preobukli se. U 8 časova smo dole seli za odocnelu večeru. Hotel je usled teniskog turnira koji se ovde održava prilično pun. Puno sam jeo. Posle sam u predvorju čitao *Italijansko putovanje*, pušio sam i popio sam čašu piva. Rano otišli na počinak.

Danas ustao u 8 časova posle prilično dobro prospavane noći. Kiša. U pola 9 doručkovao sa K.

U poređenju sa prolećem 33. boravak ovde ovog puta je sasvim drugačiji. On nas vraća u predeo koji smo tada za onih 6 nedelja

upoznali, vraća nas starim licima, ali sve to ipak doživljavamo drukčije, spokojnije. Tada smo, u prvom šoku, dolazili iz suviše razdražujuće Arose i iz Lencerhajdea, gde smo proveli primitivnih 8 dana, u potrazi za nečim blagim i poseta u Montanjoli samo je povećala moje zahvalno zadovoljstvo ovom egzistencijom. Ovde se, sa Frankovima, Heseovima, lako mogao sačekati dalji tok događaja. Zatim su još usledili loši dani u Roršahu i Bazelu, nedelje u Le Lavanduu i Bandolu; ali od trenutka kada smo se smestili u vili „Tranquille", a pogotovo otkako smo se nastanili u Kisnahtu, gde smo našli životnu formu toliko sličnu onoj u Minhenu, pa čak joj u ponečem treba dati prednost, unutrašnja situacija se bitno promenila, i sa manje osećanja zahvalnosti se prisećamo ondašnjeg utočišta.

Ipak se radujem zbog ponovnog susreta,

nameravam da iskoristim ovaj boravak, a pored toga će nam oboma dobro doći ova promena podneblja, naročito K. koja će za ovo vreme biti oslobođena briga vezanih za domazluk.

Prepodne sa K. išao kolima u grad, što je bila jedna novina. Ja sam bio kod frizera, dok je K. obavljala kupovine, i kasnije sam kupio jedan par hozentregera od one vrste kakve sam prošle godine ovde našao.

Dobar apetit za doručkom; međutim, posle toga mučnina i napad nervoze koji se onda smirio. Malo sam odspavao i oko 4 časa smo se po lošem vremenu odvezli gore za Montanjolu do Heseovih, koji su nas ljubazno dočekali. Na čaju je bila i jedna švajcarska dama, koja je bila u kućnoj poseti. H. sve više i više (?) ostavlja utisak starog švapskog seljaka, lagodan, jednostavan i prijatan. Ima velike

nevolje sa očima. Pošto smo se dogovorili za petak, krenuli smo natrag po jakoj kiši.

Posle večere sam, uz cigaru, u velikoj hali malo čitao, zatim sam popio čaj od kamilice.

Lugano, četvrtak, 4. X 34.

Juče sam rano pošao na počinak i prilično sam dobro spavao, a ipak sam se tokom celog današnjeg dana osećao umoran, smlavljen i zastrašen.

Dan i noć pada kiša, koja s vremena na vreme prelazi u bučnu provalu oblaka. Ustao sam u pola 8, oko 8 časova sam doručkovao sa K. a zatim sam sve do 11 časova radio dalje na *Putovanju preko mora*. I pored jake kiše, od koje nam je stradala odeća, bili smo skoro sve do ručka u šetnji uz jezero.

Za ručkom nisam bio pri apetitu. Posle ručka sam u hali čitao novine: u katoličkim *Züricher Nachrichten* je bio jedan dobar članak o nemačkom crkvenom konfliktu i o potpunoj neupućenosti vlastodržaca u religioznu problematiku. „Narod ne haje za popovske svađe", kažu oni u svojoj sopstvenoj gluposti. Uvek se identifikuju sa narodom.

Otpočinuo na krevetu. Zatim smo se odvezli do Hugenina, gde smo se sreli s prof. Danijelom koji je izvesno vreme posedeo s nama. Morao sam da se upišem u gostinsku knjigu. Posle smo bili u papirnici.

Uveče smo sedeli u velikoj hali, gde su u kaminu gorele cepanice.

Erika je zvala: premijera je dobro protekla.

Lugano, petak, 5. X 34.

Rano ujutru Viterih, pedikir. Posle doručka radio. Nešto vedrije vreme. U podne za Montanjolu do Heseovih, gde smo prijatno proveli ostatak dana: ručak, kafa, odmor, boravak u vrtu, partija boće. Onda sam prisutnima pročitao one delove iz *Putovanja preko mora* koje sam nedavno već jednom pročitao. Hese mi je poklonio primerak svog Nirnberškog putovanja i dao mi je da čitam korekture njegovog romana *Igra staklenih perli*[992], koje sam naveče sa zadovoijstvom i simpatičnim divljenjem čitao u hali.

Posle nešto poboljšanog vremena imali smo opet nevreme. Juče sam se prilično loše osećao, danas je bolje. Odlučili smo da za dva dana krenemo natrag.

Lugano, subota, 6. X 34.

Sinoć sam bio veoma umoran i rano sam pošao na počinak. Danas sam ustao u pola 8 i posle doručka sam nastavio da pišem *Putovanje preko mora*, primičući se kraju. Posle toga sa K. u šetnji uzbrdicom. Lepo toplo vreme. Seli smo na jednu klupu na suncu i čitali prikaze bazelske premijere kabarea „Pfeffermühle” koje nam je Erika poslala, i pismo od Anete iz Pariza. K. je tokom dana dobila vest od svoje majke da je izbacila stanarku naše kuće, Tejlorovu, koja je htela da je poseti.

Posle ručka čitao novine u hotelskom vrtu. Teški politički neredi u Španiji. Opsadno stanje u Madridu. Više porajnskih biskupa agituju, na žalost, u Sarskoj oblasti za Hitlera.

Veoma umoran, legao sam u krevet i zaspao. Kasnije sa K. do Belvedera, gde smo

pili čaj. T. Volf je tamo, kako nam je pričao gazda, stanovao pola godine i napisao svoju knjigu[993]. Išli smo još malo u šetnju iznad jezera, ali sam ja ubrzo dao znak za povratak jer mi je sve nekako bilo tegobno. Boravak ovde, gde smo prošle godine tako uživali, ne prija mi i dojadio mi je. Stvari stoje prilično loše sa mojim nervima i s mojim raspoloženjem.

Poslali smo Lionu, koji je, kako Klaus piše, u nevolji, 150 franaka.

Ljudi, ljudi! Jedna grupa na odmorištu stepeništa. Jedan gospodin nalik na državnog tužioca priča o jednoj šetnji uzbrdicom, u koju je išao sa svojom ženom. Pokazujući na nju: „Pustio sam mog zmaja da se penje”. — Opšti smeh. Da li je samo u prisustvu drugih tako hrabar. Dug smeh. — Jezivo.

Pre ručka sam se tako mučno osećao da mi se činilo da neću biti u stanju da uzmem nijedan zalogaj. Međutim, za vreme obeda se moje stanje poboljšalo. Posle smo čitali prispelu poštu, između ostalog i pismo nekog čoveka iz Sarske oblasti koji u svojoj naivnosti traži od mene da „zarad mira” tamo propagiram povratak Sarske oblasti Nemačkoj. — Lifmanovi su bili navratili do nas u Cirihu i nisu nas zatekli.

Sedeli smo u prostoriji u kojoj smo prošle godine provodili večeri zajedno s Fuldinima. Malo sam čitao knjigu Betea o starogrčkom životu.

Telefonski dogovor sa E. Ludvigom i dr Bauerom.

Nedelja, 7. X 34. Lugano.

Sinoć, pošto sam se sve do tada dobro osećao, odjednom napad bolesti: hladno mi je, lupanje srca, tresem se kao da ću dobiti groznicu, koja me je, ako se ne varam, u blagoj formi i spopala. Dugo nisam mogao da zaspim. Uzrok svemu ovome: prehlada, kijavica i nešto malo bronhijalnog katara. U pola 3 uzeo sam pola tablete fanodorma i polako sam zaspao. Radi umirenja ispevao sam sebi stihove:

„Mir ti samo nedostaje, i ništa više!

U znoju lica svog

ti se rveš sa senkama kojih nema,

i uzalud se mučiš, jadno dete."

Danas sam doručkovao u krevetu. Posle

toga je umivanje bilo veoma prijatno. Nebo je prekriveno oblacima. Noću je vetar bio veoma jak. Ne verujem da imam povišenu temperaturu i nameravam malo da radim. —

Pošto sam malo radio, išli smo u šetnju pored jezera, duž „lepog puta” i popili smo po vermut u vrtu jedne gostionice sa lepim pogledom na jezero. Vreme je postalo veoma lepo, nebo je jasno, vazduh osvežen, svetlost jasna, bez one neprijatne trezvenosti i indiskrecije koja dolazi od južnog vetra. Sa nekoliko odevnih predmeta iz Ciriha prispela su pisma od Goloa, Moni i Bibija i razne zanimljive publikacije: *Sammlung*, *Tagebuch*, Šikeleov[994] rad o Lorencu. Frank je poslao svoju knjigu o Servantesu[995].

Posle ručka sam se pozabavio ovim stvarima i onda sam spavao. U vreme čaja došao nam je u posetu dr Bauer, s kojim smo

posedeli na terasi hotela; lep pogled, pun boja i vedrine, na vrt. I moje se raspoloženje popravilo; danas sam se bolje osećao nego što sam očekivao. Možda je prevladana nervozna uzbuđenost uslovljena promenom mesta.

U zamenu za šetnju prošli smo nekoliko puta oko vrta, gde se održava teniski turnir. Mesta su iskićena zastavama zemalja-učesnica, ne nedostaje ni crno-bela-crvena zastava. Večeras se u hotelu održava bal. Promene radi i u čast mog poboljšanog stanja obući ću za ručak smoking.

Posle ručka sam u *Sammlung*-u čitao Klausove zgodne beleške o moskovskom kongresu književnika[996].

Muzika i bal, mnoštvo ljudi. Iz velike gužve u velikoj hali povukao sam se u praznu muzičku sobu, gde mi je još servirano „Peche

Melba” i torta.

K. zaokupljena prepisivanjem *Putovanja preko mora*; skreće mi pažnju na neke površnosti.

Ponedeljak, 8. X 34. Lugano.

Izvanredno vreme. Posle rada išao sa K. u šetnju. Posle ručka ispravljao rukopis. Spavao i oko 4 smo se kolima odvezli gore do Heseovih. Posle čaja smo odigrali partiju boće, zatim sam ponovo čitao delove iz *Putovanja preko mora* koji su se Heseu veoma dopali; s njim sam posle razgovarao o njegovom delu *Igra staklenih perli*. Naveče čitao Šikeleove korekture sa velikim zanimanjem.

Utorak, 10. X 34. Lugano.

Posle rada u jednoipočasovnoj vožnji

kolima za Askonu, do lepog poseda Emila Ludviga, gde smo s njim, njegovim damama i Remarkom doručkovali, pri čemu je poslužen i šampanjac. Tursku kafu sam popio sa domaćinom u njegovoj radnoj sobi. Kasnije sam se gore odmarao, pošto sam bio prilično iscrpljen. Ostali smo na čaju. Ludvig je bio veoma zanimljiv, Ljubazan i razgovorljiv. Pred naš polazak mi je Remark, savladavši svoju unutrašnju sputanost, s oduševljenjem govorio o *Josifu* kojeg uvek nanovo čita. — Večerali smo veoma kasno.

Sreda, 10. X 34. Lugano.

Rad se približava svom kraju. Oko 11 časova je došao jedan Nemac kojeg je preporučio Ludvig, dr Fišer; on iz inostranstva aktivno deluje protiv nemačkog režima, pa nam je ispričao delove nove i zanimljive stvari. Jadikovke zbog nejedinstva i bezobzirne

poslovnosti inostranstva, naročito Engleske. Nadu unutar zemlje predstavlja general fon Frič[997], koji je izričito antihitlerovski nastrojen. Navodno se i Blomberg distancirao i to zbog ratnohuškačkog stava partije. Vojska ne želi rat sa Francuskom. Ozbiljno se računa sa incidentima u Francuskoj povodom referenduma u vezi sa Sarskom oblašću i posle toga. Atentati na Hitlera, Geringa, Gebelsa ne bi bili poželjni, pošto prethodno stvarno mora da bude sagledana i prevladana velika zabluda. Isto tako se misli i na komunističkoj strani, sa kojom „organizacija Fišer" održava vezu. Ali ne deli mišljenje da bi jedan komunistički ustanak mogao da uspe. Pitanje: Šta posle? je od sekundarnog značaja. U čovečanskim razmerama odsudna stvar je rušenje tih bestidnika. Unutar Nemačke postoji 300 mesta koja rasturaju hektografirane spise i pišu anonimna pisma.

Na samom početku razgovora prekinula nas je K. koja je, pošto je telefonom razgovarala sa Erikom, dojurila s vešću o ubistvu Bartua[998] i kralja Srbije u Marseju. Zaprepašćenje. Berlinsko ministarstvo spoljnih poslova je odmah požurilo da izrazi svoje saučešće. Pa, od Dolfusove smrti su mogli da imaju više koristi.

Zadržali smo Fišera na ručku i zatim smo s njim na suncem obasjanoj terasi pili kafu.

Od Liona stiglo pismo sa rečima zahvalnosti.

Bili smo na čaju kod dr Bauera i njegovog rođaka. Pričao je na veoma zanimljiv način o genijalnim pojedinostima u igri Mitervurcera[999], poreklom tirolskog seljačeta, koji je uvek bio pobožan i kao takav pred svaku predstavu odlazio u crkvu da se pomoli,

kako bi dobro igrao. — O reakcionarnom u nemačkom geniju.

Išao pešice kući. U gradiću je naveče bilo lepo. Obavio sam nešto korespondencije.

Naveče sam sa zadovoljstvom dovršio čitanje Šikeleovog eseja.

Četvrtak, 11. X 34. Lugano.

Sinoć sam počeo da čitam Nojmanovog *Novog Cezara*[1000] i prilično mi se dopao.

Danas prepodne dovršio sam *Putovanje preko mora* s Don Kihotom — no, time nije puno urađeno, ali barem je opet nešto gotovo, i možda je ova šarolika stvar samo zato napisana da bi opet nešto bilo dovršeno.

Izvezao se sa K. po najlepšem jesenjem

vremenu u pravcu Teseretea. Na povratku smo povezli jednu cirišku porodicu koja je bila zakasnila. Pred jednim kafeom kod jezera popili onda vermut.

Posle ručka čitao novine. *Tribune* o katastrofi u Marseju. *Völkischer Beobachter* je opet imao jedan od svojih „velikih” trenutaka, pa u svom komentaru kaže da bi samosvesna Evropa, imajući u vidu ovakva zlodela, trebalo da se zbije u jedinstveni odbrambeni front, čime bi onda i žrtve ovog dana postale mučenicima jedne nove etike! To kažu akteri 30. juna. Potpuno su lišeni osećanja za nemoguće; oni govore o „ološu” — oni; oni govore o etici — oni. To je sumanuti, do sada uistinu neviđeni cinizam, idiotska drskost. Zar se oni kaju zbog onog što su ranije rekli o ubistvu, prema kojem su se sasvim drugačije odnosili nego građanski svet ako se radilo o postizanju političkih ciljeva? Ni u kom slučaju.

Ali oni u najnovije vreme žele da budu primljeni u front evropske kulture, pošto su zbog svog suviše bestidnog varvarstva izolovani. Italija je, odvojivši se od njih, stupila u taj front, sada bi hteli da se priključe, kako bi po mogućstvu i Musolini ponovo bio uz njih a ne uz Francusku. Tako oni igraju ulogu dostojanstvenih ljudi i izražavaju svoju bol zbog propadanja evropske kulture, oni koji su upravo pravi zastupnici tog novog evropskog zločinačkog i gangsterskog stila u politici. Hoće li to videti i reći ili će se akceptirati njihovo odvratno dodvoravanje? — Išli smo na čaj u banjsku kuću gore na Monte Breu i tu smo posedeli sve do zalaska sunca; na povratku me je veoma iritirala prašina koju su podizali automobili. Kada samo ne bih imao to osećanje teskobe oko srca. Kada ne bih samo bio tako potišten i zastrašen — možda to dolazi od stomaka. Šta ga ja znam. K. kaže da dobro izgledam, da sam se oporavio. Ail sa mojim

nervima, bojim se, stvari ozbiljno loše stoje. —

Pisao Korodiju zbog *Putovanja preko mora*. Posle ručka smo se odvezli do banjske kuće. gde je jedna italijanska trupa izvela dva čina „Toske“ — malo lepe muzike povodom jedne prilično sirove i glupe stvari. U pauzi pili čaj. Posmatrali smo igrače za ruletom j K. je izgubila 7 franaka. Pošli smo u jedanaest.

Petak. 12. X 34. Lugano

(...) Danas sam doručkovao u krevetu. Zatim sam pisao pismo Šikeleu u vezi sa njegovim esejom. U 11 časova smo se preko Paradisa odvezli za Morkote, gde smo malo prošetali i potom smo na terasi popili vermut. Pri tom smo pročitali podužu pismo od Rajzigera. — Posle ručka čitao Nojmanov roman. Odspavao. Sa K. na čaj kod „Hugenina", zatim prošetali na keju. Kod kuće

napisao pismo Rajzigeru i pozvao ga da dođe u Kisnaht. Dalja prepiska.

Nameravamo da putujemo u ponedeljak.

K. je završila prepisivanje *Putovanja preko mora*. Sutra još treba tekst korigovati; nadalje ovde još treba napisati pismo Nojmanu o njegovom Napoleonu i po mogućstvu treba još nešto pripremiti za ciriški radio.

Posle ručka smo posedeli u velikoj hali uz novine. Čitao sam I Nojmanovu knjigu, koja emigraciji čini čast.

Lugano, subota 13. X 34.

Korektura mašinom otkucanog teksta; mučan I tegoban posao, pošto mi se stvar nije dopala.

Loše stanje nerava, promrzao i osećanje mučnine. Odvezli smo se po i nadalje divnom jesenjem vremenu za Morkote i popeli smo se drumom za Agru. Sunce i kretanje su mi dobro činili.

Posle obeda sam u stolici nastavio sa korekturom i dovršio je. Zatim sam spavao.

Odvezli smo se na čaj kod „Hugenina" i zatim smo opet prošetali kejom.

Čitao sam *Tagebuch* sa jednim pametnim člankom Švarcšilda o Bartuu kao jednom teško zamenjivom predstavniku jednog starijeg obrazovanog sveta.

Preko jedne agenture došao je poziv za gostovanje u Budimpešti. — Surkamp želi jedno poglavlje iz III knjige za *Neue Rundschau* Bilo je još više pisama.

Od popodneva nikako da me napusti neko osećanje lake mučnine. Išao sam rano na spavanje.

Lugano, nedelja 14.10.34.

Posle dobro prospavane noći osećam se bolje. Doručkovao sam u krevetu, zatim sam poslao tekst Korodiju a Nojmanu sam napisao pismo o njegovom delu.

fopodn« hdo m odactfl do Hcaca. 6)c ktt ptt«)r po ItaJijL icdan miadi poitocalac I crtaf pmat mm dr» At«o I on nam)c prtprcmio 6i). ZnmotOi «mo Himm) da nas pocctl u Kitnahtu. kada u umnbni badc dota tlo za Badcn.

fo pormtku kođf pakonN tmrt fo»W obadc ftua o Mildc Sadi moramo dovrAftl pckotaajc. • Vrcmc)t dana« bilo jcwt)c maftmifft •

Lttfgno. ponšddfmk. /I X 3*

K. mc probodila u 7 I pctnant. nttao aam u icJront mspoloAcniu I oprostio sc od craof kmcta u k»)«n tttt tpcno ovfh 14 dana. Vcrovutoo tHc uufccuo dolttftf «•» mo. dcuo kao skdcćc bomütc fmcno u «tdu Hocctt Vcrfta kod Lokama. Ovo)c)<dno plcckasto jcttMp)af ro sa malo mafle Dorofkocnf« smo I ntfm saso dttfl poatadnjc sfcarf oko pnJfcomaift V svnJkom sfuCaJu mcm ovde nešto i uradio, dovršio sam jedan rad i obavio sam prepisku.

Lucern, naveče. Krenuli smo iz Kastanjole u 9 časova. Pratila nas je sitna kiša koja se ubrzo prometnula u pravu kišu. I pored toga mi je vožnja prijala. Bregovi u oblacima, sa šljunkovitim Tičinom, brzim potocima i vodopadima, snegom pokriveni vrhovi u izmaglici — sve je to bilo lepo a u limuzini smo

se osećali bezbedni. I ovog puta smo predali auto da se transportuje kroz tunel a mi smo išli vozom. U staničnom restoranu Gešena poručili smo uz poneseni hladni doručak supe, vina i kafe. Za vreme dalje vožnje pušio sam moju cigaru. Odlučili smo da, zbog vremena, ne svraćamo u Brunen, nego da odmah dođemo ovamo. Ovde smo prispeli oko 5 časova kada je baš lilo kao iz kabla i naleteli smo na ovaj upola zatvoren i veoma skup hotel, što nas je za trenutak oneraspoložilo. No, u svakom slučaju imamo jednu elegantnu sobu. Naručili smo čaj. K. nije mogla Eriku da dobije na telefon u Bazelu i onda me je najavila kod prof. Gigona. Izašli smo s namerom da odemo u neki bioskop, ali se u to vreme nisu davale predstave. U međuvremenu se Erika javila — od dece je čula da je u Kisnaht stigao telegram da je *umro stari Fišer*[1001]. Potresen. Poslali telegram gospođi Fišer. Smrću ovog malog Jevrejina, koji je bio srećković i jedna vrsta

genija, odlazi jedan deo mog života i dobar deo nemačkog života. K. me saleće da o njemu napišem jedan članak za *N. Z. Z.* — Jeli smo u restoranu „Flora” i veče smo proveli u istoimenom bioskopu, gde smo videli neke ne baš naročite filmove. — Tuga zbog odlaska starog prijatelja uvlači mi se u sve delove tela, u glavu, u srce.

Bazel, utorak, 16. X 34. „Tri kralja".

Jutros sam se u Lucernu okupao i zatim smo posle doručka, bez neke velike hitnje, pošto smo spakovali stvari, krenuli dalje. Vreme je i nadalje loše. Kiša i vlažan sneg. Ali vožnja odličnim drumom preko Jura bila je prijatna. Ovde smo stigli oko pola 1. Ja sam u hali popio jedan vermut i pogledao novine. I Poenkare[1002] je umro. Pozdravila se sa Erikom i onda smo se smestili u nama već poznatu ugaonu sobu, ovog puta na III spratu.

Ručali sa Erikom i Gizeovom u restoranu hotela. Kasnije sam odspavao. Posle čaja, koji smo naručili u sobu, i na koji je bila došla i Erika, išao sa K. kod prof. Gigona, kome sam predočio moje tegobe, pa me je on ponovo temeljno pregledao. Dao mi je neko lako sredstvo za srce koje treba da predupredi smetnje krvotoka, a pored toga dao je i svoje sasvim umirujuće mišljenje.

Bazel, sreda, 17. X 34. „Tri kralja

Juče popodne sam počeo da pišem nekrolog Fišeru[1003], ali sam morao na vreme da se preobučem, pošto smo se pre pola 8 sa Erikom i Gizeovom s dvoje kola odvezli do lokala, jednog modernog zdanja sa bazenom i restoranom, u kome se davala predstava „Pfeffermühle". Tamo smo večerali. Zatim smo zaposeli naš sto u velikoj i prozračnoj dvorani, koja je bila skoro potpuno ispunjena.

Dirljivi utisci kao i uvek. Gizeova izvanredna kao ribareva žena. Publika je pokazivala svoju punu simpatiju i puno je pljeskala kod političkih stvari. U pauzi smo bili sa van der Milen-Burkardovima[1004], koji su zakasnili i bili bučni. Posle smo se u garderobi pozdravili sa članovima ansambla i sa simpatičnim novim članom, malim Sklenkom[1005]. Odvezli se sa Erikom u hotel, gde smo već po tradiciji u njenoj sobi imali malo slavlje sa šampanjcem, pri čemu sam pročitao neke delove *Putovanja preko mora*. Na počinak smo pošli oko pola 2 ili možda i kasnije.

Danas se vreme nešto malo razvedrilo. Doručkovali smo u pola 10 i zatim smo spakovali naše stvari. —

Naveče, natrag u Kisnahtu.

Iz Bazela smo, pošto smo se oprostili od

Erike, krenuli tek oko 11 časova i tokom cele vožnje dobrim drumom pratilo nas je kišovito, tmurno vreme. Stigli smo ovamo u 13.15 časova, dočekali su nas mali i Klaus, koji je dopratio svog prijatelja u Davos. Telefonski je saopšten telegram od Fišera, koji se odnosi na davanje prava za ekranizaciju *Smrti u Veneciji*. Radi se o opciji, sa kojom se saglašavam.

Posle ručka pregledao nagomilanu poštu. Mnoge knjige od Fišera, Rovolta[1006] i Kasirera[1007]. Među pismima se ističe usrdna zahvalnica Korodijeva, koji će počev od 1. novembra u rubrici roman-feljton objaviti *Putovanje preko mora* u 7 nastavaka. To me raduje. Nadalje piše Frankl o istočnoj predavačkoj turneji koja treba da bude u decembru.

Posle toga sam još prelistao novine i onda sam još, pre nego što sam legao, dovršio posao

oko raspakivanja, tako da sam se opet smestio i spremio za rad.

Stigla je jedna važna knjiga — *Die Israeliten* od Majera[1008], dar antikvara Hakona iz Berlina.

Klaus nam je uručio predmete koje je kupio u Moskvi za moj ruski honorar: jedan stolnjak, jednu lepu lakiranu kutiju sa duborezom.

Veoma je sveže, vetrovito i novembarski tmurno. Sneg sve do podnožja bregova. Zimska odeća.

Pokušao sam da radim dalje na nekrologu Fišeru.

Čitao u jednoj knjizi o lekaru Hanemanu[1009].

Posle večere slušao malo Čajkovskog.

Četvrtak, 18. X 34. Kisnaht.

Pošto sam se okupao, doručkovao sam, po Gigonovom savetu, u krevetu, što od sada treba da postane pravilo. Pisao dalje nekrolog. Telefonom razgovarao sa Korodijem i pozvao sam ga sutra na ručak. Prošetao samo nekoliko koraka po suncu koje je opet izašlo.

Radbruh[1010] je poslao jednu knjigu o Fojerbahu, a Knitel je poslao roman *Via Mala*.

Posle ručka čitao novine. Dželat i ubica Gering, general, ide kao Hitlerov zastupnik na sahranu ubijenog Aleksandra. Hoće li se to shvatiti kao drski izazov uljudnosti, što u stvari i jeste? Tragovi zločina vode u Mađarsku, — a odavde nije daleko.

Posle čaja išao sa K. u bioskop „Skala”, gde su u okviru nedeljnog žurnala prikazane scene atentata u Marseju, koje sam posmatrao sa prestravljenošću i mučninom. Prosto je neverovatno kako su žrtve bile neobezbeđene. — Musolinijev govor u Milanu. Fizionomija ni u kom slučaju nije nesimpatična i u poređenju sa komičnom facom onog drugog deluje polubožanski. Hladna i zanatska tehnika narodnog govornika je tako očigledna (on se sam smeje kada se na dat završeni gest prolomi aplauz) da je naprosto čudno da mase to same ne vide. Njihova divlja čežnja za „jakim” vođom. One viču „Duce! Duce!” — Posle toga je na redu bio jedan neobično lep i dobro napravljen film — „Maskerada”, bečke proizvodnje, sa Paulom Veseli[1011] u glavnoj ulozi, koja me jako podsetila na Agnesu Sorma[1012].

Bibi se ne oseća dobro, ima temperaturu.

Klaus je pisao o jednom Hajnrihovom karakterističnom pismu o njegovom romanu.

Moni kasno večeras putuje za Firencu; K. ju je odvezla na železničku stanicu u Cirih.

Petak, 19. X 34.

Prepodne i popodne radio dalje na nekrologu Fišeru.

Na ručku Korodi, sa kojim sam razmotrio modalitete publikovanja *Putovanja preko mora*. Honorar će iznositi oko 800 franaka.

Bibi leži, upala grla, povišena temperatura.

Sa zanimanjem čitam knjigu o homeopati Hanemanu. Nadalje sam čitao novu, odličnu svesku *Tage-Buch*-a. Uverljiv Švarcšildov članak o gunguli oko industrije na-oružanja, sa kojom se pravi samo Hitlerova politika. Jedno zadivljujuće pismo Lorensovo iz 28. godine, u kome sa sigurnim instinktom govori o Nemačkoj i njenom vraćanju varvarstvu — kada o Hitleru jedva da je još bilo govora.

Prepodne i naveče išao u šetnju.

Osećao sam se okrepljenim ili osveženim.

Subota, 20. X 34.

K. je insistirala da, u interesu blagotvornog delovanja, ublažim neke karakteristične pojedinosti u nekrologu Fišeru. Prihvatio sam se, s božjom pomoću, toga, pa sam pisao dalje i popodne sam dovršio ovaj mali članak.

Blago, vedro jesenje vreme; ali sam u podne sam na kratko izašao.

Na ručku Ludvig Bauer, neukusan, ali zanimljiv. Njegova knjiga[1013] o belgijskom kralju Leopoldu stigla je sa ostalim jesenjim novinama, koje ovih dana pristižu u velikom broju.

Bibijevo stanje se poboljšava.

Među pismima se nalazi i jedno dugo, poput nekog teksta napisano pismo od neke Jevrejke iz Valdemose, Baleari, o *Josifu*.

Išao u večernju šetnju.

Korigovao sam mašinopis nekrologa i pripremio sam ga za *Basler Nachrichten*.

U *Nationalzeitung*-u sam pročitao nova Podahova biografska saopštenja o Ničeu i Vagneru, naročito Vagnerova ljubavna pisma Juditi Gotije.

Moram sada na brzinu nešto da spremim za nastup na radiju u ponedeljak[1014].

Nedelja, 21. X 34.

Iz magle je izronio sunčan, lep jesenji dan. Prepodne i popodne sam žurno radio na predavanju za radio. Na ručku smo bili kod dr Flajšmana u većem društvu. Posle ručka sam popušio najbolju cigaru u životu, jednu veliku brazilsku importnu cigaru. Tek sam naveče malo prošetao. Sa zanimanjem sam u knjizi E. Ludviga *Führer Europas*[1015] čitao stranice o Moti i Ratenauu.

Ponedeljak, 22. X 34.

Sunčan jesenji dan. Prepodne sam K. diktirao radio-predavanje. — U šetnji sam.

Posle ručka čitao novine. Izgleda da je u protestantskoj crkvi u Nemačkoj došlo do potpunog raskola. No, i to je nešto.

Popodne sam proradio govor, koji traje ukupno 25 minuta, i posle toga sam pisao

Hercovoj, kojoj za „arhivu" šaljem knjige prevoda i druge stvari.

Oko pola 8 smo nešto prezalogajili i posle toga smo se odvezli u Cirih i dalje u Brunenhofštrase do radio-stanice, gde nas je prvo pozdravio direktor Job[1016]. Zatim sam pred mikrofonom pročitao moj govor, čija se draž nalazi na polovini (?). Kod kuće su deca, Bibi, koju još uvek boli grlo, i devojke sedeli kraj radija i slušali moj govor.

Posle toga večera. Onda sam u Ludvigovoj knjizi čitao članke o Brijanu[1017] i Lojdu Džordžu[1018]. Potpuno razumem draž kojom ovaj pisac pleni pažnju sveta. Ja ga time što privlači moju pažnju ne precenjujem; ali nemačka mržnja prema njemu svedoči isto tako o iskvarenoj duši kao i sve ostalo.

Utorak, 23. X 34.

Prepodne sam pisao pisma, posebno Surkampu u vezi sa posmrtnom sveskom *Rundschau*.

***Basler Nachrichten* su prihvatile nekrolog. I njima sam pisao zbog jedne korekture.**

Dve poštanske karte sa izrazima simpatija i jedno pogrdno pismo od „fronta” u vezi sa sinoćnim predavanjem. *Schweizer Spiegel* moli da im se dozvoli da preštampaju tekst.

O podne sa K. u šetnji. Magla, blago jesenje sunce, prijatno. U vrtu veoma lepe, žarke boje.

Veoma lepo pismo od Kete Rozenberg: izveštaj o Fišerovoj sahrani i blagotvorna mišljenja o *Josifu*.

Od Baba je stigla karta sa Rembrantovom slikom „Jakov blagosilja”[1019] i obaveštenjem da je upravo govorio o knjizi u Jevrejskom kulturnom udruženju.[1020]

Popodne intervju sa jednim mladim novinarom *Schweizer Illustrierte Presse*, koji je napravio crtež i na kraju je prešao na lične ispovesti. Pozvao me je na večeru u krugu svojih prijatelja.

Posle toga sam napisao čestitku Karlu Ebertu povodom njegovog 25-godišnjeg jubileja.

Još sam malo prošetao.

Naveče sam slušao Sibelijusovu 7. simfoniju i onda sam čitao novu svesku časopisa koji izdaje grof Kajzerling[1021] a poslata mi je

preko Fišera. Ima u njoj, kao i u svemu što dolazi iz Nemačke, nečeg jezivog, ali ona isto tako svedoči o hrabroj, stoičkoj duhovnosti.

Sreda, 24. X 34.

Ponovo sam se prihvatio rada na Josifu.

Mnogobrojna, delom veoma prijatna pisma iz Švajcarske povodom predavanja na radiju, među njima i pisma mladih ljudi iz Bazela i jedno od muzičara Davida[1022] **iz Ciriha, koji piše i o Vagneru.**

U 11 časova sa K. i Klausom u grad, kojeg smo odvezli do stanice. Ide u posetu Eriki u Bern, odakle je poslala veoma ljubazne novinske napise o svojim nastupima. — Kod krojača. Onda sa K. u hotel „City”, gde smo posetili tajnog savetnika M. Hana[1023] **i u kafeu smo s njim proćaskali jedno pola sata.**

U Kisnahtu na šišanje i pešice kući. Vedro jesenje vreme.

Pismo A. Nojmana iz Firence sa rečima zahvalnosti.

Sinoć sam počeo ponešto da čitam u Frankovom *Servantesu*, jednoj poštenoj ali ne baš i naročito značajnoj knjizi. Figura Filipa je pokušaj da se taj lik napravi tako kako bih ga i ja napravio. Ali ono malo „Španije” u *Čarobnom bregu* je već nešto više. —

Posle čaja diktirao pisma: Kestenbergu[1024] u Pragu, odgovore na upitnik češkog prevodioca i dr.

Bibi, koji izgleda veoma izmučen, danas nema temperaturu. Iz upale grla razvio se bronhijalni katar.

U večernjoj šetnji. K. je sa Medi otišla na koncert. Večerao sam sam i posle toga sam slušao prenos jednog čina „Cara i dunđerina" iz Gradskog teatra.

Četvrtak. 25. X 34.

Ponovo radio na *Josifu*; napisao jednu stranicu.

Malo sam prošetao. Lepo jesenje vreme, pošto su se razišli oblaci.

Nadalje mi dolaze pisma povodom radio-govora.

Bibi nema više temperaturu, ali još uvek leži.

Posle čaja pisao pisma. Poslao mali tekst

redakciji *Schweizer Spiegel*[1025]. Obavio i neke druge stvari, između ostalog zahvalio se Radbruhu.

U večernjoj šetnji. Posle večere se slušala Betovenova 1. simfonija i, preko Bazela, milanski trio, koji je izvodio staru i modernu italijansku muziku.

U knjizi M. Broda o Hajneu[1026] zaslužuje pohvale odlučna osuda pamfleta protiv Platena. A i kritička karakteristika jevrejskog salona onog vremena.

Petak, 26. X 34.

Radio dalje na poglavlju o privredi[1027].

Sa K. u šetnji kroz šumu po divnom svetlu.

Pismo od Surkampa u vezi sa sveskom *Rundschau* koja će biti posvećena Fišeru[1028]. Dvostruka poteškoća, i u pogledu novog nekrologa i u pogledu izbora poglavlja iz romana.

Posle ručka čitao časopise i novine.

Na čaju knjižar Silomon, koji mi je uzeo vreme.

Stigle su korekture od *N. Z. Z.* Pročitao sam ih posle večere i zatim sam još pisao Štrihu za Bazel, kome su Singer i Erika skrenuli pažnju na njegovo nedolično ponašanje, na što je on odmah poslao jedno zaprepašćeno pismo. — Pisao sam i kompozitoru u Cirihu.

***Putovanje preko mora* će biti objavljeno u 8 nastavaka i doneće 850 franaka.**

Uzeo pola fanodorma.

Subota, 27. X 34.

Kolebam se između poglavlja Dolazak, Huj i Tuj i Razgovora u vrtu. K. sada prepisuje poglavlje Dolazak kod Potifara za *Rundschau*.

Poslao sam korekturu s pismom Korodiju.

Radio dalje na poglavlju o Potifarovom domaćinstvu.

Iz Nemačke je, povodom radio-govora, stiglo jedno izvrnutim rukopisom napisano pismo od „jednoga kojeg su vukli po zatvorima, koji ćuti i žarko se nada".

Jedno pomalo konfuzno pismo nekog mađarskog Amerikanca, koji je hteo da doktorira u Nemačkoj (a što mu očigledno nisu

dozvolili) i postavlja niz pitanja o *Josifu*, Luli[1029] i *Velzunškoj krvi.*[1030]

U podne sam prošetao po suncu.

U *National-Zeitungu* nastavak Podahovog rada o Vagneru i Ničeu. Tema Arijadne.

Posle čaja obavio korespondenciju.

Klaus se vratio iz Berna, gde Erika ima veliki uspeh.

***Basler Nachrichten* su objavile nekrolog Fišeru.**

Bibijevo stanje sa poboljšava.

Nedelja, 28. X 34.

Problem u vezi sa nekrologom Fišeru za

***Rundschau*. Mučio sam se s tim i upropastio celo prepodne, a ujedno sam naškodio mojim nervima jednom cigarom, koju izgleda, ujutru više ne podnosim.**

U podne smo se, po začuđujuće lepom a toplom jesenjem vremenu, izvezli u šetnju prema Majlenu, gde smo ostavili kola i popeli se do gostionice „Pfannenstiel".

Odlučio sam da nekrolog svedem na nekoliko rečenica.

Posle ručka sam na sunčanoj terasi i uz kafu čitao Kerovu[1031] emigrantsku knjigu *Die Diktatur des Hausknechts*. No, veliki unapređivač jezika nije uznapredovao u emigraciji, možda zbog toga što je njegovog već bilo dosta. I sada još ima nešto da kaže protiv mene, naime protiv prevoda *Čarobnog brega* na francuski. Nesreća ga nije oplemenila.

Na čaju Rašerovi i ruska spisateljica Rahmanova[1032] sa mužem, koji je profesor gimnazije u Saleburgu. Govorili su mi da imam mnogobrojnu čitalačku publiku u Rusiji.

Posle sam još obavio deo korespondencije i čitao sam Brodovu knjigu o Hajneu, koja mi je svojim navodima ponovo na zadivljujući način predočila Hajneov genije, osobenu blagodet njegovog talenta.

Posle večere slušali koncert Čajkovskog na radiju. Sjajna mesta u 1. i 2. stavu klavirskog koncerta.

Zabrinut zbog Bibija, koji još uvek ima znatne poteškoće pri disanju a uz to izgleda veoma izmučen i znoji se. Izgleda da je bolesti išlo na ruku naporno vežbanje i treba se nadati da iz svega toga ne proiziđe nešto hronično. U

svakom slučaju će za duže vremena morati da prekine rad i potom da se malo obuzda.

Ponedeljak, 29. X 34.

Danas sam bio vredan i prepodne sam na tekućem poglavlju uradio 2 stranice, a posle čaja sam još napisao dve strane teksta u pomen Fišera za *Neue Rundschau*, i to kao propratne reči uz poglavlje koje ću priložiti.

U podne sam sam išao u šetnju po vlažnoj magli. Tokom dana je vreme sasvim okrenulo na kišu.

Pismo od Lou-Porterove[1033], koja je upravo brodom „Aquitania" na putu za Ameriku da Knopfu preda *Young Joseph*.

Lepo pismo od jednog magdeburškog bračnog para, koji je tamo gore čuo moj govor

preko radija.

Stigao je *Saturday Review* sa mojom čestitkom povodom desetogodišnjice njegovog izlaženja.

Na večeri Bajdlerovi. Pošto smo izvesno vreme posedeli dole u predvorju, pošli smo gore i ja sam pročitao poglavlje Huj i Tuj, koje ni Klaus još nije poznavao, i svi su bili zadivljeni.

Sreda, 31. X 34.

Juče sam bio umoran od posla i od napora uloženog za vreme čitanja prethodnog dana, samo sam malo radio i sve do večeri se nisam najbolje osećao.

Danas sam pisao dalje i zatim sam se sa K. odvezao u grad, gde je počelo novo lečenje kod

Aspera: desno gore javljaju se bolovi. Obavili smo i neke kupovine. Kupio sam sebi jedne pumparice za kišne dane.

Kiša i vetar. Između čaja i večere napisao sam jedno dugo pismo Franku o njegovom *Servantesu*. Za to vreme je K. bila kod Bajdlera, kome je u mašinu diktirala drugi deo poglavlja Dolazak namenjenog časopisu *Rundschau*. Posle večere sam se prihvatio korekture teksta i u tome je došla i ponoć.

Pismo od Franka iz Londona, koji je od K. H.[1034] zatražio da dobije pravo za ekranizaciju, za što bi on eventualno napisao scenario.

Rajziger je juče najavio svoj dolazak.

Namera da se opet pozabavim pitanjem objavljivanja knjige eseja i da se s tim u vezi

najpre obratim Bermanu.

Četvrtak, 1. XI 34. Svi sveti.

Vetar, kiša, sugradica, sneg.

Radio dalje na poglavlju o Josifovom usponu kod Peteprea.

Sa K. na ručku kod Rajfovih, u društvu Faezijevih, Korodija i infantkinje od Burbona.

Stigla Erika, koja ovde ima poteškoća sa prostorijom.

Poklon u vidu umetničke knjige iz Altdorfa za radio-govor.

Pismo od Bermana u vezi sa ekranizacijom *S(mrti) u V(eneciji)*.

Popodne sam opširno pisao o problemu knjige eseja i poslao sam mu *Putovanje preko mora*.

Petak, 2. XI 34. Zadušnice.

Plavo nebo i hladno. Ujutru pre 8 išli kod Aspera, koji je samo kratko vreme radio na zubu. Posle doručka sam radio, i pri tome su se, što se tiče fabule, ukazale nove perspektive.

U šetnji sa K. po sunčanom vremenu ali je duvao hladan vetar.

Na ručku je bio Klausov prijatelj X. iz Sarske oblasti, koji smatra da su i pored slabe propagande poslednjih nedelja porasli izgledi da će pasti odluka za održavanje status quoa. Slabost zastupnika anti-nacionalsocijalizma, levih partija dakle; to je loše. Uopšte nisu sagledali fenomen u svojoj novini, u svojoj

nezavisnosti od svake uljudnosti, istine, logike, razuma, pa se otuda pristupalo borbi pogrešnim sredstvima, koja pripadaju jednom ranijem svetu pojmova i morala. Primer za taj tip: nacionalsocijalistički optuženik u bazelskom procesu u vezi sa „Protokolom cionskih mudraca”. Tu postoje samo porazi.

Bes u Nemačkoj zbog toga što su francuske trupe stavljene u stanje pripravnosti za slučaj nasilnog udara u Sarskoj oblasti.

Frank piše opširno o ekranizaciji *K. V.*, koja ima velike šanse i koja bi donela oko 12 000 franaka.

Poziv iz Bazela da govorim za Evropsku uniju.

Popodne sam pisao Franku, London, kome sam dao punomoć i jedno duže pismo gospođi

Fišer.

Naveče smo se odvezli u pozorište, gde smo videli jedan komad Somerseta Moma[1035]; radnja komada se zbiva u miljeu Tihog okeana i tek pri kraju sam se malo više zainteresovao. U pauzi smo bili sa Erikom i Klausom, sa Gizeovom i Hartungom.

Oproštajno pismo od Maksa Mora, koji napušta Nemačku i odlazi kao lekar u centralnu Kinu.

Od *Equinox*-a iz Njujorka prispeli su primerci ilustrovanih *Nocturnes*.

Subota, 3. XI 34.

Doručkovao u krevetu. Posle radio na romanu (Lov sa Potifarom). Prošetao samo oko jezera. Na ručku gospođa Macuketi. Na čaju

komunisti Beher i Kleber. O Rusiji i jednom putovanju onamo, za koje će mi vlada navodno uputiti poziv.

Napisao nekoliko pisama, oko pola 8 smo nešto prezalogajili i onda smo se odvezli na premijeru „Pfeffermühle” u banjskoj dvorani; predstava je doživela veliki uspeh. Oduševljen Erikom, naročito njenim „lažnim princom”. Neobično je to delanje izvan svoje ličnosti, preko deteta, koje je deo sopstvenog duha i mesa. — Pozdravio se sa L. Frankom, Bajdlerovima, Macuketijevom, prof. Medikusom.

Večerali kod kuće.

Odlučio da se odazovem bazelskom pozivu.

Nedelja, 4. XI 34.

Doručkovao u krevetu. Umoran; odbacio napisano i krenuo drugim putem.

Lepo, hladno vreme. Sam u šetnji preko Johanisburga.

U podne je stigao Rajziger. Za ručkom su s nama bili on, Erika, Gizeova i pravni savetnik za poreska pitanja [?], sa kojim je K. kasnije razgovarala i koji je ostao i na čaju.

Erika je imala popodnevnu i večernju predstavu. Posle čaja sam pisao Hajnsu, odgovarajući mu na njegov poslednji izveštaj, budući da su iz inostranstva prispele nove vesti o meni, kojima se treba pozabaviti. Sve je to blesavo. Uostalom, Klaus nas je obavestio da je lišen državljanstva, što je navodno javio i švajcarski radio i što je zacelo usledilo skupa sa onom drugom odlukom o lišavanju državljanstva na osnovu Sarskog apela.

Prošetao još nekoliko koraka.

Posle večere posedeo sa Rajzigerom u predvorju. Razgovarao s njim o Nemačkoj i njenoj beznadežnoj pustolovini.

Ponedeljak, 5. XI 34.

Doručkovao sa K. i Rajzigerom. Radio na dovršavanju novog poglavlja. Sa Rajzigerom u šetnju dole u mesto.

U podnevnom izdanju *N. Z. Z.* počinje da izlazi *Putovanje preko mora*.

Surkamp sa zadovoljstvom prihvata poglavlje iz *Josifa* i tekst posvete. — Pismo od A. M. Freja o Josifu. Pisma od Fidlera i Knopfa.

Ručak sa Rajzigerom i Erikom. U novinama kritike o „Pfeffermühle”; kritika u katoličkom listu ekstremno komična.

Na čaju mali Sklenka, u kojeg je Klaus strasno zaljubljen.

Posle diktirao niz pisama a zatim sam svojeručno pisao M. Moru.

Posle večere je Rajziger u radnoj sobi pročitao jedno lepo poglavlje iz svog romana o Mariji Stjuart. Razgovori o njegovoj i mojoj izdavačkoj budućnosti. Za mene mnogo toga zavisi od Bermanove odluke u vezi sa knjigom eseja.

Utorak, 6. XI 34.

Dovršio sam poglavlje. Išao sam u šetnju pri mlečnoj magli. Za trpezom Erika, Gizeova,

Rajziger; ćaskali i potom razdragano čitali pisma u predvorju.

Prilično dirljivo pismo od gospođe Fišer.

Posle čaja sam između ostalog, pisao Freju. Zatim sam još malo prošetao i pri tome mislio na bazelski govor.

Naveče sam sa Rajzigerom slušao muziku Čajkovskog.

Vetar i kiša.

Sreda, 7. XI 34.

Bavio se bazelskim govorom.

U šetnji sa Rajzigerom po prijatnom jesenjem vremenu.

Erika je nezadovoljna bogatom i krutom publikom koja ovde puni njenu dvoranu.

Pismo od Bermana koji je spreman da izda knjigu eseja i zahteva da uradim samo neke neznatne izmene u *Putovanju preko mora*, što mu neću odbiti. Ali jedna od stvari na kojima zamera već je izišla u *N. Z. Z.*

Pismo od Surkampa iz Berlina, kojim saopštava da je obavio neke razgovore u Berlinu. Tvrdi da je pred ciljem i savetuje da se *Putovanje preko mora* za sada ostavi — ali to već izlazi.

Pisao Bermanu i Korodiju i predao sam hrpu pisama. Naveče sa Rajzigerom i decom slušao muziku na radiju.

Četvrtak, 8. XI 34.

Doručkovao sa K. i Rajzigerom. Posle sam se bavio govorom za Bazel; ponešto sam zapisao, iako u meni sve više raste odbojnost prema ovom poduhvatu. Paralitičko osećanje iskošenosti jedne situacije u kojoj apstraktno pacifistička propoved ni u kom slučaju ne odgovara unutrašnjem uverenju, koje mi ne dopušta da zastupam one moralne uslove pod kojima bi se moglo zagovarati „sporazumevanje". „Sporazumevanje" između Francuske i „Nemačke", sporazumevanje Evrope sa nacizmom nije poželjno. Već je „Pan-Evropa" bolovala od svoje unutrašnjepolitičke indiferentnosti. Slična ravnodušnost sadržana je u svakoj miroljubivoj paroli, i kada vukovi zagovaraju pacifizam, onda čovek za to izgubi volju. „Spremnosti za sporazumevanje" poradi pukog dragog mira ima i previše. Odvratno je duvati u rog *Völkischer Beobachter*-a i zajedno s njim izvikivati parolu „protiv industrije

naoružanja". Ako se pak o tome govori — a to se ne može — onda se u dobronameran skup samo unosi zbrka. Moja glava nikako da smisli izraze koje bi trebalo sročiti. — Telegram da otkazujem zbog premorenosti.

Sa Rajzigerom u šetnji preko Johanisburga, po kiši i snegu, u novim, dugačkim, praktičnim pumparicama.

Obavio korekturu radio-govora za *Spiegel*.

Nemiran. U pola 5 išao sa K. u poreski ured u Kisnahtu, odazivajući se pozivu. Simpatičan i predusretljiv komesar. Privremeno je naš godišnji porez utvrđen na 3000 franaka.

Kod kuće obavio korespondenciju.

Večerali u pola 8 i onda sa K. išao u pozorište na premijeru Volfovog „Prof.

Manhajma"[1036], koji daje jednu sliku naravi u nacističkoj Nemačkoj; za mene je to bilo mučno a publika je bila oduševljeno razgnevljena. Izvanredna predstava: Horvic je u ulozi hirurga bio dostojanstven, mladi komunista, jevrejski bolničar (Štekel)[1037] — odličan. Čudno je to kako agitatorski primitivizam jednog komada može publiku da povuče na primitivan nivo, tako da je u stanju da se izruguje i zviždi glumcu koji igra zlotvora a simpatične figure da zaspe burnim aplauzom. — Veliki uspeh.

Kod kuće večera. Kasnije je došao Rajziger, koji je bio na predstavi „Pfeffermühle", i onda smo još do pola 2 razgovarali o našim utiscima, o njegovim stvarima i o bazelskom problemu. I dok sam ja upravo bio u kupatilu, vratila se Erika i onda smo još s njom, kraj K. kreveta, dosta dugo ćaskali, tako da sam tek oko pola 3 legao. Ja sam onda još pročitao nekoliko strana

Hejdenauovog[1038] bečkog oficirskog romana, koji me zanima.

Petak, 9. XI 34.

Ustao sam već posle 8. Erikin rođendan. K. je radi kupovina otišla za Cirih. Sâm sam doručkovao. Vedro vreme.

Malo sam radio na *Josifu*.

Čestitao Eriki[1039] i razgledao njene poklone.

Sa Rajzigerom u šetnji; na povratku susret sa K., Erikom, Gizeovom i Klausom.

Ručak uz nojšatelsko vino. Posle toga u predvorju.

Tokom popodneva, kao što sam i očekivao,

telefonski pozivi iz Bazela: zvali su Kifer i Bauer u želji da me privole da ipak dođem. Sala je rasprodata, očajanje. Upola sam ipak pristao, što me opterećuje, i verovatno ću ipak ispuniti obećanje.

Posle rođendanskog čaja došao je u posetu jedan mladi predstavnik studenata sa molbom da ovog meseca održim predavanje u auditoriumu maximumu.

Do večere sam obavljao korekturu poglavlja romana namenjenog za svesku *Neue Rundschau* koja će biti posvećena Fišeru.

Posle muzika sa ploča, snimci čudesnog Menjuhina[1040].

Subota, 10. XI 34.

Prepodne sam pokušao da diktiram K., ali

pošto mi to nije išlo, to sam umesto toga razmatrao misaoni tok i njegovo privremeno fiksiranje. — Smlavljen.

Sa Rajzigerom išao dole u mesto, gde sam bio na šišanju. Posle toga u šetnji, što mi je godilo.

Ponovni telefonski poziv iz Bazela i ja sam dao svoj pristanak[1041].

Brojne pošiljke knjiga.

Posle čaja sam sve do oko 8 časova na osnovu skice, pri čemu je se nisam kruto pridržavao, diktirao predavanje. Hvala bogu. Dok sam sa Rajzigerom posle večere slušao muziku, K. ga je prepisala i ja sam ga onda još kasno naveče pročitao R. koji smatra da je dobro.

Kasno naveče stigli Erika, Gizeova i deca, koja su bila u „Pfeffermühle". Erika, veoma prehlađena, priča o naprosto nežnom odnosu pune dvorane prema njoj i o svojim nevoljama sa glasom.

Kasno legao, bilo je već 1 čas. Uzeo pola tablete. Čitao nekoliko stranica bečkog romana.

Nedelja, 11. XI 34.

Spavao sve do pola 8. Okupao se, doručkovao sa K. i Rajzigerom i zatim ispravljao predavanje.

Devojka Marija je od juče bolesna, angina, koja je veoma raširena.—

U 11 časova sa K. na stanicu u Cirihu: polazak za Bazel; na stanici su me dočekali i

pozdravili Kifer, dr Bauer[1042] i dr. Vožnja do hotela Terminus i ručak u većem društvu (Rijo[1043], Hercog i dr). Odavde, posle kafe, do sajmišta, dvorana sa oko 2000 osoba. Betovenova muzika, govori jednog simpatičnog socijalističkog poslanika i Rijoa u ime pariske radikalno-socijalističke partije. Posle male pauze došao je na red moj govor. Ljubazne reči Bauera. Sve je proteklo tako da može da bude od koristi pokretu. Aplauz posle mojih reči kojima sam okarakterisao negatora ideja. — Posle toga okrepljenje sa čajem u većem društvu i onda brzo na stanicu. Povratak oko pola 7 i ovde stigao oko 8 časova. Kolima koja su me čekala odvezao se kući. Večera sa Rajzigerom i decom. Ova su bila na jednom koncertu, koji su Buš, Serkin i gospođa Rajf priredili u Domu za stare. Erika je dan provela u krevetu, Rajziger je ručao sa Gizeovom. Erika je, pošto joj se stanje poboljšalo, pošla na svoju večernju predstavu.

Zacelo je dobro što one ljude u Bazelu nisam ostavio na cedilu.

Uz put sam u *Sammlung*-u pročitao jednu osobito besmislenu priču E. Hemingveja[1044]: *Promena*.

Ponedeljak, 12. XI 34.

Prošle noći je Erika stigla kući baš kada sam se ja pripremao na počinak i onda se ponovio razgovor kraj K. kreveta. E. je ispričala da su ovdašnji nacionalsocijalisti rasturali jedan letak, „Poslanik Šnajder[1045] i 'Pfeffermühle'”, u kojem se političar (koji je vodio akciju protiv generala Vilea) optužuje da održava intimne veze sa E., a za nju se još kaže da „obeščašćuje decu". Po E. uverenju u pozadini svega toga stoji stara Švarcenbah, njena histerija i njena kapitalistička mržnja

pomešana sa strahom. E. nikada nije videla Šnajdera. — Ceo slučaj se odlikuje jezovitim stilom vremena i ujedno je karakterističan za prilike u Švajcarskoj, i to, na žalost, u većoj meri nego jučerašnji skup.

Spavao sam dobro sve do 8 časova i onda sam doručkovao sa K. i Rajzigerom, pritom smo razgovarali o onoj stvari.

Ponovo radio na romanu. U 11 časova kod zubara. Posle toga sa K. i Rajzigerom kod Špringlija[1046].

Na čaju Leonhard Frank i dr Fišer, antihitlerovski agitator. Politički razgovori.

U večernjoj šetnji.

Podsticaj studenata da održim predavanje o romanu.

Zabrinut zbog Medi i njenog konflikta između škole i muzike. S gorkim razočaranjem vidim kako se razvoj tog deteta odvija u nesrećnom pravcu.

čitao Čupikovu[1047] *Mariju Tereziju*. Rajziger je izašao.

Utorak, 13 XI 34.

Rano sam ustao. Radio na romanu. U šetnji sa Rajzigerom. 8. nastavak Putovanja preko mora u *N. Z. Z.*. Izveštaj o bazelskoj priredbi u *National-Zeitung*-u.

Posle čaja diktirao pisma. (Dremeru u vezi sa esejom o Štormu.[1048])

Večerali u pola 8 i posle 8 je Viler došao kolima po nas da nas odveze na večernju

sedeljku u domu Šic-Masonjeovih; neobičan skup. Pfenighajmova je svirala na violini.

Kod kuće bili u pola 12. U to vreme se i Erika vratila sa predstave, na kojoj su siledžije koje je Švarcenbahova unajmila pravili nered. Razgovarali i razmatrali šta treba učiniti.

Četvrtak, 15. XI 34.

Juče sam prepodne radio na romanu a u podne sam sa Rajzigerom i Hercogom, koji je ostao na ručku, išao u šetnju. Hercog je izložio svoj plan o pokretanju popularnih novina-romana: *Die Weltliteratur*.

Na čaju bili Herman Hese i njegova žena, koji su na proputovanju za Baden; sa njima sam se još malo dosađivao.

Pre večere sam još pisao Fidleru.

Studentima sam telefonski privremeno otkazao.

Naveče sam K. i Rajzigeru pročitao Razgovor u vrtu sa palmama, kojim je R. bio veoma ushićen. To svoje ushićenje saopštio je i Eriki koja se posle 11 časova vratila sa Gizeovom. Predstava je ovog puta protekla bez ikakvih smetnji.

Mi smo još pravili društvo damama koje su kasno večerale i pri tom smo razgovarali o podlom slučaju Kepen u Berlinu. Kepen, žrtva bedne demagogije, obesio se u zatvoru. Ali to se onih kojima je savest očvrsla „državnim razlozima" ništa ne doima. Samo, neće li im ta njihova zlodela postepeno ipak doći glave?

U krevetu sam pročitao još nekoliko stranica *Poručnika Lugera*. Bilo je već kasno.

Danas sam ustao pre 8 časova, obrijao sam se i okupao. Stigla je pošiljka knjiga od Pipera[1049] iz Minhena. Pažnju zaslužuje jedna moja izjava na omotnici jedne priče od Duriha[1050].

Malo sam se bavio romanom. U 10 i petnaest u grad, gde sam opet imao zakazano kod Aspera; odvratna anestezija, ukočenost ždrela, strah. Sa Rajzigerom smo se ponovo našli kod Špringlija u trenutku kada sam još uvek imao to neugodno osećanje.

Pismo od gospođe Fišer o poglavlju romana za *Rundschau* i o *Putovanju preko mora*; prostosrdačno. Pismo od Liona, takođe o feljtonu i romanu.

U podnevnom izdanju lista poslednji (10) nastavak Putovanja preko mora.

Rajziger još uvek sav ushićen jučerašnjim čitanjem.

Iz Praga mole za potporu za gospođu Mizam[1051] i Kurta Hilera[1052]. Poslali smo 100 franaka.

Umoran posle sedenja kod zubara. Lupanje srca pri mirovanju.

Napolju je sveže, maglovito, vlažno.

Popodne sam pisao pisma a naveče sam sa Rajzigerom, kojeg sam izvukao iz autobusa, išao na jedan čas u šetnju.

Posle večere smo na radiju slušali Ibzenove „*Sablasti*". Veoma uzbuđen, probuđena sećanja.

Petak, 16. XI 34.

Ustao u 8 časova i radio.

Mnogo pošte, knjiga, pisama: Frank izveštava o stanju stvari po pitanju *K. V.* u Londonu. Korodi piše povodom završetka *Putovanja preko mora* i šalje 1000 franaka. Poziv iz zapadne Švajcarske — odbiti. Poziv od prof. Medikusa za 1. XII.

Prošetao sa Rajzigerom po blažem i veoma lepom jesenjem vremenu, pošto se razišla gusta jutarnja magla.

Na ručku Gizeova. Jučerašnja predstava je veoma dobro protekla. Za danas su u izgledu nove smetnje.

Posle ručka čitao *Tage-Buch*.

Zubobolja, zapaljena gornja vilica desno.

Dirljivo pismo Hercove o bazelskoj priredbi, o kojoj je čitala, i o zahvalnosti njenog sveta prema meni.

Popodne sam napisao ceo niz pisama i karata. Putovanje preko mora sam u isečcima poslao Hercovoj.

Naveče je Rajziger čitao iz svog romana o Mariji Stjuart. Za vreme čitanja javio se telefonom impresario Kajzer iz „Pfeffermühle" — kaže da je bilo teških izgreda i u dvorani i na ulici. Kasnije, dok sam razgovarao sa R. o njegovom delu, javio se telefonom Klaus, koji se vratio iz Davosa, da kaže da će Erika i on prenoćiti u hotelu. —

Subota, 17. XI 34.

Probudio sam se već u šest časova, uznemiren događajima u vezi sa Erikom [1053]i uplašen zbog otekline i bolova na desnima sve dole prema ždrelu, što je verovatno posledica injekcije. Nakratko sam bio ustao i uz pomoć jedne luminalete opet sam se smirio.

Kasno ustao. Za doručkom razgovarao sa K. i Rajzigerom o jučerašnjem metežu: napad „frontista" na banjsku zgradu, pucnjevi policije, hapšenja (između ostalih uhapšen je i mladi Švarcenbah), besmisleni bes izazivača nemira, ovacije publike za Eriku, policija je odlučno stala na njenu stranu. Ipak iz svega toga lako mogu proizići kobne posledice po njen poduhvat, iako bi detaljnija ispitivanja stare Švarcenbahove[1054] mogla da postanu veoma neprijatna.

U podnevnoj štampi izveštaji o metežu, u kojem su navodno učestvovali i komunisti;

štampa svemu tome posvećuje veliku pažnju sa obligatnim izopačavanjima i nepouzdanostima. Članak u večernjem izdanju *N. Z. Z.* istog karaktera. — Zaista stara Švarcenbah uobražava da je Erika inspirisala pokret protiv njenog brata Vilea. — Ova zbivanja me se veoma doimaju. Predstave „Pfeffermühle", koje po programu treba da se održe narednih dana, odvijaće se pod policijskim nadzorom.

Radio kao i obično i onda išao sa Rajzigerom u šetnju. Blago, proletnje vreme. Pili smo vermut na terasi restorana „Johanisburg".

Ručak sa Erikom. Njen advokat joj savetuje da podnese tužbu zbog klevetničkog letka. Vlasnik banjske zgrade će sa svoje strane podneti tužbu zbog narušavanja kućnog reda i nanesene štete, pri čemu će Erika kao svedok moći da objasni celu stvar.

Pisao Hercovoj. Još sam malo prošetao. Veče proveli uz radio, kraj kojeg smo ostali iz tromosti.

Nedelja, 18. XI 34.

Erika se javila noćas u pola 12 telefonom da je predstava prošla bez ikakvih smetnji, ali da su se na ulici okupile grupe i da je bilo hapšenja.

Danas napisao jednu stranicu dalje. Sa K. i Rajzigerom u podne, po tankoj magli, kroz koju se probijalo sunce, u šetnji.

Ručak sa Erikom, Klausom i Gizeovom. Policija je na tragu porodičnom izvorištu ovih ujdurmi.

Čitao rukopis jedne talentovane praške

novele, koji je poslao Kestenberg.

Na čaju V. Hercfelda[1055], jedan prijatan čovek. Razgovarali o komunizmu i nacionalsocijalizmu.

U 7 časova sam se brzo preobukao. Odvezli se u grad, veliko večernje društvo kod Rajfovih. Večera i zabava: muzika, pesma, recitacije. Bariton Gradskog teatra, poreklom sa Baltika, pevao je ruske pesme; u razgovoru se ispostavilo da je veliki ljubitelj romana o Josifu. Direktor je uputio poziv za operu. Hartung je pričao o atentatu Šlajherove pastorke na Hitlera. (Kako li se samo provela!) O Hauptmanu u Luganu, koji se osipa na histerične emigrante. Susret sa Ebertom. Vest o jednom opakom napisu u *N. Z. Z.* protiv „Prof. Manhajma”.

Kod kuće nas je Rajziger dočekao s vešću

da su današnje predstave protekle kao i jučerašnje. Izgleda da je opala poseta. Osećam da ove stvari ostavljaju traga na mojim nervima.

U društvu se puno razgovaralo o *Putovanju preko mora*.

Često osećam reumatičnu zubobolju a i nepce mi je osetljivo, verovatno kao posledica injekcije.

Ponedeljak, 19. XI 34.

Sa pola fanodorma izuzetno dobro spavao. Napisao jednu stranicu. Oko podne kod zubara: bezazlen pregled. Randevu sa Rajzigerom i K. kod Špringlija. Na ručku Erika i Klaus, koji se zatim od nas oprostio, pošto se vraća za Amsterdam.

Erikina afera ide dalje. Izvanredno držanje gradske policije nasuprot veoma bednom držanju *N. Z. Z.* Rajziger popodne ima u kafeu ugovoren sastanak sa Korodijem, na kojem će mu nesumnjivo dobro očitati bukvicu.

Posle čaja diktirao pisma.

Na večeri Bajdlerovi, kojima sam poklonio primerke *Josifa*.

Utorak, 20. XI 34.

Prepodne sam pisao dalje. Zubobolja dole desno. Čupanje, upala, natečena žlezda. Počelo je već noću.

U podne sa K. i Rajzigerom na „Pfanenštil”. Maglovito jesenje vreme.

Na ručku Erika. Objašnjenje policije, razumno, u *N. Z. Z.* Vanredna sednica gradskog veća, sa pozitivnim ishodom po poduhvat. Erikin demanti o njenoj pripadnosti K. P. N. Policija je veoma oštro nastupila prema staroj Švarckopf.

Muče me bolovi, telefonirao Asperu.

Napisao pismo Kestenbergu o rukopisu H. Graba[1056].

U svesci časopisa *Neue Deutsche Blatter*, koju mi je Hercfelde doneo, nalazi se jedan prikaz *Priča o Jakovu*, pisan sa komunističkog stanovišta, dakle donekle negativan.

Predveče je došao u posetu izvesni gospodin Smit, po preporuci dr Bauera, a u vezi sa jednim evropskim, propagandnim filmom.

Naveče, posle nešto muzike, pročitao K. i Rajzigeru poglavlje „U službi ličnog sluge i čitača", pri čemu je ovaj opet bio ushićen onim što je čuo. On delo odlučno označava „potvrdom epohe". Ja sam smotreno uzvratio da, iako samo do izvesnog stepena ima pravo, moja „svakodnevna samosvest" ni u kom slučaju ne odgovara veličini ostvarenja. Upotrebio sam reči „vođstvo" i „sredstvo".

Sreda, 21. XI 34.

Erika je, kao i obično, juče još kasno nazvala. Njena predstava je protekla bez ikakvih smetnji. Veći deo odreda policije hitno je pozvan u pozorište, gde je izbio težak skandal zbog „Profesora Manhajma”. Krivica za to jedino pada na denuncijatorski napis u *N.Z.Z.*

Pošto sam imao jake bolove, to sam stavio antiflogestin-obloge i popio sam drugi veramon. Nešto duže čitao austrijski oficirski roman. Posle toga sam imao prilično mirnu noć.

Danas ujutru posle jedne šoljice čaja do Aspera, koji je iscedio nešto gnoja i zatim je koren isprao nekom mešavinom kamilice i oksigena. U izgledu je poboljšanje, ali još je uvek otečeno i još me uvek čupa.

Posle toga sam išao kod Špringlija i tamo

sam doručkovao čaj sa jajetom. Došla je K. i mi smo se onda odvezli kući. Jutro je vedro, ali duva neki opor vetar.

Malo sam se bavio sa rukopisom.

U šetnji sa Rajzigerom.

Na ručku Erika i Gizeova.

Počeo sam da čitam korekture knjige eseja[1057].

Na čaju Hartung i fon Brentano[1058].

Pismo i pošiljka štampanih stvari od M. Kesela[1059] iz Berlina.

Revnosno radio na čitanju korektura eseja tokom celog popodneva i cele večeri. Rajziger

je otišao na jedno predavanje u Kilhberg. Erikina predstava je brzo i neometano završena, pošto se u gradskoj hali održava skupština „frontista", koji su posle uznemiravali grad.

Četvrtak, 22. XI 34.

Prilično nemirno spavao, stavio antiflogestin-obloge. Oteklina, ali prilično bezbolna. Nisam izlazio. Radio sam i primio dr Štahela, koji mi je prepisao tablete.

Na ručku bili sa Erikom gospodin i gospođa dr Opreht, prilično prijatni ljudi. Pročitao sam im danas prispelo Fidlerovo pismo o stanju u Nemačkoj, postepenom raspadanju, rastakanju. Erika nam je pročitala jedno dobro pismo koje je ona uputila švajcarskoj štampi.

Nastavio sa čitanjem korektura, i popodne.

Naveče čitao K. i Rajzigeru poglavlje o Potifarovom domaćinstvu.

Petak, 23. XI 34.

Radio na romanu, napisao jednu stranicu. Sa K. po hladnom, vedrom vremenu u šetnji (umotao oteklinu).

Na ručku Erika, koja, pošto je „izbačena" iz Hrišćanskog svratišta, opet dolazi kod nas. Policijski izveštaj najavljuje, kao rezultat istrage o pravim vinovnicima poslednjih zbivanja, „iznenađenja" i zahteva da troškovi koje je grad zbog svega toga imao, padnu na račun tih vinovnika. — Redakcija *N. Z. Z.* je veoma zbunjena zbog pisma koje je u korist Erike uputila Marija Vazer[1060].

Posle ručka sam u predvorju diktirao

pismo koje ću zajedno sa Erikinim poslati Korodiju.

Nastavio sa čitanjem korektura *Patnje i veličine*.

Zapisao jedan lep Geteov citat o jasnoći i dubini.

Sa Rajzigerom zapisao više novelističke građe.

Fosler[1061] je poslao svoj rad o simboličnom mišljenju i pevanju.

Moje pismo Hercovoj o bazelskoj akciji nije stiglo na cilj i izgleda da je zatajeno.

Naveče sa K. i Rajzigerom u pozorištu: „Henrik IV", oba dela, u skraćenom obliku. U pauzi sa uživanjem pio kafu. Sreli Hartunga i

Rizerove.

Kod kuće večerali sa Erikom i Gizeovom. Erika je opomenula K. zbog njenog lakomislenog načina vožnje, što bi lako moglo da dovede do katastrofe.

Subota, 24. XI 34.

Noćas sam, povezane glave, — pošto sam uzeo pola tablete fanodorma — zaspao sa knjigom u ruci i sa naočarima na nosu. Bilo je malo čudno kada sam se probudio u takvom položaju.

Danas sam na romanu dospeo jednu stranicu dalje (Beknehons). Bio je dr Štahel. Žlezda je i nadalje otečena.

Išao sa Rajzigerom u šetnju po blagom, magličasto-plavom vremenu.

Za ručkom razgovarao sa Erikom o njenim stvarima.

Popodne sam zaspao i onda sam sanjao da sam poljubio Eriku i da sam joj rekao: „Bog te blagoslovio!”

U večernjem izdanju *Z. Z.* pismo Marije Vazer, samo malo skraćeno; ono predstavlja pravu satisfakciju za Eriku. No, i pored toga šaljem Korodiju moje pismo, i to zajedno sa Erikinim, iako se s tim baš sasvim ne slažem, pošto novine neće moći da objave oba pisma a da pri tome ne zauzmu potpuno nov stav.

Rajziger je od žena sa kojima je sprijateljen dobio na poklon korisne stvari.

Neki Rudolf Štroun (?), koji je na putu za Palestinu, poklonio mi je lepo izdanje

Lesingovih basni sa bakrorezima Hodovijeckog.

Dao sam Rajzigeru da pročita članak o Platenu[1062], koji još nije poznavao. To je jedna dobra knjiga.

Juče sam ponovo sa R. razmatrao pitanje novele o Faustu.

Naveče je Rajziger pročitao jedno poglavlje iz svoje *Mary Stuart*.

Erika i Gizeova su se vratile sa svoje predstave koja je bila dobro posećena; inače je prošla bez ikakvih smetnji.

Nedelja, 25. XI 34.

Kasno ustao. Mrzovoljan. Malo radio. Sa K. po oštrom vetru u šetnji.

Na ručku Erika, Gizeova, gospođica Hirš[1063].

Posle ručka sam dovršio čitanje korektura.

Popodne je u posetu došao glumac Langhof, koji nam je pročitao delove svojih, delom potresnih, sećanja na koncentracioni logor.

Pisao sam Bermanu zbog korektura.

Posle večere smo slušali Missu solemnis.

Erika je telefonirala da neće doći kući, pošto joj je policija skrenula pažnju da joj preti opasnost da bude napadnuta. Kasnije se pojavio jedan činovnik kisnahtske policije, koji namerava da nadzire kuću a pored toga očekuje pojačanje iz Ciriha. Zaposednuta je garaža. Neobične okolnosti.

Ponedeljak, 26. XI 34.

Policijski činovnik rekao je juče da je situacija ozbiljna, da je planirana otmica Erike (za Nemačku). Jeziva pomisao. Međutim, ništa se nije zbilo i činovnik je sa ono četvoro službenika iz Ciriha, koji su stražarili na ulici, oko ponoći otišao. Večeras će Erika, koja je prenoćila u „Carltonu”, doći kući pod pratnjom.

Malo sam radio, bez mnogo volje.

Sa Rajzigerom u nešto dužoj šetnji. Hladno i maglovito.

Mnogo pisama, između ostalog od Šikelea i Mejer-Grefea. Takođe i od budimpeštanskog agenta u vezi sa januarskim putovanjem.

Poslao sam Šikeleu tekst iz švajcarskih novina.

I on očekuje da će Hitler, posle referenduma o Sarskoj oblasti, istupiti sa velikom ponudom da se sa Francuskom, koja je inače u tom pogledu jako raspoložena, sklopi mir i sporazum. Ja ne delim K. nade. Bednici u Nemačkoj neće se usuditi da krenu u rat; oni žele da budu „na visini zadataka koje vreme postavlja”, tj. da sačuvaju i ojačaju svoju moć. Odvajkada su isključivo bili zainteresovani za unutrašnja politička pitanja. Poteškoća će biti samo u pogledu obustavljanja naoružanja. I pitanje: „Čemu dakle sve to?”, ostaće bez odgovora.

Vreme između čaja i večere ispunio diktiranjem i pisanjem pisama.

Naveče smo slušali muziku sa ploča.

Erika je telefonirala da ostaje u gradu jer se ispred pozorišta iskupila gomila a policija ne može da joj stavi na raspolaganje svoju zaštitu. Kabare je bio dobro posećen i program se odvio bez ikakvih smetnji.

Utorak, 27. XI 34.

Korak dalje na romanu, pri čemu nisam bio naročito raspoložen. Celog dana sam bio utučen i neraspoložen zbog toga što se neke stvari u Švajcarskoj odvijaju na prokleto sličan način kao u Nemačkoj. Dripački ispadi „frontista" pod parolom patriotizma, veoma opasni i zbunjujući za građanstvo. Ipak su snage ovde drugačije raspoređene, i Cirih ne treba zameniti sa Švajcarskom. Intelektualne prednosti ovog grada, koji se nekada odlikovao kritičko-socijalističkim karakterom, potpuno su skršene i potisnute onim negativnim

stvarima koje sobom donosi bedno stanje modernih masa. Moralni pad i trulež današnjeg velegradskog srednjeg staleža na karakterističan način se predočavaju u sudskom procesu Nefu[1064]. Cirih je gori od Bazela i Berna zato što je moderniji, zato što je „više na nivou vremena”.

U šetnji sa K. i Rajzigerom.

Erika je i juče, u ponedeljak, imala punu salu. Čak se pomišlja i na produženje.

Popodne obavljao korespondenciju; napisao novo pismo Hercovoj, pošto je prethodno pismo konačno zagubljeno, nestalo; verovatno je politički utajeno. Baš me briga.

Rajziger uveče u gradu. Čitao sam knjigu Ed. Mejera o Jevrejima. Po povratku Rajzigera razgovor u mojoj sobi.

Erika opet stanuje kod nas i kući dolazi omnibusom, s tim što je od autobuske stanice dovde prati jedan kisnahtski činovnik.

Sreda, 28. XI 34.

Ustao na vreme i radio na uobičajen način na romanu, iako sam trenutno nešto nesiguran.

Sa Rajzigerom odšetao do klanca, gde je pri mračnom, maglovitom vremenu bilo malo teskobno.

Erika je ručala van kuće. Posle ručka sam čitao rukopis nekog mladog H. Metlera iz Ciriha.

Pismo dr Graba iz Praga sa rečima zahvalnosti zbog moje izjave.

Poslao *Putovanje preko mora* Fosleru i K. majci. Pismo izvesne Marte Levison iz Berlina o *Jakovu*; oduševljena.

Napisao pismo mladom Metleru.

Optuženi Nef u ciriškom procesu neočekivano osuđen na smrt. Branilac Rozenbaum govorio je sedam časova. Nef je po svoj prilici u užem smislu reči nevin.

Četvrtak, 29. XI 34.

Doručak sa K. i Rajzigerom. Radio na romanu. Sinoć sam Rajzigeru pročitao poglavlje On s početka 3. knjige, koji mi u celini zadaje brige. Ali R. je smatrao da je to postepeno i opširno prodiranje u strani svet dobro.

Na ručku u pola 1 kod gospodina i gospođe

Klerk u Cirihu, na kojem su bili Lihtenberže[1065], Madariaga[1066] i Flajnerovi. — Premoren od kafe i razgovora.

N. Z. Z. **su prenele članak koji je Furtvengler objavio u *Deutsche Allgemeine Zeitung* u prilog Hindemita.**

Ovog su narodnjački tupavci hteli da proteraju zbog njegovog tobožnjeg kulturnog boljševizma; Furtvengler se energičnim rečima suprotstavlja toj gluposti i ističe Hindemitovo majstorstvo i čast koju čini zemlji. Nije se našao nijedan „kolega” koji bi ustao protiv načina na koji su prema meni postupili minhenski uspaljeni regenti — ni pojedinac niti neki kolegijum. A ipak je nemačka literatura time sebi mogla da stekne internacionalni ugled.

To je za nju bila prava prilika, budući da njena ostvarenja ne mogu sebi da pribave

internacionalni značaj.

Rukom napisao nekoliko pisama.

Naveče na Politehnici predavanje Lihtenberžea o Ničeu, prilično plitko. Razmišljao sam o tome da bi analogno eseju o Vagneru trebalo da napišem jedan ogled o Ničeu. — Odvezli smo Rašerove kući.

Večera sa Rajzigerom. — Ajhendorfove pesme: razmatranja o narodnoj i visokoj romantici.

Na Erikinoj predstavi je bilo 120 gradskih odbornika, koji su bili oduševljeni. Veliki uspeh.

Citao Jakobov komentar „Tore"[1067].

Petak, 30. XI 34.

Kasno sam ugasio svetlo i kasno sam ustao. Malo sam radio na romanu. Oko podne išao sa K. i Rajzigerom u grad, gde smo posetili atelje gospođice Frej i pogledali Kajzigerovo poprsje koje nije loše urađeno. Posle kod frizera na šišanju (obrada kose s uljem).

Ručak sa Erikom. Rekla je da namerava Korodiju da uputi jedno duže načelno pismo.

Čitao novine i *Tage-Buch*.

Posle čaja diktirao članak o umetnosti i orudu za protokol kongresa u Veneciji.

Još sam malo prošetao. Naveče svi otišli na poslednju predstavu „Pfeffermühle”. Sam sam večerao. čitao klasicističke pesme F. G. Jingera[1068], koje mi je Berman poslao; u zbirci koju je izdao jedan „opozicioni izdavač"

(!) iz Berlina nalazi se pesma pod naslovom Mak, puna fantastične agresivnosti protiv vlastodržaca, i ja sam je mojima, pošto su se vratili iz pozorišta, na opšte čuđenje svih pročitao za večerom. — Oproštajna predstava je bila sjajna i protekla je bez ikakvih smetnji, Erika i njeni saradnici su burno pozdravljeni.

Subota, l. XII 34.

Juče je opet bilo već 1 čas kada sam ugasio svetlo. Uzbuđen uspešnim završetkom Erikinog gostovanja, ja sam još dosta dugo čitao Ljeskova, koji mi se veoma dopada, i onda sam još uzeo pola fanodorma. Lektira Jakobovog komentara je za mene, odnosno za povest o Josifu, veoma podsticajna, iako on svojim smernim i anti-kritičkim insistiranjem na jedinstvu i realnosti deluje malo komično.

Ustao sam u pola 9 i za vreme oblačenja

sam se oprostio od Erike, koja na dva dana putuje za Davos u posetu mladom Landshofu. Doručkovao sa K. i Rajzigerom, koji u ponedeljak odlazi.

Pisao dalje roman. U podne u šetnji sa K.: magla koja nadražuje disajne organe.

Posle čaja sam napisao uvodni govor koji ću sutra držati na mom kisnahtskom predavanju.

Pismo i pošiljka knjige od nekog berlinskog ekonomiste dr O. Fajta[1069].

Dobar članak u *National-Zeitung*-u o unutrašnjoj srodnosti između ciriških nereda iz 1871. godine i onih protiv „Pfeffermühle”.

Posle večere sa K. kod prof. Medikusa na Ciriškom bregu; muzička sedeljka, univerzitetski profesori, nastavnici i

industrijalci, predavanje o Kurvoazijeu[1070] i Cezaru Franku[1071], čaj i posluženje. Razgovor do pred 12 časova.

Pred spavanje nastavio da čitam Ljeskovljevu priču *Zakržljali rod*.

Nedelja, 2. XII 34.

Radio dalje na romanu, eksperimentišući i počinjući iznova. Sa K. i Rajzigerom prošetao kroz šumu, koja je u magli bila veoma lepa. Na jelkama injem pokrivena paučina.

Uzbuđen zbog predstojećeg nastupa.

U pola 5 smo pili čaj i onda smo se sa Gizeovom i Rajzigerom odvezli do Učiteljskog seminara, gde sam u organizaciji kisnahtskog „Udruženja mladih Švajcaraca” održao predavanje. Sala (gimnastička dvorana) je bila

dupke puna. Mnogobrojni gosti iz Ciriha. Održao sam svoje predavanje (o današnjem smislu konzervativizma) i zatim sam pročitao travemindsko poglavlje iz Budenbrokovih. Usledila je muzika, onda sam pročitao Susrete sa Rahelom i Ezavom iz *Priča o Jakovu*. Sa muzikom je i zaključena ova priredba, kojom je publika očito bila zadovoljna. Naročito sam sa uvodnim slovom napravio dobar potez. Desno napred je sedeo jedan mlad čovek koji se skoro ugušio od smeha dok sam čitao o Ezavu. Prisutni su bili i deca i devojke. — Posle toga smo sa gospodom iz udruženja posedeli u gostionici „Alte Post” i pili čaj. — Kući na večeru.

Posle večere su deca prilično dobro svirala Viotija i Betovena. Kasnije je iz Hamburga preko Berna prenošen klavirski koncert Betovena u interpretaciji Pembaur-a[1072]. Slušali smo ga do kraja.

Ponedeljak, 3. XII 34.

Posle doručka sa K. i Rajzigerom malo radio. Stiglo mnogo pošte, ne naročito značajne. Poteškoće u vezi sa putovanjem na Istok u januaru. Sa Bečom i Budimpeštom ne mogu da se srede stvari.

U šetnji kroz šumu sa K. i Rajzigerom. Posle ručka čitao novine i Fišerov Godišnjak[1073].

Posle čaja diktirao K. pisma: Bermanu, Auernhajmeru[1074](u vezi sa Bečom). — Rajziger se vratio sa svog sastanka sa Bodmerom[1075], u kojeg je polagao određene finansijske nade, ali je rezultat, veli, prilično negativan. Razgovor se dalje odvijao u domenu politike („Pfeffermühle”).

Navečе nam je Rajziger pročitao još jedan zanimljiv deo iz svog romana o Mariji Stjuart, a ja sam onda pročitao pesme iz Viglerove antologije[1076] i iz Šilera (Sreća).

Utorak, 4. XII 34.

Prepodne sam pisao i zatim sam još uradio korekturu priloga za pariski protokol u Veneciji.

Neprirodno toplo vreme, tiho kao u vreme jugovine, svetlost kao pri pomračenju sunca, pri tom vlažno, ulice kaljave. Sa Rajzigerom još jednom prošetao preko Ičnaha.

Popodne je otputovao. Odvezli smo ga pre 4 časa na stanicu, oprostili se za ovaj put od njega i onda smo još obavili određene poslove na pošti. Posle toga smo pošli dalje za Baden da

posetimo Heseove. Na čaju s njima u hotelu Verena i prijateljski razgovor. Posle 7 časova smo krenuli natrag pri prilično gustom saobraćaju i kratko pre večere bili smo kod kuće.

Stigao je *Schweizer Spiegel* s mojim prilogom. Ilustrovan. Prijatno pismo sa rečima zahvalnosti od Hilera iz Praga, koji je primio 50 franaka. Dopisi iz Ciriha i Kisnahta u vezi sa predavanjem.

Deca na koncertu. Večerao sa K.

Erika je telefonirala: jučerašnja predstava u St. Galenu bila je uspešna i protekla je bez ikakvih smetnji, naravno pod zaštitom policije, što je „frontiste" zastrašilo.

Čitao komentar „Tore", koji svojom mešavinom naivnosti i učenosti, pa i

oštroumnosti, pomalo začuđuje i razveseljava. Sumnje nema da je veoma podsticajan i poučan.

Sreda, 5. XII 34.

Doručkovao sa K., zatim radio (Beknehons, indirektno politika, teško).

U dužoj šetnji sa K. kroz šumu. I nadalje blago vreme. Povremeno kiša, ne baš naročito lepo, tu i tamo se probijaju žuti pogledi sunca.

Prvi dan bez Rajzigerovog društva i sa malim brojem ukućana, što će potrajati nekoliko nedelja. Malo mi je prazno, ali to ima i svoju dobru stranu jer ću sada moči više da čitam.

Pisao je prof. Korodi[1077] iz Kisnahta i poslao je svoju knjigu o Šeku.

Vest da je Furtvengler[1078] otpušten iz službe i da je izgubio sva svoja mesta — veoma značajna vest, budući da ona samo potvrđuje da sa tim ljudima iole bolji čovek ne može da sarađuje. Mržnja obrazovanih se povećava, inostranstvo dobija još jednu novu pouku. To je dobro. Na drugoj strani, izgleda, stvar u vezi sa Sarskom oblašću se razrešava na miran način, naoružanje se prihvata kao normalna stvar, a kada ono bude okončano, onda će uslediti povratak u Ženevu i verovatno će doći do u najvećoj meri „smele" mirovne akcije u cilju ostvarenja privredne pomoći i učvršćenja režima. Hese, sigurno s pravom, smatra da je sistem „truo"; Hiler je optimistički pisao o „našem'" povratku. To je dosta značajno, pa ipak, i pored sve nemogućnosti tih ljudi koju duboko osećam, nisam uveren u njihov neuspeh — iz nepoverenja prema vremenu, u kojem nemoguće smatram mogućim. Moguće je da

predstoje dalja, možda opet krvava razračunavanja unutar režima, jedna nova „čistka”, jedna likvidacija neposlušnih i „nerazumnih” u zajedničkoj akciji sa vojskom. Ali, bojim se da neće dati da im se uzme „novo vreme”; spasavaće se „velikodušnim" i „smelim” ustupcima svetu, i Hitler će ostati: bezuslovno će se narod poštedeti novog šoka do kojeg bi moralo doći sa slomom sna o vođi.

Branting objavljuje u Švedskoj zapise onog Ernsta[1079] koji je navodno, po nalogu Gebelsa i Geringa, zajedno sa onim drugima koji su takođe pobijeni podmetnuo požar u Rajhstagu.

Rašer šalje celo brdo svojih novih izdanja.

Rabener iz Berlina lepo piše o *Putovanju preko mora* i *Tristanu* i najavljuje svoju novu knjigu.

Pisao dr Fajtu — Berlin.

Postaje već zabrinjavajuće što tako dugo nema decembarske sveske *Neue Rundschau*.

Četvrtak, 6. XII 34.

I nadalje blago, otužno i sumorno vreme. Radio. Sa K. u letnjem kaputu u šetnji.

Stigao je *Rundschau*, pored toga i mnoge knjige.

Na čaju kod gospodina Sonderegera u Kisnahtu. Emigranti iz štraserovog fronta, sa čudnim idejama o jezuitizmu kao spiritus rector-u hitlerizma. Sondereger mi je dao jedan broj časopisa *Deutsche Revolution*, u kojem me Štraser, na osnovu pisma koje sam 1915. uputio redakciji *Svenska Dagbladet*, predstavlja kao istinskog tvorca ideje o „3. Rajhu". Sa

Sonderegerom, koji je sa simpatijama pisao o Eriki, porazgovarao o raznim stvarima u vezi sa Švajcarskom.

Pismo bračnog para Lipman, Berlin, i brojevi *D. A. Z.* o slučaju Furtvengler koji ima šire posledice. U toku je neka vrsta muzičke pobune, koja se na dobro nemački način slaže sa protestantsko-religioznom pobunom. Pismo nacionalsocijalističkog kulturbunda redakciji *D. A. Z.* odiše bezdanom glupošću, drskošću i sirovošću. Isto tako i Rozenbergova razmatranja u *Völkischer Beobachter*.

Odvezli smo se do „Korzoa" i uživali smo u varijetetskom programu veoma visokog kvaliteta.

Subota, 8. XII 34.

Juče sam bio veoma umoran. Naveče je

stigla Erika na dva dana, razgovarao s njom u trpezariji.

Danas sam odmorniji. Posle rada išao sa K. u šetnju: veoma živopisno maglovito vreme sa povremenim čisto plavim nebom i čudesno pastelnim bojama u šumi i u slobodnom prostoru.

Ručak sa Erikom i Gizeovom. Pročitao jednu izuzetno frapantnu i veoma lepu Kelerovu pesmu, koju E. sada recituje u svojoj „Pfeffermühle", i koja kao da aludira na Hitlerovu Nemačku. Šaljem je Bertramu. — Posle čaja diktirao više pisama.

Naveče sam Eriki i Gizeovoj u mojoj sobi pročitao veći odlomak iz Josifa: tri poglavlja posle scene u vrtu sa urmama. Bile su oduševljene.

Nedelja, 9. XII 34.

Juče je opet bilo veoma kasno. Teško sam zaspao, uzeo pola fanodorma. Danas sam opet radio. Poteškoće sa kompozicijom i nedoumica da nije ovo što je trenutno u procesu nastajanja suvišno. U osnovi, ja od toga ne očekujem mnogo. Moja sklonost da zavlačim, da sebi uvek nanovo stavljam prepreke pred ono „pravo”.

Gusta magla. Išao sa K. u jednočasovnu šetnju po magli. Juče smo za vreme šetnje razmatrali naše „prilike”. Još uvek se naš godišnji budžet kreće između 30 do 40 000 franaka u odnosu na 50—60 u Minhenu. Međutim, po svoj prilici će ta suma naredne godine biti pokrivena novim prihodima, tako da „supstanca” neće morati biti dirnuta ili barem neće u znatnijoj meri morati da se dira.

[...]

Na ručku mladi Heht, Bazel student. K. sangvinična nada i razuman zahtev za skorim krajem režima u Nemačkoj. Danas je tamo dan „solidarnosti” i skupljanja zimske pomoći, pa su za tu priliku Gering i Gebels „lično” izišli na ulicu. Solidarnost! Ne nedostaje, očigledno, još puno pa da ona postane kompletna *protiv* režima. Pitanje Sarske oblasti i njen ishod su nejasni. Ali kada bi otpala spoljnopolitička napetost, kada ona više ne bi odvraćala pažnju od drugih problema, usredsređujući sve snage na „nacionalne" zadatke, onda bi utoliko verovatnije došlo do žestokih unutrašnjih potresa i eksplozija. Do toga će u svakom slučaju doći, samo da li će samim odbacivanjem sna o svetskom vođstvu putem jednog novog pogleda na svet biti učinjen kraj svemu onome što još danas ispunjava glave „intelektualaca"? Ja sebi još za dugo ne mogu

da predstavim nacionalno priznanje o preturenoj zabludi. Ustrojstvo spoljnog sveta, stanje demokratije malo ide tome na ruku.

Pisao Hileru, Prag.

Juče sam čitao predavanje Hamburgerove[1080] o Josifu, a večeras sam dugo, sa zanimanjem i nedoumicama, čitao Blohovo *Nasleđe ovog vremena*[1081].

Ponedeljak, 10. XII 34.

Ispravljao ono što sam napisao u poslednje vreme; pokušaj podele; poteškoće, zastoj.

Sa K. u šetnji i nas dvoje smo sami ručali.

Mnogo pošte: u vezi sa januarskim putovanjem, od Liona, od dr Bauera sa predlogom da ponovim bazelski govor u

Lucernu. Stigla je knjiga *Modern Fiction*, sastavljena od lekara Kolumbijskog univerziteta, u kojoj ima i studija o mojim knjigama, posebno o *Josifu*.

U pola 5 pili čaj, a zatim smo K. i ja išli u bioskop „Scala", gde smo videli jedan veoma sadržajan žurnal i jednu dobro režiranu komediju.

P. Ajsner[1082] piše u *Prager Presse* o češkom izdanju *Josifa*. Očigledna je i jasna njegova ljubomora kao prevodioca i možda je ona i opravdana.

Vest da je i R. Štraus[1083], iz solidarnosti sa Furtvengle-rom, podneo ostavku na položaj predsednika Muzičke komore.

Utorak, 11. XII 34.

Završio poglavlje „Beknehons”[1084]. U poseti američko-holandski agent Fles, sa kojim smo prošetali. Dogovor o objavljivanju *Putovanja preko mora* na engleskom. Podsticaj za jednu „short story” za Ameriku.

Posle čaja napisao nekoliko pisama rukom.

U jednočasovnoj večernjoj šetnji.

Posle večere moderna muzika iz Muzičke dvorane. Hindemitov koncert za violu dobio je demonstrativan aplauz. Kineske pesme od Andreje sa znalačkom orkestracijom, slikovito, ali bezlično.

U Minhenu kola glasina da mi je Gulbranson[1085] poslao svoju knjigu sa posvetom i da sam je ja poslao natrag sa zahtevom da povuče svoj potpis; protest zbog Vagnera. — K. oca uzdižu u klubu

„Allotria”[1086] zato što je odbio zahtev režima da da svoj potpis — uzdižu ga verovatno oni koji su svoj potpis dali.

Sreda, 12. XII 34.

[...] Ujutru nisam čuo na jedno uvo. Začepljenje sekretom.

Pripreme za prelazno poglavlje o vremenu.

Poseta mladog Hamburžanina i izbeglice iz Nemačke — Šarpfa. Šašav. K. me je večim delom oslobodila ove posete.

Prošetao samo nekoliko koraka.

Svakojake pošte. Vredna pomena je karta od Rabenera, koji je pet puta pročitao „Potifara". Veoma lepo pismo od Heršelmana iz Minhena, puno lepe privrženosti. Posle čaja

sa K. do ušnog lekara koji mi je otčepio uvo.

Kiša. Pisao Lionu.

Naveče čitao knjigu *Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus*[1087] koja je danas prispela. Poneko zanimljivo razjašnjenje.

Četvrtak, 13. XII 34.

Počeo da radim na novom poglavlju (prolazak godine)[1088].

Pisma od Šikelea i Mejer-Grefea (o *Putovanju preko mora*). Š. je poslao svoju knjižicu o Lorensu sa posvetom „iz nedoglednog izgnanstva”. Lako moguće.

U šetnji kroz šumu sa K.

Popodne spavao.

Posle čaja pisao Hajnrihu za Nicu.

Dr Hajns se telefonski javio iz Minhena. Moja „stvar" je, kaže, u stvari već odlučena i navodno će još pre Božića biti okončana, samo što se iz *Nationalzeitung*-a saznalo da sam postao švajcarski državljanin, što još brzo mora biti demantovano. To što sam potpisao članak o Osijeckom, to ništa ne mari. Hajns se nada da će uskoro moći doći na dogovorenu flašu šampanjca. — Gluposti, ali zaista bih se osećao slobodniji i mirniji kada bi se situacija sredila i kada bih opet bio u posedu svog nameštaja i svojih knjiga.

Sa K. u pozorište, gde smo videli jedan mestimično komičan ali u celini isprazan komad sa pevanjem od E. Horvata[1089].

Na povratku gusta magla. Čaj sa Medi, koja je sa svojim razredom bila na večernjoj sedeljci kod svog veroučitelja, teologa Brunera[1090], protivnika Barta. Prenosi pozdrave.

Petak, 14. XII 34.

Juče teško i kasno zaspao, uzeo fanodorm. Danas sam međutim čilo radio.

Sa K. u šetnji preko Ičnaha.

Posle ručka čitao novine i *Das Tage-Buch*.

Posle čaja diktirao pisma: uglavnom preporuke knjiga za *Nationalzeitung*.

U večernjoj šetnji.

Posle večere sam sa K. čitao časopise:

simpatični nedeljnik *Das Reich*[1091], koji u Sarbrikenu izdaje princ Levenštajn. U *Neue Deutsche Blatter* lepa recenzija Klausovog romana[1092] od K. Kerstena[1093].

Furtvengler se navodno nalazi pod policijskim nadzorom: uzeli su mu pasoš. Danas je stigla vest da je morao da se obaveže da godinu dana neće dirigovati u inostranstvu i da je potpisao izjavu lojalnosti režimu. Niti ga žalim niti mu se divim, kada je mogao da sedi u državnom savetu dželata Geringa pored takvih besnih pasa kao što je Štrajher.

Kraus[1094] je iz Beča otišao za Berlin. U Beču je zbog njega došlo do pozorišnog skandala, tako da je i policija morala da interveniše. Onamo je Vajngartner[1095] pozvan.

Najbedniju ulogu igra R. Štraus, koji je Gebelsu, povodom „govora o kulturi" ovog lažljivca, poslao telegrafsku čestitku sa pozdravom „Heil Hitler”. Šta se zbiva u tim glavama?

Protiv Hindemita je upotrebljen izraz „marksistička muzika". Uvek nanovo mi se čini fantastičnom sama pomisao da je taj malograđanski idiotluk mogao da dođe do apsolutne političke i društvene moći, da se jednom za svagda izjednači sa „Nemačkom" i da parališe svaki otpor.

Subota, 15. XII 34.

Kišovit dan. Dalje na poglavlju o vremenu. Nisam izlazio. Mnogo pošte, većinom beznačajne, ali dirljivo pismo gospođe Fosler, koja za božić želi svom mužu da pokloni moje knjige i za tu priliku želi jednu posvetu. Pisala

je i Macuketijeva. Bertram je poslao prvo izdanje Platenovih pesama u znak uspomene na njegovog prijatelja Gleknera.

Popodne sam napisao srdačno pismo Heršelmanu a zatim sam malo prošetao.

E. Ludvig je po nalogu onog pomalo fantastičnog desničarskog opozicionog političara poslao kopiju jednog izveštaja ili memoranduma iz Nemačke: o Hitlerovom duševnom stanju, o ultra carističkim merama bezbednosti, o tajnim akcijama radi uspostavljenja jednog stravičnog „direktorijuma” Papen-Disterberg-Makenzen. Utisak je sumnjiv i jadan. Ali trulež sistema osećaju zacelo i malo tuplji nosevi i čak ni „pobeda” na Saru neće mnogo izmeniti stvari. Obimna akcija razoružanja SS-odreda na pritisak vojske. —

Uveće gosti: Bajdlerovi i gospođa Gujer-Studer sa mužem. Na početku sam bio svež, a onda umoran i nestrpljiv.

Nedelja, 16. XII 34.

Nešto vedrije vreme. Ostao do 9 časova u krevetu. Zatim sam malo radio na poglavlju u kome se predočava poegipćivanje Josifa.

U šetnju kroz šumu sa K.

Posle ručka čitao veoma pametnu knjigu K. Manhajma[1096]. On je bio profesor u Manhajmu a sada je u Londonu.

Posle čaja diktirao pisma, između ostalog i Lagerlefovoj poradi Hamburgerove.

Zatim pisao pisma rukom. Upisao posvetu u Sabr. dela za Foslera.

Posle večere malo muzike. Zatim čitao Platenove pesme i komentar „Tore".

Obavio gomilu prepiske, kao u minhenskim danima.

Noću je stigla Erika.

Napolju kiša.

Ponedeljak, 17. XII 34.

Uradio jednu stranicu. Po tmurnom, olovnom nebu sam malo prošetao; pri tome loše raspoložen, sklonost ka strahu od prostora.

Na ručku Erika i Gizeova. O njihovom uspehu u Burgdorfu itd., gde im je bilo dopušteno da nastupe. —

E. je u 3 časa otputovala za Prag, dalek put koji i nama predstoji. —

Čemberlen izjavljuje: „Hitlerov režim uhvatio je u Nemačkoj dubokog korena; ne verujem u njegov nestanak". Opasno. —

Pisma od Rajzigera, Auernhajmera, Lesera koji piše o poglavlju u *Rundschau*.

Posle čaja sa K. u novi bioskop „Urban". Film o Eskimima koji je na mene, iako sam bio nervozno zastrašen, što je verovatno bilo uslovljeno stomačnim tegobama, ostavio snažan utisak. Izvanredni snimci lova na morske pse i irvase, fantastične borbe s jednim vukom. Čarobno lep glavni akter, jedan mladi Eskimo-lovac dečje lepote.

Utorak, 18. XII 34.

Posle velike premorenosti sinoć, noćas sam dobro i izdašno spavao. A ipak sam danas za vreme rada bio nekako uznemiren i nespokojan, kao što opet sve više zapažam sklonost ka nervoznom strahu, čemu zacelo ide na ruku ovo tmurno vreme.

U podne sam sa K. išao u šetnju kroz šumu. Kada smo izbili na proplanak, ponovo smo došli na naš plan o gradnji kuće.

K. je otišla na čaj kod spisateljice gospođe Vazer.

Obavio sam jedan deo prepiske rukom, pisao sam iz-među ostalog Fidleru, Auernhajmeru, Hajzeu.

Još sam malo čitao Majerovu[1097] knjigu o Izraelićanima.

Na večeru su došli Bermanovi, koji su tu na proputovanju. Veče je prošlo u razgovorima o nemačkim prilikama. Berman deli moju skepsu u pogledu jednog eklatantnog sloma režima. Verovatnije je da će doći do postepenog prestrojavanja. Lep preokret u Berlinu: očekuje se jedna „nedelja ubistava u Rajhu". — Bermanovi su doneli raskošnu bombonjeru u obliku korpice za ženski ručni rad.

Utešno je to što je došlo do opšteg okretanja leđa režimu, čak i kod onih koji su ga u početku oduševljeno prihvatili.

Roman mladog Rabenera, koji sam juče delimično pročitao, nesumnjivo je obdaren i ima izvesne veličine, ali „bi sve to trebalo malo izdići", a zavisnost od mene, koja ide sve do neobeleženih citata, toliko iritira da me otuđuje od mog sopstvenog dela. Učenici mogu da obezvređuju i da budu strašni.

Jedan mladi praški Jevrejin šalje neku vrstu rapsodije čovečanstva; ima u tome suviše bedno-ambicioznog kverulanstva koji naprosto vapije za tim da bude odbijeno.

Ponedeljak, 19. XII 34.

I danas sam, kao što se to često događalo u poslednje vreme, do 9 časova ostao u krevetu i tek sam u 10 časova počeo da radim, što baš ne svedoči o nekom radnom elanu. Ipak sam postigao uobičajeni kvantum.

Sa K. malo prošetao.

Pisma od Hajnriha, gospođe H. Brauer, Vitkovskog iz Ženeve, koji mi je za Božić poslao Morijakovu knjigu, i od Lale Pringshajm[1098] sa japanskom svilenom maramicom.

Nervno stanje prilično loše i potišteno. Posle ručka sam pisao Rabeneru o njegovoj knjizi.

Večernje društvo kod Flajnerovih na Ciriškom bregu, sa majorom dr Brunerom i jednim medicinarom i njegovom ženom. Kao i obično, na početku nisam bio u lošoj formi, ali sam se posle do boli zamorio. Pri tome sam veoma zahvalan na simpatijama ovih ljudi, posebno oficira Brunera i samog Flajnera, koji je sa oduševljenjem govorio o predratnom Hajdelbergu, gde je proveo 10 godina. — Razgledanje moderne i udobne kuće.

Svežije i vedrije vreme. Atmosfera miriše na sneg.

Četvrtak, 20. XII 34.

Dugo sam spavao. U 10 časova sam, pošto

sam se okupao, doručkovao u krevetu. Zatim sam malo radio. Izašao sam samo na nekoliko koraka. Na ručku Gizeova. Posle je stigao Klaus, koji je konačno dobio svoju pasošku vizu koja mu je dugo bila uskraćena zbog njegovog putovanja u Moskvu. Svetski strah pred komunizmom je apsurdan. U Francuskoj: „Vous êtes écrivain comme votre papa? Tout s'arrangera.. ." To je jedino. — Posle čaja išao dole u mesto na šišanje.

Kudenhov[1099] šalje svoju knjigu *Europa erwacht*. Bonijer preuzima *Putovanje preko mora* za svoj časopis i plaća 250 kruna.

Krakauer[1100] prihvata predloženi naslov za svoj roman: *Društvo*. Pri tome sam ga samo prelistao...

Petak, 21. XII 34.

Setno tmuran i kišovit dan koji se prilično teško podnosi. [...]

Izašao malo pred kuću dok se K. nije vratila sa sinovima iz grada. Popodne je još jednom išla u grad radi određenih kupovina.

Na čaju je bio dramaturg Hiršfeld, koji je pričao o Moskvi, i gospođa Gize.

Pisao u Beč menadžeru. — Rajziger, kojeg smo zvali da dođe, najavljuje svoj dolazak za ponedeljak.

Čitao *Fausta*.

Subota, 22. XII 34.

Dobro sam spavao. Vedro i svežije vreme. Radio sam, pa sam se onda sa K. odvezao u grad, gde smo obavili kupovinu božićnih

poklona za nju: torbicu i novčanik, lampu, stolić za pisaću mašinu. Uz put smo posetili Tenenbauma u vezi sa poslovnim stvarima. — Sa zakašnjenjem stigli na ručak.

Posle ručka čitao novine.

Pisma od Brila, Mejer-Grefea (o „Prodaji Josifa"), Frankla (zbog praškog radija) i jednog grafičara iz Montanjole, koji bi želeo da napravi jedan crtež. Zapažam da mi sve više smeta ako neko, obraćajući mi se pismom, omaši u tonu. — Rašer mi je za Božić poslao lepo ilustrovano izdanje Don Kihota.

Popodne sam pisao Brilu, kojeg sam obavestio o januarskom putovanju, i zatim sam još malo prošetao.

Sinoć sam još pre nego što sam zaspao dovršio čitanje Ljeskovljeve porodične hronike.

Nastavljam sa čitanjem *Fausta*, zbog jezičkog podsticaja.

Preko dana nisam bio lišen nervozne utučenosti i melanholičnog raspoloženja.

Nedelja, 23. XII 34.

Bolje raspoložen, iako sam kasno zaspao. Radio dalje na egipatskoj godini. Pisma od Rabenera, F. Bleja[1101] (Majorka) i gospođe Fišer, koja šalje spomenicu za S. Fišera.

Sa K. i Medi u šetnji. Noću je bilo mraza, preko dana je temperatura opet bila preko nule i bilo je kaljavo.

National-Zeitung **šalje preporuke knjiga.**

Čitao u rukopisu jedan Klausov članak protiv identifikacije homoseksualnosti i fašizma. Problematično.

Na čaju onaj dr Fišer, kojeg smo prvi put videli u Luganu: veliki politički referat, koji je i pored sve rezerve sa kojom sam ga slušao,

imao nečeg osvežavajućeg i ohrabrujućeg.

U večernjoj šetnji. Kada sam se vratio, stigao je Golo, po kojeg je K. išla na cirišku železničku stanicu.

Posle večere sam za K. i sinove čitao poglavlje „Josif govori pred Potifarom”.

Ponedeljak, 24. XII 34.

Posle dobro prospavane noći radio dalje na poglavlju o egipatskoj godini. U podne sam sa Klausom i Golom bio u šetnji kroz šumu, pri čemu smo vodili prilično živ razgovor.

Za ručak su stigli Erika i Rajziger. Pokvareno raspoloženje: ispostavilo se da je lepi mladi ovčar, koji je trebalo da bude vrhunac darivanja, pobegao Bibijevom krivicom. Neprijatna stvar. K., koja se vraćala

iz stotinu kupovina, morala je da bude dočekana tom vešću.

Pisma od Hercove, Hermana-Najsea, praškog agenta, Joh. R. Behera, koji piše u vezi sa jednim pariskim kongresom pisaca, i od nekog nepoznatog.

Ručak i kafa sa Erikom i Rajzigerom. Erika je pričala o svom boravku u Pragu.

Cela se kuća uskomešala, kićenje lepo izrasle jelke i postavljanje stola za darivanje u predvorju.

Utorak, 25. XII 34. Prvi dan Božića.

Juče popodne sam obavio prepisku u vezi sa januarskim putovanjem i pisao sam gospođi Fišer. Zatim sam se obrijao, došli su Gizeova i Rajziger, pevale su se pesme u Medinoj sobi u

mraku, pri čemu su nas deca pratila, i onda smo stupili u halu sa osvetljenim božićnim stablom. Prostorija je podesna naročito za ovakve svečane prilike, K. se mnogo trudila i puno je postigla: osobeno bajan i čaroban utisak mnogih novih i lepih darova je bio fantastičan. Rajziger je bio lep i solidno obdaren, deca su bila srećna, i Gizeova je sve darivala. Stolić za čaj i stona lampa, kojima sam darovan, predstavljaju lepe priloge mojoj lagodnosti, da ne govorim o mnogim drugim korisnim sitnicama; Hercova je darovala jednu malu lampu za čitanje i dasku za trpezarijski sto.

Večeralo se pri svetlosti sveća za izvučenim i ukrašenim stolom i pio se šampanjac. Policija je javila da je pas dolutao do neke kuće iza Ičnaha i da treba doći po njega, što je Bibija veoma obradovalo. Lepo cveće od A. M. Švarcenbah, i jedna flaša bombona od

Tenenbauma. Posle večere smo isprobali nove ploče, Bramsovu 4. simfoniju pod vođstvom Valtera, odličan zvuk. Za stolom se zabavljali sa jednom igrom učetvoro — „Vođa” — koju je Kurcova poslala deci, u kojoj inače ima jezivih slika. Tokom večeri sam većim delom bio vedar i raspoložen i tek me pri kraju spopao nemiran umor. Razišli smo se u pola 1. Rajziger se vratio u gostionicu „Sunce”.

Danas sam ustao u 8 i petnaest i doručkovao sa K. i najmlađima. Pojeo sam komad božićnog kolača. — I nadalje hladno i maglovito. Prošle noći sam imao osećanje kao da sam prehlađen, ali sam to prevladao tokom sna.

Prepodne sam pisao Rašeru, Hercovoj i dr.; nisam radio.

Stigao je pas, jedna lepa životinja; još je

uvek veoma zbunjena i zastrašena. Vodili smo ga u podne u šetnju kroz šumu, u kojoj su pored K. bili i Rajziger i mali.

National-Zeitung **je doneo Hartungov članak**[1102] **o** ***Josifu*****.**

Posle ručka su deca izvela jednu Bibijevu kompoziciju za violu i klavir.

Pišem s novom lampom na stolu; daje lepo svetlo.

Popodne sam diktirao pisma i onda sam malo prošetao.

Svečana večera, za trpezom nas je osmoro. Posle toga smo igrali pogađalice i bilo je puno smeha, sve do ponoći.

Sreda, 26. XII 34. Drugi dan Božića.

Ustao sam u pola 9 i doručkovao sa K. i decom. Radio sam dalje na poglavlju o vremenu (Amenhotep III). U podne išao u šetnju sa K., Rajzigerom i Bilom.

Posle ručka čitao neobičan nov bečki časopis *Die Erfüllung*, katolički orijentisan i prijateljski raspoložen prema Jevrejima.

Popodne smo se svi sa dvoje kola odvezli za Cirih da pogledamo film „Kraj jedne ljubavi" sa Paulom Veseli. Bioskop je bio dupke pun. Dijalozi su bili smešno nezgrapni (istorijski: udaja Marije Lujze za Napoleona, Meternih-Grindgens). Snimci delom izvrsni. Veselijeva dražesna. Konstatovali smo izvesnu sličnost sa Medi. U celini, jedno pomalo postiđujuće zadovoljstvo.

Naveče se pio šampanjac i slušala se

Bramsova muzika. Bil je bio u predvorju, još uvek strašljiv.

Četvrtak, 27. XII 34.

Ustao u 9 časova. Dvoje najmlađih otputovalo za St. Moric na skijanje.

Nešto malo radio u prisustvu Bila, koji treba da se navikne.

K. je išla po Rajzigera, koji se iz gostionice seli ovamo. Išli smo po vlažnoj magli u šetnju.

Mnogo pošte.

Na ručku gospodin i gospođa prof. Vazer i prof. Singer iz Berna. Posle smo posedeli u predvorju koje s izuzetkom božićnog drveta ima opet svoj raniji normalan izgled.

K. majka piše o neobičnom susretu sa Knapertsbušom posle predstave u operi, sa srdačnim stiskom ruke... Čudesno i zbrkano mora biti u duši tih ljudi.

Posle čaja sam svojeručno obavio jedan deo korespondencije i zatim sam išao da bacim pisma i karte u poštansko sandučе.

Naveče smo posedeli u predvorju i ja sam K.,Razigeru, Eriki, Klausu i Golou čitao poglavlja: Amun gleda popreko na Josifa”[1103] i „Beknehons”.

Hrabar napis A. M. Švarcenbahove o „Pfeffermühle” u *Züricher post*.

Petak, 28. XII 34.

Radio malo na romanu („Hebsed”). U podne sa K. i Erikom na ručku kod Rajfovih;

priličnо dosadno.

U *Tage-Buch*-u okrepljujuće-optimistički članak Švarcšildov o raspadu nacističkog režima.

Posle čaja pisao poštanske karte: Kudenhovu. Buriju, dr Hesbergu[1104] iz Esena, koji se javio iz Arose.

Bio u šetnji od 7 do 8 po gustoj magli.

Naveče posedeo sa Erikom i Klausom; slušali Čajkovskog. Došla je Ana-Marija Švarcenbah, jako je izmršavila. Dolazila je iz Berna sa neke akcije protiv „frontista", izgladnela. Erika ju je okrepila jajima i čajem. — Kasnije je pristigao i Rajziger, koji je bio pozvan kod prof. Freja. Razgovor o situaciji u Nemačkoj i njenoj finansijskoj nevolji.

Englezi poriču mogućnost drugog referenduma o Sarskoj oblasti. Manjina protiv Hitlera teško da će biti od nekog većeg značaja.

Nemačka vlada demantuje vesti o hapšenjima i streljanjima. Onih stotinak hapšenja navodno nemaju nikakve veze sa unutrašnjopolitičkom situacijom. Valjda sa homoseksualnošću? A bilo ih je jednom već tri stotine.

Subota, 29 XII 34.

Ustao u 8 časova, neispavan, umoran. Krenuo samo „pedalj” dalje.

Sam sa Bilom u šetnju kroz šumu.

Hercog, koji se vratio iz Sarbrikena, optimistički raspoložen; smatra da su moguća prijatna iznenađenja.

Posle čaja diktirao pisma; jedno duže pismo gospođi Pankharst[1105], koja mi je naivno pisala o Nemačkoj i o miru pa sam joj otvorio oči u pogledu Hitlerovog režima. — Pisao Beheru u vezi sa pariskim kongresom pisaca.

Gizeova se opet doselila kod nas.

Navečе nam je Rajziger čitao zgodne scene iz svoje pripovesti o Mariji Stjuart.

Nedelja, 30. XII 34.

Malo radio (izlazak faraonov).

U šetnji sa K., Rajzigerom i Bilom kojeg sam pustio da slobodno trči uokolo i koji je počeo da se navikava.

Knjige i pisma. Jedan životopis Erazma, na latinskom i nemačkom. Otisci *Putovanja preko mora*. Duže pismo od Franka iz Londona: od ekranizacije *K(raljevsko) V(isočanstvo)* za sada neće biti ništa. Njemu je bolje.

Veoma toplo vreme, kao da je proleće, povremeno sunčano. Posle ručka smo u vrtu pili kafu.

Za čajem sam sa Rajzigerom razgovarao o padu Evrope, o fenomenu unakažavanja nekadašnjih pravih duhovnih i istorijskih pojava, kao što se to na primer pokazuje u Špenglerovom odnosu prema Ničeu i Šopenhaueru, kao i nacionalsocijalizma prema reformaciji. Čini se da se više ne radi o pravoj istoriji nego o podvaladžijskom i iskvarenom podražavanju, o lažnoj istoriji. Ono čega do sada, koliko ja vidim, nije bilo i što nije podražavanje, to je ono svesno odbacivanje

svih čovečanskih tekovina i vraćanje na ranija stanja, moralni anahronizam iz mržnje prema razumu i napretku (uglavnom odomaćen u Nemačkoj). Meni nije poznato da je u istoriji bilo nešto što bi se moglo uporediti sa ukidanjem ljudskih prava u berlinskoj Palati sportova od strane Gebelsa uz klicanje desetine hiljada ljudi.

Rajziger smatra da se suštinska pojava epohe sastoji u postepenom odvajanju od u osnovi mrtvih crkvenih institucija i postepenog stvaranja jedne slobodne religioznosti. —

Korespondencija, rukom. U večernjoj šetnji. Večera sa K., Rajzigerom i Golom. Posle smo sa zanimanjem slušali ploče „Majstora pevača". Prolog uz III čin je jedan veoma otmen komad. Kasnije razgovarao sa Rajzigerom o tajni delovanja nacionalsocijalističkih „učenja" na male ljude.

Možda se ona sastoji u tome da ovi time uopšte po prvi put dolaze u dodir sa samom mišlju, dakle u jednom elementarnom duhovnom delovanju. — Razgovarali i o budućim izgledima katoličke crkve, i ja sam joj pisao daleko veće šanse nego on. Ona u krajnjoj liniji u svojim rukama ima „duhovno” kao princip uljuđivanja da uteši niskost i skrši gordost.

Ponedeljak, 31. XII 34.

Poslednji dan druge godine van Nemačke — čudno. Glava mi je za vreme rada bila teška i posle sam bio veoma umoran. Stiglo je svakojake pošte, između ostalog i Šikeleova pošiljka jednog starog izdanja Frajligratovih[1106] pesama kao novogodišnji pozdrav.

U podne smo išli kod Oprehtovih, koji su nas sve, uključujući i Rajzigera i dr Landshofa

koji je stigao iz Davosa, pozvali na ručak. Lepa stara kuća, prijatno posluženje.

Posle smo još obavili neke kupovine. Bio sam umoran, pa sam se jedan sat odmarao. Na čaju je, pored ostalih, bio i dr Landshof.

K. je veliki optimista u pogledu daljeg političkog razvoja, pri čemu taj svoj optimizam zasniva na vestima iz Sarske oblasti (Hercog) i iz Nemačke, gde je propast očevidna i gde nesumnjivo predstoji bliski prevrat. Daj bože. Ni ja ne sumnjam u to da razularenost sve više uzima maha u partiji, ali sumnjam u to da je „pokret" — i izvan Nemačke — stvarno već „izgoreo" i u to da će od njega dići ruke.

Bolestan, tegobe sa crevima, loše stanje sa nervima. Više nisam izlazio, pošto je još i padala kiša. Čitao u stolici, pogledao sam knjigu Brauerove[1107], ali ne mogu, iz

odbojnosti prema svemu nametnutom, sebe da prisilim da je pročitam. Šikele je lepo izabrao stihove Frajligrata.

> **„Mir ist, als müßt' ich auch von hier**
> **Den Stab noch in die Weite setzen;**
> **Als würden auch aus Tells Revier**
> **Die Launen dieses Spiels mich hetzen.**
>
> **[Čini mi se kao da ću i odavde**
> **Morati da krenem dalje;**
> **Kao da me i iz Telovog kraja**
> **Gone ćudi ove igre!]**

NAPOMENE:

Priređivač Dnevnika Tomasa Mana, Peter de Mendelson, dao je u okviru svojih NAPOMENA veoma opširna obaveštenja i objašnjenja o ličnostima i događajima koje Tomas Man pominje. I pored sve svoje zanimljivosti, ta objašnjenja su ipak morala biti prilagođena našem čitaocu, pogotovo tamo gde ona našem čitaocu nisu neophodna. Tako je priređivač, kada god mu je to bilo moguće, ukazivao na određena mesta u Sabranim delima Tomasa Mana, na kojima se mogu naći dopunska objašnjenja o pojedinim ličnostima. Ta mesta, kao i beleške, odnosno napomene da se o nekim ličnostima nije moglo doči do potrebnih podataka, ovde su izostavljena.

T. B.

1933

15. 3. 1933.

[1] *Nikiševi*: Artur Filip Nikiš (Arthur Philipp Nikisch, 1889—1968), sin dirigenta Artura Nikiša, administrativni pravnik u Drezdenu, kasnije profesor radnog prava na više nemačkih univerziteta, oženjen operskom pevačicom Gretom Merem-Nikiš; od 1922. u prijateljskim odnosima sa T. Manom koji im je često dolazio u goste u Drezden.

[2] *Surkamp*: Peter Hajnrih Surkamp (Peter Heinrich Suhrkamp, 1891—1959), isprva učitelj, posle urednik u novinsko-izdavačkoj kući Ulštajn (Ullstein), Berlin, 1932. godine ga je izdavačka kuća S. Fišera postavila za urednika mesečnog časopisa *Die Neue*

Rundschau. Narednih godina je u izdavačkoj kući zauzimao rukovodeća mesta i posle iseljenja Gotfrida Bermana Fišera preuzeo deo izdavačke kuče koji je ostao u Nemačkoj.

3 _Esej o Vagneru_: Patnja i veličina Riharda Vagnera.

4 _K._: Skraćenica koju je T. Man upotrebljavao za ime svoje supruge Katje, rođ. Pringshajm (Pringshetm, 1883).

5 _Udruženje pisaca_: Sindikalna interesna zajednica nemačkih pisaca — „Schutzverband deutscher Schriftsteller” — osnovana 1909. godine. Godine 1933. je „glajhšaltovana” i priključena nacionalsocijalističkoj organizaciji pisaca — „Reichsschrifttumskammer". T. Man je bio član uprave mesne grupe grada Minhena.

[6] *Erika*: Erika Julija Hedvig Man-Odn (Erika Julija Hedwig Mann-Auden, 9.11.1905 — 27.8.1969), najstarija čerka T. Mana, najpre glumica, kasnije novinarka, kulturno-politička publicistkinja i spisateljica, 1925—1928. udata za režisera i glumca Gustafa Grindgensa, od 1935. za engleskog pesnika Vistena Odna. Objavila sedam dečjih knjiga, pisala tekstove za svoj kabare „Die Pfeffermühle”. U poslednjoj deceniji života njenog oca bila njegov stalni pratilac na predavačkim turnejama i pomagala mu u radu. Priredila izbor iz prepiske T. Mana u tri knjige. Objavila knjigu Das letzte Jahr. Bericht über meinen Vater (1965) — Poslednja godina. Izveštaj o mom ocu. — Erika Man je 1.1.1933. sa velikim uspehom pokrenula svoj literarno-politički kabare „Die Pfeffermühle” u Minhenu, koji je radio do kraja februara. 28.2. 1933. prešla u švajcarsku, ali se 12.3.1933. još jednom vratila

u Minhen, odakle je svoje roditelje preko telefona energično odvraćala od namere da se vrate. Narednog dana je došla kod svojih roditelja u Arosu.U porodici su Eriku Man od milošte zvali Eri.

[7] *Šarnagel*: dr Karl Šarnagel (Dr. Karl Scharnagel, 1881—1963), minhenski komunalni političar, pripadnik Bavarske narodne partije. 1925—1933. gradonačelnik Minhena, po dolasku nacionalsocijalista na vlast odmah smenjen. Dobro se poznavao sa T. Manom i prilikom oficijelnih svečanosti u čast 50. rođendana T. Mana u minhenskoj Gradskoj kući jedan od govornika.

[8] *Levenštajn*: Dr Karl Levenštajn (Dr Karl Löwenstein, 1891—1973), ugledni minhenski advokat i privatni docent na Minhenskom univerzitetu, emigrirao 1934. za SAD, gde je na Jelskom univerzitetu bio profesor državnog

prava.

[9] *Gospođa Gize*: Minhenska glumica Tereza Gize (Therese Giehse, 1898—1975), intimna prijateljica Erike Man i njena glavna saradnica u kabareu „Die Pfeffermühle". 12. marta 1933. izbegla za Tirol i odande za Švajcarsku.

[10] *Rajziger*: Pripovedač i prevodilac Hans Rajziger (Hans Reisiger, 1884—1968), preko kojeg je, između ostalog, T. Man upoznao delo V. Vitmena. Poznavali su se od 1913. i Rajziger je spadao među najintimnije i najdraže prijatelje T. Mana i cele njegove porodice. Živeo je skromno i povučeno u jednom hotelu u Zefeldu (Tirol), ali je često navraćao i ostajao u domu T. Mana, kojeg je ponekad pre 1933. godine pratio na njegovim turnejama.

[11] *Medi*: Elizabeta Veronika Man-Borgeze (Elisabeth Veronika Mann-Borgese, rođ. 24. 4. 1918), nazvana Medi, treća i najmlađa ćerka T. Mana, spisateljica, piše na engleskom jeziku. Udala se za italijansko-američkog istoričara i istoričara književnosti Đuzepea Antonija Borgezea (Giuseppe Antonio Borgese, 1882—1952), profesora Univerziteta u Čikagu i vratila se s njim 1950 u Italiju. Ima dve ćerke i naizmenično živi u Italiji i u SAD. U vreme kada T. Man piše svoj dnevnik išla je još u Minhenu u školu i upravo je doila na skijaški izlet kod svojih roditelja u Arosu.

[12] *Pošingerštrase*: Kuća u Poschingerstr. 1, kraj Hercofparka u Minhenu, koju su u porodici kratko zvali Poši (Poschi) ili »das Kinderhaus”; T. Man ju je sazidao 1913/14. Kuću je napustio 11. februara 1933, kada je poiao na predavačku turneju sa predavanjem o Vagneru, ne sluteći da se više neće u nju vratiti.

[13]*Verfelovi*: Pripovedač, liričar i dramatičar Franc Verfel (Franz Werfel, 1890—1945) i njegova supruga Alma Maler-Verfel (Alma Mahler-Werfel, 1877—1964), udovica Gustava Malera.

[14] *Mario*: Novela T. Mana *Mario i mađioničar*, u kojoj italijanski fašistički režim podvrgava otvorenoj kritici. Talijanski prevod se pojavio tek 1945.

[15]*1. april*: Važnost pasoša T. Mana isticala je u stvari tek 5. aprila 1933.

[16] Dr Fajst: Dr Hans Fajst (Dr Hans Feist, 1887—1952), isprva lekar, bio od dvadesetih godina nadalje, kada su ga najstarija deca T. Mana upoznala u Berlinu, ugledan prevodilac sa italijanskog, francuskog i engleskog; između

ostalog prevodio Pirandela i Žila Romena. Kasnije se preselio za Minhen i bio prijatelj kuće T. Mana, u kojoj su ga zbog njegovog nejasnog i nebuloznog načina izražavanja šaljivo zvali „Magla”.

17 *V. Has*: Pisac i kritičar Vili Has (Willy Haas, 1891— 1973) pokrenuo je 1925. godine zajedno sa Ernstom Rovoltom nedeljni časopis *Die literarische Welt*, koji je vodio do 1933. i u kojem je T. Man dosta sarađivao. Pod pritiskom je morao da proda časopis i potom je emigrirao za Prag. odatle za Indiju, kasnije za London. O čemu se u ovoj prepisci radilo više se nije dalo utvrditi.

18 *Heler*: Teoretičar državnog prava i sociolog Herman Heler (Hermann Heller, 1891 —1933), profesor javnog prava na Univerzitetu u Berlinu i Frankfurtu na Majni. ubrzo posle pojave njegovog članka otpušten iz službe i

zatim otišao u Španiju, gde je još iste godine umro.

[19] ***Kesler*: Grof Hari Kesler (Harry Graf Kessler. 1868-1937), pisac, bibliofil i diplomata. Dugogodišnji predsedmk Nemačkog društva za mir, 1918—1921. Nemački ambasador u Varšavi svim silama se zalagao za jačanje Vajmarske republike i njenog internacionalnog položaja, autor prve biografije o Ratenau (1928). Autor znamenitih posthumno objavljenog dnevnika — Tagebücher 1918—1937 (1961). Njegov članak u martovskoj svesci časopisa *Neue Rundschau*: „Der neue deutsche Menschentyp” (Novi nemački tip čoveka).**

[20] ***„Corona"*: Literarno dvomesečno glasilo Corona koje su pokrenuli i izdavali Martin Bodmer i Herbert Štajner, Minhen i Cirih, izlazilo je od 1930. do 1943. i u njemu ima više priloga T. Mana. U tom časopisu se pojavio i**

njegov ogled *Geteov put kao pisca* (u februaru 1933).

[21] *Rukopis Joisfa*: Erika Man je, mudro sagledavajući situaciju, ponela iz Minhena rukopis još nedovršene treće knjige romana o Josifu, *Josif u Egiptu*, zajedno sa svicima beleški i sakupljene građe, što je T. Manu omogućilo dalji rad na delu. Prepisi prve dve knjige dela, *Priče o Jakovu* i *Mladi Josif*, već su se nalazili kod izdavačke kuće S. Fišer u Berlinu.

[22] *Zbirčica Bertramovih pesama*: Ernst Bertram, *Wartburg*. Ernsta Bertrama (Ernst Bertram, 1884—1957), germanistu, profesora Univerziteta u Bernu i autora znamenite knjige o Ničeu, T. Man je od 1910. godine ubrajao u svoje najprisnije i najintimnije prijatelje. Oni su se doduše već poslednjih godina postojanja Vajmarske republike u izvesnoj meri razišli i

Bertramove simpatije za nacionalsocijalizam, čiju bezočnost nije sagledao ili shvatio, dovele su do potpunog zahlađenja odnosa i na kraju do prekida prijateljstva. O odnosu T. Mana prema E. Bertramu svedoče njegova pisma: Thomas Mann an Ernst Bertram. *Briefe aus den Jahren 1910—1955*. Hrsg. von Inge Jens. Pfullingen 1960.

[23] *Hapšenje Falkenberga*: Oto Falkenberg (Otto Falckenberg, 1873—1947), od 1916. godine rukovodilac Minhenskog kamernog teatra i dobar znanac T. Mana, privremeno je bio uhapšen, ali je posle puštanja na slobodu sve do 1944. godine vodio svoj teatar.

[24] *Gerlih*: Fric Gerlih (Dr Fritz Gerlich, 1883—1934), minhenski katolički publicista. U svom 1931. pokrenutom glasilu *Der gerade Weg* (Prav put) vodio ogorčenu borbu protiv nacionalsocijalizma; 9.3.1933. u prostorije

njegove redakcije upali su SA-ovci, uhapsili ga i odveli u koncentracioni logor Dahau, gde je 1.7.1934. streljan.

[25] ***Arko*: Grof Arko-Valej (Graf Arco-Valley), ubica Kurta Ajznera.**

[26] ***H.*: Hitler.**

16. 3. 1933.

[26] ***Hana Kil*:(Hanna Kiel),istoričarka umetnosti i spisateljica. Prijateljica Erike i Klausa Mana. Živi danas u Firenci.**

[27] ***Frankovi*: Pripovedač i dramatičar Bruno Frank (Bruno Frank, 1887—1945) i njegova žena Elizabeta (Lizl, rođ. 1903),**

intimni prijatelji T. Mana i njegove porodice i do 1933. godine njihovi susedi kod minhenskog Hercogparka. Frankovi su napustili Nemačku na dan posle paljevine Rajhstaga (27.2. 1933) i najpre su pošli za Bison u Tesinu, gde je majka Lizl Frank, operetska diva Frici Masari (1882—1969) imala kuću.

[28] ***M.*****: Minhen.**

[29] ***Berman*****: Dr Gotfrid Berman (Dr. Gottfried Bermann, rođ. 1897), najpre lekar-hirurg; oženio se 1926. Brigitom Fišer, zvanom Tuti (1905), starijom ćerkom Manovog izdavača S. Fišera, napustio je svoj lekarski poziv i posvetio se izdavačkoj delatnosti, stupivši u izdavačku kuću S. Fišera. Godine 1928. preuzeo je vođenje poslova izdavačke kuće i na želju svog tasta svom prezimenu dodao je Fišer. S. Fišer, koji je narednih godina dosta poboljevao i brzo stario, postepeno se**

povlačio iz poslovnog života i u vreme nacionalsocijalističkog prevrata poslovi izdavačke kuće su se potpuno nalazili u rukama tada tridesetpetogodišnjeg dr Gotfrida Berman-Fišera. Berman-Fišer objavio je svoje memoare pod naslovom *Bedroht-Bewahrt. Weg eines Verlegers*, 1967, (Ugroženo — Sačuvano. Put jednog izdavača). Objavljena je i prepiska Tomasa Mana sa Berman-Fišerom: Thomas Mann, *Briefwechsel mit seinem Verleger Gottfried Bermann-Fischer 1932—1955.* 1973. — Istoriju izdavačke kuće obradio je Peter de Mendelson. — „S. Fischer und sein Verlag”, 1970.

[30] ***Gildendal i Pios*: T. Man je imao više danskih izdavača, najvažniji pak bili su Gyldendal/Nordisk Forlag i Jespersen og Pio u Kopenhagenu.**

[31] ***Ostergard*: Karl Ostergard (Carl**

Østergaard) tadašnji prevodilac T. Mana na danski jezik. Preveo je na danski *Čarobni breg* (1930) i potom tetralogiju o Josifu za istog izdavača.

17. 3. 1933.

[32] *Golo*: Angelus Gotfrid Tomas Man (Angelus Gottfried Thomas Mann, rođ. 27. 3. 1909), zvani Golo, drugi sin T. Mana, studirao filozofiju i istoriju i doktorirao kod Karla Jaspersa u Hajdelbergu. U vreme kada T. Man ovo beleži on se pripremao za diplomski ispit i nalazio se u Getingenu, odakle se na zahtev svojih roditelja vratio u napuštenu kuću u Minhenu da izvidi situaciju. Nemačku je napustio u rano leto 1933, radio je kao nastavnik u St. Klodu i Renu i zatim je bio saurednik časopisa *Mass und Wert*. U maju

1940. otišao je kao dobrovoljac iz Švajcarske za Francusku, gde je od strane Francuza bio interniran i u poznu jesen 1940. mu je uspelo bekstvo za SAD. Tamo je bio profesor na koledžima u Olivetu (Mičigen) i Klermonu (Kalifornija). Godine 1958/59. bio honorarni profesor na Univerzitetu u Minsteru, 1960—1964. profesor političkih nauka na Tehničkoj visokoj školi u Štutgartu. Otada živi kao slobodan pisac u Kilhbergu kraj Ciriha. Najznačajnija su mu dela: *Friedrich von Gentz, Geschichte einer europäischen Staatsmannes* (1974), *Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts* (1958), *Geschichte und Geschichten* (1961) i velika biografija Wallenstein (1971). Glavni je urednik novog izdanja *Propyläen Weltgeschichte* i od 1963. je saurednik časopisa *Neue Rundschau*.

33 *Njene roditelje*: Roditelji Katje Man, tajni savetnik profesor dr Alfred Pringshajm

(1850—1941) i njegova supruga Hedvig, rođ. Dom (1855—1942) živeli su tada u svojoj kući u Minhenu u Arcisštrase.

[34] *Ovlastiti Kurcovu*: Marija Kurc (Marie Kurz), koju su zvali Kirch ili Kirchen, radila je u kući Manovih u Minhenu, iz koje je uspela da spase deo porodičnog imetka.

[35] *Dr Rihter*: (Dr. Richter), vlasnik i direktor hotela „*Neues Waldhotel*" u Arosi.

[36] *Tagebuch*: *Das Tage-Buch*, liberalni kulturnopolitički nedeljni berlinski časopis, pokrenuo ga je 1920. Stefan Grosman a od 1922. ga je izdavao Leopold Švarcšild. T. Man je povremeno sarađivao u njemu. Kada je časopis zabranjen, L. Švarcšild je nastavio da ga izdaje u Parizu pod naslovom *Das Neue Tage-Buch*; izlazio je od 1933. do 1940. i spadao

u najuglednije, najbolje obaveštene i najuticajnije časopise nemačke emigracije.

37 *Weltbühne*: Die Weltbühne, levičarski orijentisan kulturnopolitički berlinski nedeljnik, pokrenuo ga 1905. Sigfrid Jakobson, a od 1927. uređivao ga Karl fon Ocijecki; posle zabrane izlazio u Pragu pod naslovom Die Neue Weltbühne. Jedan od glavnih saradnika časopisa u to vrcme bio je Hajnrih Man.

38 *Papen*: Franc fon Papen (Franz von Papen, 1879— 1969), desničarsko-konzervativni nemački političar i jedan od onih koji su Hitleru utrli put do vlasti, od juna do de-cembra 1932. kancelar Rajha, početkom 1933. u velikoj meri doprineo padu kabineta Šlajhera i 30. 1. 1933. ušao u Hitlerovu vladu kao vicekancelar.

18. 3. 1933.

[39] ***Šilings*: Kompozitor, dirigent i intendant opere Maks fon Šilings (Max von Schillings, 1868—1933) nasledio je 1932. godine Maksa Libermana na mestu predsednika Pruske akademije umetnosti. On je 15. febmara 1933. iznudio ostavku Hajnriha Mana na položaj predsednika Sekcije za pesništvo i sproveo drastično „glajhšaltovanje” „Pesničke akademije”.**

[40] ***Revers*: Cirkulamo pismo-upitnik koje je sročio Gotfrid Ben a predsednik Akademije Maks fon Šilings ga dostavio svim članovima Sekcije za pesništvo. Tekst je glasio: „Da li ste spremni, saglašavajući se sa izmenjenom istorijskom situacijom, svoju ličnost i nadalje da stavite na raspolaganje Pruske akademije nauka? Potvrdan odgovor na to pitanje**

isključuje svaku javnu političku delatnost uperenu protiv vlade i obavezuje Vas na lojalnu saradnju u rešavanju nacionalnih kulturnih zadataka koji na osnovu statuta spadaju u delokrug rada Akademije u duhu izmenjene istorijske situacije.” Na postavljeno pitanje trebalo je kratko da se odgovori sa Da ili Ne. Odgovor T. Mana od **17. 3. 1933. iz Lencerhajdea vidi pod 19. 3. 1933.**

[41] *Jakob Vaserman* (Jakob Wassermann, 1873—1934), prijatelj T. Mana još iz njihovih ranih, mladalačkih minhenskih dana. Ziveo je u Austriji i takođe je bio član „Pesničke akademije”. Najvažnija dela, sa kojima je svojevremeno postigao izvanredan uspeh: romani *Caspar Hauser*, *Das Gänsemännchen*, *Christian Wahnschaffte* i *Der Fall Maurizius*. Vaserman se u to vreme, teško bolestan, nalazio u jednoj bečkoj klinici.

[42] *Ljeskov, Nikolaj Semjonovič*: Ruski pripovedač kojeg je T. Man veoma cenio. Njegovu novelu *Pravedni* objavio je časopis *Corona* u svojoj martovskoj svesci.

[43] *Deblinov telefonski poziv*: Berlinski lekar i pisac Al-fred Deblin (Alfred Döblin, 1878—1957), koji je stekao slavu svojim glavnim delom *Berlin Alexanderplatz*, jedini je od prisutnih članova Akademije na sednici od 15. 2. 1933. energično protestovao protiv odluke da se Hajnrih Man ukloni sa mesta predsednika Sekcije za pesništvo. Deblin nije T. Mana cenio kao pisca i u nekoliko navrata se sa omalovažavanjem izrazio o njegovom stvaralaštvu, ali je po pitanju Akademije s njim zauzimao zajednički stav. On je za svaki slučaj bio napustio Berlin i u tom trenutku se, očekujući rasplet situacije, nalazio u Švajcarskoj.

[44] *Hauptmanovi*: Gerhard Hauptman (Gerhart Hauptmann, 1862—1946) i njegova supruga provodili su svake godine, s proleća, nekoliko nedelja u Luganu zajedno sa S. Fišerom i drugim prijateljima. Između Hauptmana i T. Mana postojali su, posle okončanja afere „Peperkorn", formalno dobri odnosi, ali T. Man u tom trenutku još nije znao da je Hauptman na Akademijin revers odgovorio sa Da i da će se prikloniti Hitlerovom režimu. **Vidi napomenu 4 uz 9. 5. 1933.**

[45] *Herbert Štajner*: (Dr Herbert Steiner, 1892—1966), urednik časopisa „*Corona*" i posle rata priređivač Sabranih dela Huga fon Hofmanstala.

[46] Kete Rozenberg (Käthe Rosenberg 1883 —1960), rođaka Katje Man i znameniti

prevodilac sa francuskog, engleskog i ruskog.

19. 3. 1933.

[47] *Centar*: Katolička partija centra.

[48] *„Nemačka akademija”*: Godine 1925. u Minhenu osnovana „Nemačka akademija za negovanje Nemstva u inostranstvu", kojoj je T. Man od samog početka pripadao.

[49] *Pen-klub*: Skraćenica za internacionalno udruženje pisaca — Poets, Essayists, Novelists, osnovano 1921. u Londonu. T. Man je pripadao nemačkom centru Pen-kluba od njegovog osnivanja 1926. godine.

[50] *Rotary-klub*: Internacionalno udruženje

poslovnih ljudi i pripadnika slobodnih poziva. T. Man, Bruno Frank i drugi minhenski pisci bili su članovi minhenskog Rotari-kluba od njegovog osnivanja, i T. Man je u nekoliko navrata držao predavanja za njegove članove.

[51] ***Komitet Društva naroda*: U okviru Društva naroda postojao je „Comité permanent des Lettres et des Arts”, kome je i T. Man pripadao.**

[52] ***Zbog mojih starih dnevnika*: T. Man je svoje dnevnike i druge poverljive papire čuvao u takozvanom „sefu" u predvorju minhenske kuće, od kojeg je ključeve bio poneo sa sobom.**

20. 3. 1933.

[53] *Mladi Kive*: zapravo Rudolf Kive (Rudolf Kieve), prijatelj Monikin, druge ćerke T. Mana.

[54] *Feliks Berto*: (Félix Bertaux, 1881—1948), francuski germanista i prevodilac sa nemačkog, prijatelj Hajnriha i Tomasa Mana, objavio mnogobrojne napise o T. Manu, preveo novelu *Smrt u Veneciji* (1925) i time uveo T. Mana u francusku književnost; takođe je priredio francusko izdanje eseja *Patnja i veličina Riharda Vagnera*.

[55] *Anri Bone*:(Henri Bonnet), profesor istorije, radio u Sekretarijatu Društva naroda, rukovodio sednicama „Comité des Lettres et des Arts”, kome je i T. Man pripadao.

[56] *Madridski skup*: Zasedanje Komiteta za literaturu i umetnost Društva naroda koje je

održano u Madridu i na koje je i T. Man bio pozvan.

[57] *Lavinija Macuketi*: (Lavinia Mazzucchetti, 1889—1963), italijanska germanistkinja, esejistkinja i kritičarka, koja je posle prvog svetskog rata objavila niz odličnih radova o T. Manu, a posle drugog svetskog rata prevela je na italijanski njegova dela *Lota u Vajmaru*, *Patnja i veličina Riharda Vagnera*, *Plemstvo duha* i *Ispovesti Feliksa Krula*. T. Man ju je lično poznavao od 1918. i bio je posle s njom u srdačnim, prijateljskim odnosima.

[58] *Herman Gering*: (Hermann Göring, 1891—1946),u prvom svetskom ratu vazduhoplovni oficir, 1922. pristupio Nacional-socijalističkoj partiji (NSDAP), 1932. postao predsednik Rajhstaga i 10. 4. 1933. predsednik pruske vlade i ministar unutrašnjih poslova.

On je osnovao „Tajni državno-policijski ured" Pruske, koji su Himler i Hajdrih od 1934. nadalje izgradili u Državnu tajnu policiju (Gestapo). Gering je bio odgovoran za hapšenje komunističkih funkcionera i zabranu komunističke i socijaldemokratske štampe u prvim mesecima posle prevrata. Njegova uloga u vezi sa paljevinom Rajhstaga ostala je nerazjašnjena.

[59] *Gospođa Hese*: Ninon Hese, rođ. Auslender (Ninon Hesse, Ausländer, 1895—1966), treća supruga Hermana Hesea, za kojeg se udala 1931.

[60] *Mladi Kester*: Kaj Kester (Kai Köster, 1911—1976), prijatelj Goloa Mana iz studijskih dana u Hajdelbergu, sin socijaldemokratskog političara Adolfa Kestera (Adolf Köster, 1883—1930), koji je 1920. bio ministar inostranih poslova Rajha, 1921—

1922. ministar unutrašnjih poslova Rajha i kasnije poslanik Nemačke u Rigi i Beogradu. Sin je krenuo stopama svoga oca, pa je u svojoj diplomatskoj karijeri bio ambasador Savezne Republike Nemačke u više južnoameričkih zemalja.

[61] *Ludvig Ren*: (Ludwig Renn), zapravo Arnold Fit fon Golsenau (Amold Vieth von Golssenau, 1889), proletersko-revolucionami pisac koji se proslavio svojim romanima *Rat* (1928) i *Posle rata* (1930). Godine 1933. uhapšen od strane nacističkog režima i osuđen na dve i po godine zatvora; 1936. pobegao u Švajcarsku.

[62] *Ernst Telman*: (Ernst Thälmann, 1886—1944), komunistički političar i poslanik Rajhstaga, od 1924. predsednik Komunističke partije Nemačke, uhapšen u martu 1933, potom u raznim koncentracionim logorima i

ubijen u koncentracionom logoru Buhenvald 1944. godine.

21. 3. 1933.

[63] *K. Godvin*: (Katarina Godwin), minhenska romansijerka.

[64] *Hans Fridrih*: (Hans Friedrich, 1884), minhenski pisac, član predsedništva Udruženja pisaca.

[65] *Maril*: (Dr. Konrad Maril, 1889), od 1924. rukovodilac pozorišnog i filmskog odeljenja izdavačke kuće S. Fišera.

[66] Aretin (Erwein Freiherr von Aretin, 1887—1952), iz stare bavarske plemićke

porodice, konzervativno-monarhistički nastrojeni publicista i pisac iz Minhena, preživeo zatvor i koncentracioni logor u Dahauu. Godine 1955. objavio svoje memoare *Krone und Ketten. Erinnerungen eines bayerischen Edelmannes* (Kruna i lanci. Sećanja jednog bavarskog plemića).

[67] *Rihard Štraus*: (Richard Strauss, 1864—1949), kompozitor. Gebels je prisilio Bruna Valtera da otkaže svoj koncert sa Berlinskom filharmonijom koji je bio zakazan za sredinu marta — nekoliko dana ranije mu se to isto desilo i sa lajpciškim Gevandhausorkestrom — i na njegovo mesto je uskočio Rihard Straus.

[68] *Vilhelm Furtvengler*: (Wilhelm Furtwängler, 1886—1954), dirigent, rukovodio Berlinskom filharmonijom od 1922—1945.

[69] *Pismo K. majke*: gospođa Hedvig Pringshajm pisala je dva do tri puta nedeljno svojoj ćerki i opšimo ju je, delom na zakukuljen način, obaveštavala, tako da je T. Man neprekidno bio upućen u zbivanja u Minhenu.

[70] *Dr Bernštajn:* (Dr. Otto Bernstein), advokat u Minhenu.

22. 3. 1933.

[71] *Ida Herc*: (Ida Herz, 1894), vlasnica knjižare u Nirnbergu, veliki poštovalac T. Mana, kojeg je upoznala 1925. godine. T. Man joj je poverio uređenje i sređivanje svoje minhenske biblioteke. Otada je bila u neprekidnoj vezi sa kućom Manovih.

Strastveno je skupljala sve što se na bilo koji način odnosilo na T. Mana, a i sam T. Man joj je tokom decenija dao bezbroj novinskih isečaka, napisa iz časopisa i prepisa rukopisa, znajući da se to kod nje nalazi na sigurnom mestu. Ida Herc je uspela da ovu jedinstvenu zbirku ponese sa sobom u emigraciju, u London, i kasnije ju je, zajedno sa svojom obimnom prepiskom sa T. Manom, predala Arhivu Tomasa Mana u Cirihu.

23. 3. 1933.

72 *Prelomljeni tabaci „Vagnera"*: Esej *Patnja i veličina Riharda Vagnera*, koji je T. Man za svoje predavanje skratio, pojavio se u integralnom obliku u aprilskoj svesci 1933. časopisa *Neue Rundschau*.

[73] *Montanjola*: prebivalište Hermana Hesea u Tesinu.

27. 3. 1933.

[74] *Hans Bodmer*: (Hans Bodmer, 1891—1956), prijatelj i dobrotvor Hermana Hesea, za kojeg je sazidao kuću u Montanjoli, ali Hese nije hteo da je primi na poklon, već ju je samo prihvatio kao svoje doživotno prebivalište.

[75] *Hajnrih Vigand*: (Heinrich Wiegand, 1895—1934), muzički kritičar, izdavač socijalističkih radničkih novina *Kulturwille*, umro pod nerazjašnjenim okolnostima (po svoj prilici je po sredi bilo samoubistvo). T. Man je u svom pismu udovici kao razlog smrti naveo „Nemačka”. Između ostalog pisao i o Tomasu Manu — *Richard Wagner und Thomas Mann*.

[76] *Ludvig Fulda*: (Ludwig Fulda, 1862—1939), svojevremeno veoma uspešan dramski pisac i izvrstan prevodilac Molijera, Rostana i dr.; zbog svog jevrejskog porekla isključen iz „Pesničke akademije” i u proleće 1933. napustio je Nemačku, ali se kasnije, iz prevelike čežnje za domovinom, vratio i izvršio samoubistvo 30. 3. 1939. u Berlinu.

[77] *Fajard*: Pariska izdavačka kuća „Arthéme Fayard”, koja je objavila francusko izdanje eseja o Vagneru.

[78] *Zigfrid fon Kardorf*:(Siegfried von Kardorff, 1873— 1945), pripadnik Nemačke narodne partije i poslanik u Rajhstagu od 1920—1933.

[79] *Paljevina Rajhstaga*: Do danas dokraja

nerasvetljena paljevina zdanja Rajhstaga u Berlinu, u noći između 27. i 28.2.1933, poslužila je nacističkom režimu kao izgovor i signal za brutalno proganjanje političke levice. Za podmetanje požara optuženi su Holanđanin Marinus van der Lube, komunistički poslanik u Rajhstagu Ernst Torgler i Bugari Dimitrov, Popov i Tanev, koji su se tada nalazili u Berlinu. Van der Lube je proglašen krivim i pogubljen, tri Bugarina su proterana u Sovjetski Savez a Torgler je sve do kraja 1936. zadržan u zatvoru. Ostala je sumnja da su nacionalsocijalisti sami podmetnuli požar. Neposredno posle paljevine Rajhstaga izdato je niz brižljivo pripremljenih vanrednih uredaba, kojima su ukidane ustavom zagarantovane slobode i uvedena Hitlerova strahovlada.

[80] ***Hajnrih Held*****: (Heinrich Held, 1868—1938), član Bavarske narodne partije, od 1924. predsednik bavarske vlade, u martu 1933. su**

ga nacisti prisilili da podnese ostavku, kratko vreme u pritvoru, zatim se izvesno vreme nalazio u izbeglištvu u Švajcarskoj, ali se kasnije vratio za Nemačku.

81 *Bonije*: Štokholmska izdavačka kuća „Albert Bonnier", švedski izdavač T. Mana, koji je 1933. i izdao švedsko izdanje eseja o Vagneru.

82 *Ali-Biro*: Agence Littéraire Internationale u Parizu.

28. 3. 1933.

83 *Leopold Švarcšild*: (Leopold Schwarzschild, 1899—1950), politički publicista, izdavač nedeljnika *Das Tage-Buch*.

[84] *Kuno Fidler*: (Dr. Kuno Fiedler, 1895—1973), evangelistički sveštenik, bio u prepisci sa T. Manom od 1915. godine i bio kum najmlađoj ćerki T. Mana, Elizabeti. T. Man ga je opisao u svom delu *Poema o detencetu*. Fidler je zbog svog spisa *Luthertum oder Christentum* (Luteranstvo ili hrišćanstvo) otpušten iz službe evangeličke crkve, pa je potom bio u višoj prosvetnoj službi. Međutim, zbog svojih teoloških i filozofskih spisa, nacistički režim ga otpušta i iz prosvetne službe. Živeo je povučeno u Detingenu na Majni sve dok ga Gestapo nije uhapsio 2. septembra 1936. Uspeo je da pobegne iz zatvora u Vircburgu i da prebegne u Švajcarsku, gde je sve do 1955. delovao kao sveštenik. Od njegove obimne prepiske sa T. Manom sačuvan je samo jedan deo.

29. 3. 1933.

[85] *Vilhelm Špejer*: (Wilhelm Speyer, 1887—1952), romansijer, prijatelj Manovih. Veoma plodan pisac, najznačajnija ostvarenja romani: *Schwermut der Jahreszeiten* (Seta godišnjih doba), *Das Glück der Andernachs* (Sreća Andenahovih), *Der Hof der schönen Mädchen* (Dvor lepih devojaka). Napustio je Nemačku u februaru 1933. i izvesno vreme je živeo u Švajcarskoj, južnoj Francuskoj, Austriji a zatim je vreme rata proveo u Americi, odakle se posle rata vratio u Nemačku.

[86] *Vilhelm Kifer*: (Wilhelm Kiefer), novinar i pisac; T. Man ga je poznavao još iz Minhena. Početkom 1933. je iz nejasnih razloga emigrirao za Švajcarsku, gde je radio kao politički publicista, između ostalog i kod bazelskih novina *National-Zeitung*; jedna

mutna pojava, nije isključeno da je bio nacistički agent, koji je umeo T. Mana i druge da zavara. Odlukom švajcarskih vlasti proteran 10.9.1945. iz Švajcarske zbog nacionalsocijalističke delatnosti.

[87] *Fojhtvangerov „Jevrejski rat"*: Istorijski roman Liona Fojhtvangera o Josifu Flaviju, *Jevrejski rat* objavio je 1932. berlinski izdavač Ulštajn, koji je pod teškim pritiskom nacionalsocijalista morao da povuče knjigu iz prodaje. Fojhtvanger je u to vreme već bio napustio Nemačku i živeo je u južnoj Francuskoj.

88 *Izdavač Trockog*: Autobiografija Lava Trockog *Moj život* objavljena je u nemačkom prevodu 1929. godine a njegova *Istorija ruske revolucije 1931—1932*. u izdanju S. Fišera.

30. 3. 1933.

[89] ***Oto Braun*: (Otto Braun, 1872—1955), socijaldemokratski političar, od 1920. do 1933, sa kraćim prekidima, predsednik pruske vlade. 20.7.1932. smenio ga tadašnji kancelar Rajha i komesar Rajha za Prusku, fon Papen, ali ga je Državni sud vratio na taj položaj; odlukom predsednika Rajha, Hindenburga, 6.2.1933. ponovo uklonjen sa svog položaja. Marta 1933. emigrirao u Švajcarsku.**

[90] ***Karl Severing*: (Karl Severing, 1875—1952), socijaldemokratski političar, od 1920—1926, s kraćim prekidima, pruski ministar unutrašnjih poslova, 1928—1930. ministar unutrašnjih poslova Rajha i od oktobra 1930. sve dok ga Papen nije uklonio ponovo pruski ministar unutrašnjih poslova. Za vreme Hitlerovog režima ostao u Nemačkoj i živeo**

sasvim povučeno, a posle 1945. aktivno sudelovao u organizovanju Socijaldemokratske partije Nemačke.

[91] *Herrenklub*: zapravo *Deutscher Klub* (Nemački klub), konzervativno-monarhističko udruženje, osnovano u Berlinu 1924. godine, u kojem je glavnu reč vodio Franc fon Papen; inače je ovo udruženje sve do 1933. godine imalo znatnog uticaja na predsednika Rajha, Hindenburga.

[92] *Bibi*: Mihael Tomas Man (Michael Thomas Mann, 21.4.1919—1.1.1977), treći i najmlađi sin T. Mana, kojeg su u porodici zvali Bibi. Pohađao je školu internatskog tipa u Nojbajernu i za uskrs 1933. je sa svojim razredom bio na izletu u Rimu. Roditelji su ga pozvali kod sebe u Švajcarsku, tako da se više nije vratio u internat, odnosno za Nemačku. Pohađao je u Cirihu školu i konzervatorijum,

postao je violinista i bračista i specijalizirao se za modernu muziku. Išao je na koncertne turneje u Ameriku (sa Jaltahom Menjuhinom), na Daleki istok i u Evropu. Ali se zatim odrekao muzičke karijere, studirao je germanistiku i doktorirao na univerzitetu Harvard sa temom *Hajnrih Hajne kao muzički kritičar* (1961). Od jeseni 1961. bio profesor nemačke književnosti na Univerzitetu u Berkliju.

[93] ***Hans Holcner*: (Hans Holzner), šofer kuće Man, dugo godina osoba od poverenja, ali se na kraju pokazalo da je bio doušnik Mrke kuće i minhenske Političke policije.**

[94] ***Bertolt Breht*: (Bertolt Brecht, 1898—1956), u to vreme uglavnom poznat po svojoj *Prosjačkoj operi*. T. Man i B. Breht su se u vreme Vajmarske republike jedva poznavali, malo su marili jedan za drugog i ironično su se**

izražavali jedan o drugom. Utoliko je značajnije Brehtovo (nesačuvano) pismo sa izrazima simpatija. Nije jasno šta je posebno mislio sa „porukom” T. Mana, budući da T. Man do tada javno nije zauzimao stav prema nacističkom režimu. Breht je emigrirao u Švedsku, odande u SAD, gde se, kasnije, njegova antipatija prema T. Manu izrodila u otvoreno neprijateljstvo.

[95] Aneta Kolb (Annette Kolb, 1870—1967), pripovedač i esejista, po majci francuskog porekla, prijateljica Katje Man još iz mladih dana i decenijama u prijateljstvu sa kućom Man. Ona je 1920. prva T. Manu skrenula pažnju na tada u Nemačkoj još potpuno nepoznatog Marsela Prusta. Od njenih dela ističu se pre svega romani *Das Exemplar* (Egzemplar), *Daphne Herbst* i *Die Schaukel* (Ljuljaška). Zalagala se za francusko-nemačko sporazumevanje i napustila je Nemačku u

martu 1933. ogorčena antisemitizmom i šovinizmom nacističkog režima. Iz Švajcarske je kasnije otišla u njoj dragi Pariz.

31. 3. 1933.

[96] *Paul Erenberg* (Paul Ehrenberg, 1876—1949), slikar i talentovani muzičar-amater, intimni prijatelj T. Mana u ranim minhenskim godinama, pre nego što se T. Man oženio.

[97] Helen Lou-Porter (Helen Lowe-Porter, 1877—1963), prevodilac. Između 1924. i 1951. prevela sva dela Tomasa Mana na engleski.

[98] *Past Masters*: američko izdanje Manovih sabranih eseja koje je prevela Helen Lou-Porter.

[99] ***D. A. Z.*: *Deutsche Allgemeine Zeitung*, Berlin.**

[100] ***Zbirka*: Internacionalno čuvena i izvanredno vredna zbirka majolike i srebrnih predmeta iz doba renesanse, vlasništvo profesora Pringshajma, nalazila se u njegovoj kući u Arcisštrase u Minhenu.**

1. 4. 1933.

[101] **Alfred Knopf (Alfred A. Knopf, 1892), od 1924. godine američki izdavač Manovih dela, kao i mnogih drugih evropskih, naročito nemačkih autora, između ostalih i Bruna Franka. On je vodio izdavačku kuću zajedno sa svojom neobično agilnom ženom Blanšom**

Knopf (Blanche Knopf, 1894—1966), i T. Man ih je oboje dobro poznavao još sa njihovih čestih evropskih turneja.

102 ***„Šarena haljina"*****: Prvo poglavlje 4. dela romana** ***Mladi Josif*****.**

2. 4. 1933.

103 ***Oskar Vaserman*****: (Oskar Wassermann, 1869—1934), bankar, direktor banke Deutsche Bank & Disconto Gesellschaft.**

104 ***Oto Vels*** **:(Otto Wels, 1873—1939), socijaldemokratski političar, od 1919. predsednik Socijalističke partije Nemačke; u ime svoje partije suprotstavio se 23.3.1933. u Rajhstagu predlogu o vanrednim ovlašćenjima**

Hitlerovoj vladi, kojim se Rajhstag kao zakonodavno telo stavlja van zakona. Emigrirao za Prag i u emigraciji nastavio da rukovodi Socijalističkom partijom.

[105] ***Vili Helpah*:(Willy Helpach, 1877—1955), političar i profesor psihologije u Hajdelbergu, član predsedništva Nemačke demokratske partije, 1922—1925, ministar kulture pokrajine Baden, 1924—1925. predsednik pokrajinske vlade Baden, 1928—1930. poslanik u Rajhstagu. Godine 1928. objavio je kod izdavača S. Fišera svoju knjigu *Politische Prognose für Deutschland* i bio je saradnik časopisa *Neue Rundschau*, preko kojeg su T. Manu bili poznati njegovi radovi. Njegovo kolebljivo i kompromisersko držanje tokom tridesetih godina nisu se dopadali T. Manu.**

[106] ***Alfred Ker*: (Alfred Kerr, 1867—1948),**

berlinski pozorišni kritičar, poznat po svojim oštrim, često puta lično obojenim i uvredljivim recenzijama u *Berliner Tageblatt*-u; prema T. Manu je od samog početka gajio antipatiju i potom ga je decenijama proganjao svojim zajedljivim napadima. Pokušao je, kako izveštava Katja Man u svojim *Nepisanim memoarima*, da se u emigraciji, u Luganu, izmiri sa T. Manom, ali je T Man to odlučno izbegao.

[107] *Kurt Tuholski*: (Kurt Tucholsky, 1890-1935, politički publicista, svojim političkim satirama bio kao glavni saradnik berlinskog časopisa *Weltbühne*, živeo dugo godina kao dopisnik časopisa u Parizu i potom je otišao Švedsku gdje je, iz očajanja zbog nemačkih prilika izvršio samoubistvo.

[108] *Herman Hese*: (Hermann Hesse, 1877—1962) već 1913. se za stalno preselio u

Švajcarsku i od 1923. bio švajcarski državljanin.

[109] *Viko*: Viktor Man (Viktor Mann, 1890—1949) najmlađi brat T. Mana, isprva agronom, a zatim je radio u jednoj banci; za vreme nacističkog režima ostao u Nemačkoj. Posle drugog svetskog rata napisao porodičnu hroniku *Wir waren fünf. Bildnis der Familie Mann* (Bilo nas je petoro. Portret porodice Man), koja se posthumno pojavila.

3. 4. 1933.

[110] *Novela o Faustu*: Ovde T. Man prvi put ukazuje na to da po dovršenju romana o Josifu ima nameru da se pozabavi građom o Faustu, koju je sebi zabeležio već 1904. godine u svojoj beležnici. Plan je konačno realizovan u

vremenu od 1943—1947, kada je T. Man napisao svoj roman *Doktor Faustus*.

111 *Nansenov pasoš*: Takozvani Nansenov pasoš bila je jedna internacionalna lična isprava za političke izbeglice, emigrante i ljude bez državljanstva, a ustanovljena je bila od strane Društva naroda na zalaganje norveškog polarnog istraživača i filantropa Fritjofa Nansena (Fridtjof Nansen, 1861— 1930). T. Man se nosio mišlju da sebi nabavi ovakvu ispravu umesto svog pasoša.

112 *Albert Ajnštajn*: (Albert Einstein, 1879 —1955), fizičar, osnivač teorije relativiteta i nosilac Nobelove nagrade za 1921. godinu. T. Man ga je kasnije upoznao u Americi, gde je Ajnštajn u Prinstonu 1938—1940. bio njegov sused, tako da su se tu i sprijateljili.

[113] *Karl Helbling*: (Carl Helbling, 1897—1966), švajcarski istoričar literature, profesor Univerziteta u Cirihu, napisao prvu švajcarsku disertaciju o T. Manu: *Die Gestalts des Künstlers in der neueren Dichtung. Eine Studie über Thomas Mann*, 1922 (Figura umetnika u novijem pesništvu. Studija o Tomasu Manu). T. Man se s njim od početka dvadesetih godina lično dobro poznavao.

[114] *Prof. Hojzer* (Friedrich Wilhelm Heuser, 1878—1961), američki germanista, profesor Kolumbijskog univerziteta u Njujorku.

[115] *Golove mogućnosti*: Radilo se o tome da se eventualno nađe odgovarajuće nastavničko mesto u Amenu.

4. 4. 1933.

[116] *Maks Rajnhard*: (Max Reinhardt, 1873—1943), berlinski pozorišni direktor i režiser.

[117]*Konstantin Nojrat*: (Konstantin Freiherr von Neurath, 1873—1956), posle duže diplomatske službe u Kopenhagenu, Rimu i Londonu bio 1932—1938. ministar inostranih poslova Rajha u vladama Papena, Šlajhera i Hitlera. 18.3.1939. postavljen za protektora Rajha u Češkoj i Moravskoj, 1946. je na suđenju ratnim zločincima u Nirnbergu osuđen na 15 godina zatvora i pušten 1954.

[118]*Alfred Rozenberg*: (Alfred Rosenberg, 1893—1946), jedan od najranijih sledbenika Hitlerovih i sa svojom knjigom *Der Mythus des zwanzigsten Jahrhunderts* (Mit dvadesetog

stoleća) vodeći ideološki propagandista nacionalsocijalizma. Godine 1941. postao ministar Rajha za okupirane istočne oblasti, 1946. na suđenju u Nirnbergu osuđen na smrt i pogubljen.

5. 4. 1933.

[119] ***Dr Knohe*: (Dr. Erich Knoche), zubar iz Minhena.**

6. 4. 1933.

[120] ***Đuzepe Mota*: (Giuseppe Motta, 1871—1940), švajcarski državnik, više puta, kao i 1933, federalni predsednik. T. Man je s njim bio u prepisci u vezi sa svojim pasošem i**

dobijanjem odobrenja za boravak u švajcarskoj.

[121] *Eduard Korodi*: (Eduard Korrodi, 1885—1955), švajcarski publicista i literarni kritičar, od 1914. urednik feljtona novina *Neue Züricher Zeitung* i od odlučnog uticaja na literarni život u nemačkom jezičkom prostoru. Odavno se dobro poznavao sa T. Manom i objavio je mnogo njegovih priloga u *N.Z.Z.*. Među njima je došlo do teškog sukoba kada je Korodi 26.1.1936. u *N.Z.Z.* nemačku literaturu u emigraciji, izuzimajući T. Mana, u celini označio kao jevrejsku, i T. Man mu se zatim otvorenim pismom od 3.2.1936. oštro suprotstavio, čime se ujedno, posle duge uzdržanosti, solidarisao sa nemačkom emigracijom.

[122] *Herman Broh*: (Hermann Broch, 1886—1951), austrijski pripovedač, romansijer i

esejista, autor trilogije *Schlafwandler* (Mesečari), romana *Der Tod des Vergil* (Vergilijeva smrt) i dr. dela. Posle nemačkog upada u Austriju 1938. izbegao u Englesku a odande za SAD.

[123] ***Haksli o Lorensu*: Engleski romansijer i esejista Oldos Haksli (Aldous Huxley, 1894—1963), kojeg je T. Man upoznao u leto 1933. u Sanariju, sakupio je i izdao pisma svog prijatelja, književnika D. H. Lorensa (D. H. Lawrence 1885-1930).Tu knjigu koja je izišla 1932 godine u Engleskoj, priredio je 1938. za nemačke čitaoce V.E. Siskind. Hakslijev članak u *Neue Rundshau*:„*Wer war D. H. Lawrence”*(Ko je bio D. H. Lorens).**

7. 4. 1933.

[124] *Vasermanova bračna afera*: Jakoba Vasermana je u njegovim poslednjim godinama života njegova prva žena Julija Vaserman-Špejer uplela u beskonačne sudske procese i pravne sporove koji su ga finansijski uništili i istovremeno mu narušili zdravlje. O tome on piše u svom autobiografskom romanu *Joseph Kerkhovens dritte Existenz* (Treća egzistencija Josefa Kerkhovena), koji je posthumno objavljen.

[125] Karl Joel (Karl Joël, 1864—1934), profesor Univerziteta u Bazelu, autor knjige *Nietzsche und die Romantik* (Niče i romantika), 1905.

[126] *Jingerova knjiga*: Knjigu Ernsta Jingera *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt* (Radnik. Vladavina i oblik), objavljena 1932, prikazao je u aprilskoj svesci 1933. časopisa

Neue Rundschau, Kurt Hojzer: *Ein frommes Buch* (Jedna dobra knjiga).

8. 4. 1933.

127 *Ludvig Levison*: (Ludwig Lewisohn, 1882—1955), američki pisac i prevodilac koji je tada živeo u Parizu, pristalica cionizma, među prvima je u Americi ukazao na delo T. Mana.

128 *Žilber Murai*: (Gilbert Murray, 1866—1957), engleski klasični filolog i prevodilac grčkih klasika, profesor u Oksfordu i 1923—1938, kao strastveni zagovornik sporazumevanja među narodima, predsednik League of Nations Union. Bio je član Komiteta za umetnost i literaturu Društva naroda kome je pripadao i T. Man. Aktivno pomagao nemačkim izbeglim intelektualcima.

129 ***Prof. Peterzen*: Verovatno *Hjuston Peterson* (Houston Peterson, 1897), profesor filozofije na Univerzitetu u Nju Džersiju, koji je jula 1934. u američkom časopisu *Literary World* objavio članak o *Josifu i njegovoj braći*.**

130 ***Kete Hamburger*: (Käte Hamburger, 1896), germanista, Poslala je u jesen 1932. T. Man svoju knjigu *Thomas Mann und die Romantik* (Tomas Man i romantika), koja je dovela do obimne prepiske. Ona je 1933. emigrirala za Švedsku, gde je radila kao nastavnik. T. Man se zalagao da joj pribavi docenturu u SAD. Posle drugog svetskog rata vratila se u Nemačku i dobila profesuru na Tehničkoj visokoj školi u Štutgartu. Godine 1945. objavila je svoju knjigu *Thomas Manns Roman „Joseph und seine Brüder. Eine Einführung* (Roman Tomasa Mana „Josif i njegova braća". Uvod u delo). 1965. je objavila**

ovo delo pod naslovom *Der Humor bei Thomas Mann. Zum Joseph Roman*.

9. 4. 1933.

[131] *Breher*: (Gustav Brecher 1879—1940), nemački dirigent, tada generalni muzički direktor u Lajpcigu. Emigrirao u Belgiju i prilikom upada nemačkih trupa u Belgiju oduzeo sebi život.

[132] *A. P. Saunders* :(Arthur Percy Saunders, 1869—1953), profesor na koledžu Hamilton u Klintonu.

[133] *Kročeova poslednja knjiga*: Italijanski istoričar i filozof kulture Benedeto Kroče (Benedetto Croce, 1866—1952), opredeljeni

antifašista, kojeg je Musolini poštedeo samo s obzirom na njegov veliki ugled i poštovanje koje je uživao u italijanskom javnom mnenju, posvetio je nemačko izdanje svoje knjige *Geschichte Europas im 19. Jahrhundert* (Istorija Evrope u 19. stoleću) T. Manu.

134 *Mondadori*: T. Man se do tada u Italiji pojavljivao kod raznih, većinom manjih izdavačkih kuća. Lavinija Macuketi je posredovala kod velike milanske izdavačke kuće Arnolda Mondadorija da ona prihvati delo T. Mana za italijansko područje, tako da je ova izdavačka kuća izdala i tetralogiju o Josifu. Od 1933. godine je Mondadori bio glavni italijanski izdavač T. Mana.

10. 4. 1933.

[135]*Paul E.*: Paul Erenberg, vid. napomenu 96. uz 31.3.1933.

11. 4. 1933.

[136] *Adrijana Tomas*: (Adrienne Thomas, 1897), elzaška spisateljica, pročula se 1930. svojim romanom *Kathrin wird Soldat* (Katrin postaje vojnik). Emigrirala je u SAD, udala se za austrijskog socijaldemokratskog vođu Julijusa Dojča (Julijus Deutsch) i 1947. se s njim vratila u Beč.

[137] *Niden*: Letnjikovac T. Mana u ribarskom selu Nidenu na Kurskoj obali; T. Man je tu kuću sazidao 1930. i poslednji put je boravio u njoj u leto 1932. Kuća se nalazila na litvanskoj teritoriji, pa je otuda bila van

domašaja nemačkih vlasti. Danas se u njoj nalazi Spomen-muzej Tomasa Mana koji je uredio Leonas Stepanauskaz.

138 ***Ludvig Bauer*****:(Ludwig Bauer, 1876—1935), austrijski publicista, politički komentator bazelskih novina *****National-Zeitung*****, tada je živeo u Luganu.**

139 ***Emil Luidvig*****: (Emil Ludwig, 1881—1948), nemački pisac i na sve svetske jezike prevođeni autor biografija, od 1932. švajcarski državljanin, živeo u Moskiji kod Askone, 1940. preselio se u SAD i posle drugog svetskog rata vratio se u Švajcarsku. Od njegovih biografija sa kojima je postigao izvanredan uspeh najznačajnije su: *****Bismarck, Goethe, Napoleon, Michelangelo, Schliemann***** i *****Beethoven*****.**

13. 4. 1933.

[140] *Poslanik Miler*: (Dr. med. Adolph Müller), nemački poslanik u Bernu.

[141] *Erih Maria Remark*: (Erich Maria Remarque, 1898—1970), pisac, svetsku slavu stekao 1929. svojim romanom *Na Zapadu ništa novo*. Od 1931. živeo u Askoni, 1939. prešao u Ameriku, odakle se 1948. vratio u Švajcarsku, gde je živeo u Porto Ronku u Tesinu.

[142] *Grof Volf-Meternih*: (Paul Graf Wolff-Metternich, 1853—1934), nemački poslanik u Londonu od 1901—1912 i u Carigradu od 1915 —1916.

[143] *Ernst Toler*: (Ernst Toller, 1893—1939), revolucionarno-pacifistički liričar i dramatičar, kojeg je T. Man poznavao već u vreme njegovih

studentskih dana za vreme prvog svetskog rata. Kada je Toler, zbog svog učešća u minhenskoj revoluciji 1918. i kao član Bavarske sovjetske vlade 1919, osuđen na pet godina zatvora, T. Man se sa drugim istaknutim ljudima zalagao za njegovo oslobađanje. Toler je zahvaljujući svom pravovremenom bekstvu izbegao hapšenje od strane nacističkog režima, emigrirao je u švajcarsku i zatim je preko Engleske otišao za Njujork, gde je 22. 5. 1939. izvršio samoubistvo. Tolerova autobiografija *Eine Jugend in Deutschland* (Jedna mladost u Nemačkoj) bila je jedna od prvih knjiga nemačke literature u emigraciji.

144 *Vilhelm Abeg*:(Wilhelm Abegg, 1876—1951), penz. državni sekretar u pruskom ministarstvu unutrašnjih poslova, posedovao je nemačko i švajcarsko državljanstvo, emigrirao u Švajcarsku 1933. i u Cirihu je otvorio

advokatsku kancelariju. U više navrata se kod nemačkog poslanika u Bernu, fon Vajczekera, zalagao da se bračnom paru Man produži važnost pasoša.

[145] *Rene Šikele*: (René Schickele, 1883—1940), elzaški pisac; godine 1932. se iz zdravstvenih razloga iz svoje kuće u Badenvajleru preselio u Sanari u južnoj Francuskoj i posle dolaska nacista na vlast više se nije vraćao za Nemačku. Za vreme prvog svetskog rata oštro je napadao T. Mana u svom pacifističkom časopisu *Die Weißen Blätter*, ali se potom s njime sprijateljio, tako da je T. Man 1933. godine mogao da koristi Šikeleovu adresu u Badenvajleru kao nemačku adresu radi kamuflaže, i to je T. Manu pomoglo, budući da je Šikele bio francuski državljanin, da spase, tj. iznese jedan deo svoje minhenske imovine.

[146] *Vilhelm Furtvengler*: (Wilhelm

Furtwängler, 1886—1954, dirigent. U svom članku „Umetnost iz nemačkog naroda" zalagao se za to da se jevrejskim umetnicima, kao Bruno Valter, Oto Klemperer i Maks Rajnhard, dozvoli dalja aktivnost u Nemačkoj, na ito je ministar propagande Gebels primetio: „U Nemačkoj nema više nijednog prljavog Jevrejina za kojeg se taj Furtvengler nije založio".

[145] **Volfgang Gec (Wolfgang Götz, 1885—1955), dramatičar i pripovedač, čija je najuspešnija drama *Neidhart von Gneisenau* sa Vernerom Krausom u glavnoj ulozi prikazana 1926. u berlinskom teatru „Deutsches Theater", gde ju je i T. Man video.**

14. 4. 1933.

[146] **_Vilhelm Miler-Hofman_: (Wilhelm Müller-Hofmann, 1885—1948), bečki slikar, od 1919, profesor na bečkoj Umetničkoj školi, pripadao užem prijateljskom krugu oko Huga fon Hofmanstala. T. Man ga je upoznao u decembru 1919. u Beču kod Hofmanstala.**

16. 4. 1933.

[147] **_Hajnrih Man_: (Heinrich Mann, 1871—1950), stariji brat T. Mana. Hajnrih Man je 21.2.1933, samo nekoliko dana posle svoje iznuđene ostavke na položaj predsednika Pesničke akademije, napustio Nemačku i otada je povučeno živeo u Nici, gde je radio na svom romanu _Henri Quatre_. Pomenuto pismo T. Mana, koje je uputio njemu ne nalazi se u njihovoj objavljenoj prepisci i po svoj prilici je, kao i mnoga druga, izgubljeno.**

148 *Hans Knapertsbuš*: (Hans Knappertsbusch, 1888—1965), generalni direktor Bavarske državne opere od 1922—1935. i dobar poznanik T. Mana. Jedan od inicijatora „Protesta Minhena — grada Riharda Vagnera", iako je kasnije došao u sukob sa nacističkim režimom. Vid. nap. 152. uz 19.4.1933.

149 *Gradonačelnik*: novi, nacionalsocijalistički gradonačelnik Minhena zvao se Karl Filer (Karl Fiehler, 1895—1969).

17. 4. 1933.

150 *Gradonačelnik Sajc*: socijaldemokratski austrijski političar Karl

Sajc (Karl Seitz, 1869—1950) bio je gradonačelnik Beča od 1923—1934.

151 ***Bonije*: Karl Oto Bonije (Karl Otto Bonnier, 1856—1941), vlasnik Štokholmske izdavačke kuće Albert Bonnier, kod koje su se od 1904. pojavila skoro sva švedska izdanja T. Mana.**

19. 4. 1933.

152 ***„Protest Minhena — grada Riharda Vagnera”*: „Protest” protiv Manovog predavanja o Vagneru pojavio se 16. aprila 1933. u minhenskim novinama *Münchener Neueste Nachrichten*, dakle dva meseca pošto je T. Man održao predavanje. Ovaj protest je istovremeno emitovan i preko radija... „Protest" je bila otvorena denuncijacija i tako**

su ga shvatili i T. Man i njegovi prijatelji.

153 *Odgovor*: Odgovor T. Mana na „Protest" pojavio se u novinama *Vossische Zeitung*, *Frankfurter Zeitung*, *Deutsche Allgemeine Zeitung* i *Neue Freie Presse*, Beč.

20. 4. 1933.

154 *Štefan Cvajg*: (Stefan Zweig, 1888—1942), austrijski pripovedač i autor znamenitih biografija, sa T. Manom još od 1914. u prepisci, a i lično su se dobro poznavali. U očajanju zbog svetske situacije izvršio samoubistvo 1942. godine u Braziliji.

155 *Herman Kajzerling* (Hermann Graf Keyserling), filozof.

[156] *Filip Vitkop*: (Philipp Witkop, 1880—1942), germanista, profesor novije nemačke književnosti u Frajburgu, u prijateljstvu sa T. Manom od 1904. godine.

[157] *Emil Pretorijus*: (Emil Preetorius, 1883—1973), grafičar, ilustrator, scenograf i skupljač umetničkih dela; ilustrovao specijalno izdanje Manove novele *Gospodar i pas* i od kraja prvog svetskog rata spadao u uži minhenski prijateljski krug Tomasa Mana.

[158] *Maks Mor*: (Max Mohr, 1891—1944), po pozivu lekar, uspešan pripovedač i dramatičar dvadesetih godina, autor dela *Improvisationen im Juni* (Improvizacije u junu) i *Venus in den Fischen* (Venera u ribama), emigrirao 1934. za Kinu.

21. 4. 1933.

159 *Vili Šu*: (Willy Schuh, 1900), muzički kritičar ciriških novina *Neue Züricher Zeitung*, u kojima je 21.4.1933. svojim napisom „Thomas Mann, Richard Wagner und die Münchner Gralshüter" (Tomas Man, Rihard Vagner i minhenski čuvari grala) veoma oštro istupio protiv potpisnika minhenskog „protesta".

22. 4. 1933.

160 *Prof. Danijel*: (Oscar Daniel), pedagog, stručnjak za uvežbavanje glasa; Erika Man je kod njega odlazila na časove.

161 *Brošura*: verovatno separat teksta

„*Goethes Laufbahn als Schriftsteller*" (Geteov razvojni put kao pisca) iz februarske sveske za 1933. časopisa *Corona*.

23. 4. 1933.

[162] *V. Ziskind*: (Wilhelm Süskind, 1901—1970), minhenski pisac; sve do 1933. Bio u prisnim prijateljskim odnosima sa Erikom i Klausom Manom, kojeg je pokušao da privoli da se vrati u Nemačku. Od 1933—1942. bio je urednik časopisa *Die Literatur*, posle drugog svetskog rata bio je urednik minhenskih novina *Süddeutsche Zeitung*.

[163] *Osvald Bril*: (Oswald Brüll), tekstilni industrijalac iz Bilica, dugogodišnji poštovalac Tomasa Mana, napisao veći broj radova o T. Manu i jednu knjigu o njemu *Thomas Mann*.

Variationen über ein Thema (Tomas Man. Varijacije o jednoj temi), 1923.

164 *Prof. Overbek*: (Alfred Freiherr von Overbeck, 1877—1945), profesor pravnih nauka na Univerzitetu u Friburu.

24. 4. 1933.

165 *Feliks Braun*: (Felix Braun, 1885—1973), austrijski pripovedač, liričar i dramatičar, od 1925—1937. docent za nemačku literaturu u Palermu. Godine 1938. emigrirao u Englesku, odakle se 1951. vratio u Beč.

166 *Advokat Hajns*: Dr Valentin Hajns (Dr. Valentin Heins, 1894—1971), advokat iz

Minhena, prijatelj porodice Halgarten, koja je, budući da su bili susedi i prijatelji porodice Man, T. Manu preporučila Hajnsa za zastupnika njegovih interesa pred nemačkim vlastima. Hajns se više godina trudio da kod minhenskih vlasti i u odgovarajućim ministarstvima u Berlinu izdejstvuje poništenje odluke o zapleni imovine, konfiskaciji kuće i uskraćenju pasoša, ali u tome nije imao uspeha. T. Man mu je poverio na čuvanje rukopise i prepisku (ono što se nalazilo u Minhenu), ali je sve to na neobjašnjiv način za vreme rata izgubljeno.

[167] ***Maks Palenberg*:(Max Pallenberg, 1877—1934), karakterni glumac, oženjen operetskom pevačicom Frici Masari.**

[168] ***Artur Ernst Rutra*: (Arthur Ernst Rutra, 1892—1939), dramatičar i pripovedač, umro u koncentracionom logoru Dahau.**

[169] *Karl Fosler*: (Karl Vossler, 1872—1949), romanista, od 1911—1937. i od 1945—1947. profesor Univerziteta u Minhenu. T. Man se s njim dobro poznavao.

25. 4. 1933.

[170] *Članak u bernskom „Bund"-u*: članak Valtera Sibera „Richard Wagner und Thomas Mann", *Der Bund*, 20. 4. 1933.

26. 4. 1933.

[171] *Zigfrid Mark*: (Siegfried Marck, 1889—1957), profesor filozofije na Univerzitetu u

Breslavi, emigrirao 1933. i potom profesor Univerziteta u Dižonu; 1939. preselio se u SAD. Od njegovih dela najznačajnije je delo *Große Menschen unserer Zeit* (Veliki ljudi našeg vremena), u kome piše i o Tomasu Manu.

[172] *Žan Žirodu*: (Jean Giraudoux, 1882—1944), francuski romansijer i dramatičar. Od 1910. u diplomatskoj službi, po svom službenom položaju bio šef za štampu Ministarstva inostranih poslova u Parizu (Quay d'Orsay) i 1939—1940. francuski ministar propagande. T. Man mu se po svoj prilici obratio s molbom da mu se, iako mu je važnost pasoša bila istekla, izda ulazna viza za Francusku.

27. 4. 1933.

[173] ***Paul Štefan*: (Paul Stefan, 1879—1943), austrijski muzički kritičar**

[174] ***Kurt Kleber*: (Kurt Kläber, 1897—1959), pisac, urednik časopisa *Die Linkskurve*, 1933. otišao u emigraciju u Švajcarsku i više se nije vratio u Nemačku.**

[175] ***Anton Alfred Noder*: (Anton Alfred Noder, 1864—1936), pisac iz Minhena koji je svoja dela objavljivao pod pseudonimom A. de Nora i kojeg je T. Man poznavao iz Minhena.**

28. 4. 1933.

[176] ***Valter Sajdl*: (Walter Seidl, 1905—1937), nemački pisac, emigrirao za Prag, umro u Napulju.**

177 ***Šarl di Bo*: (Charles Du Bos, 1882—1932), francuski istoričar literature i prevodilac; T. Man ga je upoznao 1926. prilikom svoje posete Parizu u januaru 1926. Di Bo je veoma zaslužan za širenje dela Tomasa Mana u Francuskoj.**

178 ***Pjer Vijeno*: (Pierre Viénot), francuski publicista i diplomata, autor dela *Incertitudes Allemandes*, 1930. T. Man ga je od 1926. lično dobro poznavao. On je u to vreme, što T. Man očigledno nije znao, bio savetnik francuske ambasade u Berlinu.**

179 ***Ferdinand Hardekopf*: (Ferdinand Hardekopf, 1876—1954), istaknuti prevodilac sa francuskog, naročito dela Andrea Žida; za vreme okupacije Francuske dospeo u koncentracioni logor i posle rata se nastanio u Švajcarskoj.**

180 ***Telegram od Goloa*****: Golo Man je pre nego što je bio blokiran konto njegovog oca u minhenskoj banci uspeo da podigne pozamašnu sumu novca, koju je uz pomoć svog prijatelja Pjera Bertoa i Vijenoa preko francuske ambasade u Berlinu poslao za Pariz, odakle je onda taj novac dostavljen njegovim roditeljima. On je preko Karlsruea putovao za Roršah na nemačkoj granici, kako bi se tamo sastao sa roditeljima i advokatom Hajnsom koji je dolazio iz Minhena, radi dogovora o daljim koracima koje bi trebalo preduzeti. Posle susreta i dogovora u Roršahu još se jednom vratio za Minhen. O tome i u daljem tekstu *Dnevnika*.**

30. 4. 1933.

[181] *Rihard Tenenbaum*: (Richard Tennenbaum), poslovni čovek iz Ciriha. Njega je T. Manu preporučila Frici Masari, čijom imovinom je upravljao. Bio je od velike pomoći T. Manu u finansijskim stvarima i pri iznošenju jednog dela minhenske imovine.

[182] *Koh*: Minhenska muzička prodavnica „Koch”, u kojoj je T. Man kupio svoj gramofon i u kojoj je kupovao svoje gramofonske ploče.

[183] *Pjer Berto*: (Pierre Bertaux, 1907), sin Feliksa Bertoa, po struci germanista, kao i otac, u mladosti prijatelj Goloa Mana i Pjera Vijenoa.

1. 5. 1933.

[184](#) *Dr Štajnic*: (Dr Hans Steinitz, 1912), iz Berlina.

[185](#) *Direktor I. Heht*: (Jakob Hecht), vlasnik jednog bazelskog brodarskog društva.

2. 5. 1933.

[186](#) *Bazelski poslovi*: T. Man se u to vreme nosio mišlju da se nastani u Bazelu, pa je u tom smislu i tražio potrebna obaveštenja.

[187](#) *W. Kornides*: (Wilhelm Ludwig von Cornides), direktor minhenske izdavačke kuće „Oldenburg” („Oldenbourg").

3. 5. 1933.

188 **„*Critica”*: časopis koji je od 1903. godine izdavao Benedeto Kroče, koji je skoro sam i ispunjavao stranice časopisa svojim prilozima. U maju 1920. objavio je Kroče u tom časopisu svoj napis o Manovoj knjizi *Betrachtungen eines Unpolitischen* (Razmatranja jednog nepolitičara). Odonda je T. Man održavao vezu sa Kročeom.**

189 ***Fojhtvanger*: Minhenska privatna banka „Feuchtwanger", kod koje je T. Man, kao i kod banke „Aufhäuser”, imao svoj konto. Golo Man je po nalogu T. Mana predostrožnosti radi kod obe banke podigao veće sume novca sa ciljem da taj novac na neki način dostavi svojim roditeljima; međutim, pri drugom pokušaju da podigne preostali deo novca saopšteno mu je i kod jedne i kod druge banke da su konta njegovog oca u**

međuvremenu blokirana i da se više ne mogu vršiti isplate.

190 ***Gospođica Joel*****: (Hedwig Joël), sestra Karla Joela, vid. nap. 125. uz 7.4.1933.**

191 ***Prof. Šmalenbah*****: (Hermann Schmalenbach, 1885—1950), profesor filozofije na Univerzitetu u Bazelu.**

191 ***Gospođa Burkhard-Šacman*****: (Burkhardt-Schatzmann), majka istoričara Karla Jakoba Burkharda.**

192 ***Milen*****: (Hans von der Mühll), bazelski arhitekta, i njegova supruga Teodora, sestra Karla Jakoba Burkharda.**

193 ***Dr Bernuli*****: (Dr Christoph Bernoulli), bazelski advokat, sa kojim se T. Man već**

odavno dobro poznavao. Preko njegove adrese je Ida Herc poslala T. Manu potrebnu priručnu biblioteku za Josifa. Knjige su u nekoliko poštanskih pošiljki srećno stigle na odredišno mesto.

[194] ***K. brat*: Peter Pringshajm (Peter Pringsheim, 1881— 1964), fizičar, od 1930. profesor Univerziteta u Berlinu.**

4. 5. 1933.

[195] ***Maks Osborn*: (Max Osborn, 1870— 1946), berlinski literarni i umetnički kritičar, od 1910. kritičar glasila koja je izdavala izdavačka kuća Ulštajn i urednik novina *Vossische Zeitung*, 1938. emigrirao u Francusku a 1940. u SAD.**

[196] *E. Lasker-Šiler*: (Else Lasker-Schüler, 1869—1945), pesnikinja, 1933. izbegla u Cirih, kasnije je dospela u Palestinu; umrla je u bedi u Jerusalimu. S T. Manom se ovlaš upoznala 1905. godine u Berlinu. T. Man se u nekoliko navrata trudio da joj pomogne.

5. 5. 1933.

[197] *Karl Gustav Folmeler*: (Karl Gustav Vollmöller, 1878— 1948), dramatičar liričar, prevodilac Danuncija, svojevremeno se pročuo zahvaljujući Rajnhardovoj postavci njegove pantomime „*Das Mirakel*" (Čudo), živeo je u Berlinu, Parizu, Veneciji i Bazelu i kasnije je otišao u Holivud.

[198] „*Wenkenhof*": posed čuvenog filologa

Jakoba Vakernagela (Jakob Wackernagel, 1853—1938), profesora u Bazelu.

[199] ***Julijus Mejer-Grefe*****: (Julijus Meyer-Graefe, 1867—1935), znameniti likovni kritičar i pisac, zagovornik impresionizma i otkrivač El Greka, živeo je u Sen Siru kod Tulona i bio u prijateljstvu sa Reneom Šikeleom koji je stanovao u njegovom susedstvu.**

[200] ***Polovina Nobelove nagrade*****: Kada je T. Man u jesen 1929. godine dobio Nobelovu nagradu za literaturu, savetovali su mu prijatelji da, s obzirom na privrednu krizu i nesigurne prilike, pozamašan iznos švedskih kruna ostavi u inostranstvu. Međutim, T. Man je samo polovinu iznosa deponovao u jednoj švajcarskoj banci a drugu polovinu je prebacio za Minhen, gde je onda, budući da je morao da plati izbeglički porez, i propala.**

6. 5. 1933.

[201] *Klaus Man*: (Klaus Heinrich Thomas Mann, 18.11.1906—21.5.1945), najstariji sin T. Mana; svoje prve pesničke i kritičke radove objavio već kao osamnaestogodišnjak, krajem dvadesetih godina i početkom tridesetih godina objavio niz dramskih dela (*Anja und Esther*), novela (*Vor dem Leben* — Pre života i *Abenteuer* — Pustolovina) i romana (*Alexander, Treffpunkt im Unendlichen* — Susret u beskonačnosti), kao i eseja i autobiografskih radova. U vreme dolaska nacista na vlast bio je, iako je imao tek dvadeset i šest godina, veoma poznat pisac, kojeg je politička desnica žestoko napadala. Posedovao je veoma širok, internacionalan krug prijatelja i neumorno se zalagao za

sporazumevanje među narodima, a naročito se zauzimao za nemačko-francusko sporazumevanje. Napustio je Nemačku zajedno sa svojom sestrom Erikom u martu 1933, najpre se uputio za Pariz, kasnije za Amsterdam, gde je od jeseni 1933. izdavao časopis *Die Sammlung*, oko kojeg je želeo da okupi nemačku literaturu u emigraciji. Ovaj ovde zabeleženi susret bio je prvi susret između oca i sina od odlaska T. Mana iz Minhena. Klaus Man je potom neprekidno menjao mesto boravka, boraveći naizmenično u Parizu, Amsterdamu, Cirihu, Pragu i Beču, dok je roditelje povremeno obilazio, zapravo kad god bi mu se ukazala zgodna prilika. Kasnije je, kao i cela njegova porodica, otišao za SAD, gde je u Njujorku za vreme drugog svetskog rata kratko vreme izdavao časopis na engleskom jeziku *Decision*, a na kraju je, pri kraju rata, bio američki vojnik. Razočaran i očajan zbog, kako mu se činilo, bezizlazne situacije u kojoj

se našla inteligencija u posleratnoj Evropi, izvršio je 1949. godine samoubistvo u Kanu.

202 ***A. M. Švarcenbah*: (Annemarie Schwarzenbach-Clarac, 1908—1942), švajcarska spisateljica, iz bogate porodice industrijalaca, bliska prijateljica Erike i Klausa Mana, pratila ih na mnogim putovanjima.**

8. 5. 1933.

203 ***General Ep*: (Franz Ritter von Epp, 1868—1947), Komandant jedinica koje su 1919. napadale Minhen, jedan od najranijih pristalica Hitlera; po Hitlerovom nalogu zbacio 9.3.1933. bavarsku vladu Helda i zaveo kao namesnik ili komesar Rajha za Bavarsku nacistički režim u Minhenu. Pismo T. Mana**

Epu nije sačuvano.

[204] *Mladi Mendelson*: radi se o berlinskom novinaru Feliksu Manuelu Mendelsonu, koji je izbegao u Švajcarsku. On je posetio Remarka i tom prilikom je, u mraku, na Remarkovom posedu, bilo nesrećnim slučajem, bilo kao žrtva atentata, izgubio život. Švajcarske novine su ga u svojim izveštajima zamenile sa takođe prijateljem u emigraciji Erike i Klausa Mana, piscem Peterom Mendelsonom, koji se u to vreme nalazio u Parizu.

[205] *Mladi Šikele*: jedan od dvojice sinova Renca Šikelea.

9. 5. 1933.

[206] *Rudolf Panvic*: (Rudolf Pannwitz, 1881—1969), pisac i filozof, kojeg je T. Man posle prvog svetskog rata izvesno vreme veoma cenio i uzdizao. On je već od 1921. živeo na jednom malom jugoslovenskom ostrvu (Koločep) i 1948. se preselio za Tesin.

[207] *Alfred Mombert*: (Alfred Mombert, 1872—1942), pesnik i filozof. Iako proganjan, nije hteo da napusti Nemačku; 1940. je kao Jevrejin dospeo u koncentracioni logor Gurs u Francuskoj, odakle su ga prijatelji, kao teškog bolesnika, preneli u Švajcarsku, gde je i umro.

[208] *Rikarda Huh*: (Ricarda Huch, 1864—1947), pesnikinja i istoričarka. Krajem marta 1933. istupila je iz Pesničke akademije.

[209] *Hauptman*: T. Man je od svoje rane mladosti celog svog života bio veliki poštovalac

pesnika Gerharta Hauptmana (Gerhart Hauptmann, 1862—1946), iako je prema njemu kao čoveku uvek imao određene rezerve. Upoznao ga je već 1903. kod S. Fišera, ali se tek posle prvog svetskog rata s njime zbližio. Tokom dvadesetih godina su zajedno u nekoliko navrata javno nastupali, i 1922. godine je T. Man u svom govoru *O nemačkoj republici* slavio Hauptmana kao „kralja Republike.” Neporeciva sličnost Hauptmanova sa likom Peperkorna u *Čarobnom bregu* dovela je do zahlađenja odnosa, ali je T. Man svoje odnose sa Hauptmanom sredio svojim pismom od 11.4.1925. Hauptman se energično i uspešno zalagao za to da se T. Manu dodeli Nobelova nagrada za literaturu za 1929. godinu. Ubrzo posle ove zabeleške u dnevniku T. Man je zauzeo pomirljiviji stav, što se vidi i po pismu A. M. Freju od 12.6.1933, u kome kaže: „Ne mogu starom Hauptmanu da uzmem za zlo što ćuti. Zašto sebe da izloži opasnosti da izgubi i

imovinu i domovinu?" Hauptman je umro baš na rođendan T. Mana.

[210] **Bernhajmer: minhenska prodavnica starina „Bernheimer", u kojoj je kupljen pisaći sto.**

10. 5. 1933.

[211] ***E. A. Rajnhard*****: (E. A. Reinhardt, 1889—1945), austrijski pisac, autor znamenitih biografija. T. Man ga je upoznao 1920. u Minhenu. Rajnhard je već pre 1933. živeo u Francuskoj, kasnije je bio pripadnik francuskog pokreta otpora, ali ga je neko denuncirao, tako da je uhapšen i odveden u koncentracioni logor Dahau, gde je izgubio život.**

[212] *Moni*: Monika Man, zvana Moni ili Menhen (Mönchen), druga ćerka T. Mana, rođ. 7.6.1910; u to vreme se nalazila u Nemačkoj. Zajedno sa svojim bratom Golom napustila je zemlju i priključila se roditeljima u južnoj Francuskoj. Kasnije je živela u Firenci i udala se za istoričara umetnosti Jenea Lanjija (Jenö Lanyi), sa kojim se 1940. iz Engleske uputila u SAD. Njihovu lađu „City of Benares" torpedovali su Nemci, Lanji se udavio pred njenim očima, ona sama pak spasena je posle 24 časa plutanja po moru. Danas živi kao feljtonista na Kapriju. Autor je više knjiga, između ostalog i autobiografske knjige *Vergangenes und Gegenwartiges* (Prošlo i sadašnje).

[213] *Pol Valeri*: (Paul Valery, 1871—1945), francuski pesnik kojeg je T. Man već odavno poznavao i sa kojim je povremeno bio u prepisci. Valeri je kao i T. Man bio član

Komiteta za umetnost i literaturu, koji je svoju godišnju skupštinu održavao u Madridu a na koju T. Man nije mogao otići zbog poteškoća oko pasoša.

[214] ***Vilhelm Pinder*: (Wilhelm Pinder, 1878—1947), istoričar umetnosti, tada profesor istorije umetnosti u Minhenu, odakle ga je i T. Man poznavao. Od 1936. bio profesor u Berlinu.**

12. 5. 1933.

[215] ***Lion Fojhtvanger*: (Lion Feuchtwanger, 1884—1958), autor romana *Jud Süß* (Jevrejin Sis), *Die häßliche Herzogin* (Ružna vojvotkinja), Erfolg (Uspeh) i *Der jüdische Krieg* (Jevrejski rat). Nastanio se u to vreme u jednoj vili iznad mesta Sanari. Vid. i nap. 87.**

uz 29.3.1933.

216 *Fric Buš*: (Fritz Busch, 1890—1951), dirigent, od 1922—1933. generalni muzički direktor Državne opere u Drezdenu; udaljen sa tog položaja od strane nacističkog režima, dobrovoljno napustio Nemačku i otišao za Buenos Ajres, gde je od 1934. zajedno sa Karlom Ebertom vodio operski festival u Glindebornu.

217 *Emil Luka*: (Emil Lucka, 1877—1941), pripovedač i liričar, poznat po romanu *Isolde Veishand* (Izolda bele ruke), 1908.

218 *Odgovor „Rundschau"-a*. Surkamp je u ime redakcije *Neue Rundschau* pisao nekolicini potpisnika minhenskog „Protesta", priloživši uz svako pismo i svesku časopisa sa Manovim esejem o Vagneru, kako bi ih uverio u

netačnost i neosnovanost njihovih napada. Surkamp je dobio izvestan broj odgovora, koje je poslao T. Manu, a među njima i odgovor Sigmunda fon Hausegera, kompozitora i rukovodioca minhenske Muzičke akademije. Hauseger je svoj odgovor objavio kao Otvoreno pismo u minhenskim novinama *Münchener Neueste Nachrichten* od 6.5.1933. Surkamp je na to odgovorio u istim novinama od 1.6. 1933. i Hauseger je u istom broju još jednom odgovorio.

13. 5. 1933.

[221] ***Olaf Gulbranson*** **(Olaf Gulbransson, 1873—1958), slikar i crtač, saradnik *Simplicissimus*-a i kompozitor *Klemens Frankenštajn* (Clemens Freiherr von Franckenstein, 1875—1942), tada generalni**

intendant minhenske Državne opere. T. Man je obojicu dobro poznavao i obojica su potpisala minhenski Protest zbog Manovog predavanja o Vagneru.

14. 5. 1933.

[222] ***Emil Borel*: (Emile Borel, 1871—1956), francuski matematičar, političar i poslanik u parlamentu, profesor na Sorboni.**

15. 5. 1933.

[223] ***Ilze Dernburg*: (Ilse Dernburg, 1880—1964), rođaka Katje Man, ćerka Elze Rozenberg, rođ. Dom, sestre gospođe Hedvig Pringshajm. Godine 1900. udala se za**

arhitektu profesora Hermana Dermburga, od kojeg se 1914. razvela. Posle toga je radila kao arhitekta za enterijere i dvanaest godina bila na rukovodećem mestu u jednoj berlinskoj firmi. Živela je skupa sa svojom neudatom sestrom Kete Rozenberg, koja se bavila prevodilačkim radom. Zajedno s njom je posle emigrirala za London.

17. 5. 1933.

224 ***B. T.*****:** ***Berliner Tageblatt*****.**

18. 5. 1933.

225 ***Bernhard Dibold*****: (Bernhard Diebold, 1886—1945), publicista i ugledni pozorišni**

kritičar kod *Frankfurter Zeitung*. On je u svom napisu „Olympia des Geistes" (Olimpija duha), objavljenom 16.5.1933. u *Frankfurter Zeitung*-u veoma odlučno odvraćao nacističke vlastodršce od namere da Tomasa Mana i druge isključe iz nemačkog kulturnog života.

19. 5. 1933.

226 *Oskar Benjamin Frankl*: (Oscar Benjamin Frankl), profesor, rukovodilac Narodnog univerziteta u Pragu; T. Manu je on bio poznat sa njegovih ranijih predavačkih turneja, kasnije je emigrirao u SAD.

227 *Češki novinar*: *Henri Jordan* (Henry Jordan), prijatelj Eve Herman i Sibile fon Šenebek, kasnije se iselio u SAD. Vid. nap. 234. uz 28.5.1933. i 1. uz 26.7.1933.

20. 5. 1933.

228 *„Litt. Magasin"*: *Bonniers Litterära Magasin*, ugledno švedsko literarno glasilo koje je izdavala švedska izdavačka kuća „Bonnier". U njemu je objavljeno niz fragmenata iz još neobjavljenih dela i priloga T. Mana. Herman Hese je tridesetih godina u ovom časopisu redovno objavljivao svoje napise o novijoj nemačkoj književnosti.

24. 5. 1933.

229 *K.*: 50. rođendan 24. jula 1933. Proslavljen je u Sanariju.

[230](#) *Berlinska prijateljica*: Životna saputnica Hajnriha Mana, Neli Kreger (Nelly Kröger, 1898—1944), rodom iz Libeka, ostala je u Berlinu. Hajnrih Man joj je poručio da dođe za južnu Francusku, oženio se njom u Nici 9. septembra 1939. i emigrirao s njom za Ameriku, gde je 18. decembra 1944. izvršila samoubistvo. Poticala je iz sasvim skromnih i jednostavnih prilika i nikada nije uspela da se snađe u emigrantskom intelektualnom svetu u kome se bila našla. T. Man nije imao mnogo simpatija za njenu dobrodušnu ali primitivnu prirodu.

[231](#) *Francuska izdanja*: *Mario et le Magicien* pojavio se na francuskom 1932, *Tonio Kreger*, skupa sa drugim novelama, u raznim izdanjima, između ostalih 1931. godine, obe kod pariske izdavačke kuće Štok (Stock).

26. 5. 1933.

[232] *Bindingov govor u Akademiji*: konzervativni liričar i pripovedač Rudolf G. Binding (Rudolf G. Binding, 1867—1938), od trenutka kada je u Pruskoj akademiji sprovedeno „glajhšaltovanje” drugi predsedavajući u Sekciji za pesništvo. Njegov govor u junskoj svesci za 1933. časopisa *Neue Rundschau*: „Von der Kraft deutschen Worts als Ausdruck der Nation” (O snazi nemačke reči kao izrazu nacije).

[233] *Samuel Zenger*: (Samuel Saenger, 1864—1944), pravnik i politolog, posle prvog svetskog rata kratko vreme nemački poslanik u Pragu, od 1908. politički urednik i saizdavač časopisa *Neue Rundschau*. Bio je izvanredan, na stilu engleskog eseja školovan pisac i u junskoj svesci 1933. *Neue Rundschau* objavio

je pod naslovom *Betrachter und Gestalter* (Posmatrači i stvaraoci) odlučan odgovor na minhenske napade protiv Tomasa Mana, u kome se na kraju kaže: „Nijednom umetniku nemačkog jezičkog područja ne treba tako žarko poželeti povratak u tako voljenu slobodu ograničenja kao Tomasu Manu". Zenger se 1939. iselio u Francusku, gde je kratko vreme sarađivao u Švarcšildovom časopisu *Das Neue Tage-Buch*, spasio se 1941. bekstvom u Ameriku, gde je i umro u Los Anđelosu.

28. 5. 1933.

234 *Gospođa M.*: gospođa *Liza Markezani* (Lisa Marchesani) Nemica po narodnosti, bila je udata za Italijana i već duže vremena je stanovala u Sanariju. Pošto je uzimala morfijum, to su je u porodici Man, šale radi.

zvali „gospođa Morfezani”. Njena ćerka iz prvog braka, Sibila fon Šenebek (Sybille von Schönebeck), zvana Bilu, u međuvremenu poznata kao engleska spisateljica Sibila Bedford, bila je prijateljica Erike i Klausa Mana još u vreme njihovih ranijih boravaka u Sanariju, te je tako i došlo do ove veze, odnosno posredstva, preko kojeg je T. Man došao do vile „La Tranquille”. U svojoj biografiji Oldosa Hakslija, koji se u to vreme takođe nalazio u Sanariju i sa kojim je Sibila fon Šenebek bila u prijateljstvu, ona opisuje kuću T. Mana i jednu seansu, na kojoj T. Man pred gostima čita iz rukopisa *Josifa*.

235 *O. Levi*: (Dr. O. Levy), priredio englesko izdanje celokupnih dela Ničea u osamnaest knjiga koje je izišlo 1909— 1913.

236 *Karl fon Osijecki*: (Carl von Ossietzky, 1889—1938), demokratski nemački publicista,

od 1926—1933. glavni urednik nedeljnika *Die Weltbühne*. Uhapšen posle paljevine Rajhstaga i bačen u koncentracioni logor. Godine 1936. dodeljena mu je, između ostalog i zahvaljujući zalaganju T. Mana, Nobelova nagrada za mir, ali je nije smeo prihvatiti. Umro je pod policijskim nadzorom u jednoj berlinskoj klinici.

237 ***Erih Mizam*: (Erich Mühsam, 1878—1934), socijalistički političar i pisac, od 1909, živeo u Minhenu, odakle ga je T. Man ovlaš poznavao. Učestvovao je u proglašenju Bavarske sovjetske republike 1919, osuđen na 15 godina zatvora, 1924. amnestiran, od 1926—1933. izdavao anarhističko-komunistički časopis *Fanal*, uhapšen 1933. od strane nacističkog režima i ubijen 1934. godine u koncentracionom logoru Oranijenburg.**

29. 5. 1933.

[238] *Odgovor Bena*: Klaus Man je 9.5.1933. uputio Gotfridu Benu privatno pismo u kome je pesniku, kome se nekada tako divio, uputio prekor zbog njegove saradnje sa nacionalsocijalizmom. Pismo nije objavljivano izvan Nemačke. Međutim, Ben je, a da ga na to niko nije prisilio, na to odgovorio javno preko *Deutsche Allgemeine Zeitung*. Ben je posle drugog svetskog rata objavio tekst pisma Klausa Mana u svom autobiografskom spisu *Doppelleben* (Dvojni život), i to zajedno sa delovima svog odgovora, i tom prilikom je u komentaru priznao da je dvadesetsedmogodišnjak „tačnije prosudio" situaciju i da je „jasnije mislio” od njega. Tekst pisma Klausa Mana poznat je samo na osnovu Benove publikacije.

30. 5. 1933.

[239] *Vilhelm Hercog*: (Wilhelm Herzog, 1884—1960), pisac i publicista, bliski prijatelj Hajnriha Mana; na početku prvog svetskog rata žestoko napadao T. Mana u svom pacifističkom časopisu *Das Forum* zbog njegovog šovinističkog držanja. Kasnije, pošto je T. Man evoluirao u svojim političkim shvatanjima i pošto se opredelio za Republiku, došlo je do prijateljske veze među njima. Za vreme izbegličkih godina su se veoma dobro razumevali. Hercog je od 1933. živeo u Francuskoj i švajcarskoj, zatim se preselio u SAD, a 1952. se vratio u Nemačku.

31. 5. 1933.

[240] *Viljem Biler Sibruk*: (William Buehler Seabrook, 1886—1945), američki putopisac koji je tada živeo u Sanariju, inače je bio prijatelj Sibile fon Šenebek.

[241] *Nemačko-francuska izdavačka kuća*: Spisateljica i prevodilac Antonina Valentin-Lišer (Vallentin-Luchaire, 1893—1957) zalagala se tada da u okviru izdavačke kuće Nouvelle Revue Francaise (Gallimard) i izdavačke kuće Hachette u Parizu osnuje izdavačko preduzeće za nemačku emigrantsku literaturu, pri čemu je pre svega računala sa saradnjom T. Mana. Međutim, do realizacije tog plana nije došlo.

[242] *Dr Rudolf Kajzer*: (Dr Rudolf Kayser, 1889—1964), zet Alberta Ajnštajna, od 1922—1933. urednik časopisa *Neue Rundschau*, bio je

primoran da istupi iz izdavačke kuće S. Fišera, pa ga je na tom mestu zamenio Peter Šurkamp. Godine 1933. je emigrirao za Holandiju i 1935. je otišao za SAD, gde je na kraju bio profesor nemačke književnosti na Univerzitetu Brandajs.

1. 6. 1933.

[243] **Ministar finansija Himler: T. Man je očigledno minhenskog predsednika policije Hajnriha Himlera, potonjeg šefa Gestapoa i vođu SS, pobrkao sa bavarskim ministrom finansija Ludvigom Sibertom.**

2. 6. 1933.

244 „Veliki": ovde kao i na drugim mestima T. Man misli na najstariju decu, Eriku i Klausa.

245 *Hajnrihov članak*: „Sous le régime des ratés" u tuluskom *Le Dépéche* od 1.6.1933. Hajnrih Man je bio stalni saradnik ovih novina koje su izdavali braća Saro(Sarraut).

246 *Maks Plank* (Max Planck, 1858—1947), fizičar i nosilac Nobelove nagrade, profesor u Berlinu, osnivač kvantne teorije, sekretar Odeljenja za matematičko-fizičke nauke Pruske akademije nauka i predsednik Nemačkog udruženja fizičara. Plank, čovek besprekornog i nesalomivog karaktera, bio je lično kod Hitlera i pokušao da ga odvrati od antisemitskih mera.

4. 6. 1933.

[247] ***Adolf fon Hacfeld*: (Adolf von Hatzfeld, 1892—1957), slepi pesnik, poznat po svom romanu *Franziskus*.**

[248] ***Potemka, zapravo Potempa*: 22.8.1932. upali su SA-ovci u gornjošleskom mestu Potempa u stan rudara Pjetrcuha, inače komuniste, i ubili ga. Hitler se tada javno solidarisao sa ubicama koje su bile osuđene na zatvorske kazne.**

5. 6. 1933.

[249] ***Vitiko*: roman Adalberta Stiftera.**

[250] ***Švarcšild*: časopis *Das Neue Tage-Buch***

finansirao je jedan holandski finansijer i sedište izdavača nalazilo se u Amsterdamu. Sam časopis pak izlazio je u Parizu, gde su se nalazili i štamparija i redakcija. T. Man je u ovom časopisu sarađivao tek od 1937. godine, pošto mu je bilo oduzeto nemačko državljanstvo.

6. 6. 1933.

[251] *Alfred Nojman*: (Alfred Neumann, 1895—1952), pripovedač i dramatičar, u Minhenu bio sused T. Mana i s njim u srdačnim prijateljskim odnosima još početkom dvadesetih godina. Od velikog broja njegovih dela najznačajniji su mu romani *Der Teufel* (Đavo), *Der Held* (Junak), zatim romani o Napoleonu. Nojman je 1933. emigrirao za Firencu, odakle je prešao u južnu Francusku i

1940. za SAD. T. Man se prvih godina emigracije s njime redovno dopisivao, a u vreme Manovog boravka u Kaliforniji opet su bili susedi.

7. 6. 1933.

[252] *A. M. Frej*: (A. M. Frey, 1881—1957), pisac, poznat po svom ratnom romanu *Die Pflasterkästen*, u prijateljstvu sa T. Manom, 1933. otišao u emigraciju, najpre za Salcburg, kasnije u Švajcarsku i više se nije vratio u Nemačku. Za vreme emigracije bio u stalnoj prepisci sa T. Manom.

[253] Franc Šenberner (Franz Schoenberner, 1892—1970), do marta 1933. bio urednik *Simplicissimus*-a u Minhenu, emigrirao u Švajcarsku, zatim u južnu Francusku i 1941.

dospeo u SAD.

254 ***Tomas Teodor Hajne*: (Thomas Theodor Heine, 1867— 1948), slikar, grafičar i satirični crtač. Godine 1896. zajedno sa Albertom Langenom pokrenuo časopis *Simplicissimus* i bio jedan od glavnih saradnika. Kasnije je iz Praga otišao za Stokholm, gde je i umro.**

8. 6. 1933.

255 ***Karl Georg Hajze*: (Carl Georg Heise, 1890), istoričar umetnosti, od 1920—1933. direktor Muzeja za umetnost i kulturnu istoriju u Libeku, smenjen od strane nacističkog režima. Godine 1945. postavljen za direktora hamburške „Kunsthalle”.**

256 ***Pelcer*: (Pelzer), berlinski luksuzni restoran.**

257 ***Gospodin Pinkus*: Klaus Pinkus, mladi poštovalac Hajnriha Mana, koji je s njim korespondirao sve do svoje smrti.**

9. 6. 1933.

258 **Franc Bajdler (Franz W. Beidler, 1901), unuk Riharda Vagnera, pisac, živi u Cirihu, uglavnom se bavio Vagnerom, dobro se poznavao sa T. Manom.**

259 ***Oto Biler*: (Otto Biehler, 1884), profesor, filolog.**

260 **Levandovski (Lewandowski), holandski**

agent za predavačke turneje.

10. 6. 1933.

[261] *Hugo Simon*: (Hugo Simon, 1880—?), berlinski bankar, socijaldemokrata, bio član Nadzornog odbora izdavačke kuće S. Fišer. U Berlinu je imao svoju kuću koja je bila širom otvorena za umetnike i literate. T. Man je u njegovoj kući po povratku sa „puta u Štokholm po Nobelovu nagradu" 20.12.1929. u privatnom krugu, u prilog Jevrejskoj pomoći za stare, čitao delove iz *Priča o Jakovu*. Hugo Simon se u proleće 1933. iselio u Francusku.

12. 6. 1933.

262 ***Antonija Pfilf*: (Antonie Pfülf, 1877-1933), učiteljica u Minhenu, 1919—1920. bila član Ustavotvorne nacionalne skupštine i od 1920. je bila socijaldemokratski poslanik u Rajhstagu.**

263 Hans Šikele (Hans Schickele), sin Renea Šikelea.

16. 6. 1933.

264 ***Hans Karosa*: (Hans Carossa, 1878—1956), pesnik i lekar. T. Man ga je upoznao 1932. godine u Kelnu kod Ernsta Bertrama.**

265 ***Aktion*: emigrantski časopis *die Aktion* („Organ zur Verteidigung der deutschen Flüchtlinge und zum Kampf gegen den**

Hitlerfaschismus") koji je 1933—1934. izlazio u Parizu na nemačkom i francuskom jeziku.

17. 6. 1933.

[266] *Romen Rolan* (Romain Rolland, 1866—1944), francuski pripovedač, esejista i muzikolog. T. Man je za vreme prvog svetskog rata žestoko polemisao protiv njegovog pacifizma i internacionalizma.

18. 6. 1933.

[267] *Kurt Volf* (Kurt Wolff, 1887—1963), izdavač, podržavao nastanak ekspresionizma u nemačkoj literaturi; za vreme prvog svetskog rata izdao prva Celokupna dela Hajnriha

Mana, a T. Man ga je dobro poznavao još iz Minhena. On je svoju izdavačku firmu već 1930. zatvorio, 1933. je emigrirao za Francusku, zatim za Italiju i 1941. za Njujork, gde je osnovao izdavačku kuću Pantheon Books.

[268] *Valter Hazenklever*: (Walter Hasenclever, 1890—1940), liričar i dramatičar, čija je drama *Der Sohn* (Sin) 1916. godine doprinela proboju ekspresionističkog teatra. Kasnije se posvetio društvenoj komediji, 1933. je zajedno sa svojim prijateljem Kurtom Volfom emigrirao, ali je 1940. interniran u Francusku, gde je u logoru Le Mil, na vest da se približavaju nemačke trupe, sebi oduzeo život.

19. 6. 1933.

[269] *Alfred Hugenberg* (Alfred Hugenberg, 1865—1951), predsednik Nemačke nacionalne partije. Tokom dvadesetih godina stvorio najveći nemački novinarski koncem koji je obuhvatao Šerlovu novinarsku izdavačku kuću, filmsko društvo UFA, novinsku agenciju Union i bezbroj novinskih dopisništava. Jedan od onih koji su Hitleru omogućili da dođe na vlast, u Hitlerovoj vladi je 1933. bio ministar privrede, ali ga je Hitler još iste godine lišio tog položaja.

[270] *Kurt fon Šlajher*: (Kurt von Schleicher, 1882—1934), general; u maju 1932. u odlučnoj meri doprineo rušenju vlade Brininga, u vladi Papena ministar za odbranu a od decembra 1932. do januara 1933. kancelar Rajha. Kao kancelar bezuspešno pokušao da za svoju vladu stekne široku podršku partija, sindikata i levog krila Nacionalsocijalističke partije. Krajem januara 1933. ga je predsednik Hindenburg

smenio i dao Hitleru mandat da sastavi novu vladu. Šlajher je ubijen za vreme takozvanog „Removog puča" i razvlašćivanja SA-odreda 30.6.1933. od strane SS-odreda.

271 *Švarcenbahovi*: ultrakonzervativna ciriška veleindustrijska porodica Švarcenbah (Schwarzenbach). Vid. nap. 202. uz 6.5.1933.

272 *Gospođa Mejriš*: (Aline Mayrisch de Saint-Hubert), udovica luksemburškog magnata čelične industrije Emila Mejriša i tašta francuskog diplomate i pisca Pjera Vijenoa. Ona je na veoma diskretan način ukazala pomoć mnogim izbeglim nemačkim piscima, između ostalog i Aneti Kolb, i od 1937. godine je u znatnoj meri finansirala časopis T. Mana *Maß und Wert*.

273 *Oskar Lerke*: (Oscar Loerke, 1884—

1941), liričar i esejista, urednik u izdavačkoj kući S. Fišera i do 1933. sekretar Sekcije za pesništvo Pruske akademije umetnosti. On je u izdavačkoj kući S. Fišera vodio brigu o delu T. Mana i izvršio redakciju prve dve knjige romana o Josifu, za koje je napisao propratni tekst na omotnici, kao i reklamne tekstove za to delo.

20. 6. 1933.

274 ***Robert Faezi*** **(Robert Faesi, 1883—1972), švajcarski pisac i istoričar literature, 1922—1953. profesor nemačke književnosti na Univerzitetu u Cirihu, prijatelj T. Mana od 1914. godine. Na svojim predavačkim turnejama po Švajcarskoj T. Man je pre 1933. više puta bio Faezijev gost u Colikonu kod Ciriha. Faezi je 1955. objavio svoju knjigu**

***Thomas Mann. Ein Meister der Erzählkunst* (T. Man. Majstor pripovedačke umetnosti), a 1962. je objavio svoju prepisku sa T. Manom.**

[275] ***August Majer* (Dr. August Mayer, 1885-1944), profesor, glavni konzervator Bavarske državne zbirke portreta, u međunarodnim razmerama poznat istoričar umetnosti. Već 1932. godine udaljen iz službe.**

[276] ***„Freie Presse”*: kratkoveki antifašistički časopis koji je izlazio u Amsterdamu. Časopis je bez znanja T. Mana najavio da će između ostalih i on biti njegov stalni saradnik. Na zahtev Gotfrida Berman-Fišera T. Man je demantovao tu vest i nije sarađivao u tom časopisu.**

21. 6. 1933.

[277] „*Europäische Revue*”: mesečni časopis koji je 1924. u Lajpcigu pokrenuo i izdavao princ Karl Anton Rohan s ciljem da deluje u pravcu evropskog razumevanja i sporazumevanja. Međutim, časopis je već pri kraju Vajmarske republike igrao prilično mutnu ulogu, 1933. je odmah „glajhšaltovan" i ukinut je 1944. godine.

[278] *Oto Ditrih*: (Otto Dietrich, 1897—1952), od 1931. šef za štampu Nacionalsocijalističke partije; 1933. odgovoran za „glajhšaltovanje" štampe, 1938. vladin Šef za pitanja štampe. Godine 1949. osuđen u takozvanom procesu „Wilhelmstraße”, 1950. pušten iz zatvora.

[279] „*Psychoanalytische Bewegung*": — bečki dvomesečni časopis, izlazio 1929—1933.

22. 6. 1933.

280 *Članak o Josifu*: T. Man je u novembru 1928. za svoje gostovanje u Beču, kada je u nemačkom poslanstvu čitao delove iz svog romana o Josifu, sastavio jedan kratak uvodni tekst *Ein Wort zuvor: Mein Joseph und seine Brüder* (Reč unapred: Moj Josif i njegova braća), koji se pojavio u bečkim novinama *Neue Freie Presse* 31. oktobra 1928. Taj tekst je trebalo da posluži kao osnova za Lerkeov propratni tekst na omotnici knjige Priče o Jakovu.

23. 6. 1933.

[281] ***Paul Štengel*: (Paul Stengel), ađutant namesnika Rajha, generala fon Epa. On je T. Mana odvraćao od namere da se vrati u Nemačku.**

[282] ***Američka ponuda za iznajmljivanje kuće*: gospođa Hedviga Pringshajm obavestila je da joj se obratila jedna Amerikanka, gospođa Henrijeta Tejlor, supruga nekog američkog poslovnog čoveka u Nemačkoj, s željom da za svoju porodicu iznajmi kuću u Pošingerštrase 1 sa kompletnom opremom. Kuća je potom i iznajmijena, ali je sa porodicom Tejlor bilo dosta nevolja, tako da se ona u septembru 1933. i iselila.**

[283] ***Radio na naslovljavanju knjige*: T. Man je rukopis romana o Josifu u prvi mah razdelio samo na „glavne delove" i tek je kasnije, uoči štampanja knjige, izvršio podelu na poglavlja i**

glave, dajući im tada i naslove. Isto je tako postupio i kod Čarobnog brega, čija je podela slična podeli romana o Josifu.

[284] **„*Stahlhelm*": Nacionalističko, paramilitarističko udruženje ratnih veterana, osnovano 1918. godine, od 1929. je zajedno sa nacionalsocijalistima i nemačkim nacionalistima pripadalo takozvanom „Harzburger Front"-u, 1934. je „glajhšaltovano” a 1935. je rasformirano.**

[285] ***Dr Engelbert Dolfus*: (Dr. Engelbert Dollfuß, 1892—1934), od maja 1932. austrijski kancelar i ministar spoljnih poslova; oslanjajući se na Italiju suprotstavljao se priključenju Austrije Nemačkoj. U martu 1933. raspustio je parlament i proglasio „hrišćansku državu staleža", pošto je u februaru 1934. nasilno ugušio socijaldemokrate i sindikate. Ubijen prilikom pokušaja**

nacionalsocijalista da izvrše puč 25.7.1934.

25. 6. 1933.

286 **„*Athenaeum*”: budimpeštanska izdavačka kuća, kod koje su se već pre rata pojavila neka dela T. Mana. Od 1934. nadalje u ovoj izdavačkoj kući pojavilo se mađarsko izdanje romana o Josifu u prevodu Đerđa Šarkezija (György Sarközi). U međuvremenu su se dela T. Mana pojavila i kod drugih mađarskih izdavača.**

29. 6. 1933.

287 **Querido: istaknuti holandski izdavač Emanuel Kverido (Emanuel Querido, 1871—**

1943) formirao je u leto 1933. u okviru svoje izdavačke kuće nemačko odeljenje, koje je postalo jedno od najznačajnijih izdavačkih firmi za nemačku literaturu u emigraciji. Rukovodilac nemačkog odeljenja bio je Fric Landshof (Fritz Landshoff), ranije direktor izdavačke kuće Kipenhojer (Kippenheuer) u Berlinu i dobar znanac Gotfrida Berman-Fišera. Među njima je postojao prećutan sporazum da će Landshof za izdavačku kuću Kverido preuzeti one knjige koje izdavačka kuća S. Fišera u Nemačkoj više nije mogla da objavi iz političkih razloga. Landshof je u nekoliko navrata pokušao da privoli T. Mana da svoja dela izda kod izdavačke kuće Kverido.

[288] ***Levinson*: Esej *Souffrances et Grandeur de Richard Wagner* pojavio se u prevodu Feliksa Bertoa i sa predgovorom francuskog kritičara Andrea Levinsona a u izdanju iz-davačke kuće „*Arthéme Fayard*." Levinson je**

objavio više priloga o T. Manu i napisao je i pogovor za francusko izdanje *Budenbrokovih* u istoj izdavačkoj kući.

[289] *Klaus Pringshaim*: (Klaus Pringsheim, 1883—1973), brat blizanac gospođe Katje Man, učenik Gustava Malera i ranije muzički rukovodilac berlinske Rajnhardove scene. Od 1931. delovao kao dirigent i profesor na carskom Konzervatorijumu u Tokiju.

30. 6. 1933.

[290] *Ana Jakobson* (Anna Jacobson, 1888—1972), američka germanistkinja, docent za nauku o književnosti na koledžu Hanter, Njujork, objavila mnoge radove o T. Manu, sa kojim se kasnije lično poznavala.

[291] *August fon Makenzen* (August von Mackensen, 1849—1945), feldmaršal, nemački vojskovođa u prvom svetskom ratu.

1. 7. 1933.

[292] *Gokele*: Gertruda fon Bek (Gertrud von Böck), zvana Gokele, vaspitačica oba najmlađa deteta T. Mana u Minhenu.

3. 7. 1933.

[293] *Georg Bernhard*: (Georg Bernhardt, 1875—1944), istaknuti berlinski novinar, 1920—1930. glavni urednik *Vossische Zeitung*, profesor na Visokoj trgovačkoj školi u Berlinu i

od 1928. poslanik Demokratske partije u Rajhstagu. Godine 1933. emigrirao za Pariz, gde je osnovao i vodio nemačke emigrantske novine *Pariser Tageblatt*. Godine 1941. otišao za Njujork, gde je i umro.

294 *Andre Fransoa-Ponse*: (André Francois-Poncet, 1887—1978), francuski ambasador u Berlinu od 1931—1938; od 1943 —1945. interniran od strane Nemaca, 1949. francuski visoki komesar u Nemačkoj, od 1953 —1955. francuski ambasador u Saveznoj Republici Nemačkoj.

295 *Pficnerov članak*: kompozitor Hans Pficner (Hans Pfitzner, 1869—1949), prijatelj T. Mana još od prvog svetskog rata; u svojim *Razmatranjima jednog nepolitičara* T. Man je njegovoj operi „Palestrina" posvetio celo jedno poglavlje. Pficner se nalazio među potpisnicima protesta Minhena zbog Manovog

predavanja o Vagneru. Ida Herc je njemu i nekim drugim potpisnicima poslala „Odgovor" T. Mana (vid. nap. 2. uz 19.4. 1933) i Pficner je sa svoje strane na to odgovorio opširnim napisom u *Frankfurter Zeitung*-u od 1.7.1933, pri čemu je u intergralnom obliku — što je bila neobična indiskrecija — citirao oba pisma koja su bili izmenili povodom 50. rođendana T. Mana. T. Man je na to napisao svoj *Odgovor Hansu Pficneru* koji je hteo da objavi u *Neue Rundschau*. Međutim, Surkamp je iz političkih razloga odbio da objavi taj tekst, pa je, pošto T. Man nije želeo da ga objavi u inostranstvu, ostao neobjavljen. Prvi put je tekst objavljen u 13. knjizi Sabranih dela Tomasa Mana (GW XIII, 78—92).

6. 7. 1933.

296 **Arnold Cvajg (Arnold Zweig, 1887—1968), pripovedač, romansijer i esejista, pročuo se svojim ratnim romanom *Der Streit um den Sergeanten Grischa* (Spor oko seržanta Griše), 1927; godine 1933. emigrirao za Francusku, kasnije je kao cionista otišao za Palestinu, odakle se 1948. vratio u Nemačku Demokratsku Republiku. Cvajg je odavno bio u prijateljstvu sa Fojhtvangerom.**

297 **„*Angriff*”: berlinski nacionalsocijalistički večernji list koji je uređivao Jozef Gebels.**

298 ***Ernst Štarhemberg*: (Ernst Rüdiger Fürst Starhemberg, 1899—1956), vođa austrofašističkog, paramilitarističkog „Heimwehr”-a, koji se, oslanjajući se na Musolinija, zalagao za od Nemačke nezavisnu austrijsku državu zasnovanu na principu**

diktature, pa se ujedno borio i protiv nacionalsocijalista i socijaldemokrata.

20. 7. 1933.

299 ***Bilovštrase*****: (Bülowstrasse) 90, sedište izdavačke kuće S. Fišera u Berlinu.**

21. 7. 1933.

300 ***Oskar Maria Graf*****: (Oskar Maria Graf, 1894—1967), pisac, angažovan, pacifistički i socijalistički orijentisan pripovedač; za vreme minhenskog prevrata 1918. pripadao prijateljskom krugu oko Kurta Ajznera. Pročuo se svojom autobiografskom knjigom** ***Wir sind Gefangene*** **(Mi smo zarobljenici),**

1927. Godine 1933. dobrovoljno je otišao u emigraciju u Beč, odakle je protestovao zbog toga što su njegove knjige bile pošteđene od strane nacističkog režima. Godine 1938. otišao je za SAD.

[301] ***Dejvid Ivn*: (David Ewen, 1912), američki muzički kritičar. Zamolio je T. Mana za intervju i taj intervju je onda T. Manu doneo mnogo nevolja, budući da je objavljen u krajnje izopačenom obliku i da su se u njemu nalazile reči koje T. Man nije izrekao.**

22. 7. 1933.

[302] ***Džojs Vajner*: (Joyce Weiner), književni agent-posrednik iz Londona.**

25. 7. 1933.

[303] ***Kete Rozenberg*****: (Käthe Rosenberg, 1883—1960), prevodilac, rođaka gospođe Katje Man. Vid. nap. 223. uz 15. 5. 1933. Upravo se spremala da dođe za Sanari u posetu.**

26. 7. 1933.

[304]***Eva Herman*****: (Eva Hermann, 1901), crtačica, dugogodišnja intimna prijateljica Erike i Klausa Mana, živela kasnije u Santa Barbari, Kalifornija, i uglavnom se bavila parapsihološkim studijama.**

[305] ***Fric Tisen*****: (Fritz Thyssen, 1873—1951), veleindustrijalac, zajedno sa svojim**

ocem Augustom Tisenom stvorio ujedinjeni koncern za proizvodnju čelika, koji je pod njegovim rukovodstvom izrastao u jedan od najvećih nemačkih koncerna. On se nalazio među prvim nemačkim industrijalcima koji su podržavali Nacističku partiju, Hitler ga je naimenovao za državnog savetnika sa dalekosežnim privrednim opunomoćenjem i bio je poslanik u Rajhstagu. Godine 1935. sukobio se sa nacističkim režimom zbog proganjanja Jevreja, 1939. je emigrirao za Švajcarsku, 1941. je uhapšen u okupiranoj Francuskoj i sve do 1945. je zajedno sa svojom ženom bio u koncentracionom logom.

28. 7. 1933.

306 *The Criterion*: značajan engleski literarni časopis; izlazio od 1922—1939. a

uređivao ga T. S. Eliot.

29. 7. 1933.

307 *K. R.*: — Kete Rozenberg.

308 *Provansalski roman*: Roman Renea Šikelea *Udovica Boska* objavila je izdavačka kuća S. Fišera 1933. godine.

30. 7. 1933.

309 *Ferdinand Ostertag*: (Ferdinand Ostertag), berlinski knjižar, 1933. emigrirao za Pariz.

31. 7. 1933.

[310] ***Dr Emil Lifman*: (Dr. Emil Liefmann, 1878—1955), lekar iz Frankfurta; kod njega je T. Man na svojim predavačkim turnejama često odsedao, budući da je još od 1922. s njime bio u prijateljstvu. Godine 1940. emigrirao za Njujork.**

5. 8. 1933.

311 ***Erih Klasovski*: (Erich Klassowsky), nemački slikar i prevodilac, živeo u Parizu.**

312 ***Oto Grautof*: (Otto Grautoff, 1876—1937), prijatelj Tomasa Mana iz mladosti.**

313 **„*Rundschau*": sveska za avgust 1933. donela je priloge Hermana Broha (Zlo u sistemu vrednovanja umetnosti) i Petera Surkampa (Rasa).**

314 ***Hamilton Fiš Armstrong*: (Hamilton Fish Armstrong, 1893), američki politički publicista, urednik uticajnog časopisa *Foreign Affairs*.**

[315] *Paul Lebe*: (Paul Löbe, 1875—1967), socijaldemokratski političar, predsednik Rajhstaga 1920—1932, 1934—1935. u zatvoru, posle 1945. ponovo aktivan u političkom životu i od 1949—1953. poslanik u Bundestagu.

[316] *Feliks Fehenbah*: (Felix Fechenbach, 1894—1933), bio član Bavarskog saveta radnika i vojnika i sekretar Kurta Ajznera; 1922. osuđen, i pored mnogih svedočenja u njegovu korist, zbog „izdaje zemlje" na jedanaest godina tamnice. „Afera Fehenbah" postala je nekom vrstom nemačke Drajfusove afere. Fehenbah je 1924. pomilovan, presuda je kasnije ukinuta. Živeo je kao slobodan pisac u Detmoldu, 1933. uhapšen od strane nacističkog režima i ubijen.

[317] *Grof Lerhenfeld*: (Lerchenfeld):

nemački poslanik u Briselu, koji je povodom predavanja Tomasa Mana o Vagneru u Briselu 14.2.1933. priredio prijem u poslanstvu u čast T. Mana, zbog čega su mu u novinama *Völkischer Beobachter* upućene oštre kritike.

[318] ***Fridrih Pritvic*: (Friedrich Wilhelm von Prittwitz und Gaffron, 1884—1955), nemački ambasador u Vašingtonu od 6.8.1933.**

[319] **Marceli Tarnovski (Marceli Tarnowsky), preveo novelu *Mario i mađioničar* i *Priče o Jakovu* na poljski.**

6. 8. 1933

[320] ***Book of the Month Club*: najveće američko knjižarsko udruženje.**

321 ***B. V. Hibš*: (B. W. Huebsch, 1873—1965), američki izdavač, osnivač i rukovodilac velike njujorške izdavačke kuče „Viking Press"; decenijama se s uspehom zalagao za modernu nemačku literaturu i on je bio američki izdavač Liona Fojhtvangera, kojeg je posetio u Sanariju.**

8. 8. 1933.

322 ***Paul Fehter*: (Paul Fechter, 1880—1958), istoričar i kritičar literature, objavio 1941. „glajhšaltovanu" *Istoriju nemačke književnosti*.**

9. 8. 1933.

323 ***Izdavačka kuća Plon*: ugledna pariska izdavačka kuća „*Editions Plon*”. Međutim, roman o Josifu se nije pojavio u izdanju ove izdavačke kuće, već kod izdavača Galimara, u prevodu Lujze Servis (Louise Service, 1896—1976).**

324 ***Muzičar Landshof*: čelista Verner Landshof, rođak Brigite (Tuti) Berman-Fišer.**

10. 8. 1933.

325 **„*Schriftsteller*": organ Društva za zaštitu interesa nemačkih pisaca koji je odmah „gjajhšaltovan" i uključen u Komoru za pitanja literature Rajha (Reichsschfttumskammer). Komora je bila**

„obavezna organizacija” i pripadnost, tj. članstvo u toj organizaciji bio je preduslov za objavljivanje u Nemačkoj.

11. 8. 1933.

326 ***Frank Tis*****: (Frank Thiess, 1890), romansijer. Poput Valtera fon Moloa i drugih za vreme nacističkog režima spadao, po sopstvenom uverenju, među „tihe pisce u zemlji", koji su se posle označili kao „unutrašnja emigracija". Posle drugog svetskog rata polemički istupio protiv T. Mana.**

327 ***Tolstojeva ćerka*****: Knjiga Aleksandre Tolstoj** ***Tolstojevo bekstvo i smrt*** **objavljena je na nemačkom jeziku 1925. godine. Pored toga je objavila** ***Roman mog roditeljskog doma*****.**

[328] ***Stanarka je bila besna*: Američka stanarka u kući Pošingerštrase 1 žalila se da se iz kompletno iznajmljene kuće porodice Man potajno iznose stvari, pa je s tim u vezi podnela prijavu kod minhenske Političke policije. T. Man je uzvratio da je bilo dogovoreno da se iznesu određeni lični predmeti, kao knjige, pisaći sto itd. „Eksport" je uspeo. Nameštaj i sanduci sa knjigama i kućnim predmetima upućeni su na Šikeleovu adresu u Badenvajleru, odakle su kao selidbeni prtljag nekog francuskog državljanina prebačeni u Švajcarsku.**

12. 8. 1933.

[329] ***Prof. Hojzer* (Werner Heuser) bio je direktor Umetničke akademije u Diseldorfu. T. Man je njega, njegovu suprugu Miru i njihovog**

sina Klausa upoznao 1927. u Kampenu na Siltu i tom prilikom je T. Man strasno zavoleo zgodnog sedamnaestogodišnjeg mladića. Pozvao je Klausa Hojzera kod sebe u Minhen i posvetio mu mnogo vremena i pažnje.

14. 8. 1933.

[330] **Edmond Žalu (Edmond Jaloux, 1878—1949), francuski romansijer, esejista i kritičar, od 1922—1940. literarni kritičar časopisa *Nouvelles Littéraires* u Parizu. Pisao monografije o Geteu, Rilkeu i drugima, kao i više studija o T. Manu. T. Man je Žalua lično upoznao u Parizu 1926. godine.**

15. 8. 1933.

331 ***Kilhberg*: (Kilchberg), predgrađe Ciriha sa vilama, u kome je Erika tada stanovala i T. Man se pred kraj života tu nastanio.**

332 ***Rajner Šikele*: (Rainer Schickele), sin Renea Šikelea.**

333 ***Karlo Sforca*: (Carlo Graf Sforza, 1873—1952), istoričar i filozof kulture, 1920—1921. italijanski ministar inostranih poslova, emigrirao kao antifašista i protivnik Musolinija u Belgiju (1926) i 1940. je otišao u SAD, odakle se 1943, vratio u Italiju i od 1947—1952. opet bio ministar inostranih poslova. Njegova knjiga *Les Italiens tels qu'ils sont*, objavljena u Kanadi, posvećena je T. Manu: „A Thomas Mann — gran nome tedesco che non fa disperare dell' avvenire" (Tomas Man —**

veliko nemačko ime koje ne dopušta da očajavamo zbog budućnosti). Njegove knjige *Gestalten und Gestalter des heutigen Europa* (Pojave i neimari današnje Evrope), *Europäische Diktaturen* (Evropske diktature) i *Die feindlichen Brüder* (Neprijateljska braća) pojavile se kod izdavačke kuće S. Fišera u prevodu H. Rajzigera.

334 *G. Ferero*: (Guglielmo Ferrero, 1871—1943), antifašistički italijanski istoričar i sociolog, autor knjige *Jedinstvo sveta* (1929), emigrirao 1930. u Švajcarsku i bio profesor u Ženevi.

335 *Gaetano Salvemini*: (Gaetano Salvemini, 1843—1957), istoričar, profesor Univerziteta u Firenci, fašistički režim ga je udaljio sa univerziteta, pa je emigrirao u SAD. Godine 1949. vraćen na univerzitet.

17. 8. 1933.

336 Deo koji se nalazi kod Fajsta: One knjige, i to delom veoma vredne, koje je Fajst uspeo da iznese iz kuće u Pošingerštrase i da ih smesti u svom stanu nestale su prilikom jednog pretresa kod Fajsta, navodno su knjige tom prilikom zaplenjene.

20. 8. 1933.

337 *L. Vajs*: (L. Weiss), izdavala časopis *Europe Nouvelle*. T. Man ju je upoznao u Parizu 1926. godine.

338 *Dr Alfred Apfel*: (Dr. Alfred Apfel, 1882-1940), ugledni berlinski advokat, igrao

značajnu ulogu u nizu političkih procesa u vreme Vajmarske republike; godine 1933. otišao u emigraciju i 1934. je kod pariske izdavačke kuće Galimar objavio *Les dessous de la justice allemande*.

[339] *Eduar Erio*: (Edouard Herriot, 1872—1957), francuski državnik, u nekoliko navrata predsednik vlade i ministar spoljnih poslova, autor brojnih literarnih i političkih dela, između ostalog i jednog dela o Betovenu. Od 1943—1945. u nemačkom zatvoru, 1946—1953. predsednik francuske Narodne skupštine.

[340] *Dr. Robert Frojnd*: (Dr. Robert Freund), do 1933. suvlasnik izdavačke kuće R. Piper u Minhenu, kasnije emigrirao u SAD.

21. 8. 1933.

[341] *Adolf Grime* (Adolf Grimme, 1889—1963), socijaldemokrata, raniji pruski ministar kulture.

23. 8. 1933.

[342] Jozef Brajtbah (Joseph Breitbach, 1903), nemačko-francuski pripovedač i dramatičar, živi od 1929. u Parizu. Između ostalog objavio zbirku pripovedaka *Rot gegen Rot* (Crveno protiv crvenog) i romane *Die Wandlung der Susanne Dasseldorf* (Preobražaj Suzane Daseldorf) i *Bericht über Bruno* (Izveštaj o Brunu), te drame *Hinter den Kulissen oder Genosse Veygond* (Iza kulisa ili drug Vejgon), *Reqiem für die Kirche* (Rekvijem za crkvu). Prijatelj Klausa Mana.

343 „*Ciriške novele*": zbirka novela Gotfrida Kelera (Gottfried Keller).

24. 8. 1933.

344 *Romen Rolan*: Radilo se o dokaznom materijalu jedne internacionalne komisije za rasvetljenje paljevine Rajhstaga kojoj je pripadao i Romen Rolan i koja je u avgustu 1933. u Londonu, pre procesa u Lajpcigu, održala jedan poseban proces. Materijal je objavljen u dve „mrke knjige": *Über den Reichstagsbrand und Hitlerterror* (O paljevini Rajhstaga i Hitlerovom teroru), Bazel 1933, i *Dimitroff contra Göring. Entfüllungen über die wahren Brandstifter* (Dimitrov protiv Geringa. Otkrića o pravim podmetačima požara), Pariz 1934.

345 ***Špenglerova politička knjiga*: Knjiga Osvalda Špenglera *Jahre der Entscheidung* (Godine odluke) objavljena je 1933. godine.**

346 ***„Büchergilde"*: Veliko švajcarsko udruženje izđavača „Büchergilde Gutenberg", čiji je nemački ogranak 1933. „glajhšaltovan" od strane nacističkog režima.**

347 ***Knjiga o Drajfusu*: Knjiga Vilhelma Hercoga *Der Kampf einer Republik* (Borba jedne republike).**

25. 8. 1933.

348 ***Pavel Ajzner*: (Pavel Eisner, 1889—1958), dvojezični nemačko-češki novinar i**

kritičar, objavio mnoge članke o Tomasu Manu, priredio češko izdanje Celokupnih dela Tomasa Mana i od 1936. nadalje preveo znatan broj dela T. Mana na češki, između ostalog *Budenbrokove*, *Lotu u Vajmaru* i *Doktora Faustusa*.

28. 8. 1933.

349 *Izdavačka kuća A. Langen*: Minhenska izdavačka kuća Alberta Langena (Albert Langen), u kojoj je T. Man u mladosti radio kao urednik i lektor. Godine 1932. ova izdavačka kuća se fuzionisala sa izdavačkom kućom Georga Milera (Georg Müller Verlag).

350 *Gospođa fon Štorer*: supruga nemačkog ambasadora u Kairu, Eberharda fon Štorera (Eberhard von Stohrer) Njena majka je bila

vlasnik vile „La Tranquille".

29. 8. 1933.

[351] *Karl Bart*: (Karl Barth, 1886—1968), švajcarski protestantski teolog, zagovornik „dijalektičke teologije" od 1930 profesor u Bonu, ali su ga nacističke vlasti 1935. udaljile sa univerziteta, pa je sve do 1962. bio profesor u Bazelu. Njegov spis *Theologische Existenz heute* (Teološka egzistencija danas) ostavila je na T. Mana tako silan utisak da se nosio mišlju da za časopis Klausa Mana *Die Sammlung* napiše jedan osvrt, ali tu svoju nameru nije realizovao.

[352] *Paul Grec*: (Paul Graetz, 1890—1966), glumac, izvanredan karakterni tumač prevashodno berlinskih originalnih tipova,

kasnije je otišao u Holivud.

353 ***Knjeginja Mehtilde Lihnovski*****: (Mechtilde Lichnowsky, rođ. Gräfin Arco-Zinneberg, 1879—1958), pripovedač i esejista, udovica kneza Karla Maksa Lihnovskog (1860—1928), koji je od 1912—1914. bio nemački ambasador u Londonu.**

30. 8. 1933.

354 ***Regina Rozenbaum*****: (Regina Rosenbaum), od 1896. sekretarica S. Fišera i njegova prisna saradnica, emigrirala u oktobru 1933.**

31. 8. 1933.

[355] **Leo Ferero (Leo Ferrero, 1903—1933), sin Guljelma Fereroa, pisac i žurnalista, stradao u saobraćajnoj nesreći u SAD 16. 8. 1933. Autor članka o *Čarobnom bregu*: „La Montagne Magique", objavljenog u časopisu *Revue Catholique pour le Suisse Romande* 1933.**

[356] ***Teodor Lesing*: (Theodor Lessing, 1872—1933), lekar i filozof od 1908—1926. privatni docent na Tehničkoj visokoj školi u Hanoveru; zbog svojih agresivnih polemičkih spisa, između ostalog i protiv Hindenburga, stekao veliki broj neprijatelja, pred nacističkim režimom pobegao u Čehoslovačku, gde je, u Marijenbadu, i ubijen. T. Man je 1910. zbog jednog opakog Lesingovog napada na jevrejskog literarnog kritičara Samuela Lublinskog, koji je Tomasa Mana označio „najznačajnijim romansijerom moderne",**

imao žestoku kontroverzu sa Lesingom.

1. 9. 1933.

357 ***„Pad kuće Ašer”*****: novela Edgara Alana Poa.**

358 ***Hano B.*****: Hano Budenbrok.**

2. 9. 1933.

359 ***„Sammlung”*****: Literarno-politički časopis koji je, pod patronatom Andrea Žida, Hajnriha Mana i Oldosa Hakslija, izdavao Klaus Man od septembra 1923. do avgusta 1935. kod izdavačke kuće Kverido u**

Amsterdamu. Prva sveska časopisa donela je, između ostalog, oštar polemički napis Hajnriha Mana *Sittliche Erziehung durch deutsche Erhebung* (Moralno vaspitanje putem nemačkog uzdignuća), zatim priloge Jakoba Vasermana, Alfreda Deblina (o jevrejskom nacionalizmu), prozu Hermana Kestena i Jozefa Rota. U najavi sadržaja narednih svezaka pominju se kao budući saradnici između ostalih i Štefan Cvajg, Rene Šikele i Tomas Man. T. Man je bio dao svoju saglasnost da će sarađivati, ali se posle, na insistiranje izdavačke kuće S. Fišera, povukao i tražio da se njegovo ime izostavi sa spiska saradnika.

[360] *„Vilijam Vilson"*: priča Edgara Alana Poa.

3. 9. 1933.

361 Klaus Šrempf (Klaus Schrempf, 1895—1963), autor članka „*An der Schwelle einer neuen Zeit*" (Na pragu novog doba) u septembarskoj svesci 1933. časopisa *Neue Rundschau*.

362 *Oto Dibelijus* (Otto Dibelius, 1880—1967), evangelički biskup Berlina i Brandenburga, 1933. uklonjen sa svog položaja od strane nacističkog režima; od 1949—1961. predsednik Saveta evangeličkih crkava Nemačke.

363 *Herman Kesten*: (Hermann Kesten, 1900). pisac. Svojim prvim romanima *Joseph sucht die Freiheit* (Josif traži slobodu) i *Ein ausschweifender Mensch* (Raspusan čovek) jedan od osnivača Novog realizma. Do 1933. bio urednik u izdavačkoj kući Kipenhojer u

Berlinu i zajedno sa Feliksom Bertoom izdao antologiju novijih francuskih pripovedača. Kesten je zajedno sa Valterom Landauerom, ranijim direktorom izdavačke kuće Kipenhojer, 1933. godine, u okviru izdavačke kuće „Allert de Lange” u Amsterdamu, osnovao drugu veliku nemačku emigrantsku izdavačku firmu i bio je rukovodilac te firme. Prisni prijatelj Klausa Mana i Frica Landshofa; obe izdavačke kuće, Kverido i „de Lange", kod kojih je najveći deo nemačke emigrantske književnosti našao svoje utočište, prijateljski su sarađivale. Kesten je 1940. interniran u Francusku i pošto je pušten otišao je za Njujork, gde je sa velikom energijom radio na spasavanju izbeglih nemačkih pisaca koji su se nalazili u Francuskoj. Od njegovih u emigraciji nastalih dela značajan mu je roman *Die Kinder von Gernika* (Deca Gernike), 1939.

4. 9. 1933.

364 ***Gospodin Aron*: Verovatno Robert Aron, direktor izdavačke kuće Galimar u Parizu.**

5. 9. 1933.

365 ***Vilhelm Ude*: (Dr. Wilhelm Uhde, 1874—1947), istoričar umetnosti. On se već 1924. preselio u Pariz i u emigraciji su nastala njegova značajna dela o Van Gogu i impresionistima. Od 1940—1945. krio se po južnoj Francuskoj.**

366 ***Gospođa Štiler*: prijateljica gospođe Markezani.**

[367] *Gospođa Hesel*: supruga pisca Franca Hesela (Franz Hessel, 1880—1941), koji se pre svega pročuo svojim odličnim prevodima Balzaka, Stendala i Prusta. Hesel je tek 1938. emigrirao u Pariz i umro je u Sanariju.

8. 9. 1933.

[368] *Štibel*: Izdavačka kuća A. Y. Stybel u Tel Avivu koja je 1935. objavila *Priče o Jakovu* u prevodu Jakova Kopelevica.

[369] (Joseph Roth, 1894—1939), austrijski pripovedač i novinar, proslavio se pre svega svojim romanima *Hiob* i *Radetzkymarsch*. Godine 1933. emigrirao iz Berlina u Pariz. Njegova politička shvatanja, zasnovana na ideji

o habzburškom legitimizmu, često puta su bila krajnje skurilna i irealna.

370 ***Ernst Rem*****: (Ernst Röhm, 1887—1934), jedan od najstarijih saboraca Hitlerovih, šef štaba SA-odreda, ubijen 30.6.1934. po naređenju Hitlera u sklopu akcije razvlašćenja SA-odreda.**

371 ***Sindikalac Ebert*****: prvi predsednik Vajmarske republike Fridrih Ebert (Friedrich Ebert, 1871—1925) nije, strogo uzev, bio sindikalni funkcioner ali se uvek zalagao za tesnu saradnju između sindikata i Socijalističke partije Nemačke. T. Man se više puta sreo sa Ebertom i iskreno ga je cenio kao „oca zemlje”.**

Ponedeljak, 11. IX 33.

[372] *Pismo „Intransigeant"-u*: Odgovor T. Mana na anketu pariskog dnevnog lista *L'Interansigéant* „Que pensez-vous de la France?" objavljen je 4.1.1934. Odgovor je bio veoma loše preveden i priredio je T. Manu znatne poteškoće u Berlinu.

13. 9. 1933.

[373] *Hans Lahman-Mose*: (Hans Lachmann-Mosse), berlinski izdavač novina, zet i naslednik Rudolfa Mosea, osnivača novina *Berliner Tageblatt*.

[374] *Edmund Forster*: (Edmund Forster, 1878—1933), profesor, rukovodilac psiho-neurološke klinike Univerziteta u Grajfsvaldu.

14. 9. 1933.

375 *Gustavo Sakerdote*: (Gustavo Sacerdote), prevodilac romana o Josifu na italijanski.

15. 9. 1933.

376 *Secker*: Londonska izdavačka kuća „Martin Secker Ltd.”, kasnije promenila naziv — „Secker and Warburg". Kod te izdavačke kuće su, u saradnji sa njujorškom izdavačkom kućom „Knopf", objavljena dela T. Mana na engleskom jeziku.

17. 9. 1933.

377 *Rajfovi*: ciriški industrijalac, ljubitelj umetnosti i mecena Herman Rajf (Hermann Reiff, 1876—1938) i njegova supruga Lili Rajf-Sertorijus (Lilly Reiff-Sertorius, 1886—1958), učenica F. Lista, bili su stari prijatelji tazbine T. Mana, bračnog para Pringshajm u Minhenu, i njihova kuća je bila gostoljubivo otvorena za umetnike, naročito muzičare. T. Man je „salon" Rajfovih sa njegovim umetničkim priredbama na visokom nivou opisao u Doktoru Faustusu, gl. XXXIX.

378 *Hajnrih Hauzer*: (Heinrich Hauser, 1901—1955), pisac. Svojim romanima iz pomorskog života (*Brackwasser, Donnet überm Meer*) predstavio se kao pisac koji mnogo obećava i bio jedan od najmarkantnijih predstavnika novog realizma. Njegova

općinjenost nacionalsocijalizmom nije dugo potrajala. Godine 1938. emigrirao je u SAD i 1948. se vratio u Nemačku.

18. 9. 1933

379 *Pitanje njenog kabarea*: Erika Man podnela je švajcarskim vlastima zahtev da joj se dozvoli da u Cirihu ponovo otvori svoj kabare „Die Pfeffermühle".

380 *Hans Bodmer* (Hans Bodmer, 1863—1948), osnivač i predsednik čitalačkog kružoka Hotingen, jednog znamenitog ciriškog literarnog društva, koje je ranijih godina u nekoliko navrata pozivalo T. Mana da održi predavanje ili čita iz svojih dela.

22. 9. 1933.

381 ***Mira i Klaus*: supruga i sin profesora Vernera Hojzera. Vidi nap. 329. uz 12. 8. 1933.**

23 9. 1933.

382 „Frontovi": šovinistička, antisemitska i prema strancima neprijateljski raspoložena švajcarska udruženja, koja su tokom tridesetih godina u Švajcarskoj često priređivala nacionalističke demonstracije i izazivala nerede.

383 ***Branitelj Zak*: advokat dr Alfonz Zak (Dr. Alfons Sack), branitelj Torglerov u procesu povodom paljevine Rajhstaga. On je**

1934. o procesu objavio knjigu.

[384] ***„Neudeck"*-partija: po dobru Nojdek (Neudeck) u istočnoj Pruskoj, koje je od 1755. pripadalo porodici Hindenburg.**

24. 9. 1933.

[385] ***Hes (Hess)*: fotograf-portretista iz Frankfurta.**

[386] ***Baltički član „Pfeffermühle"*: baltički kompozitor i pijanista Magnus Hening uradio je muzički deo programa kabarea „Pfeffermühle" u Cirihu, kao što je to već činio u Minhenu.**

[387] ***Erih fon Kaler*: (Erich von Kahler, 1885**

—1970), istoričar, sociolog i filozof kulture. T. Man se s njim poznavao od 1919. u Minhenu, ali se među njima razvilo prisno prijateljstvo tek u emigraciji, i to za vreme zajedničkih godina u Prinstonu. Kaler je u nekoliko navrata pisao o T. Manu.

25. 9. 1933.

388 *Nasledstvo*: gospođa Katja Man je i pored svih inflacijom prouzrokovanih gubitaka imala izglede da dobije pozamašno nasledstvo od svojih imućnih roditelja.

389 *Grete Ring*: (Grete Ring, 1887—1952), istoričar umetnosti, nećaka Maksa Libermana, učenica Velflinova, u prijateljstvu sa porodicom Pringshajm, 1919. je stupila u berlinsku prodavnicu umetničkih predmeta

kod Paula Kasirera. 1938. je emigrirala za London i tamo je zajedno sa dr Valterom Fajlhenfeldom (Walter Feilchenfeld) osnovala englesku firmu „Paul Cassirer". Sve do svoje smrti živela je u Engleskoj.

[390] *Šidhaldenštrase*: (Schiedhaldenstraße) 33 u Kisnahtu kod Ciriha: u toj kući će porodica Man živeti sve do svog preseljenja u SAD 1938. godine.

26. 9. 1933.

[391] *Sigrid Onjegin*: (Sigrid Onegin, 1891—1943), pevačica, interpretator Vagnera i Verdija, udata za nemačkog lekara Frica Pencolda, od 1931. živela u Švajcarskoj.

[392] ***Gospođica Resler*, zapravo Resner (Rössner): kućna krojačica, rođaka porodice Rajf.**

[393] ***Univerzitetsko predavanje Hofmanstala*: Predavanje Huga fon Hofmanstala „Literatura kao duhovni prostor nacije", održano na Univerzitetu u Minhenu u januaru 1927, objavljeno je u julskoj svesci 1927. časopisa *Neue Rundschau*. U jesen 1933. je izdavačka kuća S. Fišera priredila posebno izdanje ovog spisa.**

27. 9. 1933.

[394] ***Karl Jaspers*: (Karl Jaspers, 1883—1969), filozof-egzistencijalista, tada profesor univerziteta u Hajdelbergu, 1937. mu je**

uskraćeno pravo držanja predavanja, 1945. ponovo vraćen na univerzitet. Godine 1948. se odazvao pozivu Bazela i prešao je na tamošnji univerzitet. Njegova knjiga *Max Weber, Politiker, Forscher, Philosoph* (Maks Veber, političar, istraživač, filozof) pojavila se 1932. godine.

28. 9. 1933.

395 „Neue Deutsche Blätter": Literarno-politički emigrantski časopis levosocijalističko-komunističke orijentacije. Osnovao ga je i izdavao Viland Hercfelde (Wieland Herzfelde, 1896), ranije vodio izdavačku kuću Malik u Berlinu od 1917— 1933. Časopis je izlazio u Pragu od jeseni 1933. ali je ukinut 1935. godine.

30. 9. 1933.

[396] *Ervin Kalzer* (Erwin Kalser, 1883—1958), glumac, član Državnog teatra u Berlinu od 1923—1933, emigrirao za Cirih, gde je godinama bio član ansambla ciriškog teatra. Kasnije je emigrirao u SAD i posle rata se vratio za Cirih.

1. 10. 1933.

[397] *Poglavlje Dolazak*: *Josif u Egiptu*, Treći deo: *Dolazak*, kasnije izdeljeno na sedam glava.

[398] *Valter Buman*: (Dr. Walter Bumann), advokat, partner dr Valentina Hejnsa,

minhenskog advokata T. Mana.

[399] *Hans Ludvig Held*: (Dr. Hans Ludwig Held, 1885—1954), pisac i istoričar kulture, referent za pitanja kulture grada Minhena i direktor minhenske Gradske biblioteke, osnivač njene rukopisne zbirke. T. Man ga je dobro poznavao, bio je pozamašnih dimenzija.

[400] *Konkordat*: Sporazum (Reichskonkordat) sklopljen 22.7.1933. između Hitlerove vlade i pape Pija XI.

2. 10. 1933.

[401] *Adolf Buš*: (Adolf Busch, 1891—1952), violinista, mlađi brat Frica Buša, od 1918. nastavnik na Visokoj muzičkoj školi u Berlinu,

1919. je osnovao znameniti „Kvartet Buš”, 1926. se preselio za Bazel, 1940. u SAD. Kao solista i kamerni muzičar pre svega se proslavio svojim interpretacijama Baha, Betovena i Bramsa. Njegov stalni partner na klaviru bio je Rudolf Serkin.

402 ***Džejms Kleg*** **(James Cleugh): njegova knjižica** ***Thomas Mann. A Study*** **pojavila se 1933. kod londonskog izdavača Sekera. Kleg je napisao i predgovor za englesko izdanje (od istog izdavača) Manovih eseja** ***Past Masters and Other Papers*****.**

3. 10. 1933.

403 ***Anri Beranžer*** **(Henri Bérenger), francuski političar i senator.**

[404] *Artur Gobino* (Arthur Gobineau, 1816—1882), francuski pisac i diplomata. Njegovo čuveno delo *Essai sur l'inégalité des races humaines* imalo je naročitog odjeka u Nemačkoj.

[405] Dr Ferdinand Hornštajn (Dr. Ferdinand Freiherr von Hornstein): „Zu Richard Wagners Aufenthalt in der Schweiz" (Ka pitanju boravka Riharda Vagnera u švajcarskoj), u *Neue Züricher Zeitung* od 3. i 4. 10.1933.

[406] *Barnum ili Štrausberg*: Američki špekulant Fineas Tejlor Barnum (Phineas Taylor Barnum, 1810—1891), „kralj ujdurme", cirkuski preduzimač i zabavljač velikog stila, i berlinski špekulant iz vremena Drugog nemačkog carstva Henri Štrosberg (Henry Strosberg, 1823—1884), generalni

preduzimač za gradnju železnica, koji je 1871. spektakularno bankrotirao.

407 *„Excelsior"*: pariske dnevne novine.

408 *Andre Malro* (André Malraux, 1901—1976): Najslavnija Malroova knjiga *La condition humaine* pojavila se u jesen 1933. i odmah je privukla veliku pažnju.

4. 10. 1933.

409 *Folkmar Andrea*: (Volkmar Andreae, 1879—1969), švajcarski dirigent i kompozitor, od 1906—1949. rukovodio ciriškim orkestrom i od 1914—1939. direktor Ciriškog konzervatorijuma. Kao dirigent se pre svega zalagao za delo Bruknera.

[410](#) *Rihard Straus* (Richard Strauss, 1864—1949): I on je, kao i Hans Pficner i Hans Knapertsbuš, potpisao minhenski Protest zbog Manovog predavanja o Vagneru.

[411](#) *Knjga H. Hauzera*: Knjigu: Heinrich Hauser, *Ein Mann lernt fliegen*. (Jedan čovek uči da leti) objavio je izdavač S. Fišer u proleće 1933. Hauzer je zahtevao da se u knjigu unese posveta Hermanu Geringu. Gotfrid Berman-Fišer je, suočen sa ovim bestidnim i po njega sramnim zahtevom, tražio od autora da se lično obrati Geringu i dobije njegovu saglasnost da se knjiga njemu posveti. Berman-Fišer je bio ubeđen da će Gering to odbiti, ali Gering je dao svoju saglasnost, pa mu nije ništa drugo preostalo nego da knjigu objavi sa tom posvetom Geringu.

5. 10. 1933.

412 ***Leonhard Frank*** **(Leonhard Frank, 1882—1961), pisac, poznat po svojim pripovestima *Die Räuberbande* (Hajdučka banda) , *Karl und Anna*, *Das Ochsenfurter Mannerquartett* (Oksenfurtski muški kvartet) i po svojoj autobiografiji *Links, wo das Herz ist* (Na levoj strani, gde je srce). U proleće 1933. izbegao u Švajcarsku, 1937. se preselio u Pariz, odakle je, pošto je više puta bio interniran, dospeo u SAD. Godine 1950. vratio se u Nemačku.**

413 ***Kurt Horvic*** **(Kurt Horwitz, 1897—1974), glumac i režiser; dvadesetih godina bio član Minhenskog komornog teatra, 1933. emigrirao u Švajcarsku, od 1933—1945. član ciriškog pozorišnog ansambla, od 1946—1950. vodio Gradsko pozorište Bazela i od 1953—**

1958. bio intendant Bavarskog državnog teatra.

6. 10. 1933.

414 ***Vilem de Boer*** **(Willem de Boer, 1885—1962), holandski violinista i muzički pedagog; koncertmajstor Ciriškog gradskog orkestra.**

415 ***Dr Erih Brok*** **(Dr. Erich Brock, 1889—1976), švajcarski germanista. Njegov članak „Der zeitgemäße imzeitgemäße Goethe" (Savremeni nesavremeni Gete), objavljen u oktobarskoj svesci 1933. časopisa** ***Neue Schweizer Rundschau*** **jedan je od mnogih radova koje je objavio o T. Manu.**

415a **„*Neue Schweizer Rundschau*":**

Mesečni literarni časopis koji je izlazio u Cirihu. Ovo glasilo je zapravo proisteklo iz časopisa Wissen und Leben, čijeg je urednika, esejistu Maksa Rihnera, T. Man još od 1923. godine dobro poznavao. Vid. nap. 1. uz 10. 10. 1933.

7. 10. 1933.

[416] *Jozef Nadler* (Joseph Nadler, 1884—1963), austrijski književni istoričar, 1931—1945. profesor Univerziteta u Beču. Njegovo glavno delo je četvorotomna istorija nemačke književnosti po nemačkim plemenima i pokrajinama, koju su nacionalsocijalistički teoretičari rase svesrdno prigrlili. Do dana današnjeg veoma sporna knjiga.

[417] *Dr Ernst Hanhart* (Dr. Ernst Hanhart,

1891—1973), ciriški lekar, specijalista za nasledne bolesti, profesor Univerziteta u Cirihu. T. Man se s njim dobro poznavao još od 1921. godine, kada je prilikom jedne predavačke turneje bio gost, i često ga je konsultovao u vezi sa medicinskim pitanjima, između ostalog i za svoj roman *Čarobni breg*.

8. 10. 1933.

418 *Holandsko putovanje*: Do planiranog predavačkog putovanja u Holandiju nije došlo.

419 *Četvrti put*: T. Man je pre toga sagradio letnjikovac u Telcu 1908. godine, zatim je sagradio svoju vilu u Minhenu, Pošingerštrase, 1914. godine i 1930. letnjikovac u Nidenu.

420 ***Dr Karlo Flajšman*** **(Dr Carlo Fleischmann), advokat, rumunski konzul u Cirihu.**

421 ***Selma Lagerlef*** **(Selma Lagerlöf, 1858—1940), švedska pesnikinja. T. Man ju je veoma cenio i lično ju je upoznao na banketu priređenom u njegovu čast povodom dodele Nobelove nagrade u Stokholmu 1929. godine.**

9. 10. 1933.

422 ***Franc Horh*****: (Franz Horch, 1901—1952), kritičar, dramaturg u Rajnhardovom teatru u Berlinu, kasnije literarni agent-menadžer u Njujorku. Njegov osvrt na** ***Priče o Jakovu*** **pojavio se u bečkom glasilu** ***Neue Freie Presse*** **od 8.10.1933.**

[423] *„Equinox”*: Equinox Quarters, američki časopis.

10. 10. 1933.

[424] *Maks Rihner* (Max Rychner, 1897—1965), švajcarski literarni istoričar, esejista i kritičar; od jeseni 1931. bio urednik feljtona novina *Kölnische Zeitung* u Kelnu, ali se posle dolaska nacista na vlast povukao sa tog položaja i zatim je do 1937. godine bio dopisnik *Neue Züricher Zeitung* iz Kelna.

[425] *Herman Keser*: (Dr. Hermann Kesser, 1880—1952), pripovedač i dramatičar, 1933. emigrirao u Švajcarsku. Njegov sin, novinar Armin Keser (rođ. 1906), bio je školski drug

Klausa Mana u školi u Odenvaldu.

426 *Đovani Batista Vioti*: (Giovanni Battista Viotti, 1755— 1824), italijanski kompozitor i virtuoz na violini.

427 *Kler Gol* (Clair Goll, 1901—1977), nemačko-francuska pesnikinja i pripovedač. Godine 1919. udala se za pesnika Ivana Gola i živela u Parizu; prevashodno je pisala na francuskom jeziku.

428 *Herman Džon Vajgand* (Hermann John Weigand, 1892), američki germanista, profesor Jelskog univerziteta, objavio mnogobrojne radove o T. Manu. Njegova knjiga o Čarobnom bregu — *Thomas Mann's Novel Der Zauberberg. 1933* — još je i dan-danas jedna od najmerodavnijih studija o tom delu. T. Man je lično veoma cenio ovu knjigu.

11. 10. 1933.

429 ***Bertram*: Pisma Ernsta Bertrama Tomasu Manu su izgubljena, sačuvana su samo pisma T. Mana Bertramu. Do susreta u Cirihu izgleda nije došlo.**

430 ***Korodi*: Napis Eduarda Korodija o biblijskom romanu Tomasa Mana objavljen je u jutarnjem izdanju *Neue Züricher Zeitung* od 11. 10. 1933. E. Korodi je već pre toga, 7. 8. 1932, u istim novinama, objavio članak „Thomas Manns biblischer Roman. Perspektiven" (Biblijski roman Tomasa Mana. Perspektive).**

431 ***Herman Gunkel*: (Hermann Gunkel,**

1862—1932), autor dela *Urgeschichte und Patriarchen* (Praistorija i patrijarsi).

[432] *Ludvig Hart* (Ludwig Hart, 1886—1947), recitator. T. Man ga je poznavao još iz Minhena. Hart mu je prvi skrenuo pažnju na F. Kafku.

[433] *Rut Rudolf* (Ruth Rudolf, rođ. Martini), intimna prijateljica Anete Kolb, koja je prilikom svojih boravaka u Cirihu uvek kod nje odsedala. Preko A. Kolb je stupila u vezu sa porodicom Man.

[434]*Rudolf Hilferding* (Rudolf Hilferding, 1877—1941), socijaldemokratski političar, 1924—1933. poslanik u Rajhstagu i dva puta ministar za finansije (1923. i 1928/29).

12.10.1933.

[435] *Klausov članak*: Članak Klausa Mana „Das Schweigen Stefan Georges. Über Stefan George und den deutschen Faschismus" (Ćutanje Stefana Georgea. O Stefanu Georgeu i nemačkom fašizmu) u oktobarskoj svesci 1933. časopisa *Sammlung*.

[436] *Volfgang Born* (Wolfgang Born, 1894—1949), slikar i grafičar. Godine 1921. uradio devet litografija u boji za *Smrt u Veneciji* koje su objavljene kao mapa i kao posebna knjiga, za koje je T. Man u formi pisma napisao predgovor. Born je bio profesor umetnosti i istorije umetnosti u Beču i izdavao je časopis *Der Wiener Kunstwanderer*. Kasnije je emigrirao u SAD i predavao je na raznim američkim koledžima.

[437] *Oskar Kokoška* (Oskar Kokoschka, 1886), slikar i crtač. Kokoška je uradio dva crteža za roman o Josifu koji su zajedno sa jednim člankom V. Boma objavljeni u novembarskoj svesci 1923. časopisa *Der Wiener Kunstwanderer*.

13. 10. 1933.

[438] „*Buchhädndler-Börsenblatt*": Državni ured za unapređenje nemačke literature, koji je vodio Alfred Rozenberg, objavio je 10. oktobra 1933. u glasilu *Börsenblatt für den deutschen Buchhändel* pod naslovom „*Literarische Emigranten zeitschriften*" oštar napad na časopis *Sammlung* i njegove saradnike. Napis se završavao sledećim rečima: ...Za nemačkog knjižara bi trebalo da bude sasvim prirodna stvar da ne rastura

knjige autora koji u inostranstvu vode duhovnu hajku protiv Nemačke". Gotfrid Berman-Fišer je na to *Börsenblatt*-u dostavio izjave T. Mana, R. Šikelea i A. Deblina kojima se oni distanciraju od časopisa *Sammlung*. *Börsenblatt* je ove izjave objavio 14. oktobra i Državni ured je povukao svoj prekor. (Vidi zabelešku u Dnevniku od 14.10.1933). Bečki *Arbeiter-Zeitung* je na to 19.10. objavio težak napad na T. Mana zbog njegovog držanja, na koji je T. Man odgovorio 25.10.1933. otvorenim pismom redakciji tih novina. Ovaj odgovor je objavljen 15.11.1933. u praškom časopisu *Neue Deutsche Blätter* i 1.12.1933. u bečkom časopisu *Das Blaue Heft*.

[439] *Ludvig Goldštajn*: (Ludwig Goldstein), književnik i publicista, poreklom iz istočne Pruske. Prijatelj i mecena Klausa Mana. Emigrirao u Prag i kasnije u Palestinu.

[440] *Jozef Hofmiler*: (Josef Hofmiller, 1872—1933), esejista i kritičar, saurednik časopisa *Süddeutsche Monatshefte*. T. Man ga je dobro poznavao. Umro je 11. 10. 1933. Objavio je više radova o T. Manu.

17. 10. 1933.

[441] *Premijera Hauptmana*: Drama Gerharta Hauptmana „Zlatna harfa" doživela je svoju premijeru 15.10.1933. u Kamernom teatru u Minhenu.

[442] *Vladimir Horovic*: (Wladimir Horowitz, 1904-1989), pijanista, zet Artura Toskaninija.

18. 10. 1933.

[443] *Glavni urednik*: Dr Vili Brečer (Dr. Willy Bretscher, 1897), glavni urednik novina *Neue Züricher Zeitung*.

[444] *Jonas Leser*: (Jonas Lesser, 1896—1968), austrijski filolog i pisac. Godine 1938. emigrirao u London i 1952. objavio svoje glavno delo *Thomas Mann in der Epoche seiner Vollendung*, u kojem se iscrpno pozabavio Manovom tetralogijom o Josifu.

19. 10. 1933.

[445] *Anri Fokilon*: (Henri Focillon, 1881—1943), francuski istoričar umetnosti, od 1925. nastavnik na Sorboni, od 1938. na „Collège de

France", 1940. emigrirao u SAD, gde je predavao na Jelskom univerzitetu.

[446] ***Gospođa Kacenštajn*: Dr Neti Sutro-Kacenštajn (Dr. Nettie Sutro-Katzenstein, 1889—1967), supruga ciriškog neurologa dr Eriha Kacenštajna; osnovala je 1933. „Švajcarsku pomoć za decu emigranata", koja je od 1933—1947. zbrinula skoro 10.000 izbegličke dece bez roditelja. Bračni par Kacenštajn bio u prijateljstvu sa porodicom Man.**

20. 10. 1933.

[447] ***Paul Vigler*: (Paul Wiegler, 1878—1949), literarni istoričar i kritičar, bio urednik u izdavačkoj kući Ulštajn.**

23. 10. 1933.

448 ***Mladi Lancof iz izdavačke kuće Kverido*: Fric Landshof (Fritz H. Landshoff, 1901) bio je do 1933. direktor izdavačke kuće Kipenhojer u Berlinu, a 1933. je osnovao nemačko odeljenje u izdavačkoj kući Kverido u Amsterdamu, koje je vodio sve do nemačkog napada na Holandiju. U tom trenutku se slučajno nalazio u Londonu, pa se odande uputio za Njujork, gde je zajedno sa Gotfridom Berman-Fišerom osnovao izdavačko preduzeće „L. B. Fischer". Posle rata se vratio za Holandiju, gde je vodio nemačko preduzeće Kverido sve do njegovog spajanja sa novoosnovanim izdavačkim preduzećem S. Fišera. Kasnije se nalazio na rukovodećem položaju kod izdavačke kuće „Harry N. Abrams" u Njujorku. Landshof, već od svoje rane mladosti veliki poštovalac T. Mana, bio je**

intimni prijatelj sa Erikom i Klausom Manom.

449 *Johan Rabener*: (Johann Rabener, 1909). Njegov autobiografski roman *Verurteilt zu Leben* (Osuđen na život) izdao je izdavač Rovolt 1933. u Berlinu.

450 *Fridrih Kaula*: (Friedrich Kaula), trgovinski savetnik i trgovinski sudija iz Minhena; stanovao je u susedstvu Tomasa Mana.

24. 10. 1933.

451 *Martin Placer*: (Martin Platzer), saradnik bazelskih novina *National-Zeitung* i dobar znanac T. Mana još iz 1921. godine. Objavio je više radova o T. Manu.

452 ***„Wiener Arbeiter-Zeitung"*: vid. nap. 438. uz 13.10.1933.**

453 ***Dr Erih Rozental*: (Dr. Erich Rosenthal, 1889), istoričar umetnosti, trgovac umetničkim predmetima i antikvar, 1933. emigrirao u Švajcarsku, gde je u Cirihu posedovao čuvenu radnju antikviteta. Autor je mnogobrojnih knjiga i spisa iz oblasti istorije umetnosti.**

25. 10. 1933.

454 ***Vili Šlam*: (Willi Schlamm, 1904), emigrirao 1933. iz Beča u Čehoslovačku i u Pragu je zajedno sa Hermanom Budzislavskim izdavao časopis *Neue Weltbühne*. Godine 1938. se iselio u SAD, gde se od levosocijalističkog**

prometnuo u konzervativnog publicistu. Godine 1959. vratio se u Evropu.

[455] *Hajnc Štro*: (Heinz Stroh, 1899—1952), berlinski esejista i kritičar, dvadesetih godina objavio niz kritičkih osvrta na dela T. Mana i u vreme nacističkog režima u martovskoj svesci 1937. berlinskog časopisa Jüdische Revue napis „*Thomas Manns jüdische Menschen*" (Jevrejski likovi Tomasa Mana).

[456] *Armin T. Vegner*: (Armin T. Wegner, 1886), pacifistički opredeljen pisac. Uhapšen 1933. i bio u više koncentracionih logora i zatvora, pošto je javno objavio svoje pismo Hitleru pod naslovom „Opomena". Godine 1934. je dospeo u Englesku, odakle je privremeno otišao za Palestinu a od 1937. živio u Italiji.

457 ***Hartau*****: zapravo Gustav Hartung, režiser.**

26. 10. 1933.

458 ***Kurt Hojzer*****: (Kurt Heuser. 1903—1975), pripovedač, debitovao 1928. knjigom novela *Elfenbein für Felicitas* (Slonovača za Felicitu), koju mu je objavio S. Fišer. Prijatelj sa Gotfridom Berman-Fišerom.**

459 ***Manfred Hausman*****: (Manfred Hausmann, 1898), liričar i pripovedač, poznat po svojim romanima *Salut den Himmel* (Pozdrav prema nebu) i *Abel mit der Mundarmonika* (Avelj sa usnom harmonikom).**

460 ***Golo*****: Golo Man je posredstvom Pjera**

Bertoa dobio nastavničko mesto u Učiteljskom seminaru u St. Klodu. Odande je prešao na Univerzitet u Renu.

28. 10. 1933.

461 *Maks Rašer*: (Max Rascher, 1883—1962), vlasnik ciriške izdavačke firme „Rascher & Cie", koja je htela da izda knjigu eseja T. Mana. T. Man je bio voljan da prihvati taj predlog, ali Gotfrid Berman-Fišer nije hteo da se odrekne svojih prava, budući da je sam nameravao da izda knjigu Manovih eseja.

462 *Pismo Romena Rolana*: Pismo R. Rolana Klausu Manu u vezi sa izjavama T. Mana, Šikelea i Deblina o njihovoj saradnji u časopisu *Sammlung* objavljeno je na francuskom jeziku u novembarskoj svesci

časopisa.

463 ***Noel Panter*****: (Noel Panther), engleski novinar, dopisnik engleskih listova iz Nemačke.**

464 ***Berner Bund*****: Hugo Marti, „Thomas Manns biblischer Roman” (Biblijski roman Tomasa Mana), u:** ***Der kleine Bund*****, 29. 10. 1933.**

465 ***Berliner Tageblatt*****: Hans Fleming, „*****Thomas Mann: Die Geschichten Jakobs*****”, u:** ***Berliner Tageblatt*** **od 26. 10. 1933.**

30. 10. 1933.

466 : ***Pol Penleve*****: (Paul Penlevé, 1863-1933), francuski matematičar i političar, u**

nekoliko navrata predsednik francuske vlade i jedan od zagovornika nemačko-francuskog sporazumevanja.

31. 10. 1933.

467 ***Oskar Maurus Fontana*****:(Oskar Maurus Fontana, 1889—1969), austrijski dramatičar i pripovedač. T. Man ga je lično upoznao u Beču.**

468 „*Literarische Welt*": Berlinski literarni časopis, koji je osnovao Vili Has, promenio je svoje ime u *Das deutsche Wort*.

1. 11. 1933.

[469](#) *K(atjina) slika iz mladosti od Kaulbaha*: Po svoj prilici je T. Man ovde pobrkao mladalačku sliku gospođe Katje sa onom koju je Lenbah uradio. Jer, Kaulbahova slika nije se nalazila u posedu porodice Man i nije dospela za Cirih. Slika se nalazila u domu Pringshajmovih u Arcisštrase i danas se nalazi u privatnom posedu. Lenbahova slika pak nalazi se u domu Manovih u Kilhbergu kod Ciriha.

[470](#) *Oto Bazler*: (Otto Basler, 1902), učitelj i esejista, živio u Burgu u Argau; prijatelj T. Mana još od 1930. godine. On je tokom 25 godina primio oko 150 pisama od T. Mana. od kojih je jedan deo objavio u glasilu Društva Tomasa Mana.

[471](#)„*Beobachter*": nacionalsocijalističke partijske novine *Völkischer Beobachter*

[472] *Binger*: (Buenger), predsednik Državnog suda u Lajpcigu, pred kojim je vođen proces povodom paljevine Rajhstaga..

[473] *Hajnrih Rajnštrom*: (Heinrich Rheinstrom, 1884—?), profesor za finansije i poresko pravo na Tehničkoj visokoj školi u Minhenu. Kasnije profesor na američkim visokim školama.

2. 11. 1933.

[474] *Fric Flajner*: (Fritz Fleiner, 1867—1937), švajcarski istoričar i profesor državnog prava, od 1915. profesor u Cirihu.

4. 11. 1933.

[475] *Hajnrih Helmund* (Dr. Heinrich Hellmund, 1897—1937), pisac i filozof, 1933. emigrirao za Švajcarsku, odande za Francusku, gde je 1937. u blizini Dižona izgubio život. Njegovo glavno delo *Das Wesen der Welt* (Bit sveta) objavljeno je 1927. godine. T. Man se zalagao kod Karla Burkharda, švajcarskog diplomate i istoričara, koji je od 1932. bio profesor u Ženevi i od 1937—1939. komesar Društva naroda u Gdanjsku, da Helmundu na određen način pomogne.

6. 11. 1933.

[476] *Harold Nikolson*: (Harold Nicolson, 1886—1968), engleski diplomata, istoričar i

esejista, učestvovao u mirovnim pregovorima u Versaju. Godine 1919. objavio je stoju kritičku knjigu *Peacemaking* 1918, koja je 1933. objavljena u nemačkom prevodu. Izgleda međutim da je T. Man čitao originalno englesko izdanje.

[477] *Karl H. Silomon*: (Karl H. Silomon), knjižar, koautor prve bibliografije Hermana Hesea (1947). Kasnije je osnovao izdavačko preduzeće „Die Waage" u Murnau.

[478] *Dr Emil Opreht*: (Dr. Emil Opprecht, 1895—1952), ciriški knjižar i izdavač. Kasnije sa T. Manom u prisnim prijateljskim vezama. Zajedno sa svojom suprugom Emi Opreht na požrtvovan način se zalagao za izbegle nemačke pisce i glumce. Njegova knjižara u Cirihu bila je stecište izbeglih nemačkih intelektualaca i izdavačke firme „Dr. Opprecht und Helbling" i „Europa-Verlag", koje je on

osnovao i vodio, spadale su u vodeća antifašistička izdavačka preduzeća u Švajcarskoj, koja su između ostalog objavila i dela Ignacija Silonea, koji je u to vreme živeo kao emigrant u Švajcarskoj. Opreht je u januaru 1937. objavio knjižicu Tomasa Mana *Ein Briefwechsel*. Antwort an den Dekan der Philosophischen Fakultät der Universität Bonn auf die Aberkennung der Ehrenedoktonvürde (*Jedna prepiska*. Odgovor dekanu Filozofskog fakulteta univerziteta u Bonu na odluku o oduzimanju počasnog doktorata). Kod Oprehta je izlazio i dvomesečni literarni časopis *Maß und Wert* koji su uređivali Tomas Man i Konrad Falke.

7. 11. 1933.

479 *„Die Welt im Wort"*: Literarni časopis

koji je Vili Has izdavao na nemačkom jeziku u Pragu namesto svog časopisa *Literarische Welt*. Ovaj emigrantski časopis je bio kratkog veka. Članak Pavela Ajznera *Thomas Manns Höllenfahrt* (T. Manovo putovanje u pakao) objavljen je u br. 4 tog časopisa od 20.10.1933.

8. 11. 1933.

[480] *Ernst Molenhauer*: (Ernst Mollenhauer, 1892—1963), slikar iz Nidena; zet nidenskog kafedžije Blodea. Njegovim posredstvom je T. Man kupio parcelu na dinama, preporučio mu je arhitektu za gradnju letnjikovca i nadzirao je gradnju, a za vreme odsustva porodice Man vodio je brigu o kući.

[481] *Kurt fon Faber di For*: (Curt von Faber du Faur, 1890—1966), ugledni privatni naučnik

i bibliofil iz Minhena, prisan prijatelj izdavača Kurta Volfa, emigrirao je zajedno s ovim u Firencu, i odande je otišao za SAD i od 1940. je bio profesor Jelskog univerziteta, kojem je poklonio svoju čuvenu baroknu biblioteku.

9. 11. 1933.

482 ***Žorž Klemanso*** **(Georges Clemanceau, 1841—1929), zvani „Tigar", francuski političar i državnik, u nekoliko navrata ministar i dva puta predsednik vlade (1906—1909. i 1917—1920), glavni arhitekta versajskog mirovnog ugovora, kojim je želeo da od Rajne napravi vojnu granicu Francuske. T. Man žestoko polemiše protiv njega u svojim** ***Razmatranjima jednog nepolitičara*****.**

483 ***Edvard Grej*****: (Edward Grey, 1862—**

1933), liberalni britanski državnik, britanski ministar spoljnih poslova 1905—1916.

484 ***Paul Kasirer*: (Paul Cassirer, 1871—1926), berlinski trgovac umetničkim predmetima i izdavač.**

10. 11. 1933.

485 ***Fric Medikus*: (Fritz Medikus, 1876—1956), profesor filozofije na Tehničkoj visokoj školi u Cirihu.**

14. 11. 1933.

486 ***Julijus Šmidhauzer*: (Julius**

Schmidhauser, 1893), švajcarski esejista.

16. 11. 1933.

487 ***Karl Ebert*: (Carl Ebert, 1887), glumac, režiser i intendant opere; od 1931. intendant opere u Berlinu, emigrirao 1933. u Švajcarsku i kratko vreme bio član ciriškog teatra. Godine 1934. zajedno sa Fricom Bušom i Rudolfom Bingom osnovao operski festival u Glajndbornu, u Engleskoj, i kasnije je vodio operske škole u Ankari i na Univerzitetu u Los Anđelosu. Godine 1954. postavljen za intendanta Gradske opere u Berlinu, gde je delovao sve do 1962. godine.**

488 ***Hans Vikihalder*: (Dr. Hans Vickihalder, 1896-1951), direktor teatra „*Corso*" u Cirihu.**

[489] *Filip Levenfeld*: (Philipp Loewenfeld, 1887—1963), minhenski advokat, 1933. emigrirao u Cirih i 1938. se nastanio u Njujorku.

17. 11. 1933.

[490] *Dr Ferdinand Forster*: (Dr. Ferdinand Forster), advokat u Cirihu.

18. 11. 1933.

[491] *Bekerova knjiga o Vagneru*: Paul Bekker, *Richard Wagner — Das Leben im Werke* (1924).

19. 11. 1933.

[492] *Lote Buf-Kestner*: Ovo je najranija beleška u Dnevnicima o novelističkoj građi iz koje je tokom 1936—1939. izrastao roman *Lota u Vajmaru*.

20. 11. 1933.

[493] *Rajzigerov članak*: Hans Reisiger, Zu Thomas Manns „Geschichten Jaakobs" (O romanu „Priče o Jakovu" Tomasa Mana), u *Neue Rundschau*, sveska za decembar 1933.

[494] *Valter Bauer*: (Walter Bauer, 1904—1976), radnički pesnik, liričar i pripovedač;

ovde se verovatno misli na njegov roman *Das Herz der Erde* (Srce zemlje), 1933. Bauer se 1952. iselio u Kanadu, gde je u Torontu bio docent za nemački jezik i literaturu.

[495] *Teodor Heker*: (Theodor Hecker, 1879—1945), katolički filozof. Glavno mu je delo *Vergil, Vater des Abendlandes* (Vergilije, otac Zapada). Njegovi dnevnici, koje je krišom pisao za vreme nacističkog režima, objavljeni su posle njegove smrti i imaju znatnu kulturnoistorijsku vrednost.

[496] *Alfred Ker*: (vid. nap. 106. uz 2. 4. 1933) je na prelomu između dva veka u znatnoj meri doprineo usponu i slavi Gerharta Hauptmana. Duboko razočaran i ozlojeđen Hauptmanovim kompromiserskim stavom prema nacionalsocijalističkom režimu, Ker je 1933. u emigraciji objavio u starozavetnom stilu i jezički briljantan spis *Kletva*, u kome se

žestoko obračunava sa svojim nekadašnjim prijateljem i saborcem.

22. 11. 1933.

497 ***Frankov roman o Servantesu*****: Servantes je izišao 1934. u izdanju izdavačke kuće Kverido u Amsterdamu.**

498 ***„40 dana”*****: roman Franca Verfela** ***Četrdeset dana Muse Daga*****.**

499 ***Vaserman*****: Vasermanov roman** ***Joseph Kerkhovens dritte Existenz*** **(Treći život Jozefa Kerkhovena), treći deo trilogije o Ecelu Andergastu i njegovo poslednje delo, bio je izrazito autobiografska pripovest, u kojoj je otvoreno prikazao svoju sopstvenu bračnu**

dramu. Njegova prva supruga, Julija Vaserman-Špejer, koja se u romanu lako prepoznaje, pokušala je da osujeti pojavu knjige na taj način što je izdavaču S. Fišeru i drugim izdavačima pretila da će podneti tužbu za odštetu. Roman se pojavio tek posle Vasermanove smrti 1934. godine kod izdavačke kuće Kverido u Amsterdamu.

23. 11. 1933.

500 ***Bonaventura Teči*****: (Bonaventura Tecchi, 1896—1968), italijanski pisac, prevodilac, germanista i profesor literature. Objavio veći broj studija o Tomasu Manu.**

24. 11. 1933.

[501] *Ludvig Keler*: (Ludwig Köhler, 1880—1956), profesor za nauku o Bibliji na Univerzitetu u Cirihu.

[502] *Hajnrih Velflin*: (Heinrich Wölfflin, 1884—1945), istoričar umetnosti; 1912. postao profesor u Minhenu, gde ga je i T. Man upoznao. Od 1924. profesor u Cirihu. Silan uticaj izvršio je pre svega svojom knjigom *Kunstgeschichiliche Grundbegriffe*, 1915 (Osnovni pojmovi istorije umetnosti).

[503] *Herman Burte*: (Hermann Burte, 1879—1960), slikar, liričar i pripovedač narodnjačke tendencije. Godine 1912. dobio je Klajstovu nagradu za svoj roman *Wiltfeber, der ewige Deutsche* (Viltfeber, večni Nemac).

26. 11. 1933.

504 ***Nouvelles Littéraires*: Nije se moglo utvrditi izvorno mesto ove recenzije. Edmun Žalu je prikazao prve dve knjige tetralogije o Josifu tek 15. 8. 1936. odnosno 22. 8. 1936. u časopisu *Nouvelles Littéraires*.**

27. 11. 1933.

505 ***Valter Gizeking*: (Walter Gieseking, 1895—1956), pijanista.**

506 ***Gospođa Fric Buš*: Grete Buš, rođ. Bether (Böttcher, 1886—1966).**

507 ***Ludvig Vilner*: (Ludwig Wüllner, 1858**

—1938), recitator i pevač.

28. 11. 1933.

508 *Julijus Pozener* (Julius Posener, 1904), berlinski arhitekta i pisac, 1933. emigrirao za Francusku, kasnije za Palestinu i Englesku, od 1961. profesor na Visokoj umetničkoj školi u Berlinu.

30. 11. 1933.

509 *Rolf von Heršelman*: (Rolf von Hörschelmann, 1855— 1947), slikar i crtač, s T. Manom se još iz Minhena dobro poznavao i decenijama bio u prijateljskoj vezi s njim. T. Man je ovog malog, patuljastog čoveka, koji je

bio veoma simpatičan i sa puno osećanja za humor, nazvao šaljivo „Herr vom Hörselberg". Poslednje pismo koje je T. Man napisao pred svoj odlazak iz Nemačke 11. 2. 1933. bilo je pismo koje je napisao Heršelmanu. Heršelman je objavio svoja sećanja pod naslovom „Leben ohne Alltag" (Život bez svakodnevice), Berlin 1947.

[510] *Ferdinand Brukner*: (Ferdinand Bruckner, 1891—1958), austrijski dramatičar. Ovde se radi o njegovoj drami *Rassen* (Rase). Brukner se proslavio dvadesetih godina svojim dramama *Die Verbrecher* (Zločinci) i *Elisabeth von England* (Elizabeta Engleska). Godine 1933. emigrirao je za Švajcarsku i Francusku i 1936. je otišao u SAD. 1951. se vratio u Berlin.

[511] *Franc Teodor Čokor*: (Franz Theodor Csokor, 1885— 1969), austrijski dramatičar, značajan predstavnik ekspresionizma,

nepokolebljivi pacifista i antifašista, poznat po svojim pozorišnim komadima *Gesellschaft der Menschenrechte*(Društvo za ljudska prava) i *Dritter November 1918.* (Treći novembar 1918). Zagovornik jednog novog, svetskog humanizma, 1938. dobrovoljno emigrirao u Poljsku, kasnije za Jugoslaviju: 1946. se vratio u Austriju. On je 1926. u bečkom Narodnom teatru postavio na scenu komad Klausa Mana *Anja i Ester* i bio je u prijateljstvu sa Erikom i Klausom Manom.

1. 12. 1933.

512 *Luc Veltman*: (Lutz Weltmann, 1901—1967), nastavnik i bibliotekar u Berlinu, objavio veči broj radova o T. Manu. Godine 1939. emigrirao u London. Njegov članak o *Pričama o Jakovu* objavljen je u *Bayerische*

Israelitische Gemeindezeitung (Minhen), 1933.

4. 12. 1933.

513 *Andre Žid*: (André Gide, 1869—1951), francuski pesnik. U svom razgranatom i raznovrsnom stvaralaštvu, pre svega u romanima *Podrumi Vatikana* i *Kovači lažnog novca*, zastupao imoralizam kao pravi moral i na T. Mana ostavio dubok utisak. T. Man ga je ovlaš poznavao, budući da ga je upoznao prilikom jedne Židove posete Minhenu. Na Židov značaj je uvek nanovo ukazivao Klaus Man, koji ga je veoma cenio i koji je s njim bio u prijateljstvu. Žid je bio jedan od patrona časopisa *Sammlung*. Klaus Man je o njemu objavio posebnu knjigu — *A. Gide*, 1948.

514 *Holandsko izdanje*: Za života T. Manna nije bilo holandskog izdanja romana o Josifu.

515 *Štefan George*: (Stefan George, 1868—I933), pesnik. Iz protesta protiv nacističke interpretacije njegova dela, George je 1933. napustio Nemačku i preselio se u Švajcarsku, gde je u Minusiju kod Lokarna umro 4.12.1933. T. Mann je prema ličnosti i delu Š. Georga uvek gajio određeno osećanje respekta, ali pri tom nije imao nekih stvarnih simpatija prema njemu i njegovom delu.

7. 12. 1933.

516 *Viktor Vitkovski*: (Victor Witkovski, 1909-1960), liričar. T. Man je na razne načine pokušavao da mu pomogne u emigraciji.

517 *Emil J. Gumbel*: (Emil J. Gumbel,

1896-1966) prirodnjak, politički aktivan. T. Man ga je upoznao u Haidelbergu. Pre 1933. bio profesor Univerziteta u Gisenu; već 1933. napustio je Nemačku i otišao u Francusku i 1940. u SAD. gde je bio profesor Kolumbijskog univerziteta u Njujorku.

[518] ***Efraim Friš*: (Efraim Frisch, 1873—1942.) pisac i prevodilac, dobar poznanik T. Mana još u ranih minhenskih vremena, kada je Friš uređivao literarni mjesečnik *Neuer Merkur* u kome je i T. Man često sarađivao. Friš je 1933. emigrirao za Švajcarsku i sarađivao je pod raznim pseudonimima u časopisima *Sammlung* i *Maß und Wert* NNjegov članak o *Priče o Jakovu* pojavio se pod pseudonimom E. H. Gast u januarskoj svesci 1934. *Sammlung*-a.**

[519] ***Alban Berg*: (Alban Berg, 1885—1935), austrijski kompozitor.**

9. 12. 1933.

520 ***Vaserman*: Jakob Vaserman se u Cirihu nalazio na proputovanju. Iako već teško bolestan nije hteo da odustane od svoje predavačke turneje po Holandiji. sa koje se vratio na smrt bolestan. Vidi dnevničku belešku od 20.12.1933**

521 ***Erih Pfajfer-Beli*: (Erich Pfeiffer-Beli. 1901), kritičar. Objavio veći broj radova o T. Manu. U to vreme bio urednik feljtona novina *Königsberger Hartungsche Zeitung*.**

10. 12. 1933.

[522] **_Fric Štrih_: (Fritz Strich. 1882—1963), literarni istoričar. Godine 1915. postao vanredni profesor u Minhenu i još iz minhenskih dana se dobro znao sa T. Manom. 1929—1953 profesor Univerziteta u Bernu. U njegovoj knjizi Kunst und Leben (Umetnost i život) nalaze se, između ostalog, i tri priloga o T. Manu.**

[523] **_Samuel Singer_: (Samuel Singer, 1860—1948), austrijski germanista. Izvanredan znalac srednjovekovne literature, od 1896. profesor Univerziteta u Bernu. On je za T. Mana uradio prevod srednjovisokonemačkog teksta _Gregorius_ od Martmana fon Auea, koji je onda koristio za svoj roman Izabranik.**

[524] **_Hans Fridrih Blunk_: (Hans Friedrich Blunck, 1888—1961), pisac, pripadnik takozvane „zavičajne” literature. T. Man ga je**

ovlaš poznavao. Blunk je 1933—1935. bio predsednik Komore za literaturu (Reichsschrifttumskammer).

11. 12. 1933.

525 ***Hans Hening Jan*: (Hans Henning Jahn, 1894—1959), pripovedač, dramatičar i graditelj orgulja, dobitnik Klajstove nagrade za 1920. godinu. Godine 1933. emigrirao u Dansku, 1933—1934. živeo u Švajcarskoj i onda se opet vratio u Dansku.**

13. 12. 1933.

526 ***„Vitiko”*: roman Adalberta Stiftera.**

[527] **Ojgen Renš (Eugen Rensch), švajcarski izdavač iz Erlenbaha kod Ciriha.**

14. 12. 1933.

[528] ***„Huarez i Maksimilijan"*****: najuspešnija i najviše izvođena drama Franca Verfela, nastala već 1924. godine. T. Man je poznavao delo F. Verfela još od 1920. godine, kada je njegov roman *****Nije ubica kriv nego ubijeni*****, i pored sve njegove odbojnosti prema ekspresionizmu, na njega ostavio snažan utisak.**

[529] ***Gospođa Rizer*****: Marijana Rizer, sestra Franca Verfela, udata za direktora Ciriškog teatra, Ferdinanda Rizera (Ferdinand Rieser).**

530 Sibila Binder (Sibylle Binder, 1898—1962), glumica.

531 *Gustav Hartung*: (Gustav Hartung, 1887—1946), režiser i direktor pozorišta. Do 1933. intendant Zemaljskog teatra u Darmštatu, emigrirao u Švajcarsku i radio sve do svoje smrti u Cirihu i Bazelu.

16. 12. 1933.

532 *Dr Bolag*: (Dr. Bollag), očni lekar T. Mana u Cirihu.

533 *Dr Jakob Velti*: (Dr. Jakob Welty), urednik feljtona i pozorišni kritičar kod *Neue Züricher Zeitung*.

19. 12. 1933.

534 Ludvig Markuse (Ludwig Markuse, 1894—1971), pisac, kritičar i publicista. 1933. emigrirao u Francusku, 1938. u SAD), gde je od 1940. na Kalifornijskom univerzitetu u Los Anđelesu bio profesor filozofije. Godine 1963. vratio se u Nemačku. Objavio više oštroumnih i duhovitih filozofskih, literarnoistorijskih i kulturnoistorijskih monografija, između ostalog i o Georgu Bihneru, Hajneu, Berneu, Lojoli, Frojdu, kao i zanimljivu autobiografiju *Mein zwanzigstes Jahrhundert* (Moje dvadeseto stoleće).

535 „*Blaue Hefte*": bečki literarni emigrantski časopis.

[536] *Rudolf Serkin*: (Rudolf Serkin, 1903), pijanista, stalni partner Adolfa Buša, njegovog potonjeg tasta. S njim i sa Hermanom Bušom činio znameniti trio Buš-Serkin. Serkin je od 1926. živeo u Bazelu, kasnije je otišao u SAD, i od 1939. živi i radi u Filadelfiji, gde je direktor Kertisovog Muzičkog instituta. Vodi marlboroški Festival muzike.

[537] *Nemački generalni konzul*: u Cirihu je nemački generalni konzul od 1931—1934. bio *Joahim Vindel* (Joachim Windel, 1882—1934).

20. 12. 1933.

[538] *Vaserman*: Vid. nap. 520. uz 9. 12. 1933. Vaserman je neposredno posle povratka s puta umro u zoru 1.1.1934. u Altauszeu. Vidi

Manovu dnevničku zabelešku od 2.1.1934.

21. 12. 1933.

[539] *Hans Hinkel*: (Hans Hinkel, 1901—1960), nacionalsocialistički organizacioni rukovodilac „Udruženja za nemačku Kulturu" (Kampfbund für deutsche Kultur), koje je osnovao Alfred Rozenberg.

[540] „*Königsberger H. Zeitung*": kenigsberške novine osnovane 1640. godine, koje su bile na glasu zbog svoje dobro uređivane kulturne rubrike. Novine su prestale da izlaze i T. Man im je tim povodom uputio pismo sa rečima oproštaja koje je bilo namenjeno za objavljivanje.

25. 12. 1933.

541 **„*Budenbrokovska svita od N.*": Stavovi „Flauta" i „Dečji ples" iz „Svite Budenbrokovih" neoromantičarskog kompozitora i pisca Valtera Nimana (Walter Niemann, 1876— 1953), koja je prvi put izvedena na nemačkom radiju 1932. godine. Ovde se radi o jednom privatnom snimku studija Hug iz Ciriha.**

542 ***Gospodin Papale*: Dvoje najmlađe dece T. Mana preuzelo je ovo ime za T. Mana od svoje švapske guvernante.**

26. 12. 1933.

[543](#) *Francuska nesreća*: željeznička katastrofa kod Lanžija u Francuskoj sa 217 mrtvih i 250 povređenih.

[544](#) *Ditrih Ekart*: (Dietrich Eckart, 1868—1923), nemački nacionalističko-antisemitski pisac, od 1919. Hitlerov mentor i dobrotvor, 1921—1923. glavni urednik novina *Völkischer Beobachter* i autor nacionalsocijalističkog borbenog pokliča „Deutschland ervache!” (Nemačka, probudi se!).

27. 12. 1933.

[545](#) *Selineov roman*: Roman Luja Ferdinanda Selinea (Louis-Ferdinand Céliné, 1894—1962) Voyage au bout de la nuit (Putovanje do kraja noći) pojavio se 1933. u

nemačkom prevodu.

546 ***Dr. K.***: ***Dr Fric Karsen*** **(Dr. Fritz Karsen), ranije direktor gimnazije „Karl Marks" u Berlinu — Nojkelnu.**

28. 12. 1933.

547 ***D. H. Lorens*** **(David Herbert Lawrence, 1885—1930), engleski pripovedač koji je dugo živeo među Indijancima Novog Meksika.**

29. 12. 1933.

548 ***Konrad***: **Poljsko-engleski pripovedač**

Džozef Konrad (1857—1924), kojeg je T. Man veoma cenio.

549 ***Arhitektkinja*: Vlasnica kuće u Sidhaldenštrase 33, gospođa Študer-Gujer, koja je tu kuću i izgradila.**

31. 12. 1933.

550 ***Rođaka Ana-Marija*: Ana-Marija Šnajder (Anne-Marie Schneider), rođaka T. Mana.**

1934

1. 1. 1934.

551 *Alfred Jeremijas*: (Alfred Jeremijas, 1864—1935), asiriolog i istoričar religija, profesor za starozavetnu religiju u Lajpcigu i autor mnogih značajnih naučnih dela. T. Man je, skupljajući građu za svoj roman o Josifu, izdašno koristio Jeremijasovo 1913. godine objavljeno delo *Handbuch der altorientalischen Geisteskultur* (Priručnik iz staroorijentalne duhovne kulture), bio je u prepisci s njim i napisao je jedan članak o njegovom delu *Einheit des Menschengeistes* (Jedinstvo ljudskog duha).

552 *Do kraja juna*: T. Man je stanovao u kući u Šidhaldenštrase br. 33 sve do svog preseljenja za Prinston u jesen 1938. godine.

3. 1. 1934.

553 ***Adela Gerhard*: (Adele Gerhard, 1868—1956), romansijer, autor dela *Am alten Grab* (Na starom grobu), *Das Bild meines Lebens* (Slika mog života) i dr. Niz godina bila u prepisci sa T. Manom. Godine 1938. emigrirala je iz Berlina u SAD.**

5. 1. 1934.

554 ***Žan Šlumberžer*: (Jean Schlumberger, 1877—1968), francuski romansijer, esejista i publicista, poreklom iz jedne znamenite elzaške porodice industrijalaca i naučnika. Godine 1909. zajedno sa Andreom Židom i Žakom Rjvijerom osnovao časopis *Nouvelle Revue Francaise* i od 1938. u pariskom *Figaro*-**

u. redovno pisao o nemačko-francuskim problemima.

6. 1. 1934.

[555] Rad o Mariji Stjuart: Hans Rajziger je dugo godina radio na svom romanu o Mariji Stjuart *Ein Kind befreit die Königin* (Jedno dete oslobađa kraljicu) i tek se 1939. pojavio kod izdavačke kuće Rovolt (Rowohlt).

[557] Ludvig Hart (Ludwig Hardt), recitator.

7. 1. 1934.

558 *Hans fon Hilzen*: (Hans von Hülsen, 1890—1968), pisac, prijatelj Gerharda Hauptmana. Sa Tomasom Manom se poznavao još iz vremena pre prvog svetskog rata i decenijama se s njim dopisivao.

559 *Herman Šter*: (Hermann Stehr, 1864—1940), pripovedač iz Šlezije. Posle prvog svetskog rata nakratko se proslavio svojim romanom *Der Heiligehof* (1919). Isprva je pripadao izdavačkoj kući S. Fišera, ali se osećao zapostavljenim i smatrao je da suviše stoji u senci Gerharda Hauptmana, koji mu je inače bio prijatelj. Od godine 1926. bio član Pruske Pesničke akademije i tamo se susreo sa T. Manom.

8. 1. 1934.

[560] *Ivan Bunjin*: (1870—1953), znameniti ruski pripovedač, dobitnik Nobelove nagrade za literaturu 1933. godine. T. Man ga je veoma cenio, a njegovo delo Gospodin iz San Franciska stavljao je odmah pored Tolstojevog dela *Polikuška*. T. Man je sa Bunjinom, koji je od 1920. živeo u emigraciji u Parizu, već bio u prepisci, kada ga je 1926. lično upoznao u Parizu. Taj susret opisan je u Pariskom izveštaju; pomenuti „citat" glasi: „Tu osećam simpatiju, solidarnost — neku vrstu eventualnog drugarstva; jer mi u Nemačkoj još nismo dotle dospeli da bi jedan pisac poput Bunjina morao da napusti svoju otadžbinu i da jede hleb Zapada. Ali uopšte ne sumnjam da bi u datim prilikama moja sudbina bila kao i njegova."

9. 1. 1934.

[561] *Teodor Kramer-Klet*: (Theodor Freiherr von Cramer-Klett, 1874—1938), naslední državni savetnik, fabrikant i mecena umetnosti i nauka u Minhenu.

[562] *Protestantski crkveni konflikt*: Borba između Nemačke evangeličke crkve i nacionalsocijalističkog pokreta nemačkih hrišćana oko pitanja „glajhšaltovanja" svih evangeličkih crkvenih organizacija pod biskupom Milerom kojeg je Hitler postavio za biskupa Rajha. Konflikt, iz kojeg je proizišla Ispovedna crkva pod Martinom Nimelerom, doveo je u leto 1934. do raskola među evangeličkim hrišćanima.

10. 1. 1934.

[563] *Pismo „Intransigeant"-u*: vid. nap. 372. uz 11.9.1933.

564 ***Pismo od Surkampa*****: Ovaj Surkampov izveštaj o njegovim nastojanjima kod Blunka nije sačuvan. Njegova prepiska sa Blunkom o stvari T. Mana iz januara 1934. objavljena je u knjizi: Dr. Walther Blunck, *Thomas Mann und Hans Friedrich Blunck*, Hamburg 1969.**

12. 1. 1934.

565 ***Krezo*****: francuski koncem za proizvodnju čelika i mašina Šnajder-Krezo (Schneider-Creuzot), najveća francuska firma za proizvodnju oružja.**

13. 1. 1934.

566 ***Hajnrihov izvrstan članak*****: Hajnrih Man, *Das überstandene Jahr* (Prohujala godina), u januarskoj svesci 1934. časopisa**

***Sammlung*.**

567 *Dr Gvido Lozer*: (Dr. Guido Looser), iz Kilhberga kod Ciriha.

568 *Emil Lind*:(Emil Lind, 1890—1966), literarni kritičar

569 *Fosler*: delo Karla Foslera, *Lope de Vega und sein Zeitalter* (Lope de Vega i njegovo doba) objavljeno je već 1932. godine.

570 *Poglavlje Henoh*: Poglavlje *Dečak Henoh* T. Man je izostavio iz Mladog Josifa, pošto mu se činilo da u pripovedačkom toku deluje „retardirajuće”. Prvobitno je trebalo da bude u trećem delu *Nebeski san*. T. Man je ovo poglavlje prepustio Evi Jungman-Rajhman da ga objavi u berlinskom jevrejskom časopisu *Der Morgen*, koji je ona uređivala, tako da se

ovaj tekst pojavio u julskoj svesci 1934. ovog časopisa sa propratnom rečju Julijusa Baba.

14. 1. 1934.

571 *Zigfrid Trebič*: (Siegfried Trebitsch, 1869—1956), bečki pisac, uglavnom poznat kao prvi prevodilac Džordža Bernarda Šoa na nemački. Trebič je do 1938. živeo u Beču, zatim u Cirihu. T. Man ga je poznavao još iz vremena svoje posete Beču 1919. godine.

16. 1. 1934.

572 *Kurt Hiršfeld*: (Kurt Hirschfeld, 1902—1964), emigrirao 1933. u Švajcarsku i pod direkcijom Ferdinanda Rizera postao dramaturg Ciriškog teatra. Pošto je izvesno vreme boravio u Italiji i Francuskoj, vratio se 1938. u Cirih, gde je delovao kao dramaturg i režiser i od 1961. bio direktor ciriškog teatra.

Stekao velike zasluge pomažući nemačke glumce u emigraciji.

573 *Gotlib Hajnrih Her*: (Gottlieb Heinrich Heer, 1903—1967), švajcarski pisac.

574 *Huj i Tuj*: peta glava Četvrtog dela *Josifa u Egiptu*.

575 *Oskar Kokoška*: (Oscar Kokoschka, 1886), austrijski slikar, rani predstavnik ekspresionizma, emigrirao 1938. u Englesku i od kraja drugog svetskog rata živi u Švajcarskoj.

17. 1. 1934.

576 *Gabrijela Rojter*: (Gabriele Reuter, 1859—1941), pripovedač i borac za ženska prava. T. Man ju je upoznao 1904. u Berlinu i

veoma ju je cenio kao pripovedača i osobenu ličnost.

577 ***Luks Študer-Gujer* :(Lux Studer-Guyer), vlasnica kuće u Šidhaldenštrase br. 33 u Kisnahtu.**

19. 1. 1934.

578 ***Maks Tau*: (Max Tau, 1897—1975), pisac. Do 1938. radio kao urednik u jednoj izdavačkoj kući u Berlinu, hrabro se zalažući za nacionalsocijalističkom režimu nepoćudne pisce. Godine 1938. emigrirao u Norvešku i posle 1945. radio kao urednik u norveškim izdavačkim kućama. Tau se posle rata neumorno zalagao za mir i pomirenje među narodima; 1950. je kao prvi dobio Nagradu za mir nemačkih udruženih izdavača i knjižara. Njegova dela memoarskog karaktera *Das Land, das ich verlassen mußte* (Zemlja koju**

sam morao da napustim), 1961, *Ein Flüchtling findet sein Land* (Begunac nalazi svoju zemlju), 1964, i *Auf dem Weg zur Versöhnung* (Na putu pomirenja), 1968, predstavljaju zanimljiva idealistička svedočanstva o jednom vremenu.

Subota, 20. I 34.

579 „*Deutsche Freiheit*”: socijaldemokratski emigrantski časopis koji je u Parizu izdavao Maks Brauer (Max Brauer, 1883—1973). Brauer je do 1933. bio gradonačelnik Altone i posle povratka iz emigracije bio je od 1946—1953. i od 1957—1960. gradonačelnik Hamburga.

23. 1. 1934.

580 *Karl Kerenji* (Karl Kcrényi,1897—1973), mađarski klasični filolog i istoričar religije. Godine 1943. preselio se iz Budimpešte

u Švajcarsku. Sa ovom pošiljkom počela je živa, redovna prepiska o religijsko-istorijskim pitanjima između T. Mana i njega, koja je trajala sve do smrti T. Mana, kome je ona donela niz veoma plodnih podsticaja. T. Man je Kerenjija upoznao u Budimpešti u januaru 1935. godine. Njihova prepiska objavljena je 1960. godine: *Thomas Mann — Karl Kerényi / Gespräche in Briefen*.

24. 1. 1934.

581 *Sveska Dnevnika 1927/28*: Ovaj Dnevnik više ne postoji.

582 *K. H.*: Klaus Hojzer, vid, nap. 329. uz 12.8.1933.

583 *Renate Miler*: (Renate Müller, 1906—1937), nemačka filmska glumica, ćerka

minhenskog publiciste Karla Ojgena Milera, koji je za vreme nacističkog režima imao političkih poteškoća, pa je iz nerasvetljenih razloga izvršio samoubistvo.

584 ***Herman Timig*****: (Hermann Thimig, 1890), glumac.**

25. 1. 1934.

585 ***Minhenska bestidnost*****: Pošto se američka porodica Tejlor iselila iz kuće Pošingerštrase, 1, minhenska Politička policija je na svoju ruku i bez znanja ili pristanka porodice Man vilu bespravno ponovo zaplenila i iznajmila nekoj porodici Defreger i od ove naplaćivala stanarinu. Advokat Hajns je bezuspešno protestovao protiv ovog svojevoljnog postupka vlasti.**

26. 1. 1934.

586 ***Dr Karl Georg Hajze*****: (Dr. Carl Georg Heise), direktor Muzeja u Libeku. Vid. nap. 255. uz 8.6.1933.**

587 ***Martin Fredrik Bek*****: (Dr. Martin Fredrik Bök, 1883—1961), švedski germanista, član švedske akademije, 1929. se u odlučnoj meri založio za to da se T. Manu dodeli Nobelova nagrada, i to izričito za Budenbrokove a ne za Čarobni breg, kojeg Bek iz idejnih razloga nije prihvatao. Bek je bio ultra-konzervativan nacionalista, pa je već za vreme prvog svetskog rata javno stao na stranu Nemačke a potom je otvoreno simpatisao nacionalsocijalizam.**

588 ***Ernst Polak*****: (Dr. Ernst Polack, 1886—1947), bečki literata, blizak prijatelj Franca Verfela, 1938. emigrirao u Čehoslovačku i**

odande u Englesku.

27. 1. 1934.

589 ***Ernst Can*****: (Ernst Zahn, 1867—1952), veoma omiljen i plodan švajcarski pripovedač i jedan od najviše prevođenih narodnih pisaca svog vremena.**

590 ***J. P. Borel*****: (J. P. Borel), kasnije je objavio više studija o T. Manu u *****Feuille d'Avis de Neuchatél*****.**

591 ***Nimberški „Stürmer”*****: antisemitsko glasilo koje je u Nirnbergu izdavao Julijus Štrajher (Julius Streicher, 1885—1945), nacionalsocijalistički gaulajter za oblast Franken. Štrajher je na nirnberškom procesu ratnim zločincima osuđen na smrt i pogubljen.**

28. 1. 1934.

592 ***„Razgovori nemačkih iseljenika***"**: Geteova novela.**

29. 1. 1934.

593 ***Kamij Šotan***: **(Camille Chautemps, 1885—1963), vodeći francuski radikalnosocijalistički političar, između 1924. i 1940. u nekoliko navrata ministar, u februaru 1933. i od novembra 1933. do januara 1934. predsednik vlade, oboren zbog skandala koji je izbio oko korupcijske afere Staviski, pa je onda od juna 1937. do marta 1938. ponovo bio predsednik vlade. Njegov naslednik u januam 1934. nije bio Erio nego Eduard Daladje.**

594 ***Herman Eser***: **(Hermann Esser, 1900), jedan od ranih saboraca Hitlerovih u Minhenu**

i bavarski državni ministar.

[595] *Vilhelm Frik*: (Wilhelm Frick, 1877—1946), nacionalsocijalistički političar, učestvovao u minhenskom puču 1923. A. Hitlera. Od januara 1933. do avgusta 1943. ministar unutrašnjih poslova Rajha i kao takav odgovoran za nacionalsocijalističke zakone o rasama. Na nirnberškom procesu ratnim zločincima osuđen na smrt.

[596] *Dr Herman Šop*: (Dr. Herman Schoop), profesor nemačkog jezika i literature na Univerzitetu u Nojšatelu.

[597] *Maks Niderman*: (Max Niedermann, 1974—1954), klasični filolog i lingvista, profesor i rektor Univerziteta u Nojšatelu.

31. 1. 1934.

598 ***Dr Hans Enc*****: (Dr. Hans Enz, 1890—1975), germanista, profesor kantonske škole u Soloturnu, predsednik „Grnčarskog udruženja Soloturn", koje je organizovalo predavanje.**

2. 2. 1934.

599 ***Bernhard Fer*****: (Bernhard Fehr, 1876—1939), anglista, profesor Univerziteta u Cirihu.**

600 ***Karl Jaberg*****: (Karl Jaberg, 1876—1958), profesor romanske filologije na Univerzitetu u Cirihu i 1932—1933. rektor Univerziteta.**

601 ***Denver Lindlej*****: (Denver Lindley, 1904), američki literarni kritičar i prevodilac, objavio je više članaka o Tomasu Manu, i preveo je** ***Ispovesti varalice Feliksa Krula*** **na engleski.**

(1955).

3. 2. 1934.

602 ***Avelj sa usnom harmonikom*****: vid. nap 459. uz 26.10.1933. Film je snimljen 1932. godine.**

603 ***Karl Balhauz*****: (Carl Ballhaus), glumac, prijatelj Erike i Klausa Mana.**

604 ***Hans Brauzeveter*****: (Hans Brausewetter), pozorišni i filmski glumac, dvadesetih godina prototip blistavog plavog nemačkog mladića i ljubavnika**

4. 2. 1934.

605 **O Beku vid. nap. 587. uz 26.1.1934.**

606 ***Dr Čudi*: (Dr. Tschudi), rukovodilac muzičkog i predavačkog društva u Glarusu, koje je T. Mana pozvalo da održi predavanje.**

5. 2. 1934.

607 ***Fric Ernst*: (Fritz Ernst, 1898-1958), švajcarski literarni istoričar, profesor uporedne istorije književnosti u kantonskoj visokoj tehničkoj školi u Cirihu. Autor dela o pitanjima nemačke i švajcarske literature, između ostalih: *Die romantische Ironie* (Romantička iromja), *Der Klassizismus in Italien, Frankreich und Deutschland* (Klasicizam u Italiji, Francuskoj i Nemačkoj).**

6. 2. 1934.

608 ***Etal* (Ettal): manastir u Gornjoj Bavarskoj i tamošnji manastirski hotel, gde je**

T. Man dvadesetih godina često dolazio na kraće odmore i kuda se ponekad povlačio da radi.

609 *Poling* (Polling): poljoprivredno dobro porodice Švajghard kod Vailhajma u Gornjoj Bavarskoj, gde je majka T. Mana, gospođa Julija Man, godinama živela. T. Man joj je tu često dolazio u posetu i to mesto je on posle opisao u romanu *Doktor Faustus* pod imenom Pfajfering (Pfeiffering).

***7. 2. 1934*.**

610 *Lola Sernau* (Lola Sernau), kasnije Lola Hum-Sernau, tadašnja sekretarica Liona Fojhtvangera, koju je T. Man poznavao već iz Sanarija.

611 *Dr Paul Žirardin*: (Dr. Paul Girardin,

1886—?), anglista, profesor gimnazije u Burgdorfu, predsednik društva „Casino" u Burgdorfu.

612 ***Dr Maks Vidman*: (Dr. Max Wiedmann, 1867—1946), urednik *Burgdorfer Tageblatt*-a, sin pisca Jozefa Viktora Vidmana (1842—1911), koji je od 1880. bio urednik feljtona bernskog *Bund*-a.**

613 ***Dr Paul Burkhard*: (Dr. Paul Burckhardt, 1892), profesor gimnazije u Oltenu.**

8. 2. 1934.

614 ***Dr Karl Ginter*: (Dr. Carl Günther, 1890—1956), profesor nemačkog jezika na Seminaru za obrazovanje učiteljica u Arauu, predsednik „Literarnog i čitalačkog društva" u**

Arauu.

615 *Zbivanja u Parizu*: političke posledice skandala Staviski, koje su dovele do teških nemira. Kratkoveka druga vlada radikalnog socijaliste Eduarda Daladjea (1884—1970) morala je da podnese ostavku i na njeno mesto je došla vlada nacionalne koncentracije na čelu sa pređašnjim predsednikom republike Gastonom Dumergom (1863—1937), koja je, međutim, takođe ubrzo morala da se povuče, tako da su se jedna za drugom smenjivale vlade Flandena, Bisona, Lavala i Saroa, sve dok na kraju, početkom juna 1936, nije formirana vlada Narodnog fronta na čelu sa Leonom Blumom. Daladje je po okončanju vlade Narodnog fronta u aprilu 1938. ponovo postao predsednik vlade i učestvovao je u sklapanju Minhenskog sporazuma, koji je doveo do deobe Čehoslovačke

10. 2. 1934.

616 ***Duhovni testament jadnoga Vasermana*****: esej *Humanität und das Problem des Glaubens* (Humanitet i problem vere), koji se pojavio u januarskoj svesci 1934. časopisa *Neue Rundschau*.**

11. 2. 1934.

617 ***Hans Jost*****: (Hanns Johst, 1890), ekspresionistički dramatičar i pripovedač. T. Man ga je dobro poznavao i pružao mu je određenu podršku pri njegovim prvim koracima u literaturi. Kasnije je Jost postao nacionalsocijalista i 1935. kao naslednik Blunka, postavljen za predsednika Komore literaturu Rajha.**

618 ***Nacionalno-nemačko odeljenje Pen-***

kluba: Na internacionalnom kongresu Pen-klubova u Dubrovniku 1933. godine. nemačka delegacija je, posle žestokih napada zbog njenog nacionalsocijalističkog stava, demonstrativno istupila iz internacionalne organizacije pisaca i osnovala je jedan nacionalno-nemački Pen-klub, na čijem je zasedanju kao gost učestvovao švajcarski romansijer Emanuel Stikelberger (Emanuel Stickelberger, 1884—1962). Jost je na tom zasedanju držao propagandni govor.

619 _Gerhart Zeger_: (Gerhart Seger, 1896—1967). socijaldemokratski poslanik u Rajhstagu. Uhapšen posle paljevine Rajhstaga i zatvoren u koncentracioni logor Oranjenburg. odakle mu je uspelo da pobegne. Najpre je izbegao u Čehoslovačku i odande je 1934. otišao u SAD, gde je 1936—1949. bio glavni urednik nemačkih novina _Neue Volkszeitung_. Godine 1934. je objavio knjigu _Oranienburg_.

Erster authentischer Bericht eines aus dem Konzentrationslager Geflüchteten(Ornijenburg. Prvi autentičan izveštaj jednog begunca iz koncentracionog logora) sa propratnom rečju Hajnriha Mana. Knjiga je imala velikog odjeka u svetu.

12. 2. 1934.

620 *Trudi Šop*: (Trudi Schoop, 1903),švajcarska balerina i koreograf. Zajedno sa svojom sestrom, balerinom vodila jednu poznatu baletsku grupu. Bila je prijateljica Erike i Klausa Mana.

621 *Džon Kouper Pouvis*: (John Cowper Pouwys, 1872-1963), engleski pripovedač i esejista. Proslavio se svojim na sve svetske jezike prevedenim romanom *Wolf Solent*, koji je i u nemačkom jezičkom području bio veoma poznat. Ovde se verovatno radi o njegovom

eseju *In Defens of Sensuality*.

622 *Agent Fles*: Holandski literarni agent Bartold Fles emigrirao je kasnije u SAD i posebno se zalagao za nemačku emigrantsku literaturu.

623 *U Austriji*: Sindikati i socijaldemokrati proglasili su u Austriji generalni štrajk, pa je u tom sklopu došlo do poznatog „februarskog ustanka" austrijskog radništva protiv Dolfusove vlade, koja je nameravala da u Austriji zavede fašistički režim po ugledu na italijanski fašizam. Ustanak je vlada ugušila u krvi i time je bio učinjen kraj organizovanoj austrijskoj socijaldemokratiji.

624 *Karl Rener*: (Karl Renner, 1870—1950), socijaldemokratski austrijski političar i državnik; u nekoliko navrata bio austrijski

državni kancelar i od 1930. prvi predsednik Nacionalnog saveta. Rener se 1938. izjasnio za priključenje Austrije Nemačkom Rajhu. Kao državni kancelar obrazovao je 27.4.1945. provizornu vladu, koja je obznanila vaspostavljenje Republike Austrije i od decembra 1945. sve do smrti bio austrijski kancelar.

625 ***Dr Julijus fon Ceh*****: (Dr. Julius Graf von Zech, 1885-1945), nemački poslanik u Hagu od 1927—1940. T. Man i Katja Man bili su prilikom boravka u Holandiji 12/13.2.1933, kada je T. Man održao predavanje o Vagneru, njegovi gosti u poslaničkoj rezidenciji.**

13. 2. 1934.

626 ***Helmut de Bor*****:(Helmut de Boor, 1891—1976), germanista, profesor Univerziteta u Bernu.**

627 ***Fridrih T. Gubler*: (Friedrich T. Gubler), urednik feljtona *Frankfurter Zeitung*-a, kasnije je bio advokat u Vinterturu.**

14. 2. 1934.

628 ***Marta Vaserman-Karlvajs*: (Martha Wassermann-Karlweis, 1889—1965), sestra glumca Oskara Karlvajsa, dvadesetih godina objavila pod svojim devojačkim imenom nekoliko poznatih romana. Druga žena Jakoba Vasermana. Za njenu knjigu *Jakob Wassermann. Bild, Kampf und Werk* (Jakob Vaserman. Portret, borba i delo), koja se pojavila 1935. u izdanju izdavačke kuće Kverido u Amsterdamu, T. Man je napisao pogovor.**

15. 2. 1934.

629 *Bračni par Man*: Herman Man (Hermann Mann) iz Nojhauza u Tiringiji.

16. 2. 1934.

630 *Oskar Bi*: (Oskar Bie, 1864—1938). istoričar umetnosti, muzikolog. literarni i pozorišni kritičar. Od 1894 do 1922. bio urednik a zatim suizdavač časopisa *Neue Rundschu*.

18. 2. 1931.

631 *Rašer*: Vid. nap. 461. uz 28.10.1933

632 *Belgijski kralj*: Albert 1 (1875—1934), belgijski kralj, nesrećno je stradao prilikom planinarenja 17.2.1934

19. 2. 1934.

633 ***Od francuskog prevodioca*****: Francuski prevodilac bila je, što T. Man očigledno nije znao, jedna žena, Lujza Servisan (Louise Servicen, 1896—1975). Njen prevod *Les Histoires de Jacob* pojavio se kod pariskog izdavača Galimara pod pseudonimom Lui Vic (Louis Vic). Njeni kasniji prevodi dela i pisama T. Mana pojavili su se pod njenim pravim imenom.**

20. 2. 1934.

634 ***Pismo prof. K. Kerenjiju*****: pismo od 20.2. 1934. u *Prepisci*. Tu se o Telesforu kaže: „Kakva čarobna figura, taj mali bog mrtvih! I naročito: kakva samo čar zrači u te priče o ogrtaču sa kapuljačom preko hiljadu godina! Čudno! Pojma nisam imao o tim stvarima a ipak sam mog Josifa, posle vaskrsnuća iz bunara, kada ga Izmaelićani vode sa sobom u**

Egipat, opremio jednim ogrtačem sa kapuljačom I jednim svitkom. To su tajanstvene igre duha...“.

21. 2. 1934.

[635] *Fehenbah*: Vid. nap. 316. uz 5.8.1933.

[636] *Fridrih Ziburg*: (Fnedrich Sieburg, 1893—1964), dopisnik *Frankfurter Zeitung*-a iz Pariza i Londona, autor knjige *Gott in Frankreich?* (Bog u Francuskoj?) i drugih istorijskih i kulturnoistorijskih dela. Priklonio se nacionalsocijalističkoj struji i za vreme drugog svetskog rata bio je nemački ataše za kulturu u okupiranom Parizu. Posle drugog svetskog rata postao jedan od vodećih nemačkih literarnih kritičara i od 1957. je bio urednik literarnog lista kojeg su izdavale novine *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

637 ***Dr Ginter Hercfeld Visthof*****: (Dr. Günther Hersfeld-Wüsthoff, 1893—1969). kao mladi poručnik teško ranjen u prvom svetskom ratu, pa je sa bolesničke postelje u vojnoj bolnici pisao T. Manu, koji je njegova pisma citirao u svojim *Razmatranjima jednog nepolitičara*. Hercfeld-Visthof je bio kršteni kum Elizabete („Medi") Man; scenu krštenja opisao je Tomas Man u svojoj *Poemi o detencetu*.**

638 ***Karl Valzer*****: (Karl Walser, 1877—1943), slikar i ilustrator, kreirao je omotnice za prve tri knjige tetralogije o Josifu.**

22. 2. 1934.

639 ***Ludvig fon Holnštajn*****: (Ludwig Graf von Holnstein), potpukovnik u rezervi, sused T. Mana u Minhenu.**

23. 2. 1934.

640 ***Dr Ernst Brauer*: (Dr. Ernst Brauer), arheolog, nemački emigrant iz Šlezije, povremeno je radio na Univerzitetu u Cirihu.**

641 ***Lizipov Hermes*: Original (4. vek pre n. e.) se nalazi u Napulju. S tim u vezi je T. Man pisao Kerenjiju u svom pismu od 20.2.1934: Jeste li zapazili da sam ga (Anupa iz Jakovljevog sna) tačno postavio u pozu Lizipovog Hermesa u Napulju? Volim tu skulpturu... i ono mesto je potajan izraz te ljubavi."**

642 ***Teodor Volf*: (Theodor Wolf, 1868—1943), publicista, od 1906—1933. glavni urednik *Berliner Tageblatt*-a. emigrirao u Francusku i živeo povučeno u Nici. Godine**

1943. uhapšen od strane nemačkih okupacionih vlasti i sproveden u koncentracioni logor Zaksenhauzen; umro je u Izraelskoj bolnici u Berlinu.

25. 2. 1934.

643 ***Johan Georg Haman*****: (Johann Georg Hamann, 1730— 1788), filozof, „mag sa severa”, osnivač iracionalizma u nemačkoj filozofiji.**

644 Karl Filip Moric (Karl Philipp Moritz, 1756—1793), autor značajnog psihološkog razvojnog romana ***Anton Reiser*** **(1785).**

27. 2. 1934.

645 ***Karl Gustav Jung*****: (Carl Gustav Jung, 1875—1961), švajcarski psiholog i**

psihoanalitičar, živeo je u blizini T. Mana u Kisnahtu kraj Ciriha. Formulisao je razliku između individualnog i kolektivnog nesvesnog, kao i pojam arhetipova.

646 ***Ernst Krečmer*: (Ernst Kretschmer, 1884-1964), psihijatar, poznat po svom fundamentalnom delu *Körperbau und Charakter* (Građa tela i karakter). Godine 1933. povukao se sa položaja predsednika „Lekarskog društva za psihoterapiju“ i urednika časopisa *Zentralblatt für Psychotherapie*. Oba položaja je preuzeo K. G. Jung. delujući sve do 1940.godine na liniji nacionalsocijalizma.**

28. 2. 1934.

647 ***Ferdinand Lion*: (Ferdinand Lion 1883-1965), elzaški literarni kritičar i esejista, kojeg je T. Man već odavno dobro poznavao iz**

Minhena. Značajna su mu dela *Romantik als deutsches Schicksal* (Romantika kao nemačka sudbina). *Der französische Roman im 19. Jahrhundret* (Francuski roman u 19. stoleću); objavio je i monografiju o T. Manu: *Thomas Mann. Leben und Werk* (1947. i prošireno izdanje 1955. godine). Od 1937—38. bio urednik časopisa *Maß und Wert*koji su u Cirihu izdavali Tomas Man i Konrad Falke. Godine 1933. je emigrirao u Švajcarsku i umro je u Kilbergu kraj Ciriha.

[648] *Alfred Veber* (Alfred Weber, 1868-1958), ekonomista i sociolog, od 1907. profesor u Hajdelbergu, gde ga je T Man 1921. lično upoznao. Autor dela *Die Krise der modernen Staatsgedankens* (Kriza moderne misli o državi), *Kulturgeschichte als Kultursoziologie* (Istorija kulture kao sociologija kulture) i drugih uticajnih kulturnosocioloških dela.

1. 3. 1934

649 ***Teodor Habiht*: (Theodor Habicht), nacionalsocijalistički poslanik u Rajhstagu; Hitler ga je naimenovao za inspektora austrijske nacističke partije i aktivno je učestvovao u pripremanju ubistva austrijskog kancelara Dolfusa**

2. 3. 1934

650 ***Međupoglavlje*: Drugu glava trećeg dela romana *Josif u Egiptu*.**

651 ***Josef Ponten* (Josef Ponten 1883-1940), pisac, autor romana *Der babylonische Turn* (Vavilonska kula) i ciklusa romana *Volk auf dem Wege* (Narod na putu). Ponten je u T. Manom bio u prijateljstvu dvadesetih godina i povremeno su održavali veoma intenzivne veze. Usled Pontenove sujete i nasrtljivosti između**

njih dvojice je dolazilo do teških rasprava i na kraju i do zahlađenja odnosa.

3. 3. 1934.

[652] ***Feliks Mešlin*: (Felix Moeschlin, 1882—1959), švajcarski romansijer i dramatičar. T. Man ga je poznavao sa svojih ranijih boravaka u Švajcarskoj.**

[653] ***Hofmanstalova lirska zaostavština*: Hugo von Hofmannsthal, *Nachlese der Gedichte*, S. Fischer Verlag 1934.**

5. 3. 1934.

[654] ***Ubistvo Princa*: Francuskog savetnika Princa su nepoznati akteri u opijenom stanju položili na železničku prugu da bi fingirali samoubistvo, pa je na taj način tragično**

stradao. Ovaj slučaj je u Parizu izazvao veliko uzbuđenje.

[655] *Đula Gembeš*: (Gyula Gömbös, 1886—1936), mađarski general i političar nacionalističko-antisemitske orijentacije, 1932—1936. predsednik mađarske vlade. Zalagao se za oslanjanje Mađarske na Hitlerovu Nemačku i fašističku Italiju.

[656] *Nojmanovi iz Firence*: Alfred i Kiti Nojman, minhenski prijatelji T. Mana, emigrirali su 1933. u Firencu i sprijateljili su se sa Monikom, ćerkom T. Mana, koja je tamo živela.

7. 3. 1934.

[657] *Dr Valter Fuks*: (Dr. Walter Fuchs) u Šangaju.

658 ***Dr A. Velti*****: (Dr. A. Welti) u Tunu.**

659 ***Hans Ginter*****: (Hans Günther, 1891—1968), socijalni antropolog i istraživač rasa, profesor u Frajburgu. Njegovi nadaleko rašireni spisi o rasnom pitanju poslužili su kao osnovica za uobličenje nacionalsocijalističkog rasizma.**

660 ***Pakt sa Poljskom*****: nemačko-poljski sporazum o nenapadanju zaključen u januaru 1934.**

8. 3. 1934.

661 ***„Šarena haljina*****": prva glava četvrtog dela *Josifa u Egiptu* objavljena je, pre pojave romana, u *Neue Züricher Zeitung*.**

10. 3. 1934.

662 ***Jezuitski pater Beher*****: Hubert Becher, *Thomas Mann unter den Patriarchen* (Tomas Man među patrijarsima), u: *Stimmen der Zeit*, Freiburg, marta 1934. Beher je u ovom časopisu objavio više napisa o T. Manu.**

11. 3. 1934

663 ***Dipelova knjiga*****: Paul Gerhardt Dippel, *Nietzsche und Wagner. Eine Untersuchung über die Grundlagen und Motive ihrer Trennung*. (Niče i Vagner. Studija o osnovama i motivima njihovog razilaženja). Bern 1934.**

12. 3. 1934.

664 ***Zeligova filmska anketa*****: Karl Zelig (Carl Seelig) je u *Neue Züricher Zeitung* od**

15.7.1934. sproveo anketu — „Koji film smatrate najboljim?”. T. Man je odgovorio da je za njega najbolji film „Avelj sa usnom harmonikom", koji je snimljen po romanu Manfreda Hauzmana i koji je on kratko vreme pre toga video.

[665] ***M. J.*: *Mladi Josif*.**

13. 3. 1934.

[666] ***Gerhart Šulce-Gevernic*: (Gerhart von Schulze-Gaevernitz, 1864), ekonomista, sociolog i istoričar, poslanik u Rajhstagu 1912—1923, profesor Univerziteta u Frajburgu.**

14. 3. 1934.

[667] ***Gotfrid Ben*: (Gottfried Benn, 1886—1956). počeo kao ekspresionista, 1933—1934.**

priklonio se nacionalsocijalizmu. Vid. nap. 238. uz 29.5.1933.

[668] ***Hans Falada*: (Hans Fallada, 1893—1947), njegov roman *Wer einmal aus dem Blechnapf frißt* (Ko jednom jede iz porcije) objavio je izdavač Rovolt 1934. godine.**

[669] ***Bertramova zbirka pesama*: *Griecheneiland* pojavila se krajem 1933.**

[670] ***V. Frej* (W. Frei, 1882), veterinar, profesor na Univerzitetu u Cirihu.**

15. 3. 1934.

[671] ***Victrix causa*: „Stvar pobednika dopala se bogovima, stvar pobeđenih Katonu."**

16. 3. 1934.

[672] *Marija*: sobarica Marija iz minhenske kuće. Ona je sa porodicom Man pošla za Cirih i nalazila se na kratkom boravku u Minhenu. Za to vreme i za vreme boravka T. Mana i gospođe Katje u Arosi brigu o kisnahtskom domaćinstvu vodila je domaćica minhenske kuće Marija Kurc.

[673] *Kerenjijeva knjig*a: Karl Kerényi, *Die griechisch-orientalische Romanliteratur in religionsgeschichtlicher Beleuchtung* (Grčko-orijentalna romaneskna literatura u religijskoistorijskom osvetljenju), 1927. i novo izdanje 1962.

[674] *M. Openhajm*: (Max Oppenheim, 1885—1954), zvani „Mopp”, slikar i crtač živeo u emigraciji u Švajcarskoj i kasnije je otišao u SAD.

18. 3. 1934.

675 ***Grčki citati*: T. Man je u Libeku pohađao odeljenje realne gimnazije „Katarineuma”, gde je učio latinski, engleski i francuski, ali ne i grčki. Dosta je dobro znao latinski, ali grčki nije znao.**

676 ***Hauptmanovi memoari*: Prvi deo Hauptmanovih memoara *Das Abenteuer meiner Jugend* (Pustolovina moje mladosti) pojavio se u izvodima u *Neue Rundschau*, a knjigu je izdao S. Fišer 1937. Drugi deo memoara ostao je nedovršen.**

677 ***Karl Ešerih* (Karl Escherich, 1871—1951), entomolog, od 1914, profesor Univerziteta u Minhenu; brat političara Georga Ešeriha (Georg Escherich, 1870—**

1941), koji je za vreme Minhenske sovjetske republike 1919. osnovao nacionalistički borbeni odred „Organisation Escherich" (Orgesch).

678 ***Ervin Gvido Kolbenhajer*: (Erwin Guido Kolbenheyer, 1878—1962), pisac, poznat po svojoj trilogiji o Paracelzusu. Pripadao pruskoj Pesničkoj akademiji od 1926. i spadao među njene reakcionarne članove koji su posle „glajhšaltovanja” ostali u Akademiji.**

20. 3. 1934.

679 ***Andre Suarez*: (André Suarès, 1868—1948), francuski pisac, autor značajnih biografskih eseja o Tolstoju, Dostojevskom, Geteu, Servantesu, Ibzenu i dr.**

680 ***Hjalmar Šaht* (Hjalmar Schacht, 1877—1970), bankar, kao komesar za finansije**

stabilizovao 1923. godine nemačku monetu; dva puta bio predsednik Državne banke (1924—1930. i 1933—1939) i ujedno ministar privrede (1934—1937). Zbog svog opozicionog stava 1944—1945. u koncentracionom logoru. Na nirnberškom procesu oslobođen optužnice i pušten na slobodu.

681 ***„Jour”*: pariski dnevni list *Le Jour*.**

21. 3. 1934.

682 ***Rudolf Švabe*: (Rudolf Schwabe, 1883—1976), bazelski izdavač.**

683 ***Rut Valdšteter*: (Ruth Waldstetter, 1882—1952), Švajcarska pesnikinja; objavljivala i pripovetke i drame.**

684 ***Rudolf Emanuel Štikelberger*: (Rudolf**

Emanuel Stickelberger, 1911—1975), sveštenik i pisac, sin pisca Emanuela Štikelbergera.

685 ***Dr Oto Klajber*: (Dr. Otto Klaiber, 1883 —1969), urednik feljtona bazelskih novina *Nationalzeitung*.**

686 ***Paula Šultes-Rajman*: (Paula Schulthess-Reimann), ranije glumica u Berlinu.**

687 ***Erih F. Podah*: (Erich F. Podach, 1894 —1967), ničeolog, 1933. emigrirao u Švajcarsku. Autor dela *F. Nietzsche und Lou Salomé. Ihre Begegnung 1882*(F. Niče i Lu Salome. Njihov susret 1882), Cirih 1938. Priredio knjigu *Der kranke Nietzsche. Briefe seiner Mutter an F. Overbeck* (Bolesni Niče. Pisma njegove majke F. Overbeku), u izdanju Berman-Fišera, Beč 1937, iz koje je T. Man crpeo obaveštenja i podsticaje za svoj roman**

Doktor Faustus.

688 *Eduard Hofman-Krajer*: (Eduard Hoffmann-Krayer, 1864), germanista i folklorista, od 1909. profesor u Bazelu.

22. 3. 1934.

689 *Son-Retel*: (Sohn-Rethel), sin slikara Alfreda Son-Retela, bio zajedno sa Pamelom Vedekind i Klausom Manom u školi u Odenvaldu.

690 *Sibila Šlos*: (Sibylle Schloss), članica ansambla „Pfeffermühle”.

23. 3. 1934.

691 *Valter Perl*: (Walter Perl, 1909—1975), germanista, tada saradnik novina *Neue*

Züricher Zeitung, 1938. emigrirao u SAD, postao profesor na koledžu Maršal u Hantingtonu. Godine 1945. objavio knjigu _Thomas Mann 1933—1945. Vom deutschen Humanisten zum amerikanischen Weltbürger_ (T. Man 1933—1945. Od nemačkog humaniste do američkog građanina sveta).

692 _Bibi Sakelafilakas_: ime pijaniste, čuda od deteta, u noveli T. Mana _Vunderkind_, za koju mu je kao model poslužio devetogodišnji grčki pijanista Loris Margaritis, kojeg je T. Man slušao u Minhenu 1903. godine.

693 _Herman Kajzerling_ (Hermann Graf Keyserling, 1880— 1946), filozof, osnivač „Škole mudrosti" u Darmštatu, autor niza dela, između ostalog knjige_Das Reisetagebuch eines Philosophen_ (Putopis jednog filozofa). Od 1920. održavao vezu sa T. Manom.

25. 3. 1934.

694 *Otova knjiga*: Walter F. Otto, *Die Götter Griechenlands* (Bogovi Grčke), 1929.

695 *Herman Broh*: Vid. nap. 122. uz 6. 4. 1933.

26. 3. 1934.

696 *Bernhard Dibold*: njegov napis o drugoj knjizi tetralogije o Josifu objavljen je u literarnom dodatku *Frankfurter Zeitung*-a od 25. 3. 1934.

697 *Oto Carek* (Otto Zarek, 1898—1958), pisac. T. Man ga je poznavao iz Minhena još od 1919. godine i potpomagao je tada mladog dramatičara. Carek je 1933. emigrirao u Mađarsku, 1938. u Englesku i 1954. se vratio u

Nemačku; u poznijim godinama je uglavnom objavljivao biografska dela o Košutu, Mozesu Mendelsonu i dr. Njegov članak *Biblische Stoffe in der neueren deutschen Dichtung* (Biblijska građa u novijem nemačkom pesništvu) izišao je u budimpeštanskom *Pester Lloyd*-u od 24.3.1934.

698 Dr Alfred Kober (Dr. Alfred Kober, 1885—1963), urednik bazelskih novina *National-Zeitung*.

27. 3. 1934.

699 *Karl Joel*: umro je 23.7.1934. četiri dana pre svog sedamdesetog rođendana.

700 *Utvrđenje Cel*: šesta glava prvog dela *Josifa u Egiptu*.

28. 3. 1934.

701 ***Korodijev prikaz*: Eduard Korodi je u *Neue Züricher Zeitung* od 26. i 28.3.1934. objavio svoj prilog *Der junge Joseph. Thomas Manns neuer Roman*(Mladi Josif. Novi roman Tomasa Mana).**

702 ***Sarnecki*: Dettmar Heinrich Sarnetzki, *Der zweite Joseph-Roman von Thomas Mann* u *Kölnische Zeitung* od 25.3.1934.**

29. 3. 1934.

703 ***Aleksandar Roda Roda*: (Alexander Roda Roda, odnosno Sandor Friedrich Rosenfeld, 1872—1945), humorista, komediograf i pisac anegdota, pročuo se pre svega svojom komedijom *Der Feldherrnhügel*, 1933. emigrirao u Austriju, 1938. u Švajcarsku**

i 1940. u SAD.

[704] *Memoari Frica Buša*: radi se o prvom nacrtu autobiografije koja je objavljena 1949. godine pod naslovom *Aus dem Leben eines Musikers* (Iz života jednog muzičara).

30. 3. 1934.

[705] *Ernst Pencold*: (Ernst Penzoldt,1892—1955), vajar i pesnik: autor dela *Der arme Chatterton* (Jadni Čaterton) i *Die Powenzbande* (Povencova banda). Prijatelj T. Mana još iz Minhena.

[706] *Verner fon Blomberg*: (Werner von Blomberg. 1878— 1946), feldmaršal. 30. januara 1933. postao ministar odbrane: posle Hindenburgove smrti 1934. godine zakleo nemačku vojsku na vernost Adolfu Hitleru, u

maju 1935. postao ministar rata i vrhovni komandant Vermahta, rukovodio ponovnim naoružanjem nemačke vojske, 1938. uklonjen sa položaja.

1. 4. 1934.

707 ***Poslanik Marum*****: Ludvig Marum, poslanik u Rajhstagu i raniji državni savetnik Badena, od maja 1933. u zatvoru, izvršio samoubistvo u koncentracionom logoru Kizlau.**

2. 4. 1934.

708 ***Gospođa M. Vaserman*****: Marta Karlvajs-Vaserman, druga žena Jakoba Vasermana (vid. nap. 1 uz 14.2.1934). Vasermanov poslednji roman „*****Treći život Jozefa Kerkhovena*****" izišao je 1934. godine u izdanju izdavačke kuće Kverido u Amsterdamu. Njena biografija** ***Jakob***

Vaserman sa propratnom rečju Tomasa Mana pojavila se takođe kod izdavača Kverida a ne kod Rašera (1935).

4. 4. 1934.

709 *Ajnštajnova „Slika sveta"*: Ajnštajnova knjiga *Mein Weltbild* (Moja slika sveta) objavljena je 1934. kod izdavača Kverida, Amsterdam.

710 *Golov elzaški prijatelj*: Adolf Daringer (Adolf Dahringer), danas profesor Univerziteta u Nantu.

6. 4. 1934.

711 *Lokarno*: Povod za putovanje u Lokarno bio je jedan internacionalni ciklus predavanja koji je tamo organizovan i u okviru

kojeg je Hans Rajziger govorio o Voltu Vitmenu

712 ***Edmon Vermej*** **(Edmond Vermeil), francuski germanista, profesor u Strazburu, objavio je više napisa o Tomasu Manu.**

8. 4. 1934.

713 ***Dvorski savetnik Vajs*****: verovatno Julijan Vajs (Julian Weiss) iz Budimpešte.**

714 ***Hajnrihov članak*****: Heinrich Mann, „Schule der Emigration" (Škola emigracije) u:** ***Der Sinn der Emigration*****, Pariz 1934.**

9. 4. 1934.

715 ***Dr Erih Kacenštajn*****: vid. nap. 446. uz 19. 10. 1933.**

[716] ***Pismo „Vajland-Granit"*: smisao ove aluzije nije mogao da bude rasvetljen. Po svoj prilici se radi o jednom od mnogobrojnih nacionalsocijalističkih pogrdnih pisama koja je T. Man dobio pre 1933. godine.**

11. 4. 1934.

[717] ***Špansko izdanje „Čarobnog brega"*: *La montana mágica*, Editoral Apolo, Barcelona, 1934.**

[718] ***Ronald Pikok*: (Dr. Ronald Peacock), germanista, 12.3.1934. na Univerzitetu u Marburgu odbranio doktorsku tezu *Das Leitmotiv bei Thomas Mann*(Lajtmotiv kod Tomasa Mana) i objavio je iste godine kod bernskog izdavača Haupta. Od istog autora: *Thomas Mann and His Faust* (1948) i *Much is***

***Comic in Thomas Mann* (1966).**

13. 4. 1934.

719 *Dr Asper* (Dr. Asper): Zubar T. Mana u Cirihu.

720 *Dr Kurt Kersten*: (Dr. Kurt Kersten, 1891—1962), socijalistički pisac, objavio političke monografije o Georgu Forsteru, Lenjinu, Fridrihu Velikom, Bizmarku, Petru Velikom i dr. Godine 1933. emigrirao u Švajcarsku, 1937. u Francusku i zatim preko Maroka i La Martinika u SAD. On nije bio autor nego samo priređivač knjige 1848. *Die Deutsche Revolution* (1848. Nemačka revolucija), koja je objavljena 1933. godine.

721 *Albert Erenštajn*: (Albert Ehrehstein 1886—1930) ekspresionistički liričar i

pripovedač; sa T. Manom održavao vezu još za vreme prvog svetskog rata. Godine 1933. emigrirao u Švajcarsku i 1941. u SAD. Njegov članak o prve dve knjige romana o Josifu izašao je u *Berner Tagwacht* od 5.4.1934.

722 *Beno fon Meho*: (Benno von Mechov), 1897—1960. pripovedač, poznat po svojim lirskim romanima *Das ländishe Jahr* (1929) i *Vorsommer* (1933).

723 *Paul Alverdes*: (Paul Alverdes, 1897). pripovedač, teško ranjen u prvom svetskom ratu. Pročuo se 1929. godine svojom pričom *Die Pfeifferstube* (Soba svirača), čija se radnja odigrava u jednoj bolničkoj sobi u kojoj se nalaze pacijenti sa povredama na grkljanu.

724 „*Das innere Reich*": časopis koji su od 1934-1944 izdavali Alverdes i Meho. Ovaj

časopis je bio reprezentativan za takozvanu „unutrašnju emigraciju" u Nemačkoj.

14. 4. 1934.

725 *U „Morgen"-u*: mesečni časopis nemačkih Jevreja *Der Morgen*, koji je izlazio u Berlinu. Vid. nap. 570. uz 13.1.1934.

16. 4. 1934.

726 *Knjiga A. Cvajga*: *Bilanz der deutschen Judenheit* (Bilans nemačkih Jevreja). U toj knjizi je jedna glava posvećena porodici Pringshajm i precima Katje Man s očeve strane. Knjiga je objavljena 1934. u izdanju izdavačke kuće Kverido, Amsterdam.

727 *Konstantin Menije*: (Constantin Meunier, 1831—1905), belgijski vajar i slikar.

Glavna tema njegovih skulptura bio je radni čovek, naročito rudar, kojeg je realistički prikazivao u monumentalnim figurama.

17. 4. 1934.

728 ***Pismo redakciji „Arbeiter-Zeitung”*****: Otvoreno pismo T. Mana redakciji bečkih novina od 25.10.1933, kojim odbacuje optužbe koje su mu upućene u ovim novinama zbog njegovog distanciranja od časopisa *****Sammlung*****. Vid. nap. 438. uz 13.10.1933.**

729 ***Pismo Bermanu*****: Konačni tekst pisma Ministarstvu unutrašnjih poslova Rajha usaglašen je između T. Mana i Gotfrida Berman-Fišera. (Objavljen je u njihovoj Prepisci) Gotfrid Berman-Fišer je pismo prosledio dalje advokatu Hajnsu, i obojica su napravili izvestan broj kopija. G. Berman-Fišer je nekim prisnim prijateljima izdavačke**

kuće dostavio kopiju pisma, između ostalih i Manfredu Hauzmanu. Iako T. Man u pismu jasno i nedvosmisleno moli da mu se vrati zaplenjena minhenska imovina i da mu se izda novi pasoš, iako nigde nijednom rečju ne pominje da bi bio spreman da se vrati u Nemačku, Manfred Hauzman je posle rata, kada više nije posedovao tekst pisma, po sećanju tvrdio da je u tom pismu T. Man molio da mu se odobri povratak u Treći Rajh, pa je u tom smislu javno napao T. Mana. Tekst pisma — na koje Ministarstvo unutrašnjih poslova T. Manu nikada nije odgovorilo — nalazio se, međutim, u posedu Gotfrida Berman-Fišera i on je, uz saglasnost T. Mana, objavljen u minhenskim novinama *Neue Zeitung*. Time je napad Manfreda Hauzmana bio lišen svoje osnove.

[730] ***„Drugovi"*: bulevarski komad „Tovariš" od Žaka Divala u inscenaciji**

Leopolda Lindberga.

731 Josi Holsten (Josy Holsten), glumica, član ansambla ciriškog pozorišta.

18. 4. 1934.

732 *Pjer Moris*: (Pierre Maurice, 1868—1936), švajcarski kompozitor.

19. 4. 1934.

733 „*Gete kao reprezentant građanskog doba*”: predavanje koje je T. Man prvi put držao 18.3.1932. na svečanoj akademiji u Pruskoj akademiji umetnosti povodom stogodišnjice Geteove smrti. Hajnrih Man je bio pozvan da održi predavanje u Ciriškom teatru ali je morao da otkaže, tako da je T. Man uskočio namesto njega.

20. 4. 1934.

734 ***Tomas Rofler*** **(Thomas Roffler), o Tomasu Manu u *Bildnisse aus der neueren deutschen Literatur* (Portreti iz novije nemačke literature), Verlag Huber, Frauenfeld und Leipzig, 1933.**

21. 4. 1934.

735 ***Rođendan*****: 21. april je bio rođendan najmlađeg sina Mihaela (Bibija). Njegova sestra Elizabeta (Medi) imala je rođendan 24. aprila tako da su ovo dvoje najmlađe dece T. Mana većinom zajedno slavili rođendan.**

736 ***Blanš Knopf*****: (Blanche Knopf, 1894—1966), supruga američkog izdavača T. Mana, Alfreda A. Knopfa. Vid. nap. 101. uz 1.4.1933.**

22. 4. 1934.

[737] *Bruno Valter*: (Bruno Walter, 1876—1962), dirigent. Spadao je u najuži i najdraži krug prijatelja T. Mana. Upoznali su se 1913. godine kada je Valter postao muzički direktor u Minhenu i to njihovo prijateljstvo trajalo je do kraja života T. Mana. Za svojih minhenskih godina (1913—1922), Valter je bio neposredni sused T. Mana u minhenskom Herzogparku. Po odlasku Valtera iz Minhena, u kuću u kojoj je on stanovao, u Maurerkirherštrase, uselili su se prijatelji T. Mana, Bruno i Lizl Frank. Valter je 1933. emigrirao u Austriju, 1834—1936. je bio rukovodilac bečke Državne opere i 1940. je otišao u SAD, gde je, u Beverli Hilsu, opet stanovao nedaleko od T. Mana. Objavio je autobiografiju *Thema und Variationen* (Tema i varijacije). T. Man je u nekoliko navrata pisao o njemu.

738 *Koncertmajstor Buksbaum*: prvi čelista bečkih filhalmoničara, član kvarteta Roze (Rosé).

24. 4. 1934.

739 *Leopold Švarcšild* (Leopold Schwarzschild, 1891—1950), izdavao u Parizu emigrantski nedeljni list *Das Neue Tage-buch*. Vid. nap. 36. uz 17.3.1933. Njegovu knjigu *Das Ende der Illusionen* (Kraj iluzija) izdala je 1934. izdavačka kuća Kverido, Amsterdam.

25. 4. 1933.

740 *Gospođa Licman*: verovatno udovica bonskog istoričara književnosti Bertolda Licmana (Berthold Litzmann, 1857-1926), koji je bio prijatelj T. Mana i ujedno mu, posle

preseljenja za Minhen, bio sused u minhenskom Hercogparku.

[741] ***Maks Brod*: (Max Brod, 1884—1968), praški pripovedač; između ostalog objavio dela *Tycho Braches Weg zu Gott* (Put Tiho Brahea do boga), *Eine Frau nach der man sich sehnt* (Žena za kojom se čezne), zatim biografiju Hajnea, ali se pre svega bio posvetio delu svog prijatelja Franca Kafke, čiju je zaostavštinu izdao i o kome je napisao biografiju. Godine 1939. napustio je Prag i emigrirao u Tel Aviv, gde je i umro.**

[742] **„*Alpski kralj i neprijatelj čoveka*": delo Ferdinanda Rajmunda (Ferdinand Raimund) — *Alpenkönig und Menschenfeind*.**

27. 4. 1934.

743 ***Herman Hans Vecler*: (Hermann Hans Wetzler, 1870- 1943), nemačko-američki kompozitor i dirigent. Njegova ličnost poslužila je T. Manu kao jedan od modela za lik Vendela Krečmara u *Doktoru Faustusu*. Vecler je od 1930. živeo u Bazelu i 1940. se vratio u SAD.**

744 ***„Europäische Blätter"*: tačnije *Europäische Hefte*, nedeljni časopis za politiku, kulturu i nauku; izdavao ga je Vili Šlam (Willy Schlamm), izlazio je u Pragu i Parizu 1934-1935.**

745 ***Osijecki*: Vid. nap. 236. uz 28.5.1933. Nije utvrđeno da je T. Man u to vreme javno zauzeo stav prema slučaju Osijecki.**

28. 4. 1934.

746 ***Edit Litman* (Edith Littmann),**

dugogodišnja prijateljica Erike Man, kasnije udata Edit Levenberg, danas živi u Londonu.

30. 5. 1934.

747 *Alfred Gigon*: (Dr. Alfred Gigon, 1883—1975), lekar u Bazelu.

748 *Urednik X*: Eduard Fric Knuhel (Eduard Fritz Knuchel, 1891—1966), urednik feljtona *Basler Nachrichten*.

749 *Jakob Burkhart*: (Dr. Jakob Burckhardt, 1913), pravnik i diplomata.

1. 5. 1934.

750 *Aleksandar Šarf*: (Alexander Scharff, 1892—1950), profesor, egiptolog, kustos Državnih muzeja u Berlinu.

751 **Rudolf Štrac: (Rudolf Stratz, 1864—1936), pisac, autor mnogobrojnih veoma čitanih zabavnih romana.**

752 ***Stari Fišerovi*: Izdavač S. Fišer (S. Fischer, 1859-1934), osnivač istoimenog izdavačkog preduzeća i sa svojim autorom T. Manom u veoma srdačnim odnosima još s kraja prošlog i početka ovog veka, i njegova supruga Hedvig Fišer-Landshof (Hedwig Fischer-Landshoff, 1871—1952). Bračni par Fišerovih uobičavao je već poodavno da svakog proleća provede nekoliko nedelja u Rapalu sa njima sprijateljenim bračnim parom Hauptman; tako je to bilo i te godine.**

753 ***Deca*: s oznakom „deca” se tih godina skoro uvek misli na dvoje najmlađe dece, Elizabetu i Mihaela, koji su se nalazili kod**

roditelja u Kisnahtu a u Cirihu su pohađali školu, odnosno konzervatorijum. Sa oznakom „deca" u sklopu iste zabeleške a u vezi sa Roterdamom misli se pak na dvoje najstarije dece: Klausa, koji je živeo u Amsterdamu i tamo radio u izdavačkoj kući Kverido, i Eriku, koja je upravo bila na gostovanju u Holandiji sa svojim kabareom „Pfeffermühle".

2. 5. 1934.

754 *Herman Budzislavski*: (Hermann Budzislawski, 1901), publicista, 1933. emigrirao u Švajcarsku, zatim u Čehoslovačku, gde je u Pragu izdavao *Die Neue Weltbühne*; iz Praga otišao za Pariz, zatim u SAD, odakle se 1948. vratio u Nemačku, gde je na Univerzitetu u Lajpcigu bio profesor žurnalistike.

755 *Oskar Mejer*: (Oskar Meier, 1876—1961), državni sekretar za unutrašnje poslove,

1933. emigrirao u Švajcarsku i odande otišao na Univerzitet Berkli u Kaliforniju.

[756] ***„Salome"*: opera Riharda Štrausa na tekst Oskara Vajlda.**

[757] ***Hofmanstal*: Hugo fon Hofmanstal napisao je tekstove za Štrausove opere „Elektra", „Arijadna na Naksosu”, „Žena bez senke", „Egipatska Jelena" i „Arabela".**

[758] ***Cvajg*: Štefan Cvajg je napisao tekst za operu Riharda Štrausa „Ćutljiva žena".**

3. 5. 1934.

[759] ***Mejer-Grefe*: T. Man je u Čarobnom bregu u liku Minhera Peperkorna na prilično prepoznatljiv način portretisao Gerharta Hauptmana. Hauptman se isprva zbog toga**

veoma ljutio i nadalje je u sebi, iako je ceo slučaj bio izglađen i iako je bilo došlo do izmirenja, nosio osećanje povređenosti i potajno se ljutio na T. Mana. Rene Šikele je 14.4.1934. zapisao u svom dnevniku da mu je Mejer-Grefe, koji je posetio Fišerove u Rapalu, pričao: „Hauptman se pogrdno izražavao o Tomasu Manu, njegov roman o Josifu je nazvao petorazrednom knjigom i k tome antisemitskim pamfletom, čudno, ovaj glupi vic se još uvek održava. Ja sam ga opet čuo. Hauptman se još uvek ljuti na T. Mana zbog Peperkorna." Mejer-Grefe je očigledno ovaj razgovor u Rapalu direktno preneo i T. Manu. Vid. nap. 209. uz 9.5.1933.

760 *Rudolf Štajner*: (Rudolf Steiner, 1861—1925), osnivač antropozofije i antropozofske visoke škole „Goetheanum" u Domahu kod Bazela.

761 ***Jidu Krišnamurti*: (Jiddu Krischnamurti, 1897), indijski filozof; obznanio novo učenje o duševnom miru i tokom dvadesetih godina je imao veliki broj pristalica u Evropi.**

762 ***Brand & Brand*: američka literarna agentura koja je već odavno bila u vezi sa izdavačkom kućom S. Fišer i kao takva posredovala je u izdavanju dela T. Mana u Americi.**

5. 5. 1934.

763 ***Memoari jedne idealistkinje: Memoiren einer Idealistin* (1875), delo spisateljice Malvide fon Mejzenburg (Malvida von Meysenbug, 1816—1903), koja je zbog svojih veza sa demokratskim pedagozima i političarima 1852. proterana iz Berlina; bila je**

prijatelj Ničea i Vagnera. T. Man nije realizovao predlog Rašerov.

6. 5. 1934.

764 ***Elizabeta Baret-Brouning*****: (Elisabeth Barret-Browning, 1806—1861), engleska pesnikinja.**

765 ***P. E.*****: Paul Erenberg, vid. nap. 96. uz 31.3.1933.**

766 ***Mut-em-enet*****: Potifarova žena u Josiju u Egiptu.**

767 ***Prva beleška*****: Beleška o dr Faustu i sifilitičnom umetniku koji se predaje u ruke đavola, prvo jezgro docnijeg romana Doktor Faustus, nalazi se u T. Manovoj Beležnici 7, str. 155 i potiče iz jeseni ili zime 1904.**

768 *K. H.*: Klaus Hojzer, vid. nap. 329. uz 12.8.1933.

769 *A. M.*: Armin Martens, školski drug Tomasa Mana iz Libeka i njegova prva ljubav, model za Hansa Hanzena u Toniju Kregeru.

770 *V. T.*: nije utvrđeno o kome se radi; očigledno se radi o jednom ranom homoerotskom doživljaju.

7. 5. 1934.

771 *Dr Erih Šifer*: (Dr. Erich Schieffer, 1903), nemački advokat, od 1929. nastanjen u Cirihu. Njegova životna saputnica Neli Krajs bila je rođaka Ninon Hese i Heseovi su njega preporučili T. Manu. Šifer je T. Mana savetovao u poreskim stvarima i po pitanju

njegove nemačke imovine.

9. 5. 1934.

772 ***„Ulična muzika” (Straßenmusik)*: narodni komad od Paula Šureka (Paul Schurek).**

10. 5. 1934.

773 ***Vilhelm Šefer*: (Wilhelm Schafer, 1868—1952), pripovedač. Član berlinske „glajhšaltovane" Pesničke akademije.**

774 ***Vilhelm Posekel*: (Wilhelm Possekel), direktor Nemačkog udruženja knjižara.**

775 ***Emil Straus*: (Emil Strauss, 1866—1960), pripovedač, ranije autor izdavačke kuće S. Fišer, H. Heseov prijatelj iz mladosti, autor**

dela *Der nackte Mann*(Nag čovek) i *Freund Hein* (Prijatelj Hajn), bio član berlinske „glajhšaltovane" Pesničke akademije.

11. 5. 1934.

776 *Dva Šoova komada*: „*Village Wooing*" i „*The Shewing-Up of Blanco Posnet*", oba u prevodu Zigfrida Trebiča.

777 *Advokat F.*: advokat Flajšman.

13. 5. 1934.

778 *De Kvinsi*: članak Klausa Mana o engleskom pesniku Tomasu de Kvinsiju (Thomas de Quincey, 1785—1959), autora „Ispovesti jednog uživaoca opijuma", u majskoj svesci 1934. časopisa *Sammlung*.

779 ***Nova knjiga Hakslijeva*****: Prikaz O. Hakslijeve knjige *****Beyond the Mexique Bay***** od Sibile fon Šenbek u majskoj svesci 1934. časopisa *****Sammlung*****.**

780 ***Bronislav Huberman***** (Bronislav Hubermann, 1882-1947), virtuoz na violini. U srdačnim prijateljskim odnosima sa T. Manom naročito za vreme američkih godina.**

14. 5. 1934.

781 ***Rudolf Olden*****: (Rudolf Olden, 1885—1940), berlinski advokat, pisac i publicista, branilac Karla fon Osijeckog u procesu u vezi sa časopisom *****Weltbühne*****i politički urednik *****Berliner Tage-Blatt*****-a. Godine 1933. preko Praga i Pariza emigrirao u London, živeo u Oksfordu i bio suosnivač nemačkog Pen-kluba u izgnanstvu. Stradao je prilikom putovanja za**

Ameriku 1940, kada je jedna nemačka podmornica torpedovala brod „City of Benares” na kojem se i on nalazio.

17. 5. 1934.

782 ***Georg Hiršfeld*****: (Georg Hirschfeld, 1873—1942), naturalistički pripovedač i dramatičar; T. Man ga je dobro poznavao još iz svojih ranih minhenskih dana. Hiršfeld se kao jevrejski pisac nalazio u velikoj materijalnoj nevolji, ali nije hteo da emigrira. Umro je 1942. u Minhenu.**

783 ***Izvodi iz knjiga*****: Izvodi iz poslovnih knjiga izdavačke firme S. Fišera koje je T. Man zatražio radi sređivanja svojih poreskih stvari.**

784 ***Rajzigerov članak iz „Rundschau"*****:**

Rajziger je u junskoj svesci 1934. časopisa *Neue Rundschau* objavio članak *„Zu Thomas Manns Jungem Joseph”*(O Mladom Josifu Tomasa Mana).

785 *Nemački majstori*: knjiga eseja je na kraju dobila naziv *Leiden und Größe der Meister* (Patnja i veličina majstora).

786 *Marija Kurc*: Domaćica minhenske kuće, M. Kurc, došla je u Cirih da za vreme odsustva Tomasa i Katje Man, odnosno njihovog puta za Ameriku, vodi domaćinstvo u Kisnahtu i da se brine o dvoje najmlađe dece.

787 *Pjetro Maskanji*: (Pietro Mascagni, 1863-1945), kompozitor. Opere: „L’amico Fritz" i „Cavalleria rusticana".

788 *Englesko-američko izdanje*: američko

izdanje Priča o Jakovu imalo je u osnovi pogrešan naziv *Joseph and His Brothers*; englesko izdanje pak, koje je izišlo u Londonu kod izdavača Sekera, imalo je ispravan naslov *The Tales of Jakob*. Oba izdanja koristila su, kao i uvek, isti prevod Helene Lou-Porter, koji se T. Manu činio dobrim, ali je uistinu bio veoma manjkav.

19. 5. 1934.

[789] *Hauseger*: Vid. nap. 152. uz 19.4.1933. i nap. 218. uz 12.5.1933. T. Man je isprva smatrao da je Hans Pficner bio inicijator „Protesta Minhena — grada Riharda Vagnera", ali je onda saznao od gospođe Hedvige Pringshajm iz Minhena da je inspirator ove denuncijacije po svoj prilici bio Knapertsbuš. Međutim, izjava Riharda Štrausa ukazuje na to da je Sigmund fon Hauseger u odsudnoj meri sudelovao u

skupljanju potpisa proeminentnih ličnosti.

790 *Moric Gajger*: (Moritz Geiger, 1880-1937), filozof. T. Man ga je poznavao iz Minhena. 1923. je postao profesor u Getingenu, 1933. je emigrirao i postao profesor na ženskom koledžu Vasar u državi Njujork.

791 *Deca u Amsterdamu*: Erika i Klaus Man.

21. 5. 1934.

792 *Dražeje vasano*: tada omiljeno sredstvo protiv morske bolesti.

24. 5. 1934.

793 *Egipatski „Heluan"*: T. Man se tu verovatno priseća jednog egipatskog parobroda

kojim se vozio na svom putovanju za Egipat i Palestinu.

26. 5. 1934.

794 ***Džejms Džojs*****: (James Joyce, 1882—1941), irski romansijer. T. Man je, kako je pisao u *Nastanku Doktora Faustusa*, „pored sve velike razlike literarnih priroda" osećao izvesnu srodnost sa autorom Ulisa i veoma se interesovao za njega.**

27. 5. 1934.

795 ***„Jean le bleu"*****: autobiografski roman provansalskog pripovedača Žana Đonoa (Jean Giono, 1895—1970).**

29. 5. 1934.

796 ***Henri Luj Menken*: (Henry Louis Mencken, 1880-1956), znameniti američki literarni kritičar, izdavač časopisa *American Mercury*.**

12. 6. 1934.

797 ***Jan Sibelijus*: (Jan Sibelius, 1865-1957), finski kompozitor; komponovao ukupno sedam simfonija, više simfonijskih poema, jedan violinski koncert i kamernu muziku. On je u anglosaksonskim zemljama uvek bio poznatiji i popularniji nego na evropskom kontinentu.**

798 ***Dutch treat*: američki izraz za zajednički obed, pri čemu svaki plaća svoje; njujorški klupski restoran istog imena.**

799 ***Egon Petri*: (Egon Petri, 1881—1962), istaknuti virtuoz na klaviru i muzički pedagog,**

često bio na koncertnim turnejama po Americi; 1940. se nastanio u SAD i od 1957. ponovo predavao na Konzervatorijumu u Bazelu.

[800] ***Varburgovi* (Warburg): internacionalno poznata bankarska porodica iz Hamburga koja je imala svoje banke u Londonu i Njujorku.**

[801] ***Gradonačelnik*: Fiorelo la Gvardija (Fiorello la Guardia, 1882—1947), gradonačelnik Njujorka 1933—1945.**

[802] ***Testimonial-Dinner*: banket koji je izdavač Knopf priredio u čast T. Mana i njegovog 59. rođendana u njujoškom hotelu „Plaza".**

[803] ***„Times"*: američki magazin Time.**

[804] ***Dirk de Rede*** **(Dirk de Reede), iz Harlema u Holandiji. Saputnik T. Mana.**

[805] **Leopold Stokovski (Leopold Stokowski, 1882—1977), američki dirigent, tada (od 1912) rukovodilac Filadelfijskog orkestra.**

[806] ***Sinkler Luis*****: (Sinclair Lewis, 1885—1951), američki romansijer, autor čuvenih romana *****Glavna ulica*****, *****Bebit***** i dr. Dobitnik Nobelove nagrade za literaturu 1930, oženjen s Doroti Tompson.**

[807] ***Doroti Tompson*****: (Dorothy Thompson, 1894—1961), američka novinarka i publicista, od 1924—1934. američki dopisnik iz Berlina, 1934. ju je Hitler proterao iz Nemačke zbog njenih oštrih antinacionalsocijalističkih napisa. Govorila je tečno nemački i bila je u prijateljstvu s mnogim nemačkim piscima. Po**

povratku u Ameriku delovala kao uticajni politički komentator *New York Herald*-a i na američkom radiju. Njen napis o T. Manu: *„The most Eminent Living Man" u New York Herald Tribune Book Review*, 10.6.1934.

15. 6. 1934.

808 *Mladalački roman Ivana Bunjina*: verovatno *Mitjina Ljubav*.

809 *P. i.*: Pariski izveštaj. Vid. nap. 560. uz 8.1.1934.

16. 6. 1934.

810 *Natan Vajnberg*: (Nathan Weinberg), američki violinista, muzički pedagog i muzički pisac. Veliki poštovalac Tomasa Mana. Dostavio je T. Manu za vreme njegove

američke turneje svoj članak o romanu *Priče o Jakovu*, koji je objavljen u avgustovskoj svesci 1934. časopisa *Jewish Forum*. Do susreta između njega i T. Mana nije došlo.

17. 6. 1934.

811 *Hitlerov susret sa Musolinijem*: Do prvog ličnog susreta između Hitlera i Musolinija došlo je 14.6.1934. u Veneciji.

20. 6. 1934.

812 *Volfgang Helmert*: (Wolfgang Hellmert, 1906—1934), liričar i pripovedač, blizak prijatelj Klausa Mana. Ubio se u Parizu, uzevši preveliku dozu morfijuma.

813 *Peter Pringshajm*: (Peter Pringsheim, 1881—1963). brat Katje Man, od 1929. redovni

profesor fizike na Univerzitetu u Berlinu, emigrirao 1933, postao profesor fizike u Briselu, 1940. otišao u SAD, gde je u Čikagu bio saradnik Nacionalne laboratorije. Pošto je penzionisan, vratio se u Belgiju, domovini svoje žene, i živeo u Antverpenu.

814 *Betov* (Bethove): popularni francuski komičar i šansonjer.

815 *Govor o Hauptmanu*: Govor Tomasa Mana u čast sedamdesetogodišnjice Gerharta Hauptmana u Nacionalnom teatru u Minhenu 11.12.1932.

816 *Papenov govor*: Govor vicekancelara Franca fon Papena na Univerzitetu u Marburgu 17.6.1934. Govor su uglavnom sastavili Papenovi saradnici Edgar Jung i Erih Klausener i u njemu se zahtevalo okončanje revolucije i nacističkog terora, kao i uspostavljanje izvesnih sloboda, posebno

slobode štampe.

817 ***Gospođa Tisen*: supruga industrijalca Frica Tisena. Vid. nap. 305. uz 26.7.1933.**

22. 6. 1934.

818 Pismo Bermanu: T. Man je 22. 6. 1934. pisao Gotfridu Berman-Fišeru da bi objavljivanje takvog hvalospeva G. Hauptmanu u ovom trenutku moralo da deluje zbunjujuće i štetno i da za tako što ne može da primi odgovornost na sebe. Govor je izostavljen iz knjige eseja i namesto njega je u knjigu ušao esej nastao za vreme američke turneje — ***Preko mora s Don Kihotom*.**

819 ***Golov članak*: „Wallenstein und die deutsche Politik" (Valenštajn i nemačka politika) u junskoj svesci 1934. časopisa**

***Sammlung*.**

820 *Bek*: Napis Frederika Beka o prva dva dela romana o Josifu objavljen je u *Svenska Dagbladet* od 14.6.1934.

821 *Venecija*: U Veneciji se održavao „internacionalni kongres o umetnosti” na koji je bio pozvan i T. Man i on je učestvovao na kongresu od 25. do 28. jula 1934.

24. 6. 1934.

822 *Lionov članak*: Ferdinand Lion, „*Probleme des neuen Romanwerks Thomas Manns*" (Problemi novog romansijerskog dela Tomasa Mana), *Neue Züricher Zeitung* od 10.6.1934.

25. 6. 1934.

823 ***Teolog Mering*: Po svoj prilici se radi o Ernstu Meringu (Ernst Moering) iz Breslave, koji je još 1926. godine u breslavskom časopisu *Kunst und Volk*objavio jedan članak o *Čarobnom bregu*.**

26. 6. 1934.

824 ***Hajnrih Cimer*: (Heinrich Zimmer, 1890—1943), indolog, oženjen Kristijanom fon Hofmanstal, ćerkom Huga fon Hofmanstala. Bio je profesor Univerziteta u Hajdelbergu, 1939. emigrirao u Englesku i 1940. u SAD i za vreme zajedničkih emigrantskih godina u Americi bio dobar prijatelj Tomasa Mana. T. Man je od njega dobio podsticaj za svoju indijsku novelu Zamenjene glave.**

825 ***Knjiga o Hajneu*: *Heinrich Heine* od**

Antonine Valentin (Vallentin) objavio je Galimar 1934. u Parizu.

27. 6. 1934.

826 *Židov „Dnevnik"*: Dnevnik 1889—1939 Andre Žida objavljen je tek 1939. Moguće je da je T. Man čitao odlomke Dnevnika u *Nouvelle Revue Français*.

827 *Vajgand*: Vid. nap. 428. uz 10.10.1933.

828 *Gotfrid Kelvel*: (Gottfried Kölvel, 1889—1958), pripovedač, liričar i dramatičar; T. Man ga je poznavao iz Minhena i za njega se ranijih godina u nekoliko navrata zalagao.

829 *Maks Palenberg*: (Max Pallenberg, 1877—1934), glumac, čuveni tumač komičnih karakternih uloga, muž operetske dive Frici

Masari, stradao u avionskoj nesreći kod Karlovih Vari 26.6.1934. Njegova udovica je bila tašta Bruna Franka, koji je u to vreme živeo u Sanariju.

[830] ***Jevrejska pomoć*: Za vreme svog boravka u Njujorku T. Man je bio zamoljen od strane Udruženja jevrejske pomoći u Njujorku da ovoj organizaciji pruži svoju pomoć. Tomas Man je na to udruženju uputio pismo koje je objavljeno u Prepisci između njega i Gotfrida Berman-Fišera. Berlinske novine *Acht-Uhr-Abendblatt* od 15.6.1934. i *Deutsche Vochenschau* od 16.6.1934. objavili su izopačene delove ovog pisma, kao i delove intervjua koji je T. Man dao u Njujorku. Na to je T. Man tekst pisma uputio Gotfridu Berman-Fišeru i advokatu Hajnsu u cilju tačnog predstavljanja stvari kod nemačkih vlasti.**

[831] *Elza Hejms*: (Else Heims, 1878—1958), glumica, prva žena Maksa Rajnharda.

28. 6. 1934.

[832] *Robert Hičens*: (Robert Hichens, 1864—1950), engleski pisac, autor popularnog dela *Garden of Allah*. Duže vremena je živeo u Egiptu i odande se dobro poznavao sa Džonom Knitelom (vidi sledeću napomenu).

[833] *Džon Knitel* (John Knittel, 1891—1970), švajcarski putopisac, romansijer i dramatičar, proslavio se svojim romanom *Via Mala*. Rođen u Indiji kao sin misionara, živeo naizmenično u Egiptu i Graubindenu, u Kairu je osnovao i vodio Institut za orijentalnu psihologiju.

[834] *Klaus Pr.*: Klaus Pringshajm, vid. nap. 289. uz 29.6.1933.

29. 6. 1934.

835 *Vilhelm Voringer*: (Wilhelm Worringer, 1881—1965), istoričar umetnosti. Pročuo se svojim fundamentalnim delom *Formprobleme der Gotik* (Problemi forme u gotici), od 1928. profesor u Kenigsbergu. T. Man ga je poznavao iz Minhena.

836 *Dr Gustav Bali*: (Dr Gustav Bally), ciriški neurolog i psihijatar.

30. 6. 1934.

837 *„Züricher Extrablatt”*: izveštaj o događajima 30. juna 1934. u Nemačkoj, kada je Hitler razvlastio SA-odrede i pobio mnoge njene vođe.

1. 7. 1934.

838 *Glava o savezu*: osma i poslednja glava četvrtog dela *Josifa u Egiptu*: Josif sklapa savez".

839 ***Papenov sekretar*: Edgar J. Jung (Edgar J. Jung, 1894—1934).**

840 ***Šlajher*: Vid. nap. 270. uz 19.6.1933.**

841 ***Ernst Rem* (Ernst Röhm, 1887—1934), nacionalsocijalistički političar i bivši kapetan, sudelovao u Hitlerovom minhenskom puču 1923. i 1931. ga je Hitler naimenovao za šefa štaba SA-odreda.**

842 ***Eduard Hejnes* (Eduard Heines), viši grupni vođa SA-odreda.**

843 ***Stari*: Roditelji Katje Man, profesor Alfred Pringshajm i njegova supruga Hedvig, rođ. Dom, koji su živeli u Minhenu.**

844 ***Tristram Šendi*: humoristično-ekscentrični, autobiografski razvojni roman**

engleskog pripovedača Lorensa Sterna (Laurence Sterne, 1713—1768).

2. 7. 1934.

845 ***Robert Lej*** **(Robert Ley, 1890—1945), nacionalsocijalistički političar; pošto je razbijena organizacija nemačkih sindikata osnovao je Nemački front rada, u kome su bili objedinjeni poslodavci i radnici. Izvršio samoubistvo u nirnberškom zatvoru, gde se nalazio sa zločincima kojima se sudilo za ratne zločine.**

846 ***Julijus Štrajher*****: Vid. nap. 591. uz 27.1.1934.**

4. 7. 1934.

847 ***Novo poglavlje*****: „Josif vrši službu ličnog**

sluge i čitača", prva glava petog dela *Josifa u Egiptu*.

848 *Edgar J. Jung* (Edgar J. Jung, 1894—1934), nacionalsocijalistički publicista, Papenov saradnik. Vid. nap. 838. uz 1.7.1934.

849 *Kurt fon Bredo* (Kurt von Bredow), general, prijatelj i raniji državni sekretar generala Šlajhera.

850 *Erih Klauzener*: (Dr. Erich Klausener, 1894—1934), vođa „Katoličke akcije" i kritičar Hitlerove rasističke i crkvene politike.

5. 7. 1934.

851 *Tomine slike*: Profesor Pringshajm je u jesen 1933. svoju kuću u Minhenu u Arcisštrase, morao da proda

Nacionalsocijalističkoj partiji, koja ju je srušila i na tom mestu je podigla partijsko zdanje. U velikoj dvorani za balove nalazio se čuveni i mnogo hvaljeni zidni friz slikara Hansa Tome, koji je bio skinut i spasen od uništenja. Taj friz je izlagan u Štutgartu i u drugim mestima.

852 *Gustav Kar*: (Gustav Ritter von Kahr, 1862—1934), od 1917—1924. predsednik vlade Gornje Bavarske, pristao 1923. da sudeluje u Hitlerovom puču protiv vlade Rajha a onda je uz pomoć policije i vojske 9. 11. 1923. ugušio puč.

853 *Gracijanove Hiromantije*: „Oraculo manual" španskog jezuitskog pisca Baltazara Gracijana (Baltasar Gracian, 1601-1658), jedan brevir životne mudrosti, koji je Artur Šopenhauer 1862. preveo na nemački.

6. 7. 1934.

[854] *Poručnik Šeringer*: Šeringer (Scheringer) je bio mladi poručnik nemačkog Rajhsvera; on je zajedno sa još dvojicom, Ludinom i Vendom, 1930. godine uhapšen u garnizonu u Ulmu zbog širenja nacionalsocijalističke propagande u vojsci i izveden pred sud. U sudskoj raspravi je Hitler priveden i saslušan kao svedok i tom prilikom je svojim iskazom dezavuisao svoje pristalice u vojsci. U zatvoru se Šeringer razišao sa nacističkom partijom i postao je fanatičan komunista. Uspeo je da preživi masovno ubijanje 30. 6. 1934, iako se nalazio na listi onih koji treba da budu ubijeni; pobegao je iz zemlje i preživeo je Hitlera.

[855] *Feručo Busoni* (Feruccio Busoni, 1866—1924), italiansko-nemački kompozitor i koncertni pijanista, jedna neobično fascinantna umetnička pojava. Među piscima imao je

mnogo prijatelja, između ostalog je bio u prijateljstvu sa Jakobom Vasermanom. Od 1915. godine živeo je u Cirihu i od 1920. bio je profesor jedne majstorske klase za kompoziciju na Akademiji u Berlinu.

7. 7. 1934.

856 ***Gregor Štraser*** **(Gregor Strasser, 1892—1934), jedan od ranih sledbenika Adolfa Hitlera, učestvovao u minhenskom puču 1923. Godine 1932. postao organizacioni rukovodilac Nacionalsocijalističke partije za celo područje Rajha. Pošto nije prihvaćeno njegovo mišljenje da Nacionalsocijalistička partija treba da uđe u vladu generala Šlajhera, čemu se suprotstavno Hitler, iz protesta je podneo ostavku na sve partijske funkcije i zatim je sa još nekim istomišljenicima isključen iz partije. Ubijen je 30. 6. 1934.**

9. 7. 1934.

857 **Karl Rajnhard (Karl Reinhardt, 1886—1958), profesor klasične filologije na Univerzitetu u Frankfurtu. Njegovo delo *Sophokles* objavljeno je 1933. godine.**

858 ***Francuska prevoditeljka*: Lujza Servisan. Vid. nap. 633. uz 19.2.1934.**

859 ***Knjiga bajki Peroa i Dorea*: Peroova knjiga bajki sa ilustracijama Gistava Dorea spadala je već u dečju biblioteku T. Mana u roditeljskoj kući u Libeku a zatim je bila omiljena knjiga njegove dece u njihovom domu u Pošingerštrase.**

860 ***Gotfrid Treviranus*: (Gottfried Treviranus, 1891—1971), najpre nemačkonacionalni političar, od 1924—1932.**

poslanik u Rajhstagu, istupio iz Hugenbergove partije i bio u više navrata ministar u vladi Brininga. Emigrirao je 1933. i sve do 1948. živeo u Velikoj Britaniji i Kanadi. Po povratku u Nemačku napisao memoarske knjige *Das Ende von Veimar* (Kraj Vajmara) i *Für Deutschland im Exil* (Za Nemačku u izgnanstvu).

861 *Herman Erhard*: (Hermann Ehrhardt, 1881—1971), pomorski oficir i zapovednik dobrovoljačkog korpusa; 1919. formirao brigadu „Erhard”, koja je u Minhenu angažovana na ugušivanju komunističkih ustanaka. U martu 1920. učestvovao u Kapovom puču i bio u vezi sa tajnom organizacijom „Consul” koja je organizovala ubistvo Valtera Ratenaua.

862 *Karl Volfskel*: (Karl Wolfskehl, 1869—1948), pesnik; pripadao krugu oko Stefana

Georgea i jedna od najmarkantnijih ličnosti minhenskog kulturnog života. 1933. je izbegao u Švajcarsku i 1938. je otišao na Novi Zeland, gde je i umro. T. Man se još iz Minhena s njim dobro poznavao.

863 ***Osvald Špengler*: (Oswald Spengler, 1880—1936), filozof. Njegovo glavno delo *Der Untergang des Abendlandes* (Propast Zapada), objavljeno neposredno posle prvog svetskog rata, ostavilo je dubok utisak na T. Mana i na izvestan način uticalo na *Čarobni breg*. Međutim, T. Man se ubrzo od njega distancirao zbog njegovog „iskrivljavanja Ničea".**

10. 7. 1934.

864 ***Rudolf Hes*: (Rudolf Hess, 1894), nacionalsocijalistički političar, „zamenik firera"; na nirnberškom procesu ratnim zločincima osuđen na doživotnu robiju.**

865 ***Luj Bartu*****: (Louis Barthou, 1862—1934), francuski ministar inostranih poslova; ubijen 9.10.1934. u Marseju prilikom atentata ustaških terorista na kralja Aleksandra Karađorđevića. Bartu je 1922—1926. bio predsednik savezničke komisije za reparacije i kao ministar inostranih poslova bio je protiv francuskog razoružanja.**

866 ***Pismo od Brajtbaha*****: Jozef Brajtbah (Joseph Breitbach) je 9.6.1934. u pariskom časopisu Revue Hebdomadaire objavio članak „*****Les Français connaissent-ils vraiment la littérature allemande?*****”, u kome je rekao da u Nemačkoj postoji rasprostranjena literatura, poput one Štera, Hansa Grima, Albrehta Šefera, koja za nemačku misao ima znatnu dokumentarnu vrednost, ali je ona u Francuskoj nepoznata zato što se ne prevodi. Prevodi se samo ono što je najbliže zapadnom**

duhu i izbor prevodne nemačke literature je, sem nekoliko izuzetaka kao Tomas Man, Rilke, Hauptman, veoma jednostran. U članku su predstavljeni oni nemački autori čije knjige nisu ili još nisu bile zabranjene ili kojima kao konzervativno-nacionalističkim piscima nije pretila opasnost da budu zabranjeni, pa se postavlja pitanje ne bi li trebalo predstaviti, odnosno prevoditi i takva dela koja ne odgovaraju zapadnjačkom načinu mišljenja. Klaus Man je ovaj članak shvatio kao klevetu nemačke emigrantske literature i kao plaćeno delo Gebelsove propagande, pa je u časopisu *Neues Tage-Buch* od 30.6.1934. objavio oštar polemički napad na Brajtbaha, na što je ovaj u istom časopisu od 21.7.1934. odgovorio i optužio Klausa Mana za izvrtanje činjenica: njegov članak je samo razmatrao pitanje: „Treba li prevoditi ono što nam je strano ili ono što nam je blisko, ako želimo da pružimo nešto dokumentarno?". Ova polemika, dovela je

između ostalog i do prepiske između T. Mana i Brajtbaha i u znatnoj meri se zasnivala na nesporazumima, izvrtanjima i nejasnim formulacijama.

11.7.1934.

867 *Hose Ortega i Gaset*: (José Ortega y Gasset,1883-1955), španski filozof. Njegovo glavno delo je *Pobuna masa*

868 *Hajnrihov članak*: "Propaganda" u *Europäishe Hefte*, 13/1934.

12. 7. 1934.

869 *Erih Mizam*: Vid. nap. 237. uz 28.5.1933.

870 *Kurt Aram*: (Kurt Aram, 1869—1934),

pripovedač i dramatičar. Suizdavač časopisa *März*.

14. 7. 1934.

871 „*Equinox Quarters*": američki časopis, u čijem je br. 3/1932. Henri Hart objavio svoj prevod T. Manove mladalačke pesme *Božić*.

872 *Valter Ratenau*: (Walther Rathenau, 1867—1922), veleindustrijalac, privrednik, pisac i političar. Od 1907. bio predsednik kompanije AEG koju je osnovao njegov otac, 1914-1915. rukovodio odeljenjem ratnih sirovina u pruskom Ministarstvu rata. On je već pre rata zastupao ideju o stvaranju evropske privredne unije u koju bi bila uključena i Francuska; 1919. je radio u Privrednom savetu Rajha, 1921. je bio ministar za izgradnju, zastupao je Nemačku na konferenciji u Kanu i 1.2.1922. je postao

ministar spoljnih poslova Rajha. Zalagao se za realnije rešenje pitanja reparacija, pa je zbog svoje takozvane „politike izvršavanja (obaveza)” bio omrznut u nacionalističkim i antisemitskim krugovima. Na konferenciji u Đenovi sklopio je rapalski sporazum i 24.6.1922. su ga ubili desni ekstremisti.

873 *Gustav Štrezeman*: (Gustav Stresemann, 1878—1929, osnivač Nemačke narodne partije (1918); od 1920. poslanik u Rajhstagu. 1923. bio nekoliko meseci kancelar Rajha, za to vreme je okončao takozvanu „Rursku borbu" i sproveo je sanaciju nemačke monete. U narednim vladama je Štrezeman sve do svoje smrti delovao kao ministar spoljnih poslova. Posle sporazuma o Dejvisovom planu za revidirano sprovođenje reparacija, vrhunce njegove politike predstavljali su lokarnski ugovori 1924, sporazum sa Francuskom i pristupanje Nemačke Društvu naroda.

15. 7. 1934.

874 *Oskar Goldberg* (Oskar Goldberg, 1885). orijentalista. Njegovo delo *Die Wirklichkeit der Hebräer. Einleitung in das System des Pentateuch* (Stvarnost Hebreja. Uvod u sistem petoknjižja) pojavilo se 1925.

875 *Lesing*: Vid. nap. 356. uz 31.8.1933.

876 *Maks Pulver*: (Max Pulver, 1889—1952), švajcarski pisac. Isprva liričar, dramatičar i pripovedač, zatim se posvetio grafologiji i svojim istraživanjima i analitičkim metodama značajno uticao na razvoj grafologije. Objavio je pozamašan broj grafoloških dela, između ostalog *Symbolik der Handschrift* (Simbolika rukopisa), 1930, *Trieb und Verbrechen in der Handschrift* (Nagon i

zločin u rukopisu), 1934. i *Person, Charakter, Schicksal* (Ličnost, karakter, sudbina), 1944.

16. 7. 1934.

[877] *Istočni pakt*: verovatno se misli na stvaranje balkanske antante koju je zagovarao francuski ministar spoljnih poslova Bartu, pri čemu je Bartu hteo da je proširi na evropski sistem paktova uz jače vezivanje Francuske za Sovjetski Savez.

[878] *Viko*: Viktor Man, mlađi brat T. Mana. Vid. nap. 109. uz 2.4.1933.

17. 7. 1934.

[879] *Razgovor između P. i J.*: Drugi razgovor između Potifara i Josifa u prvoj glavi Petog dela *Josifa u Egiptu*.

880 *Karl Šmit*: (Carl Schmitt, 1888), teoretičar državnog prava i uticajni teoretičar totalne države; 1933—1945. profesor Univerziteta u Berlinu. Njegove teorije o političkoj romantici, suverenitetu, diktaturi, parlamentarizmu, demokratiji i ustavu, duhovito i sjajno formulisane, indirektno su mnogo doprinele jačanju nacionalsocijalističke države.

881 *Ernst Jinger*: (Ernst Jünger, 1895), tada zagovornik iz doživljaja u prvom svetskom ratu proizišlog shvatanja o „herojskom nihilizmu", koje je našlo svoje literarno ovaploćenje u delima *In Stahlgewittern* (U čeličnoj kiši) i *Der Kampf als inneres Erlebnis* (Borba kao unutrašnji doživljaj). U ono vreme je bio blizak Karlu Šmitu i bio je pod jakim uticajem njegovih državnopravnih teorija.

19. 7. 1934.

882 *Pismo Beku*: T. Man je 18.7.1934. pisao Fredriku Beku i u tom pismu se ponovo izričito zalaže za to da se Hermanu Heseu dodeli Nobelova nagrada za literaturu.

883 *Herman Sinshajmer*: (Hermann Sinsheimer, 1883—1950) urednik *Simplicissimus*-a i zatim do 1933. urednik feljtona *Berliner Tageblatt*-a. 1933. emigrirao u Englesku. Njegova sjećanja objavljena su posthumno 1953. godine pod naslovom *Gelebt im Paradies* (Živeo u raju).

884 *Potempa*: Vid. nap. 248. uz 4.6.1933.

20. 7. 1934.

885 *General Džonson* (Johnson): jedan od

ranih saradnika predsednika Ruzvelta, opunomoćenik za industriju u prve dve godine New Deal-a, kasnije se razišao sa svojim šefom.

[886] ***Prof. Levenštajn, Jejl*: Vid. nap. 8. uz 15.3.1933.**

21. 7. 1934.

[887] ***Erih Bete*: (Erich Bethe, 1863—1940), profesor za klasičnu filologiju na Univerzitetu u Lajpcigu. U slučaju pomenutog dela po svoj prilici se radi o knjizi *Mythos, Sage, Märchen* (Mit, saga, bajka), 1922.**

[888] ***F. Tisen*: Vid. nap. 305. uz 26.7.1933.**

[889] **„Lu”: pariski ilustrovani nedeljni časopis.**

890 **Karl Arnold (Karl Arnold, 1883—1953), slikar i karikaturista, od 1907. stalni saradnik *Simplicissimus*-a.**

22. 7. 1934.

891 ***Ernst Hajmeran*: (Ernst Heimeran, 1902—1955), minhenski izdavač.**

892 ***Paul Oldenburg* (Paul Oldenbourg), minhenski izdavač i knjižar, rukovodilac istoimenog izdavačkog preduzeća osnovanog 1858. godine.**

23. 7. 1934.

893 ***Za sutrašnji dan*: pedeset i prvi rođendan gospođe Katje Man.**

24. 7. 1934.

894 ***Pelegrino*: italijanska mineralna voda.**

895 ***Kao što stoji u knjizi*: u *Smrti u Veneciji***

28. 7. 1934.

896 ***George Opresku* (George Oprecu), rumunski istoričar umetnosti, profesor Univerziteta u Klužu (Rumunija).**

897 ***Ubistvo Dolfusa*: austrijski kancelar Engelbert Dolfus (Dr. Engelbert Dollfuß, 1892—1934) ubijen je 23.7.1934. prilikom pokušaja nacionalsocijalista da izvrše puč. Ubijen je u uredu kaneclara na Balhauzplacu u Beču.**

898 ***Kurt Rit*: (Kurt Rieth), nemački poslanik u Beču, sumnjalo se da je bio povezan sa pokušajem puča i ubistvom Dolfusa.**

29. 7. 1934.

899 ***Ernst Glekner*** **(Ernst Glöckner), Žlvotni saputnik Ernsta Bertrama i istrajan privrženik Štefana Georgea. Zamerao Bertramu zbog njegovog prijateljstva sa T. Manom zato što Štefan George nije mario za T. Mana. T. Man ga je površno poznavao iz Minhena, pošto mu je Glekner zajedno sa Bertramom nekoliko puta dolazio u posetu u Pošingerštrase.**

900 ***„I nestade kao vetar*****": Vagner, „Majstori pevači", Hans Zaks: I nestade kao vetar / Sveto Rimsko carstvo: / a nama ostade / sveta nemačka umetnost!**

901 ***Gete o Nemcima i Jevrejima Fridrihu fon Mileru 14.12.1808*****: „Nemci moraju poput**

Jevreja da budu raštrkani i rasuti po svetu kako bi ono dobro što je u njima mogli da razviju za dobrobit naroda."

902 ***Cvajgova knjiga o Erazmu*: Knjigu Štefana Cvajga *Triumph und Tragik des Erasmus von Rotterdam* (Trijumf i tragika Erazma Roterdamskog) objavio je 1934. izdavač Rajhner u Beču.**

903 ***Nova opera R. Štrausa*: *Die schweigsame Frau* (Ćutljiva žena), opera Riharda Štrausa na tekst Štefana Cvajga. Izvedena je prvi put 24.6.1933. u Državnoj operi u Drezdenu i posle druge predstave skinuta je po višem naređenju sa repertoara.**

30. 7. 1934.

904 ***Upućivanje Papena za Beč*: Franc fon**

Papen upućen je krajem jula 1934. kao Ritov naslednik za nemačkog poslanika u Beč sa ciljem da poradi na popuštanju napetih odnosa između Nemačke i Austrije, do ćega je bilo došlo posle nacističkog puča i ubistva Dolfusa. Godine 1936. postavljen je za ambasadora i ostao je u Beču sve do priključenja Austrije Rajhu u martu 1938.

905 ***Mladi komunista*: Glumac Volfgang Langhof (Wolfgang Langhoff 1901—1966) uhapšen je 1933. i interniran u koncentracioni logor; 1934. uspelo mu je da ode u Švajcarsku i zatim je napisao svoju knjigu doživljaja *Die Moorsoldaten. 13 monate Kozentrtionslager* (Vojnici močvare. 13 meseci koncentracionog logora), koja je prevedena na mnoge jezike. Langhof je od 1934—1945. bio član Ciriškog teatra, posle rata vratio se u Nemačku i od 1946—1963. bio je intendant Nemačkog teatra u Istočnom Berlinu.**

31. 7. 1934.

906 *Moskovska kritika Josifa*: po svoj prilici se radi o recenziji komunističkog pisca Alfreda Kurele (rođ. 1895), koji je od 1934-1954. živeo u Moskvi i koji je u časopisu *Internationale Literatur*, Moskva. br. I. 1934, Priče o Jakovu nazvao „duhovnim proizvodom onog duha koji je prožimao dželate Nemačke”.

907 *Ludvig Klages* (Ludwig Klages 1872—1956). filozof i kasnije grafolog; povremeno je u minhenskom krugu oko Štefana Georgea i Volfskela igrao određeni ulogu sve dok se s njima nije potpuno razišao. On je u nom delu *Der Geist als Widersacher der Seele* (Duh kao protivnik duše) zastupao antiracionalizam koji je nacionalsocijalizmu pružao određenu ideološku osnovicu, o čemu ovde T. Man govori.

908 ***Friga Brokdorf-Noder*: (Frigga Brockdorff Noder, 1878-1954), spisateljica; supruga minhenskog pisca A. de Nora. Vidi nap. 175. uz 27.4.1933.**

1. 8 1934.

909 Ferdinand Sauerbruh (Ferdinand Sauerbruch, 1875— 1951), od 1928. profesor u Berlinu.

2. 8. 1934.

910 *Erikin prijatelj X.*: Volfgang Langhof. Vidi nap. 905. uz 30.7.1934.

911 *Gospođa Vikihalder*: Balerina Trudi Šop

912 *Dr Emil Kleti*: (Dr. Emil Klöti, 1877—

1963), od 1928-1942. bio prvi socijaldemokratski gradonačelnik grada Ciriha

913 *Trude Hesterberg*: (Trude Hesterberg, 1897—1967). berlinska glumica, koja je nastupala i kao pevačica šansona u kabareu. Dvadesetih godina je prijateljevala sa Hajnrihom Manom.

914 *Vili Birbaum*: (Dr. Willi Bierbaum, 1875-1942), urednik lokalne rubrike *Neue Züricher Zeitung*.

4. 8. 1934.

915 *Gerhard Rosbah* (Gerhard Roßbach, 1893—1967), osnivač i vođa baltičkog dobrovoljačkog odreda „Roßbach”.

916 *Hans Peter fon Hejdebrek* (Hans Peter von Heydebreck), jedan od vođa SA-odreda koji su pobijeni 30.6.1934.

917 *Berlinsko organizaciono pitanje*: Pitanje o pristupanju Komori za literaturu Rajha, berlinskoj prisilnoj organizaciji, bez čega nijedan pisac u Nemačkoj nije mogao da objavljuje svoja dela.

5. 8. 1934.

918 *Hauptmanovo „nadgrobno slovo" Hindenburgu*: Predsednik Rajha Hindenburg (1847—1934) umro je na svom imanju Nojdek u zapadnoj Pruskoj 2.8.1934. Hauptman je u svom „nadgrobnom slovu" napisao: „Silna stena, koja je prirodno podupirala utvrđenje na visokom bregu, otkotrljala se u dubinu. U ovom čoveku je bio bog. Sa njim su večne sile

sjedinile nemačku sudbinu."

919 ***Tanenberg*: istočno od pruskog mesta Tanenberg zaustavila je između 26. i 30.8.1914. nemačka vojska pod komandom Hindenburga i Ludendorfa nadiranje ruske vojske pod komandom Samsonova.**

920 ***General Maks Hofman*: (Max Hoffmann), 1914. bio prvi generalštabni oficir 8. armije na istoku, bio je autor plana bitke kod Tanenberga i kao pomoćnik Ludendorfa u znatnoj meri rukovodio operacijama.**

921 ***Skandal u vezi sa istočnom pomoći*: Radi se o programu pomoći koji je vlada Rajha izradila 1927. godine a od kojeg su skoro isključivo imali koristi istočnopruski veleposednici.**

6. 8. 1934.

[922] *Gotfrid Bonenblust*: (Gottfried Bohnenblust, 1883—1960), švajcarski pisac, profesor nemačkog jezika i literature na Univerzitetu u Ženevi. O Helmundu vid. nap. 475. uz 4.11.1933.

[923] *Vitkovski*: Vid. nap. 516. uz 7.12.1933.

7. 8. 1934.

[924] *Pukovnik-sin*: pukovnik Oskar fon Hindenburg, sin predsednika Rajha i prijatelj generala Šlajhera; bio je lični ađutant svog oca i njegov politički savetnik.

[925] *Tanenberško pozorje*: Državni pogreb Hindenburga na tanenberškom bojištu, gde mu je 1927. podignut ogroman spomenik.

926 ***Jediđah Habkin*****: (Jedidjah Habqin, 1903—1948), 1922. se sa roditeljima iselio za Palestinu, pisao je na nemačkom, hebrejskom i engleskom. Poginuo je u izraelskom ratu.**

10. 8. 1934.

927 ***Maks Herman-Najse*** **(Max Hermann-Neisse, 1886—1941), liričar; 1933. emigrirao u Švajcarsku i kasnije za London. T. Man je napisao pogovor za njegovu zbirku pesama koju je objavio ciriški izdavač Opreht 1936.**

928 ***Lajoš Biro*** **(Lajos Biro, 1880—1948), mađarski pisac i kasniji autor filmova; T. Man ga je poznavao još od 1913. godine, pošto ga je lično upoznao prilikom svog prvog boravka u Budimpešti. Ideja o ekranizaciji** ***Josifa*** **nije ni tada a ni kasnije realizovana.**

929 ***Kongres pisaca*: internacionalni kongres pisaca u Moskvi od 17.8—1.9.1934. Klaus Man je učestvovao na kongresu i referisao je o njemu u oktobarskoj svesci 1934. časopisa *Sammlung* („Beleške iz Moskve”).**

11. 8. 1934.

930 ***Porodica Tejlor*: Vid. nap. 282. uz 23.6.1933. i 1. uz 15.1.1934. Do drugog iznajmljivanja kuće američkoj porodici Tejlor izgleda nije došlo.**

931 ***Artur Hejs Sulcberger* (Arthur Hays Sulzberger, 1891-1968), američki izdavač novina; 1919. stupio u upravu izdavačke firme *New York Times* i od 1935-1961. bio vlasnik i izdavač lista.**

932 ***Feljton za N. Z. Z.*: *Putovanje preko mora sa Don Kihotom*, pisano između 5. i 15.9.1934.**

12. 8. 1934.

933 ***Rihard Revi*: (Richard Revy), glumac; od 1907. u Minhenu, 1927. režiser u Kamernom teatru, 1933. emigrirao u Holivud, gde se T. Man ponovo susreo s njim.**

934 ***Mihael fon Faulhaber*: (Michael von Faulhaber, 1869— 1952), od 1917. nadbiskup Minhen-Frajzinga, od 1921. kardinal, istaknuti vođa bavarskog katolicizma, bio je odlučan protivnik nacističkog režima.**

935 ***Karl Joel*: Vid. nap. 699. uz 27.3.1934. Joel je umro 23.7.1934. i iza njega je ostala njegova neudata sestra, sa kojom je živeo**

zajedno.

13. 8. 1934.

935.1 ***Vajarka Atenhofer*: Švajcarska glumica Elzi Atenhofer (Elsie Attenhofer) bila je prvo slikarka i vajarka i 1934. je, podstaknuta lektirom romana o Josifu, modelirala statuu Josifa u natprirodnoj veličini, koju je T. Man razgledao u njenom ateljeu. 1934. je prvi put nastupila u ciriškom političkom ateljeu „Cornichon" kao glumica i otada se potpuno posvetila glumačkom pozivu. Njen muž, profesor Karl Šmid, istoričar literature koji je umro 1974, bio je rektor Visoke tehničke škole u Cirihu i on je 1955. T. Manu, povodom njegovog 80. rođendana, uručio diplomu o dodeli počasnog doktorata Tehničke visoke škole. U znatnoj meri je sudelovao u osnivanju Arhiva Tomasa Mana u Cirihu.**

14. 8. 1934.

936 ***Ervin Rode*** **(Erwin Rohde, 1845—1898), klasični filolog, od 1886. profesor u Hajdelbergu, prijatelj Ničea, izvrstan znalac antike kao i modernih evropskih literatura. Njegovo delo *Der griechische Roman* objavljeno je 1876. a novo izdanje, sa pogovorom Karla Kerenjija, pojavilo se 1960.**

937 ***Manfred Sturman*****: (Manfred Sturmann, 1903), minhenski liričar i pripovedač, 1938. emigrirao za Palestinu.**

938 ***Valter Rode*****: (Walther Rohde, 1876—1934), austrijski pisac i advokat; sarađivao je u svim značajnijim emigrantskim časopisima, emigrirao 1933. za Švajcarsku i umro je u Luganu. Njegovu knjigu *Deutschland ist***

***Caliban* objavila je ciriška izdavačka kuca „Europa" 1934.**

[939] ***Bratislavsko izdanje*: Slovački prevod *Kraljevskog visočanstva* od Aleksandra Mederskog izašao je 1934. u dve knjige u Bratislavi.**

15. 8. 1934.

[940] ***Ten*: verovatno se radi o *Les origines de la France contemporaine* (Nastanak moderne Francuske) francuskog istoričara i filozofa Ipolita Tena (Hippolyte Taine, 1828—1893).**

19. 8. 1934.

[941] ***Braća Simon*: Hajnrih Simon (Heinrich Simon, 1880— 1941), izdavač i predsednik redakcijske konferencije *Frankfurter Zeitung*-**

a, vodio je sa svojim bratom Kurtom (Kurt) do 1934. poslove ovog lista. 1938. iselio se u SAD i umro je u Njujorku 6.5.1941. od posledica jednog napada.

20. 8. 1934

942 *Izvodi dnevnika*: Svitak beleški činio je osnovu za dnevničke zapise *Patnja zbog Nemačke* koje je T. Mann kao privatno izdanje izdao kod „Pacific Press” u Los Anđelesu.

21. 8. 1934.

943 *Karl Lemle* : (Carl Laemmle, 1876-1939), holivudski filmski magnat. Kao siromašan sedamnaestogodišnjak se iz svog zavičajnog Virtenberga iselio u SAD 1912. godine, osnovao je filmsko udruženje ”Universal" i bio jedan od osnivača američke filmske industrije.

944 Gustav Grindgens (Gustaf Gründgens,1899-1963) glumac i režiser; od 1925—1928. oženjen Erikom Man, a od 1928-1932. u Nemačkom teatru u Berlinu. 1934. ga je Gering postavio za intendanta Državnog teatra u Berlinu. Posle drugog svetskog rata vodio je teatar u Diseldorfu i od 1955 do 1963 bio je generalni intendant Nemačkog teatra u Hamburgu.

945 *Vinifred Vagner*: (Winifred Wagner, rođena Williams, 1897-1980) udovica Zigfrida Vagnera, posle čije je smrti(1930) ona preuzela rukovođenje Bajrojtskim festivalom; oduševljena pristalica Hitlera.

22 . 8. 1934.

946 *Bedžih Fučik* (Bedrih Fucik),

rukovodilac izdavačke kuće „Melantrich” u Pragu. koja je izdala dela T. Mana na češkom jeziku.

23. 8. 1934.

947 *Arturo Toskanini*: (Arthuro Tocanini, 1867-1957) najslavniji dirigent svoga vremena. Svojim nepokolebljivim moralnim integritetom osvojio simpatije širom sveta i kao čovek i kao umetnik. Kao odlučan protivnik svake političke despotije odbio je da nastupa u Italiji, a kada je Hitler došao na vlast, odbio je da dalje vodi Bajrojtski festival. Od 1931—1937. dirigovao na Salcburškom festivalu, ali je po prikjučenju Austrije Nemačkoj odbio dalje da nastupa, pa je od 1937—1954. delovao u okviru američke radio-kompanije NBC u Njujorku. Da bi demonstrirao svoj opozicioni stav prema fašizmu i nacionalsocijalizmu, naročito protiv proganjanja Jevreja, održao je 1936. koncerte

sa Palestinskim filharmonijskim orkestrom u Tel Avivu, Jerusalimu i Haifi. 1946. vratio se u Italiju i 1949. otvorio Muzički festival u Veneciji.

25. 8. 1934.

948 ***Vladimir Dormeson*** **(Wladimir d'Ormesson, 1888—1973), francuski publicista i diplomata; od 1924—1934. spoljnopolitički urednik i komentator *Temps*-a i *Journal de Genéve* i od 1934—1940. komentator *Figaro*-a.**

949 ***Robert Musil*****: (Robert Musil, 1880—1942), austrijski romansijer i esejista, autor romana *Der Mensch ohne Eigenschaften* (Čovek bez svojstava), koji ga je učinio slavnim. Živeo u Beču u veoma teškim materijalnim prilikama. Po svoj prilici je Pinkusovo pismo bilo namenjeno akciji da mu se na određen način pomogne. T. Man je R.**

Musila lično poznavao još od svoje posete Beču u decembru 1919.

27. 8. 1934.

950 *Potomak Zigfrida Vagnera*: Viland Vagner (Wieland Wagner, 1917—1966) ili Volfgang Vagner (Wolfgang Wagner, 1919).

951 *Dr Artur Eleser*: (Dr. Arthur Eloesser, 1870—1937), berlinski pozorišni i literarni istoričar; kritičar u *Vossische Zeitungu* i saizdavač časopisa *Neue Rundschau*. Sa T. Manom se već odavno dobro poznavao. Godine 1925. je, povodom 50. rođendana T. Mana, objavio monografiju *Thomas Mann. Sein Leben und sein Werk* (Tomas Man. Život i delo), S. Fischer Verlag.

29. 8. 1934.

952 ***„Jedno pismo Julijusa"*****: Iz novele *****Težak čas*****: „Bilo je teže napisati jedno pismo Julijusovo nego napraviti najbolju scenu."**

30. 8. 1934.

953 ***Vernon Venabl*****: (Vernon Venable, 1907), profesor filozofije na koledžu Vasar, SAD. Njegov članak o *****Smrti u Veneciji***** objavljen je prvo u časopisu*****Virginia Quaterly Review***** (januar 1938) a zatim u zborniku *****The Stature of Thomas Mann*****, koji je 1947. izdao Čarls Najder.**

31. 8. 1934.

954 ***Oskar Peron*****: (Oskar Perron, 1880—1975), matematičar, od 1922. profesor Univerziteta u Minhenu.**

955 ***Češki prevodilac*: *Priče o Jakovu* i *Mladog Josifa* preveli su na češki Ivan Olbraht i Helena Malirova; oba romana su objavljena 1934.**

956 ***Aleksandar Mete* (Alexander Mette), berlinski neurolog i esejista; objavio je dva članka o T. Manu 1949. godine. Njegov najznačajniji spis:*Tiefenpsychologische Grundlagen des Tragischen* (Dubinskopsihološke osnove tragičnog).**

1. 9. 1934.

957 ***„Feljton"*: *Putovanje preko mora s Don Kihotom*.**

958 ***Has*: filmski autor Vili Has, ranije izdavač časopisa *Literarische Welt*, živeo je tada u Pragu. Vid. nap. 17. uz 15.3.1933.**

959 ***Dr Knohe*: vidi nap. 119. uz 5.4.1933.**

960 ***Tršćanin*: Zabluda T. Mana. Benito Musolini nije bio iz Trsta, nego iz provincije Forli u Romanji. Njegovo dobro znanje nemačkog jezika poticalo je verovatno iz vremena njegovih ranih boravaka u Švajcarskoj od 1902—1904. i u austrijskom Trentinu 1909—1910.**

961 ***„Saturday Review of Literature”*: američki časopis.**

962 ***Frojdenštat (Freudenstadt)*: S. Fišer je leto provodio u Frojdenštatu u Švarcvaldu, gde se o njemu brinuo njegov nećak, lekar dr Karl Ber. Poslednjih dana avgusta sedamdeset četvorogodišnji Fišer je teško oboleo. Bolesnika je porodica prebacila za Baden-Baden, a**

odande je sanitetskim kolima železnice prebačen za Berlin, gde je bio u svojoj kući u Grinevaldu sve do svoje smrti 15. oktobra 1934.

2. 9. 1934.

963 *Konstanca Halgarten*: (Constanze Hallgarten, 1881— 1969), udovica germaniste Roberta Halgartena (1870—1924). Njena kuća, jedno od duhovnih i umetničkih središta Minhena, nalazila se u neposrednom susedstvu kuće T. Mana u Hercogparku, i porodice Man i Halgarten su se često posećivale. Naročito je njen mlađi sin Rihard, zvani Riki, bio prisan prijatelj Erike i Klausa Mana; on je 1932. u dvadeset i sedmoj godini života izvršio samoubistvo. Konstanca Halgarten je bila aktivan borac za prava žena i jedna od osnivača „Internacionalne lige žena za mir i slobodu".

3. 9. 1934.

964 ***Kurt Bojs*** **(Curt Bois, 1901), glumac i kabaretista, jedan od velikih komičarskih talenata nemačkog pozorišta i filma; 1933. je napustio Nemačku i od 1933—1950. sa velikim uspehom radio u Holivudu. Kasnije se vratio u Nemačku.**

4. 9. 1934

965 ***Vilhelm fon Šolc*****: (Wilhelm von Scholz, 1874—1969), saizdavač biografskog zbornika** ***Die großen Deutschen*** **(Veliki Nemci), 1935.**

5. 9. 1934.

966 ***V. Siskind*****: Njegov članak „Wege der Erzählung" (Putevi pripovedanja) izašao je u**

septembarskoj svesci 1934. časopisa *Literatur*, koji je tada Siskind uređivao.

967 *„Bekstvo na sever”*: prvi roman koji je Klaus Man napisao u emigraciji izašao je u jesen 1934. u izdanju firme Kverido u Amsterdamu.

6. 9. 1934.

968 *Karl Cukmajer*: (Carl Zuckmayer, 1896—1976), dramatičar i pripovedač. Autor komedija i narodnih komada *Der fröhliche Weinberg* (Veselo vinogorje), *Schinderhannes* i *Hauptmann von Köpenick* (Kapetan iz Kepenika) koji su dvadesetih godina doživeli izuzetan uspeh. Živeo u emigraciji u Hendorfu kraj Salcburga a po priključenju Austrije Nemačkoj 1938. izbegao u Englesku, odakle je prešao u SAD, gde je napisao svoj najuspešniji komad *Des Teufels General* (Đavolov general).

Posle rata se vratio u Evropu i živeo je u Santa Feu u Švajcarskoj.

969 ***„Kni"*: Cukmajerova cirkuska drama *Katharina Knie*.**

970 ***Pametni napisi Goloa*: Golo Man je u septembarskoj svesci 1934. časopisa *Sammlung* objavio jedan članak potpisan sa G. i jedan napis povodom sedamdesetogodišnjice Rikarde Huh potpisan njegovim punim imenom.**

971 ***Hajnrihov upečatljiv esej*: Esej Hajnriha Mana: *Sammlung der Kräfte — über die Schriftsteller im nationalsozialistischen Deutschland* (Pribiranje snaga — o piscima u nacionalsocijalističkoj Nemačkoj) u septembarskoj svesci 1934. časopisa *Sammlung*.**

9. 9. 1934.

972 Ernst Can: Vid. nap. 589. uz 27.1.1934. Can je bio u prijateljstvu sa bračnim parom Rajf.

973 *Mitenštrase*: Kuća bračnog para Rajf (Vid. nap. 377. uz 17.9.1933) u Mythenstrasse u Cirihu.

974 *„Pisma jednog nepoznatog"*: Izbor iz pisama Aleksandra Hajnriha fon Vilersa (Alexander Heinrich von Villers, 1812—1880), objavljen 1881.

13. 9. 1934.

975 *Maks Tau*: Vid. nap. 578. uz 19.1.1934.

[976] *Dr Karl Teodor Blut*: (Dr. Karl Theodor Bluth, 1892-1964), lekar i pisac, živeo u emigraciji u Londonu. Njegov spis *Medizingeschichtliches bei Novalis*(Medicinskoistorijska pitanja kod Novalisa) objavio je 1934. berlinski izdavač Ebering.

14. 9. 1934.

[977] *Sarsko pitanje*: Sarska oblast je na osnovu posebne odredbe Versajskog mirovnog ugovora na 15 godina stavljena pod kontrolu Društva naroda, koje je u tu svrhu naimenovalo posebnu komisiju radi obavljanja upravnih poslova. Po isteku mandata trebalo je da se održi narodni referendum koji bi odlučio o budućoj državnoj pripadnosti Sarske oblasti. Taj narodni referendum je bio predviđen za 13.1.1935. Hitlerova vlada je organizovala žestoku izbornu kampanju za povratak Sarske

oblasti u okrilje Nemačkog Rajha, tako da su se pristalice produžavanja mandata Društva naroda (tj. održvanja status quoa) našle u veoma teškoj situaciji.

978 ***Eduard Klaparede*: (Edouard Claparède), profesor Univerziteta u Ženevi.**

17. 9. 1934.

979 ***Smrt Fajsta*: Vest o smrti Hansa Fajsta (vid. nap. 17. uz 16.3.1933) nije bila tačna.**

19. 9. 1934.

980 ***Maksim Litvinov*: (1876—1951), sovjetski političar i diplomata; zastupao Sovjetski Savez u Londonu 1917—1919. Godine 1930. postao Čičerinov naslednik na položaju narodnog komesara za spoljne poslove**

i konsekventno se zalagao za kolektivnu bezbednost u odnosu na nacionalsocijalističku Nemačku i fašističku Italiju. U maju 1939. na tom položaju zamenio ga je Molotov, pa je od 1941—1943. bio sovjetski ambasador u Vašingtonu. Litvinov je u Društvu naroda uživao veliki ugled.

981 ***Mota*****: Vid. nap. 120. uz 6.4.1933.**

20. 9. 1934.

982 ***Johanes R. Beher*****: (Johannes R. Becher, 1891—1958), komunistički pisac; 1933. emigrirao u Čehoslovačku i Francusku i 1935. otišao u Sovjetski Savez. Posle 1945. vratio se u Nemačku i od 1954—1958. bio ministar za kulturu Nemačke Demokratske Republike. T. Man se s njim susreo 1949. i 1955. prilikom svojih poseta Vajmaru.**

983 ***Herta Brauer*****: Vid. nap. uz 31.12.1934.**

24. 9. 1934.

984 ***Tomas Karlajl*****: (Thomas Carlyle, 1795—1881), engleski pisac i istoričar. Autor višetomnog dela o francuskoj revoluciji i znamenitih eseja, kao i obimnih biografskih dela o Kromvelu i Fridrihu Velikom. T. Man je već odavno dobro poznavao njegovo delo.**

985 ***Vilhelm Volfgang Šic*****: (Wilhelm Wolfgang Schütz, 1911), pisac i novinar. T. Man se s njim od 1930. povremeno dopisivao. Šic je od 1957—1972. bio jedan od predsednika foruma „Nedeljiva Nemačka".**

25. 9. 1934.

986 ***Anetin roman*****: Roman Anete Kolb** ***Die***

Schaukel (Ljuljaška) objavio je u jesen 1934. S. Fišer, Berlin. Prethodno je roman objavljen u nastavcima u_Frankfurter Zeitung_-u.

27. 9. 1934.

987 _Karl Resner_: Po svoj prilici se radi o minhenskom piscu Karlu Resneru (Carl Rössner, 1864—1949), autori mnogoigrane komedije _Die fünf Frankfurter_(Petorica iz Frankfurta) i više drugih komedija. 1933. emigrirao je za Beč i 1938. u Englesku.

28. 9. 1934.

988 _Albert Baserman_: (Albert Bassermann, 1867—1952), glumac, značajan interpretator Ibzena i tumač klasičnih uloga. Od 1900—1914. bio član Rajnhardovog Nemačkog teatra u Berlinu i posle toga je nastupao skoro samo na turnejama. 1933. je emigrirao u Švajcarsku

i 1934. je otišao u SAD, odakle se 1946. vratio u Nemačku.

29. 9. 1934.

989 ***Ernst Muntviler*** **(Ernst Muntwiler), tutor grada Ciriha, predsednik odbora za obrazovanje Socijaldemokratske partije Ciriha, u kom svojstvu je posetio T. Mana.**

30. 9. 1934.

990 ***Članak o potčinjavanju Saksonaca*****: Rudolph Wahl, „*****Gladius Dei. Die Saxenkriege Karls des Großen*****" (Gladius Dei. Saksonski ratovi Karla Velikog) u septembarskoj svesci 1934. časopisa** ***Neue Rundschau*****.**

1. 10. 1934.

[991] ***Gospođa fon der Lejen*: verovatno supruga germaniste Fridriha fon der Lejena (Friedrich von der Leyen, 1873-1966), koji je od 1906. bio profesor u Minhenu, od 1920. u Kelnu. Glavno područje njegovog rada činile su germanske sage o bogovima i junacima i staronemačka literatura i folklor.**

5. 10. 1934.

[992] ***„Igra staklenih perli"*: roman Hermana Hesea — *Das Glasperlenspiel* — objavio je u novembru 1943. ciriški izdavač Fretz & Wasmuth, pošto je izdanje dela u Nemačkoj bilo nemoguće. Roman se u Nemačkoj pojavio tek 1946. u izdanju izdavačke firme Surkamp.**

6. 10. 1934.

[993] ***Njegova knjiga*: po svoj prilici knjiga**

Teodora Volfa: „*Des Krieg des Pontius Pilatus*" (Rat Poncija Pilata), 1934.

7. 10. 1934.

[994] ***Šikeleov rad o Lorensu*: René Schickele, *Liebe und Ärgernis des D. H. Lawrence* (Ljubav i nevolja D. H. Lorensa), pojavio se 1934. u izdanju amsterdamskog izdavača Alerta de Langea.**

[995] ***Knjiga o Servantesu*: Roman Bruna Franka *Cervantes*, 1934, u izdanju Kverida, Amsterdam.**

[996] ***Moskovski kongres pisaca*: Klaus Man o tome u svojim beleškama iz Moskve u *Die Sammlung*, oktobarska sveska 1934.**

10. 10. 1934.

[997] General Verner fon Frič (Werner Freiherr von Fritsch, 1880—1939), generalpukovnik, 1934. šef Uprave kopnene vojske i 1935. vrhovni komandant vojske. Došao u konflikt sa Hitlerom, pa je u sklopu afere Blomberg na osnovu kleveta Himlera i Geringa optužen za homoseksualizam i 4.2.1938. je udaljen sa svog položaja. Frič je pao u ratu protiv Poljske 1939. pred Varšavom.

[998] *Ubistvo Bartua*: Vid. nap. 865. uz 10.7.1934.

[999] *Fridrih Mitervurcer*: (Friedrich Mitterwurzer, 1844-1897), glumac; igrao karakterne uloge u bečkom Burgteatru i jedan od rodonačelnika moderne glume.

11. 10. 1934.

1000 ***„Novi Cezar" od Nojmana*: Vid. nap. 1. uz 6.6.1933. Roman Alfreda Nojmana o Napoleonu III, *Neuer Cäsar*, pojavio se u jesen 1934. u izdanju Alerta de Langea, Amsterdam.**

15. 10. 1934.

1001 ***Smrt starog Fišera*: S. Fišer je umro uoči svog 75. rođendana 15.10.1934. u Berlinu i sahranjen je 18.10.1934. na Jevrejskom groblju u Vajsenzeu.**

16. 10. 1934.

1002 ***Rajmon Poenkare*: (Raymond Poincaré, 1860—1934), francuski političar i državnik; od 1912—1913. predsednik vlade i ministar spoljnih poslova, od 1913—1920. predsednik republike, u januaru 1922. ponovo**

predsednik vlade i ministar spoljnih poslova. U svojstvu ministra spoljnih poslova uskratio je Nemačkoj moratorijum na plaćanje reparacija i okupirao Rursku oblast. 1924. podneo je ostavku, ali je 1926—1929. po treći put bio predsednik vlade i istovremeno ministar finansija i tada je sanirao državni budžet i francusku monetu.

17. 10. 1934.

1003 *Nekrolog Fišeru*: *In memoriam S. Fischer* u *Basler Nachrichten* od 28.10.1934.

1004 *Van der Milen-Burkards*: Vid. nap. 192. uz 3.5.1933.

1005 *Hans Sklenka*: povremeno član ansambla „Pfeffermühle".

1006 ***Rovolt*: izdavačka firma Ernsta Rovolta (Rowohlt) u Berlinu.**

1007 ***Kasirer*: izdavačka firma Bruna Kasirera (Cassirer) u Berlinu.**

1008 **„Izraelićani" od Mejera: delo Eduarda Mejera (Meyer), *Die israeliten und ihre Nachbärstamme* (Izraelićani i njihova susedna plemena), 1906.**

1009 **Haneman: Delo *Hahnemann* od Martina Gumperta (1897—1955) izdao je S. Fišer 1934. Berlinski lekar i pisac Martin Gumpert iselio se 1936. u SAD i kasnijih godina je bio prijatelj T. Mana. Njegovu biografiju *Dunant* objavila je 1938. izdavačka firma Berman-Fisher u Stokholmu.**

18. 10. 1934.

1010 ***Gustav Radbruh*** **(Gustav Radbruch, 1878—1949), pravnik filozof i političar; 1921—1923. ministar pravosuđa i 1920-1924. socijaldemokratski poslanik u Rajhstagu. Do 1933. bio profesor u Hajdelbergu, kada ga je nacistički režim uklonio sa Univerziteta. 1934. objavio knjigu „P. J. A. Feuerbach".**

1011 ***Paula Veseli*****: (Paula Wessely, 1907), bečka pozorišna i filmska glumica; bila član ansambla Maksa Rajnharda. 1932. se proslavila ulogom Roze Bernd u Nemačkom teatru u Berlinu. Njen prvi film bio je „Maskerada”.**

1012 ***Agnes Sorma*****: (Agnes Sorma, 1865—1927), glumica, posebno se proslavila svojim ulogama Ibzena. T. Man joj se divio na prelomu između dva veka, pa joj je čak ispevao**

jednu pesmu.

20. 10. 1934

1013 ***Ludvig Bauer*****: njegova knjiga o belgijskom kralju Leopoldu: „*****Leopold der ungeliebte, König der Belgier und des Geldes*****" pojavila se u jesen 1934. u Amsterdamu.**

1014 ***Govor preko radija*****:** ***Pozdrav Švajcarskoj*****.**

21. 10. 1934.

1015 ***Emil Ludvig*****: njegova knjiga** ***Führer Europas*****, zbirka portreta vodećih evropskih državnika izašla je u jesen 1934. kod izdavača Kverida u Amsterdamu.**

22. 10. 1934.

1016 **: (Jakob Job, 1891—1973), pisac, rukovodilac kulturnog odeljenja Švajcarskog radija.**

1017 ***Aristid Brijan*: (Aristide Briand, 1862—1932), francuski državnik; od 1906. u većini francuskih vlada ministar i u nekoliko navrata predsednik vlade. Posle 1926. vodio francusku spoljnu politiku, zalagao se za približavanje Nemačkoj, za napuštanje Rajnske oblasti, kao i za razoružanje i kolektivnu bezbednost. Njegova politika je bila krunisana lokarnskim paktom. 1926. je zajedno sa Gustavom Štrezemanom i Ostinom Čemberlenom dobio Nobelovu nagradu za mir.**

1018 ***David Lojd Džordž* (David Lloyd George, 1863—1945), britanski državnik; od 1905. neprekidno ministar u liberalnim**

britanskim vladama Kembel-Banermana i Eskvita, sve dok 1916. nije došao na čelo koalicione vlade i nije postao otelovljenjem odlučne britanske ratne politike. Na pariskoj Konferenciji mira igrao posredničku ulogu između Francuske i SAD. U oktobru 1922. je oboren i od tada se kao liberalni stranački vođa nalazio u opoziciji i nije imao više nekog naročitog uticaja. Objavio svoje memoare *Moj udeo u svetskom ratu*, koje je S. Fišer objavio u tri knjige 1933. godine.

23. 10. 1934.

1019 *Karta sa Rembrantovom slikom*: razglednica sa Rembrantovim portretom „Blagoslov Jakova" iz 1656. godine. Original se nalazi u Državnoj galeriji slika u Kaselu.

1020 *Julijus Bab*: (Julius Bab, 1880—1955), pisac, dramaturg i literarni kritičar. T. Man ga

je dobro poznavao još od 1910. godine i često se s njim dopisivao. Bab je 1938. emigrirao u Francusku i 1940. je prešao u SAD, gde je i umro. Objavio je veliki broj napisa i članaka o T. Manu.

1021 ***Časopis grofa Kajzerlinga*: Kajzerlingova darmštatska „Škola mudrosti" izdavala je časopis Der Leuchter. Vid. nap. 693. uz 23.3.1934.**

24. 10. 1934.

1022 ***Karl Hajnrih David*: (Karl Heinrich David, 1884—1951), ciriški kompozitor; od 1918. muzički kritičar u Cirihu i od 1928—1941. urednik časopisa*Schweizer Musikzeitung*.**

1023 ***Martin Han*: (Martin Hahn), minhenski lekar, stric pedagoga dr Kurta**

Hana, poznavao je gospođu Katju Man još kao devojčicu.

1024 ***Leo Kestenberg*** **(Leo Kestenberg, 1882—1962), isprva pijanista, potom od 1918—1932. muzički referent u pruskom Ministarstvu kulture; od 1921. profesor na Visokoj muzičkoj školi u Berlinu. 1933. je emigrirao u Prag i 1938. u Palestinu, gdje je postao menadžer palestinskog orkestra u Tel Avivu.**

25. 10. 1934.

1025 ***Mali rukopis*****:** ***Pozdrav Švajcarskoj*****.**

1026 ***Knjiga M. Broda o Hajneu*****:** ***Heinrich Heine*****, biografija od Maksa Broda (1884—1968), objavio ju je 1934. godine Alert de Lange u Amsterdamu.**

26. 10. 1934.

1027 Glava o privrednim stvarima: druga glava petog dela *Josifa u Egiptu*.

1028 *Sveska posvećena Fišeru*: Decembarska sveska 1934. časopisa *Neue Rundschau* bila je posvećena uspomeni S. Fišera i sadržavala je priloge autora i prijatelja izdavačke kuće. T. Man je posle dužeg razmišljanja kao svoj prilog dao glavu *Kako je Josif prodat Petepreu* koja je u romanu dobila naslov *Josif dolazi pred Petepreovu kuću*, kao i neku vrstu uvodnog teksta *Posmrtni dar za S. Fišera*.

27. 10. 1934.

1029 Julija Elizabeta Tereza Man (Julia Elisabeth Therese Mann, 1877—1927), zvana

„Lula", udata za minhenskog bankara Jozefa Lera (Löhr). Izvršila samoubistvo 10. 5. 1927.

1030 ***„Velzunška krv”*****: novela koju je T. Man 1905. napisao za** ***Neue Rundschau*****, ali ju je na želju svog tasta povukao iz štampe. Novela je objavljena tek 1921. godine i to kao privatno izdanje.**

28. 10. 1934.

1031 ***Alfred Ker*****: (Alfred Kerr, 1867—1948), knjigu njegovih političkih napisa i zbirku pesama objavila je emigrantska izdavačka firma „Les Associes” u Briselu 1934. godine. Između Kera i T. Mana vladala je još od najranijeg vremena žestoka netrpeljivost. Ker je i u izgnanstvu nastavio da napada T. Mana. Vid. nap. 106. uz 2.4.1933. i nap. 496. uz 20.11.1933.**

1032 ***Alja Rahmanova*: (1898), ruska spisateljica; živela u izgnanstvu u Austriji. Početkom tridesetih godina postigla veliki uspeh svojim knjigama *Studenti, Ljubav, Čeka i smrt* i *Brakovi u crvenoj oluji*. Napisala je i biografske romane o Tolstoju, Dostojevskom, Turgenjevu i Čehovu. Kasnije se preselila u Švajcarsku.**

29. 10. 1934.

1033 ***Lou-Porter*: Amerikanka Lou-Porter, prevodilac T. Mana na engleski, živela je tada u Oksfordu, Engleska.**

31. 10. 1934.

1034 ***K. V.*: Roman T. Mana *Kraljevsko visočanstvo*. Londonska ekranizacija tada nije ostvarena.**

2. 11. 1934.

1035 ***Somerset Mom*: (Somerset Maugham, 1874—1965), engleski pripovedač i dramatičar. Ovde se radi o njegovom komadu *Kiša*.**

8. 11. 1934.

1036 ***„Prof. Manhajm”*: dramsko delo Fridriha Volfa (Friedrich Wolf, 1888—1954), kojem je kasnije dao naslov *Professor Mammlock*. U komadu se prikazuje borba jevrejskog hirurga, profesora Mamloka, protiv arijevskih paragrafa i za svoja prava kao lekara i Nemca. Njegova borba se završava samoubistvom. Dramu, koja je imala velikog uspeha, objavio je izdavač Opreht iz Ciriha 1935. Volf je već pre 1933. bio ugledan dramatičar, 1933. je emigrirao u Austriju, zatim Švajcarsku, Francusku, gde je 1939.**

izvesno vreme bio interniran, 1941. je dospeo u Moskvu, odakle se 1945. vratio u Nemačku.

1037 ***Leonard Štekel*: (Leonard Steckel, 1901—1971), glumac; dvadesetih godina istaknuti tumač karakternih uloga. 1933. emigrirao u Švajcarsku i do 1953. bio član ansambla ciriškog Teatra. Za vreme drugog svetskog rata tamo postavio na scenu više Brehtovih komada.**

1038 ***Oficirski roman od Hejdenaua*: roman *Der Leutnant Luger* (Poručnik Luger) Fridriha Hejdenaua (Friedrich Heydenau) pojavio se u jesen 1934. kod izdavača S. Fišera u Berlinu. Ime Hejdenau je bio pseudonim za F. Openhajmer (Oppenheimer), brata slikara i crtača Maksa Openhajmera). Vid. nap. 674. uz 16. 3. 1934.**

9. 11. 1934.

1039 ***Čestitao Eriki*: Erika Man je 9.11.1934. napunila dvadeset i devet godina.**

1040 ***Jehudi Menjuhin*, (1916), američki violinista; nastupio prvi put u svojoj sedmoj godini i slavljen kao „vunderkind”. Tada je imao osamnaest godina.**

10. 11. 1934.

1041 ***Predavanje*: T. Man je ovo predavanje održao 11.11.1934. povodom „Dana razumevanja među narodima”, jedne velike manifestacije „Evropske unije”; držao ga je u Bazelu pred skoro 2000 slušalaca.**

11. 11. 1934.

1042 ***Dr Hans Bauer*: (Dr. Hans Bauer),**

predsednik „Evropske unije" (Europa-Union).

1043 ***Gaston Riu*: (Gaston Riou), predsednik „France-Europa".**

1044 ***Ernest Hemingvej*: (Ernest Hemingway, 1899—1961), američki pripovedač, autor romana *Fiesta*, *Za kim zvono zvoni*, kao i više pripovedaka. 1954. dobio Nobelovu nagradu za literaturu. Njegova priča *Promena* izašla je u novembarskoj svesci 1934. časopisa *Sammlung*.**

12. 11. 1934.

1045 ***Narodni poslanik Šnajder i akcija protiv generala Vilea*: Socijaldemokratski narodni poslanik Šnajder kritikovao je na sednici Švajcarskog nacionalnog saveta 6.11.1934. pukovnika Ulriha Vilea (sina**

istoimenog generala i tvorca švajcarskog odbrambenog ustrojstva) zbog nedopustivog održavanja veza sa Hitlerom i vojnim vođama Nemačke, budući da je time ugrožena neutralnost Švajcarske. Polazeći od te činjenice, Šnajder je zahtevao da Vile bude uklonjen sa svog položaja. Ceo ovaj skandal uzvitlao je dosta političke prašine.

1046 *Sprüngli*: čajdžinica i poslastičarnica u Cirihu.

1047 *Karl Čupik* (Karl Tschuppik, 1877—1937), austrijski istoričar, biograf i romansijer. Njegova knjiga o carici Mariji Tereziji pojavila se 1934. u izdanju Alerta de Langea, Amsterdam.

13. 11. 1934.

1048 ***Dremer (Droemer)*****: T. Man je 1930. za izdanje dela Teodora Štorma, koje je priredio izdavač Dremer-Knaur, napisao predgovor i sada je taj tekst hteo da uklopi u knjigu svojih eseja. Za to je bila potrebna saglasnost Dremera.**

15. 11. 1934.

1049 ***Piper*****: izdavačka kuća R. Piper & Co. u Minhenu.**

1050 ***Jaroslav Durih*****: (Jaroslav Durych, 1886—1962), češki pripovedač. Njegova trilogija o Valenštajnu objavljena je 1933. na nemačkom pod naslovom*****Friedland*****; T. Man je poznavao ovo delo i cenio ga je. Neka javna izjava T. Mana o Durihu nije poznata. Vid. nap. 504. uz 26.11.1933.**

1051 ***Gospođa Mizam*****: udovica pisca Eriha Mizama, ubijenog u koncentracionom logoru Oranijenburg. Vid. nap. 237. uz 28.5.1933.**

1052 ***Kurt Hiler*** **(Kurt Hiller, 1885—1972), pisac, angažovan i oštar polemičar, osnivač aktivističkog pokreta; 1916—1924. izdavao** ***Jahrbuch für geistige Politik*****,** ***Das Ziel*** **i žestoko je napao T. Mana 1918. zbog jednog poglavlja (o Ajhendorfu) u njegovim** ***Razmatranjima jednog nepolilіčara*****. T. Man je odbacivao aktivizam, među čije značajne predstavnike su tada spadali i njegov brat Hajnrih i Vilhelm Hercog, ali je Hilera cenio kao čistog i korektnog polemičara. Hiler je 1933, pošto je kratko vreme bio u koncentracionom logoru, emigrirao u Prag i odande je 1938. otišao za London. U Nemačku se vratio 1955.**

17. 11. 1934.

1053 ***Metež*: U petak, 16.11.1934. za vreme predstave kabarea „Pfeffermühle" u banjskoj dvorani u Cirihu, došlo je do planski pripremljene demonstracije nacionalističkih švajcarskih „frontovaca" (pripadnika udruženja „Nationale Front", „Heimatwehr" i „Neue Schweiz"), koja je dovela do velikog meteža i do tuče, pri čemu su, kako su izveštavale *Neue Züricher Zeitung*, demonstranti izvikivali antisemitske parole, bacali bombe sa suzavcem, premlatili publiku i demolirali lokal. Policija je intervenisala i uhapsila dvadeset i četiri osobe, pripadnike pomenutih radikalnih desničarskih organizacija. Metež se preneo i na ulicu, gde su demonstranti kamenicama zasuli policiju. Policija je opomene radi ispalila nekoliko hitaca i tom prilikom je ranjen jedan demonstrant.**

1054 ***Stara Švarcenbahova*: Majka Ana-**

Marije Švarcenbah, prijateljice Erike i Klausa Mana. *Neue Züricher Zeitung* su 19.11.1934. objavile dopis Džejmsa Švarcenbaha, u kojem je branio demonstrante, pošto po njegovom mišljenju emigrantski kabare „Pfeffermühle" narušava neutralnost Švajcarske a uz to je Erika Man „bivši član Komunističke partije Nemačke". U svom odgovoru u istim novinama Erika Man je izjavila da nikada nije bila član Komunističke partije i da uopšte nikada nije pripadala nijednoj političkoj stranci.

18. 11. 1934.

1055 *Viland Hercfelde*: (Wieland Herzfelde, 1896), izdavač, osnivač i rukovodilac levosocijalističkog-komunističkog izdavačkog preduzeća „Malik" u Berlinu. 1933. emigrirao je u Prag, gde je izdavao mesečni časopis *Neue Deutsche Blätter*. 1938. otišao je za Francusku i Englesku i 1939. u SAD, odakle se 1949. vratio

u Nemačku, odnosno u Nemačku Demokratsku Republiku.

20. 11. 1934.

1056 ***Herman Grab*: (Hermann Grab, 1903—1949), praški pisac. 1939. emigrirao u Francusku i odande u SAD.**

21. 11. 1934.

1057 ***Knjiga eseja*: *Patnja i veličina majstora*.**

1058 **Bernard fon Brentano (Bernard von Brentano, 1901-1964), pisac; od 1925—1930. član redakcije *Frankfurter Zeitung*, 1933. emigrirao u Švajcarsku i 1949. se vratio u Nemačku. U emigraciji je objavio više romana, koje su izdale ciriške izdavačke firme, a**

kasnije je objavio više biografija svojih predaka iz kruga romantičara.

1059 *Martin Kesel*: (Martin Kessel, 1901), berlinski liričar, esejista i pripovedač; pročuo se 1932. godine svojim romanom *Herrn Brechers Fiasko*(Fijasko gospodina Brehera).

23. 11. 1934.

1060 *Marija Vazer*: (Maria Waser, 1878—1939), ugledna švajcarska pesnikinja, pripovedač i istoričar literature, živela je u Colikonu kraj Ciriha. U polemici oko kabarea „Pfeffermühle" stala je na stranu Erike Mann, objavivši Otvoreno pismo redakciji *Neue Züricher Zeitung*.

1061 *Fosler*: Vid. nap. 169. uz 24.4.1933.

24. 11. 1934.

1062 *Članak o Platenu*: T. Man je članak o Augustu f. Platenu napisao 1930. godine i uvrstio ga je u knjigu eseja *Patnja i veličina majstora*.

25. 11. 1934.

1063 *Gospođica Hirš*: Pijanistkinja Valeska Hirš (Hirsch), kasnije supruga režisera Leopolda Lindberga, bila je član ansambla „Pfeffermühle”.

27. 11. 1934.

1064 *Suđenje Nefu zbog ubistva*: Devetodnevni proces pred porotnim sudom u Cirihu, od 20. do 28.11.1934, zubarskom tehničaru Hansu Nefu, optuženom za ubistvo

svoje žene i ponovljen pokušaj prevare osiguranja. Nef je tvrdio da je nevin, ali je na osnovu indicija osuđen na doživotni zatvor. Proces je privukao pažnju široke javnosti, pošto nije bilo isključeno da je posredi bila pravna zabluda.

29. 11. 1934.

1065 ***Anri Lihtenberžer*: (Henri Lichtenberger, 1864—1941), švajcarski germanista, od 1905. profesor nemačke literature na Sorboni, gde je 1929. osnovao „Institut d'Etudes Germaniques". Objavio je *La Philosophie de Nietzsche*, *Richard Wagner, poéte et penseur*, jedno delo o Hajneu, kao i dvotomno delo o Geteu. Pored toga objavio je i knjigu o savremenoj Nemačkoj i njenom razvoju. T. Man ga je lično poznavao još iz vremena svog boravka u Parizu 1926. godine.**

[1066](#) Salvador de Madariaga (Salvador de Madariaga, 1886), španski pisac, naučnik i diplomata, 1921. stupio u Sekretarijat Društva naroda, od 1928—1931. bio profesor španske književnosti u Oksfordu, 1931. ambasador u Vašingtonu, 1932. u Parizu, 1934. španski ministar za obrazovanje i vaspitanje i ministar pravosuđa. Od 1936. u izgnanstvu u Engleskoj, gde je postao jedan od uticajnih zastupnika i tumača zapadnoevropske kulture, koju je prikazao u mnogobrojnim delima na španskom, francuskom i engleskom jeziku.

[1067](#) *Jakobov komentar Tore*: Benno Jacob, *Das erste Buch der Tora* (Prva knjiga Tore), 1934.

30. 11. 1934.

[1068](#) *Fridrih Georg Jinger*: (Friedrich

Georg Jünger, 1898-1977), pesnik, pripovedač i esejista; mlađi brat Ernsta Jingera. Svoja dela, koja se odlikuju znatnom jezičkom i formalnom virtuoznošću, stvarao po ugledu na antiku, Klopštoka, Helderlina i Stefana Georgea. Svoju prvu zbirku pesama objavio 1934. godine i u njoj se nalazila pesma *Der Mohn* koja je tada privukla veliku pažnju.

1. 12. 1934.

1069 *Dr Oto Fajt*: (Dr. Otto Feit, 1898), ekonomista i publicista, autor više ekonomsko-političkih i socioloških dela. Profesor na Univerzitetu u Frankfurtu.

1070 *Valter Kurvoazije*: (Walter Courvoisier, 1875—1931), švajcarski kompozitor i muzički pedagog, nastanjen u Minhenu. Od 1910. profesor Muzičke akademije u Minhenu, poznat po svojim

kompozicijama pesama, horskim delima, klavirskoj muzici i nekolikim operama. Od 1910—1913, kada je porodica Man stanovala u Maurerkirherštrase 13 kraj Hercog-parka, Kurvoazije je stanovao u stanu iznad njih i među njima je postojao prisan susedski odnos.

1071 *Cezar Frank*: (César Franck, 1822—1890), belgijski kompozitor.

2. 12. 1934.

1072 *Jozef Pembaur*: (Joseph Pembaur, 1876—1950), austrijski pijanista.

3. 12. 1934.

1073 *Fišerov Godišnjak*: Almanah izdavačke kuće S. Fišera za 1935. godinu.

1074 ***Raul Auemhajmer*: (Raoul Auemheimer, 1876—1948), bečki pripovedač, dramatičar i feljtonista. T. Man ga je dobro poznavao još od 1919. iz Beča. Godine 1938. uhapšen je, dospeo je u koncentracioni logor Dahau i na kraju je emigrirao u SAD.**

1075 ***Martin Bodmer*: (Martin Bodmer, 1899—1971), skupljač umetničkih predmeta i mecena. Vid. nap. 7. uz 18.3.1933.**

1076 ***Viglerova antologija*: Pisac i literarni istoričar Paul Vigler (Paul Wiegler, 1878—1949) izdao je veći broj antologija i zbornika. Nije bilo moguće da se utvrdi o kojoj je antologiji ovde reč.**

5. 12. 1934.

1077 ***Prof. Korodi*: Hans Corrodi, *Othmar***

Schoeck, monografija, Frauenfeld, Huber 1931.

1078 *Furtvengler*: Vid. nap. 7. uz 13.4.1933. Furtvengler je 1933. postao direktor berlinske Državne opere, potpredsednik Muzičke komore Rajha i pruski državni savetnik, ali se 4.12.1934. smatrajući da je sputavan u svojim umetničkim i organizacionim pravima, povukao sa svih tih funkcija. Neposredni povod za to bilo je njegovo zalaganje za Paula Hindemita. Svoje javne delatnosti se opet prihvatio 25. 4. 1935. i otada je delovao kao veoma aktivan dirigent.

1079 *Karl Ernst*: (Karl Ernst), vođa SA-grupa. Ubijen 30.6.1934.

9. 12. 1934.

1080 ***Dr Hamburger*****: Vid. nap. 130. uz 8.4.1933. Kete Hamburger je u nekoliko navrata pisala o romanu o Josifu. Ovde pomenuto predavanje održala je, koliko se seća, u Geteborgu pred jednom grupom švedskih nastavnika nemačkog jezika.**

1081 ***Bloh*****: Delo Ernsta Bloha *Erbschaft dieser Zeit* (Nasleđe ovog vremena) pojavilo se krajem 1934. godine.**

10. 12. 1934.

1082 ***P. Ajzner*****: Vid. nap. 348. uz 25.8.1933. Ajzner je stekao velikih zasluga za T. Mana u Čehoslovačkoj i bezrazložno se osećao zapostavljenim. Posle 1936. je preveo više dela T. Mana. Njegova ovde pomenuta recenzija iz *Prager Presse* nije se mogla pronaći.**

1083 ***Rihard Štraus*: Vest da je R. Štraus iz solidarnosti sa Furtvenglerom podneo ostavku na položaj predsednika Muzičke komore Rajha nije bila tačna. Štraus se sa tog položaja povukao tek 13.7.1935. i to, kako u svom pismu Hitleru od istog dana kaže, „po nalogu gospodina ministra Rajha dr Gebelsa". On u svom pismu izričito govori o svom „razrešenju" a ne o dobrovoljnoj ostavci.**

11. 12. 1934.

1084 ***Kraj glave*: dovršenje četvrte glave, *Beknehons*, petog dela *Josifa u Egiptu*.**

1085 ***Olaf Gulbranson*: (Olaf Gulbransson, 1873—1958), crtač i karikaturista, dugogodišnji saradnik *Simplicissimus*-a i dobar znanac T. Mana. Bio jedan od potpisnika „Protesta Minhena — grada Riharda**

Vagnera". Njegova autobiografija *Es war einmal* (Beše jednom) pojavila se 1934. godine.

1086 *„Allotria"*: klub umetnika u Minhen-Švabingu.

12. 12. 1934.

1087 *„Čovek i društvo u doba promena"*: delo Karla Manhajma. V. nap. 1096. uz 16.12.1934.

13. 12. 1934.

1088 *Nova glava*: *Josif sve više postaje Egipćanin*, peta i pretposlednja glava petog dela Josifa u Egiptu.

1089 *Eden fon Horvat* (Ödön von Horvath, 1901—1938), dramatičar i pripovedač. Njegov

komad s pevanjem bila je komedija *Hin und her* koju je u inscenaciji Gustava Hartunga prvi put izvelo pozorište u Cirihu.

1090 *Emil Bruner*: (Emil Brunner, 1889—1966), švajcarski evangeličko-reformatski teolog. Profesor u Cirihu.

14. 12. 1934.

1091 *Nedeljnik „Das Reich"*: Poslednjih nedelja izborne kampanje za referendum u Sarskoj oblasti otkupili su prikriveni nacistički agenti antinacionalsocijalistički nedeljnik Westland. Da bi nadoknadili ovaj publicistički gubitak, pokrenuli su Hubertus Levenštajn (Hubertus Prinz von Löwenstein, 1906), Rudolf Olden i Peter de Mendelson nedeljne novine *Das Reich*, koje su izričito istupale protiv povratka Sarske oblasti i zalagale se za održavanje status quoa. Pojavilo se samo

nekoliko brojeva.

1092 ***Klausov roman*: *Bekstvo na sever*.**

1093 ***Kurt Kersten*: (Kurt Kersten, 1891—1962), pisac; 1934. emigrirao za Švajcarsku, 1937. za Francusku i preko Maroka i La Martinika dospeo je konačno 1946. u SAD. Bio je redovni saradnik skoro svih znamenitijih emigrantskih časopisa. Njegovu biografiju o Petru Velikom objavio je amsterdamski izdavač Kverido 1935. godine.**

1094 ***Klemens Kraus*: (Clemens Krauss, 1893—1954), dirigent; od 1929. rukovodilac bečke Državne opere i 1934. je pozvan za naslednika Furtvenglera u berlinskoj Državnoj operi. Zatim je od 1938—1945. bio rukovodilac Minhenske opere.**

1095 ***Feliks fon Vajngartner*: (Felix von Weingartner, 1863— 1943), dirigent. Od 1908 —1911, kao naslednik Gustava Malera, bio direktor bečke Dvorske opere. Od 1927. bio direktor Konzervatorijuma i Opšteg muzičkog društva u Bazelu i 1935—1936. još jednom bio direktor bečke Državne opere.**

16. 12. 1934.

1096 ***Karl Manhajm* (Carl Mannheim, 1893 —1947), sociolog; od 1930—1933. profesor Univerziteta u Frankfurtu, 1933. emigrirao u Englesku, gde je u londonskoj „School of Economics" bio docent za pedagogiju i sociologiju.**

18. 12. 1934.

1097 ***Eduard Mejer*: (Eduard Meyer),**

njegovo delo *Die Israeliten und ihre Nachbärstamme*, 1906.

1098 *Lala Pringshajm* (Lalla Pringsheim, 1888), supruga Klausa Pringshajma, Tokio. Vid. nap. 289. uz 29.6.1933.

20. 12. 1934.

1099 *Rihard Kudenhov-Kalergi*: (Richard Graf Coudenhove-Kalergi, 1894—1972), pisac i političar; 1923. osnovao panevropski pokret s ciljem stvaranja evropske unije država. Godine 1938. morao je da napusti Austriju, 1940. postao profesor istorije na Univerzitetu u Njujorku, 1946. vratio se u Evropu i na kraju se kao predsednik Panevropske unije nastanio u Švajcarskoj. Jedna od njegovih mnogih knjiga — *Europa erwacht!* (Evropa se budi), izišla je 1934. godine.

[1100] *Zigfrid Krakauer* (Siegfried Cracauer, 1889—1966), sociolog; do 1933. urednik i literarni kritičar *Frankfurter Zeitung*-a, 1933. emigrirao u Francusku i 1941. u SAD. Pročuo se svojim autobiografskim romanom Ginster (1928) i sociološkom studijom *Die Angestellten* (O nameštenicima). U emigraciji objavio veći broj knjiga; od fundamentalnog značaja je njegova knjiga *From Caligari to Hitler, A psichological History of the German Film*, 1947.

23. 12. 1934.

[1101] *Franc Blaj*: (Franz Blei, 1871—1942), austrijski pisac i prevodilac. T. Man ga je dobro poznavao iz Minhena, 1933. je emigrirao na Majorku, 1936. se vratio u Beč, 1938. otišao u Italiju i 1941. u SAD. U izgnanstvu je objavio *Zeitgenössische Bildnisse* (Savremeni portreti), 1940.

25. 12. 1934.

1102 *Hartung*: Kritički osvrt G. Hartunga na *Mladog Josifa* objavljen je u bazelskim novinama *National-Zeitung* od 24.12.1934.

27. 12. 1934.

1103 *Amun gleda popreko na Josifa*: treća glava petog dela *Josifa u Egiptu*.

28. 12. 1934.

1104 *Dr Rihard Hesberg*: (Dr. Richard Hessberg), tada lekar u Gradskoj očnoj klinici u Esenu.

29. 12. 1934.

1105 ***Gospođa Pankharst*: po svoj prilici jedna od ćerki Emeline Pankharst (Emmeline Pankhurst, 1858—1928), koje su sledile primer svoje majke u pokretu za ženska prava: verovatno se ovde radi o Silviji Pankharst (1882), koja je bila bliska komunizmu i aktivno je istupala u intemacionalnoj politici dvadesetih i tridesetih godina.**

31. 12. 1934.

1106 Ferdinand Frajligrat (Ferdinand Freiligrath, 1810—1876). *Ca ira!*, 1846. Primerak koji je T. Man dobio od Šikelea kao novogodišnji poklon očuvan je. Stihovi koje T. Man citira potiču iz pesme *Springer*.

1107 *Knjiga Brauerove*: Herta Brauer, *Flucht aus dem Zwielicht* (Bekstvo iz sumraka), roman, objavio ga ciriški izdavač Rašer 1934.

Tomas Man DNEVNICI 1933—1934

Glavni urednik:
Boško Petrović

Lektor:
Milica Bujaš

Oprema:
Ivan Boldihar

Tehnički urednici:
Marija Kostič i Mirjana Jovanović

Korektor:
Mirjana Zivković

Izdavačko preduzeće:
Matica srpska Novi Sad, 1980.

Tiraž:
5.000 primeraka